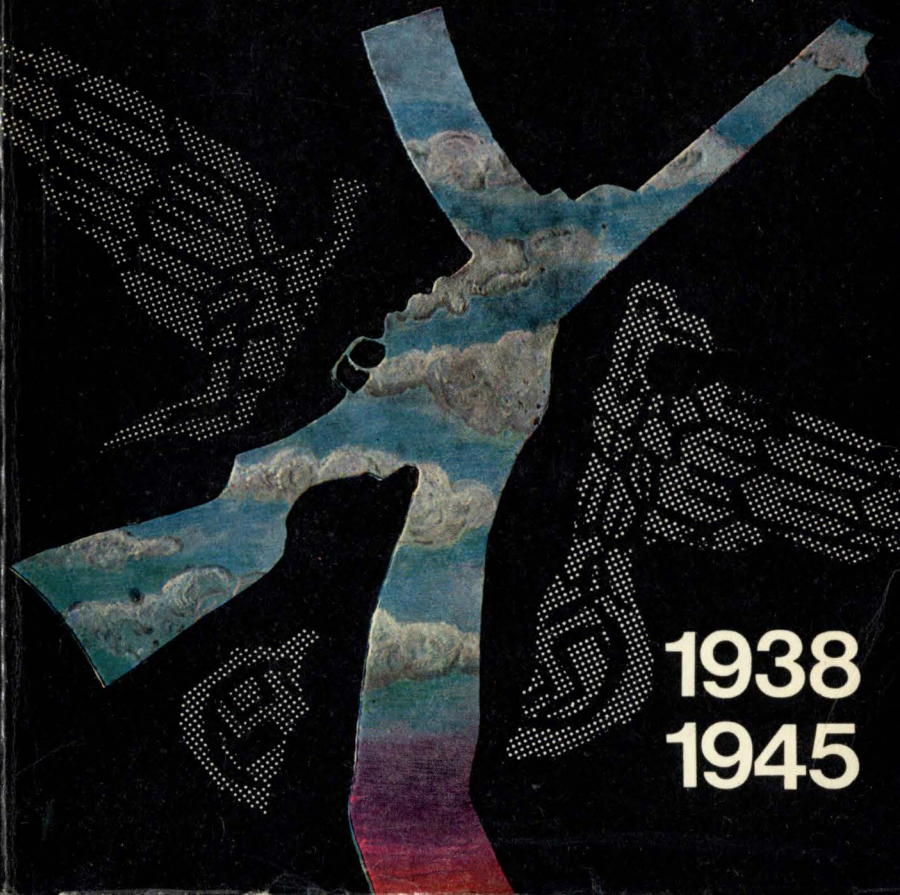

REZISTENȚA EUROPEANĂ

1938
1945

REZISTENȚA EUROPEANĂ
1938 — 1945

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

REZISTENȚA EUROPEANĂ

în anii celui de-al doilea război mondial
1938-1945

VOLUMUL 2

ȚĂRILE DIN EUROPA OCCIDENTALĂ ȘI NORDICĂ

EDITURA MILITARĂ — 1976

Volumul apare sub îngrijirea unei comisii
formate din dr. GHEORGHE UNC, GHEORGHE ADORIAN,
MARIN BADEA, dr. MILICĂ MOLDOVEANU

Coperta : FLORIN CREANGA

CUPRINS

În loc de prefață	7
Franța (<i>Gheorghe Adorian, dr. Gheorghe N. Cazan</i>)	9
Danemarca (<i>dr. Traian Caraciuc</i>)	77
Norvegia (<i>Ladislau Gergely</i>)	102
Belgia (<i>dr. Constantin Botoran</i>)	135
Olanda (<i>dr. Alexandru Uianu</i>)	170
Luxemburg (<i>dr. Milică Moldoveanu</i>)	199
Italia (<i>dr. Maria Covaci</i>)	218
Germania (<i>Marin Badea</i>)	277
România și rezistența popoarelor din Europa occidentală și nordică în timpul celui de-al doilea război mondial (<i>dr. Gheorghe Unc</i>).	305
Indice de persoane și denumiri geografice (<i>Marin Badea, dr. Constantin Botoran</i>)	359

ÎN LOC DE PREFAȚĂ

La doi ani după apariția primului volum consacrat evoluției mișcării de rezistență în Europa împotriva fascismului și hitlerismului, în cuprinsul cărui este redată lupta popoarelor din Austria, Cehoslovacia, Albania, Polonia, Grecia, Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria și România contra Germaniei, însoțită de o prezentare generală a trăsăturilor caracteristice rezistenței ca fenomen istoric în ansamblul ei, aducem în fața cititorilor volumul al 2-lea. În paginile sale sînt prezentate, sub formă de studii distincte, principalele aspecte ale rezistenței popoarelor din Europa occidentală și nordică, întregind astfel tabloul de ansamblu al luptei „subterane” cu care s-a confruntat mașina de război nazistă în cadrul „noii ordini” pe care hitlerismul a vrut s-o instituie pe solul bătrînului continent.

Păstrînd în continuare ca principiu al inserării studiilor angrenarea, în timp, a fiecărei țări în război, volumul se deschide cu prezentarea rezistenței poporului francez, Franța cum bine se știe intrînd în lupta contra Germaniei la 3 septembrie 1939. Urmînd firul cronologic al agresiunii hitleriste în această parte a Europei, sînt incluse în ordine studiile despre rezistența popoarelor danez, norvegian, belgian, olandez și luxemburghez, urmînd apoi cele consacrate luptei forțelor antifasciste din Italia și Germania. Volumul se încheie cu o prezentare a manifestărilor de solidaritate ale clasei muncitoare, ale altor forțe sociale și politice antifasciste din România cu lupta de rezistență a popoarelor din această parte a Europei.

Ca și în primul volum, autorii s-au străduit să fructifice cele mai importante realizări ale istoriografiei consacrate rezistenței din anii celui de-al doilea război mondial, să aducă o viziune proprie sub raportul interpretării faptelor, întemeiată pe gîndirea și metodologia materialismului istoric, să rețină unele concluzii sugestive pentru înțelegerea evoluției postbelice a popoarelor respective și îndeosebi să pună în evidență o realitate istorică indubitabilă: în afirmarea dorinței lor de a trăi în condițiile unor regimuri politice democratice, libere și inde-

pendente, de a-și făuri în liniște un viitor de prosperitate și civilizație, de a contribui cu ceea ce au mai bun la tezaurul de valori materiale și spirituale ale umanității, popoarele nu-și precupețesc sîngele, pentru o asemenea cauză nici o jertfă nu-i prea scumpă.

Măsura în care autorii au reușit să surprindă nu numai ceea ce a fost semnificativ în derularea rezistenței din țările menționate, dar și elementul specific, să redea acea tensiune dramatică proprie fenomenelor istorice de mare anvergură în cursul cărora popoarele își apără bunul lor cel mai de preț, ființa națională însăși, rămîne să o aprecieze cititorii. Cu conștiința limpede că prin aceste studii se fac doar primii pași de către istoriografia noastră în cunoașterea unui fenomen de certă importanță istorică ale cărui consecințe au marcat vizibil evoluția post-belică a Europei, autorii sînt dornici să primească din partea cititorilor orice sugestie.

FRANȚA

GH. ADORIAN, dr. GH. N. CAZAN

În anii care au urmat primului război mondial, Franța s-a manifestat ca partizană a politicii de securitate în Europa, ca susținătoare a măsurilor de păstrare a statu-quo-ului teritorial în urma Conferinței de pace de la Paris. Către Franța s-a îndreptat speranța numeroaselor țări mici și mijlocii din centrul și sud-estul continentului, mai ales a țărilor Micii Înțelegeri, interesate în menținerea integrității lor teritoriale. Dar tot Franța, ca și Anglia, a alunecat pe panta concesiilor și cedării în fața Germaniei hitleriste. Slăbită economiceste ca urmare a crizei anilor 1929—1933 ale cărei consecințe s-au prelungit pînă prin 1936, lovită de criza imperiului său colonial, confruntată de numeroase greutăți interne (scăderea nivelului de trai al maselor, șomajul, apariția pericolului de dreapta etc.), Franța s-a văzut în situația de a-și diminua pretențiile de mare putere. Guvernul Herriot, în fața tendințelor de deteriorare a securității, de creștere a pericolului de război după dezlănțuirea agresiunii japoneze în Extremul Orient, a încheiat un pact de neagresiune cu U.R.S.S. la 29 noiembrie 1932.

Către sfîrșitul anului 1932 guvernul Edouard Herriot a demisionat, fiind înlocuit cu un cabinet condus de Edouard Daladier, în timpul căruia s-au accentuat tendințele vîrfurilor reacțiunii de a lichida sistemul parlamentar și a împinge țara către un regim totalitar capabil a se opune, cu forța, mișcării revoluționare. Organizațiile fasciste și profasciste: Crucile de foc (Croix de feu), Tineretul patriotic (Jeuneses patriotes) ș.a., cu sprijinul mării finanțe, și-au intensificat atacurile la adresa democrației, culminînd cu încercarea din 6 februarie 1934 de a răsturna guvernul și a institui un regim de dictatură. Încercarea a eșuat. Intervenția maselor populare, a clasei muncitoare în frunte cu comuniștii, a altor forțe social-politice progresiste a fost hotărîtoare.

Aceleași forțe care înăbușiseră tentativele mișcărilor de extremă dreaptă de a pune mîna pe putere aveau să împingă cursul vieții politice pe făgașul luptei pentru menținerea democrației și bararea ascen-

siunii fascismului, ajungând să dea naștere unității de acțiune a clasei muncitoare și Frontului popular antifascist. Sub deviza comună „să rămânem uniți pentru apărarea democrației, pentru dezarmarea și dizolvarea ligilor fasciste, pentru a pune libertățile noastre la adăpost de fascism“, comuniștii, socialiștii și radicalii, uniți în Front Popular, au obținut victoria în alegerile din aprilie—mai 1936. La 4 iunie s-a constituit primul guvern de Front Popular, sub conducerea socialistului Léon Blum, fără comuniști dar susținut de ei. În prima parte a activității sale guvernul de Front Popular a luat numeroase măsuri în interesul maselor: legile cu privire la contractele colective, concedii plătite, săptămâna de lucru de 40 de ore, naționalizarea parțială a industriei de război etc. La 18 iunie 1936 a fost decretată dizolvarea unor organizații fasciste. N-a mers însă mai departe nici cu politica de reforme menite a realiza integral Programul stabilit inițial, nici cu atitudinea fermă față de organizațiile fasciste care au reapărut sub alte denumiri, cum a fost Partidul Popular Francez (Le Parti populaire français), condus de Jacques Doriot, sau Partidul Social Francez (Le Parti social français) al marchizului Cazimir de la Rocque. Către sfârșitul anului 1936 și începutul anului următor în politica guvernului de Front Popular a intervenit o „pauză“ nedorită ca urmare a presiunii marii burghezii îngrijorate de tendințele de limitare a privilegiilor ei, de perspectivele deschise lărgirii democrației și posibilităților de ascensiune a maselor. Corelată cu politica externă pe care a promovat-o, o politică concesivă față de agresiunea fascistă, de ezitare în fortificarea alianței cu U.R.S.S. după tratatul din 1935 și de abandonare a Spaniei republicane odată cu adoptarea ideii de „neintervenție“, activitatea internă a guvernului de Front Popular a luat sfârșit practic prin demisia lui Léon Blum și formarea guvernului condus de Camille Chautemps, care reprezenta într-o măsură și mai mică Frontul Popular. Guvernarea Frontului Popular s-a încheiat și formal în aprilie 1938. Guvernul condus de radicalul Edouard Daladier avându-l la externe pe Georges Bonnet a optat definitiv, între alternativa dintre ofensiva contra Frontului Popular în interior și organizarea rezistenței împotriva politicii agresive a statelor fasciste în exterior, pentru prima, rămânând ca în politica externă să adopte tactica nefastă a concesiilor al cărei simbol avea să devină Acordul de la München din 30 septembrie 1938. Sigur că n-au lipsit vocile opuse unei asemenea politici, între care cele comuniste s-au menținut pe prim plan, putându-se auzi și protestul unor cercuri burgheze care-și vedeau amenințate interesele când Hitler formula revendicări coloniale sau când capitalul german se infiltra insidios în țările din Europa centrală și de sud-est. Aceste voci însă aveau să

fie acoperite de orientarea cercurilor guvernante care considerau că, odată croită politica müncheneză, se rezolvau contradicțiile franco-germane, lăsînd să se prefigureze un război sovieto-german. Deviza „mîinilor libere la est“ a exprimat-o cum nu se poate mai clar Georges Bonnet spunînd: „Germania trebuie lăsată să se piardă în nisipurile Dunării; ea va întîlni războiul cu Rusia“¹.

A doua zi după München politica concesiilor s-a confirmat. La 6 decembrie 1938 s-a încheiat acordul franco-german prin care era stipulată stabilirea de „relații pacifice și de bună vecinătate“, recunoscîndu-se de ambele părți că „nici o chestiune de ordin teritorial nu rămîne în suspensie între cele două țări“. Și cu aceasta se abandona de către Franța politica de securitate contra statelor fasciste, fapt sesizat cu promptitudine de „Frankfurter Zeitung“ care la 11 decembrie scria: „Franța a admis că ambiția sa europeană se oprește la frontiera franco-germană... În Europa, frontiera politicii externe a Franței se confundă în sfîrșit cu frontiera sa geografică“².

Aceleași considerente, izvorîte în mod evident din conținutul politicii interne, preocupate de revanșa cu forțele Frontului Popular, au condus cercurile guvernante la acceptarea ocupării definitive a Cehoslovaciei de către Germania și apoi în desfășurarea tratatelor militare cu Uniunea Sovietică din primăvara și vara anului 1939. Semnarea pactului de neagresiune sovieto-german la 23 august 1939 avea să opereze o schimbare de atitudine față de Hitler, dar pe plan intern luarea unor măsuri suplimentare pentru sporirea capacității de luptă împotriva Germaniei a fost însoțită de noi acțiuni anticomuniste. La 25 august „L'Humanité“ a fost suspendat, iar două zile mai tîrziu întreaga presă comunistă franceză. La 1 septembrie, sub pretextul imperativului apărării naționale, au fost operate primele arestări* printre comuniști, deși atitudinea Partidului Comunist Francez în această chestiune era foarte clară. Încă la 25 august, un comunicat al grupului parlamentar comunist afirmase că în caz de atac din partea Germaniei hitleriste „comuniștii [vor fi] în primele rînduri pentru a apăra securitatea țării, libertatea și independența popoarelor“. Iar apoi, consecvenți în această atitudine, la 2 septembrie, deputații comuniști au votat creditele de război.

¹ Cf. Germaine Willard, *Les contradictions de la drôle de guerre*, în volumul *De la guerre à la libération. La France de 1939 à 1945*, Éd. Sociales, Paris, 1972, p. 8.

² *Ibidem*, p. 7.

* Partidul Comunist Francez (Le Parti Communiste Français — P.C.F.) a fost scos în afara legii la 26 septembrie 1939.

În primele săptămâni de război comuniștii francezi au luat poziție hotărâtă pentru apărarea țării, și numai după 1 octombrie, ca urmare a indicațiilor conducerii Internaționalei Comuniste, au atenuat programatic această hotărâre, reclamând o discuție imediată pentru încheierea păcii generale care să pună capăt războiului. Directivele lansate de Comintern au pus P.C.F. într-o situație dificilă. Ele defineau războiul, în întregul său, ca un război imperialist fără nici o rezervă. Se puneau pe același plan imperialismul german și cel francez, eludându-se caracterul particular al politicii țărilor fasciste ce avea ca obiectiv nu numai cucerirea unor colonii sau zone de influență, ci realizarea unei dominații mondiale cu orice mijloace, subjugarea totală și distrugerea ființei naționale a popoarelor. Pe de altă parte aceste directive lăsau multor comuniști impresia că ar exista o contradicție între datoria lor internaționalistă — denunțarea războiului ca război imperialist — și cea de patrioți — apărarea Franței contra Germaniei hitleriste. Ele au furnizat un pretext în plus cercurilor guvernante ca să poată „justifica” opiniei publice represiunea anticomunistă.

Și totuși comuniștii francezi nu s-au lăsat încorsetați cu totul și pentru mult timp de aprecierea eronată făcută caracterului războiului de către conducerea Cominternului. În ianuarie 1940, revista teoretică și politică a P.C.F., „Cahiers du bolchévisme” *, invita deja la o analiză mai atentă a situației istorice concrete și avertiza că există pericolul de a se „copia” cuvântul de ordine just pentru anii primului război mondial — „transformarea războiului imperialist în război civil”. Revista susmenționată sublinia: „comuniștii urăsc pe Hitler și regimul violențelor antimuncitorești pe care-l reprezintă”. Partidul Comunist Francez, menționa mai departe „Cahiers...”, se mîndrește cu faptul de a fi condamnat neîncetat și fără răgaz hitlerismul. În perioada septembrie 1939 — mai 1940 cercurile conducătoare franceze au dus așa-numitul „război ciudat” (la drôle de guerre), cînd comandamentul francez n-a ordonat acțiuni ofensive terestre sau bombardamente aeriene împotriva Germaniei. Această atitudine a fost determinată de speranța pe care o nutreau cercurile conducătoare engleze și franceze de a ajunge la un compromis cu Hitler. „Războiul ciudat” a subminat moralul trupeii și al populației, a permis Germaniei să se pregătească metodic pentru ofensiva decisivă în Vest.

În această situație comuniștii au continuat să demaște politica cercurilor guvernante, o politică antidemocratică, de tolerare a activi-

* Începînd din ianuarie 1944 revista apare cu titlul „Cahiers du communisme”. În continuare sursa va fi citată „Cahiers...”.

țării elementelor fasciste infiltrate în diferite ministere, care nu putea conduce decât la defetism. În momentul invadării teritoriului francez ei continuau, pe de o parte, să ceară o pace generală ca mijloc de a evita dezastrul, iar, pe de altă parte, au preconizat măsuri eficiente pentru apărarea națională. La 6 iunie 1940, conducerea P.C.F., arătând necesitatea apărării Parisului împotriva armatei germane ce se apropia, se adresează în scris guvernului Paul Reynaud și propune măsuri concrete imediate, militare și politice, în acest sens.

Dar cercurile guvernante au continuat și în momentele decisive — mai—iunie 1940 — să pună problemele de pe poziții de clasă, fără a lua în considerație interesele naționale ale Franței, optînd pentru defetism.

Cum bine se știe, în zorii zilei de 10 mai 1940 aviația germană a declanșat o amplă ofensivă împotriva aliaților pe frontul de vest. Aerodromuri, centre de comunicație și alte obiective au fost supuse unui bombardament necruțător pe o adîncime a frontului de 400 km dincolo de granițele vestice ale Reichului. Trei grupuri de armate au atacat concomitent trupele aliate franceze, engleze, belgiene și olandeze în conformitate cu planul Manstein care a prevăzut o acțiune cu forțe blindate peste Ardeni socotiți de comandamentul aliat greu accesibili și ca atare neglijați în planul de apărare.

Înaintarea trupelor naziste s-a realizat rapid, acestea punînd în evidență de la început o superioritate tactică și strategică față de aliați care a fost hotărîtoare pentru întreaga desfășurare a campaniei. Ruptă în două, apărarea organizată de aliați a cedat. Aripa stîngă a fost împinsă rapid pînă la Dunkerque, de unde a fost lăsată să se retragă pe mare spre insulele britanice, iar cea dreaptă, formată numai din trupe franceze, a fost supusă unei presiuni puternice după forțarea rîurilor Somme și Aisne la 5 și respectiv 9 iunie 1940. La 10 iunie Italia a declarat și ea război Franței. La 14 iunie trupele germane au intrat fără luptă în Paris iar 8 zile mai tîrziu, în pădurea Compiègne, mareșalul Pétain, care a urmat lui Paul Reynaud, a semnat armistițiul.

Și astfel, lipsită de o pregătire modernă, în concordanță cu cele mai noi cuceriri ale tehnicii militare, cu un comandament rămas prizonier unei doctrine militare depășite, armata, influențată și de miopia politică și șovăielile cercurilor guvernante în răstimpul celor șapte luni de „război ciudat”³, în pofida actelor de eroism săvîrșite de unele unități, n-a fost în măsură să apere teritoriul Franței invadate. Revenea de acum poporul francez, maselor largi populare în frunte cu clasa

³ Cf. *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, ediția a II-a, Editura politică, București, 1974, p. 110.

muncitoare sarcina de a lovi din orice parte musafirul nepoftit — armata germană — și regimul care va colabora cu ea, pentru eliberarea țării și recâștigarea demnității naționale.

REGIMUL OCUPAȚIEI NAZISTE ÎN FRANȚA. ÎNCEPUTURILE REZISTENȚEI (1940—1941)

După semnarea convenției de armistițiu (22 iunie 1940), Franța a fost dezarmată și obligată să predea sau să depoziteze armele sale, să păstreze numai o armată cu un efectiv de o sută de mii de militari și să accepte ca în lagărele germane să fie reținuți peste un milion cinci sute de mii de prizonieri. Trupele hitleriste au ocupat aproape două treimi din teritoriul național, fiind întreținute pe cheltuiala Franței, care, pe lângă o indemnizație zilnică de patru sute milioane franci, trebuia să livreze: alimente, materii prime, forță de muncă pentru întreținerea mașinii de război germane. În același timp, Germania hitleristă a trecut la dezmembrarea teritoriului francez. O linie de demarcație izolează Franța ocupată („zonă ocupată“), de Franța așa-zisă liberă („zonă neocupată“). În zona ocupată, administrația franceză era obligată să se supună reglementărilor autorităților germane și să colaboreze cu aceste autorități „într-un mod corect“. În zona neocupată, guvernul Pétain instalat la Vichy — în teorie independent — nu putea publica deciziile sale, conform convenției de armistițiu, decât cu autorizația forurilor germane. Departamentele Pas-de-Calais și Nord au fost declarate „Zonă interzisă“ și subordonate „Guvernământului militar din Belgia și Franța de nord“ („Militärverwaltung in Belgien und Nord-Frankreich“).⁴

Încă din iulie 1940 s-a trecut la anexarea de facto a Alsaciei și Lorenei la marele Reich german⁵. Această „încorporare“ a fost însoțită de expulzări masive, interzicerea folosirii limbii franceze, germanizarea Universității din Strasbourg și, ulterior, mobilizarea tinerilor alsacieni și loreni în armata germană. Deci, odată cu semnarea armistițiului au fost create bazele unei adevărate colonizări a Franței⁶, punându-se chiar chestiunea existenței Franței ca națiune independentă. Scopurile imperialismului german, expuse de Hitler în „Mein Kampf“, erau în curs de realizare.

⁴ *Documents de la Délégation française auprès de la commission allemande d'armistice*, vol. I, Éd. Imprimerie Nationale, Paris, 1947—1959, p. 7.

⁵ Henri Noguères, *Histoire de la Résistance en France (1940—1945)*, vol. I, Robert Laffont, Paris, 1967, p. 44.

⁶ Germaine Willard, *De Munich à Vichy*, Éd. Sociales, Paris, 1969, p. 136.

Propaganda nazistă însă, în perioada imediat următoare armistițiului, din motive tactice, nu insistă fățiș asupra acestor scopuri.

Regimul de ocupație s-a înăspriț pe măsura intensificării mișcării de rezistență a poporului francez, s-a intensificat jaful economic, transferul obiectelor de artă, folosirea mîinii de lucru franceze, deportarea evreilor paralel cu exterminarea fizică a comuniștilor, a patrioților în general, aparținînd diferitelor orientări politice și ideologice. După datele prezentate de Franța Tribunalului de la Nürnberg, germanii au împușcat în primii trei ani ai ocupației 47 000 patrioți implicați în acțiuni de rezistență și 29 000 ostatici. Alți 200 000 de francezi au fost trimiși în lagăre în Germania.

Într-o țară cu o populație dezorientată și demoralizată, Pétain și Laval* nu au întâmpinat greutăți deosebite în acțiunea lor de abolire a regimului republican. Parlamentul, din care deputații P.C.F. au fost excluși încă în ianuarie 1940⁷, a cedat ușor și repede. La 10 iulie 1940, 569 parlamentari (din 649 prezenți) au votat legea care prevedea abolirea regimului republican și trecerea deplinului puteri asupra mareșalului Pétain. În absența deputaților comuniști, nici unul dintre cei 80 de opozanți nu a avut curajul să urce la tribună pentru a înfieră și condamna lovitură de stat. În urma unei serii de „acte constituționale“, locul „Republicii Franceze“ avea să-l ia „Statul Francez“, în care toate libertățile democratice au fost suprimate. În perioada iulie—noiembrie 1940 guvernul a elaborat un sistem complet de legi cu caracter represiv: internare în lagăr prin ordin al prefectului, generalizarea delictului de opinie, interzicerea grevelor și dizolvarea sindicatelor muncitorești.

Sub oblăduirea guvernului din Vichy capitalul monopolist a preluat direct pîrghiile economiei. În august 1940 au fost create „Comitetele de organizare economică“, conduse de Lehideux și Pucheu, reprezentanți ai capitalului monopolist, avînd ca misiune: reglementarea producției, repartizarea materiilor prime și a surselor de energie, adaptarea economiei la noile condiții. Aceste comitete dirijau atît industria cît și comerțul în interesul marelui capital⁸.

În același timp, guvernul din Vichy folosea o demagogie fascistă pentru ca oamenii muncii să nu-și dea seama de caracterul real al noului guvern. Se aborda într-o viziune mistică rolul lui Pétain, „marele ostaș respectat de către învingător“, care „s-a dăruit Franței“. Se vorbea de

* Mareșalul Philippe Pétain a fost numit prim-ministru la 16 iunie 1940 și a devenit șeful statului francez la 11 iulie 1940; Pierre Laval a devenit prim-ministru la 12 iulie 1940. A fost demis de Pétain în decembrie 1940 și ulterior (martie 1942) numit din nou prim-ministru.

⁷ Jacques Duclos, *Mémoires*, vol. III, partea I, Éd. Fayard, Paris, 1970, p. 22.

⁸ *Histoire du Parti Communiste Français*, Éd. Sociales, Paris, 1964, p. 384.

„revoluția națională“, se înfiera „plutocrația“ și se mergea cu măsurile demagogice pînă la dizolvarea Confederației Patronatului Francez (Le Conseil National du Patronat Français — C.N.P.F.), după ce i se rezervasese acestuia rolul conducător în noile comitete economice. Se propaga armonia între clasele sociale în cadrul corporațiilor subordonate arbitrajului paternal al șefului statului. Se poate afirma că guvernul din Vichy a avut un rol dublu : pe de o parte a servit drept paravan pentru ocupanți, care, în schimb, i-au asigurat stabilitatea prin intermediul forțelor lor armate ; pe de altă parte a permis marii burghezii și monopolurilor franceze să obțină importante beneficii din „colaborarea“ cu cercurile economice ale Reichului.

Cuvîntul „colaborare“, care va defini întreaga politică a guvernului din Vichy, va fi oficializat după întrevăderea Hitler-Pétain, ce a avut loc în orașelul Montoire, la 24 octombrie 1940⁹. Trebuie însă precizat că „de facto“, pe tărîmul represiunilor, colaborarea a început imediat după capitularea Franței.

Poliția franceză a aplicat ordinul din 20 iunie 1940 al autorităților germane de ocupație în virtutea căruia erau interzise „formarea de grupuri de oameni pe străzi, distribuirea de manifeste, organizarea adunărilor publice“ și a arestat între 1—7 iulie 1940, numai la Paris, 153 de militanți comuniști (dintre care 90 trimiși în judecată, iar 63 în lagăre de internați politici)¹⁰. De asemenea, în numeroase regiuni, prefectii au ordonat, urmînd exemplul prefectului poliției din Paris, internarea administrativă a „comuniștilor notorii“, dintre care, ulterior, ocupanții aveau să-și aleagă ostaticii. Dealtfel, în tot timpul ocupației germane, poliția franceză a adus servicii deosebite inamicului, punînd arhivele franceze la dispoziția Gestapoului, dîndu-i personalul necesar pentru urmăriri etc¹¹.

În domeniul politic colaborarea a însemnat alinierea regimului din Franța la regimul existent în Germania : dictatura partidului nazist, atotputernicia oligarhiei financiare, reprimarea violentă a dușmanilor hitlerismului, demagogia socială, legiferarea persecutării evreilor și alte măsuri retrograde.

În domeniul economic colaborarea a luat imediat o mare amploare. Totul s-a pus în mișcare pentru ca Franța să realizeze — după expresia lui Laval — vocația sa agricolă și să devină un apendice agricol pentru aprovizionarea Germaniei hitleriste. Integrarea industriei franceze în economia de război a Reichului s-a făcut sub patronajul guvernului din

⁹ H. Noguères, *op. cit.*, p. 139.

¹⁰ *Histoire du P.C.F.*, p. 390.

¹¹ Henri Michel, *Histoire de la Résistance en France*, Éd. PUF, Paris, 1962, p. 123 ; Detalii interesante în P. Audiat, *Paris pendant la guerre*, Éd. Hachette, Paris, 1946.

Vichy și cu acordul direct al stăpînilor industriei franceze. În august-septembrie 1940 marile societăți capitaliste franceze, Schneider-Creuzot (metalurgie), Pechinay (aluminii), Kuhlmann (chimie), au încheiat importante acorduri comerciale cu I. G. Farbenindustrie și alte firme din Germania¹². În iulie 1940 s-a înființat pe lîngă Ministerul producției industriale un serviciu special cu misiunea de a primi comenzile germane. „Colaborarea economică este, fără îndoială, unul din aspectele esențiale ale trădării claselor exploatatoare ; prin această politică economică, clasele exploatatoare procedează la distrugerea însăși a bazelor existenței naționale a Franței”, sublinia „Cahiers...” în nr. 2—3 din 1941.

Pentru a desăvîrși colonizarea Franței nu era suficient să se submineze bazele materiale ale existenței națiunii franceze. Trebuiau distruse și bazele ei spirituale. Mergînd pe această linie guvernul din Vichy a căutat să compromită în ochii francezilor tot ceea ce a contribuit la crearea măreției națiunii franceze, începînd cu ziua de 14 iulie, ziua aniversării Marii Revoluții Franceze, cea mai glorioasă sărbătoare a francezilor, care a fost proclamată „ziua doliului național”. Vocea înăbușită a lui Pétain nu înceta să reamintească francezilor că ei sînt o națiune învinsă¹³. O ofensivă în stil mare este pornită împotriva culturii franceze și a reprezentanților săi. Decretele care se succed în vara și toamna lui 1940 vizează să distrugă toate tradițiile umaniste, naționale, liberale, tradiții care confereau strălucirea binecunoscută Universității franceze. Ele loveau totodată în învățămîntul laic¹⁴.

Pe plan militar, o colaborare directă cu acordul guvernului din Vichy completa sistemul de subjugare a Franței. Scurt timp după întîlnirea menționată de la Montoire, între Hitler și Pétain, se înmulțesc convorbirile și planurile comune de acțiuni militare. În noiembrie-decembrie 1940 se elaborează proiecte în vederea unor acțiuni ale forțelor armate de la Vichy împotriva coloniilor engleze din Africa Occidentală și a coloniilor franceze dizidente (teritoriul Ciad). În mai 1941 are loc un pas hotărîtor în domeniul colaborării militare. Amiralul Darlan, vicepreședintele Consiliului de Miniștri de la Vichy, ministru de interne și ministru al afacerilor externe, a făcut o vizită lui Adolf Hitler, la Berchtesgaden. Ca urmare a acestei vizite Germania a obținut baze militare în Siria¹⁵, pe care urmărea să le folosească împotriva Marii Britanii în Orientul Apropiat și Mijlociu ; înțelegerile respective n-au fost publicate. Ca și întîlnirea de la Montoire, acordul de la Berchtesgaden a contribuit la demonstrarea

¹² *Documents de la Délégation...*, vol. I, p. 155, 200—205 ; vol. II, p. 521—522.

¹³ Cuvîntarea din 13 august 1940.

¹⁴ Decretul din 23 august 1940.

¹⁵ H. Noguères, *op. cit.*, p. 378.

faptului că Pétain și guvernul său au devenit executanți docili ai voinței lui Hitler.

În această situație, caracterizată ca o dublă asupra — din partea ocupantului nazist și a guvernului din Vichy —, se naște și se dezvoltă Rezistența franceză. Acțiunile Rezistenței au îmbrăcat în cursul anilor forme foarte variate corespunzătoare etapelor concrete, stării de spirit a maselor, posibilităților existente¹⁶.

În vara anului 1940 starea de spirit a populației se caracteriza printr-o deprimare profundă în urma înfrângerii fulgerătoare suferite de armata franceză. Această stare tindea să se generalizeze — pe măsură ce majoritatea populației ajungea în condiții materiale dificile din pricina războiului, a exodului (evacuărilor masive), separării în două zone, însoțită de dezorganizarea vieții economice.

În această situație, generalul Charles de Gaulle, la 18 iunie 1940, la postul de radio Londra, lansează un apel¹⁷ către francezi: „...Orice s-ar întâmpla, flacăra rezistenței franceze nu trebuie să se stingă și nu se va stinge“. Apelul, reflectând refuzul de a accepta o poziție de resemnare față de înfrângere, exprima încredere și speranță în redresarea și victoria finală a Franței, constituia o contribuție certă la stimularea și dezvoltarea spiritului de rezistență al francezilor. Generalul de Gaulle a invitat pe „ofițerii și soldații francezi care se află, sau se vor afla pe teritoriul britanic, cu sau fără arme, pe inginerii și pe muncitorii specialiști din industriile de armament care se află sau se vor afla pe teritoriul britanic“, pentru a se înrola în lupta de eliberare.

Pentru zecile de milioane de francezi rămași în patria aflată sub ocupație nazistă, de Gaulle nu prevedea la început decît datoria de a rezista în mod pasiv, de a aștepta ajutorul din afară (cuvîntarea din 15 august 1940)¹⁸. La data respectivă el nu avea în vedere organizarea unei rezistențe naționale pe pămîntul Franței. Cu toate acestea, organizația „Franța liberă“ (France Libre — F.L.), înființată în iunie 1940 de generalul de Gaulle, cuvîntările sale de la postul de radio Londra prin care se demascau colaboraționismul guvernului din Vichy au insuflat speranțe poporului francez, au îndeplinit un rol de seamă în întărirea moralului francezilor.

¹⁶ În cele ce urmează vom trata mișcarea de rezistență din Franța după următoarea periodizare: 1. Începuturile și dezvoltarea Rezistenței (iunie 1940—noiembrie 1942); 2. Trecerea la ofensivă a Rezistenței (noiembrie 1942—iunie 1944); 3. Insurecția națională și eliberarea (vara anului 1944). Această periodizare o găsim, în linii generale, la autori de diferite convingeri politice: Jacques Duclos, *Mémoires*, Henri Noguères, *Histoire de la Résistance en France*, Henri Michel, *Histoire de la Résistance en France*.

¹⁷ Charles de Gaulle, *Memorii de război*, vol. I — *Chemarea. 1940—1942*, Editura politică, București, 1969, p. 318.

¹⁸ Charles de Gaulle, *Discours aux Français*, vol. I, Éd. Office Français d'Édition, Paris, 1944.

Generalul de Gaulle a fost sprijinit pe plan financiar, politic și militar de guvernul britanic, interesat în această perioadă mai ales să împiedice acapararea flotei și coloniilor franceze de către germani. Alături de „Franța liberă” și de generalul de Gaulle s-au situat insulele Noile Hebride, Tahiti, Marchize, coloniile franceze din India, Noua Caledonie, Camerun, Ciad, Congo francez, Gabon, Ubangui Chari, iar din iunie 1941 Siria și Liban. În septembrie 1941 s-a înființat la Londra centrul conducător al mișcării „Franța liberă” — Comitetul național francez — în frunte cu generalul de Gaulle. În Comitetul național au fost incluși la început oameni politici și ofițeri cu vederi conservatoare, dar generalul de Gaulle va trebui să dovedească Rezistenței interne, cu precădere democratică și populară, că era un luptător sincer pentru renașterea Franței republicane și democratice, pentru a câștiga încrederea mișcării de rezistență și a fi recunoscut drept conducător al ei. În vara anului 1941 mișcarea „Franța Liberă” a stabilit relații politice cu guvernul U.R.S.S., care i-a acordat un sprijin larg. Guvernul S.U.A., care a întreținut relații diplomatice cu guvernul de la Vichy pînă în noiembrie 1942, a păstrat o mare rezervă față de mișcarea gaullistă, privind cu adversitate pozițiile de intransigență cu privire la suveranitatea franceză ale generalului de Gaulle.

Dar mișcarea de rezistență a luat naștere, în Franța, fără nici o legătură organizatorică cu gruparea „Franța Liberă” din Londra, iar fermentul ei esențial a fost Partidul Comunist Francez.

În Franța metropolitană demoralizarea politică a maselor, precum și iluziile unei părți a populației cu privire la rolul mareșalului Pétain au constituit primele obstacole pe care Rezistența a trebuit să le învingă¹⁹. Bătălia pentru adevăr, bătălia politică împotriva resemnării și pentru regrouparea tuturor forțelor patriotice se înscriu în primele forme ale luptei de rezistență pe pămîntul Franței.

Într-adevăr, încă din vara anului 1940, atît în zona ocupată cît și în cea neocupată începea să se manifeste refuzul de a accepta înfrîngerea și umilirea sub forma unor atitudini, gesturi, acțiuni individuale. În această categorie intră cazul tinerilor oameni de știință de la Musée de l'Homme (Muzeul Omului) din Paris, care au început să acționeze încă în iulie 1940²⁰. Tot din această categorie făceau parte patrioții catolici din zona neocupată, care au inițiat în 1940 gruparea „Témoignage chrétien” (Mărturia creștină)²¹. Cîțiva militanți socialiști din zona ocupată, care căutau contactul cu cei ce n-au acceptat abolirea regimului

¹⁹ *Histoire du P.C.F.*, p. 387, 389, 390; J. Duclos, *op. cit.*, vol. I, p. 60; H. Michel, *op. cit.*, p. 7.

²⁰ H. Noguères, *op. cit.*, vol. I, p. 77.

²¹ H. Michel, *op. cit.*, p. 21.

republican, au întemeiat gruparea „Libération-Nord”²² (1940); printre inițiatori se afla și militantul socialist Christian Pineau. În aceeași perioadă în zona neocupată s-a constituit gruparea „Libération-Sud”²³ (Emmanuel d’Astier de la Vigerie) în jurul Universității din Strasbourg, evacuată la Clermont-Ferrand. Tot în vara anului 1940 se constituie în zona Sud grupul „Mișcarea de eliberare națională” (Mouvement de libération nationale — M.L.N.) care va fuziona cu alte grupuri mai mici pentru a forma, în 1941, organizația „Combat” (Henry Frenay, Georges Bidault ș.a.). Tot în zona Sud a. luat ființă organizația „Franc-Tireur” (Jean Paul Lévy, Marc Bloch ș.a.).

Pe alt plan, ajutorarea prizonierilor evadați și a alsacienilor care părăseau regiunea lor pentru a scăpa de germanizare devenea o formă organizată a rezistenței. Starea de spirit a celor ce refuzau să accepte înfrângerea și umilirea se reflecta clar și în cuvintele generalului Delestraint, viitorul conducător al „Armatei Secrete”, care se adresa astfel, la 8 iulie 1940, ostașilor săi ce urmau să fie demobilizați: „Franța se prăbușește azi într-un dezastru îngrozitor. Depinde totuși de noi, depinde mai ales de voi, oameni tineri, ca Franța să nu moară... Dacă păstrăm credința în destinul țării noastre, dacă ne comportăm ca francezi și nu ne coborâm la mentalitatea unor sclavi sau a unor cîini bătuți, dacă sîntem capabili să vrem, Franța va renaște din prezentul calvar”²⁴.

Dar pentru ca să aibă loc o mutație, pentru ca aceste reacții spontane să se transforme într-o mișcare de rezistență națională, era nevoie de o forță politică capabilă să regrupeze masele, să le antreneze la acțiune și să le conducă. Or, în Franța, toate partidele politice, exceptînd partidul comunist, s-au năruit, după cum se sublinia și în ziarul britanic „Daily Telegraph” din 20 decembrie 1940: „Singurul partid existent (în Franța — n.a.), deși ilegal, este partidul comunist”²⁵.

Partidul comunist, deși ilegal, era, în realitate, nu numai singura forță politică organizată capabilă să acționeze pe întregul teritoriu al țării împotriva opresiunii, dar era, totodată, și singurul partid care a făcut o analiză temeinică a situației din Franța dînd o perspectivă pentru viitor. Apelul din 10 iulie 1940, semnat de Maurice Thorez și Jacques Duclos²⁶, a jucat un rol de seamă în nașterea și organizarea Rezistenței.

²² H. Michel, *op. cit.*, p. 28.

²³ H. Michel, *op. cit.*, p. 19.

²⁴ Albert Ouzoulias, *Les Bataillons de la Jeunesse*, Éd. Sociales, Paris, 1967, p. 37.

²⁵ În același sens scria și „Journal d’Amiens” (7 martie 1941); vezi și A. Ouzoulias, *op. cit.*, p. 36.

²⁶ Maurice Thorez, *Oeuvres*, Éd. Sociales, tome 19, p. 54—64 (text integral); revista „Cahiers d’histoire de l’Institut Maurice Thorez” (nr. 10/1974) a publicat un studiu amplu cu privire la Apelul din 10 iulie 1940.

Apelul a subliniat în mod clar trăsătura fundamentală a situației : legătura între Vichy și ocupantul nazist, trădarea mării burghezii franceze. „Guvernul trădătorilor și vînduților cu sediul la Vichy... mizează pe sprijin extern pentru a se menține la putere împotriva voinței națiunii“. Față de această trădare, P.C.F. subliniază „voința de independență a unui popor întreg“ și proclamă că „Franța, care încă sîngerează, vrea să trăiască liberă și independentă“. În această perioadă, cînd pretutindeni se propovăduia resemnarea, Apelul exprima cu tărie încrederea comuniștilor în victorie : „Niciodată un popor mare ca al nostru nu va fi un popor de sclavi“.

Apelul a deschis o perspectivă, a arătat calea spre eliberare : unitatea națională. Apelul chema pe toți cei ce refuzau aservirea să constituie „frontul libertății, independenței și renașterii Franței“, al cărui pilon principal va fi „clasa muncitoare, însuflețită și generoasă, plină de încredere și curaj, pentru că viitorul îi aparține...“.

Apelul nu era însă lipsit de unele erori de apreciere, mai ales cu privire la caracterul războiului din 1939—1940, făcută și acum în spiritul orientării transmise de organele conducătoare ale Cominternului²⁷.

Cuvîntul P.C.F. pătrundea tot mai mult în rîndul maselor. Un rol important în această direcție îl aveau publicațiile sale. Ziarul central al partidului, „L'Humanité“, apărea ilegal, într-un tiraj foarte mare. În ediții regionale, locale, precum și în manifeste se reproduceau informațiile și articolele cele mai importante. Pînă la insurecția pariziană din august 1944 au apărut 317 numere ilegale ale ziarului „L'Humanité“, totalizînd cca 50 milioane de exemplare²⁸. Uniunea Tineretului Comunist a editat ziarul „L'Avant Garde“, iar studenții comuniști, publicația „La Relève“. În august 1940 reapare clandestin „La Vie Ouvrière“, ziarul Confederației Generale a Muncii (C.G.T.)²⁹. Militanții comuniști foloseau cu îndrăzneală toate ocaziile pentru a se adresa direct masei, atît în fabrici, cît și în rîndurile care se formau în fața prăvăliilor, în fața ghișeei unde se distribuiau cartelele pentru alimente etc. În iulie 1940, profitînd de o oarecare dezorganizare în rîndurile forțelor represive franceze și de tactica momentană mai „liberală“ a ocupanților, militanții comuniști din regiunea pariziană iau cuvîntul în public. Bineînțeles, pericolul era mare, dar numai în acest fel, arătîndu-se și asumîndu-și riscuri, era posibil ca militanții comuniști să vină în contact cu masele populare, să cîștige

²⁷ „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez“, nr. 10/1974, articolul semnat de André Moine.

²⁸ *Périodiques clandestins (1939—1945)*, Éd. Bibliothèque Nationale, Paris, 1954, p. 92—98 ; *Histoire du P.C.F.*, p. 390 ; Henri Michel, B. Mirkine-Guétzevitch, *Les idées politiques et sociales de la Résistance*, Éd. PUF, Paris, 1954, pag. 105, apreciază tirajul ziarului „L'Humanité“ la 70 000—100 000 exemplare în 1943.

²⁹ *Périodiques clandestins (1939—1945)*, p. 202.

încrederea lor³⁰. Una din marile probleme ale activității ilegale din vremea aceea era tocmai necesitatea de a se asigura securitatea militanților, întărind concomitent și permanent legătura cu masele. Această cerință nu era ușor de realizat. Forțele de represiune răspund cu internarea comuniștilor cunoscuți în departamentele lor, ori de câte ori apăreau manifeste și ziare ilegale. Ascultarea posturilor de radio din țările democratice, inscripțiile pe ziduri erau aspru pedepsite, iar știrile răspândite erau calificate de guvernanți drept „zvonuri alarmiste”. Astfel, stăpînii Franței dovedeau ei înșiși că răspîndirea adevărului este primul act al Rezistenței.

Rezistența, totuși, nu se putea limita la activitatea de răspîndire a informațiilor și la propagandă, oricît de importante au fost ele. Nu era suficient cuvîntul scris, era nevoie de acțiune. Numai acțiunea permitea maselor să dobîndească o experiență, să devină conștiente de propria lor forță.

În scopul regrupării clasei muncitoare pe calea acțiunilor, în noile condiții create, P.C.F. s-a străduit să folosească sindicatele care au activat legal pînă în noiembrie 1940³¹. Benoit Frachon, unul din secretarii C.C. al P.C.F., duce o campanie sistematică în paginile ziarului ilegal „La Vie Ouvrière” pentru a determina muncitorii să adere la sindicate. „Nu se poate lupta pentru sindicate care să fie cinstite și independente în activitatea lor decît în interiorul sindicatelor”³². Ajungînd însă la concluzia că asemenea sindicate nu se pot constitui ca instrumente eficiente pentru lupta muncitorească, începînd din iulie 1940 P.C.F. inițiază crearea în fabrici și cartiere a unor „Comitete Populare” (Comités Populaires)³³, ilegale, care vor fi instrumente de organizare și de acțiune a maselor. Pentru desfășurarea activității de partid în rîndurile muncitorilor imigrați s-a reorganizat, la finele anului 1940, comisia centrală M.O.I. *, formată din comuniști imigrați și care avea legătură directă cu C.C. al P.C.F.³⁴ M.O.I.-ul, imigranții antifasciști, vor aduce, în anii 1940—1944, o contribuție de seamă la lupta formațiunilor armate ale Rezistenței, îndeosebi în cadrul detașamentelor de francitiori și partizani³⁵.

Concomitent cu organizarea forțelor populare, Partidul Comunist Francez pune bazele luptei contra aparatului militar german. Încă în vara anului 1940, militanți comuniști din unele regiuni ale zonei ocupate organizează recuperarea armelor abandonate sau ascunse de către armata

³⁰ J. Duclos, *op. cit.*, vol. I, p. 67 și 85.

³¹ *Ibidem*, p. 56.

³² „La Vie Ouvrière” din 7 septembrie 1940.

³³ J. Duclos, *op. cit.*, vol. I, p. 78.

* Main-d'oeuvre immigrée (Muncitori imigrați).

³⁴ J. Duclos, *op. cit.*, vol. III, partea I, p. 78 și vol. III, partea a 2-a, p. 65—66.

³⁵ Gaston Laroche, *On les nommait des étrangers*, Les Éditeurs Français Réunis, Paris, 1965.

franceză în zilele înfrîngerii. Primele depozite de arme au fost constituite în departamentele Loire-Inférieure, l'Aude și Nord, iar primele grupe înarmate organizate de P.C.F. au fost: Organizația Specială (O.S.) a Partidului Comunist, constituită în toamna anului 1940, și „Bataillons de la Jeunesse“, organizație pentru lupta armată a Uniunii Tineretului Comunist (Jeunesse Communiste)³⁶. În felul acesta, Partidul Comunist Francez, în momentele cele mai grele ale catastrofei, așază temelii solide pentru mișcarea de rezistență pe teritoriul național.

În toamna anului 1940 au apărut deja semne care arătau că deprimarea, iluziile, precum și minciunile colaboraționiștilor n-au izbutit să paralizeze Franța. În lumina faptelor, anumite iluzii și neclarități au început să dispară. Evoluția situației internaționale arăta celor care au contat pe un sfârșit rapid al războiului că aprecierea lor era eronată. Anglia nu a acceptat compromisul pe care Hitler a vrut să-l obțină prin propuneri insistente iar apoi prin forță. Guvernul englez a refuzat condițiile imperialismului german și poporul englez a rezistat cu mult curaj bombardamentelor teroriste ale aviației germane bariind astfel calea planurilor hitleriste.

Trecînd la pregătirea atacului contra Uniunii Sovietice, Germania hitleristă pe de o parte a extins războiul ocupînd Balcanii, iar pe de altă parte a luat o serie de măsuri pentru consolidarea „spatelui frontului“, subordonînd din toate punctele de vedere teritoriile ocupate.

În același timp, pe arena mondială, după fiecare nouă agresiune creștea numărul și forța adversarilor față de asupritorii nazisti. Poporul francez a început să nu se mai simtă izolat. Locul disperării, deprimării, era luat treptat-treptat de mînia și dorința de a acționa contra asupritorilor. În acest cadru Rezistența dobîndește forme mai organizate, mai viguroase.

În această perioadă, în pofida represiunilor grave³⁷, numărul membrilor P.C.F. crește, organizațiile sale de bază devin mai numeroase, mai ales în fabrici și uzine. Conducerea partidului este asigurată de membrii C.C. care au reușit să evite arestarea, avînd în frunte pe Maurice Thorez — secretar general, aflat în emigrație —, Jacques Duclos și Benoit Frachon — secretari rămași în Franța. În întreaga perioadă 1940—1944 J. Duclos și B. Frachon au locuit în regiunea pariziană, îndrumînd operativ activitatea întregului partid reorganizat temeinic pe baza criteriilor de activitate în condițiile ilegalității.

Odată cu perfecționarea aparatului său ilegal, partidul comunist strînge tot mai mult legătura cu masele. Militanții săi sînt prezenți pretutindeni: în organizațiile legale, în special în sindicatele tutelate de

³⁶ *Histoire du P.C.F.*, p. 394; H. Noguères, *op. cit.*, vol. I, p. 58, 60, 121.

³⁷ J. Duclos, *Mémoires*, vol. III, partea I, p. 121.

gubernul de la Vichy ; ei creează și dinamizează organizații ilegale ca, de exemplu, Comitete populare, Grupuri ale Uniunii Femeilor Franceze, grupuri ale Tineretului Comunist. Influența P.C.F. pătrunde în centrele muncitorești, în inima clasei muncitoare. Presa P.C.F. este difuzată tot mai larg în marile centre muncitorești ³⁸.

Întărirea Partidului Comunist Francez, prezența sa tot mai vie în rîndul maselor determină progrese în organizarea clasei muncitoare, în ridicarea nivelului luptelor sale. Acțiunile muncitorești, însuflețite, dirijate de către „Comitetele populare“, devin din ce în ce mai numeroase și, ceea ce e mai important, din ce în ce mai îndrăznețe. Caiete de revendicări, delegații după delegații pe lângă direcțiile instituțiilor, agitații, greve de toate formele se succed mereu. Lupta clasei muncitoare din prima jumătate a anului 1941 a culminat cu marea grevă care a pus în mișcare, în departamentele Nord și Pas-de-Calais, peste 100 000 de muncitori (26 mai—9 iunie) ³⁹.

În „zona interzisă“ (din punct de vedere administrativ legată cu Belgia), pentru a se asigura atît supraprofitul acționarilor, cît și cărbunele necesar mașinii de război germane, societățile miniere au ordonat prelungirea zilei de lucru. Dar în această regiune unde proletariatul era foarte concentrat ca număr și combativ, unde exista un puternic sentiment patriotic, posibilitățile de luptă împotriva patronatului erau mari. Partidul comunist și-a făcut simțită din plin prezența atît prin intermediul numeroaselor „Comitete populare“ — în care și femeile au jucat un rol considerabil — cît și prin Comitetele de unitate și acțiune sindicală (Comités d'Union Syndicale et d'Action — C.U.S.A.) constituite în iulie 1940. Ca urmare a activității desfășurate de partid, în care un loc important l-a avut presa ilegală, chiar a doua zi după armistițiu s-au semnalat în această regiune mișcări și acțiuni de sabotaj. În ianuarie 1941, greva împotriva acelei jumătăți de oră suplimentară pe care ocupantul a impus-o a început să cuprindă fabrică după fabrică și numeroase exploataări miniere. Practic această grevă s-a extins în tot bazinul minier. La chemarea P.C.F. ziua de 1 Mai 1941 a fost proclamată „o zi de unitate de acțiune, o zi de adunare în vederea luptelor care se pregăteau“. În ciuda patrulilor poliției franceze și germane, zidurile caselor din satele de mineri au fost acoperite cu inscripții „Trăiască Unitatea“, „Trăiască Franța“, „Trăiască 1 Mai“ etc. Pe acoperișuri s-au ridicat drapelul roșii. Peste tot comitetele de unitate sindicală și de acțiune și-au precizat ferm

³⁸ *Histoire du P.C.F.*, p. 390—391.

³⁹ Datele care urmează, cu privire la această grevă, au fost culese din *Histoire du P.C.F.*; Auguste Copin, *L'aurore se lève au pays noir*, Ed. Sociales, Paris, 1966; J. Duclos, *Mémoires*, vol. I, Ed. Sociales, Paris, 1970; H. Noguères, *Histoire de la Résistance I*, Ed. Laffont, Paris, 1970.

revendicările. Situația era coaptă pentru declanșarea primei acțiuni de masă a Rezistenței.

Greva generală a început la 26 mai 1941. Semnalul l-au dat minerii din Bazinul Dahomey, unde acționa militanțul comunist Michel Brulé. A doua zi greva a cuprins ansamblul exploatărilor din Dourges. În ciuda măsurilor represive, la 4 iunie greva devenise totală, cuprinzând aproape 100 000 de mineri. Cu greviștii mineri s-au solidarizat și alte categorii de muncitori : de la uzinele de cocs, din industria chimică, feroviarii minelor, muncitorii din centralele electrice. Femeile au sprijinit greva prin numeroase acțiuni. Greviștii au reluat lucrul numai după ce societățile miniere au satisfăcut (9 iunie) unele revendicări, ca acordarea sporului de pericolozitate și o mai bună aprovizionare a lor. Chiar și guvernarea de la Vichy — care pînă acum refuzaseră să acorde minerilor măriti de salariu — au fost nevoiți să cedeze ; guvernul anunță pentru luna iunie o creștere generală a salariilor și primelor.

Greva a avut și un pronunțat caracter politic : 473 000 zile de muncă și mai mult de 500 000 de tone de cărbune au fost pierdute de ocupații. Clasa muncitoare a făcut dovada — așa cum mereu sublinia P.C.F. — strînsei legături care există între lupta de clasă și lupta patriotică. Greva a demonstrat, totodată, marea însemnătate a unității de acțiune a clasei muncitoare. „Minerii comuniști și acei ce ieri erau cu partidul socialist, precum și catolicii și gauliștii au luptat cot la cot“, scria ziarul L'Humanité din 20 iulie 1941. În salutul adresat minerilor de către Comitetul Central al Partidului Comunist Francez se spunea : „Voi toți, mineri care ați luptat împreună, rămîneți uniți... Nouă, poporul francez, ne revine să ne salvăm prin unire, prin lupta noastră comună“⁴⁰. Relevînd însemnătatea ridicării la luptă a minerilor, un istoric socialist francez scrie următoarele : „Greva minerilor a constituit în mai—iunie 1941 manifestația cea mai spectaculoasă și cea mai masivă a Rezistenței împotriva ocupațiilor“⁴¹.

În jurul acestei baze solide, pe care o constituie clasa muncitoare, P.C.F. lupta să lărgescă frontul de acțiune care să cuprindă și alte categorii sociale. O importanță cu totul specială era acordată țărănimii. Efortul de a explica, de a convinge trebuia să fie mai mare ca pînă atunci, cu atît mai mult, cu cît guvernul de la Vichy nu a precupețit nimic ca să facă din țărănime un sprijinitor al regimului. A deschide ochii țărănilor, a le arăta că politica celor de la Vichy este în același timp politica ocupantului și a trusturilor nu era ușor, dar era indispensabil. Un manifest intitulat „Țăranii din Franța“ dezvoltă în 20 de

⁴⁰ J. Duclos, *op. cit.*, vol. I, p. 162.

⁴¹ H. Noguères, *op. cit.*, vol. I, p. 421.

puncte un program cu revendicările imediate ⁴². Militanții, conform direcțivelor partidului comunist, activează în organizațiile țărănești legale : case de ajutor reciproc, cooperative, corporații și luptă să grupeze țărani în jurul unor revendicări principale pentru a protesta contra prețurilor oficiale prea scăzute la produsele agricole sau împotriva rechizițiilor. Prin această muncă modestă dar continuă, P.C.F. grupează încetul cu încetul masele rurale și le pregătește pentru a susține cu vigoare, ceva mai târziu, Rezistența. Fără ajutorul țărănimii nu ar fi putut exista maquisul.

Și intelectualii constituiau obiectivul unei activități susținute. Aici posibilitățile erau mai mari. Tradițiile de libertate ale Universității îndârjesc pe intelectuali chiar de la început contra servilismului și obscurantismului ce li se impune. Reforma reacționară a învățămîntului, amestecul autorităților în organizațiile profesionale ale studenților, conferințele colaboraționiștilor în facultăți, arestările sau șicanele împotriva marilor savanți ale căror opinii antifasciste erau cunoscute — Borel, Lopicque, Cotton, Wallon, Langevin — indispun cadrele Universității. Foarte repede, un vînt de rezistență suflă peste facultăți. Profesorii strecoară în cursurile lor aluzii semnificative și sfaturi în spiritul Rezistenței. Studenții boicotează sau sabotează conferințele organizate de ocupant.

Gravitatea și amploarea atacurilor duse împotriva Universității, împotriva intelectualității și a culturii, au fost imediat demascate de P.C.F. În octombrie 1940 intelectualii comuniști Jacques Solomon, Georges Politzer, Jacques Decour fondează revista „Université Libre” ⁴³, care va deveni una din publicațiile cele mai importante ale Rezistenței. Pînă la Eliberare au apărut 100 de numere. Revista „La Pensée”, fondată în 1939 de către profesorii Paul Langevin și Georges Cogniot, continuă să apară sub titlul „La Pensée Libre” ⁴⁴. Învățătorii încep să-și reconstituie sindicatul și scot un jurnal propriu, „L'école laïque” ⁴⁵. Studenții și liceenii comuniști continuă publicarea revistei „La Relève” ⁴⁶ și militează în Uniunea Națională a Studenților din Franța (L'Union Nationale des Étudiants de France — U.N.E.F.), al cărei responsabil pentru zona ocupată era studentul comunist François Lescure.

Arestarea profesorului Paul Langevin de către Gestapo (la 30 octombrie 1940) a declanșat prima mare manifestare politică în Universitate. Inițiativa a aparținut studenților comuniști care au militat în Uniunea Națională. Prin manifeste, în numele Uniunii Naționale, studenții au fost chemați la o manifestație publică pentru ziua de 7 noiembrie la

⁴² *Histoire du P.C.F.*, p. 395.

⁴³ *Périodiques clandestins*, p. 193.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 145.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 58.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 161.

Colegiul Franței. Ocupanții germani au trimis patrule, au instaurat în Cartierul Latin o adevărată stare de asediu, dar, cu toate acestea, grupurile de studenți parcurg Cartierul Latin cîntînd „La Marseillaise” și scandînd numele lui Paul Langevin. Peste 3 zile a avut loc o nouă manifestație. Deoarece manifestația tradițională de la 11 noiembrie (aniversarea armistițiului din 1918) a fost interzisă de ocupanți și de către cei de la Vichy, Uniunea Națională a Studenților a chemat studenții să se adune în piața l’Etoile. Sute dintre ei, la care se mai adăugau și tineri muncitori, au manifestat pe Champs-Élysées. Cei din SS au tras în demonstranți, care însă nu s-au înpăimîntat, cu toate că au apărut victime și s-au operat numeroase arestări. Ocupantul a închis Universitatea din Paris și a obligat studenții să se prezinte zilnic la comisariate. Evenimentul a zguduit opinia publică și a întărit unitatea și voința de luptă a universitarilor ⁴⁷.

Concomitent cu acțiunile din universități, P.C.F. a desfășurat o intensă luptă pe plan ideologic. În ianuarie-februarie 1941, prof. Georges Politzer, militant al P.C.F., într-un răspuns combativ și ferm, demistifică atacurile demagogice (publicate în presa nazistă sub titlul „Sang et or”) ale „teoreticianului” nazist Alfred Rosenberg, proferate cu ocazia unei cuvîntări la Paris împotriva ideilor Marii Revoluții Franceze. El a demonstrat că Germania nazistă este, în condițiile istorice date, un stat retrograd care se situează în fruntea celor mai reacționare forțe din lume. El arăta argumentat și într-un stil remarcabil grandoarea Revoluției Franceze. Imprimat, dactilografiat, copiat cu mîna, răspunsul la conferința lui Alfred Rosenberg, intitulat „Réponse à Sang et or”, avea să aibă un mare răsunet, atît în mediul intelectual, cît și printre patrioți în general ⁴⁸.

Cîteva luni mai tîrziu, în aprilie 1941, Gabriel Péri scrie pamfletul „Non, le nazisme n’est pas le socialisme”, în care, studiind cu atenție „organizarea” Europei de către naziști, dărîma ficțiunea Europei unite proslăvită de Hitler și demonstra că această Europă unită seamănă de fapt cu un imens penitenciar, unde „muncitorii germani sînt condamnați a fi paznici”. Péri se adresează francezilor patrioți, chemîndu-i „să refuze adeziunea la această vasalizare a Franței” ⁴⁹.

Această luptă ideologică a fost atunci unul din aspectele esențiale ale Rezistenței, o condiție indispensabilă a dezvoltării ei. Această luptă a dat opiniei publice arme ideologice eficace, capabile să servească bătăliile Rezistenței.

⁴⁷ A. Ouzoulias, *op. cit.*, p. 64, 66—70; H. Noguères, *op. cit.*, vol. I, p. 145, 173—175.

⁴⁸ J. Duclos, *op. cit.*, vol. I, p. 112.

⁴⁹ *Ibidem*.

În primăvara anului 1941 au început să apară în toată Franța forme de rezistență specifice, adaptate circumstanțelor. Spiritul combativ s-a dezvoltat în toate păturile sociale. Situația a devenit acum cu totul diferită de ceea ce fusese imediat după invazie. Acțiunea unită devenea posibilă. La 15 mai 1941 P.C.F. cheamă pe toți patrioții la formarea unui „Front național de luptă pentru independența Franței“, care să grupeze în jurul programului lansat în apel pe toți francezii iubitori de libertate. Pentru a deschide perspective cât mai largi unității, P.C.F. declara că în vederea creării unui larg front de eliberare națională este gata să susțină orice guvern francez, oricăre organizație și orice persoane ale căror eforturi vor fi orientate în sensul luptei adevărate contra opresiunii naționale suferită de Franța și contra trădătorilor aflați în serviciul ocupantului⁵⁰.

Cu Apelul pentru constituirea Frontului Național, P.C.F. a elaborat primul program de unire și acțiune al Rezistenței. Frontul Național avea să devină una din organizațiile esențiale ale Rezistenței, care acționa în ambele zone. În ce privește structura organizatorică, în zona Nord s-au constituit, din inițiativa militanților comuniști, mai întâi Comitete de bază ale Frontului Național pe categorii profesionale (cadre universitare, scriitori, ziariști, medici, juriști, învățători și profesori de liceu, cineaști etc.), multe din ele cu organe proprii de presă. Comitetul de conducere (Le Comité directeur) al Frontului Național (pentru zona Nord) s-a constituit spre finele anului 1942 din reprezentanții comitetelor de bază. În zona Sud constituirea unui Comitet de conducere a precedat organizarea Comitetelor de bază pe categorii profesionale. Din comitetele de conducere ale Frontului Național (în ambele zone) au făcut parte personalități de prestigiu (oameni politici, scriitori și artiști, oameni de știință, preoți)⁵¹ de diferite orientări politice și filozofice.

În paralel s-au activizat și socialiștii francezi. În mai 1941, la Lyon, s-a ținut o consfătuire clandestină a unor socialiști, la care s-a hotărât impulsivitatea participării socialiștilor la Rezistență (de fapt unii dintre aceștia, în frunte cu Daniel Mayer, Felix Gouin, Suzanne Buisson, s-au întrunit încă în martie 1941 și au întemeiat Comitetul de Acțiune Socialistă (Comité d'Action Socialiste — C.A.S.). La consfătuire s-a hotărât excluderea din rîndurile mișcării socialiste a tuturor deputaților și senatorilor fostului Partid Socialist (Section Française de l'Internationale Ouvrière — S.F.I.O.), care au votat, la 10 iulie 1940, pentru acordarea deplinelor

⁵⁰ J. Duclos, *op. cit.*, vol. III, partea I, p. 133—135, 160.

⁵¹ În „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez“ nr. 10/1974 zeci de nume sînt publicate în articolul lui Madeleine Braun și Pierre Villon.

puteri mareșalului Pétain⁵². În august 1941 Felix Gouin pleacă la Londra ca împrumutnic al C.A.S. pe lângă Comitetul prezidat de de Gaulle.

La 22 iunie 1941 a început agresiunea armată a Germaniei hitleriste împotriva U.R.S.S. Lupta eroică a poporului sovietic a însuflețit și a dat speranțe luptei Rezistenței franceze, tuturor mișcărilor de rezistență din toate țările ocupate de naziști. Se creează un nou raport de forțe în favoarea lagărului opus Germaniei hitleriste, din componența căruia, pe lângă statele coaliției antihitleriste, fac parte și mișcărilor de rezistență.

În cursul verii 1941 (iulie-august) P.C.F. și Uniunea Tineretului Comunist Francez (Union de la Jeunesse Communiste de France — U.J.C.F.) organizează la Paris manifestații publice cu caracter antinazist (la 14 iulie, la 13 august) cu un mare ecou în sînul populației. Ocupanții au trecut la represalii, arestînd și împruscînd la 19 august doi tineri muncitori comuniști⁵³. Motivarea oficială a executărilor era: „Ajutor dat inamicului prin participarea la o manifestație comunistă împotriva armatei germane“. Drept răspuns la aceste represalii, la 21 august tînărul comunist Fabien (Pierre Georges) împruscă la Paris în plină zi un ofițer german, marcînd prin curajoasa sa acțiune începutul luptei armate împotriva ocupanților. Naziștii continuă represaliile. La 30 august au apărut la Paris afișele autorităților de ocupație, anunțînd executarea (la 27 și 29 august), pentru activitate de rezistență, a cinci comuniști și a trei gauliști⁵⁴.

Publicitatea făcută de naziști în jurul acestor execuții, departe de a intimida populația, a contribuit la informarea opiniei publice asupra acțiunilor convergente ale patrioților de toate nuanțele în lupta împotriva ocupanților.

În septembrie 1941 au loc, sub conducerea nemijlocită a militanților comuniști Charles Debarges și Julien Hapiot, în departamentele Pas-de-Calais și Nord, acțiuni de sabotaj ce deteriorează funcționarea unor importante instalații industriale și de căi ferate⁵⁵. Neliniștea guvernului din Vichy și a autorităților de ocupație sporește și din cauza unor fenomene (semnalate în rapoartele prefecturilor)⁵⁶ care atestă schimbări în starea de spirit a populației, creșterea încrederii în sine a francezilor, a voinței lor de împotrivire.

În situația dată guvernul de la Vichy trece la întărirea aparatului de represiune. Pucheu (înalț funcționar al trusturilor din industria me-

⁵² H. Noguères, *op. cit.*, vol. I, p. 412 (la anexa „Documents“ se publică numele deputaților socialiști care n-au votat pentru Pétain).

⁵³ A. Ouzoulias, *op. cit.*, p. 133.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 131.

⁵⁵ H. Noguères, *Histoire de la Résistance en France*, vol. II, Ed. Laffont, Paris, 1969, p. 132.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 24.

talurgică, cunoscut ca „mîină forte“) este instalat ministru al afacerilor interne și creează tribunale speciale⁵⁷ care pronunță verdicte în 48 de ore împotriva „celor ce desfășoară activitate comunistă“, fără anchetarea prealabilă a cazurilor din partea unui judecător de instrucție. Guvernatorul militar german al Franței (Militärbefehlshaber in Frankreich), Otto von Stülpnagel, publică ordinul privind luarea și executarea ostaticilor⁵⁸.

Evenimente de o deosebită gravitate, cu repercusiuni în întreaga Franță, au loc în săptămînile care urmează. La 22 octombrie 1941, 27 de militanți comuniști (ținuți ca ostatici în lagărul de internare din Choisel, departamentul Loire-Atlantique) sînt executați prin împușcare la Châteaubriant de către ocupanții nazisti. Printre victime se află conducători cunoscuți ai marilor sindicate, deputați, intelectuali, oameni de toate vîrstele. În aceeași zi sînt executați 21 ostateci la Nantes și în ziua următoare 50 la Bordeaux, în majoritatea lor militanți ai asociațiilor foștilor combatanți din primul război mondial, patrioți de diferite convingeri politice și religioase, între ei și fostul vice-primar socialist din Nantes⁵⁹.

Masacrul triplu de la Châteaubriant, Nantes și Bordeaux (Camp de Souges) a pricinuit o profundă revoltă în rîndurile populației, trezind indignarea și stimulînd voința de împotrivire a celor mai buni patrioți. Relatarea patetică a acestor evenimente, scrisă de Louis Aragon sub titlul „Martorul martirilor“, tipărită ilegal de către P.C.F., circula în mii de exemplare, din mîină în mîină, fusese redată parțial de posturile de radio din Londra și Moscova și juca un rol considerabil în creșterea avîntului Rezistenței, mai ales în vestul Franței⁶⁰.

La 31 octombrie 1941 se desfășoară în toată Franța o grevă simbolică de cinci minute pentru omagierea martirilor din Châteaubriant, grevă la care participă muncitori din fabrici și căi ferate, funcționari, salariați din serviciile publice, din instituțiile bancare și de asigurări. Greva se desfășoară cu deosebită amploare la fabricile Renault, Citroën, Gnôme et Rhon și alte uzine metalurgice din Paris, în rîndurile feroviarilor din Villeneuve-Saint-Georges, Trappes, Bois-Colombes și a funcționarilor de bancă din Paris⁶¹.

Poziția generalului de Gaulle față de acțiunile patrioților care au început să treacă la atacarea și uciderea militarilor germani a fost exprimată în cuvîntarea sa la postul de radio Londra : „În război există o tactică. Războiul francezilor trebuie să fie condus de cei care au această

⁵⁷ *Ibidem*, p. 677.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 82.

⁵⁹ Fernand Grenier, *Ceux de Châteaubriant*, Ed. Sociales, Paris, 1967, p. 32—40.

⁶⁰ Louis Aragon, *L'Homme communiste*, Ed. Gallimard, Paris, 1946.

⁶¹ „L'Humanité“ din 7 noiembrie 1941.

sarcină... În momentul actual, consemnul pe care-l dau pentru teritoriul ocupat este de a nu uide acolo germani“⁶².

Fără îndoială, de Gaulle a lăsat să se înțeleagă că va veni ziua când se va trece la atac, dar pentru moment el recomanda așteptarea pasivă, „attentism“-ul. Această tactică se explică prin pozițiile de clasă ale promotorilor ei, dornici să evite transformarea Rezistenței într-o acțiune de masă, populară, care să periclitizeze în ultimă instanță și situația burghezii, de clasă guvernantă.

Dar speranța ocupanților de a intimida patrioții, de a înfrîna acțiunile de rezistență se dovedește zadarnică. La aceasta contribuie substanțial știrile despre ținuta demnă și curajoasă a ostaticilor în fața plutoanelor de execuție, știri ce stîrnesc admirația a milioane de francezi. După cum relatează și colonelul Rémy, unul din cei mai de seamă ofițeri din serviciul de informații al Comitetului „Franța Liberă“, anunțul despre împușcarea a cinci sau zece comuniști atrage după sine cincizeci sau o sută de noi aderenți⁶³.

Execuțiile nu s-au oprit în octombrie ; în decembrie 1941 plutoanele germane de execuție împușcă la Mont-Valerien peste o sută de ostatici, între ei fiind deputatul comunist Gabriel Péri. În aceeași lună, la Caen, este executat Lucien Sampaix, fost secretar general al ziarului „L'Humanité“⁶⁴. În martie 1942 este împușcat Pierre Sémard, membru al C.C., unul din fondatorii P.C.F., conducătorul sindicatului muncitorilor feroviari. Teroarea hitleristă se intensifică în tot cursul iernii 1941—1942.

DEZVOLTAREA LUPTEI ARMATE A POPORULUI FRANCEZ. CONSTITUIREA F.T.P.F.

Finele anului 1941 și începutul anului 1942 marchează creșterea în amploare și intensitate a luptei armate. Grupurile „Organisation Spéciale“ — O.S.⁶⁵ erau formate exclusiv din comuniști încercați, militanți ai P.C.F. și ai sindicatelor, mulți dintre ei foști combatanți ai Brigăzilor Internaționale din Spania republicană. Ei constituiau nucleul grupurilor O.S. ce acționau cu deosebită eficacitate în Pas-de-Calais. La

⁶² Charles de Gaulle, *Discours aux Français*, vol. I, Ed. O.F.E., Paris, 1944, p. 209.

⁶³ Rémy (pseudonimul lui Gilbert Renault), *Mémoires d'un agent secret de la France Libre*, Ed. Solar, Paris, 1945, p. 455 (vezi și Noguères, *op. cit.*, p. 161).

⁶⁴ *Histoire du P.C.F.*, p. 104.

⁶⁵ Legislația franceză actuală recunoaște O.S. ca organizație de rezistență armată, ce acționează din octombrie 1940 (vezi „Bulletin Officiel du Ministère de la Guerre“), volumul cu data de 1 mai 1958, p. 9 (lista unităților combatante ale Rezistenței).

Paris și în regiunea pariziană în fruntea O.S. se află André Rebière, Maurice Lacazette, iar în regiunea Franche-Comté, neînfricatul Pierre Georges-Fabien (în perioada martie 1942—octombrie 1942)⁶⁶. Din combatanții grupurilor O.S. se formează, la începutul anului 1942, primele detașamente de Francțirori și Partizani Francezi (Francs-Tireurs et Partisans Français — F.T.P.F. *). Ele se constituie ca expresie militară a Frontului Național, avînd o bază de recrutare mult mai largă decît cea a O.S. În fruntea F.T.P. se afla un Comitet Militar Național, format la început din Charles Tillon, comandant șef, Eugène Hénaff, Albert Ouzoulias și Raoul Vallet⁶⁷.

În rîndurile F.T.P. au intrat patrioți de diferite convingeri politice și religioase, care refuzau așteptarea pasivă și doreau să intre în luptă imediat, ca voluntari, cu arma în mînă. Detașamentele F.T.P. erau de regulă comandate și educate de militanți comuniști.

Constituirea F.T.P., creșterea efectivului lor, camuflarea lor în mediul urban sau rural, înarmarea lor în vederea acțiunilor de luptă ridicau probleme foarte grele (fabricarea grenadelor, a buteliilor incendiare, capturarea de arme de foc de la militari germani și jandarmi ai guvernului din Vichy etc.) în condițiile din prima jumătate a anului 1942. Ele au fost rezolvate cu succes datorită spiritului de inițiativă, capacității de organizare, tenacității și curajului militanților P.C.F. și ai Frontului Național (animat de militantul comunist Pierre Villon), al combatanților din F.T.P., care au găsit sprijin din partea patrioților din cele mai diferite clase și pături sociale.

Organizarea luptei cu arma în mînă împotriva ocupanților naziști nu a fost un proces lin. Rezultatele acțiunilor de luptă ale formațiunilor armate (O.S.) în cel de al doilea semestru al anului 1941 erau însă atît de elocvente încît ele au pus pe gînduri pe „attentiști“, convingînd și o mare parte din șovăielnici să părăsească expectativa.

Într-adevăr, în ultimele șase luni ale anului 1941 au avut loc numeroase acțiuni ce loveau în mașina militară a ocupanților naziști. Un raport al comandamentului german din „Gross Paris“ recunoștea că într-o singură lună, în decembrie 1941, au avut loc 221 „atentate“ numai în regiunea pariziană⁶⁸. În martie și aprilie 1942, la Paris, au loc procese (în fața tribunalului militar german) intentate combatanților fără uniformă din Batalioanele Tineretului și din O.S. care în 1941 și începutul anului 1942 au dat lovituri eficace armatei de ocupație (mai

⁶⁶ A. Ouzoulias, *op. cit.*, p. 337.

* De fapt francezii au folosit prescurtarea F.T.P. (în loc de F.T.P.F.).

⁶⁷ *Histoire du P.C.F.*, p. 399; J. Duclos, *op. cit.*, vol. III, partea I, p. 270.

⁶⁸ Charles Tillon, *Les F.T.P.*, Ed. René Julliard, Paris, 1962, p. 128.

ales la Paris și împrejurimi)⁶⁹. În cursul acestor procese au fost condamnați la moarte și executați 31 de patrioți.

La teroarea crescîndă, P.C.F. răspunde prin lansarea lozincii „Acțiune, încă o dată acțiune, mereu acțiune”⁷⁰. În cursul anului 1942 mișcări puternice atestă progresele realizate în organizarea maselor populare, creșterea combativității lor.

În ianuarie 1942, timp de 12 zile, minerii din bazinul carbonifer Montceau-les-Mines (departamentul Saône et Loire) fac grevă în deplină unitate. Mișcarea se extinde asupra întregului bazin carbonifer cuprinzînd 5 000 de greviști, care aleg un „comitet popular” și stabilesc o listă de revendicări. În pofida arestării a 80 de greviști, minerii continuă lupta și impun creșterea rațiilor alimentare, precum și eliberarea tovarășilor lor arestați⁷¹.

Văzînd combativitatea și unitatea minerilor, a căror grevă a provocat diminuarea cu 100 000 tone a livrărilor de cărbune pentru Germania, ocupanții germani nu au îndrăznit să intervină cu trupe împotriva greviștilor. Exemplul grevei victorioase de la Montceau a avut un puternic ecou.

Voința de a rezista ocupantului s-a manifestat în diferite ocazii și la alte categorii de muncitori. Astfel, cînd un comando militar britanic, debarcat în Saint Nazaire (27—28 martie 1942), a izbutit, prin acțiuni rapide de distrugere, să facă inutilizabilă baza germană de submarine din acest port, solidaritatea activă a muncitorilor francezi din port, care au sprijinit pe ostașii aliați fără frică de represalii, a fost unul din factorii reușitei⁷².

O altă formă de luptă a clasei muncitoare — dar nu numai a ei —, care pe parcurs va lua o mare extindere, era boicotarea trimiterii în Germania a forței de muncă franceze. Pe măsură ce hitleriștii înregistrau pierderi tot mai mari pe fronturi și, în special, pe cel din est, aceștia erau nevoiți să completeze efectivul Wehrmachtului cu o parte considerabilă a muncitorilor din industrie. În scopul mobilizării rapide a brațelor de muncă necesare efortului de război al Germaniei, Hitler îl numește în martie 1942 pe gauleiterul Fritz Sauckel „Comisar al Reichului pentru mobilizarea mîinii de lucru germane și europene”. La sugestia acestuia, guvernul de la Vichy a decretat la 4 octombrie 1942 legea „Service du travail obligatoire” — S.T.O. (Serviciul muncii obligatorii) *,

⁶⁹ André Ouzoulias, *op. cit.*, p. 249, 260.

⁷⁰ „Cahiers...”, 1942 (trim. I—II).

⁷¹ „La Vie Ouvrière”, 1 februarie 1942.

⁷² „L’Humanité” din 1 mai 1942 (număr special).

* Pînă în primăvara anului 1942 recrutarea lucrătorilor francezi pentru Germania se făcea numai pe bază de voluntariat, ceea ce a dat rezultate foarte slabe pentru naziști.

care a lovit în primul rând contingentele tinere. Un zel deosebit în îndeplinirea ordinelor de la Berlin a depus Laval, pe care naziștii i-au impus lui Pétain să-l readucă la 18 aprilie 1942 în fruntea guvernului (după ce fusese îndepărtat din guvern la 13 decembrie 1940).

Din primul moment Partidul Comunist Francez a chemat muncitorimea la luptă energetică împotriva legii Serviciului muncii obligatorii. Contra acestei legi odioase s-au ridicat și alte forțe politice patriotice. Primele acțiuni împotriva S.T.O. s-au manifestat prin refuzul tinerilor de a semna formularele de luare în evidență, huiduirea agenților de recrutare, evadările din trenurile care-i duceau în Germania pe cei deportați la muncă etc.

Concomitent cu clasa muncitoare își intensifică lupta și alte categorii sociale. Subjugarea tot mai accentuată a economiei Franței în folosul mașinii de război naziste a dus la reducerea simțitoare a nivelului de trai al francezilor. În 1942 în rația zilnică a parizianului intrau : 275 gr pâine, 70 gr cartofi, 20 gr carne⁷³. Scăderea rațiilor alimentare a stîrnit nemulțumirea populației orașelor, inclusiv a gospodinelor. Sub semnul lozincii „Nici un bob de grâu pentru nemți ! Pâine pentru francezi !”⁷⁴ au avut loc numeroase manifestații de stradă. Exemplul a fost dat de curajoasa demonstrație a gospodinelor din arondismentul 6 din Paris⁷⁵. Sub protecția unor luptători înarmați din F.T.P., femeile din cartierul din jurul străzii Bucci au confiscat conservele de la un magazin alimentar (rezervate în parte nemților) și le-au distribuit populației, opunîndu-se energic polițiștilor sosiți în grabă. Această acțiune a avut un mare ecou. Și în sudul Franței, la Nîmes, Montpellier, s-au declanșat manifestații împotriva foamei. În portul Sète muncitorii docheri și gospodinele au împiedicat încărcarea vagoanelor destinate Germaniei, distribuind populației produsele alimentare aduse de vase franceze din Africa de nord.

Simptomatică este și comportarea publicului în sălile cinematografelor : jurnalele de actualități (ce popularizau Wehrmachtul și regimul din Vichy) nu mai pot fi rulate decît cu luminile aprinse, altfel ele erau însoțite de fluierăturile și strigătele ironice ale spectatorilor.

Spiritul de nemulțumire s-a extins tot mai mult și la sate. În 1942 în satele unor regiuni (Limousin, Dauphinée, Bretagne, Bourgogne) se constată manifestări evidente ale rezistenței țăranilor față de rechiziții⁷⁶. În unele sate din Bretania se trag clopotele pentru a mobiliza țăranii

⁷³ H. Amouroux, *Quatre ans d'histoire de la France*, Paris, 1966, p. 34.

⁷⁴ „L'Humanité” din 22 mai 1942.

⁷⁵ J. Duclos, *Mémoires*, vol. III, part. I, p. 257.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 268.

împotriva rechizițiilor. În Bourgogne, numeroși cultivatori preferă să verse vinul în pîraie, decît să-l livreze autorităților.

În toamna lui 1942 țărani încep să ascundă primii tineri care nu se supun legii „Serviciului muncii obligatorii“, refuzînd să lucreze în Germania. Astfel, Rezistența, care în perioada anterioară se limita la regiunile industriale și la orașele mari, începe să cuprindă întreaga Franță⁷⁷.

În Universități, în rîndurile intelectualității crește amploarea luptei de rezistență. Numirea de către guvernul de la Vichy a lui Abel Bonnard — cunoscut ca un colaborator servil al nemților — în fruntea Ministerului Educației Naționale este privită de către patrioți ca un act fățiș de trădare. Universitarii au simțit afrontul și și-au dat seama de gravitatea pericolului. Responsabilitatea patriotică față de apărarea culturii franceze, a valorilor spirituale ale Franței i-a determinat să adere în număr din ce în ce mai mare la Frontul Național Universitar, care se întărea pe zi ce trecea. Dar tocmai în acest moment Rezistența primește o grea lovitură : fruntașii mișcării universitarilor din Paris, Jacques Solomon, Georges Politzer, Jacques Decour, sînt arestați* de către naziști (19 februarie 1942)⁷⁸.

În locul lor intră în luptă Claude Morgan, René Maublanc, alți intelectuali comuniști și progresiști care, în pofida marilor pierderi, se dovedesc capabili să asigure apariția, în continuare, a publicației ilegale „L'Université Libre“ și să înceapă editarea revistei clandestine a scriitorilor „Les Lettres Françaises“, al cărei prim număr fusese pregătit încă de Jacques Decour, în preajma arestării sale.

Întregul arsenal al culturii franceze, talentele și cunoștințele sînt puse în slujba Rezistenței**. Circulau în toată Franța pamflete, nuvele, eseuri, poezii. Autorii lor s-au dovedit demni de misiunea ce le revenea, în sensul formulat de „Les Lettres Françaises“ : „Să simțim prin toate fibrele noastre pasiunea cu care vibrează națiunea, să ne integrăm luptei națiunii, să zdrobim zidul tăcerii sub care ne sufocăm și să strigăm adevărul“⁷⁹.

În presa oficioasă a vremii apar articole care confirmă faptul că aproape întreaga intelectualitate franceză este potrivnică colaborațio-

⁷⁷ *Ibidem*.

* Primii doi au fost executați de naziști în cursul verii 1942, iar Jacques Decour a fost deportat într-un lagăr hitlerist unde a murit în 1945.

⁷⁸ H. Noguères, *op. cit.*, vol. II, p. 353 ; Claude Morgan, *Vingt-trois mois d'action*, publicat în „Les Lettres Françaises“ din 9 septembrie 1944.

** Date și mărturii valoroase în lucrările : Jacques Debû-Bridel, *La Résistance intellectuelle*, Éd. Julliard, Paris, 1970 și Pierre Seghers, *La Résistance et ses poètes*, Éd. Seghers, Paris, 1974.

⁷⁹ „Les Lettres Françaises“, nr. 2/1942.

nismului. Aceasta înseamnă recunoașterea acțiunii și influenței celor mai buni dintre intelectuali, a organizatorilor Frontului Național Universitar, a Comitetului Național al Scriitorilor, printre întemeietorii căruiua au fost Aragon, Eluard, Elsa Triolet, a redactorilor și publicațiilor ilegale „L'Université Libre“, „La Pensée Libre“ și „Les Lettres Françaises“.

Guvernanții colaboraționiști din Vichy, pentru a abate atenția populației de la adevăratele cauze ale suferințelor ei și pentru a intimida masele asupra cărora Rezistența exercita o influență crescîndă, au recurs atît la diversiuni politice cît și la ample represii. Astfel, guvernul din Vichy încscenează procesul din Riom, care, prin judecarea unor oameni politici (Blum, Daladier, Reynaud, Gamelin), ar fi trebuit să demonstreze că Frontul Popular și regimul republican poartă răspunderea atît pentru intrarea Franței în război cît și pentru înfrîngere. Procesul, început la 19 februarie 1942, a luat o turnură la care Vichy-ul nu se aștepta. Acuzatii și martorii (inclusiv cei ai acuzării) au făcut declarații și precizări care (chiar dacă uneori evidențiau și slăbiciunea Republicii față de coloana a 5-a), puneau în cauză în mod direct pe mareșalul Pétain și anturajul său, arătînd că tocmai ei sînt responsabili nepregătirii militare a Franței (și nu guvernele din 1936—1937). Întrucît judecătorii înșiși au dat semne de șovăială (ceea ce a provocat și furia lui Hitler), Vichy-ul a ordonat întreruperea procesului la 2 aprilie 1942⁸⁰.

Un alt mijloc al diversiunii politice fusese decretarea, de către guvernul din Vichy, a legilor rasiale, antisemite, după modelul legilor naziste din Nürnberg. Împotriva cetățenilor francezi de origine evreiască se aplicau o serie de măsuri discriminatorii, care au culminat cu arestările în masă și deportările lor în lagărele naziste de exterminare. Numai la Paris, în iulie 1942, au fost arestați 22 000 de oameni din rîndurile populației evreiești care, într-un interval scurt, au fost deportați și uciși în lagărul de la Auschwitz. Comitetul de conducere al „Frontului Național“ a înfierat aceste crime, exprimînd protestul său energic⁸¹. Poporul francez nu s-a lăsat prins în capcana diversiunii rasiste întinsă de guvernanții din Vichy. Presa ilegală a Rezistenței, mai ales presa organizațiilor muncitorești, și „Témoignage chrétien“ duceau o luptă neîntrepută împotriva antisemitismului. În timp ce cardinalul Franței rămîne nepăsător, doi episcopi catolici din Toulouse și Montauban, precum și numeroși preoți cu funcții mai modeste (catolici și protestanți) au adoptat poziții de condamnare ale acestor practici și de solidaritate cu victimele, alăturîndu-se Rezistenței.

Constatînd slabe rezultate ale diversiunilor politice, ocupanții națiști și guvernanții din Vichy recurg, în mai mare măsură, la presiune,

⁸⁰ Noguères, *op. cit.*, vol. II, p. 344, 388.

⁸¹ *Ibidem*, p. 490; J. Duclos, *op. cit.*, vol. III, partea I, p. 286—287.

la teroare. În aprilie 1942 se trece la centralizarea întregului aparat polițienesc german din Franța sub comanda generalului SS Karl Oberg, care primește titlul de „Polizeiführer“. În același timp, șeful poliției franceze, Bousquet — un prieten al lui Laval —, semnează în iulie 1942 un acord cu Karl Oberg care „armonizează“ cele două poliții și pun poliția franceză sub supravegherea ocupanților⁸². Formațiuni specializate ale poliției franceze, denumite „brigăzi speciale“⁸³, se ocupă — în strînsă colaborare cu Gestapoul — cu descoperirea patrioților încadrați în rezistență. În zona Sud (unde poliția germană avea o rețea proprie de informații), Laval dispune trecerea sub ordinele sale directe a Comandamentului jandarmeriei, întrucît a fost informat de numeroase manifestări de șovăială și pasivitate în rîndurile jandarmilor din sate și orașe mai mici, și întărește grupările specializate paramilitare „Serviciul de ordine al Legiunii foștilor combatanți“ (Service d'ordre légionnaire — S.O.L.)⁸⁴.

Odată cu instalarea în funcție a lui Karl Oberg teroarea împotriva populației franceze ia proporții. Acesta extinde în iulie 1942 responsabilitatea penală și asupra membrilor familiilor rezistenților, care pot fi arestați ca ostateci. Astfel, la Paris, în august 1942 au fost executați 88 de ostateci, în septembrie același an 118. Ca urmare a aplicării ordinului „Nacht und Nebel“ (Noapte și ceață) a crescut numărul deportărilor în Germania. În 1942 au plecat 104 convoaie cu deportați francezi (față de 19 convoaie în 1941)⁸⁵.

La înăsprirea teroarei, forțele patriotice au răspuns cu extinderea acțiunilor înarmate de luptă. În primăvara anului 1942 au sporit rîndurile F.T.P., a crescut numărul grupelor de luptă, al detașamentelor de partizani. În focul luptei s-au perfecționat regulile de securitate a combatanților F.T.P., metodele de luptă adecvate războiului național purtat de „soldații fără uniformă“. Formațiunile F.T.P. erau constituite (în 1942) din „echipe“ formate din 3 sau 4 oameni, avînd o mare autonomie în acțiune; două echipe formau un grup, iar 3 sau 4 grupuri un detașament⁸⁶.

⁸² Studiul lui M. de Bouard *La répression*, publicat în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, nr. 54.

⁸³ Henri Michel, *Histoire de la Résistance en France (1940—1944)*, Ed. Presses Universitaires de France, Paris, 1962 (autorul arată la p. 121 că numai una din „brigăzile speciale“, cea condusă de comisarul David, a arestat între 1941—1944 2071 patrioți, din care 495 au fost predați naziștilor iar 125 împușcați).

⁸⁴ *Histoire du P.C.F.*, p. 403.

⁸⁵ M. de Bouard, *op. cit.*

⁸⁶ Ch. Tillon, *op. cit.*, p. 173.

Comitetul Militar Național se ocupa cu coordonarea acțiunilor și sprijinirea cu cadre experimentate a formațiunilor din noile regiuni cuprinse în luptă⁸⁷. Astfel, Fabien (Pierre Georges) se deplasează (în martie 1942) în regiunea Franche-Comté, iar Marcel Dufriche pleacă în marele port Le Havre. Rezultatul a fost înființarea sau sporirea numărului formațiunilor F.T.P. în aceste regiuni și amplificarea acțiunilor de luptă⁸⁸. Astfel, către sfârșitul anului 1942, lupta armată, deja prezentă în regiunile pariziană, Nord, Bretania și Normandia, tinde să cuprindă noi zone geografice. Începînd cu mijlocul anului 1942, comunicatele F.T.P. publicate în gazete ca „France d'abord“ editată de Comitetul Militar Național al F.T.P. devin bilunare. „Grupurile sedentare“ F.T.P. înființate în rîndurile feroviarilor au desfășurat acțiuni sub lozinca „Nici un tren pentru inamic!“⁸⁹. În cursul anului 1942 au avut loc numeroase deraieri ale trenurilor militare germane provocate prin „debulonarea“ șinelor; o mare eficacitate au avut cele de la Bordeaux, Villeneuve-Triage, La Ferté sous Jouarre⁸⁹. Feroviarii au cîștigat o bogată experiență în a paraliza noduri de cale ferată prin defecțiuni în aparență neînsemnate, provocate unor verigi esențiale (acele, circuitul electric).

„Grupuri sedentare“ ale F.T.P. se înființează și în unele uzine mari; ele organizează sabotarea sistematică a producției destinate mașinii militare germane. Muncitorii răspund din ce în ce mai mult la apelurile lansate de P.C.F. și C.G.T. care cer „să se oprească prin toate mijloacele producția de război pentru inamic“⁹⁰. Una dintre cele mai îndrăznețe și mai reușite fapte de arme ale detașamentului F.T.P. Valmy, din regiunea pariziană, a fost, în septembrie 1942, distrugerea piloanelor stației de radio-emisie a Marinei de război germane (Kriegsmarine) din apropierea orașului Melun⁹¹.

În această perioadă francezii împărtășesc din ce în ce mai mult sentimentele pe care juristul Mornet le exprima astfel în iunie 1942: „...față de felonia guvernelor care se succed la Vichy și față de descumpănirea celor care au abdicat de la puterea pe care o dețineau în virtutea Constituției, este de înțeles că ne îndreptăm spre singurul partid care, la ora actuală, este temeinic organizat, spre partidul comunist“⁹².

⁸⁷ J. Duclos, *op. cit.*, vol. III, partea I, p. 270.

⁸⁸ Ch. Tillon, *op. cit.*, p. 133, 134.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 651.

⁹⁰ Apelurile au fost republicate în „Cahiers...“ (1942, trim. I—II).

⁹¹ Relatarea detaliată este cuprinsă în lucrarea lui Jean Laffite, *Nous retrouvons cueillir des jonquilles*, Ed. Français Réunis, Paris, 1948.

⁹² Procuror general Mornet, *Quatre ans à rayer de notre histoire*, Ed. SELF, 1949, p. 170—171 (Mornet a rostit rechizitoriul la procesul lui Pétain, în 1945).

P.C.F. continua să propage cu vigoare orientarea că întreaga națiune, cu excepția unui mănunchi de colaboraționiști, trădători și mercenari, trebuie să acționeze unit pentru a-și recâștiga libertatea. În acest sens P.C.F. a reînnoit de repetate ori apelul său pentru gruparea tuturor patrioților, fără deosebire de concepții filozofice sau religioase, în Frontul Național⁹³. Partidul insistă asupra actualității politicii „mîinilor întinse” * față de catolici, subliniind că aceștia, în masa lor, sînt patrioți. Problema unității Rezistenței franceze se punea cu atît mai imperios cu cît, pe lângă Frontul Național și detașamentele sale de luptă, în Franța au început să apară noi grupuri de rezistență, iar cele existente pînă atunci și-au lărgit rîndurile, transformîndu-se în mișcări. Una din cele mai active a fost mișcarea „Combat”, despre care am mai vorbit. Membrii acestei mișcări erau constituiți din patrioți de diferite orientări politice, după regiuni. Astfel, în departamentul Aude la organizația menționată au aderat mai ales democrat-creștini, iar în departamentul Loire foști membri ai Sindicatelor C.F.T.C. ** Gruparea politică „Franc-Tireur” s-a constituit la Lyon din gazetarii fostei redacții a ziarului democrat „Progrès”⁹⁴. Membrii acestor mișcări provin mai ales din rîndurile intelectualității, funcționarilor de stat, micii burghezii, păturilor mijlocii ale populației și chiar ale burgheziei. Unele din ele („Combat”, „Libération” și „Franc-Tireur”) au încheiat încă în 1942 acorduri de acțiune cu P.C.F. și Frontul Național în vederea unor obiective concrete de luptă⁹⁵.

Spre deosebire de acestea, mișcarea „Organizația Civilă și Militară” (L'Organisation civile et militaire — O.C.M.) a regrupat mai ales ofițeri (demobilizați, în rezervă) și tehnocrați (din cercuri ale burgheziei) din regiunile pariziană și Nord. Organizatorul acestei mișcări a fost colonelul Alfred Touny, îndrumătorul revistei „Cahiers de l'O.C.M.” fiind Blocq-Mascart⁹⁶.

Influența acestor mișcări era, în ansamblu, în anii 1941—1942, limitată. Ele erau situate în cîteva sectoare geografice delimitate, în zona Nord sau în zona Sud. Se ocupau, cu precădere, de editarea și difuzarea ziarelor ilegale, de propaganda antifascistă sau cu organizarea unor rețele de informații legate de B.C.R.A. ***, sau de Intelligence Service.

⁹³ „L'Humanité” din 22 mai 1942.

* Politică inițiată de M. Thorez în 1936 (vezi M. Thorez, *Fils du peuple*, Ed. Sociales, Paris, 1949, p. 101).

** Confederația franceză a muncitorilor creștini.

⁹⁴ H. Michel, *op. cit.*, p. 16—33.

⁹⁵ J. Duclos, *op. cit.*, vol. III, partea I, p. 270.

⁹⁶ H. Noguères, *op. cit.*, vol. II, p. 57.

*** Bureau Central de Renseignements et d'Action (Biroul central de informații și de acțiune cu sediul la Londra, subordonat generalului de Gaulle).

Dealtfel, în 1941 și prima jumătate a anului 1942 obiectivele acestor mișcări și linia lor politică mai prezintă încă multe aspecte neclare. Unele din aceste mișcări, în special în zona Sud, mai păstrau față de Vichy o atitudine echivocă⁹⁷ și nu excludeau încă ipoteza unui joc dublu din partea lui Pétain. Astfel, Henry Frenay, șeful mișcării „Combat”, a avut în februarie 1942 două întrevederi cu Pucheu, ministrul de interne a lui Pétain⁹⁸, fapt dezaprobat chiar de unii din „Combat”⁹⁹. De asemenea, în perioada amintită, aceste mișcări — în ansamblu — au așteptat eliberarea Franței de către aliați, avînd rezerve față de acțiunea armată imediată. Dar mai tîrziu, în 1942—1943, unele dintre ele vor crea formațiuni de luptă armată denumite „Corps francs”.

Cu toate limitele lor, activitatea acestor mișcări atestă lărgirea bazelor Rezistenței. Ele demonstrează, de asemenea, că mulți rezistenți ne-comuniști au înțeles să acorde prioritate luptei de rezistență din Franța (și nu operațiunilor militare din Africa).

Paralel cu Rezistența din interiorul Franței a continuat să se dezvolte centrul mișcării franceze antihitleriste de la Londra, în frunte cu generalul de Gaulle. Chemările în continuare ale generalului la rezistență împotriva cotropitorilor Franței au găsit un ecou din ce în ce mai mare în interiorul țării. În același timp, prin trimișii lui în Franța — îndeosebi prin Jean Moulin¹⁰⁰ — îi parvin știri de la sursă privind intensificarea Rezistenței pe pămînt francez, caracterul popular, republican și antifascist al mișcării, rolul important al comuniștilor în cadrul luptei generale a poporului francez¹⁰¹.

Față de Rezistența din interiorul Franței de Gaulle manifesta duble sentimente: pe de o parte, să ia conducerea ei, pentru a o tutela, pentru „a regrupa” Franța în război și a o feri de „subversiune” căci „mîine, totul va fi determinat de chestiunea unei puteri centrale pe care țara o aclamă și o urmează”¹⁰². Pe de altă parte, să obțină sprijinul Rezistenței din țară pentru a-și crea o poziție mai puternică în relațiile sale cu anglo-americanii, spre a le impune recunoașterea „legitimității” Comitetu-

⁹⁷ Ziarul ilegal „Vérité” (25 aug. 1941), ai cărui redactori vor constitui ulterior una din componentele de bază ale mișcării „Combat”, condamnă politica externă a guvernului din Vichy, dar apreciază drept excelente reformele pe plan intern anunțate de acesta.

⁹⁸ Noguères, *op. cit.*, vol. II, p. 341—343.

⁹⁹ Cerf-Ferrière, *Chemin clandestin*, Ed. Juillard, Paris, 1968, p. 38. Autorul a fost redactorul-responsabil al ziarului „Combat”.

¹⁰⁰ H. Michel, *op. cit.*, p. 42 (Jean Moulin s-a întors din misiunea sa la Londra, fiind parașutat în Franța la 1 ianuarie 1942 în calitate de delegat al generalului de Gaulle).

¹⁰¹ Charles de Gaulle, *Mémoires*, vol. II, Ed. Plon, Paris, 1954, p. 5.

¹⁰² *Ibidem*, p. 3.

lui Național Francez pe care-l prezidează și a trata cu ei de la egal la egal.

Receptiv la realități, de Gaulle, care în primii doi ani ai Rezistenței vorbea frecvent de Patrie, dar niciodată de Republică, se hotărăște să folosească un alt limbaj, așa cum rezultă din Declarația sa din 23 iunie 1942, publicată în „Combat”. În acest document el condamnă uzurpatorii din Vichy, susținând că odată cu eliberarea francezilor de sub asuprirea inamică, li se vor reda toate libertățile interne¹⁰³.

În lunile următoare de Gaulle a trecut la luarea unor măsuri importante: mișcarea „France Libre”, condusă de Comitetul Național Francez, în care s-a acordat, între timp, un loc pentru socialistul André Philip¹⁰⁴, își schimbă numele în „France Combattante”, ceea ce marca, implicit, recunoașterea faptului că în interiorul Franței se desfășurau schimbări importante.

Receptivitatea lui de Gaulle față de mișcarea de rezistență din interiorul Franței a favorizat calea unificării tuturor francezilor în lupta contra Germaniei hitleriste. Iar eroismul de care au dat dovadă unitățile militare ale Forțelor Franceze Libere (Forces Françaises Libres — F.F.L.) în Africa de Nord a avut un ecou puternic în Franța, influențând pozitiv lupta Rezistenței. O brigadă a F.F.L., acționând în cadrul Armatei a 8-a britanice, a ținut piept cu dârzenie atacurilor forțelor germane mult superioare din „Afrika-Korps” asupra zonei fortificate Bir Hakeim din Libia, în perioada 31 mai—9 iunie, permițând britanicilor să se retragă spre Tobruk.

Tendențele de apropiere între organizațiile din rezistență au dat un nou impuls mișcării de eliberare a poporului francez. În toamna anului 1942 ascuțișul luptei era îndreptat contra S.T.O., prin care francezii apți de lucru erau „deportați” la muncă forțată în Germania. În lupta contra S.T.O. s-a sudat unitatea de acțiune a Rezistenței. La 16 octombrie 1942, din inițiativa Frontului Național, apare la Lyon un manifest, semnat de organizațiile Combat, Libération, Franc-Tireur, Front National, Partidul Comunist Francez, care „în numele poporului francez aflat în lupta împotriva ocupantului”, lansează chemarea: „Nici un om pentru Germania”¹⁰⁵. În mai multe uzine, unde s-au afișat listele muncitorilor „rechiziționați”, au avut loc greve de protest. La rîndul său, generalul de Gaulle lansează un apel (20 octombrie 1942), în care îndeamnă francezii să refuze S.T.O.¹⁰⁶

¹⁰³ Charles de Gaulle, *Discours aux Français*, vol. II, Ed. Office Française d'Édition, Paris, 1944, p. 79; vezi și H. Michel și B. Mirkin-Guetzévitch, *op. cit.*, p. 195.

¹⁰⁴ În iulie 1942; vezi H. Michel, *op. cit.*, p. 37.

¹⁰⁵ J. Duclos, *op. cit.*, vol. III, partea I, p. 270.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

Lupta contra S.T.O. deschide și alte perspective. „Refractarii“ căutau refugiu la prieteni sau în regiunile muntoase unde se găseau mai lesne ascunzișuri. Un număr dintre ei au intrat în legătură cu formațiunile F.T.P. Astfel, în iarna 1942—1943, rîndurile primelor „maquis“ încep să crească.

În aceste condiții lupta armată poate să progreseze mai mult. La începutul lui octombrie 1942 Statul Major al F.T.P. cheamă combatanții formațiunilor de luptă la intensificarea acțiunilor. Chemarea găsește ecou: toamna începe cu adevărate atacuri împotriva garnizoanelor germane din Lannion (Bretagne), Niort, Besançon, în urma cărora ocupantul suferă pierderi sensibile¹⁰⁷.

Schimbarea raportului de forțe pe fronturile militare în favoarea coaliției antihitleriste, izbînzile strălucite ale armatelor sovietice pe frontul principal de răsărit unde erau angajate 65—70% din efectivele forțelor armate ale Germaniei și acolițiilor ei, debarcarea cu succes a trupelor anglo-americane în nord-vestul Africii (8 noiembrie 1942), amplificarea mișcărilor de rezistență în țările ocupate și dependente de naziști, toate aceste evenimente au stimulat lupta de eliberare a poporului francez.

Intensificarea luptei desfășurate de rezistenți a fost se pare hotărîtoare în luarea deciziei de către Germania hitleristă de a trece la ocuparea întregului teritoriu francez (cu excepția orașului și portului Toulon) la 11 noiembrie 1942. Înfăptuirea acestui act pune în evidență și eșecul „colaborării“, destrămînd ficțiunea așa-zisei suveranități a Vichy-ului. S-au risipit iluziile ce mai existau în rîndurile unei părți a populației cu privire la guvernul din Vichy. Semnificativă a fost atitudinea unor ofițeri din armata de armistițiu (a guvernului de la Vichy), care au refuzat să dea ascultare ordinului de dizolvare cerut de Hitler, manifestîndu-și dorința de a rezista trupelor hitleriste¹⁰⁸.

Sabordarea flotei din Toulon este semnul cel mai evident al schimbărilor intervenite în starea de spirit a militarilor din armata de armistițiu. La 27 noiembrie 1942 trupele hitleriste au recurs la ocuparea Toulon-ului (după ce au săvîrșit un atac aerian și au minat portul), cerînd capitularea imediată a flotei franceze masate în acest port. Dar comandamentul hitlerist era în întîrziere, întrucît flota primise deja ordinul de sabordare. Navele, după puternice explozii, au început să se scufunde (au scăpat numai patru submarine care au reușit să forțeze blocada). Pierderile globale cauzate de sabordarea navelor totalizau 232 263 tone¹⁰⁹.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 271.

¹⁰⁸ H. Noguères, *op. cit.*, vol. III, p. 27.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 31.

Numeroși marinari francezi au murit eroic, luptând în timpul acțiunii de sabordare. Cu foarte rare excepții, comportarea ofițerilor și marinarilor francezi a fost demnă și curajoasă. Făcuți prizonieri și adunați într-o piață din Toulon, ei au cântat demonstrativ „La Marseillaise”.

Din punct de vedere politic, sabordarea flotei nu însemna numai revolta francezilor patrioți care nu au vrut să predea inamicului navele de război; ea însemna, totodată, condamnarea formală a lui Pétain, a guvernului din Vichy, de către ofițerii de marină, de către oameni care, în majoritatea lor, au crezut în Pétain pînă în ultimul moment¹¹⁰.

Atitudinea eroică a marinarilor din Toulon a contribuit la intensificarea luptei, la întreținerea urii francezilor împotriva ocupantului, la lărgirea bazelor Frontului Național de luptă pentru independența Franței.

INTENSIFICAREA ACȚIUNILOR DE LUPTĂ ANTIFASCISTĂ ÎN 1943.

UNIFICAREA REZISTENȚEI

Situația internă și lupta împotriva ocupanților în prima jumătate a anului 1943

A treia iarnă a ocupației germane a adus francezilor, ca și celelalte ierni, necazuri, foamete și mizerie. Ocupanții demonstau clar poporului francez că „noua ordine” implică mobilizarea, respectiv jefuirea sistematică, a tuturor țărilor ocupate, pentru „victoria” finală a „marelui Reich”. Populația orașelor, masele de salariați vedeau cu indignare că o țară bogată cum era Franța tindea să devină tot mai săracă, o țară în care supraviețuirea devenise o problemă greu de rezolvat¹¹¹.

Din 1943 s-a intensificat flagelul muncii forțate, pe teritoriul Franței, dar mai ales pentru Germania. Dacă în luna ianuarie a anului respectiv împluternicitul Reichului pentru forța de muncă, Sauckel, a cerut 250 000 de francezi, în iunie s-au cerut încă 220 000, iar în august 1943, 500 000 francezi¹¹² pentru Germania, în afară de 500 000 francezi care trebuiau să lucreze la „valul Atlanticului” și în uzinele militare din țară. Pentru a pune mîna pe forța de muncă a francezilor, autoritățile de ocupație au închis numeroase întreprinderi mici și mijlocii, ateliere meșteșugărești, instituții, declarînd personalul disponibil pentru munca obligatorie în serviciul Reichului. Goana ocupanților după munca fran-

¹¹⁰ Maurice Thorez, *Oeuvres*, vol. 19, p. 231.

¹¹¹ H. Amouroux, *Quatre ans d'histoire de France*, Paris, 1966, p. 125.

¹¹² *Ibidem*, p. 145.

cezilor a suferit și în 1943 și în 1944 grave eșecuri. Tineri francezi au trecut în masă în rîndurile mișcării de partizani, s-au ascuns în munți sau la țară, de multe ori erau ascunși chiar de patroni sau trecuți cu vederea de autoritățile locale franceze. Sentimentul patriotic al tinerilor francezi a făcut ca mișcarea de partizani, *le maquis*, să se răspîndească în întreaga țară, mai ales în regiunile muntoase și păduroase, de care Franța nu duce lipsă. Rîndurile luptătorilor din munți și păduri a crescut și datorită atragerii în *maquis* a tinerilor țărani. Zecile de mii de oameni care s-au retras în păduri și munți n-ar fi însemnat nimic dacă n-ar fi avut sprijinul populației locale, care-i hrănea, îi îmbrăca și-i ascundea.

Deși regimul de ocupație s-a înăsprit la începutul anului 1943, poporul francez a pășit în acest an cu noi speranțe. Sfârșitul războiului era încă departe, dar zorii victoriei se întrezăreau la orizont. Marea victorie de la Stalingrad a trupelor sovietice, care a scos din luptă peste 1 500 000 soldați germani, morți, răniți sau capturați, debarcarea anglo-americană și ofensiva britanică în Africa de nord, alături de începutul unui reviriment în favoarea aliaților în Extremul Orient, marcau fără îndoială momentul cotiturii în cel de-al doilea război mondial, cînd inițiativa strategică trecuse în mîna aliaților. Aceste evenimente, mai ales cele de pe Frontul de răsărit și din Africa de nord, erau cunoscute și comentate în Franța, umplînd inimile francezilor de bucurie și de speranță. Ziarul „L'Humanité” din 5 februarie 1943 sublinia importanța pentru francezi a victoriei de la Stalingrad și-i chema la luptă pentru eliberarea țării¹¹³. În numele Comitetului Central al Partidului Comunist Francez, J. Duclos lansa cunoscuta lozincă mobilizatoare: „Unire, înarmare, luptă!”. Explicînd această lozincă, „L'Humanité” arăta că e vorba de constituirea unor noi comitete ale Frontului Național, de a pune mîna prin orice mijloace pe arme de la ocupant și de a constitui noi grupe de francitiori și partizani, iar lupta era concepută ca o *acțiune permanentă* prin sabotaje, atacuri armate, deraieri de trenuri, greve, manifestații, pedepsirea trădătorilor, lupta împotriva S.T.O. și organizarea „refractarilor” față de munca obligatorie ș.a. „Ar fi nenorocirea poporului nostru — scria J. Duclos — dacă ar aștepta salvarea numai din afară. Trebuie să ne salvăm noi înșine, prin lupta noastră, ca mîine să putem afirma cu tărie, cu toată autoritatea unui popor care a știut să lupte, dreptul Franței la libertate, independență și măreție”¹¹⁴. Marcel Cachin relua această idee într-un număr următor al ziarului citat (19 februarie 1943), arătînd că comuniștii „vor să se unească cu toți patrioții francezi care consideră, ca și generalul de Gaulle, că eliberarea Franței este nedespărțită de in-

¹¹³ J. Duclos, *Mémoires*, vol. III, partea a 2-a, Paris, 1969, p. 15.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 15—16.

*surecția națională*¹¹⁵ (subl. în text). Partidul Comunist Francez a folosit această declarație, făcută la 18 aprilie 1942 de către șeful „Franței libere“, pentru a-i combate pe dușmanii acțiunii. Comuniștii francezi au fost de la bun început pentru acțiune, pentru lupta armată și au combătut tactica „attentismului“ (așteptării) pe care s-au situat majoritatea organizațiilor burgheze de rezistență. Comuniștii evidențiau întotdeauna legătura care exista între acțiunea imediată și insurecția națională¹¹⁶. Comuniștii considerau că insurecția nu se va produce dintr-o dată, la un semnal, fără ca aceasta să fi fost pregătită printr-o acțiune îndelungată și susținută, în primul rînd prin acțiunea armată care formează și căleşte cadrele¹¹⁷.

Dornici să lupte cu toate forțele pentru eliberarea țării lor, comuniștii francezi au stabilit contacte cu celelalte organizații din Rezistență. La sfîrșitul lunii noiembrie 1942, militantul comunist Fernand Grenier, delegat al C.C. al P.C.F., s-a întîlnit în localitatea Clamat din sudul Franței cu colonelul Rémy (Gilbert Renault, conducătorul rețelei Confrérie Notre-Dame), delegatul generalului de Gaulle pentru zona Sud¹¹⁸. Colonelul Rémy a recunoscut meritele organizației militare F.T.P., condusă de comuniști, și i-a promis lui Grenier întregul sprijin al Londrei. În cursul acestei întîlniri s-a ajuns la un acord asupra pregătirii insurecției naționale în strînsă legătură de către P.C.F. și „Franța combatantă“, în conformitate cu acordurile care vor fi încheiate între generalul de Gaulle și delegatul P.C.F., atunci cînd circumstanțele le vor permite să se întîlnească¹¹⁹. Generalul de Gaulle a acceptat să-l primească pe Fernand Grenier în calitate de reprezentant permanent al P.C.F. pe lângă Comitetul Național al „Franței combatante“, aflat la Londra. Înainte de a pleca la Londra, Grenier s-a întîlnit cu Jacques Duclos și Benoit Frachon, care i-au transmis sarcinile încredințate de partid : să lupte pentru coordonarea și pentru amplificarea acțiunii Rezistenței, să obțină intensificarea acțiunii mobilizatoare și propagandistice a postului de radio Londra, care cunoaște prea puțin din faptele de arme ale patrioților francezi în Franța, să ceară eliberarea celor cinci sute de comuniști, aflați în lagărele și închisorile din Algeria, între care și 27 deputați în Adunarea națională a Franței, arestați în 1940, să militeze pentru unificarea mișcării de rezistență externă, respectiv pentru unirea eforturilor generalului de Gaulle și ale generalului Giraud în Africa de nord, să lupte pentru pregă-

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 18.

¹¹⁶ G. Willard, *Le rôle des masses populaires dans la Libération*, în „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez“, 8—9/1974, p. 5.

¹¹⁷ M. Thorez, *Oeuvres*, livres cinquième, tome dix-neuvième (octobre 1939—juillet 1944), *La deuxième guerre mondiale*, Paris, 1959, p. 237.

¹¹⁸ F. Grenier; *C'était ainsi (souvenirs)*, Paris 1959, p. 118—119.

¹¹⁹ M. Thorez, *op. cit.*, p. 239.

tirea insurecției naționale. În noaptea de Crăciun a anului 1942, F. Grenier s-a întâlnit cu Charles Tillon, militant de seamă al P.C.F., președinte al Comitetului național al F.T.P. Tillon i-a vorbit de greutățile prin care trecea cea mai numeroasă și cea mai activă organizație a Rezistenței datorită lipsei de armament și a sprijinului din afară și i-a cerut lui Grenier să solicite ajutorul Londrei. Reprezentantul P.C.F. a sosit la Londra la mijlocul lunii ianuarie 1943 și după o primă întâlnire oficială cu generalul de Gaulle a fost trimis să discute cu colonelul Passy (Devawrîn), șeful B.C.R.A. *, care realiza legătura cu rezistența internă. În prima etapă a activității sale F. Grenier a obținut mai multe promisiuni și mai puțin ajutor concret pentru rezistență, însă comuniștii au reușit în cele din urmă să destrame ostilitatea cu care erau priviți de unele persoane din anturajul generalului de Gaulle **. F. Grenier a desfășurat o amplă acțiune de prezentare a situației din Franța, a luptei comuniștilor și tuturor forțelor democratice, contribuind în mare măsură la formarea în Marea Britanie a unei imagini adevărate despre Franța în luptă, care nu se rezuma numai la mișcarea gaullistă și unitățile franceze încadrate în Armata 8 britanică. După tratative destul de anevoioase, mai ales cu generalul Eisenhower, s-a obținut la 3 februarie 1943 eliberarea deținuților comuniști din Alger și posibilitatea ca aceștia să se integreze în lupta comună. În februarie 1943 s-a ajuns și la un acord de principiu privind coordonarea acțiunilor între „Armata secretă” care unea organizațiile militare ale rezistenței necomuniste în zona Sud și F.T.P., dar nu s-au schimbat prea multe în privința discriminării cu care era împărțit armamentul¹²⁰. Stabilirea contactului între Partidul Comunist și mișcarea „Franța combatantă” a fost un eveniment politic de o deosebită importanță pentru eliberarea și viitorul Franței. Scoțind în evidență acest fapt generalul de Gaulle scria la 10 februarie 1943 membrilor Comitetului Central clandestin al P.C.F.: „Sosirea lui Fernand Grenier, adeziunea Partidului Comunist la Comitetul național pe care el mi-a adus-o în numele dumneavoastră, punerea la dispoziția mea, în calitate de comandant suprem, a vitezelor formațiuni de francitiori și partizani pe care le-ați constituit și animat reprezintă tot atâtea manifestări ale unității franceze, o nouă dovadă a voinței voastre de a contribui la eliberarea și măreția

* Biroul central de informații și de acțiune cu sediul la Londra, subordonat generalului de Gaulle.

** F. Grenier a rămas la Londra până în octombrie 1943, când a fost delegat ca reprezentant al P.C.F. pe lângă Comitetul francez de eliberare națională de la Alger.

¹²⁰ Ch. Tillon, *Les F.T.P. La guérilla en France*, Nouvelle édition, Paris, 1971, p. 183.

țării noastre. Convins că hotărârea voastră aduce o contribuție importantă la cauza națională, vă mulțumesc în mod sincer..."¹²¹.

După ocuparea zonei „libere”, denumită în documentele Rezistenței zona Sud, au avut loc numeroase atacuri ale F.T.P. împotriva germanilor la Lyon, Toulon, Marsilia și în alte localități. Au fost aruncate bombe asupra mașinilor germane, asupra restaurantelor și cinematografele frecventate de germani. Ocupanții germani au desființat Armata armistițiului, pe care o lăseseră la dispoziția guvernului de la Vichy, dar ofițerii și soldații patrioți au format la 1 decembrie 1942 *Organizația de rezistență a armatei* (Organisation de Résistance de l'Armée — O.R.A.), sub conducerea generalului Revers, șeful statului major al fostei armate¹²². Organizația de rezistență a armatei, împreună cu organizațiile militare necomuniste din zona Sud, au constituit în primăvara anului 1943 Armata Secretă (L'Armée Secrète — A.S.), sub comanda generalului Delestraint (Vidal), subordonată generalului de Gaulle. Prefecții departamentelor semnalau, la începutul anului 1943, o intensificare a acțiunilor de luptă antigermane duse de patrioți. În departamentul Somme, nu departe de Amiens, au fost distruse 2 locomotive și 20 de vagoane ale unui tren german; în departamentul Oise au fost înregistrate numeroase cazuri de distrugere a recoltei de către țărani și atentate pe căile ferate Paris—Beauvais și Paris—Saint-Quentin.

Publicația „France d'abord”, editată ilegal de Comitetul național al F.T.P., făcea cunoscut că în perioada 1 ianuarie—1 martie 1943 F.T.P. au făcut să deraieze 158 trenuri, distrugând sau avariind 180 locomotive și 1200 vagoane. Au fost incendiate 9 garaje, au fost distruse 190 autocamioane germane, scoase din uz 8 ecluze, scufundate 14 vase fluviale. Au fost atacate numeroase convoaie inamice, cazărmi, localuri de petrecere ș.a. În urma operațiilor din această perioadă au fost uciși 850 soldați și ofițeri germani și răniți 4000¹²³. F.T.P. au executat numeroși agenți ai Gestapoului și trădători. Organizațiile de rezistență necomuniste, deși nu participau încă activ la lupta armată, și-au intensificat acțiunea propagandistică și de informații, editând ziare, manifeste și broșuri clandestine, adunând date despre mișcările ocupantului. Datorită datelor culese de rețelele Rezistenței s-au putut comite atentate reușite împotriva unor trenuri care transportau armanent, trupe sau elibera garnituri cu deportați sau muncitori.

Se consideră că în 1943 în maquis-ul influențat de organizația Combat erau 30 000—40 000 oameni însă luptele date de aceste detașamente au fost relativ rare. S-au purtat lupte izolate în Alpii inferiori,

¹²¹ *Ibidem*, p. 181.

¹²² *Ibidem*, p. 151.

¹²³ *Marea conflagrație a secolului XX*, p. 338.

Savoia superioară, Corrèze¹²⁴. În gruparea Combat și apoi în Mișcarea Unită de Rezistență (Mouvements Unis de Résistance — M.U.R.) au dobândit de cele mai multe ori câștig de cauză așteptării „zilei Z” pentru acțiune, fapt ce scădea moralul de luptă al combatanților. Poziția „attentiștilor” din maquis sau din orașe a fost atacată, începând din 1943, de multe ori chiar în ziarul „Combat”, care scria la 25 septembrie 1943: „Nu este de ajuns a asculta radio Londra sau a citi „Combat”, este vorba de o angajare de fond, de a se asuma riscuri, de a fi gata de luptă”.¹²⁵

Organizația civilă și militară (O.C.M.) care a acționat în zona Nord a furnizat aliaților în 1943—1944 informații importante asupra dislocării și mișcării trupelor germane, aviației, artileriei de coastă, navelor și submarinelor de-a lungul întregului litoral al Canalului și Oceanului Atlantic¹²⁶. După datele B.C.R.A. efectivele O.C.M. se ridicau în 1943 la 65 770 oameni¹²⁷, însă acțiunea acestora, cu excepția câtorva sabotaje în Departamentele Nord și Pas-de-Calais, a fost îndreptată mai ales spre culegerea de informații și propagandă.

În organizația Franc-Tireur din zona Sud a luptat cunoscutul istoric francez Marc Bloch, împușcat de germani în primăvara anului 1944.

La începutul anului 1943 s-a intensificat și participarea la mișcarea de rezistență a Partidului Socialist Francez, ca forță politică organizată. Mulți fruntași socialiști s-au încadrat în O.C.M., Combat, Libération-Sud, Franc-Tireur și au jucat un rol de conducere, prin H. Ribière și Christian Pineau, în Libération-Nord¹²⁸. În același timp, un număr de fruntași socialiști sau lideri sindicali socialiști dinainte de 1940 s-au situat pe pozițiile colaborării cu regimul de la Vichy. După ocuparea de către germani a zonei Sud, Comitetul de acțiune socialistă (C.A.S.) a publicat în „Le Populaire” un apel către organizațiile din Rezistență și mișcările politice, propunând concentrare și unitate în vederea unui singur scop: eliberarea țării¹²⁹. C.A.S. declara, de asemenea, că socialiștii s-au îndepărtat de foștii conducători care pactizează cu dușmanul și-i recunoșteau numai pe militanții care se găseau în închisoare, în exil sau în Rezistență. Fruntașii socialiști din ilegalitate au stabilit contacte și cu conducerea organizațiilor clandestine necomuniste din zona Sud — Libération-Sud

¹²⁴ M. Granet, H. Michel, *COMBAT (Histoire d'un mouvement de Résistance de juillet 1940 à juillet 1943)*, Paris, 1957, p. 187—188.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 317.

¹²⁶ A. Calmette, *L. „O.C.M.”. Organisation civile et militaire*, Paris, 1961, p. 108—109.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 137.

¹²⁸ D. Mayer, *Les socialistes dans la Résistance. Souvenirs et documents*, Paris, 1968, p. 70.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 63.

(Emmanuel d'Astier), Franc-Tireur (Yvon Morandat), Combat (Henri Frenay, Georges Bidault, Claude Bourdet). La 15 martie 1943 Léon Blum, deținut încă în localitatea Bourassol, în Franța, a trimis o scrisoare generalului de Gaulle, în care se expunea programul de acțiune socialistă. Liderul S.F.I.O. arăta că partidul este pe cale de a fi reconstituit, organul de presă al partidului apărea clandestin, iar socialiștii îl recunosc pe de Gaulle drept conducător „în bătălia prezentă”. Demne de semnalat sînt aprecierile elogioase pe care fruntașul socialist L. Blum, cunoscut prin puțina simpatie față de comunism, le făcea la adresa comuniștilor francezi¹³⁰. La 31 martie 1943 L. Blum, împreună cu alți miniștri ai ultimelor guverne ale Republicii a III-a, a fost transferat în Germania, de unde va fi eliberat în mai 1945. La 13 aprilie 1943 militantul socialist Daniel Mayer a plecat clandestin la Londra unde a stabilit contactul cu generalul de Gaulle, ca trimis oficial al S.F.I.O. D. Mayer a luat, de asemenea, legătura cu conducerea Partidului laburist și cu socialiștii francezi, stabiliți mai de mult la Londra. În aceeași perioadă au fost refăcute organizațiile regionale, departamentale etc. ale S.F.I.O. Într-o circulară trimisă organizațiilor locale, conducerea Partidului socialist cerea acestora să nu mențină nici un contact cu vechii membri care au părăsit partidul, s-au făcut complici cu dușmanul, au acceptat funcții oferite de regimul de la Vichy, sau au votat în calitate de deputați deplinele puteri pentru mareșalul Pétain, în iulie 1940¹³¹. Partidul Socialist Francez clandestin a stabilit legătura organizată cu comuniștii, dar dialogul a avut de multe ori un caracter polemic¹³².

Un moment important în acțiunea comună a Partidului Comunist Francez și a Partidului Socialist Francez l-a constituit reunificarea Confederației generale a muncii (C.G.T.), în aprilie 1943¹³³. Sindicatele clandestine au desfășurat o amplă acțiune împotriva muncii forțate, au organizat acțiuni de solidaritate și de protest, greve, sabotaje etc.

În același timp au continuat atacurile cu arma în mîna împotriva ocupanților. Rezistența făcea, în primăvara anului 1943, ca pămîntul Franței să ardă sub picioarele hitleriștilor. Ziua de 1 Mai 1943 a fost în întreaga țară o zi de luptă. Greve muncitorești au avut loc la Lyon, Grenoble, Brive, Tulle, Limoges, Tarascon-sur-Ariège, Perpignan, Saint-Etienne, în întreaga Regiune pariziană, la Dijon, Amiens, la Nantes,

¹³⁰ „Ca toți francezii demni de acest nume, eu apreciez la valoarea sa rolul Armatei Roșii în război... și rolul comuniștilor noștri francezi în Rezistență, care s-au situat în mod legitim în primele rînduri, atît prin persecuțiile îndreptate cu precădere împotriva lor, cît și prin activitatea disciplinată și curajul lor” (D. Mayer, *op. cit.*, p. 215).

¹³¹ D. Mayer, *op. cit.*, p. 112.

¹³² *Ibidem*, p. 118.

¹³³ *Histoire du P.C.F.*, p. 414—415.

la șantierele de pe Loara și în Bretagne etc. În aceeași zi au avut loc manifestații la Toulouse (10 000 participanți), Bollène, Firminy, la Ricamarie, Rive-de-Gier, la Paris (arondismentul XVIII), Chartres ș.a.¹³⁴ Numeroase uzine au fost închise de 1 Mai.

Punînd pe primul plan formula lansată de generalul de Gaulle cu un an în urmă : „Eliberarea națională este nedespartită de insurecția națională“, „L'Humanité“ a publicat la 15 aprilie 1943 „Directivele generale“ ale C.C. al P.C.F. privind pregătirea insurecției naționale. Aceste directive se adresau tuturor patrioților. Se cerea : împiedicarea prin toate mijloacele a deportării celor mai active elemente ale poporului în Germania, întemeierea unor noi grupuri de luptă după exemplul F.T.P., intensificarea sabotajului, distrugerea mașinilor, incendierea depozitelor inamice, deraierea trenurilor, întreruperea comunicațiilor ș.a. „L'Humanité“ recomanda să se stabilească contacte în toate localitățile pentru coordonarea acțiunilor grupurilor înarmate. Fără a se mai aștepta vreo directivă de la centru, în momentul debarcării aliate conducătorilor organizațiilor patriotice li se cerea să-și mobilizeze membrii, considerați combatanți, să alarmeze populația și s-o înarmeze, să paralizeze întreaga activitate economică prin grevă generală și sabotarea mijloacelor de comunicații și de aprovizionare a inamicului, să dezarmeze sau să ia prizonieri pe milițienii, polițiștii și jandarmii vichyști care ar încerca să-i aresteze pe patrioți, să elibereze deținuții din închisori și lagăre, să ocupe clădirile publice, centralele P.T.T., posturile de radio, să-i destituie pe reprezentanții autorităților vichyste și să-i înlocuiască cu delegați ai patrioților¹³⁵. Linia comuniștilor era clară : acțiunea permanentă pentru pregătirea eliberării țării, care nu poate fi așteptată numai din afară.

Crearea Consiliului Național al Rezistenței

În primăvara anului 1943 s-au creat condițiile care să permită unificarea rezistenței interne și apoi a celei externe. Comitetul „Franța combatantă“ a stabilit legături cu toate organizațiile și partidele care participau la rezistență, generalul de Gaulle fusese recunoscut drept purtător de cuvînt al ansamblului Rezistenței. Delegatul generalului de Gaulle în zona Sud, fostul prefect de Chartres, Jean Moulin, parașutat în Franța în ianuarie 1942, a stabilit contacte cu conducătorii celor trei organizații necomuniste din zonă, iar la 27 noiembrie s-a ținut prima ședință a Comitetului de coordonare a organizațiilor Libération-Sud,

¹³⁴ J. Duclos, *op. cit.*, p. 35—36.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 30—31.

Combat și Franc-Tireur¹³⁶. În februarie 1943 Jean Moulin a plecat clandestin la Londra pentru a primi instrucțiuni de la generalul de Gaulle. La 12 aprilie 1943 a avut loc reuniunea constitutivă a „Armatei secrete“ în zona Nord, la care a participat și un delegat al P.C.F., Pierre Villon, apărător dîrz al tacticii acțiunii permanente împotriva ocupantului¹³⁷.

J. Moulin s-a întors la Paris în mai 1943 cu misiunea de a unifica mișcarea de rezistență internă. Patriot înflăcărat, cu profunde convingeri democratice, fost colaborator apropiat a lui Pierre Cot, ministrul aviației în guvernul Frontului Popular, Jean Moulin a desfășurat o activitate neobosită pentru unificarea Rezistenței. El a reușit să se strecoare printre capcanele ocupanților la Marsilia, Lyon, Paris, a insuflat încredere și speranțe luptătorilor din umbră, a căutat și a găsit soluții pentru întrunirea, cu minimum de risc, a conducătorilor Rezistenței în cadrul primei ședințe comune a acestora. Ședința de constituire a Consiliului Național al Rezistenței (Le Conseil National de la Résistance — C.N.R.) s-a ținut la Paris la 27 mai 1943. În C.N.R. au intrat P.C.F., S.F.I.O., partidele radical și radical-socialist, Partidul democrat popular, Alianța democratică, Federația republicană, C.G.T., Confederația franceză a oamenilor muncii creștini și 10 alte organizații de Rezistență: Frontul național (cu organizația militară F.T.P.), Combat, Libération-Nord, Libération-Sud, Franc-Tireur, Organisation civile et militaire, Ceux de la Libération, Ceux de la Résistance, Résistance, Défense de la France¹³⁸. Președinte a fost ales Jean Moulin*. Acesta a expus pe scurt scopurile mișcării „Franța combatantă“: unitatea Rezistenței ca expresie a dorințelor și sentimentelor mișcărilor clandestine, lupta împotriva ocupanților și guvernului de la Vichy, pregătirea refacerii țării. C.N.R. a adoptat o moțiune privind constituirea de către generalul de Gaulle a unui guvern de coaliție¹³⁹. Această moțiune a fost extrem de importantă pentru generalul de Gaulle care primea „investitura“ întregii Rezistențe și putea să vorbească, pe un temei oficial, în numele ei. Pentru conducerea operativă a treburilor, C.N.R. a ales un birou din cinci persoane.

Conducerea treburilor militare ale C.N.R. a fost încredințată unui Comitet de acțiune militară (Comité d'Action militaire — COMAC), în frunte cu comunistul Pierre Villon. Acesta s-a impus prin energia sa

¹³⁶ Henri Michel, *Jean Moulin l'unificateur*, Paris, 1964, p. 75.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 161.

¹³⁸ *Ibidem*, p. 168.

* J. Moulin a fost arestat de Gestapo în localitatea Caluire, lângă Lyon, la 21 iunie 1943. În iulie același an a murit în urma torturilor sălbatice la care a fost supus de șeful Gestapoului din Lyon, călăul Klaus Barbie. Osemintele lui Jean Moulin se află depuse în Pantheonul Franței. După arestarea lui Jean Moulin, președinte al C.N.R. a fost ales reprezentantul organizației Combat, Georges Bidault.

¹³⁹ H. Michel, *op. cit.*, p. 170.

nestăvilită, prin intransigența și voința sa neînduplecată de a lupta imediat și pretutindeni. Deși C.N.R. una partide și organizații de rezistență cu diferite orientări politice, constituirea sa a fost o mare victorie a poporului francez, care-și una eforturile în lupta împotriva ocupanților și slugilor lor din Franța, pentru renașterea Franței mărețe și independente. Prin unificarea Rezistenței lupta patrioților francezi căpăta contur precis, apărea în ochii aliaților ca o forță combativă și politică de care trebuia să se țină seama. C.N.R. simboliza dorința Franței de a lupta pentru propria eliberare.

Crearea Comitetului Francez de Eliberare Națională *

Debarcarea anglo-americană în Africa de nord a creat o situație politică complexă în această zonă. După cum se știe, guvernul S.U.A. și personal președintele Roosevelt nutreau puțină simpatie față de mișcarea „Franța combatantă” și față de generalul de Gaulle. Americanii îl considerau pe de Gaulle pătruns de ambiții nemăsurate, animat de velleități totalitare și foarte incomod pentru tratative, avându-se în vedere tenacitatea cu care apăra pozițiile mișcării sale în raporturile cu aliații. Americanii considerau, de asemenea, că generalul de Gaulle nu se bucură de simpatie în Africa de nord, și ca atare nu le-ar fi de niciun folos în momentul debarcării. Președintele și departamentul de stat s-au străduit să găsească una sau mai multe personalități care să fie înzestrate cu autoritatea sau puterea de influență necesară pentru a împiedica împotrivirea celor 200 000 militari francezi din Africa de nord față de apropiata debarcare aliată în zonă. Consulul general al S.U.A. la Alger, Robert Murphy **, reprezentant personal al președintelui S.U.A. și în același timp al serviciilor americane de spionaj, a sondat poziția demnitarilor vichyști și a militarilor francezi în Africa de nord, însă, cu puține excepții, persoanele contactate și-au exprimat credința fără rezerve în mareșalul Pétain. Acesta, la rîndul său, declarase în primăvara anului 1942 ambasadorului S.U.A. la Vichy, amiralul Leahy, că orice tentativă de debarcare în Africa de nord va primi riposta convenită din partea franceză ¹⁴⁰. Americanii nu s-au dat bătăuți și au căutat o soluție în Franța. Persoana aleasă a fost generalul Henri Honoré Giraud, pe atunci în vîrstă de 63 ani, devenit cunoscut prin evadarea sa spectaculoasă, în aprilie 1942, din prizonieratul german, din fortăreața Königs-

* Comité Français de Libération Nationale — C.F.L.N.

** Franța de la Vichy a întreținut relații diplomatice cu guvernul S.U.A. pînă la 8 noiembrie 1942.

¹⁴⁰ R. Cartier, *La seconde guerre mondiale*, T. II, Paris, 1966, p. 25.

stein unde era deținut din 1940. Serviciile speciale americane din Franța și ambasada S.U.A. la Vichy au socotit că generalul Giraud se bucura de suficientă priză în rîndurile militarilor din Africa de nord și cuvîntul său va fi ascultat. Americanii au stabilit în secret contactul cu generalul Giraud, care a acceptat să se asocieze planurilor americane cu condiția, profund nerealistă, de a-i fi cedat comandamentul suprem al forțelor de invazie. Americanii au lăsat în suspensie această chestiune, iar la 7 noiembrie 1942 l-au transportat pe Giraud cu un submarin la cartierul general al lui Eisenhower, săpat în stîncă Gibraltarului. La 9 noiembrie un avion american l-a depus pe Giraud pe aeroportul din Alger, însă aci evenimentele au luat o altă întorsătură. Datorită unei întâmplări (îmbolnăvirea fiului său), amiralul Darlan, a treia personalitate în guvernul de la Vichy și ministru de război, se afla în momentul debarcării aliate la Alger. La 8 noiembrie 1942 forțele aliate au fost întâmpinate cu foc de către francezi la Casablanca și Oran. La 10 noiembrie amiralul Darlan a ordonat unităților franceze încetarea focului și a semnat un acord în acest sens cu generalul american Clark. Unul dintre fruntașii colaboraționismului vichyst trecuse în tabăra adversă! Acordul încheiat între americani și Darlan a fost necesar, evitîndu-se pieirea fără sens a mii de oameni. Totodată Africa de nord franceză și Africa occidentală s-au raliat cauzei aliate. Însă Darlan era o personalitate extrem de compromisă prin trecutul său apropiat. Nimeni nu uita că acesta a îndeplinit, din decembrie 1940 pînă în aprilie 1942, funcția de prim-ministru la Vichy și era personal răspunzător de încheierea unor acorduri de subordonare a Franței față de Germania hitleristă. Cu toate acestea, după 8 noiembrie, americanii l-au numit pe amiralul Darlan în funcția de înalt comisar francez în Africa, iar pe generalul Giraud drept comandant suprem al forțelor franceze de aici. Rezidenții generali vichyști Noguès, Peyrouton, Boisson, Chatel și prefecții au fost menținuți în posturi. În schimb, comuniștii continuau să fie ținuți în închisori și lagăre. Colaborarea între americani și Darlan a fost aspru criticată de unele cercuri ale partidului democrat din S.U.A., de mișcarea gaullistă și de comuniștii francezi. Acestei colaborări i s-a pus capăt la 24 decembrie 1942, cînd amiralul Darlan a fost asasinat la Alger de un tînăr regalist, Bonnier de la Chapelle. Cu prilejul anchetei judiciare Bonnier a declarat că a acționat de unul singur, pentru a pedepsi un trădător¹⁴¹. Nici în noile condiții oferite de dispariția lui Darlan americanii n-au ținut seama de opiniile generalului de Gaulle, cu toate protestele acestuia. La 26 decembrie generalul Giraud a fost investit cu depline puteri și cu titlul de „comandant-șef civil și militar“.

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 48. Bonnier de la Chapelle a fost condamnat la moarte și executat.

Însă generalul de Gaulle nu era omul care să se lase înlăturat de pe scena politică. Agitația gaullistă pe seama implantării „străinilor“ în Africa de nord n-a rămas fără efect. Britanicii insistau să se ajungă la un compromis între cei doi generali francezi¹⁴², iar Roosevelt a consimțit la această soluție. După un schimb destul de dur de telegrame, de Gaulle a acceptat să vină la Casablanca, unde se întruniseră Roosevelt și Churchill pentru a trasa strategia viitoare a operațiunilor comune. De Gaulle a sosit la Casablanca la 22 ianuarie 1943 și a rămas intransigent în problemele unității franceze, mediate de anglo-americani. Pentru de Gaulle unitatea franceză era o chestiune a francezilor. Președintele Roosevelt i-a expus lui de Gaulle punctul de vedere american privind necesitatea prezenței americane în Africa de nord, necesitatea unirii forțelor pentru eliberarea Franței ș.a. După documentele oficiale americane se vedește că dialogul a fost mai mult un monolog Roosevelt, presărat cu intervenții la obiect ale interlocutorului francez¹⁴³. Generalul de Gaulle scrie în memoriile sale că Roosevelt înțelegea pacea viitoare ca o pace americană, statele care au fost desființate de greua încercare a războiului să-i fie supuse judecării sale iar Franța să-l considere salvator și arbitru¹⁴⁴. După întâlnirea de la Casablanca au urmat tratative la Londra și la Alger între cei doi generali și s-a ajuns la un acord privind constituirea unui organ francez unic.

Comitetul Francez de Eliberare Națională s-a creat la Alger la 3 iunie 1943*. În C.F.L.N. au fost numiți câte doi membri, separat de către cei doi președinți, și unul în comun. Ulterior C.F.L.N. a fost completat cu alți membri. Atribuțiile militare au fost împărțite în sensul că Giraud era numit comandant al forțelor armate franceze în Africa de nord, iar generalul de Gaulle își asuma funcția de comandant-șef al forțelor franceze din celelalte teritorii, inclusiv forțele clandestine din Franța. În august 1943 generalul de Gaulle a preluat Comisariatul Apărării Naționale, iar Giraud a fost numit comandant-șef al forțelor franceze¹⁴⁵. În *Declarația* adoptată de C.F.L.N. la 3 iunie 1943 au fost

¹⁴² „De Gaulle — îi spunea Harold MacMillan lui Murphy — este un caracter dificil, dar ne-a costat 70 milioane lire și nu putem uita că a fost de partea noastră în casurile cele mai grele. Interesul nostru, prestigiul și onoarea noastră ne cer să-i sprijinim aspirațiile politice” (R. Cartier, *op. cit.*, p. 71).

¹⁴³ *Foreign Relations of the United States. The Conferences at Washington, 1941—1942, and Casablanca, 1943, United States Government, Printing Office, Washington, 1968, p. 695—696.*

¹⁴⁴ Ch. de Gaulle, *Mémoires de guerre. L'Unité. 1942—1944*, Paris, 1968, p. 85.

* Ca „din întâmplare” Churchill și Eden erau prezenți la Alger, pentru a împiedica „înghițirea” generalului Giraud de către de Gaulle.

¹⁴⁵ Ch. de Gaulle, *op. cit.*, p. 133. În octombrie 1943 C.F.L.N. a adoptat o rezoluție, semnată și de Giraud, în care s-a pronunțat pentru un singur președinte. În aprilie 1944 Giraud a fost înlocuit din funcția de comandant-șef al forțelor armate.

astfel definite prerogativele noului organism politic : ca putere centrală franceză dirijează efortul francez în război, exercită suveranitatea franceză, își asumă autoritatea asupra tuturor teritoriilor și tuturor forțelor militare pînă cînd puterile vor fi transmise unui guvern provizoriu¹⁴⁶. C.F.L.N. se angaja să restabilească toate libertățile franceze și legile Republicii și „să distrugă în întregime regimul arbitrar și puterea personală impusă astăzi țării“¹⁴⁷. Partidul Comunist Francez a salutat cu satisfacție constituirea C.F.L.N. într-o declarație publicată la 15 iulie 1943, în care exprima întregul său sprijin noului organism politic francez și cerea intensificarea eforturilor de luptă pe toate fronturile, unitatea de acțiune și sprijinirea Rezistenței¹⁴⁸. Deși comuniștii au stabilit contacte cu C.F.L.N., avînd reprezentanți pe lângă acesta, problema numirii a doi comisari (miniștri) comuniști în C.F.L.N. (Fernand Grenier și François Billoux) n-a fost rezolvată decît în martie 1944. Recunoașterea oficială a C.F.L.N. de către S.U.A., Marea Britanie și U.R.S.S. a avut loc la 26 august 1943¹⁴⁹. A urmat apoi recunoașterea din partea guvernelor altor state ale coaliției antihitleriste. Comitetul Francez de Eliberare Națională a întâmpinat destule dificultăți în relațiile sale, mai ales cu guvernul S.U.A., care i-a recunoscut doar calitatea de „administrator al teritoriilor franceze de peste mări“. Departamentul de stat și serviciile speciale americane n-au renunțat decît în ultimul moment la ideea restabilirii „legitimității“ celei de a treia Republici cu ajutorul vechilor politicieni, și numai atunci cînd s-au convins că fără de Gaulle era dificil de instaurat o ordine politică în Franța.

Crearea C.F.L.N. a marcat un moment important în lupta poporului francez pentru refacerea independenței și suveranității franceze, pentru unitatea eforturilor patrioților în lupta împotriva ocupanților și regimului de la Vichy. Din anul 1943 forțele armate franceze subordonate C.F.L.N. au luptat în cadrul forțelor aliate în Africa de nord, în Sicilia, în Corsica și Italia. Pe frontul sovieto-german a luptat în perioada 1942—1945 regimentul francez de aviație Normandie-Niemen, ai cărui combatanți au fost distinși cu numeroase ordine și medalii ale U.R.S.S. În vara anului 1944 Armata 1 franceză care număra 260 000 combatanți, încadrați în șapte divizii, dintre care două blindate, și-a adus contribuția importantă la eliberarea Franței.

În noiembrie 1943 C.F.L.N. a creat la Alger o Adunare consultativă, formată la început din 84 membri, apoi 102. Printre aceștia 49 au fost

franceze și numit inspector-general al armatei. Generalul Giraud a refuzat funcția și a preferat retragerea. A murit în 1949.

¹⁴⁶ *Ibidem*, p. 112.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

¹⁴⁸ J. Duclos, *op. cit.*, p. 46—47.

¹⁴⁹ Ch. de Gaulle, *op. cit.*, p. 139.

aleși din Rezistența metropolitană, 21 din colonii, pe baza ultimei reprezentări parlamentare¹⁵⁰. Adunarea consultativă discuta proiectele de lege care-i erau prezentate, putea face propuneri, însă nu avea dreptul de a adopta legi.

**Lupta poporului francez împotriva ocupanților germani
în a doua jumătate a anului 1943.
Eliberarea Corsicii.
Intensificarea regimului de ocupație**

În vara anului 1943 efortul de luptă al poporului francez s-a îndreptat împotriva muncii obligatorii în Franța și în Reich, împotriva comunicațiilor dușmane, pentru salvarea recoltei etc. Rezistența hotărâtă a maselor s-a reflectat și în faptul că cea de-a „patra campanie” de recrutare a forței de muncă franceze, începută de Sauckel și Laval în august 1943, n-a dat rezultatele scontate. În loc de 100 000 muncitori „planificați” pentru septembrie, în Germania n-au plecat decît 5 000.

Organizațiile de rezistență au depus, de asemenea, eforturi pentru intensificarea acțiunii armate, adăpostirea, înarmarea și hrănirea miilor de patrioți retrași în munți și păduri în toamna anului 1943. În cadrul organizațiilor F.T.P., Combat, Libération, Franc-Tireur au fost constituite secții speciale de maquis, care s-au ocupat cu încadrarea, instruirea și aprovizionarea detașamentelor de partizani din zonele montane și păduroase.

Ziarul „L'Humanité” din 1 august 1943 informează pe larg despre acțiunile de luptă care s-au desfășurat în Franța în preajma zilei de 14 iulie și în ziua sărbătorii naționale franceze. Ziarul relatează și acțiunea de luptă a unui grup F.T.P. care a atacat la Clichy cu grenade un autobuz cu militari. „Un combatant din F.T.P., grav rănit, s-a refugiat într-un imobil pentru a proteja retragerea grupei. Urmărit în imobil, curajosul soldat al eliberării naționale a lansat ultima sa grenadă, ucigînd încă trei nemți și rănind un jandarm”¹⁵¹. Curajosul soldat al eliberării nu era altul decît românul Iosif Clisci, comandantul grupului F.T.P. care a săvîrșit acțiunea împotriva autobuzului încărcat cu militari germani.

Pentru perioada de la 10 la 14 iulie 1943 comunicatul suplimentar nr. 35 al comandamentului F.T.P. semnala alte 11 deraieri, distrugerea a 24 de locomotive și 200 vagoane, 3 atacuri cu grenade asupra detașa-

¹⁵⁰ M. Thorez, *op. cit.*, p. 243.

¹⁵¹ J. Duclos, *op. cit.*, p. 51—52.

mentelor germane, 5 incendieri de garaje, uzine și depozite ale dușmanului, executarea a trei trădători. Detașamentul „Răzbunătorul“ al Armatei secrete a făcut să se ciocnească un tren de marfă german cu un tren încărcat cu trupe germane, faptă ce a provocat moartea a 200 de persoane și rănirea altor 300.

La 14 iulie 1943 au fost organizate manifestații la Marsilia (50 000 participanți), Saint-Étienne (30 000), Grenoble (15 000), Toulouse (10 000), Montpellier (5 000)¹⁵².

Debarcarea aliată în Sicilia la 10 iulie 1943 și apropierea frontului de Franța au avut o influență asupra creșterii combativității luptătorilor francezi și a facilitat eliberarea de către forțele Rezistenței a primului departament francez, insula Corsica. Această insulă a făcut parte din așa-zisa „zonă liberă“ pînă la 11 noiembrie 1942, cînd a fost ocupată de italieni, dar Hitler nu s-a grăbit să sancționeze această pretenție teritorială a „Ducelui“, cum nu le-a sancționat nici pe celelalte. Comuniștii corsicani au creat pe insulă Frontul Național, ca singură organizație de luptă antifascistă. Generalul Giraud s-a interesat îndeaproape de evoluția situației de pe insula Corsica, mai ales după ocuparea acesteia de către italieni. În decembrie 1942 submarinul francez „Casablanca“ a debarcat pe insulă primul grup de francezi trimis de Giraud. Delegatul generalului Giraud, maiorul Paul Colonna d'Istria, a fost cooptat în Comitetul departamental al F.N.¹⁵³

Răsturnarea lui Mussolini crea noi condiții pentru eliberarea apropiată a insulei Corsica. La 28 iulie 1943 brigada SS de asalt „Reichsführer SS“ a fost debarcată pe insulă. Situația forțelor înarmate era următoarea: 80 000 soldați italieni care voiau să se întoarcă cît mai repede acasă, pînă la 10 000 germani cu 120 tancuri, aparatul polițienesc vichyst. Forțele patriotice numărau 11 800 oameni înarmați, față de cei 300 000 locuitori ai Corsicii. În lunile iulie și august generalul Giraud a desfășurat o vie activitate de înarmare a rezistenței corsicane, trimițîndu-i circa 10 000 pistoale-mitralieră, oferite de britanici. În cadrul acestui raport de forțe și conținîd pe neutralitatea italienilor, F.N. din Corsica a hotărît la 26 august să declanșeze insurecția în insulă în ziua capitulării Italiei¹⁵⁴. Insurecția corsicană a început la 8 septembrie 1943. Prefectura din Ajaccio a fost ocupată la 9 septembrie, iar Comitetul departamental al frontului Național a fost recunoscut de către prefectul vichyst drept Consiliu al prefecturii. Primul act al noului Consiliu a fost proclamarea adeviziunii Corsicii la Franța liberă, preluarea autorității și conducerea luptei de eliberare în insulă. Răscoala era pretutîndeni.

¹⁵² Ch. Tillon, *op. cit.*, p. 161.

¹⁵³ *Ibidem*.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 168.

Germanii se retrăgeau spre Bastia pe ruta Bonifacio—Bastia, iar comandamentul F.N. încerca cu ajutorul italienilor (diviziile „Cremona” și „Friuli”) să blocheze Bastia. Aici au sosit întăriri germane din Sardinia, care au avut menirea să țină portul pînă la evacuarea Corsicii, ordonată de Hitler la 12 septembrie 1943 și terminată la 4 octombrie, nu fără ca nemții să fi fost nevoiți a abandona o importantă cantitate de material militar greu. La 5 octombrie 1943 de Gaulle sosea la Ajaccio, aclamat de mulțime. Luptele pentru eliberarea Corsicii au durat aproape o lună, iar insurgenților corsicani li s-au alăturat soldații italieni. Submarinul „Casablanca” și două torpiloare franceze au transportat armament și 500 de soldați francezi din Africa în Corsica¹⁵⁵. Deși nemulțumit de faptul că n-a fost înștiințat de „acțiunea corsicană”, generalul de Gaulle scrie totuși că l-a felicitat pe Giraud pentru succes¹⁵⁶. De Gaulle s-a străduit apoi să împiedice creșterea autorității Frontului Național, numind la 14 septembrie pe prefectul Luizet, care a recurs la tot felul de mijloace pentru a submina Frontul Național¹⁵⁷. Eliberarea Corsicii a fost un eveniment politic și militar de cea mai mare însemnătate, care a demonstrat eficacitatea războiului de partizani și a insurecției. Evenimentul a fost salutat cu bucurie de toți patrioții din Franța.

Concomitent cu evenimentele din Corsica, în țară atacurile împotriva ocupanților luau proporții din ce în ce mai îngrijorătoare pentru aceștia. Comunicatul nr. 39 din 1 septembrie 1943 al statului major al F.T.P. făcea cunoscute 15 deraieri în zona Nord, atacuri cu grenade, distrugerea batozelor aduse de ocupanți, atentate împotriva ofițerilor ș.a. Ocupanții erau atacați cu grenade și pistoale-mitralieră în plin Paris. În toamna anului 1943 departamente din centrul și sudul țării devin ținuturi de partizani.

Creșterea impetuoasă a luptei împotriva cotropitorilor și a regimului de la Vichy i-a determinat pe hitleriști la sfîrșitul anului 1943 să ia noi măsuri de întărire a regimului de ocupație și să instituie un control drastic asupra „autorităților franceze”, ceea ce a dus la dispariția ficțiunii de „autonomie internă”. Mareșalul Pétain a încercat la 13 noiembrie 1943 o „grevă” și o „revenire” la regimul vichyist din 1940. Germanii au reacționat prompt. Ambasadorul german la Paris, Otto Abetz, care de un an stătea în Germania, a fost trimis în Franța. Abetz i-a citit la 4 decembrie 1943 lui Pétain o scrisoare a lui Ribbentrop plină de reproșuri, în care i se interzicea mareșalului să facă vreo schimbare constituțională, i se cerea să supună toate legile și ordonanțele aprobării prealabile a autorităților germane și să numească în posturi de răspundere

¹⁵⁵ H. Michel, *La guerre de l'ombre. La Résistance en Europe*. Éditions Bernard Grasset, Paris, 1970, p. 340—341.

¹⁵⁶ Ch. de Gaulle, *op. cit.*, p. 147.

¹⁵⁷ J. Duclos, *op. cit.*, p. 72.

„persoane sigure“¹⁵⁸. Persoanele „sigure“ erau slugile cele mai devotate ale naziștilor din rîndurile cărora se recrutau călăii poporului francez. Astfel, la 1 ianuarie 1944 Joseph Darnand a fost numit șeful „miliției“¹⁵⁹, Philippe Henriot secretar de stat la propagandă și informații, iar Marcel Déat a preluat în martie același an ministerul muncii¹⁶⁰. Cu această „ultimă echipă de trădători“ se gîndeau nemții să „consolideze“ regimul de la Vichy. Lui Pétain i s-a numit un „consilier special“ german cu titlul de „delegat special diplomatic“, căruia trebuiau să-i fie supuse spre aprobare decretele emise de guvernul francez. Autoritățile de la Vichy deveniseră simple marionete în mîinile ocupanților, dar teama de a nu-și pierde încrederea stăpînilor i-a făcut pe trădătorii vichyști să îndeplinească cele mai murdare treburi din ordinul sau în locul nemților. „Guvernul de la Vichy a dat naziștilor poliția, aparatul judiciar, administrația penitenciarelor din Franța, fără a mai vorbi de mijloacele de informație controlate, sau le-a utilizat în scopuri care serveau cauzei naziste (cum a fost reprimarea Rezistenței). Față de toate acestea, predicile despre bunele intenții ale lui Pétain, osanalele despre acțiunile bune ale lui Laval, vorbele despre relativele succese (ale guvernului — n.a.) nu sînt decît vînt. Este tocmai ceea ce susținătorii Vichy-ului refuză să recunoască“.¹⁶¹

ELIBERAREA

Rezistența de masă în primăvara anului 1944

În anul 1944 lupta de eliberare a poporului francez intra într-o etapă decisivă. S-a amplificat lupta muncitorilor, țărănilor, intelectualiilor, a luat o amplă extindere mișcarea de partizani.

¹⁵⁸ Eberhard Jäckel, *La France dans l'Europe de Hitler*. Traduit de l'allemand par Denise Meunier, Paris, 1968, p. 412.

¹⁵⁹ „Miliția“ guvernului din Vichy a fost creată în primăvara anului 1943 ca forță specială de luptă împotriva Rezistenței. Formată din criminali de drept comun și aventurieri, „miliția“ inspira aceeași oroare ca și Gestapoul, iar membrii ei erau uciși fără cruțare de către partizani (Jacques Mağdaule, *Istoria Franței*, vol. 3, Editura politică, București, 1973, p. 251).

¹⁶⁰ E. Jäckel, *op. cit.*, p. 417—418; G. Grossmann, *L'évolution de Marcel Déat*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, an XXV, nr. 97, ianuarie, 1975, p. 28.

¹⁶¹ Stanley Hoffmann, *Essais sur la France. Déclin ou renouveau?* Paris, 1974, p. 70. Autorul face în lucrare un studiu temeinic asupra colaborării în anii ocupației și respinge „argumentele“ apologetilor actuali ai regimului de la Vichy, mai ales afirmațiile că Vichy: a fost „scutul“ poporului iar Rezistența „spada“ lui.

În primăvara anului 1944 masele erau angajate în diverse acțiuni cu caracter economic și politic. Manifestațiile muncitorești, animate de Confederația Generală a Muncii (C.G.T.) clandestină, lupta țăranilor împotriva rechizițiilor, protestul intelectualilor împotriva înăbușirii de către hitleriști a culturii naționale franceze, boicotarea muncii obligatorii erau indicii clare ale unei ample mobilizări a maselor¹⁶². Starea de spirit antihitleristă a poporului francez s-a reflectat cu putere și în eșecul „campaniei” pentru 1944, lansată la 12 ianuarie de către Sauckel, prin care se urmărea recrutarea a 1 000 000 de muncitori pentru munca obligatorie în Franța și 1 000 000 pentru a fi trimiși în Germania. Dar, în loc de un milion de francezi, în 1944 au plecat în Germania abia 50 000¹⁶³.

Acțiunea partizanilor s-a intensificat în Normandia, Bretania, Savoia Superioară, Dordogne, Alpii maritimi ș.a. În primele cinci luni ale anului 1944 au fost provocate de către F.T.P. 319 deraieri de trenuri, fiind avariate 520 locomotive și 3 120 vagoane. Partizanii au mai îndeplinit peste 500 misiuni de luptă împotriva coloanelor și patrulelor inamice, i-au pedepsit pe trădători ș.a. În ianuarie 1944 numai în Savoia Superioară acționau 16 companii ale F.T.P. Generalul Stülpnagel, comandantul armatelor de ocupație din Franța, îi raporta lui Hitler în martie 1944 că 5 divizii germane erau ocupate cu paza comunicațiilor. Acestea li se adăugau diviziile de vânători de munte și toate unitățile de represiune vichyste.

Lupta poporului francez se desfășura în condițiile amplificării represiunii din partea ocupanților și a slugilor lor vichyste. Ocupanții organizau dese „expediții” de curățire pentru nimicirea partizanilor. La 23 februarie 1944, 11 membri ai F.T.P. au fost înconjurați de 200 milițieni într-o cabană din Sully, Savoia Superioară. Timp de o zi partizanii au rezistat cu eroism atacului, omorând 25 de milițieni și răcind 18 dintre aceștia. Au căzut în luptă și șapte partizani. Comandamentul F.T.P. a citat prin ordin de zi pe națiune fapta eroică a micului detașament de partizani¹⁶⁴. În aceeași perioadă ocupanții au organizat o amplă expediție pentru nimicirea celor 500 de partizani concentrați pe platoul Glières din Savoia Superioară. Atacul unităților germane și vichyste, însoțit de puternice bombardamente de aviație, a început la 26 martie 1944. Lupta era vădit inegală. În fața forțelor copleșitoare ale inamicului, majoritatea partizanilor au fost uciși și luați prizonieri și

¹⁶² R. Bourderon, *La situation de la France au printemps 1944*, în „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez”, nr. 8—9, Paris, 1974, p. 29.

¹⁶³ E. Jäckel, *op. cit.*, p. 433.

¹⁶⁴ J. Duclos, *Mémoires*, vol. III, partea a 2-a, Paris, 1970, p. 126—127.

numai puțini au reușit să scape¹⁶⁵. Ocupanții au prezentat episodul de la Glières ca o mare „victorie“, susținând că au lichidat „bandele teroriste“. Adevărul era însă cu totul altul. Ei n-au putut nimici cele 16 detașamente ale F.T.P. din departamentul Savoia Superioară, care au continuat să dea grele lovituri inamicului.

În februarie 1944 s-a desfășurat la Paris, în fața tribunalului militar german, procesul celor 23 * de combatanți din detașamentele F.T.P., în majoritatea lor muncitori imigranți antifasciști proveniți din M.O.I. Ei și-au asumat curajos răspunderea pentru faptele lor de arme, care au provocat pierderi grele ocupanților nașiști. Cei 23 de partizani, între ei Francisc Wolf-Boczor din Baia-Mare (vechi militant al P.C.R.), au fost condamnați la moarte și executați la 21 februarie 1944 la Mont Valérien. Patriotii francezi au aflat cu acest prilej, datorită și manifestului ilegal „Adevărul despre un proces“ editat de C.C. al P.C.F. și Declarației publice a Consiliului Național al Rezistenței, de amploarea și caracterul organizat al participării imigranților antifasciști la lupta armată a Rezistenței, de puternicul lor spirit de solidaritate cu poporul francez și de eroismul lor¹⁶⁶.

Aspra bătălie împotriva ocupanților se desfășura pe întregul front interior. „Războiul șinelor“ era în toi, atacurile împotriva uzinelor militare, centralelor electrice, liniilor de înaltă tensiune, sabotajele în fabrici și uzine se țineau lanț. În martie, de exemplu, 15 puțuri de mină în departamentul Nord au fost scoase din funcțiune pentru mai multe zile. În urma sabotării unei importante centrale electrice, circa jumătate din marea industrie din bazinul Sambrei a fost oprită pentru 15 zile. Traficul vaselor a fost întrerupt pentru trei luni pe canalul principal din regiunea Berry, datorită unor sabotaje. Tot aici au fost incendiate importante cantități de benzină ș.a.¹⁶⁷

La lupta activă împotriva ocupanților participau și studenții împreună cu profesorii lor. La 3 mai 1944 studenții au manifestat în Cartierul Latin, au difuzat manifeste și ziare clandestine¹⁶⁸. În aceeași zi au fost difuzate 2 500 exemplare clandestine din „l'Humanité“. Librăria colaboraționistă „Rive gauche“ a fost devastată de studenți.

Crearea Forțelor Franceze din Interior (Forces Françaises de l'Intérieur — F.F.I.), evoluția situației interne și apropierea datei debarcării

¹⁶⁵ Ch. Tillon, *op. cit.* p. 201.

* Inițial au fost 24 de acuzați, dar judecarea partizanei Olga Bancic, militantă P.C.R., plecată din țară în 1938, a fost amânată; ea a fost condamnată la moarte ulterior și executată la Stuttgart la 10 mai 1944.

¹⁶⁶ J. Duclos, *op. cit.*, p. 65—66; „Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., nr. 6/1961.

¹⁶⁷ J. Duclos, *op. cit.*, p. 124.

¹⁶⁸ *Ibidem*, p. 169.

aliat impuneau în Franța o unire tot mai strânsă a forțelor patriotice și pe plan militar iar pregătirea insurecției naționale cerea acțiuni coordonate pe scară națională. Comuniștii considerau că unirea militară a Rezistenței va duce și la înlăturarea discriminărilor în repartizarea armamentului către F.T.P., în raport cu celelalte organizații din Rezistență. Detașamentele F.T.P. în care intrau comuniști, socialiști, catolici, sindicaliști, patrioți fără de partid, alcătuiau în primăvara anului 1944 o treime din toate organizațiile Rezistenței (circa 100 000 luptători). Detașamentele F.T.P. și grupurile comuniste acționau în întreaga țară. F.T.P. aveau cadre de comandă bine pregătite și o mare dorință de luptă. „Armata secretă” necomunistă avea în primăvara 1944 circa 40 000 luptători, conduși în genere de ofițeri de carieră. „Armata secretă” de regulă se conducea după tactica „attentistă”, așteptând ziua „Z” pentru acțiune. Din cauza „attentismului” conducerii, mulți membri ai A.S. s-au înrolat în detașamentele F.T.P.

Din inițiativa comuniștilor, la 1 februarie 1944 toate forțele combătante s-au unit în organizația Forțelor Franceze din Interior (F.F.I.)¹⁶⁹. Organul conducător al F.F.I. din partea C.N.R. a devenit COMAC (Comitetul militar de acțiune), prezidat de comunistul Pierre Villon, iar generalul Koenig a fost numit ulterior de către de Gaulle comandant-șef al F.F.I. Pe lângă statul major al F.F.I. s-au constituit patru birouri care se ocupau de completarea efectivelor F.F.I., de informații, operații și aprovizionare. S-au constituit comitete militare ale F.F.I. zonale, regionale și departamentale. Întreaga Franța a fost împărțită în 12 regiuni militare, iar F.F.I. din numeroase regiuni (Paris, Bretagne, Nord, Marsilia, Limousin) au fost comandate de comuniști. C.N.R. a hotărât ca armamentul deținut de către Rezistență sau pe care aceasta îl va primi să fie distribuit de COMAC. Crearea F.F.I. a fost un moment de seamă în Rezistența franceză, o măsură extrem de importantă pentru pregătirea insurecției naționale. Organizațiile militare își păstrau independența organizatorică dar îndeplineau misiunile de luptă în comun, cu forțele unite.

Programul Consiliului Național al Rezistenței. În primăvara anului 1944 C.N.R. a adoptat un Program, document de o deosebită importanță pentru dezvoltarea luptei de eliberare și pentru viitorul Franței. Organizațiile Rezistenței, deși deosebite ca orientare politică și ideologică, aveau numeroase domenii de contact care puteau fi înscrise într-un program comun.

Cea mai consecventă poziție antifascistă o avea Partidul Comunist Francez. Comuniștii considerau că Franța va trebui refăcută ca un stat democratic în care poporul să-și spună cuvântul mai mult decât avusese

¹⁶⁹ R. Bourderon, *op. cit.*, p. 31. În perioada insurecției naționale din iunie—august 1944 efectivele F.F.I. s-au ridicat la circa 500 000 combatanți.

prilejul s-o facă în perioada de existență a celei de a treia Republici. Ei se pronunțau pentru restabilirea și lărgirea tuturor drepturilor și libertăților democratice, pentru continuarea acțiunii unite a forțelor Rezistenței. P.C.F. cerea de asemenea confiscarea averilor trădătorilor și colaboraționiștilor, desființarea marilor monopoluri, dezvoltarea planificată a industriei de stat, un vast program de asigurări sociale, îmbunătățirea vieții poporului ș.a. În ceea ce privește acțiunea armată, P.C.F. arătase prin întreaga sa luptă că numai astfel se putea pregăti insurecția națională.

Partidul socialist francez a publicat în decembrie 1943 un Program, propus ca bază de discuție pentru Programul C.N.R.¹⁷⁰. În introducerea programului socialist se arăta că Partidul Socialist (S.F.I.O.) și-a schimbat concepția și metodele dar doctrina sa a rămas „neatinată”. Socialiștii se pronunțau pentru un guvern de coaliție în care să intre „politicienii vechi, solidari cu democrația și republica, precum și oamenii noi care s-au remarcat în Rezistență”. În program se prevedea „organizarea colectivă a producției și retribuției” însă nu se cerea desființarea tuturor marilor uniuni capitaliste, ca un pas hotărâtor pentru îndeplinirea acestui deziderat. Programul socialist, deși conținea importante revendicări ale maselor, continua să cuprindă vechile idei reformiste și ale colaborării de clasă, orientări pe care comuniștii le-au criticat¹⁷¹.

Puncte de vedere asupra viitorului Franței au fost exprimate de anturajul generalului de Gaulle, de însuși generalul și de celelalte organizații din Rezistență. În anul 1943 Michel Debré și financiarul Emmanuel Monique au publicat cartea „Să refacem Franța”, în care se combatea republica parlamentară și se cerea instituirea unei republici prezidențiale, cu președinte ales prin vot universal. Puncte de vedere asemănătoare au dezvoltat și organizația Combat și Organizația civilă și militară (O.C.M.). Combat propunea alegerea președintelui în afara parlamentului, iar O.C.M. cerea ca președintele să fie ales pe 12 ani de către un colegiu special care să adauge Parlamentului reprezentanți ai departamentelor, orașelor, sindicatelor, universităților, magistraturii¹⁷², un fel de adunare a stărilor ca în evul mediu. Ideea puterii personale era susținută și de organizația „Défense de la France”. P.C.F., S.F.I.O., sindicatele, Libération, Franc-Tireur și celelalte organizații s-au manifestat însă împotriva republicii prezidențiale.

Generalul de Gaulle a trebuit să țină seama de această opoziție și a declarat atît în discursul rostit în ședința inaugurală a Adunării consultative cît și în expunerea sa din 18 martie 1944 cu privire la programul guvernului (Comitetul Francez de Eliberare Națională), că acesta va

¹⁷⁰ H. Michel, B. Mirkin-Guétzevitch, *op. cit.*, p. 202.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 238.

¹⁷² *Ibidem*, p. 281—282, 292—293.

pregăti toate condițiile pentru asigurarea consultării naționale, din care va rezulta Adunarea Constituantă a Republicii, singura îndreptățită să adopte constituția țării¹⁷³. Generalul de Gaulle se pronunța pentru participarea cu toate forțele la ducerea războiului alături de aliați, pentru dreptul Franței de a participa la elaborarea și aplicarea acordurilor de armistițiu, instituirea unei administrații epurate de oamenii și ideile Vichyului, restabilirea tuturor libertăților democratice etc. Generalul de Gaulle cerea ca administrația în teritoriile franceze eliberate să fie încredințată noilor autorități franceze și să nu fie exercitată de autoritățile militare aliate, așa cum preconizau guvernele american și britanic¹⁷⁴.

Punctele de vedere asupra dezvoltării luptei de eliberare și asupra viitorului Franței exprimate de organizațiile din Rezistență aveau deci multe revendicări comune, care au fost înscrise în Programul C.N.R., adoptat de acesta la 15 martie 1944¹⁷⁵. Programul C.N.R. se compunea dintr-un preambul și două părți. „Născută din voința arzătoare a francezilor de a respinge înfringerea, Rezistența n-are altă rațiune de a fi decât lupta zilnică, intensificată fără încetare“, se spunea în preambul. Tot aici se arată : „Această misiune de luptă nu trebuie să ia sfârșit odată cu eliberarea. Numai prin regruparea tuturor forțelor în jurul aspirațiilor aproape unanime ale națiunii, Franța își va regăsi echilibrul său moral și social și va reda lumii imaginea măreției sale și dorinței de unitate. Astfel reprezentanții organizațiilor Rezistenței, ai centralelor sindicale și ai partidelor sau tendințelor politice grupate în sânul C.N.R., deliberând în ședința plenară din 15 martie 1944, au hotărât să se unească pe baza programului următor, care cuprinde un plan de acțiune imediată împotriva agresorilor și măsuri destinate a fi realizate după eliberarea teritoriului, pentru o ordine socială mai dreaptă“¹⁷⁶.

În programul C.N.R. se cerea tuturor organizațiilor Rezistenței să desfășoare cu toate forțele lupta împotriva dușmanului și guvernului de la Vichy, împotriva muncii forțate și rechizițiilor, pentru eliberarea deținuților, apărarea familiilor acestora și a luptătorilor din Rezistență etc. Ca sarcini după eliberare se prevedeau : instituirea unui guvern republican în frunte cu generalul de Gaulle, pedepsirea trădătorilor și speculanților și confiscarea averilor acestora, epurarea aparatului de stat, impozit progresiv asupra veniturilor, democrație largă, organizarea națională a economiei și scoaterea ei de sub tutela trusturilor, punerea la

¹⁷³ Ch. de Gaulle, *Discours et Messages. Pendant la guerre. Juin—Janvier 1946*, Paris, 1970, p. 383.

¹⁷⁴ G. Willard, *op. cit.*, p. 49.

¹⁷⁵ René Hostache, *Le Conseil National de la Résistance*, Paris, 1958, Annexe I, *Programme d'action de la Résistance*, p. 458—463.

¹⁷⁶ *Ibidem*.

dispoziția națiunii a marilor mijloace de producție, care sînt produsul muncii colective, a surselor de energie, a bogățiilor subsolului, a societăților de asigurare, a marilor bănci, dreptul pentru muncitori de a participa la gestiunea întreprinderilor, dezvoltarea tuturor formelor de cooperare în producția industrială, comerț și agricultură, meșteșuguri etc., dreptul la muncă și odihnă, asigurări sociale, legislație muncitorească, învățămînt ș.a. Exista și o revendicare privind lărgirea drepturilor politice și economice ale populației din colonii. „Astfel — se spunea în program — se vor pune bazele unei noi republici care va mătura regimul reacționar stabilit la Vichy și va crea instituții populare democratice efective, străine de corupția și trădarea dinaintea capitulării.”¹⁷⁷ Programul C.N.R., net orientat spre stînga, aprobat și de generalul de Gaulle, reprezenta o mare victorie a forțelor democratice și o puternică lovitură dată vîrfurilor burgheziei colaboraționiste.

Debarcarea aliată în Franța. Începutul insurecției naționale a poporului francez

Debarcarea anglo-americană, începută la 6 iunie 1944 într-un sector de 80 km din țărmul Normandiei, se înscrie ca una dintre acțiunile militare hotărîtoare ale celui de-al doilea război mondial. Pînă la sfîrșitul lunii iunie frontul a fost lărgit la 100 km și adîncit pînă la 40 km. La 1 iulie trupele anglo-americane din Franța totalizau aproape un milion de oameni. Frontul aliat se deplasa spre răsărit încet, dar sigur și va ajunge la mijlocul lunii august nu departe de Paris. La 15 august a fost efectuată o nouă debarcare americano-franceză în Provence, între Fréjus și Toulon, iar cele două fronturi vor face joncțiunea lîngă Dijon, în septembrie 1944.

Debarcarea aliată a însufletit și stimulat mișcarea de rezistență a poporului francez. Istoricul vest-german E. Jäckel, care a utilizat rapoartele generalilor germani, desprinde starea de neliniște care i-a cuprins pe ocupanți față de reacțiile populației. Francezii n-au rămas simpli spectatori la eliberarea țării și au considerat debarcarea ca începutul eliberării lor și prăbușirea unei dominații devenită din ce în ce mai apăsătoare¹⁷⁸. Nemții au difuzat un apel al mareșalului Pétain, imprimat mai de mult, în care chema populația la „liniște și calm”. Laval declara, în numele guvernului, că Franța nu se găsea în război. Cuvîntul hotărîtor îl va spune însă poporul. La 6 iunie 1944 C.C. al P.C.F. s-a

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 463.

¹⁷⁸ E. Jäckel, *op. cit.*, p. 455.

adresat francezilor cu o vibrantă chemare la luptă propunându-le să se opună prin toate mijloacele încercărilor ocupanților de a transfera populația, să intensifice sabotajele în uzine, pe căi ferate, în depouri, pe șantiere, să organizeze miliții patriotice, care să lupte, cu concursul F.F.I., împotriva ocupanților¹⁷⁹. Un apel similar a fost publicat în „L'Humanité” din 15 iunie în care se cerea maselor să intensifice lupta în întreaga țară, de la așezările miniere din Nord și pînă la Marsilia, Nice, Toulouse etc. în sudul țării¹⁸⁰. „L'Humanité” din 22 iunie 1944 consemna despre faptele de vitejie ale patrioților din diferite centre din țară. În localitatea Saint-Amand-Montrond (Cher) unitățile F.T.P., Combat și Libération, cărora li s-au alăturat jandarmii și poliția municipală, au ocupat subprefectura și au luat mai mulți milițieni prizonieri. F.F.I. au ocupat aproape toate localitățile din departamentele Alpii Superioari, Drôme, Vaucluse și Ardèche. În Puy-de-Dôme s-au angajat aprige lupte între detașamentele F.F.I. și germani. Lupte împotriva inamicului s-au desfășurat viguros în departamentul Pirineii Superioari, în regiunea Limoges, în Perigord, Let, Dordogne, Corrèze etc.

La mijlocul lunii iulie 1944 insurecția cuprinsese 40 departamente iar „războiul pe șine” se ducea pretutindeni. În luna iunie numărul atacurilor împotriva căilor ferate a fost de 1 201, în comparație cu 319 în ianuarie. În departamentul Savoia Superioară au fost scoase din funcțiune aproape toate tunelurile, viaductele, podurile. O divizie germană, chemată de la Toulon pe frontul din Normandia, și-a întins unitățile pe 400 km de cale ferată și apoi a fost blocată, nemaiajungînd la destinație. O porțiune importantă a magistralei feroviare Paris—Marsilia, cuprinsă între Châlon și Lyon, era sub controlul F.F.I. Erau paralizate, de asemenea, liniile Toulouse—Limoges—Orléans și Paris—Bordeaux. Diviziile germane chemate în nord ajungeau pe front aproape epuizate după hărțuiala permanentă a F.F.I. O mare amploare a luat lupta în provincia Bretagne, unde se găseau 80 000 de membri ai F.F.I. sub comanda colonelului comunist Drumont. Datorită acțiunii neînterrupte a F.F.I. nemții au fost nevoiți să se blocheze la Brest, Lorient și Saint-Nazaire, unde au rămas pînă la sfîrșitul războiului. F.F.I. din Bretagne au ucis și rănit 9 000 germani și au luat prizonieri 20 000. În Normandia, F.F.I. au dezlănțuit un adevărat război împotriva comunicațiilor inamice. O divizie blindată germană a făcut două zile pentru a traversa Normandia, în loc de 12 ore. Intensa acțiune a partizanilor i-a obligat pe nemți să lupte în întreaga Franță, nu numai pe frontul din Normandia. La sud de Loara acționa Grupul de armate „G”, sub comanda generalului Blaskowitz, al cărui cartier general se găsea la

¹⁷⁹ J. Duclos, *op. cit.*, p. 153—156.

¹⁸⁰ *Ibidem*, p. 160.

Toulouse. Grupul de armate cuprindea Armata 19, cu cartierul general la Avignon, și Armata 1, cu cartierul la Bordeaux. Armata 1 era dispersată pe coasta Atlanticului și Valea Garonnei, iar în regiunea de partizani a Masivului Central acționau circa 5 000 germani și forțe vichyste. Von Rundstedt a chemat imediat după debarcarea aliată Divizia blindată SS „Das Reich“ din cadrul Armatei 1 pe front, însă i-a ordonat să treacă prin interiorul țării pentru a zdrobi „terorismul“ și a înapăimînta populația civilă¹⁸¹.

Divizia „Das Reich“ a primit ordinul de a se îndrepta imediat spre orașele Tulle și Limoges. Tulle este centrul administrativ al departamentului Corrèze. La 8 iunie 1944 orașul a fost atacat de un detașament al F.F.I., de partea căruia trecuseră și cei 600 membri ai Gărzii mobile vichyste. Germanii au fost asediați în cazarmă, însă partizanii s-au retras cînd în oraș au intrat elementele avansate ale diviziei „Das Reich“. Drept represalii pentru atacul F.F.I., la 9 iunie hitleriștii au spînzurat de felinare și balcoane, de-a lungul bulevardului Gării, 120 de așa-zii „teroriști comuniști“, în realitate cetățeni francezi luați la întîmplare. În aceeași perioadă s-a produs și odioasa crimă de la Oradour-sur-Glane. Militari din trupele SS i-au adunat pe toți locuitorii în piața satului și i-au anunțat că vor percheziționa casele, căutînd muniții ascunse. Toți bărbații de la 14 ani în sus au fost închiși în hambare, iar femeile și copiii în biserică. Bărbații au fost uciși în serii de cîte 10—12 cu armele automate, iar femeile și copiii au fost arși de vii în biserică incendiată. În plus, locuitorii și vizitatorii care au coborît din trenul de ora șase seara la Oradour au fost duși la marginea unui șanț și împușcați. În masacrul de la Oradour-sur-Glane au fost uciși 600 oameni, după surse germane, și 800—1 000 oameni după sursele franceze¹⁸². Această crimă bestială împotriva unor oameni nevinovați a cuprins de indignare întreg poporul francez.

Atrocități împotriva populației civile au fost comise și în alte localități. În aceeași perioadă ocupanții germani intensificau „ritmul“ deportărilor și al jefuirii patrimoniului cultural al Franței. Ei au arestat și pe unii înalți prelați, cum au fost arhiepiscopul de Toulouse, Salîeges, și pe cardinalul Solages, rectorul Institutului catolic din același oraș¹⁸³, alături de zeci de preoți de țară „rebeli“. Patriotii francezi au dat jertfe

¹⁸¹ Von Rundstedt ordona „să se ducă acțiuni de mare anvergură împotriva bandelor din sudul Franței, cu maximum de vigoare și fără menajamente. Focarul de agitație care se menține în această regiune trebuie stins definitiv“ (E. Jäckel, *op. cit.*, p. 406).

¹⁸² *Ibidem*, p. 464.

¹⁸³ J. Duclos, *op. cit.*, p. 179—180; vezi și J. Gacon, A. Moine, *L'église et les catholiques français au temps de Vichy et de la Libération*, în „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez“, 8—9/1974, p. 186.

grele de sânge în lupta împotriva ocupanților și guvernului vichyst. În acest sens, rămîne memorabil episodul de la Vercors*. La 6 iunie 1944 autoritățile de la Alger au lansat ordinul de mobilizare a contingentelor 1940, 1941 și 1942 și de concentrare a acestora pe platoul Vercors. Aici s-au adunat peste 3 000 tineri francezi, un detașament senegalez și un grup de comando american. Cererile repetate de armament greu ale unităților din Vercors n-au primit nici un răspuns de la Alger. Atacurile germane asupra zonei au început încă de la 10 iunie, însă ele au fost în mai multe rînduri respinse. Atacul decisiv al germanilor s-a declanșat la 21 iulie prin operații terestre combinate cu lansarea unui desant aerian în centrul sistemului francez de apărare¹⁸⁴. La 23 iulie nemții au atins toate obiectivele. În aceeași zi colonelul Hervieu, comandantul unităților de pe platou, a dat ordin supraviețuitorilor să se disperseze. Au fost uciși cu toții. După experiența tragică de la Glières, concentrarea unităților de la Vercors a fost o mare greșală, mai întîi pentru că a imobilizat într-un singur loc cîteva mii de oameni, care ar fi putut hărțui inamicul, apoi datorită gravelor pierderi suferite de combatanți și de populația civilă. Charles Tillon arată că telegramele desperate pe care le primea din Vercors au fost ascunse de J. Soustelle, față de Fernand Grenier, comisarul Aerului în Guvernul Provizoriu al Republicii Franceze (Gouvernement Provisoire de la République Francaise — G.P.R.F.), cum s-a numit C.F.L.N. de la 3 iunie 1944. Grenier, odată la curent cu situația, a depus mari eforturi pentru trimiterea unor ajutoare pe calea aerului (escadrila „La Patrie“), dar indiferența anglo-americanilor a făcut orice ajutor tardiv¹⁸⁵. În ultima telegramă trimisă din Vercors colonelul Hervieu scria: „Și noi sîntem de acord cu populația pentru a spune că cei ce sînt la Alger și la Londra n-au înțeles nimic din situația în care ne aflăm și sînt de considerat drept criminali și lași“¹⁸⁶. Nici astăzi n-au fost pe deplin lămurite dedesubturile tragediei din Vercors.

Acțiunea armată a patrioților se împletea cu grevele și manifestațiile de tot felul. Comuniștii se pregăteau să întîmpine ziua de 14 iulie 1944 cu manifestații politice și sabotaje în întreaga țară. Comitetul parizian de eliberare a lansat o chemare către locuitorii capitalei ca ziua de 14 iulie să se desfășoare ca o zi de luptă. Locuitorilor li se cerea să poarte culorile naționale, să arboreze drapele tricolore, să nu se prezinte la lucru. În ziua de 14 iulie 1944 drapelele tricolore au fost ridicate pe

* Vercors este un vast platou în Alpi, care se întinde pe 50 km de la nord la sud și 20 km de la est la vest, limitat de văile riurilor Isère, Drac, Drôme și Rhône. Așezările umane sînt situate la altitudini între 800—1000 m.

¹⁸⁴ Ch. Tillon. *op. cit.*, p. 209.

¹⁸⁵ *Ibidem*, p. 211.

¹⁸⁶ *Ibidem*, p. 217.

clădiri, uzine, depouri, chiar și pe biserici. Mii de oameni au manifestat în Montmartre, Place de l'Etoile, Place de la Convention, Ivry și în toate suburbiile. Cu toată teroarea dezlănțuită de ocupați, în regiunea pariziană au fost 10 000 de manifestați¹⁸⁷. Confederația generală a muncii (C.G.T.) a organizat în capitală și în regiunea pariziană sute de greve și sabotaje. „L'Humanité“ din 15 iulie rezuma știrile privind desfășurarea acțiunilor din ziua de 14 iulie în provincie : în departamentul Aisne au fost uciși în luptă 70 de germani, în Nord au fost scoase din uz trei centrale electrice, la Blois a fost aruncat în aer un pod peste Loara, au fost avariate 6 locomotive, pe Coasta de Azur, în Saône-et-Loire, în Yonne au fost efectuate zeci de distrugerii pe căile ferate și telecomunicațiile inamicului. În Alpii inferiori, Vaucluse, Gard, Drôme ș.a. numeroși tineri s-au alăturat F.F.I. ; la Lyon, la Toulon, Marsilia au avut loc ciocniri între F.F.I. și germani. În Savoia superioară și inferioară au fost uciși 65 de germani¹⁸⁸. În rîndurile F.F.I. din aceste departamente luptau și trei preoți.

Toate aceste acțiuni prevesteau marile victorii ale Rezistenței franceze din lunile de vară.

Insurecția armată antifascistă de la Paris, 19—25 august 1944

Vara anului 1944 a fost etapa hotărîtoare a bătăliei pentru eliberarea Franței. Întreaga țară era în luptă iar apropierea aliaților de capitala Franței favoriza și acțiunea de eliberare a capitalei. Parisul era inima și simbolul rezistenței franceze. În capitală acționa Comitetul Central ilegal al P.C.F. în frunte cu Marcel Cachin, Jaques Duclos, Benoît Frachon, Charles Tillon ș.a. La Paris se găseau în preajma insurecției și reprezentanții generalului de Gaulle, Jaques Chaban-Delmas și Alexandre Parodi, precum și Consiliul Național al Rezistenței. În noiembrie 1943 s-a constituit Comitetul Parizian de Eliberare (Comité Parisien de la Libération — C.P.L.), în care erau reprezentate 14 organizații de rezistență și 6 partide. În fruntea C.P.L. fusese ales comunistul André Tollet. În iunie 1944 s-a încheiat unificarea organizațiilor militare și crearea F.F.I. din Regiunea pariziană în frunte cu comunistul Henri Tanguy (colonelul Rol), vechi luptător în Spania și în rezistența franceză. Efectivele F.F.I. din Paris și regiunea pariziană erau de circa

¹⁸⁷ A. Tollet, *op. cit.*, p. 217. Nemiții au proclamat starea de asediu în toate cartierele, au trimis patrulă, au interzis intrarea în oraș a civililor, au mobilizat miliția, însă forțele le-au fost insuficiente în fața celor 5 milioane de francezi din capitală și din regiune.

¹⁸⁸ J. Duclos, *op. cit.*, p. 174—178.

35 500 patrioți, iar în miliția patriotică intrau 50 000 oameni. La Paris erau 25 000 germani, dispunând de 60 piese de artilerie, 100 tancuri și 60 avioane¹⁸⁹. Slaba înarmare a patrioților francezi trebuia compensată prin capturarea armamentului de la inamic, în timpul insurecției. Planul insurecției a fost minuțios elaborat, stabilindu-se obiective pentru fiecare sector, detașament, grupă etc.¹⁹⁰ Pentru combaterea tancurilor germane au fost pregătite, cu concursul savantului atomist francez Frédéric Joliot-Curie, sticle incendiare, pachete explozive, grenade. S-au făcut rezerve de păcură și motorină pentru a fi vărsate în fața tancurilor ca să le provoace deraparea.

Situația politică în preajma insurecției era complicată în Franța. Regimul de la Vichy se prăbușea, dar americanii nu se hotărâseră încă să-l accepte pe de Gaulle. Serviciul de spionaj american i-a transmis lui Laval dorința președintelui Roosevelt, ca Edouard Herriot, fostul președinte al Adunării Naționale Franceze, să fie investit de către Laval cu funcția de prim-ministru. Laval a obținut consimțământul ambasadorului german Otto Abetz pentru această tranzacție de ultimă oră. La 12 august Laval și Abetz l-au vizitat pe E. Herriot la reședința sa supravegheată de lângă Nancy, l-au anunțat că este liber și l-au condus la Paris. Acolo Laval i-a comunicat lui Herriot intenția sa de a-l lăsa „moștenitor“ la Paris, ca să-i întâmpine pe aliați. Patriot cinstit, Herriot a refuzat să accepte acest rol și a fost deportat în Germania¹⁹¹. La jumătatea lunii august toate figurile „marcante“ ale regimului de la Vichy, Pétain, Laval, Déat, Darnand, de Brinon, Doriot ș.a., au fugit în Germania. Regimul fascist impus de ocupanți cu concursul trădătorilor fasciști francezi era aruncat la lada de gunoi a istoriei, iar poporul era hotărât să lupte pînă la capăt pentru restabilirea independenței și măreției patriei. Prăbușirea regimului de la Vichy a creat condiții favorabile suplimentare pentru lupta armată la Paris și în țară. Forțele franceze de represiune nu mai aveau nici o apartenență „legală“, iar continuarea serviciului în slujba nemților însemna trădare fățișă. Hitleriștii au procedat la înlocuirea oamenilor „nesiguri“ din comandamentul forțelor de ocupație din Franța. La 20 iulie 1944 generalul von Stülpnagel, comandant al trupelor germane din Paris, implicat în complotul împotriva lui Hitler, a ordonat arestarea a 1 200 SS-iști și agenți ai Gestapoului la Paris¹⁹², dar după ce posturile de radio germane au anunțat eșecul complotului Stülpnagel a încercat să se sinucidă*, iar

¹⁸⁹ „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez“, nr. 8—9/1974, p. 102.

¹⁹⁰ *Ibidem*, p. 193.

¹⁹¹ E. Herriot, *Pagini de jurnal*, Editura politică, București, 1968, p. 429—435.

¹⁹² D. Lepierre, L. Collins, *Arde Parisul?*, Editura politică, București, 1970, p. 63.

* Orb și grav rănit, von Stülpnagel a fost transportat în Germania și ucis.

membrii SS și ai Gestapoului arestați au fost eliberați. La 7 august 1944 în funcția de comandant al Marelui Paris a fost numit personal de către Hitler generalul de armată Dietrich von Choltitz, care avea sinistra „faimă“ de distrugător de orașe. Von Choltitz avea la „activ“ distrugerea Rotterdamului și a Sevastopolului. În întrevvedere pe care a avut-o la Rastenburg cu Hitler, dictatorul nazist i-a cerut lui von Choltitz să apere Parisul cu orice preț, să zdrobească orice mișcare de revoltă a populației civile, să reprime fără milă orice „act terorist“, orice sabotaj îndreptat împotriva armatelor germane¹⁹³. La Paris a sosit un detașament special de genști care au pregătit aruncarea în aer a podurilor, clădirilor, cartierelor, în care scop urma a fi folosit materialul exploziv dintr-un depozit secret de torpile de la marginea Parisului și un mortier uriaș, denumit „Karl“, cu proiectile de 2 200 kg.

În conducerea rezistenței pariziene nu exista un punct de vedere unitar în legătură cu insurecția armată. Delegații generalului de Gaulle, Chaban-Delmas și Parodi, ca și unii conducători ai organizațiilor ne-comuniste s-au opus insurecției „spre a evita Parisului soarta Varșoviei“, în realitate pentru a evita participarea maselor populare la luptă. Toți acești politicieni și militari credeau că comuniștii vor să pună mâna pe putere în împrejurările create de o insurecție victorioasă.

Comandamentul aliat nu avea în plan eliberarea imediată a Parisului. Se prevedea ocolirea Parisului de către trupele aliate pe la nord și sud și lăsarea capitalei în „pungă“ pînă cînd nemții vor capitula. Căderea capitalei era prevăzută între 15 septembrie și 1 octombrie 1944¹⁹⁴. Eisenhower motiva această decizie prin dorința de a evita distrugerea Parisului prin lupte de stradă, dar și prin considerentul că „eliberarea prematură a Parisului ar pune propriilor noastre forțe grave probleme de aprovizionare și transport. Obligațiile civile pe care ar trebui să ni le asumăm ar corespunde cu întreținerea a 8 divizii de luptă“¹⁹⁵. Deci, parizienii să mai rabde o lună și apoi va sosi și eliberarea. Erau considerente de ordin militar, dar, desigur, și calcule politice. Americanii îl suportau greu pe de Gaulle cu intransigența lui față de orice atingere adusă suveranității Franței și opoziția față de orice administrație militară aliată în Franța. În iulie 1944 s-a ajuns la un acord între generalul de Gaulle și președintele S.U.A., la Washington, asupra administrării teritoriilor eliberate ale Franței. În zona din „interior“ administrația aparținea francezilor, iar în zona de operații administrația era exercitată de aliați¹⁹⁶. De Gaulle rămăsese încă cu amărăciunea umi-

¹⁹³ D. Lepierre, L. Collins, *op. cit.*, p. 50.

¹⁹⁴ *Ibidem*, p. 32.

¹⁹⁵ *Ibidem*, p. 29.

¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 34.

linței de la 6 iunie, cînd a trebuit să afle din ziare despre debarcarea aliată în Franța și era neliniștit față de ultimele manevre ale americanilor cu Laval și față de încercarea acestuia de a transmite puterea „legală” a Vichyului lui Edouard Herriot. Pe de o parte de Gaulle avea tot interesul ca Franța, inclusiv Parisul, să participe la luptă, pe de altă parte exista temerea că lupta maselor în frunte cu comuniștii ar întări și mai mult autoritatea și prestigiul acestora în defavoarea sa.

Rolul hotărîtor în insurecția pariziană l-au avut muncitorii, animați de un cald și vibrant patriotism. Ei au fost aceia care au pornit marea acțiune de eliberare a Parisului. La 10 august 1944 a început greva istorică a feroviarilor¹⁹⁷, care a paralizat transporturile în regiunea pariziană mai grav decît orice bombardament aliat. La 15 august au intrat în grevă poliștii, iar la 16 august lucrătorii de la P.T.T., care au organizat o manifestație de 3 000—4 000 de persoane¹⁹⁸. Chemarea la insurecție, lansată la 17 august de către Comitetul parizian de eliberare, s-a produs în momentele cînd uzinele se închideau una după alta, cînd muncitorii le țineau ocupate, postînd peste tot pichete de grevă. F.F.I. s-au îngrijit de aprovizionarea orașului cu apă, gaz și electricitate și au preluat controlul aprovizionării și paza spitalelor. Sîmbătă 19 august viața aparent obișnuită a Parisului în anii ocupației încetase. Pe străzi se puteau vedea circulînd curieri și patrule ale F.F.I., se auzeau schimburi de focuri. În ziua de 19 august a fost difuzat în întreaga capitală ordinul colonelului Rol-Tanguy, șeful F.F.I. din regiunea pariziană¹⁹⁹, pentru declanșarea insurecției. De comun acord cu A. Parodi, comisar delegat al guvernului provizoriu, toate unitățile F.F.I., inclusiv poliția și jandarmeria, au fost plasate sub comanda colonelului Rol. Un apel la insurecție a fost publicat și de C.N.R. Armata germană asaltată de pretutindeni și-a pierdut repede moralul. Lupte grele s-au dat în arondismentele 1, 5, 18, 19, 10, 20, 21, în Piața Republicii, în Piața Odeon, la Luvru, etc. Patrioții au ocupat poșta centrală, primăria, prefectura poliției, ministere, depozite de alimente. Luptele se desfășurau cu înverșunare în suburbiile Drancy, Vitry, Neuilly, Saint-Denis etc. La 20 august lupta a cuprins aproape toate arondismentele și suburbiile. În afara luptei au rămas cîteva arondismente locuite de marea burghezie. La sfîrșitul zilei de 20 august nemții erau obligați să dea înapoi. Incursiunile nemților pe străzi, atacurile tancurilor asupra baricadelor se răresc iar eforturile lor par a se concentra asupra prefecturii poliției. La 17 august s-a prezentat la Paris și noul prefect al poliției numit de generalul de Gaulle, colonelul Luizet, prefect de Corsica. În acest timp însă s-a

¹⁹⁷ A. Tollet, *op. cit.*, p. 239.

¹⁹⁸ *Ibidem*, p. 231.

¹⁹⁹ *Ibidem*, p. 242—243.

pus la cale trădarea insurecției. Comisarul Parodi, prin consulul general suedez Nordling, a stabilit încă de la 19 august legătura cu von Choltitz și a început tratative de armistițiu. Partizanii armistițiului au motivat această acțiune prin imposibilitatea polițiștilor de a mai apăra prefectura de poliție și prin faptul că von Choltitz a recunoscut F.F.I. ca parte combatantă. Nemții se angajau să înceteze atacurile asupra clădirilor publice, să-i trateze pe prizonierii F.F.I. ca prizonieri de război, să permită pompierilor să stingă incendiile. În schimb cereau libera trecere prin capitală a tuturor diviziilor care se găseau la vest și nord-vest de Paris²⁰⁰. În această condiție stă cheia înțelegerii întregii atitudini a lui von Choltitz la Paris*. Însuși generalul Choltitz a recunoscut că trupele germane nu se puteau retrage decât peste podurile intacte din capitală (celelalte fuseseră distruse), iar declanșarea luptelor a făcut imposibilă aplicarea ordinului lui Hitler de distrugere a Parisului. Choltitz a acceptat să trateze cu insurgenții pentru că nu avea altă soluție de salvare²⁰¹. Deci, insurecția nu numai că a contribuit în cea mai mare măsură la eliberarea capitalei, dar a salvat-o de la distrugeri.

La 20 august dimineața, relatează Pierre Villon, a avut loc o ședință extrem de agitată a C.N.R., la care Parodi anunța armistițiul cu nemții, ca dictat de necesități militare. Villon și Tollet, prezenți la ședință, au combătut armistițiul cu vehemență, însă prin majoritatea de voturi, inclusiv al președintelui, C.N.R. părea să-l accepte. Față de opoziția comuniștilor, care reproșau faptul că C.N.R. nu era în plen, Bidault a convocat o nouă ședință pentru ora 15, în aceeași zi. La această ședință n-a participat Parodi pentru că era la Choltitz în acel moment. Villon, sprijinit de Auguste Gillot și Louis Saillant, s-a pronunțat împotriva armistițiului, considerându-l o rușine pentru francezi. Comuniștii au folosit argumentul că aceiași germani care pleacă din Paris vor ucide alți francezi și aliați, că dușmanul trebuie nimicit, că Franța s-a angajat față de aliați să nu încheie armistițiu sau pace separată²⁰². C.N.R. a hotărât să amâne ședința fără să confirme armistițiul. Generalul de Gaulle avea să-și amintească mai târziu că vestea încheierii unui armistițiu la Paris prin intermediul consulului general al Suediei, Nordling, i-a făcut o impresie dezagregabilă²⁰³. Deși C.N.R. n-a confirmat armistițiul, mașini ale poliției flancate de un polițist francez și un ofițer german parcurgeau străzile și cereau patrioților să înceteze focul deoarece s-a

²⁰⁰ „Cahiers d'histoire...”, nr. 8—9/1974, p. 206.

* D. Lepierre și L. Collins îl prezintă într-o formă mult idealizată pe von Choltitz.

²⁰¹ „Cahiers d'histoire...”, nr. 8—9/1974, p. 206.

²⁰² *Ibidem*.

²⁰³ Ch. de Gaulle, *Mémoires*, II, p. 297

încheiat armistițiul²⁰⁴. Colonelul Rol a declarat armistițiul drept o manevră a dușmanului și a ordonat reluarea luptelor. Același apel a fost lansat la 21 august și de C.P.L. La rîndul său, C.N.R. a adoptat un apel de intensificare a luptelor. Manevrela celor care se temeau de poporul răsculat au eșuat. La 22 august luptele au fost reluate cu o nouă vigoare. Ele se desfășurau la primărie, în cartierul Cité, Cartierul Latin, la Pantheon, în Piața Republicii. Germanii s-au concentrat în jurul câtorva puncte fortificate : Școala militară, Camera Deputaților, Palatul Luxemburg, Arhivele centrale, Piața Operei, M.A.E., Ministerul Marinei ș.a. Spre seara zilei de 24 august, nemții au fost blocați în Senat, Școala militară, Hotel Majestic, Hotel Meurice (reședința lui von Choltitz), cazarma „Prințul Eugen“, Place de l'Etoile și Piața Republicii. În timp ce la Paris se dădeau aprige lupte, un delegat al colonelului Rol a stabilit legătura cu aliații cerînd ajutor neîntîrziat, iar generalul de Gaulle s-a adresat direct generalului Eisenhower²⁰⁵. Eisenhower a lansat asupra Parisului la 22 august Divizia 2 blindată franceză, sub comanda generalului Philippe Leclerc. În seara de 24 august 1944 în Paris a intrat un detașament al acestei divizii, comandat de căpitanul Dronne. La 25 august F.F.I. și unitățile blindate franceze au început asaltul final al pozițiilor germane. Asaltul asupra Palatului Luxemburg a fost condus de legendarul colonel Fabien, erou comunist al luptei de eliberare a Franței*. La 25 august ora 17 generalul von Choltitz a semnat actul de capitulare a garnizoanei Marelui Paris în fața generalului Leclerc și a colonelului Rol-Tanguy. În aceeași seară de Gaulle a fost întîmpinat la Primărie de membrii C.N.R. și C.P.L., iar la 26 august s-a organizat defilarea istorică a șefului guvernului provizoriu alături de membrii C.N.R., C.P.L., COMAC, F.F.I. pe bulevardul Champs-Elisées în fața unei mulțimi entuziaste și emoționate pînă la lacrimi. Capitala Franței era liberă, în curînd avea să fie și Franța. În luptele pentru eliberarea Parisului francezii au pierdut 901 morți din rîndurile F.F.I., 130 din Divizia 2 blindată și 692 din rîndurile populației. Au fost răniți 1 455 luptători din F.F.I., 319 din D. 2 Bl. și 2 052 persoane din rîndul populației. Germanii au pierdut 4 200 morți, 3 000 răniți și 14 800 prizonieri²⁰⁶.

Eliberarea capitalei Franței a fost un moment remarcabil în istoria Rezistenței franceze. Vorbînd despre acest eveniment, J. Duclos spunea : „Eliberarea Parisului a fost culmea Rezistenței franceze... Insurecția pari-

²⁰⁴ A. Tollet, *op. cit.*, p. 254.

²⁰⁵ Ch. de Gaulle, *op. cit.*, p. 294.

* Din rîndurile F.F.I. din Paris s-a constituit Regimentul 1 Paris care a luptat în armata regulată franceză pînă la înfrîngerea Germaniei. Comandantul acestei unități, colonelul Fabien, a căzut în luptele pentru eliberarea Alsaciei.

²⁰⁶ A. Tollet, *op. cit.*, p. 278.

ziană a fost o necesitate, într-un fel o revanșă indispensabilă pentru poporul Franței. Poporul Franței a fost umilit datorită politicii urmate de münchenezi. Dar poporul Franței, prin eliberarea Parisului în esență de el însuși, a arătat lumii că n-a uitat nici vechile tradiții ale Comunei din Paris, nici ale Parisului revoluționar de altă dată”.²⁰⁷

Generalul Eisenhower a apreciat în mod deosebit meritele Rezistenței și ale insurecției pariziene, iar generalul de Gaulle spunea : „Parisul s-a eliberat prin efortul său propriu, apoi, unit cu avangarda armatei franceze venită în ajutorul său, a obligat la 25 august pe germani să se retragă pe ultimele poziții și să capituleze”.²⁰⁸

Contribuția Rezistenței la eliberarea Franței a fost imensă. În afara alungării ocupantului hitlerist, Rezistența a dus la stabilirea unui guvern francez independent, la distrugerea statului fascist de la Vichy și a împiedicat realizarea planurilor americano-engeleze de dominație asupra Franței²⁰⁹.

Rezistența franceză a grupat în rândurile sale patrioți de diferite convingeri politice, care și-au propus ca scop suprem lupta pentru eliberarea Franței. În această luptă au pierit zeci de mii de francezi, dar jertfa lor va rămîne în vezi înscrisă în cartea de aur a Franței. În timpul Rezistenței, organizațiile și partidele antifasciste au elaborat programe de acțiune care au fost așezate apoi la baza Programului Consiliului Național al Rezistenței, document esențial pentru orientarea politică democratică a noii Franțe. Acest program, inspirat și de tradițiile luptei antifasciste a poporului francez, a servit la elaborarea noii Constituții a celei de a patra Republici. Rezistența antifascistă internă și externă, participarea Franței eliberate la războiul împotriva Germaniei hitleriste pînă la victoria finală au fost temelia pe care s-a clădit Franța nouă, independentă și suverană.

După eliberarea Parisului și stabilirea în capitală a guvernului provizoriu al Republicii franceze, acesta a acționat pentru continuarea efortului de luptă al poporului francez, de data aceasta prin fiii săi trimiși în armata regulată. În noiembrie 1944 în armata regulată erau înrolați peste 500 000 oameni, dintre care 137 000 voluntari din cadrul Forțelor Franceze din Interior, luptînd cu aceeași abnegație ca și în mișcarea de rezistență.

Forțele armatei franceze au atins Rinul la 19 noiembrie 1944, iar Divizia 2 blindată comandată de Leclerc a eliberat orașul Strasbourg la 23 noiembrie 1944. La 31 martie 1945 Armata 1 franceză a trecut

²⁰⁷ „Cahiers d'histoire..”, nr. 8—9/1974, p. 221.

²⁰⁸ A. Tollet, *op. cit.*, p. 278.

²⁰⁹ Germaine Willard, *Le rôle des masses populaires dans la Libération*, în „Cahiers d'histoire...”, nr. 8—9/1974, p. 49.

Rinul și a luptat în Germania de sud, în masivul Pădurea Neagră, a pătruns în Austria pînă la Innsbruck.

Rezistența franceză, culminînd cu insurecția națională și eliberarea Parisului în vara anului 1944, ca și participarea unităților militare pe fronturile din Africa, Italia, pe teritoriul Franței și Germaniei au contribuit în mod hotărîtor ca Franței să i se permită să-și reia locul printre aliați. Această recunoaștere s-a reflectat și prin invitarea generalului francez de Lattre de Tassigny pentru a lua parte, alături de reprezentanții U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, la actul semnării capitulării necondiționate a Germaniei la Berlin în noaptea de 8/9 mai 1945²¹⁰.

Rezistența franceză, care a avut rolul hotărîtor în eliberarea țării, a fost opera întregului popor. Spiritul rezistenței antifasciste a fost prezent în lupta maselor populare din Franța în perioada postbelică, iar oamenii Rezistenței au fost înconjurați de respectul și încrederea poporului.

În anii 1944—1947 Franța a avut la cîrmă guverne de coaliție la care au participat principalele partide ale Rezistenței: Partidul Comunist, Partidul Socialist și Mișcarea Republicană Populară. Aceste guverne au fost prezidate pînă în ianuarie 1946 de generalul Charles de Gaulle. În primii ani după eliberare raportul de forțe înclina net în favoarea maselor populare, fapt care a permis forțelor democratice în frunte cu comuniștii să efectueze importante reforme structurale înscrise în Programul comun al Rezistenței. Astăzi, privind în retrospectiva istorică a celor peste trei decenii care au trecut de la eliberarea poporului francez de sub jugul fascist, apare în toată măreția ei puternica mișcare populară care a fost Rezistența, cu ecouri care străbat și astăzi viața politică a Franței. În fond, aproape toți conducătorii politici, toate partidele politice cu greutate din Franța contemporană au trecut prin aspra încercare a luptei de rezistență, iar participarea la Rezistență a fost un criteriu fundamental de apreciere politică.

Forțele politice ale rezistenței s-au dezbinat în 1947, prin înlăturarea comuniștilor din guvern, iar această dezbinare a marcat și începutul crizei cele de la patra Republici, al cărui deznodămînt s-a produs în 1958, odată cu revenirea la putere a generalului de Gaulle. Luînd în considerare învățămintele trecutului și sarcinile de viitor, comuniștii, socialiștii și alte forțe de stînga din Franța, care au realizat din nou unitatea de acțiune a forțelor democratice, consideră că apărarea și întărirea acestei unități reprezintă cea mai sigură garanție a dezvoltării Franței pe calea progresului social și a păcii.

²¹⁰ H. Michel, *La seconde guerre mondiale*, T. II, *La victoire des alliés (Janvier 1943—septembre 1945)*, Paris, 1969, p. 227.

DANEMARCA

dr. TRAIAN CARACIUC

Datorită așezării ei geografice și potențialului său economic, Danemarca a fost inclusă încă de la începutul războiului în planurile strategice ale Wehrmachtului. Drept urmare, Germania hitleristă a tratat neutralitatea Danemarcei, proclamată încă în anul 1914 și reafirmată și cu alte ocazii, drept o simplă formalitate sau element minor și neînsemnat în vastul plan de transformare a acestei zone a Europei într-o anexă a Reichului.

În ajunul războiului situația externă a Danemarcei a devenit deosebit de complicată, cu atât mai mult cu cât politica conciliatoare a puterilor apusene față de agresivitatea Reichului, lipsa unor asigurări ferme, mai ales din partea Angliei, au influențat poziția guvernului danez. De teama pericolului german în situația atitudinii pasive a marilor puteri, precum și ca urmare a presiunilor cercurilor de dreapta din guvern și din viața politică, Danemarca a promovat o politică „de bună vecinătate” cu Germania. În mai 1939, la Berlin, reprezentanții guvernului danez au semnat pactul de neagresiune germano-danez propus de Germania¹.

Această orientare a fost în mare măsură dictată și de evoluția vieții interne. Danemarca — monarhie constituțională —, pe al cărei tron se afla din 1912 regele Christian al X-lea, a fost în perioada interbelică scena unor complexe și în același timp contradictorii fenomene politice. În țară, în contextul unei efervescente vieți politice, acționau numeroase și influente partide politice ca : Partidul Conservator (Det Konservative Parti-D.K.P.), Partidul Liberal Radical (Det Radikale Parti — D.R.P.), Partidul Țărănesc de factură liberală („Venstre”), Partidul Social Democrat (Socjaldemokratiske Parti — S.D.P.), acesta din urmă avînd o puternică influență în viața politică, iar liderul său, Thorvald Stauning, deținînd, din 1929, funcția de premier. La rîndul său Partidul Comunist

¹ *Denmark, An Official Handbook*, Krak, Copenhagen, 1970, p. 90.

din Danemarca (Danemarks Kommunistiske Parti — D.K.P.), deși nu dispunea de un efectiv numeros, continua să-și lărgescă influența în centrele muncitorești².

Deceniul al patrulea a adus pe arena politică a țării mișcări politice cu caracter extremist, de dreapta, fenomen remarcat și în alte țări europene. În Danemarca această mișcare era reprezentată în primul rând de Partidul Muncitoresc Național-Socialist (Nacional-Socialistiske Arbejder Parti — N.S.A.P.) creat în 1930 în frunte cu Fritz Clausen, de Uniunea Agricultorilor (Landesburgerns Sammenslutning — L.S.) creată în 1934, organizație cu tendințe fasciste, precum și de alte organizații. Împotriva atitudinii profasciste și tendințelor progermane ale acestor partide s-au pronunțat forțele progresiste, democratice în frunte cu comuniștii și social-democrații.

INVADAREA ȚĂRII

La sfârșitul anului 1939, Hitler a însărcinat Statul major cu elaborarea planului de ocupare simultană a Danemarcei și Norvegiei, denumit convențional „Weserübung“³. Concomitent au fost activizate forțele „coloanei a cincea“ din Danemarca, în mod deosebit elementele filogermane din Schleswigul de nord. În fața pericolului evident care plana asupra țării, cercurile guvernante au manifestat pasivitate și un optimism nejustificat, fapt reieșit și din declarația premierului Stauning făcută în septembrie 1939 în parlament, în care afirma că „în situația actuală Danemarca nu poate promova altă politică decât cea a neutralității sincere și absolute față de toți. Sarcina noastră este de a pilota Danemarca prin foc fără a ne lăsa antrenaji în vreun litigiu“. În luna octombrie a aceluiași an el preciza că „până în prezent nu avea motive de neliniște“, pentru ca la începutul anului 1940 să declare că „posibilitatea de a duce războiul în adevăratul sens al cuvântului este pentru noi exclusă“⁴. Aceste declarații ale conducătorilor danezi, făcute în momente de mare răspundere pentru destinele țării, aveau să se repercuteze negativ asupra capacității de apărare a țării, asupra stării de spirit a poporului.

În primăvara anului 1940 obiectivele planului „Weserübung“ au fost transpuse de pe hărțile și schițele Statului major al Wehrmachtului în practică. Le frontiera de nord a Germaniei a fost concentrat un mare

² *Ibidem*, p. 171—173.

³ E. Collotti, *Germania nazistă*, Editura științifică, București, 1969, p. 221.

⁴ Citat după E. Duraczyński, J. J. Terej, *Europa podziemna, 1939—1945*, Warszawa, Wiedza Powszechna, 1974, p. 146.

efectiv de trupe terestre, unități de tancuri și avioane. Flota de război hitleristă și-a regrupat forțele în Marea Baltică și Marea Nordului. Pentru îndeplinirea acestui plan au fost concentrate forțe militare cu un efectiv de peste 150 000 de oameni. Atacul frontal al infanteriei urma să fie sprijinit de acțiunile unităților motorizate, aeriene (circa 700 de avioane), precum și de sute de nave de război din cadrul marinei. Pregătită minuțios și în condițiile unui strict secret, acțiunea miza pe elementul surpriză și rapiditatea atacului, pe lipsa de pregătire a statelor care urmau să fie atacate, precum și pe sprijinul activ al agenților hitleriste din aceste țări. „Operația — se preciza în Directiva lui Hitler — trebuie să fie îndrăzneată și surprinzătoare”⁵.

Trecând la punerea în aplicare a planului, în noaptea de 8 spre 9 aprilie 1940 trupele hitleriste au pătruns pe teritoriul danez prin mai multe puncte ale frontierei, între Rodens și Badborg⁶. Urmărind să aibă în mâini principalele puncte strategice, trupele de asalt germane au ocupat în primele ore ale dimineții strîmtorile Mării Baltice (Beltul Mare, Beltul Mic și Sundul), insulele Als, Fyn (Fionia), Aerø Langenland, Lolland, Bornholm și altele. Capitala țării a fost și ea încercuită de unitățile terestre și maritime. În această situație postul de radio Copenhaga s-a grăbit să transmită postului de radio Mackay că-și încetează emisiunea: „Sîntem ocupați de trupele germane” — anunța disperat crainicul⁷. Luată prin surprindere, armata daneză nu a fost în stare să opună rezistență. O singură divizie — cea iutlandeză — alarmată din timp a deschis focul împotriva trupelor germane.

În dimineața zilei de 9 aprilie, orele 5,30, cînd acțiunile militare germane erau în plină desfășurare, reprezentantul diplomatic al Berlinului la Copenhaga, Cecyl von Renthe-Finke, a remis guvernului danez — de acum în calitate de „împuțernicit al Reichului” — un „memorandum” în care se arăta că ținînd cont de amenințarea Angliei „Reichul ia Danemarca sub protecția sa pe întreaga perioadă de război”⁸. „Memorandumul” era de fapt un ultimatum care cerea nu numai capitularea totală și necondiționată, dar condamna țara la o totală dependență de Germania. Guvernul danez a protestat oficial la Berlin împotriva acțiunii agresive a Germaniei dar, sub imperiul fricii, a cerut populației să nu opună rezistență. „Trupele germane — se spunea în Apelul regelui

⁵ A. Hitler, *Directives de guerre*, Paris, 1965, p. 52.

⁶ *Marea conflagrație a secolului XX*, ediția a II-a, Editura politică, București, 1974, p. 99.

⁷ „Universul” din 11 aprilie 1940.

⁸ F. Etnasi, *La Resistenza in Europa*, vol. I, Roma, 1970, p. 150.

Christian și al guvernului Stauning — au trecut astă noapte frontiera daneză. Alte trupe germane au debarcat în diferite puncte ale Danemarcei. Protestînd, guvernul danez a hotărît să continue exercitarea conducerii afacerilor curente ale țării... Datoria poporului este de a se abține de la orice rezistență față de aceste trupe...”⁹. La orele 6 însă guvernul danez a acceptat condițiile germane și a ordonat încetarea oricărei rezistențe. Pierderile înregistrate de armata daneză s-au cifrat la 13 ostași morți și 23 răniți. Marina de război nu a intrat în luptă, iar forțele aeriene, foarte slabe de altfel (89 aparate de luptă), au fost practic anihilate: 1 avion a fost doborât, 11 au fost distruse, iar 14 serios avariate¹⁰.

Atitudinea lipsită de energie și defetistă a guvernului danez în fața agresiunii hitleriste nu a fost de natură să mobilizeze masele la luptă și nici să schimbe situația politică a Danemarcei, care formal își menținea independența și organizarea statală proprie. Danemarca era obligată să pună la dispoziția Germaniei toate fortificațiile litoralului, mijloacele de transport, serviciul meteorologic, telecomunicațiile, să introducă cenzura și să expulzeze pe reprezentanții statelor inamice etc.

În raport cu alte țări vest-europene ocupate de Germania în timpul celui de-al doilea război mondial Danemarca a prezentat o situație specifică și contradictorie. O lungă perioadă de timp, din aprilie 1940 pînă în august 1943, țara a fost condusă de un guvern care, formal, a fost liber, iar teoretic independent și care, așa cum susțin istoricii danezi, „și-a demonstrat capacitatea de a se interpune între populație și autoritățile militare germane”¹¹, de „a menține mecanismul de stat sub control danez și a prevenit toate intervențiile germane care nu se justificau prin rațiuni pur militare”¹². Ca atare, guvernul danez a promovat „o politică de colaborare și protest” aprobată de partidele politice reprezentate atît în guvern cît și în parlament. Această atitudine oficială a guvernului a fost considerată de societate „drept o urmare inevitabilă a marelui război”, dar ea nu a fost acceptată de forțele democratice, revoluționare din cadrul rezistenței, care vedeau în independența absolută a țării o necesitate a dezvoltării sociale. În consecință, aceste forțe nu de puține ori au trebuit să lupte în timpul ocupației pe două fronturi: împotriva invadatorilor germani, care, în pofida garanțiilor date, se

⁹ „Universul” din 11 aprilie 1940.

¹⁰ E. Duraczyński, J. J. Terej, *op. cit.*, p. 147.

¹¹ S. Nissen, 1940 — *Etudes de la politique de la négociation et de la politique de collaboration*, Gyldendal, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 96, octobre 1974, p. 119.

¹² L. Bindsløv, *La presse danoise pendant l'occupation (1940—1945)*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 80, octobre 1970, p. 43.

amestecau brutal în treburile interne ale Danemarcei, și împotriva acelor cercuri conducătoare care, printr-o politică conciliantă sau de colaborare, urmăreau menținerea unui anumit statu-quo care să le garanteze influența și prestigiul în rîndurile populației¹³.

După ocuparea țării, Stauning a rămas la cîrma țării, iar regele Christian al X-lea și-a păstrat aparent prerogativele. Armata, poliția și celelalte instituții ale aparatului de stat urmau să-și desfășoare în continuare activitatea. Spre deosebire de alte țări ocupate, în Danemarca partidele politice nefasciste nu au fost dizolvate, ele au activat legal pînă la sfîrșitul războiului, cu excepția P.C.D. a cărui activitate a fost suspendată la sfîrșitul lunii iunie 1941 de către guvern iar mai tîrziu interzisă de Parlament.

În schimbul acestor concesii, Germania hitleristă prin prezența trupelor sale pe teritoriul danez, comandate de generalul Erich Lüdke, controla practic situația țării, cerea „loialitatea cetățenilor“, „conlucrarea pe toate planurile“ cu Reichul. Cu de la sine putere hitleriștii i-au declarat pe danezi drept „rasă nordică“, încercînd să-i atragă la făurirea „noii ordini“ și să transforme Danemarca într-un „protectorat model“¹⁴. În realizarea acestor planuri hitleriștii mizau pe organizațiile extremiste de dreapta în rîndul cărora se detașau naziștii din Schleswigul de nord. Contau, de asemenea, pe lărgirea cercului colaboraționiștilor din rîndul claselor conducătoare daneze, pe cuprinderea în mreaja demagogiei fasciste a unui număr tot mai mare de cetățeni¹⁵.

POPORUL DANEZ RIPOSTEAZĂ. INCEPUTUL MIȘCĂRII DE REZISTENȚĂ

Planurile hitleriștilor vor fi însă dejucate odată cu intrarea tot mai furtunoasă pe scena politică a țării a mișcării de rezistență care va cunoaște o dezvoltare continuă atît în ce privește aria forțelor antrenate la luptă, cît și eficiența mijloacelor și a formelor de acțiune.

Ostilitatea manifestată de majoritatea poporului danez față de ocupanți, stimulată și de situația deosebit de precară în care se găsea țara ca urmare a presiunilor hitleriste, a contribuit la mobilizarea rîndurilor celor care se angajau în lupta împotriva hitleriștilor. În primele rînduri

¹³ *Les recherches sur l'histoire du Danemark pendant la deuxième guerre mondiale*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, nr. 48, octobre 1962, p. 39.

¹⁴ S. Bjønn, *Mytedannelser omkring den 9 april 1940*, 1957, p. 30.

¹⁵ V. Ileană, *Danemarca*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 90.

ale acestora a pășit partidul comunist. El a fost prima forță politică care a văzut și a subliniat clar de la început gravitatea subordonării țării planurilor Germaniei hitleriste, consecințele ce decurgeau de aici pentru libertatea poporului danez, pentru suveranitatea și independența națională. La 11 aprilie 1940 în paginile organului său „Arbejderblader“ (Ziarul Muncitoresc) P.C.D. a luat poziție față de politica conciliatoare a guvernului, iar la 15 aprilie, în documentul intitulat *10 porunci către danezi*, comuniștii au chemat poporul la boicotarea ocupațiilor hitleriste și a fasciștilor danezi, distrugerea a tot ceea ce putea servi germanilor, apărarea persoanelor persecutate. „Tratează pe dușmanii țării așa cum o merită“¹⁶ — se arată în documentul amintit.

În rîndul forțelor politice din țară, inclusiv a unor cercuri conducătoare, au loc mutații și delimitări importante marcate, pe măsura trecerii vremii, pe de o parte prin îngustarea și falimentul politicii colaboraționiste, iar pe de alta, prin dezvoltarea tot mai evidentă a rezistenței naționale. Printre primele acte antiocupaționiste poate fi socotită atitudinea politică manifestată, după ocuparea țării, de unii reprezentanți diplomatici în țările potrivnice Axei, ca de pildă ministrul Danemarcei la Washington, M. Kauffman, ambasadorul Danemarcei la Londra, C. Rewentlow¹⁷, care au continuat să reprezinte „interesele daneze în țările respective sau să încheie cu guvernele acestor țări unele acorduri îndreptate împotriva Germaniei hitleriste“¹⁸.

Sub presiunea germană, în iulie 1940 au avut loc remanieri în cadrul guvernului. Menținîndu-se vechea platformă, au fost întreprinse însemnate schimbări de portofolii. Ministru al afacerilor externe a devenit Erik Scavenius, cunoscut pentru atitudinea sa progermană. În guvern, în fruntea căruia a rămas în continuare Stauning, au intrat de asemenea liderul partidului conservator Christmas John Møller ca ministru al comerțului și Wilhelm Buhl ca ministru al tezaurului. Germania a forțat Banca Danemarcei să-i pună la dispoziție importante sume de bani care în perioada 9 aprilie 1940 — 4 mai 1945 s-au cifrat la 8 040 milioane de coroane și care au fost folosite pentru acoperirea plății produselor de importanță strategică necesare mașinii de război hitleriste. Totodată în țară a fost introdusă o cenzură severă, iar mitingurile și demonstrațiile au fost interzise¹⁹. Influența hitleristă asupra

¹⁶ E. Duraczyński, J. J. Terej, *op. cit.*, p. 149.

¹⁷ J. Bailhache, *Danemark*, 1965, p. 178.

¹⁸ J. Haestrup, *Danmark's Connection with the Allied Powers during the Occupation*, în *European Resistance Movements 1939—1945*, Pergamon Press, 1964, p. 285.

¹⁹ *Antifașistkoe dvijenie soprotivlenia v stranah Evropi v godi vtoroi mirovoi voini*, Moskva, 1962, p. 509.

politicii țării a devenit din ce în ce mai puternică. Pe lângă diferite ministere daneze au început să funcționeze serviciile germane. Armata daneză a fost redusă, la 18 aprilie 1940, la un efectiv de 2 200 persoane și circa 1 000 aparținând unităților auxiliare. În același timp guvernul încerca să păstreze un anumit echilibru, reușind să se eschiveze în vara anului 1940 de la semnarea tratatului vamal și valutar cu Germania.

Despre această atitudine informa însuși regele Christian într-o scrisoare adresată în decembrie 1940 „unui prieten”. Menționând că o atare uniune ar fi însemnat „o adevărată ruină pentru țară”, suveranul danez preciza că refuzul Danemarcei l-a iritat serios pe Ribbentrop. El informa totodată despre atitudinea demnă, de dispreț față de germani a populației²⁰.

Acestea erau condițiile în care în Danemarca a început să acționeze mișcarea de rezistență antifascistă în ale cărei prime rînduri a pășit clasa muncitoare din Copenhaga și din principalele orașe daneze. În afara luptei nu rămîne nici mișcarea sindicală, în cadrul căreia, în vara anului 1940, se ajunge la confruntări puternice între liderii de dreapta, adepții ai colaborării, și activiștii radicali, comuniști și socialiști, care condamnau colaborarea și cereau adoptarea unei atitudini ferme față de ocupanți. Tot mai dese au devenit protestele diferitelor categorii de intelectuali, îndeosebi cadrele didactice din învățămîntul de cultură generală și universitar, ziaristi și o parte a clerului. Un rol important în contracararea și denunțarea tentativelor de infiltrare a Germaniei prin intermediul naziștilor danezi l-a jucat atît presa legală cît și cea ilegală care, în pofida deselor intervenții ale reprezentanților germani, a criticat popularizarea de către gazetele naziste daneze de genul ziarului „Faedrelandet” a „noii ordini daneze alături de Germania”²¹. Ziaristul Wilhelm le Cour chema direct, în paginile revistei pe care o edita, la luptă fără compromis împotriva ocupanților. În cadrul partidului conservator se conturează o opoziție antigermană în jurul lui Christmas Møller, fapt care a și determinat intervenția căpeteniilor Reichului pentru demiterea sa din guvern. „Ministrul comerțului, conservatorul Christmas Møller, care este unul din principalii noștri adversari — arăta la 1 octombrie 1940 Renthe-Finke în scrisoarea adresată ministrului german al afacerilor externe —, a ațîțat împotriva noastră, la diverse adunări închise, într-o formă incompatibilă cu prestigiul și

²⁰ *Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik, 1918—1945*, seria D, vol. XI, partea I, doc. 54, Bonn, 1964, p. 60—63. (în continuare sursa va fi citată *A.D.A.P.*).

²¹ L. Bindslov, *op. cit.*, p. 58; „Nu numai guvernul dar și postul de radio danez precum și presa nu s-au supus în cele din urmă dorințelor noastre”, își informa Renthe-Finke la 22 decembrie superiorii de la Berlin. *A.D.A.P.*, seria D, vol. II, partea I, doc. 218, p. 311—314.

interesele Reichului“. În consecință Renthe-Finke cerea împrumutarea să pretindă demisia lui Møller²². Ca rezultat al presiunii germane, șeful Partidului Conservator, considerat de Finke drept „un bărbat care practica față o politică germanofobă“, a fost nevoit să demisioneze la 3 octombrie 1940²³. La aceeași intervenție, un șir de activiști ai Partidului Social Democrat care nu acceptau politica „supunerii depline“, printre care liderul fracțiunii social-democrate din parlament Hartvig Frisch, secretarul Partidului Social Democrat Hansen și alții, au fost obligați să-și părăsească posturile²⁴.

Specifică pentru mișcarea de rezistență din Danemarca este în această perioadă preocuparea pentru păstrarea independenței culturii. În acest scop în iunie 1940 a fost creată „Asociația de colaborare a tineretului danez“, care a desfășurat o susținută activitate împotriva germanizării culturii naționale. O puternică dezvoltare a cunoscut mișcarea culturală de mase sub forma unor organizații largi, ca „Uniunea coriștilor“ (Allsang), și care a cuprins mii de oameni din toate păturile sociale. O participare activă la această mișcare a avut-o Uniunea Daneză (Dansk Samling), organizație care concentra cercuri monarhice cu orientare antigermană.

Una dintre primele organizații ale rezistenței daneze este considerat „Clubul lui Churchill“, format din elevii din Iutlanda, care a trecut la organizarea unor îndrăznețe acțiuni de sabotaj. Activitatea acestei organizații a continuat și după ce unii din membrii săi au fost arestați de Gestapo²⁵. Patrioții au trecut la folosirea tuturor formelor de luptă, de la cele pasive, cum a fost propaganda antihitleristă, pînă la acțiuni diversioniste de amploare care puneau în alertă comandamentul hitlerist. În perioada aprilie 1940 — iunie 1941 patrioții danezi au executat 19 acțiuni de diversiune de mare amploare în timpul cărora au fost distruse și incendiate numeroase vagoane, depozite de combustibil, nave, instalațiile unor uzine militare etc. Numai în perioada aprilie — decembrie 1940 au fost consemnate 32 de cazuri de distrugere a rețelelor telefonice, 10 cazuri de sustragere de arme din depozitele militare naziste²⁶. Despre aceste acțiuni informa regele Christian al X-lea în scrisoarea amintită; suveranul menționa și cazul unui tânăr de 20 de ani care a încercat să fure o mitralieră germană și care, prins asupra faptului, a fost condamnat la moarte în baza dreptului german. La

²² *A.D.A.P.*, vol. XII, partea I, doc. 137, Göttingen, 1969, p. 196—197.

²³ *Ibidem*, doc. 218, p. 311—314.

²⁴ E. Duraczyński, J. J. Terej, *op. cit.*, p. 150.

²⁵ *Denmark. An Official Handbook*, p. 92.

²⁶ „Besaettelsestidens Fakta“, udgivet af Sagførerraadet 2. Bind. 2. Del, København, 1945, p. 1203, 1206, 1209.

intervenția regelui tânărul a scăpat doar cu o condamnare la 6 ani închisoare²⁷.

O rezonanță tot mai mare în rîndurile populației daneze au început s-o aibă manifestele lansate de P.C.D., în care cetățenii erau chemați să refuze plecarea la muncă în Germania și Norvegia, să deterioreze produsele destinate ocupanților, să reducă ritmul transportului și să boicoteze mărfurile, filmele și ziarele fasciste etc.²⁸ În toamna anului 1940 conducerea P.C.D. a inițiat convorbiri cu Cr. Møller pe tema elaborării unor forme comune ale mișcării de rezistență și, chiar dacă ele nu au adus rezultate directe, primul contact fusese stabilit.

La 30 septembrie 1940 emigranții danezi din Anglia au creat la Londra organizația „Consiliul Danez” (Det danske Raad—DdR), care s-a pronunțat pentru lupta împotriva Germaniei hitleriste²⁹. La apelul său numeroși danezi au intrat în serviciile speciale de informații ale Marii Britanii³⁰. În luna octombrie 1940, la Stockholm, se stabilește un contact permanent între organizații ale rezistenței daneze și Special Operations Executive (S.O.E.)³¹. Urmarea a fost organizarea în țară a unei ample rețele de informații al cărei scop era să transmită aliaților, via Stockholm, atît date militare despre inamic cît și despre politica pe care aceștia o promovau în țară. Spre sfîrșitul anului 1940 S.O.E. a parășutat în Danemarca un grup de 50 de agenți care au stabilit contacte cu rezistenții din țară și au pus de acord modalitățile de transmitere a informațiilor cu caracter strategic³¹. Împreună cu o serie de ziaști și intelectuali din Copenhaga, agenții din cadrul secției daneze a S.O.E. au pus bazele gazetei clandestine „Danezii liberi” (De Frie Danske — D.F.D.), în jurul căreia s-a creat apoi o organizație clandestină destul de puternică, care a purtat aceeași denumire. La rîndul lor, patrioții danezi, nevoiți să emigreze în momentul agresiunii hitleriste în Anglia, Suedia și în alte țări, au început să intre în contact cu forțele de rezistență din țară.

Datorită unor mutații petrecute pe planul relațiilor interne și internaționale în anul 1941, în evoluția mișcării de rezistență din Danemarca

²⁷ A.D.A.P., seria D., vol. 11, doc. 54, p. 60—63.

²⁸ *Antifascistskoe dvijenje soprotivlenia*, p. 511.

²⁹ J. Hastrup, *op. cit.*, p. 288—289.

³⁰ H. Michel, *La Guerre de l'ombre. La Résistance en Europe*, Éditions Bernard Grasset, Paris, 1970, p. 132.

³¹ Special Operations Executive, organizație creată la Londra în a doua jumătate a lunii martie 1940 pe lângă Ministerul Economiei de Război. S-a ocupat de strîngerea de informații, a stabilit legături cu mișcările de rezistență din țările ocupate de Germania, a organizat rețele proprii de spionaj, a planificat o serie de acțiuni pentru perioada eliberării, a furnizat arme și materiale explozive mișcării de rezistență.

³¹ *Les recherches sur l'histoire du Danemark pendant la deuxième guerre mondiale*. p. 40.

apar elemente noi, marcate de o creștere sensibilă a gradului de organizare, precum și a eficienței acțiunilor întreprinse. Declanșarea agresiunii Germaniei hitleriste împotriva Uniunii Sovietice a produs pe planul relațiilor Reichului cu Danemarca serioase schimbări. Politica colaboraționistă a guvernului atinge punctul culminant. Dând curs ordinilor ocupanților, la 26 iunie 1941 guvernul danez, care a declarat că „deși Danemarca nu participă la război, rezultatele nu-i sînt indiferente“, a rupt relațiile diplomatice cu Uniunea Sovietică, a luat hotărîrea de suspendare a activității P.C.D. și a dat curs cererii naziștilor ca liderii acestui partid, inclusiv deputații săi din parlament, să fie arestați³². Urmarea directă a fost faptul că în ultimele zile ale lunii iunie au fost arestați și internați în lagărele de concentrare peste 520 de comuniști, printre care și scriitorul danez de renume mondial Martin Andersen Neksö. Mai tîrziu Parlamentul a votat o lege care interzicea orice activitate comunistă³³. Pe platforma „luptei împotriva bolșevismului“ în țară s-au activizat elementele fasciste, care au declanșat o amplă campanie în favoarea subordonării absolute a Danemarcei față de Germania. Acestui scop urma să-i servească și Asociația danezo-germană în curînd creată, care prin intermediul gazetei sale speciale „Globus“ a desfășurat o intensă propagandă prohitleristă. În această atmosferă, la 25 noiembrie 1941, la cererea insistență a Reichului și după mai multe amînări și rezerve, guvernul danez a semnat „Pactul Anticomintern“, măsură primită cu rezervă de presa legală și cu anxietate și dezaprobară de către populație³⁴. De asemenea, guvernul nu s-a opus formării din elemente prohitleriste a unui „corp expediționar danez“ (Frikorps Danmark), comandat de căpitanul Schalburg (de aici și cunoscuta denumire de corpul schalburghian), care a luptat pe frontul din est în cadrul formațiilor SS.

Politica de colaborare și de continue cedări în fața ocupanților, promovată de cercurile conducătoare daneze în această perioadă de mare răspundere pentru destinele țării, a creat o profundă nemulțumire în rîndul maselor populare, a dus la dezvoltarea mișcării de rezistență daneze. Odată cu scurgerea vremii se conturau cu o claritate tot mai mare obiectivele luptei, se cristaliza evantaiul forțelor sociale și politice care se angajau tot mai activ în ampla acțiune patriotică de salvagardare a destinului țării, se produceau noi delimitări în atitudinea cercurilor guvernante, care accentuau criza în relațiile lor cu Germania hitleristă. În același timp se acumulau noi elemente ale luptei antifasciste

³² *Enciclopedia dell' antifascismo e della Resistenza*, vol. II, Edizione La Pietra, Milano—Roma, 1971, p. 21.

³³ L. Bindsløv, *op. cit.*, p. 56.

³⁴ *Ibidem*, p. 60.

în fruntea căreia se situau comuniștii, se pregăteau condiții prielnice pentru deschiderea unui larg front al mișcării de rezistență. În anul 1941 a apărut „Politiske Maandsbreve“ (Jurnalul politic), care mai târziu se va transforma în organul partidului comunist „Lang og folk“ (Țara și poporul), iar devenit în scurt timp popular și tot mai răspândit în rîndul populației datorită caracterului său deosebit de combativ și mobilizator (tirajul ziarului a crescut de la 10 mii în 1941 la 130 de mii la sfîrșitul războiului). Pe teritoriul întregii țări a fost răspândită broșura intitulată „Vocea Danemarcei“, care conținea cuvîntările deputaților comuniști ce nu putuseră fi rostite în Parlament în timpul dezbaterilor asupra legii privind interzicerea P.C.D. Din inițiativa partidului comunist, în ziua de 25 noiembrie 1941 la Copenhaga a avut loc o mare demonstrație de protest împotriva semnării de către guvern a „Pactului Anticomintern“. În țară a fost larg răspândită aprecierea că nu Danemarca a semnat „Pactul“, ci ministrul său de externe Scavenius.

În toamna aceluiași an în țară au fost constituite primele grupe înarmate de luptă și diversiune împotriva ocupanților. La începutul anului 1942 unele grupe, formate în majoritate din comuniști, s-au unit în organizația Comuniștii partizani (Komunistische Partisaner — KO-PA). Organizația, care a întrunit cu timpul cîteva sute de membri, a executat în timpul războiului peste 1 000 de acțiuni de sabotaj și diversiune, printre care scoaterea din producție a două mari uzine militare³⁵. În întreaga perioadă a ocupației P.C.D. a acordat o atenție majoră luptei armate împotriva hitleriștilor, a antrenat în această activitate un mare număr de activiști și membri ai partidului, a acordat detașamentelor de luptă un important sprijin material și moral.

În acțiunea de demascare a politiciii ocupanților și a colaboraționiștilor un rol deosebit a revenit presei legale și clandestine, manifestelor și altor materiale de propagandă antifascistă. Dacă în anul 1941 tirajul general al presei ilegale era de 200 000 de exemplare, în anul 1942 el atinge cifra de 1 000 000 exemplare. În coloanele ziarelor legale și îndeosebi a celor ilegale a fost prezentată situația precară în care se găsea țara, aflată practic la cheremul Germaniei hitleriste, precum și atitudinea cercurilor progresiste, apelurile acestora la luptă împotriva fascismului. La 9 aprilie 1942, cu ocazia unui an de la invazia germană, din inițiativa comuniștilor și a altor elemente progresiste a apărut primul număr al publicației „Frit Danmark“ (Danemarca liberă), care avea să joace un rol important în dezvoltarea mișcării de rezistență. Este semnificativ că în componența colectivului de redacție, alături de fruntași ai partidului comunist ca Axel Lersen, Børge Houmann, Fog

³⁵ B. Brandt og Kai Christiansen, *Sabotage, Copenhagen, 1945*, p. 10.

Mogens, au intrat Ch. Møller, Thomas Døssing, prof. Chievitz și alți cunoscuți oameni politici danezi.

În pofida faptului că ocupanții au încercat de la început să împiedice prin toate mijloacele ca în presa daneză autorizată să apară știri și materiale cu caracter antigerman (în acest sens au fost constituite organe speciale, ca „Udernigeministeriats Presseburau“ sau „Ritzaus Burau“), eforturile lor s-au dovedit zadărnice. Patriotii au reușit să strecoare în paginile acestei prese materiale care au constituit obiectul unor note de protest și amenințări ale comandamentului trupelor germane din Danemarca la adresa guvernului Stauning. În urma publicării și în unele organe de presă, ca „Naționaltidende“, „Demokraten“, „Kristeligt Dagblad“, „Social-demokraten“, a unor articole cu vizibil caracter antiocupaționist, comandantul militar hitlerist și ambasada germană de la Copenhaga au intervenit energic pe lângă guvernul danez cerându-i să destituie din funcții de conducere pe numeroși ziariști, șefi ai unor cotidiene, publiciști. Mulți din aceștia au fost nevoiți să părăsească țara³⁶.

În iunie 1942 în organul P.C.D. „Lang og folk“ precum și în alte organe progresiste a fost lansat „Apelul către poporul danez“, prin care muncitorii erau îndemnați să saboteze construcția de aeroporturi și alte obiective strategice, să refuze plecarea la muncă în Germania și Norvegia, să încetinească ritmul de muncă în industrie și transporturi. La rândul lor țărani erau sfătuiți să împiedice vinderea produselor alimentare destinate Germaniei hitleriste, iar intelectualii erau îndemnați să respingă orice colaborare cu hitleriștii și colaboraționiștii. „Apelul“ se încheia cu un vibrant îndemn: „Ajutați pe cei pe care autoritățile îi urmăresc din ordinul germanilor, ajutați familiile celor închiși. Faceți ca toți trădătorii să simtă ura poporului. Învățați din exemplul luptei popoarelor din Europa“³⁷.

Intensa acțiune de demascare prin presa clandestină sau autorizată, precum și prin alte mijloace, a politicii ocupanților și atitudinii colaboraționiștilor, ascuțirea contradicțiilor dintre hitleriști și colaboraționiști, pe de o parte, și forțele populare, pe de altă parte, s-au repercutat asupra dezvoltării în ansamblu a mișcării de rezistență daneze. Mișcarea de rezistență, care începea să îmbrace un caracter popular, parcurgea un proces de regrupare, de mobilizare a unor noi forțe social-politice, de căutare a noi și noi mijloace și forme de luptă împotriva dușmanului.

Mulți dintre redactorii și ziariștii forțați în urma intervențiilor brutale germane să demisioneze au îngroșat rândurile colaboratorilor

³⁶ L. Bindslov, *op. cit.*, p. 47—51.

³⁷ *Antiŝaŝtskoe dvijenie soprotivlema*, pag. 517.

presei clandestine și ale mișcării de rezistență. Așa a fost, de pildă, cazul lui Aage Schoch, redactorul șef al ziarului conservator „Nationaltidende”, care, fiind forțat să demisioneze pentru articolele cu caracter antinazist în februarie 1942, s-a aflat printre fondatorii viitorului Consiliu al Libertății Danemarcei (Frihedsraad)³⁸.

În primăvara anului 1942 s-a ajuns la stabilirea unui contact strâns între rezistența din țară și centrele emigrației politice din Marea Britanie. Consiliul danez (D.d.R.) era angajat într-o vastă activitate propagandistică, editorială și organizatorică de sprijinire a luptei împotriva ocupanților. Cu acest consiliu intră în legătură Cr. Møller, care, după ce-i fusese impusă demisia din guvern, amenințat fiind cu arestarea, a reușit să părăsească țara și să ajungă la Londra, unde s-a situat în fruntea luptei antinaziste pe care o promova emigrația daneză³⁹. La 14 mai 1942 Cr. Møller a transmis prin radio B.B.C. apelul către poporul danez de a se angaja la lupta împotriva ocupanților, arătând clar că „în războiul care se desfășoară nu există loc pentru neutralitate”.

Un răspuns la apelurile lansate de patrioții din țară și din emigrație a fost faptul că acțiunile diversioniste au devenit tot mai numeroase și mai distructive, fapt care a produs un puternic șoc ocupanților. Dacă în primele 15 luni de ocupație numărul acțiunilor de diversiune a fost de 19, în următoarele 15 luni (între 1941 — septembrie 1942) el s-a ridicat la 31⁴⁰.

Datorită amploarei acțiunilor diversioniste premierul danez a fost nevoit să recunoască oficial în cuvântarea rostită la radio în ziua de 2 septembrie 1942 că în țară „au loc acte de sabotaj împotriva forțelor armate germane” concretizate în dezorganizarea transportului feroviar aruncarea în aer a unor depozite de armament și muniții⁴¹. Drept ripostă, în ultimele luni ale anului 1942 hitleriștii au intensificat măsurile de reprimare a mișcării de rezistență. În octombrie, de pildă, comandamentul trupelor naziste de pe teritoriul Danemarcei a avertizat populația că unitățile germane vor deschide focul împotriva persoanelor „necunoscute” care se vor afla în preajma obiectivelor militare și în punctele de transport strategicé. Încordarea dintre ocupanți și mase devenea din ce în ce mai puternică. Ea se reflectă în cele mai variate forme de protest împotriva hitleriștilor ale celor mai diferite pături sociale, personalități de diverse orientări politice. Continuă să crească opoziția în rîndurile intelectualității daneze, care începe să treacă de la atitudini de opoziție pasivă la acțiuni specifice rezistenței. Cadrele uni-

³⁸ L. Bindslov, *op. cit.*, p. 51—52.

³⁹ F. Etnasi, *op. cit.*, p. 154.

⁴⁰ „Besaettelsestidens Fakta”, 2. Del, p. 206.

⁴¹ *Antifašistskoje dvijenje protivljenia*, p. 520.

versitare din Copenhaga și din alte orașe ale țării își ridică tot mai vehement glasul de protest împotriva dușmanului țării. Pe scenele teatrelor sînt prezentate tot mai des opere cu caracter antifascist. Piesa celebrului poet și dramaturg danez Kai Munk intitulată Niels Ebbesen, în care patrioții erau chemați la luptă împotriva hitleriștilor și a colaboraționiștilor, se bucura de o mare popularitate. Autorul a plătit cu viața acest gest de mare curaj ; a fost ucis de agenții Gestapoului.

Poziția din ce în ce mai hotărîtă a maselor de a se angaja tot mai efectiv la lupta împotriva ocupanților, tensiunea politică crescîndă din țară a avut ecou și în rîndurile cercurilor conducătoare. Unele elemente din guvern încep să fie tot mai reținute în fața încercărilor Germaniei hitleriste de a transforma țara într-un lagăr de concentrare. O atitudine din ce în ce mai rezervată, ba chiar ostentativă, a manifestat regele Christian al X-lea, fapt care l-a făcut să fie în timpul ocupației o persoană destul de populară⁴². Toate acestea au determinat Reichul să provoace o criză guvernamentală prin care Hitler urmărea să „reglementeze“ definitiv situația din Danemarca. Drept pretext a folosit răspunsul regelui la felicitările „deosebit de călduroase“ ale Fiihrerului adresate la 26 septembrie, cu ocazia zilei de naștere a lui Christian al X-lea. Deși răspunsul a fost tot atît de laconic ca în fiecare an (acesta se reducea la cîteva cuvinte : „Mulțumirile mele cele mai bune“), de astă dată el a fost considerat „nepotrivit“ de căpeteniile hitleriste⁴³. Drept urmare, au fost luate o serie de măsuri demonstrative semnificative. În locul fostului ambasador devenit „împuternicit al Reichului“, „aristocratul“ Renthe-Finke, a fost numit gruppenfiihrerul SS dr. Werner Best, iar locul „mult prea liberalului“ general Erich Lüdke a fost ocupat de generalul Herman von Hanneken. Ministrul de externe danez Scavenius, cunoscut pentru simpatiile sale progermane, a fost chemat la Berlin unde i s-a „încredințat“ funcția de șef al guvernului în locul lui W. Buhl care nu mai prezenta garanții⁴⁴.

O alternativă a lui Scavenius era Fritz Clausen și fasciștii săi. Ca răspuns la acest act brutal, P.C.D. a chemat toate partidele la o acțiune comună. Dar nici de astă dată atît social-democrații cît și alți participanți la blocul guvernamental nu au fost de acord⁴⁵.

Noul guvern al lui Scavenius a făcut concesii tot mai mari. În țară practic domnea Gestapoul, poliția daneză îndeplinind doar un rol auxiliar.

⁴² A.D.A.P., seria D, vol. XI, partea I, dos. 218, p. 311—314 ; E. Duraczyński, J. J. Tereș, *op. cit.*, p. 157.

⁴³ V. Ileașă, *op. cit.*, p. 90.

⁴⁴ H. Michel, *op. cit.*, p. 136.

⁴⁵ A.D.A.P., seria D., vol. XI, partea 1, doc. 54, p. 60—63 ; vol. XII, partea 1, doc. 101, p. 150—153.

Anul 1943, an de răscruce în lupta poporului danez împotriva ocupanților hitleriști și a elementelor fasciste și colaboraționiste din țară, debutează prin creșterea combativității maselor populare, a rezistenței unor cercuri din ce în ce mai largi față de politica Germaniei hitleriste, prin ascuțirea contradicțiilor social-politice. Aceste fenomene au loc și sînt stimulate de evoluția favorabilă a situației internaționale, marcată de succesele obținute de armatele aliate, în cadrul cărora victoriile armatei sovietice pe frontul de est jucau un rol hotărîtor. Mutațiile care aveau loc în sînul societății daneze devin tot mai vizibile. La lupta armată, organizată cu precădere de comuniști, aderă tot mai mulți patrioți. Nu a fost deci întîmplător faptul că conducerea P.C.D. a schimbat în primăvara anului 1943 denumirea organizației sale militare Comuniștii partizani (KO-PA) în Cetățenii partizani (Borgelinge Partisans — BO-PA)⁴⁶. În aceeași perioadă intelectualii progresiști creează și ei o organizație de luptă, denumită „Holger Danske“, în fruntea căreia s-a aflat Josef Søndergard. Ambele organizații au stabilit contacte cu S.O.E. prin intermediul căruia au primit armament și materiale explozive⁴⁷.

Analiza aspectelor concrete ale luptei de rezistență din acest an ne oferă imaginea unei mișcări tot mai ample, expresie a lărgirii frontului antihitlerist și a creșterii substanțiale a potențialului de luptă. În primele rînduri ale acestei lupte pășește clasa muncitoare, profund afectată de situația grea economică creată în țară și, în primul rînd, muncitorii din întreprinderile industriale și din transporturi. O amploare tot mai mare înregistrează mișcarea grevistă și sabotajul economic. Numai în februarie 1943 au avut loc 74 de greve de mari proporții, care au paralizat mari obiective industriale de importanță strategică⁴⁸. La Copenhaga, Aalborg, Odense și în alte orașe acțiunile greviste îmbracă un pronunțat caracter politic, antifascist. Grevelor vin să li se adauge actele de sabotaj și diversiune organizate cu precădere la întreprinderile producătoare de echipament de război. Într-o perioadă de șase luni (februarie-iulie 1943) datele statistice consemnează un număr de 349 acte de diversiune, ceea ce însemna o triplare față de întregul an 1942⁴⁹.

Alegerile parlamentare din martie 1943, la care germanii și-au dat consimțămîntul sperînd că prin lecția dată danezilor în toamna anului 1942 aceștia vor fi mai docili, au constituit o demonstrație a opoziției

⁴⁶ *Antifascistskoe dvijenie soprotiivlenia*, pag. 519.

⁴⁷ E. Duraczyński, J. J. Terej, *op. cit.*, p. 158.

⁴⁸ E. Munck Och Ove Martin, *Danmark under ockupationen*, Stockholm, 1943, p. 20.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 23.

crescînde a tuturor păturilor sociale față de fascism. Partidele unității naționale (social-democrat, radical, conservator și altele) au obținut 95% din voturile exprimate de 90% din alegători. Din cele 148 de mandate de deputați pentru parlament, Partidul Național-Socialist din Schleswingul de nord nu a obținut decît 2 mandate⁵⁰, iar partidul de tip fascist al lui Clausen a trebuit să se mulțumească doar cu 3 mandate⁵¹.

În vara anului 1943 tensiunea din țară atinge cote maxime. Ca urmare a creșterii continue a opoziției antifasciste, a înmulțirii actelor de sabotaj din industria de armament și a diversiunilor pe principalele căi de comunicație, comandamentul hitlerist a cerut guvernului și autorităților daneze măsuri hotărîte de reprimare prin forță a mișcării de rezistență. Unități armate hitleriste au instaurat controlul militar asupra unor obiective industriale. Ca răspuns, între 9 și 14 august, în orașul Esbjerg, unde organele militare germane introduseseră starea excepțională, izbucnește o puternică grevă cu un net caracter politic. La 15 august 1943 în orașul Odense, ca semn de protest împotriva acțiunilor militare samavolnice ale hitleriștilor, a fost declanșată o puternică grevă, sprijinită și de muncitorii din alte localități. În timpul grevei, care a durat 8 zile, s-a ajuns la ciocniri între soldații germani și muncitorii danezi cărora li s-au alăturat și ostași danezi. Acestor puternice greve li s-a adăugat marea demonstrație din Aalborg, declanșată la 23 august, care s-a transformat într-o confruntare violentă între muncitori și trupele germane. Puternicele greve și marile manifestații cu caracter antifascist organizate în întreaga țară nu au rămas fără influență asupra poziției guvernului. Sub imperiul acestora, „armistițiul“ încheiat între cercurile guvernamentale din Danemarca și Germania hitleristă a intrat în faza de destrămare. Evenimentele din Odense, Esbjerg, Aalborg, unde masele au dat o puternică ripostă ocupanților, au produs o mare neliniște la Berlin. La 28 august comandamentul hitlerist a cerut în termeni ultimativi guvernului danez să introducă legea marțială și pedeapsa cu moartea pentru actele de sabotaj și diversiune executate împotriva obiectivelor militare germane. În pofida faptului că unii membri ai guvernului dădeau semne de cedare în fața noilor presiuni, majoritatea lor s-a opus însă transformării țării într-o tabără de război.

Atitudinea guvernului a primit riposta promptă a căpeteniilor hitleriste. La 29 august Hitler a hotărît să înlăture guvernul „opoziționist“ și să treacă sub controlul direct al comandamentului militar întreaga activitate din țară. În aceeași zi, comandantul Wehrmachtului din Danemarca, generalul von Hanneken, l-a anunțat pe Scavenius despre pre-

⁵⁰ V. Pleasă, *op. cit.*, p. 91.

⁵¹ I. Bindslov, *op. cit.*, p. 46.

luarea puterii depline în țară de către Wehrmacht și introducerea stării de asediu. Perioada „ocupației cu mânuși“ și a relațiilor de bună vecinătate lua sfârșit. Guvernul și-a restrâns activitatea iar regele a fost izolat în Castelul Sorgenfri⁵². Comandamentul hitlerist a trecut la dezarmarea unităților armatei daneze⁵³.

În aceste momente grele de lichidare a armatei daneze, și așa redusă ca efectiv, marinarii flotei militare și comerciale înscriu o pagină eroică în istoria rezistenței și a țării. Sfidînd ultimatumul hitlerist de predare a navelor, comandamentul flotei militare daneze, în care un rol important îl juca viceamiralul Vedel, a hotărît să nu predea navele ocupanților. În consecință, pentru a nu încăpea pe mîna hitleriștilor, în raza portului Copenhaga au fost scufundate 29 de nave de război, precum și multe nave comerciale⁵⁴, iar cîteva nave au spart blocada și s-au îndreptat spre porturile Suediei⁵⁵.

Noul val de rezistență determină pe hitleriști să intensifice repressiunile. În ultimele zile ale lunii august au fost arestați numeroși patrioți, reprezentanți ai cercurilor politice și de afaceri, savanți, ziariști. Închisorile și lagărele de concentrare au devenit neîncăpătoare; tot mai dese au fost cazurile cînd unitățile hitleriste au deschis focul împotriva cetățenilor participanți la greve sau demonstrații.

Instaurarea în țară a unui regim de teroare, lichidarea autorităților locale nu au putut stăvili lupta de rezistență care cunoaște o amploare și mai mare. În același timp, noua situație din țară impunea unirea tuturor eforturilor grupurilor și organizațiilor angajate în lupta împotriva hitleriștilor, mobilizarea tuturor forțelor patriotice interesate în salvarea țării, restabilirea independenței și democrației într-un puternic front național de luptă. Situîndu-se și de astă dată în fruntea acțiunilor menite să asigure realizarea acestor deziderate, P.C.D. a adresat, la 1 iunie 1943, un nou apel tuturor organizațiilor politice și militare, chemîndu-le la unitate în lupta împotriva naziștilor danezi și a trădătorilor, pentru grăbirea înfrîngerii Germaniei hitleriste și eliberarea țării. „Noi — se spunea în apel — declarăm că sîntem gata să intrăm în contact și să ducem tratative pe plan național și la nivelul diferitelor regiuni cu toate partidele și organizațiile care își propun să lupte pentru îndeplinirea obiectivelor de mai sus“. P.C.D. se adresa, de asemenea, Partidului Social Democrat ai cărui membri fuseseră „supuși unor grele încercări în timpul ocupației“⁵⁶.

⁵² J. Bai'hache, *op. cit.*, p. 178.

⁵³ *Enciclopedia dell'antifascismo e della Resistenza*, vol. II, p. 22—23.

⁵⁴ R. Seth, *The Undaunted*, London, 1956, p. 100.

⁵⁵ *Denmark during the German occupation*, Copenhagen, 1946, p. 7.

⁵⁶ *Antifascistskoe dvijenie soprotivlenia*, p. 524.

În urma numeroaselor contacte și discuții care au avut loc între P.C.D. și alte organizații ale clasei muncitoare precum și cu reprezentanții unor organizații și partide burgheze s-a ajuns în cele din urmă la un consens în ce privește necesitatea conjugării eforturilor materiale și politice pentru intensificarea luptei antihitleriste. Înțelegerea realizată a fost urmată de crearea la 16 septembrie 1943 a unui organ central de conducere a mișcării de rezistență — Consiliul Libertății Danemarcei (Frihederaad), din care făceau parte Børge Houmann din partea P.C.D., Jørgen Staffeldt din partea partidului *Dansk Samling*, inginerul Erling Foss din partea grupării conservatoare *De Frie Danske*, Frode Jacobsen din partea organizației socialiste *Ringens*, Mogens Fog din partea organizației de stînga *Frit Danmark*. În componența consiliului a intrat de asemenea Flemming Muus, șeful grupului S.O.E., ca reprezentant al „Danezilor liberi din străinătate”, și ziaristul Aage Schoch. În octombrie 1943 Cr. Møller, reprezentantul mișcării antifasciste daneze din exterior, a recunoscut în numele acesteia consiliul ca adevărat reprezentant al poporului și s-a pus la dispoziția sa. Pe parcurs la consiliu a aderat un important număr de ofițeri, în frunte cu fostul comandant suprem al armatei daneze generalul Ebbe Gørtz, precum și alți reprezentanți ai cercurilor progresiste din Danemarca⁵⁷. În declarația publicată cu ocazia constituirii Consiliului Libertății se preciza că acesta a fost creat „pentru a organiza rezistența împotriva germanilor în toate domeniile și cu toate forțele de care dispune națiunea”. Membrii consiliului, se arăta în continuare în comunicat, s-au angajat solemn să lupte „nu numai împotriva dușmanilor externi, ci și a fasciștilor danezi, a trădătorilor și conciliatorilor”⁵⁸. Înmanunchind forțele cele mai înaintate ale poporului, indiferent de convingeri și orientări, Consiliul Libertății s-a impus în pofida rezistenței liderilor compromiși prin politica de conciliere față de Reich concentrați în jurul lui W. Buhl, ca un organ reprezentativ al rezistenței daneze.

Unirea forțelor politice pe plan intern și evoluția favorabilă a operațiunilor militare ale armatelor aliate pe toate teatrele de război au stimulat puternic mișcarea de rezistență, au dus la creșterea numerică a detașamentelor de luptă și a acțiunilor antihitleriste. Conform unor surse, în lunile august—decembrie au fost săvîrșite 700 de acte de sabotaj⁵⁹. Alte surse apreciază numărul total al acestora în cursul întregului an 1943 la 969⁶⁰, ceea ce dovedește sporirea vertiginoasă a acțiunilor diversioniste în a doua jumătate a anului menționat.

⁵⁷ F. Etnasi, *op. cit.*, p. 154.

⁵⁸ „Basaettelsestidens Fakta”, 1. Bind, 1. Del, p. 225.

⁵⁹ V. Ileașă, *op. cit.*, p. 91.

⁶⁰ *Enciclopedia dell'antifascismo e della Resistenza*, vol. II, p. 22.

În această perioadă patrioții și-au concentrat atenția asupra acțiunilor din marile obiective industriale care lucrau pentru mașina de război nazistă: uzinele „Globus“ care fabricau piese pentru avioane militare, uzinele de armament, uzina constructoare de mașini „Karlrop“, uzina „Torotor“ care coopera la fabricarea rachetelor V₂, instalațiile portuare etc.

Detășamentele înarmate ale patrioților danezi au trecut la organizarea pe scară largă a unor acțiuni îndreptate împotriva garnizoanelor hitleriste, a posturilor de pază etc. Ca și în alte țări, și în Danemarca a luat amploare așa-numita „luptă pentru șine“ sau „războiul șinelor“, amplă acțiune de distrugere a căilor ferate și în special a magistralelor care uneau Germania cu Norvegia. În ultimele 4 luni ale anului 1943 numărul acțiunilor de sabotaj pe căile ferate daneze s-a ridicat la 175 ⁶¹. Lupta continuă și prin intermediul propagandei antihitleriste; sînt folosite cele mai diferite mijloace, de la răspîndirea buletinelor de știri despre victoriile pe front ale trupelor aliate pînă la apeluri la unitatea tuturor forțelor patriotice în lupta împotriva fascismului. Conform unor date, în anii 1943—1945 au apărut în Danemarca peste 200 de noi gazete centrale și locale clandestine care se bucurau de o largă audiență în rîndul populației. În ultimii ani ai războiului tirajul presei clandestine a crescut vertiginos, de la 4,1 milioane în 1943, la 12,3 milioane în 1944, pentru ca numai în primele patru luni ale anului 1945 să fie de 8,4 milioane ⁶². La sfîrșitul războiului în Danemarca se tipăreau 265 de titluri de publicații ilegale ⁶³, după alte surse — 600 ⁶⁴, în paginile cărora a fost demascată politica hitleristă, a fost prezentată evoluția situației pe fronturi. Presa a publicat de asemenea păreri și dezbateri referitoare la situația postbelică și viitorul țării.

Încercînd să stăvilească valul de rezistență care cuprinsese întreaga țară, hitleristii au intensificat teroarea și măsurile polițienești împotriva patrioților danezi. Elementele bănuite de legături cu organizațiile de rezistență erau arestate fără formalități de Gestapo și internate în lagăre și închisori. Sute de cetățeni au fost nevoiți să-și părăsească domiciliul și să se ascundă, mii de persoane s-au refugiat în Suedia, Anglia și în alte țări. Aici ei nu veneau cu mîna goală, ci aduceau prețioase informații despre obiectivele militare, „despre bombe zburătoare și rachete“ ⁶⁵. În decembrie 1943, din ordinul expres al lui Hitler, în Danemarca au fost

⁶¹ *Antișafistskoe dvijenie soprotivlenia*, p. 528—529.

⁶² L. Bindslov, *op. cit.*, pag. 45.

⁶³ H. Michel, *Les mouvements clandestins en Europe*, Paris, 1961, p. 67.

⁶⁴ Marie Granet, *Sur la résistance au Danemark*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, nr. 43, Juillet 1964, pag. 99.

⁶⁵ *Denmark. An Official Handbook*, pag. 92.

trimise unități special instruite pentru combaterea acțiunilor de sabotaj și diversiune. Pentru acțiunile de sabotaj hitleriștii aplicau așa-numita „moarte în clearing“ — adică împușcarea fără judecată a tuturor celor prinși asupra faptului sau numai bănuți de participare la acțiuni. Conform datelor statistice oficiale ale organelor naziste de ocupație, desigur intenționat micșorate, reiese că în perioada septembrie 1943—aprilie 1945 au fost executați 112 participanți la mișcarea de rezistență⁶⁶. Alte surse precizează că în această perioadă au fost împușcați peste 900 de patrioți⁶⁷.

APOGEUL MIȘCĂRII DE REZISTENȚĂ. ELIBERAREA

În pofida intensificării teroarei, în primăvara și vara anului 1944 mișcarea de rezistență daneză atinge punctul său maxim, la ea participă pătri tot mai largi ale națiunii. Lupta poporului danez continuă să fie stimulată de marile succese și îndeosebi de victoriile reputate de armata sovietică pe frontul de est și de debarcarea trupelor aliaților apuseni pe continent.

Puternicele acțiuni de diversiune armată și actele de sabotaj întreprinse în primăvara anului 1944 se întetesc în cursul verii. La 3 iunie a fost executată o mare acțiune de sabotaj la șantierul naval din Svendborg în timpul căreia au fost scufundate 4 nave. Trei zile mai târziu, în urma unei puternice acțiuni la care au participat 100 de combatanți din cadrul rezistenței, a fost puternic avariata fabrica constructoare de piese pentru avioane „Globus“⁶⁸.

Acțiunile din vara anului 1944 au culminat cu greva generală care a cuprins întreaga țară. Ea a avut o desfășurare furtunoasă. La 22 iunie 1944 un detașament înarmat din cadrul rezistenței a provocat mari distrugerii la marea întreprindere de armament „Sindicatul Rechiabriffel“ din capitală. O zi mai târziu, pentru stăvilirea actelor de sabotaj din ce în ce mai puternice, au fost împușcați din ordinul lui Best 8 cetățeni danezi iar comandantul trupelor germane din Danemarca, generalul Hanneken, a introdus, la 24 iunie, la Copenhaga și pe întregul teritoriu al Seelandului, tribunalele militare.

⁶⁶ David Lampe, *The savage canary. The story of Resistance in Denmark*. London, 1957, p. 205.

⁶⁷ V. Ileașă, *op. cit.*, p. 91.

⁶⁸ E. Duraczyński, J. J. Terej, *op. cit.*, p. 163.

În capitală a fost adus corpul schalburghian, iar la 26 iunie a fost introdusă starea de asediu și limitate orele de circulație. Drept răspuns muncitorii de la marele șantier naval Bürmeister of Wien au hotărât să lucreze numai pînă la orele 12, inițiativă urmată și de muncitorii din alte întreprinderi. Aproximativ 10 mii de muncitori s-au revărsat pe străzile capitalei. Între demonstranți și armată s-a ajuns la puternice ciocniri, în timpul cărora au fost ucise 6 persoane iar alte 50 rănite. Populația capitalei a răspuns cu continuarea grevei, care la 30 iunie devine generală, paralizînd întreaga activitate economică, transporturile și viața comercială⁶⁹. S-a trecut la construirea de baricade iar pe poduri au fost aprinse în mod simbolic „flăcările libertății“. Consiliul Libertății a cerut public scoaterea în afara granițelor țării a corpului schalburghian și ridicarea stării de asediu. Ca răspuns germanii au ocupat cu armată serviciile comunale, au întrerupt aprovizionarea orașului, transformînd Copenhaga într-un oraș asediat. Asupra orașului s-a tras cu artileria și s-a folosit aviația. Între timp, în semn de solidaritate cu populația capitalei răscolite muncitorii din alte 22 de centre, din regiunile Seeland, Iutlanda, cei din insulele Lolland, Falster, Fyn, s-au alăturat grevei generale⁷⁰. În acel timp la Copenhaga continua să domnească tensiunea. În timpul ciocnirilor de la 1 iulie au fost ucise alte 23 de persoane iar peste 200 au fost rănite. Consiliul Libertății a chemat cu și mai mare însuflețire populația să continue greva. În fața dîrzeniei locuitorilor, a solidarității naționale, organele germane au fost constrînse să cedeze, ridicînd blocada și reluînd aprovizionarea orașului. Au anunțat, de asemenea, că vor retrage corpul schalburghian din capitală și vor ordona ostasilor germani să folosească arma numai în caz de apărare proprie. La 3 iulie Consiliul Libertății a chemat populația să-și reia activitățile, fapt care a făcut ca la 5 iulie în capitala daneză să se restabilească calmul. În timpul luptelor de stradă din perioada grevei generale au pierit peste 100 de persoane⁷¹.

Greva generală din iunie 1944 se înscrie ca cea mai puternică ridicare la lupta pe scară națională din perioada ocupației naziste; ea a consolidat forțele rezistenței daneze, a ridicat autoritatea internă și prestigiul internațional al Consiliului Libertății, ca organ autentic al poporului danez⁷².

În anul 1944 Consiliul Libertății și-a lărgit componența, și-a consolidat rolul de organ de conducere a mișcării de rezistență, acționînd ca un adevărat reprezentant al națiunii. O deosebită atenție a acordat acesta organizării militare a Rezistenței. Încă din primăvara anului 1944

⁶⁹ *Antifașistskoe dvijenie soprotivlenia*, p. 530.

⁷⁰ Vilh la Cour, *Danmarks histoire 1900—1945*, 2. Bind, København, 1950, p. 210.

⁷¹ E. Duraczyński, J. J. Terej, *op. cit.*

⁷² J. Bailhache, *op. cit.*, p. 179.

pe lângă consiliu a fost creată o Secție militară specială (Militar Udvalg — M.U.), care a devenit centrul de comandă al formațiunilor militare clandestine, în primul rând al detașamentelor BO-PA și Hølger Danske. În componența acestui organ militar au intrat, între alții, Jørgen Staf-feldt și Hølend Cristensen.

Ca urmare a extinderii acțiunilor armate, dar și din inițiativa gu-vernului britanic și a comandamentului aliat — care urmăreau să-și asi-gure influența asupra conducerii mișcării de rezistență daneze —, Secția militară specială a fost transformată în Secția de comandă (Kommando Udvalg — K.U.). Conform intențiilor comandamentului aliat, K.U. și-a subordonat conducerea operativă a formațiunilor militare și organi-zațiilor rezistenței reprezentate în Consiliul Libertății. În fruntea K.U. se afla un organ compus din 5 delegați (2 din partea consiliului și 3 mil-itari). Teritoriul țării a fost împărțit în 7 regiuni militare teritoriale conduse de state majore ⁷³.

Pe plan internațional Consiliul Libertății și-a lărgit contactele cu țările din coaliția antihitleristă. Guvernele Angliei, Uniunii Sovietice și ale altor state, precum și organe ale mișcării de rezistență din diferite țări au recunoscut de facto Consiliul Libertății ca guvern al țării aflate în lupta împotriva Germaniei naziste ⁷⁴. Reprezentant al Consiliului Li-bertății la Londra a devenit Ch. Møller, iar în capitala U.R.S.S. Thomas Døssing. În țară germanii hotărâsc, în septembrie 1944, să lichideze poliția daneză, din ale cărei rânduri numeroase persoane se solidarizau cu demonstrații sau întrețineau legături cu mișcarea de rezistență. Ca urmare, la 19 septembrie concomitent în întreaga țară a fost efectuată dezarmarea. Peste 2 000 de polițiști au fost trimiși în lagărul de la Buchenwald, restul au fost reformați ; din aceștia mulți s-au pus la dispo-ziția mișcării de rezistență ⁷⁵. Această măsură n-a fost de natură să demobilizeze pe combatanți, dimpotrivă i-a îndârjit. La începutul lunii octom-brie 1944 la conducerea K.U. a venit fostul comandant suprem al armatei daneze, generalul-locotenent Ebbe Gørtz. În rândurile rezistenței au intrat numeroși ofițeri și subofițeri ai fostei armate daneze. La sfârșitul anu-lui 1944 în rândurile mișcării de rezistență erau cuprinși cca 25 000 oameni.

Odată cu creșterea rândurilor mișcării de rezistență se intensifică și acțiunile de diversiune și sabotaj care vizează obiective din ce în ce mai importante : industriale, strategice și căi de transport.

⁷³ J. Bailhache, *op. cit.*, p. 179.

⁷⁴ E. Duraczyński, J. J. Terej, *op. cit.*, p. 162.

⁷⁵ Vezi J. Haestrup, *op. cit.*, p. 210, *Istoriia Velikoi Otecestvennoi voimî Sovetskogo Soiuza*, t. 3, Moskva, 1961, p. 33.

În urma executării lor numeroase întreprinderi sînt incendiate și scoase din funcțiune, iar arterele de comunicații paralizate. În raport cu ultimele patru luni ale anului 1944, numărul actelor de sabotaj a sporit în primele patru luni ale anului 1945 de la 350 (după unele surse 320) la 650⁷⁶. Numai în luna ianuarie au fost scoase din funcțiune 17 uzine care produceau material militar (în orașele Copenhaga, Odense, Aalborg, Horsens, Brønderslev și altele)⁷⁷. După unele surse, în perioada ocupației hitleriste numărul diversiuilor și sabotajelor din industrie s-a ridicat la impresionanta cifră de „2000 de acțiuni industriale”⁷⁸. Clasa muncitoare daneză și-a adus din plin contribuția sa directă la marele efort făcut de rezistență, paralizînd, prin acțiunile sale, producția industrială și în special cea de război. Puternice și tot mai ample sînt loviturile date de mișcarea de rezistență tuturor căilor de comunicație din Danemarca folosite de germani. Numărul acțiunilor de diversiuine pe căile ferate a fost în primele patru luni ale anului 1945 de 1 300, față de 328 în anul 1944⁷⁹. Cifra totală a „atacurilor pe căile ferate” în timpul ocupației s-a ridicat conform unor surse la cca 2 000⁸⁰.

În perioada critică pentru comandamentul hitlerist, cînd pentru a acoperi pierderile suferite în Franța, unde trupele aliate lărgeau frontul debarcării, trebuiau aduse trupe din Norvegia și Danemarca, transportul feroviar danez a fost paralizat⁸¹. Transporturi întregi de trupe și materiale de război au fost distruse, importante noduri de cale ferată, depouri, poduri peste strîmtori au fost scoase din uz etc. Atacurile patrioților vizează, de asemenea, și principalele porturi folosite de trupele germane în scopuri strategice. În ianuarie—martie 1945, ca urmare a acțiunilor grupelor de sabotaj în porturile Copenhaga, Naestved, Odense, Århus, au fost distruse aproape în întregime instalațiile portuare, depozitele de carburanți și numeroase nave militare. La 27 martie 1945 patrioții au desfășurat unul din cele mai mari acte diversioniste, aruncînd în aer podul de cale ferată din portul Copenhaga, acțiune care a împiedicat pe germani să folosească cele 16 nave de război daneze aflate în port⁸². Ca urmare a grevei marinarilor (și în special a piloților) din aprilie 1945 în porturile daneze erau imobilizate 450 de nave germane⁸³.

⁷⁶ *Antifașistskoe dvijenie soprotivlenia*, p. 532.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Denmark. An Official Handbook*, p. 93.

⁷⁹ „Besaettelsestident Fakta”, 2. Bind, 2. Del, S. 1206.

⁸⁰ *Denmark. An Official Handbook*, p. 93.

⁸¹ A. Trommer, *Les sabotages des chemins de fer au Danemark*. în „Revue de la deuxième guerre mondiale”, nr. 96, 1974, p. 126.

⁸² „*Antifașistskoe dvijenie soprotivlenia*”, p. 532.

⁸³ Marie Granet, *op. cit.*

În ultimele luni ale celui de-al doilea război mondial mișcarea de rezistență din Danemarca atinge, ca și în alte țări vest-europene, apogeul dezvoltării sale. În această perioadă în cadrul mișcării de rezistență un loc tot mai important îl ocupă acțiunile armate, lupta deschisă a detașamentelor înarmate și de partizani cu unitățile hitleriste și detașamentele ale fasciștilor danezi. Paralel cu diversificarea formelor de luptă continuă să crească efectivul forțelor militare ale mișcării de rezistență, ajungând, după unele surse, la 43 000 de oameni, după altele la 47 000⁸⁴ și chiar la 56 000 de combatanți, la care se adăugau 16 000 de combatanți pregătiți în Suedia și care urmau să intre în acțiune la momentul oportun⁸⁵. Detașamentele forțelor militare erau formate din muncitori, intelectuali și cadre militare din fosta armată daneză. Sub aspectul apartenenței politice, detașamentele de partizani și luptători erau compuse din comuniști, social-democrați, radicali, conservatori, oameni fără de partid, animați de un profund sentiment — eliberarea țării, redobândirea independenței și dezvoltarea Danemarcei pe o cale democratică.

Danemarca a constituit unul din ultimele puncte de rezistență ale Germaniei hitleriste în Europa. Sub loviturile forțelor mișcării de rezistență, încercuite de trupele aliate, forțele germane din țară comandate de generalul Lindemann, care numărau un efectiv de 110 000 de oameni, din care 25 000 în cadrul unităților de marină și 11 000 în cel al unităților de aviație⁸⁶, au capitulat la 5 mai 1945.

Alături de celelalte popoare din Europa Occidentală, poporul danez și-a adus aportul său la eliberarea țării de sub robia hitleristă și la înfrângerea Germaniei naziste. Libertatea și independența au fost răscumperate cu numeroase pierderi umane și materiale. Peste 1 100 de cetățeni danezi au fost uciși (unele surse indică cifra de 3 000)⁸⁷, iar peste 20 000 au fost deținuți și internați în lagăre și închisori, din care cca 6 400 în cele de pe teritoriul Germaniei. Îmbrăcînd cele mai diferite forme și folosind diverse mijloace, lupta maselor populare din Danemarca în anii celui de-al doilea război mondial a reflectat în ansamblu contradicția profundă și de neîmpăcat între ocupanții hitleriști, cărora li s-au alăturat elementele colaboraționiste, și forțele patriotice, democratice tot mai puternice. Lupta de rezistență a poporului danez, care s-a manifestat atît pe plan politic cît și militar, a dat numeroase jertfe și sacrificii, s-a încadrat în efortul de înfrîngere a Germaniei hitleriste, de salvagardare a independenței și libertății popoarelor. Prin aceasta Danemarca și-a adus din plin aportul la zdrobirea fascismului.

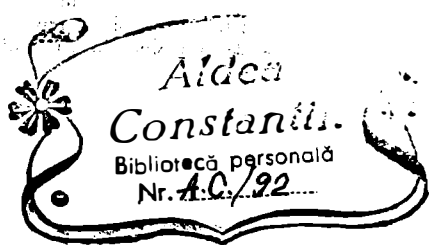
⁸⁴ E. Duraczyński, J. J. Terej, *op. cit.*, p. 165.

⁸⁵ V. Ileașă, *op. cit.*, p. 91.

⁸⁶ F. Etnasi, *op. cit.*, p. 156.

⁸⁷ David Lampe, *op. cit.*, p. 208

În ziua de 5 mai a fost creat primul guvern al Danemarcei libere. Ca urmare a înțelegerii dintre Consiliul Libertății și liderii partidelor fostei coaliții guvernamentale, în cadrul guvernului au intrat atît membri ai mișcării de rezistență cît și ai partidelor care s-au aflat la putere în anii 1941—1943. Cu toate că reprezenta un compromis — premier a devenit din nou W. Buhl —, în componența guvernului s-a aflat un grup de marcantî lideri ai mișcării de rezistență, ca Ch. Møller, Mogens Fog, Axel Larsen, J. Christensen, H. Kaufman, A. Jensen, A. Sørensen. După mai bine de 5 ani de ocupație, de teroare și despotism hitlerist, Danemarca a fost eliberată, în istoria țării, deschizîndu-se o nouă perioadă.

NORVEGIA

LADISLAU GERGELY

Una din primele victime ale expansiunii germane din anul 1940 a devenit Norvegia. Poporul norvegian nu s-a împăcat însă nici un moment cu ocupația străină, ridicându-se tot mai viguros în apărarea independenței și suveranității țării, pentru salvarea ființei și demnității sale. „Neamul acesta nu vrea să fie cucerit. Așa că nu va fi” — afirmă în fața unui ofițer din trupele de ocupație eroul principal al romanului *Nopti fără lună*, dedicat încă în 1942 rezistenței norvegiene de scriitorul și corespondentul de război american John Steinbeck. Ofițerul german era avertizat că „oamenii iubitori de libertate nu au interesul să înceapă un război, dar dacă au fost atacați sînt în stare să ducă fără încetare lupta chiar și după cîtopire”. Aceste afirmații exprimau mult adevăr și un apel la conștiința reprezentantului unei țări, a cărui conducere vroia să ocupe noi și noi state. Națiunea norvegiană, a cărei patrie, în pofida unei apărări de două luni, a fost ocupată, a înțeles situația gravă în care se afla țara și s-a ridicat, mai întîi prin gesturi spontane, apoi în cadrul unei mișcări de rezistență tot mai organizate, la lupta de eliberare națională pentru alungarea cîtopitorilor, înlăturarea colaboraționiștilor în frunte cu Vidkun Quisling* și redobîndirea independenței și suveranității țării.

NORVEGIA ÎN ANII PREMERGĂTORI CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Ca țară neutră, Norvegia s-a caracterizat mulți ani după primul război mondial prin instabilitate economică, socială și politică. În perioada

* Vidkun Quisling (1887—1945), om politic norvegian. Ca șef al partidului fascist norvegian și prim-ministru (aprilie 1940 și 1942—1945) a colaborat cu naștii la ocuparea țării și la reprimarea patrioților norvegieni. În literatura istorică numele lui a devenit sinonim cu trădarea de țară și cu colaboraționismul.

1920—1936 la conducerea statului s-au succedat 11 cabinete guvernamentale¹, deoarece nici unul din partidele politice — Partidul Muncitoresc Norvegian (Det Norske Arbeidenparti — D.N.A.), Partidul Conservator (Høire), Partidul Liberal (Venstre), Partidul Țărănesc (Bonderpartiet), Partidul Comunist din Norvegia (Norges Kommunistiske Parti — N.K.P.) — nu a întrunit majoritatea absolută în Storting (Parlament). După alegerile din 1936 în fruntea guvernului vine Johan Nygaardsvold, reprezentant al D.N.A., care a inițiat o serie de măsuri sociale și economice².

Pe fondul crizei generale, în contextul dezvoltării fascismului în numeroase țări ale lumii, de-a lungul deceniului al patrulea au apărut și în Norvegia organizații extremiste, ca „Libertatea muncii“, organizație a spărgătorilor de grevă, „Asociațiile economice forestiere“, „Clubul pistolarilor“, „Asociația cetățenilor“, „Clubul antibolșevic“. Creșterea pericolului fascist a fost sesizată de partidul comunist încă la Congresul al IV-lea din martie 1932, care a și trasat ca principală sarcină lupta împotriva pericolului de război și a fascismului. Nu a trecut nici un an și pericolul la care se refereau comuniștii a luat forme tot mai concrete: Vidkun Quisling și susținătorii lui au pus bazele Partidului Unității Naționale (Nasjonal Samling — N.S.). Acest partid de factură fascistă a depus eforturi pentru a pătrunde în viața politică a țării. Sesizând planurile lui Quisling, comuniștii s-au adresat în martie 1933 partidului muncitoresc cu propunerea începerii unor tratative menite a duce la făurirea „unei unități de luptă a ambelor partide împotriva fascismului și ofensivei capitalului“³. Propunerile N.K.P. nu au găsit înțelegerea cuvenită din partea conducerii D.N.A. Dar, în pofida unor dezacorduri care au existat între conducerile celor două partide, mișcarea muncitorească norvegiană s-a situat în fruntea luptei antifasciste. N.K.P. a organizat trimiterea unor voluntari în sprijinul Spaniei republicane. Mulți dintre aceștia s-au reîntors ulterior în țară și au constituit, în condițiile ocupației hitleriste, nucleul unor grupe de luptă.

După anexarea Austriei la Germania, partidul comunist a participat la o conferință comună cu partidele comuniste din Suedia și Danemarca în cadrul căreia s-a subliniat pericolul pe care fascismul îl prezenta pentru „independența națională și democrația popoarelor nordice“. Pornind de la această constatare, conferința a cerut guvernelor scandinave „să se situeze în fruntea acțiunii de organizare a unei alianțe defensive a țărilor nordice, să lupte pentru apărarea libertății și a democrației“⁴.

¹ A. S. Kan, *Istoriia skandinavskih stran*, Moscova, 1971, p. 209.

² John Midgaard, *Histoire de Norvège*, Oslo, f. a., p. 123—124.

³ *Norges Kommunistiske Partis historie*, vol. I, Oslo, 1963, p. 281.

⁴ *Ibidem*, p. 323.

Reacțiunea internă a dezaprobat însă atitudinea fermă a comuniștilor față de soarta țării, declanșând împotriva lor o întreagă campanie de denigrare. Cu toate acestea N.K.P. a continuat să militeze pentru organizarea unei mișcări populare și crearea unui front de luptă antifascistă.

În preajma izbucnirii celui de-al doilea război mondial cercurile conducătoare din Norvegia au promovat o politică externă pro-anglo-franceză, deși oficial se declarau pentru neutralitatea țării și întărirea coeziunii țărilor nordice. Această neutralitate guvernele norvegiene au reușit să o mențină pînă în aprilie 1940, cu toate că între timp atît Germania cît și Anglia au încercat să o încalce.

După invadarea de către Germania a Poloniei, opinia publică europeană și-a pus întrebarea care va fi următoarea direcție a loviturii hitleriste. Considerente multiple făceau să se opteze pentru răspunsul că ținta atacului următor o vor constitui Danemarca și Norvegia. Pe teritoriul celei din urmă, îndeosebi prin portul Narvik, Germania își tranzita minereul de fier pe care-l primea din Suedia și al cărui volum reprezenta în 1939 peste 46% din totalul importului său de minereu de fier⁵. Considerentelor de ordin economic li se adăugau cele de ordin strict strategic. Șefii marinei de război germane, între care marele-amiral Karl Raeder, amiralii Karl Dönitz și Rolf Karls, au considerat de mare importanță pentru planurile militare germane menținerea controlului asupra coastelor norvegiene, care în afara faptului că asigurau supravegherea Mării Nordului, puteau să devină baze utile pentru submarinele și avioanele germane. În sfîrșit, ideea despre originea germanică a țărilor nordice, „leagăn al celei mai pure rase ariene“, implicat a destinului lor „comun“ cu al Germaniei, și care a fost insistent susținută la Berlin de ideologul nazist Alfred Rosenberg, a jucat și ea un anume rol printre considerentele cu care căpeteniile hitleriste își argumentau⁶ planurile lor expansioniste în nordul Europei, idee care în Norvegia a fost sprijinită îndeaproape de Quisling. Încă în 1933 acesta se întîlnise cu Rosenberg din partea căruia primise asigurări de ajutor moral și material.

Problema creării unor baze navale în Norvegia a fost abordată pentru prima dată în convorbirea dintre marele-amiral Reader și Hitler din 10 octombrie 1939⁷. Inițial Führerul nu a acordat o atenție prea

⁵ A. M. Noskov, *Norvegiia vo vtoroi mirovoi voine 1940—1945*, Moskva, 1973, p. 41

⁶ După război, cînd a fost descoperit jurnalul lui Rosenberg, s-a putut vedea că încă în iunie 1939 acesta i-a predat lui Hitler un memorandum, în care atrăgea atenția asupra „importanței politico-strategice a Norvegiei“ (*Report on Germany's Crimes against Norway*, Oslo, 1945, p. 8—9).

⁷ Walter Hubatsch, *„Weserübung“*. *Die deutsche Besetzung von Dänemark und Norwegen 1940*, Göttingen, 1960, p. 29.

mare acestei probleme, fiind preocupat de pregătirea atacului în Vest. Părerile lui încep să se schimbe după vizita la Berlin în decembrie 1939 a lui Quisling, în timpul căreia șeful Nașional Samlingului a adus o serie de „argumente” de ordin strategic și politic în favoarea unei intervenții armate germane în Norvegia. Deși vizita s-a încheiat fără promisiuni concrete din partea lui Hitler, imediat după aceasta s-a putut constata sporirea atenției acordate de cei de la Berlin țărilor nordice, inclusiv problemei invadării Norvegiei. Se pare că decizia în această privință a fost luată definitiv de către Hitler la 14 decembrie în cursul convorbirii avute cu feldmareșalul Wilhelm Keitel, șeful Statului major general al armatei germane⁸. Drept urmare s-a trecut la elaborarea unui „Studiu al Nordului”, după care a fost elaborat planul secret denumit convențional „Operația Weserübung”^{*}. Ca pretext pentru punerea în aplicare a planului a fost folosit incidentul petrecut la 16 februarie 1940 când nava germană „Altmark” a fost oprită de distrugătorul britanic „Cossak” în apele teritoriale norvegiene, iar căpitanul german a fost forțat să-i elibereze pe cei 299 de prizonieri englezi aflați la bord⁹. Acest incident a precipitat pregătirile germane. Comanda operațiunilor militare împotriva Norvegiei a fost încredințată, la sugestia lui Keitel, generalului Nicolaus von Falkenhorst¹⁰. La 2 aprilie trupele comandate de el au primit dispoziții concrete în legătură cu începerea atacului asupra Norvegiei în ziua de 9 aprilie 1940.

În timp ce la Berlin se făceau febrile pregătiri, în Norvegia Quisling nu se lăsa nici el mai prejos. Disponind de suficiente fonduri bănești primite din partea naziștilor (numai în ianuarie 1940 primise 200 000 de mărci germane¹¹), el depunea eforturi pentru a netezi drumul în fața invadatorilor. În ce le privește, guvernele aliaților apuseni lansau public apeluri sau avertismente la adresa guvernelor norvegian și suedez. La 28 martie 1940 Consiliul Suprem Aliat a luat hotărârea să ceară Suediei sistarea exporturilor de minereu de fier către Germania, să mineze apele teritoriale norvegiene și să trimită un corp expediționar în Norvegia¹². Guvernul norvegian a protestat și a trecut la organizarea unui

⁸ *Niurnbergskii profess nad glavniimi nemețkimi voennimi prestupnikami*, Sbornik materialov, tom. II, Moskva, 1958, p. 442.

^{*} Pregătirile germane nu au rămas necunoscute. Unele date cu privire la ocuparea Danemarcei și Norvegiei au ajuns la cunoștința atașatului naval suedez, iar colonelul Hans Oster a trimis unele informații atașatului militar olandez I. G. Sas. Ajunse și la cunoștința norvegienilor, acestor informații nu li s-a acordat atenție.

⁹ Derry T. K., *A short history of Norway*, London, 1968, p. 238.

¹⁰ Winston S. Churchill, *The Second World War*, vol. 2, London, 1967, p. 147.

¹¹ E. M. Samoteikin, *Rastoptannii neutralitet*, Moskva, 1971, p. 105.

¹² Henri Michel, *La seconde guerre mondiale*, tom. 1, *Les succès de L'Axe*. Sept. 1939 — janv. 1943, Paris, 1968, p. 77.

sistem de apărare a litoralului țării, care — așa cum afirmă istoricul norvegian J. Midgaard — „în realitate era mai vulnerabil decât cel din anii 1914—1918“¹³.

Pornind de la încrederea în superioritatea sa maritimă și subestimând pregătirile Germaniei, Marea Britanie a luat o serie de măsuri care vizau înainte de toate — așa cum reieșea și din cuvântarea rostită de lordul Arthur Neville Chamberlain la 2 aprilie 1940 în Camera Comunelor — împiedicarea „tregerii cargoboturilor germane din Suedia spre Reich“¹⁴. O zi mai târziu, cabinetul britanic a autorizat Royal Navy să treacă la minarea apelor teritoriale norvegiene începând cu data de 8 aprilie.¹⁵

OCUPAREA MILITARĂ A NORVEGIEI

Evenimentele se precipitau cu intensitate, devenind tot mai alarmante. La 8 aprilie submarinul polonez „Orzel“ (Vulturul), aflat în misiune de luptă, a scufundat nava germană „Rio de Janeiro“, care transporta infanterie germană¹⁶. Din declarațiile făcute de naufragiați autorităților norvegiene reieșea că au fost trimiși „pentru a da ajutor Norvegiei“¹⁷. Ce ajutor urma să dea Germania hitleristă Norvegiei s-a văzut clar în ziua următoare. La 9 aprilie, 7 crucișătoare, 14 contratorpiloare, câteva nave plantatoare de mine și alte nave auxiliare de transport (având la bord 8 500 de oameni), unitățile de avangardă a 6 divizii germane¹⁸, au început debarcarea pe coastele Norvegiei. Acestor forțe li s-a adăugat un efectiv de 2 000 de oameni transportați pe calea aerului.

Alarmat de știrile primite, Consiliul de Miniștri al Norvegiei s-a întrunit de urgență în noaptea aceleiași zile pentru a dezbate gravitatea situației țării și a lua măsurile ce se impuneau. La orele 5 ambasadorul german în Norvegia, dr. Kurt Bräuer, a făcut o vizită ministrului afacerilor externe norvegian Halvdan Koht, căruia „i-a cerut în

¹³ J. Midgaard, *op. cit.*, p. 126.

¹⁴ Arhiva istorică centrală, fond Ministerul Propagandei Naționale (în continuare M.P.N.), dosar 42, buletine din 2.IV.1940.

¹⁵ W. S. Churchill, *op. cit.*, p. 160.

¹⁶ E. Duraczyński, J. J. Terej, *Europa podziemna 1939—1945*, Warszawa, 1974, p. 288.

¹⁷ *Norges krig 1940—1945*, vol. I, Oslo, 1947, p. 9—19.

¹⁸ *Procesul de la Nürnberg. Expunerile introductive ale acuzatorilor principali*, București, 1957, p. 156.

scris și verbal ca Norvegia să nu opună rezistență acțiunilor germane”¹⁹, întrucât Reichul este în posesia unor probe absolut sigure că Anglia și Franța intenționează să ocupe peste câteva zile prin surprindere o mare parte din teritoriile țărilor nordice. Ca atare, pentru Norvegia cel mai indicat ar fi să se pună sub protecția administrației militare germane. În fața acestor „proponeri ultimative” guvernul a luat hotărârea, confirmată ulterior și de rege, să le respingă, ele fiind o încălcare a suveranității statului norvegian.

Forțelor militare germane — navale, aeriene și terestre — Norvegia nu a putut să le opună decât efective militare reduse numeric și dispersate în mai multe puncte ale țării. În total, la începutul ofensivei germane, armata norvegiană avea un efectiv de 15 500 oameni.

Atacînd Norvegia, Germania a realizat o surpriză totală. În pofida riposteii de scurtă durată a micii flote de război norvegiene și a bateriilor de coastă, îndeosebi a celei din fortăreața Oskarsborg, care au provocat unele pierderi inamicului și i-au întîrziat înaintarea, armata norvegiană nu a putut împiedica ocuparea de către trupele germane a unor centre și porturi importante, ca Trondheim, Bergen, Arendal, Kristiansand, Narvik, Alesund, Stavanger și Oslo²⁰. Această surpriză s-a datorat și faptului că Norvegia s-a bazat prea mult pe Liga Națiunilor și pe poziția sa de stat neutru, iar armata norvegiană s-a găsit, în clipa invaziei germane, nepregătită sub toate aspectele.

În timp ce operațiile militare se succedau cu repeziciune, la Oslo situația politică se complica. Pentru a da un aspect legal ocupației, ambasadorul german la Oslo dr. Kurt Bräuer a luat legătura cu regele Haakon al VII-lea propunîndu-i să rămîna formal pe tronul țării în schimbul includerii „de bunăvoie” a Norvegiei în sfera dominației germane. Această propunere a fost respinsă de suveran. La rîndul său Quisling și adepții lui, fără a cunoaște precis data începerii invaziei, s-au pus rapid în mișcare, facilitînd, datorită pozițiilor pe care unii din ei le aveau în rîndurile armatei și în aparatul de stat, acțiunile trupelor hitleriste.

Situația din capitală a devenit și mai confuză după declarația făcută de Quisling la postul de radio în după-amiaza zilei de 9 aprilie în care acesta cerea populației să fie calmă și-i aducea la cunoștință formarea unui nou guvern în cadrul căruia își asuma portofoliile de premier și ministru al afacerilor externe. Această inițiativă a luat prin surprindere atît pe unii dintre cei pe care șeful fasciștilor norvegieni îi desemnase ca miniștri cît și pe căpeteniile naziste de la Berlin. Acestea

¹⁹ Arhiva istorică centrală, fond M.P.N., dosar 42, buletine din 9.IV.1940.

²⁰ Amănunte în legătură cu ocuparea acestor localități vezi în *Marea conflagrație a secolului XX*, București, 1971, p. 100.

din urmă nu prevăzuseră în planul Weserübung și formarea unui cabinet în frunte cu Quisling. În pofida acestei situații complexe, rezistența politică și militară opusă agresorilor a dat peste cap planurile germane privitoare la ocuparea pașnică a Norvegiei. Astfel, la 9 aprilie, Stortingul a dat o declarație din orașul Elverum, unde se retrăsese împreună cu guvernul și regele, în care se arăta voința Norvegiei de a continua lupta de apărare a integrității și suveranității țării. La 10 aprilie, în numele guvernului, primul ministru Nygaardsvold s-a adresat „întregului popor norvegian“, cerându-i „să-l ajute în eforturile sale de menținere a autorităților legale, aplicare a legislației constituționale și apărare a libertății și independenței Norvegiei”²¹. Imediat s-a trecut la unele măsuri concrete. Comandanților de nave comerciale norvegiene aflate în largul mării li s-a ordonat să se retragă în porturile engleze sau franceze, iar o serie de ofițeri defecțiști au fost schimbați²². Funcția de comandant suprem al armatei norvegiene a fost preluată de generalul Otto Ruge, care „servise cu credință în armată”²³. Măsurile luate de noul comandant suprem nu au putut însă stăvili ofensiva inamicului și, în fața superiorității acestuia, trupele norvegiene din sud au fost nevoite să capituleze la data de 3 mai. La nord de Trondelag însă luptele armate au continuat.

Inviaza germană asupra Norvegiei a surprins și guvernele Marii Britanii și Franței. În pofida declarației făcute de lordul Chamberlain la 9 aprilie 1940 în Camera Comunelor cum că „puternice unități ale marinei de război au pornit în larg deoarece Anglia s-a hotărât să ajute Norvegia, cu toate forțele sale”²⁴, debarcarea trupelor anglo-franceze în Norvegia la 14 aprilie a purtat amprenta unei vizibile improvisații. Drept urmare, cele trei divizii și o brigadă²⁵ din cadrul corpului expediționar anglo-francez din zona Namsos și Andalsnes au fost în cele din urmă înfrinse și nevoite să se evacueze din zonă între 2 și 4 mai. Cei debarcați mai târziu la nord de Narvik și-au adus însă un aport substanțial la recucerirea orașului din mâinile trupelor germane*. Ca urmare a insucceselor suferite de trupele aliate în Belgia și Franța, comandamentul aliat a hotărât retragerea între 5 și 7 iunie a forțelor militare anglo-franceze din Norvegia. Odată cu trupele engleze, atît

²¹ Fernando Etnasi, *Le Resistenza in Europa*, vol. II, 1971, p. 98.

²² T. Lie, *Leve eller dø*, Oslo, 1955, p. 108—109.

²³ *Norges krig 1940—1945*, vol. I, p. 166.

²⁴ Arhiva istorică centrală, fondul M.P.N., dosar nr. 42 — buletine din 9.IV.1940.

²⁵ *Vsemirnaia istoriia*, vol. X, Moskva, 1965, p. 34.

* După lupte grele Narvikul este recucerit la 28 mai de forțele norvegiene și aliate, iar trupele germane sînt împinse spre granița suedeză.

gubernul norvegian cît și familia regală au plecat la Londra, de unde vor încerca să continue lupta împotriva cötropitorilor.

Opinia publică din România a urmărit cu vădită îngrijorare „lovitura fulgerătoare dată de germani în peninsula Scandinavă”²⁶. În curînd însă rezistența norvegienilor și intervenția unor forțe anglo-franceze „au descreștit frunțile — se arată într-un raport oficial din aprilie 1940 al autorităților din județul Timiș — și descurajarea s-a transformat brusc într-o mare bucurie și încredere în sensul că țările mici, de aci înainte, nu se vor lăsa la discreția celor mai puternici, și care doresc să le facă să dispară într-o noapte de pe harta Europei”²⁷. Știrile din Norvegia despre rezistența, despre lupta patrioților din această țară pentru apărarea independenței și integrității statului au continuat să fie receptate în România în tot timpul războiului.

În dimineața zilei de 8 iunie 1940 armata norvegiană este nevoită să înceteze lupta și în nordul țării. Generalul Ruge anunță demobilizarea și trece la pregătirea armistițiului²⁸, iar la 10 iunie țara este în întregime ocupată de trupele germane.

În cele două luni de luptă, armata norvegiană împreună cu trupele aliate au provocat inamicului pierderi cifrate la 1 317 morți, 1 604 răniți și 2 375 dispăruți; 1 335 de morți și răniți reprezentau pierderile armatei norvegiene. La acestea se mai adaugă pierderile aliaților — 1 896 de ostași englezi uciși și răniți, alți 2 500 dispăruți, și 530 de soldați francezi și polonezi uciși²⁹. În afara pierderilor de vieți omenești, operațiile militare au provocat importante pagube materiale³⁰.

LUPTA ÎMPOTRIVA „NOII ORDINI POLITICE”

Inițial, ocupanții au sperat să ajungă la o înțelegere cu guvernul legal și regele Norvegiei, fapt care ar fi permis, așa cum afirma generalul Falkenhorst, „înăbușirea rezistenței încă din fașă”. Această afirmație se întemeia pe atitudinea filo-germană a unei părți a mării burghezii. Planurile germane au fost însă spulberate de hotărîrea de luptă

²⁶ Arhivele Statului, Filiala Timiș, fond Rezidența ținutului Timiș, dosar 4/1940, f. 2—3.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Derry T. K., *A short history of Norway*, London, 1968, p. 244.

²⁹ Ziemke E. F., *The German Northern Theater of Operations 1940—1945*, Washington, 1959, p. 109.

³⁰ *Antifașistskoe dvijenie soprotivleniia v stranah Evropi v godi vtoroi mirovoi voini*, Moskva, 1962, p. 567.

a maselor populare, care a influențat fără îndoială și atitudinea guvernului și a regelui.

După câteva zile de la atacul german asupra Norvegiei, Hitler a fost sfătuit de consilierii săi și de către statul major al armatei germane de ocupație să renunțe la „guvernul“ condus de Quisling, explicînd aceasta prin faptul că partidul său puțin numeros (în august 1940 avea 4 200 de membri) nu se bucură de sprijinul populației, dimpotrivă aceasta nutrește sentimente de repulsie față de trădarea deschisă a fasciștilor norvegieni. Ca urmare, Hitler a hotărît la 14 aprilie înlăturarea „guvernului“ Quisling și crearea unei „forme de conducere mai atractive, care să poată preîntîmpina haosul și să contribuie la refacerea economică“³¹. A doua zi „guvernul“ Quisling a fost înlăturat de Curtea Supremă și înlocuit cu un „Consiliu administrativ pentru zona de ocupație“³². Acest consiliu, care a manifestat formal fidelitate față de guvernul legal, rege și Constituție, a fost constituit din înalți funcționari norvegieni.

Cîteva zile mai tîrziu, la 24 aprilie, în locul împuternicitului politic al Reichului în Norvegia, funcție încredințată ambasadorului dr. Bräuer din primele zile ale ostilităților, a fost numit Josef Terboven, de astă dată ca „Reichskommissar für die besetzten norwegischen Gebiete“ (comisar al Reichului pentru zona de ocupație din Norvegia). El era îndeaproape ajutat de Obergruppenführerul SS Wilhelm Rediess și de generalul Falkenhorst. Germanii trec la presiuni asupra Stortingului încercînd prin intermediul lui să determine pe rege și guvern să renunțe la prerogativele lor, încercare respinsă de cei din urmă. În fața acestei situații Terboven a anunțat fără menajamente, la 25 septembrie, prin intermediul postului de radio, că regele și guvernul aflați în emigrație la Londra „au fost privați de drepturile lor“. Orice manifestare în favoarea regelui și guvernului a fost interzisă, iar activitatea tuturor partidelor politice, cu excepția Nasjonal Samlingului condus de Quisling, suspendată. Fără a avea asentimentul Curții Supreme*, el a luat o serie de măsuri pe linie administrativă, numind în locul „Consiliului administrativ“ 13 consilieri cu grad de comisari de stat, subordonați direct comisarului Reichului. În cadrul acestui corp de consilieri ai comisarului au intrat vechi agenți germani, membri ai Nasjonal Samlingului, și persoane fără de partid. Quisling nu a făcut parte din acest consiliu, consacrîndu-și întreaga activitate întăririi partidului său al cărui șef (Fører) era. Aceasta nu înseamnă că a renunțat la manevrele sale de

³¹ *Norges krig 1940—1945*, vol. II, p. 516—517.

³² Kleven H. L., *Er Norge til salgs*, Os'lo, 1961, p. 37.

* În aceste condiții membrii Curții Supreme au demisionat. Ei au fost înlocuiți de judecători adepți ai lui Quisling.

preluare a puterii. Mai mult, în contextul suspendării celorlalte partide, el devine, în calitate de Förer, unul din cele mai importante personaje ale vieții politice oficiale. Totodată, datorită sprijinului german, numărul purtătorilor insignei „Crucea solară” („Solkors” — însemnul quislingilor) a crescut treptat de la 4 200 în august 1940, la 23 755³³ în decembrie 1940, pentru ca la sfârșitul anului 1943 să ajungă la cifra maximă de 43 400³⁴.

Forma de administrație instaurată în septembrie 1940 s-a menținut pînă la 1 februarie 1942, cînd Quisling a fost numit de căpeteniile de la Berlin „șef al statului și al guvernului”. La această dată consilierilor comisarului li se încredințează funcții de miniștri în guvernul condus de „ministrul prezident” Quisling. Prin aceasta cei de la Berlin urmăreau să creeze aparența redării unei totale independențe a Norvegiei. În realitate situația nu s-a schimbat, germanii rămînînd de fapt adevărații stăpîni ai țării. Odată ajuns în fruntea „guvernului”, Quisling a trecut la lichidarea administrației locale bazate pe autoconducere și a introdus așa-numitul principiu al „autorității și responsabilității”; în fiecare district întreaga putere și responsabilitate era concentrată în mîna unei singure persoane responsabile numai în fața ministrului prezident. În timp ce sistemul electoral a fost abolit, era introdus principiul numirii de către Quisling a guvernatorilor de districte (fylkesmenn) și a primarilor, recrutați din rîndul partidului său. Quisling a încercat să formeze și o „adunare consultativă” (Riksting)³⁵, care urma să se compună din reprezentanți ai diferitelor corporații profesionale. Această încercare s-a lovit însă de o puternică opoziție îndeosebi din partea profesorilor.

Ocupația germană a creat importante mutații în atitudinea membrilor diferitelor grupări și partide politice care formal continuau să existe. O serie de politicieni burghezi, lideri ai partidului muncii și ai sindicatelor, au părăsit țara. În emigrație unii din ei au desfășurat o susținută activitate de sprijinire a eforturilor făcute de guvernul aflat în exil și pe lîngă aliați pe linia obținerii de ajutor moral și material pentru lupta dreaptă a poporului norvegian. Părăsirea țării de către o serie de lideri s-a repercutat însă asupra activității partidului muncii și a sindicatelor, care temporar a fost paralizată. Aceasta nu a împiedicat ca printre cei rămași în țară să se contureze două mari tabere care s-au confruntat între ele: cea a adepților ideii colaborării și cea a adepților așteptării. În ce privește atitudinea partidului comunist, ai

³³ J. Andenaes, O. Riste, M. Skodvin, *Norway and the Second World War*, Oslo, 1966, p. 68.

³⁴ E. M. Samoteikin, *op. cit.*, p. 210.

³⁵ J. Midgaard, *op. cit.*, p. 132.

cărui conducători și membri au rămas în țară, situația s-a prezentat mult mai complex. Așa cum rezultă din istoria P. C. Norvegian, deși conducătorii partidului nu s-au declarat de acord cu atitudinea de așteptare a unei părți a social-democrației, ca idee o sprijineau³⁶. Asupra acestor atitudini a avut influență și situația politică internațională. Tratatul de neagresiune germano-sovietic din august 1939 a stîrnit reacții puternice în Norvegia și a provocat controverse destul de profunde între P.C.N., P.M.N. și mișcarea sindicală. Războiul sovieto-finlandez din iarna anului 1939—1940 a dus și el la amplificarea încordării relațiilor dintre comuniști și social-democrați ca urmare a faptului că fiecare din cele două partide s-a declarat solidar cu una din părțile beligerante. Agresiunea germană asupra Norvegiei a adîncit și mai mult divergențele de păreri, îngreunînd conturarea unei atitudini clare în legătură cu lupta de rezistență. Cînd guvernul social-democrat s-a aliat cu Anglia și Franța, comuniștii norvegieni au susținut — conform aprecierii Internaționalei Comuniste — că războiul dintre Germania și puterile aliate este un război imperialist de ambele părți. Pornind de la aceste aprecieri, chemarea lansată de partidul comunist la 10 aprilie se referea numai la faptul că „poporul norvegian dorește să trăiască în pace, ca un popor liber într-o țară independentă”³⁷. Dușmanul principal era văzut numai în Nasjonal Samling, împotriva căruia trebuia dusă în primul rînd lupta. Conducerea partidului comunist și-a revizuit ulterior această linie și a trecut la elaborarea concepției denumite „politica activă de război”.

În timp ce conducătorii partidelor politice dezbăteau problemele referitoare la atitudinea ce urma să fie adoptată față de ocupanți și colaboratorii lor, forțele sociale norvegiene treceau și ele printr-o perioadă de clarificare. Cu toate acestea, încă în timpul confruntărilor militare cu trupele germane au avut loc acte spontane de rezistență pornite din îndemnul patriotic al diferitelor categorii de oameni. În acest sens merită a fi menționată atitudinea unui grup de recruți care în noaptea de 9 spre 10 aprilie a blocat drumurile de acces spre capitală și a angajat un schimb de focuri cu unități germane, în timpul cărora a fost ucis căpitanul Spiller, atașatul militar al Germaniei în Norvegia. Grupul a eliberat în scurt timp 80 de ofițeri norvegieni luați prizonieri de ocupanți și au capturat 500 de carabine și 4 tancuri³⁸. La 13 aprilie un grup de muncitori patrioți de la uzinele electrice din Oslo au produs avarii la instalațiile uzinale care au dus la întreruperea pentru o durată mai îndelungată a curentului electric.

³⁶ *Vårt Partis politikk under krigen*, Oslo, 1945, p. 9—13.

³⁷ „Kommunisteski Internasjonalt”, nr. 5/1941, p. 121.

³⁸ O. Lindbäck-Larsen, *Krigen in Norge 1940*, Oslo, 1965, p. 48.

Treptat însă manifestările de rezistență s-au diversificat, în cadrul lor prevalând îndeosebi formele pasive de luptă.

În prima perioadă a ocupației poporul norvegian nu a simțit cruzimile pe care le-au avut de suferit alte popoare copleșite de Germania hitleristă. Datorită faptului că Norvegia nu se afla în centrul operațiilor militare, precum și concepției vehiculate despre originea germanică a țărilor nordice, regimul ocupației germane în Norvegia a fost mai atenuat, în faza inițială, decât în alte țări copleșite. Un anumit timp politicienii germani au tatonat terenul pentru găsirea unor soluții politice care să deschidă drumul spre o așa-zisă colaborare realistă. Dar interzicerea partidelor politice, abolirea monarhiei, anularea constituției și trecerea la conlucrarea deschisă cu fasciștii interni au fost de natură să deschidă treptat ochii și acelor norvegieni care nu reușiseră inițial să înțeleagă întreaga complexitate a situației din țară și scopurile reale ale ocupațiilor hitleriști. Măsurile totalitare ale Reichskommissarului, în contextul în care forțele sociale norvegiene nu erau obișnuite cu metodele dictatoriale, a generat în curând o puternică opoziție. Aceste măsuri au lovit în primul rând în clasa muncitoare și partidele ei. La 16 august, de pildă, localul C.C. al P.C. Norvegian din Oslo precum și sedii din provincie ale partidului comunist au fost ocupate de bandele lui Quisling; a urmat interzicerea printr-un decret special a activității partidului și arestarea unui număr mare de activiști ai acestuia.

În această situație Partidul Comunist din Norvegia a fost forțat să-și adapteze tactica de luptă la condițiile de ilegalitate. Ca urmare, nu după mult timp a fost editată gazeta clandestină „Sannhet” (Adevărul), prin intermediul căreia comuniștii au desfășurat o intensă propagandă antifascistă, în favoarea organizării unei largi mișcări de rezistență; comuniștii înșiși erau chemați să participe activ la formele de luptă ale diferitelor categorii sociale, cum erau protestele cadrelor didactice, elevilor și sportivilor, împotriva autorităților de ocupație, să sprijine sabotarea de către muncitori a producției de război. Un aport însemnat la activitatea de propagandă antifascistă și-au adus-o și alte publicații ilegale de diverse orientări, apărute în perioada 1940—1941, ca de pildă: „Arbeiderklassen” (Clasa muncitoare), „Bonden” (Țăranul), „Laererfronten” (Frontul învățătorului), „Kvinnefronten” (Frontul femeii), „Kjempende ungdom” (Tineretul luptător), „Industrinytt” (Noutăți industriale), „Legebulletinen” (Buletinul medical) și altele³⁹. Sursa de informații pentru aceste gazete a constituit-o o serie de buletine de știri apărute în capitală, cum au fost: „Nyhetene” (Știri), „Nyhetene fra London” (Știri din Londra), „Radioavisen” (Gazeta radio), „Radioly-

³⁹ *Norges krig 1940—1945*, vol. III, p. 250—255.

tern“ (Radio ascultător), „Pressebulletinen“ (Buletinul presei) și altele ⁴⁰. Conform și părerii istoricilor norvegieni, presa clandestină, tot mai numeroasă *, a contribuit nu numai la informarea populației despre situația reală de pe fronturile celui de-al doilea război mondial și din Norvegia, ci și la formarea unei atitudini de rezistență împotriva ocupanților, la făurirea unei unități de acțiune împotriva fascismului.

În fruntea Rezistenței norvegiene s-a situat clasa muncitoare care s-a bucurat de sprijinul maselor de țărani și pescari precum și de o mare parte a intelectualității. Aceștia li s-au alăturat marea majoritate a micii burghezii precum și numeroși proprietari de nave și întreprinderi. În fața pericolului care amenința întreaga țară, pe primul plan s-au situat interesele general-naționale care reclamau redobândirea independenței și suveranității încălcate de agresori.

Primii care s-au angajat activ în mișcarea de rezistență au fost comuniștii și socialiștii norvegieni. Încă din toamna anului 1940 o serie de organizații clandestine ale Partidului Muncitoresc Norvegian și Partidul Comunist Norvegian au trecut la organizarea unor manifestații antiocupaționiste și antifasciste, în timpul cărora s-a ajuns la ciocniri între demonstrații și bandele fasciste, soldate cu victime, cum a fost în timpul demonstrației de la Bergen din octombrie 1940. O lună mai târziu, la mitingul organizat de fasciștii norvegieni la Fredrikstad, în sudul țării, patrioții au organizat primul atentat (nereușit) asupra lui Quisling.

În cadrul mișcării de rezistență din această perioadă se înscriu și numeroase organizații de masă și obștești, ca Asociațiile de tir și sport ale tineretului, Federația vechilor combatanți, sindicatele muncitorești și altele, care trec la folosirea unor forme originale de luptă ⁴¹. De pildă, atunci când fasciștii au încercat să-și extindă controlul asupra asociațiilor sportive, obligând pe sportivi să intre în partidul Nașjonal Samling și să concureze sub culorile fasciste, ei au primit o replică deschisă **.

O atitudine evidentă antifascistă a manifestat și tineretul școlar. El s-a ridicat împotriva transformării școlilor într-o bază a ideologiei naziste și quislingiste și a trecut la acțiuni deschise, ca, de pildă, îndepărtarea emblemelor fasciste, editarea presei conspirative antiocupațio-

⁴⁰ *Ibidem*.

* În timpul ocupației germane au fost editate și răspândite 325 de publicații clandestine (H. Luhn, *De illegale avisene*, Oslo—Bergen, 1960, p. 230).

⁴¹ H. Michel, *La guerre de l'ombre. La Résistance en Europe*, Paris, 1970, p. 114.

** Un exemplu în acest sens îl constituie întrecerea între luptătorii danezi și norvegieni organizată la finele anului 1940. În pofida propagandei zgomotoase a presei quislingiste „Fritt Folk”, toți cei 64 de luptători norvegieni, dând dovadă de un deosebit curaj, au refuzat să se prezinte la întrecere, deși au fost amenințați cu trimiterea în lagărele de concentrare (*Norges krig 1940—1945*, vol. III, p. 7).

niste și antifasciste, crearea unor comitete clandestine ale elevilor. Atît presa cît și aceste comitete au făcut ca „protestul elevilor să se transforme și în demonstrații“⁴². Drept răspuns organele represive au arestat numai în cursul lunii decembrie 1940 un însemnat număr de cadre didactice și aproximativ 50 de elevi, iar unele școli din Oslo și Bergen au fost temporar închise. O atitudine similară a manifestat și tineretul universitar. Ca urmare, autoritățile colaboracioniste au luat o serie de măsuri drastice, precum arestarea rectorului D. A. Seip și a altor cîțiva profesori⁴³. Întrucît studenții s-au solidarizat cu profesorii lor, la 14 noiembrie 1942, 60 de persoane din rîndul lor au fost arestate.

Împotriva „noii ordini politice“ s-a ridicat mișcarea sindicală. Inițial ocupanții au intenționat ca prin intermediul sindicatelor să mobilizeze muncitorimea norvegiană la efortul economic necesar mașinii de război germane. Pe acest fond în cadrul Federației Uniunilor Sindicale (Arbeidernes Faglige Landsorganisasjonen i Norge — L. O.) au avut loc puternice confruntări între adepții concilierii și colaborării și partizanii luptei pentru independența țării. Forțele înaintate, patriotice ale mișcării sindicale s-au încadrat în activitatea clandestină, au contribuit prin intermediul organelor clandestine de presă, cum au fost, de pildă, „Vårt Land“ (Țara noastră), „Det frie Norge“ (Norvegia liberă), „Fri Fagbevegelse“ (Mișcarea sindicală liberă)⁴⁴, la propagarea în rîndul celor peste 350 000 sindicaliști a ideii luptei active împotriva ocupanților și a colaboraționiștilor norvegieni. Dînd curs apelului conducerii mișcării sindicale clandestine, muncitorii din marile întreprinderi industriale au întrerupt lucrul pentru o jumătate de oră ca protest împotriva sărbătoririi la 9 aprilie de către ocupanți și quislingi a unui an de la ocuparea țării. La 1 Mai muncitorii din Oslo au protestat din nou împotriva interzicerii de către autorități a sărbătoririi zilei internaționale a oamenilor muncii. Împotriva acțiunilor inițiate de clasa muncitoare la 9 aprilie și 1 Mai au intervenit brutal atît autoritățile de ocupație, sprijinite de poliția norvegiană colaboracionistă, cît și bandele lui Quisling, care au produs incidente și au operat arestări⁴⁵. Fără a se lăsa intimidați, conducătorii la 43 de sindicate și organizații au protestat împotriva acestor acte samavolnice.

La începutul ocupației comisarul german în Norvegia, Terboven, a încercat să atragă de partea sa pe reprezentanții bisericii, promișînd

⁴² H. Luhn, *op. cit.*, p. 45.

⁴³ Radko Kejzlar, *Norsko a nacistická okupace v letech 1940—1945*, în „Historie a vojenství“ (Praga), nr. 1/1963, p. 102.

⁴⁴ H. Luhn, *op. cit.*, p. 25—27.

⁴⁵ „Kommunisteskkii Internațional“, nr. 6—7/1941, p. 81.

libertatea practicării cultului⁴⁶. Această politică a dat inițial unele rezultate, dar în luna decembrie 1940 în atitudinea clerului intervin schimbări ca urmare a acțiunilor întreprinse de ocupanți pe linia fascizării învățământului. Ca răspuns la presiunile făcute de autoritățile germane asupra prelaților pentru ca aceștia să sprijine propaganda fascistă și acțiunile bandelor quislingiste în școli, la 15 ianuarie 1941, un grup de 7 episcopi în frunte cu Eivind Berggrav — episcop de Oslo — au transmis o scrisoare „comisarului pentru problemele cultelor” în care protestau împotriva exceselor comise⁴⁷ de bandele Hird⁴⁸. Concomitent scrisoarea a fost multiplicată și răspândită în toată țara, cu care ocazie credincioșii erau chemați să nu participe la slujbele religioase și să nu apeleze la serviciile celor câțiva preoți membri ai Nașjonal Samlingului. Pentru atitudinea potrivnică politicii antinaționale a ocupanților și colaboraționiștilor numeroși preoți au fost destituiți (între alții și episcopul de Oslo), iar alții arestați. Măsurile represive împotriva clerului s-au înăsprit după februarie 1942, când Quisling a preluat puterea.

O atitudine tot mai vizibil antifascistă încep să manifeste și oamenii de cultură și de artă. Încă din primele zile ale ocupației scriitoarea norvegiană Sigrid Undset, laureată a premiului Nobel, arăta într-un vibrant apel hotărârea de luptă a poporului său. „Știm să ne batem atunci când trebuie, arăta ea. Norvegia este o țară pacifistă însă dorința noastră de pace nu înseamnă lașitate”⁴⁸. Apelul acesta și altele de acest gen n-au rămas fără ecou; numeroși literați s-au alăturat luptei active a forțelor norvegiene de rezistență. În timp ce unii luptă cu arma în mână, cum a fost cazul poetului Nordahl Grieg, alții difuzează în rîndurile populației poezii, romane, scurte piese de teatru, povestiri, basme cu conținut patriotic în care erau scoase în evidență tradițiile de luptă ale poporului norvegian pentru independență și libertate. Versurile incendiare ale poetilor Arnulf Øverland și Inger Hagerup sînt difuzate clandestin în întreaga țară. „Omule nu aștepta”, una din poeziile lui I. Hagerup, în cuvinte deosebit de sugestive chema patrioții la acțiune:

*„Vremea n-așteaptă, vremea e aspră, neîndurătoare.
Să nu regretăm. Să răzbatem din ceață spre soare!
De viață, e vorba, prieteni, dar viața e scurtă.
Porniți cu avînt!
E vorba de soarta pămîntului”⁴⁹.*

⁴⁶ F. Etnasi, *op. cit.*, p. 101.

⁴⁷ H. Michel, *La guerre de l'ombre...*, p. 175.

⁴⁸ Detașamente înarmate ale Nașjonal Samlingului.

⁴⁹ „Lumea nouă” din 28 aprilie 1940.

⁴⁹ *Poezia nordică modernă*, vol. II, București, 1968, p. 93.

Pentru atitudinea lor net ostilă ocupației, pentru că sursa de inspirație o constituia mișcarea de rezistență, o seamă de poeți și scriitori, între care Arnulf Øverland, au fost arestați și internați în lagărul de concentrare de la Sachsenhausen.

În afara luptei nu au rămas nici slujitorii teatrului. Ei au pus în scenă piese care evocau trecutul de luptă al poporului și au organizat recitaluri de poezii care cântau tradițiile de libertate ale țării⁵⁰. Au existat uneori cazuri când artiștii dramatici au boicotat, în pofida unor mari riscuri, emisiunile de radio controlate de naziști⁵¹. Alteori actorii au refuzat în masă să joace în piese cu conținut fascist. Împotriva acestor manifestări ocupanții au luat măsuri drastice, ca cele de la 21 mai 1941 când au fost arestați și întemnițați 14 artiști din Oslo, Bergen și Trondheim.

Treptat aria celor care s-au încadrat în mișcarea de rezistență s-a lărgit și a cuprins părți tot mai largi ale societății norvegiene. În prima fază a luptei au dominat formele rezistenței pasive, concretizate în nerespectarea ordonanțelor ocupantului sau întârzierea aplicării lor, difuzarea de pamflete antifasciste, ajutorarea victimelor represiei naziste, difuzarea manifestelor și presei clandestine. Dar încă din această perioadă încep să apară manifestări ale rezistenței active, ca, de pildă, organizarea unor acte de sabotaj și diversiune, atentate, transmiterea de informații serviciilor aliate, greve, crearea unor grupe de luptă. Mișcarea de rezistență din această perioadă a suferit însă de lipsa de unitate și conlucrare în acțiunile întreprinse împotriva „noii ordini politice”, acțiuni care deseori au avut un caracter spontan.

CREȘTEREA MIȘCĂRII DE REZISTENȚĂ

După atacarea Uniunii Sovietice de către Germania hitleristă și consolidarea coaliției antihitleriste, lupta popoarelor împotriva fascismului s-a intensificat. În noile condiții rezistența norvegiană capătă și ea un caracter din ce în ce mai organizat și combativ. O activitate tot mai susținută în cadrul rezistenței desfășoară Partidul Comunist din Norvegia. El cere cu tot mai multă insistență să se treacă la o „politică activă de război” care să meargă pînă la organizarea unor formații armate de luptă. Această tactică de luptă activă a fost adoptată la ședința C.C. al P.C.N. ținută în ultima zi a anului 1941⁵², după ce în

⁵⁰ „Kommunisteskkii Internațional”, nr. 8/1941, p. 55.

⁵¹ *Norges krig 1940—1945*, vol. III, p. 200.

⁵² *Vårt Partis politikk under krigen*, p. 33; *Kommunisten in Norden*, Köln, 1968, p. 81.

fruntea partidului, ca secretar general, a venit Peder Furubotn, promotor al tacticii „sabotajului ofensiv“ și al războiului de partizani.

Pentru atragerea de partea luptei active a unor forțe sociale cât mai numeroase, partidul comunist desfășoară o largă propagandă în paginile presei clandestine. Gazete ca „Arbeideren“ (Muncitorul), „Bonden“ (Țăranul), „Avantgarden“ (Avangarda) pentru intelectuali și „Friheten“ (Libertatea)⁵³ devin o adevărată tribună de mobilizare la luptă împotriva ocupanților și quislingilor.

O atenție sporită acordă comuniștii norvegieni strângerii legăturilor cu muncitorii din fabrici, uzine și porturi, cu pescarii, precum și cu alte categorii de cetățeni în vederea organizării unor acțiuni eficiente antifasciste, cum erau grevele sau acatele de sabotaj. Ei au stabilit legături, contacte cu liderii sindicali și cu reprezentanți ai organizațiilor social-democrate în vederea găsirii unor noi forme comune de luptă. Din păcate, propunerile comuniștilor pe această linie nu au găsit înțelegerea convenită la conducătorii partidelor burgheze și la unii lideri ai Partidului Muncitoresc Norvegian, care au promovat o politică de izolare a partidului comunist, de minimalizare a rolului pe care comuniștii îl jucau în cadrul luptei de rezistență, în organizarea grupelor de diversiune sau a detașamentelor de partizani. Acest fapt a împiedicat în bună măsură unirea tuturor forțelor patriotice într-un front general-național de luptă.

În pofida acestei atitudini, comuniștii au dovedit cu fapte importanța aplicării unor forme superioare de luptă cu arma în mână. Un ecou tot mai mare în cadrul forțelor sociale norvegiene l-au avut acțiunile întreprinse de detașamentul de partizani condus de comunistul Larsen⁵⁴. Organizat la sfârșitul anului 1941, acesta execută, începând din 1942, importante acțiuni, îndeosebi împotriva transporturilor germane, a căilor de comunicație feroviare și rutiere de însemnătate economică și strategică din zona Kirkenes și Narvik. În iarna anului 1941—1942 și alte organizații ale rezistenței încep să organizeze detașamente de partizani, îndeosebi în zona Namsosului și în partea de nord a țării. S-a remarcat cel condus de studentul norvegian cunoscut sub pseudonimul de Juster. Compus din câteva zeci de persoane, acesta a atacat, la puțin timp după constituire, garnizoana germană din Namsos (care număra circa 5 000 de soldați), provocând inamicului pierderi însemnate; între cei uciși s-a aflat și comandantul garnizoanei. În nordul țării au activat și alte detașamente de partizani, îndeosebi formate din comuniști, care au atacat unități armate germane și

⁵³ A. M. Noskov, *op. cit.*, p. 156.

⁵⁴ „Kommunisteskkii Internațional“, nr.: 12/1941, p. 59.

finlandeze și au capturat mari cantități de arme și muniție. Partizanii au atacat cu curaj depozitele de carburanți și de muniție, precum și aerodromurile destul de bine camuflurate de trupele germane. Comuniștii, în afară de detașamente de partizani, au organizat grupe de luptă care continuau în primăvara lui 1942 să execute o serie de acțiuni eficiente în zonele Oslo, Bergen și Bud, în urma cărora porțiuni întregi de cale ferată au fost distruse.

La Trondheim și în alte localități grupele de diversiune au incendiat numeroase depozite de carburanți sau au produs avarii la centralele electrice. În septembrie 1941 grupe de luptă ale rezistenței organizează o acțiune de diversiune la secția de nitroglicerină⁵⁵ a fabricii de explozive de lângă Oslo, în urma căreia s-au produs importante perturbații în procesul de producție. Dovedind mult curaj, în dimineața zilei de 21 august 1942 o grupă de diversiune, alcătuită în majoritate din comuniști, a atacat clădirea comandamentului poliției norvegiene⁵⁶ din Oslo provocând pierderi materiale și de vieți omenești. Lupta organizată de partidul comunist a influențat și pe alți patrioți, care împreună cu comuniștii au participat la acțiuni anti-germane tot mai numeroase, ca, de pildă, cele de sabotare a încărcării navelor germane în porturile Oslo, Stavanger, Bergen, Andalsnes, Trondheim și Tromsø.

Importante acțiuni antifasciste organizează în această perioadă sindicatele norvegiene, care s-au bucurat atât de sprijinul partidului comunist cât și al partidului muncitoresc. Printre acestea se numără și greva generală din 10 septembrie 1942 la Oslo și care în curând a cuprins și alte centre din țară. Numai în capitală la grevă au participat peste 25 000 de persoane⁵⁷ (după alte surse 40 000). Greva generală a avut ecou și peste hotare, demonstrând resursele uriașe de care dispunea mișcarea de rezistență norvegiană. Împotriva grevei au ripostat cu vehemență organele de ocupație, care au instituit starea de asediu, au introdus tribunale speciale, din a căror împuțernicire peste 120 de organizatori ai grevei au fost arestați. Șase activiști sindicali au fost condamnați la moarte; din aceștia, doi — V. Hansteen și R. Vickstrøm — au fost imediat executați. În decurs de trei luni tribunalele speciale au condamnat la moarte peste 150 de norvegieni⁵⁸, printre care și un însemnat număr de comuniști*.

⁵⁵ „Kommunisteskkii Internațional”, nr. 9/1941, p. 69.

⁵⁶ „Buletin” (al Uniunii Patriotice) din 28 noiembrie 1942, p. 16.

⁵⁷ Chr. Christensen, *Vårt folks historie*, vol. IX, p. 288.

⁵⁸ E. Duraczyński, *op. cit.*, p. 298.

* Numai în luna octombrie 1942, au fost arestați 56 de comuniști între care și militanți de seamă ai P.C.N. „Kommunisteskkii Internațional”, nr. 6—7/1941, p. 80.

Măsurile de reprimare ale fasciștilor nu au putut însă stăvili înrolarea unui număr din ce în ce mai mare de tineri și vîrstnici în rîndurile luptătorilor din rezistență. În pofida încercărilor de atragere prin intermediul propagandei demagogice sau a presiunilor de tot felul, procesul de fascizare a țării este destul de lent și ca urmare a faptului că lozinca „Nici un norvegian nu se va vinde!” era însușită de tot mai mulți norvegieni, care-i detestau pe trădători*. În țară s-au creat condiții tot mai favorabile realizării unui larg front antinazist de luptă. Un prim pas pe această linie a fost făcut în cursul anului 1941, cînd s-au pus bazele Frontului Patriei (Hjemmefronten — H.F.). Semnificativ este faptul că, fără ca vreun partid sau organizație politică să fi lansat un apel în acest sens, H. F. a evoluat de la o mișcare restrînsă a unor grupuri, care și-au pus problema găsirii căilor de contracarare a măsurilor ocupanților, la o largă mișcare națională cu caracter popular, în cadrul căreia, fără a se renunța la convingerile politice și apartenența de partid, ca principal obiectiv a fost benevol acceptată lupta pentru independența țării. H. F. nu a fost o coaliție de partide, aspect îndeobște propriu altor țări, ci o alianță de luptă pe un plan superior, care cu timpul a devenit centrul de coordonare a rezistenței și a cărei conducere s-a conturat pe parcurs. Încă din iarna anului 1941—1942, o serie de personalități, membri ai diferitelor partide politice, ca Paal Berg — președintele Curții Supreme, Einar Gerhardsen — președintele Partidului Muncitoresc din Norvegia, fost primar al orașului Oslo, Jahn Gunner — directorul general al Băncii Naționale, Eivind Berrgrav — arhiepiscopul de Oslo, s-au impus de facto, datorită atitudinii lor antinaziste, în conducerea H.F. Cu timpul Hjemmefronten a cuprins un număr tot mai mare de activiști ai partidului muncitoresc, ai partidului liberal „Venstre”, ai partidului conservator „Høire”, precum și numeroși membri ai mișcării sindicale, organizațiilor obștești și culturale, sau pe unii politicieni fără de partid.

Cu toate că fondatorii H.F. s-au pronunțat pentru organizarea rezistenței împotriva ocupanților, în ce privește formele de luptă majoritatea lor s-a situat, o bună perioadă de timp, pe platforma „rezistenței morale a societății și așteptării intervenției aliaților”. În jurul acestor probleme între membrii H. F. s-au confruntat deseori păreri contradictorii. Deosebiri de păreri în ce privește atît organizarea rezistenței cît și formele ei de luptă au existat și între comuniști (promotorii rezistenței active, ai luptei cu arma în mîină împotriva ocupanților) și cei din Frontul Patriei. La aceasta s-a adăugat și neîncrederea

* Cei care trădează interesele patriei sînt disprețuiți, detestați și priviți cu ură, cum descrie și Per Hansson în romanul *Det Største spillet*.

reciprocă care s-a făcut simțită între partidul comunist și H. F. De aceea, comuniștii nu au intrat în Hjemmefronten. „Ei au promovat o linie proprie paralelă cu cea a Frontului Patriei“⁵⁹. Aceasta nu poate diminua faptul că „poziția comuniștilor în mișcarea de rezistență a fost excepțională“⁶⁰.

Crearea H. F. a contribuit la lichidarea treptată a unor vechi obstacole și ce este mai important la activizarea unor categorii sociale care pînă atunci manifestaseră o atitudine pasivă față de problemele politice ale țării, inclusiv față de lupta de rezistență.

Pentru coordonarea acțiunilor mișcării de rezistență și îndrumarea curentă la nivelul țării a fost constituit Comitetul Național al Frontului Patriei, care și-a creat organele sale locale. La îndemnul conducerii H. F. organizațiile clandestine au organizat manifestații protestatere cu caracter de masă și acțiuni de întrajutorare a celor persecutați. În cadrul acestora din urmă un loc important l-a ocupat strîngerea de fonduri bănești și alimente pentru familiile celor persecutați, rămase fără sprijin, și pentru mișcarea de rezistență. Guvernul emigrat la Londra a recunoscut organizația Hjemmefronten, trimițîndu-i, prin intermediul ambasadei norvegiene din Stockholm, sume importante. Între aceste două centre au avut loc consultări în aproape toate problemele importante ale mișcării de rezistență.

În cadrul luptei de rezistență H. F. a acordat o mare atenție presei legale și ilegale. A căutat să atragă de partea rezistenței pe ziaristii de la cele 61 de ziare legale antinaziste (din cele 154 cîte apăreau în aprilie 1942)⁶¹ și să cîștige colaborarea altora pentru numeroasele publicații clandestine, în cadrul cărora un rol însemnat avea publicația de mare tiraj „Hjemmefronten“. Pentru atitudinea lor patriotică 89 de zariști au fost arestați în timpul rezistenței iar 6 împușcați în închisori sau lagăre⁶².

Paralel cu organizarea rezistenței politice a continuat și organizarea rezistenței armate. Din inițiativa unor ofițeri patrioți, printre care coloneii John Rognes, Hansson și maiorul Olaf Halset, în toamna anului 1941 s-a trecut la crearea unei organizații militare unitare pe

⁵⁹ Willy Brandt, *In Exile*, London, f.a., p. 175. Herbert Karl Frahm, alias Willy Brandt, viitorul cancelar al R.F.G., în timpul celui de-al doilea război mondial avea cetățenia norvegiană. Ca cetățean al Norvegiei și ca ziarist „care a sprijinit pe norvegieni prin viu grai și în scris“ a avut prilejul să cunoască multe aspecte din lupta poporului norvegian. După război a publicat mai multe cărți care tratează și unele aspecte ale rezistenței din Norvegia.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ M. Skodvin, *La presse norvégienne sous l'occupation allemande*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, nr. 80 din octombrie 1970, p. 81.

⁶² *Ibidem*, p. 82.

întreaga țară, care a fost denumită MILORG (Militærorganisasjon). După discuții prealabile cu unele organizații ale rezistenței, o serie de formațiuni militare încep să se unească, încă din septembrie 1941, în cadrul Milorgului, creînd astfel un centru unificat de conducere a luptei armate clandestine. În acest sens a fost creat un Comandament, care a împărțit țara în 5 sectoare militare și a organizat un serviciu de informații⁶³. Milorgul a intrat în cadrul Hjemmefronten-ului, pe care l-a recunoscut ca centru politic conducător al mișcării de rezistență. Creat cu sprijinul și aprobarea guvernului din emigrație, la Milorg aderă grupuri și organizații tot mai numeroase din cadrul mișcării de rezistență, cadre militare patriotice din fosta armată națională. Că urmare, numai în decursul câtorva luni Milorgul reușește să aibă în subordine 20 000 de luptători. În cadrul Milorgului lupta de rezistență a fost concepută ca o acțiune insurecțională generală declanșată după o minuțioasă pregătire, în momentul în care condițiile interne și externe vor permite acest lucru.

La insistențele comuniștilor și ale unor persoane influente grupele de luptă ale Milorgului trec la organizarea unor acțiuni de sabotaj și diversiune, cum a fost de pildă amplasarea de bombe în clădirea Teatrului Național din Oslo unde la 1 februarie 1942 urma să se țină o mare adunare quislingistă, sau plasarea de bombe în două mari gări ale Capitalei, în urma exploziilor cărora au fost uciși un mare număr de quislingi și soldați germani. Acțiuni reușite au mai fost organizate la fabrica de cauciuc din Askim, la șantierele navale din Bergen și Laksevåg, precum și la o uzină din Drammen. La cele de mai sus se adaugă incendierea — numai în perioada 1—7 februarie 1942 — a 8 hoteluri în care erau cazați soldați germani, atacarea cazărnilor nemțești, a unor garaje și altele⁶⁴.

În timp ce în țară mișcarea de rezistență ia amploare, guvernul norvegian din emigrație face și el demersuri pe lângă aliați pentru a veni în sprijinul celor care luptau în Norvegia. Un rol însemnat în cadrul acestui ajutor l-a jucat organizația S.O.E.⁶⁵ Primele formațiuni S.O.E. în Norvegia au fost organizate de ofițeri ai armatei britanice, care lucrau la consulatele engleze din principalele porturi norvegiene. Rezistenții locali au sprijinit cu informații privind trupele naziste și starea de spirit a populației. La 11 decembrie 1940 comandamentul englez a elaborat un document special, numit „politica norvegiană”,

⁶³ G. Renondeau, *La Résistance en Norvège*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 43 din iulie 1964, p. 95.

⁶⁴ *Antifašistskoe dvijenje sprotivlenija*, p. 574.

⁶⁵ Sveve Kjelstadli, *The Resistance Movements in Norway and the Allies 1940—1945*, în *European Resistance Movements 1939—1945*, p. 324—325.

care, pe lângă faptul că evidenția atenția ce se acorda importanței militare a Norvegiei, conținea și obiectivele pe care S.O.E. trebuia să le urmărească în această țară. Trecându-se la măsuri concrete, la 22 decembrie începe la Stodham, lângă Oxford, pregătirea de luptă a unor grupe de diversiune, care în martie 1941 execută cu mare succes primele misiuni împotriva unor baze germane de pe insulele Lofoten, soldate cu scufundarea de nave germane cu un deplasament total de 19 000 tdw. Au fost avariate 18 fabrici de ulei din ficat de morun, iar 225 de hitleristi și quislingi au fost capturați⁶⁶.

În pofida faptului că și în Norvegia ocupații au trecut la punerea în aplicare a ordonanței emise de Himmler la 7 decembrie 1941, care prevedea pedeapsa cu moartea sau deportarea în Reich a tuturor celor care comiteau acte împotriva Germaniei hitleriste și a forțelor ei de ocupație, acțiunile grupelor de diversiune organizate de secția norvegiană din cadrul S.O.E. devin tot mai numeroase. Dintre acestea menționăm marea acțiune organizată în zilele de 26—28 decembrie 1941 în localitatea Vagsö, în timpul căreia, pe lângă pagubele materiale mari provocate inamicului, au fost capturați și 98 de soldați germani⁶⁷. Acțiunea a fost organizată de o companie specială *, al cărui comandant, Martin Lyng, a căzut eroic în luptă.

Inițial acțiunile organizate de S.O.E. n-au fost coordonate cu cele ale rezistenței interne, fapt care a făcut ca în timpul lor să se înregistreze numeroase victime. Din această cauză ele au fost reprobate de Milorg și regele Haakon al VII-lea, provocând chiar diferende între guvernul norvegian din emigrație și guvernul britanic, aplanate în cele din urmă cu ajutorul lt. col. J. S. Wilson, care din ianuarie 1942 conducea direcția specială norvegiană a S.O.E. La 6 februarie 1942 guvernul norvegian din Londra creează Înaltul Comandament Norvegian (Norwegian High Command — F.O.), iar zece zile mai târziu între conducătorii F.O. și S.O.E. are loc o întâlnire în urma căreia se stabilește ca acțiunile organizate în țară să fie coordonate de Comitetul anglo-norvegian de colaborare (Anglo-Norwegian Collaboration Committee — ANCC). În urma acestor înțelegeri colaborarea britanico-norvegiană devine mai fructuoasă⁶⁸, având efecte pozitive mai cu seamă în ce privește furnizarea de armament. În ciuda greutăților de transport datorate atât reliefului cât și puternicei apărări germane, aliații

⁶⁶ H. Bernard, *Histoire de la résistance européenne. La „quatrième force“ de la guerre* 39—45, Verviers, 1968, p. 241.

⁶⁷ *Ibidem*.

* Compania „Lyng” avea un efectiv de 530 de combatanți.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 331.

au reușit să desanteze 9 662 de containere și 2 762 pachete conținând arme, exploziv, echipament radio, uniforme, medicamente și să plaseze 208 agenți*.

Pentru a stăvili mișcarea de rezistență ocupanții au trecut la organizarea unor detașamente speciale de pedepsire. La rîndul lui, guvernul Quisling organizează așa-numita Legiune Norvegiană (Den norske legion), care va lua parte alături de hitleriști la luptele de pe frontul de răsărit. În martie 1942 organele polițienești operează arestări masive în rîndul cadrelor didactice. Din cei aproximativ 1 300 învățători și profesori, 500 au fost duși la muncă forțată, în timp ce alții au fost trimiși în lagăre de concentrare⁶⁹. O lună mai tîrziu, cu ocazia surprinderii de către ocupanți a unui grup de comando anglo-norvegian la Telavaag (lîngă Bergen), 300 de case au fost incendiate, 76 locuitori trimiși în lagărul de concentrare de la Sachsenhausen⁷⁰, iar alți 260 au fost făcuți ostatici și deportați. Însemnate pierderi au suferit și partidele muncitorești. În octombrie 1942 numeroși lideri ai acestora au fost arestați, printre care secretarul general al Partidului Muncitoresc Norvegian, Einar Gerhardsen. În februarie a fost ucis secretarul P.C.N., Henry W. Christiansen (arestat încă în 1941). A căzut luptînd cu arma în mînă Arne Gauslaa, membru al C.C. al P.C.N. și președinte al Uniunii Tineretului Comunist. La Trondheim și în alte centre industriale ocupanții au introdus starea excepțională și au luat oca 300 ostatici, din care unii au fost împușcați la 6 octombrie 1942.

Autoritățile de ocupație au trecut și în Norvegia la aplicarea legilor de la Nürnberg îndreptate împotriva populației evreiești. Din cei aproximativ 1 400 de evrei existenți în țară, 734 au fost deportați în Germania (numai 12 au reușit să supraviețuiască). Cei rămași în Norvegia au fost salvați de mișcarea de rezistență, care fie că i-a ascuns, fie că i-a ajutat să părăsească clandestin țara.

În pofida teroarei tot mai violente a ocupanților, mișcarea de rezistență nu dezarmează. Dimpotrivă, numărul actelor de sabotaj, îndeosebi la minele și fabricile care lucrau în exclusivitate pentru germani, cel al acțiunilor organizate de partizani și comandouri devin tot mai numeroase.

* Numai din Shetland s-au întreprins 194 de acțiuni prin care au fost trimiși 190 de agenți și desantate 385 de tone de muniție și armament (S. Kjelstadii, *op. cit.*, p. 334).

⁶⁹ H. Bernard, *op. cit.*, p. 243.

⁷⁰ O. Riste, B. Nökley, *Norway 1940—1945. The Resistance Movement*, Oslo, 1970, p. 42.

SITUAȚIA OCUPANȚILOR ÎNCEPE SĂ DEVINĂ CRITICĂ

Victoriile coaliției antihitleriste de la sfârșitul anului 1942 și începutul anului 1943, pe lângă urmările lor militare imediate și de perspectivă, au stimulat mișcarea de rezistență antifascistă a popoarelor.

În Norvegia forțele patriotice devin tot mai conștiente de faptul că prin intensificarea loviturilor date forțelor hitleriste pot contribui la grăbirea propriei lor eliberări. La creșterea spiritului de luptă al poporului norvegian au contribuit și schimbările intervenite în politica ocupanților. Procesul de fascizare este lăsat pe planul al doilea, în timp ce problemele de ordin militar și economic sînt puse în centrul preocupărilor. Drept urmare, exploatarea de către ocupanți a resurselor economice și a mîinii de lucru ia amploare, iar așa-numitele schimburi comerciale devin extrem de inechitabile. Țara este obligată la cheltuieli tot mai împovărătoare pentru întreținerea aparatului de ocupație. Toate acestea au repercusiuni destul de grave asupra nivelului de viață al populației. La 26 februarie 1943, în cadrul „Manifestației unității germano-norvegiene” de la Oslo, Quisling a făcut cunoscut decretul cu privire la munca obligatorie și mobilizarea lucrătorilor norvegieni pentru nevoile Germaniei. Bărbații între 18 și 55 de ani, iar femeile între 21 și 40 de ani au fost obligați să se înscrie la „birourile de muncă”. Aceste hotărîri au produs reacții violente în întreaga țară. Dînd curs apelului conducerii rezistenței, care chema la sabotarea măsurilor preconizate de ocupanți și de quislingi, norvegienii refuză să se prezinte la birourile de muncă, dau foc arhivelor și distrug cartotecile de evidență*.

Ocupanții și quislingii trec la măsuri de intimidare, care nu se opresc la simple razii ci merg pînă la împușcarea unor persoane din însuși aparatul polițienesc, cum a fost cazul șefului poliției din Oslo care refuzase arestarea a două femei ce s-au opus noilor măsuri preconizate de fasciști. Erau fenomene care demonstau îngustarea tot mai accentuată a bazei naziștilor și a acoliților lor din Norvegia.

Pentru lichidarea mișcării de rezistență, organele de ocupație sporesc efectivul trupelor germane din Norvegia (de la 100 000 în 1940 la 312 063 în vara anului 1944)⁷¹, iar la 16 august 1943, cu complicitatea guvernului Quisling, introduc starea de război în întreaga țară. Urmarea directă a fost arestarea chiar în noaptea decretării acestei măsuri a cca 1 000 de ofițeri norvegieni din cadrul Milorgului și trimi-

* La 20 aprilie 1943 patrioții din Oslo au distrus biroul principal de recrutare.

⁷¹ *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht*, Bd. IV, I. Halbbd., p. 918, 925.

teea în lagărele de concentrare, fapt care a slăbit temporar rezistența armată și a necesitat eforturi mari pentru refacerea rețelelor și a comandamentelor.

Valul de represalii declanșat în urma instaurării stării de război n-a ocolit nici Universitatea din Oslo, privită de cetățenii patrioți ai acestei țări ca portdrapel al suveranității naționale și ca adversar hotărât al ideologiei naziste. La 28 ianuarie 1943 hitleriștii provoacă un incendiu în Aula Universității, iar quislingii îi fac răspunzători de aceasta pe comuniști⁷². Clădirea Universității este înconjurată de unități de poliție și armată, după care peste 1 200 de studenți, 36 de cadre didactice și lucrători științifici sînt arestați⁷³. Dintre aceștia 300 de persoane sînt deportate în Germania⁷⁴, circa 400 trimiși la muncă forțată, iar restul sînt eliberați ca urmare a puternicului val de proteste din țară și străinătate.

În pofida măsurilor represive, mișcarea de rezistență, ale cărei rînduri sporesc continuu, își intensifică acțiunile de sabotaj și diversiune, colaborînd tot mai intens cu grupurile de comando anglo-norvegience. Una din țintele lor principale devine uzina „Norsk Hydro K^o” de la Vemork, din apropierea orașului Rjukan, provincia Telemark. Uzina, masivă clădire cu șapte etaje din fier și beton, producea anual 1 500 kg apă grea care urma să fie utilizată la fabricarea bombei atomice. Cum insuccesele militare suferite pe fronturi de armatele germane deveneau tot mai însemnate, savanții naziști din laboratoarele germane lucrau tot mai febril la realizarea așa-numitei „arme secrete” în care căpeteniile hitleriste își puneau mari speranțe. Comandamentul aliat a luat hotărîrea scoaterii din funcțiune a uzinei și distrugerea stocului de apă grea. În acest scop S.O.E. a trecut la pregătirea acțiunii. Agenții săi iau legătura cu Einer Skinnarland, specialist în hidro-electricitate, bun schior și trăgător, care mult timp a trăit nu departe de Vemork. În martie 1942 acesta, împreună cu un grup de patrioți norvegieni, a capturat nava germană „Galtesund”, dirijînd-o în portul scoțian Aberdeen. În octombrie 1942 Einer a fost parașutat în Norvegia cu misiunea de a stabili contacte cu lucrătorii de la uzina de apă grea, a culege și transmite la Londra informații minuțioase despre uzină. La 19 octombrie S.O.E. a parașutat un grup de patru norvegieni care au intrat în legătură cu Einer, trecînd împreună la pregătirea comandoului care urma să execute acțiunea de diversiune la „Norsk Hydro K^o”. Un alt comando care urma să intre în acțiune decolează la 19 noiembrie de pe un aerodrom englez, dar nu ajunge la țintă deoarece cele două avioane care-l

⁷² W. Brandt, *op. cit.*, p. 191.

⁷³ E. Duraczyński, *op. cit.*, p. 306.

⁷⁴ W. Brandt, *op. cit.*, p. 192.

transportau sînt doborîte iar supraviețuitorii capturați în zona Stavanger. S.O.E. a înțeles că fără diversioniști pricepuți și bine pregătiți, sprijiniți îndeaproape de rezistența locală, nu va putea să execute această misiune ⁷⁵.

După alte pregătiri minuțioase este organizată o nouă expediție, denumită „Gunnarside“. La 19 februarie 1943, 6 norvegieni din compania „Lynge“, comandată de I. Rønneberg (ajutat de K. Haukelid), sînt parașutați pe platoul Handargervidda ⁷⁶, aflat la 50 km de uzină. După șase zile aceștia stabilesc legătura cu grupul Einer și împreună fac ultimele pregătiri pentru executarea misiunii, facilitată și de faptul că în sistemul de apărare și securitate al uzinei specialiștii S.O.E. descoperiseră unele fisuri, între care și lipsa de pază la poarta de la calea ferată ce ducea la fabrică ⁷⁷. În seara zilei de 27 februarie 1943, 9 norvegieni din cei 11 (doi au rămas la bază) au pornit la drum pentru a executa această acțiune, una din cele mai îndrăznețe din timpul celui de-al doilea război mondial. Comandoul a parcurs cu multă greutate drumul, ajungînd, cu 30 de minute după miezul nopții, la terasamentul liniei de cale ferată, situat la numai 150 de metri de uzină, unde s-a împărțit în două grupe, una de acțiune, condusă de Rønneberg, și alta de acoperire, condusă de Haukelid.

La orele 1,30 grupa de acoperire a intrat în acțiune, reușind să deschidă poarta prin care s-a strecurat rapid grupa de acțiune. Rønneberg a reperat fără dificultăți galeria cablurilor electrice care ducea în încăperea vecină cu sala în care se aflau instalațiile de producere a apei grele. După pătrunderea în sală și imobilizarea temporară a paznicului norvegian, grupa de acțiune a plasat pachetele cu explozivi la instalațiile și rezervoarele uzinale; Rønneberg a dat foc fitilului de aprindere. La foarte scurt timp după ce grupa de acțiune și paznicul au reușit să se retragă prin ușa din subteran, o puternică explozie a zguduit sala mașinilor, distrugînd instalațiile și 1,5 tone de apă grea. Grupul de patrioți norvegieni a reușit să se retragă și folosindu-se de schiuri au dispărut rapid în pădure. După cîteva ore la fața locului a sosit o divizie germană, în frunte cu generalul Falkenhorst, care a inițiat o amplă acțiune de penetrare a împrejurimilor. Au fost instalate baraje și răscolite casele oamenilor pașnici, dar cu toate acestea naștii n-au reușit să descopere pe temerarii acestei acțiuni îndrăznețe deoarece, bine pregătiți, aceștia se retrăseseră rapid spre Handargervidda, de unde o parte din ei au trecut frontiera suedeză și de acolo pe calea aerului au ajuns în Anglia. Dintre cei rămași în țară unii s-au alăturat rezistențelor locali, în timp ce alții

⁷⁵ *Norges krig 1940—1945*, vol. III, p. 687.

⁷⁶ K. Haukelid, Capitaine, *L'épopée de l'Eau Lourde*, Paris, 1948, p. 97.

⁷⁷ *Norges krig 1940—1945*, vol. III, p. 688.

au continuat activitatea de strângere de informații cu privire la lucrările de refacere a uzinei, pe care le-au transmis apoi la Londra. Una din aceste informații anunța că spre sfârșitul anului germanii reușiseră să repună în funcțiune uzina. Drept urmare, la 16 noiembrie 1943 forțe aeriene americane însumând 140 de bombardiere grele lansează deasupra Rjukanului și Vemorkului ⁷⁸ bombe cu un tonaj total de circa 460 tone.

În urma acțiunilor repetate ale aliaților, conjugate cu cele ale rezistenței, comandamentul hitlerist a luat hotărîrea transportării unor echipamente și a stocului de apă grea în Germania. Cu sprijinul unui inginer de la uzină aflat în contact cu rezistența locală, grupul de luptă condus de K. Haukelid ⁷⁹ organizează la 26 februarie 1944 o nouă acțiune, în urma căreia un important transport de apă grea este scufundat în lacul Tinn, odată cu speranțele pe care naziștii și le puseseră în „arma secretă”. Faptele de mare curaj ale grupului de patrioți norvegieni care prin acțiunile lor din anii 1943—1944 împotriva obiectivului de la Norsk Hydro au zădărnicit planurile hitleriste de folosire a „armei secrete” stîrnesc admirația și recunoștința întregii omeniri.

În contextul loviturilor tot mai puternice date trupelor germane de către aliați pe fronturi și de rezistență în spatele acestora, la începutul anului 1944 crește în amploare și mișcarea de rezistență din Norvegia. Ea se manifestă pregnant în refuzul tot mai categoric al populației și îndeosebi al clasei muncitoare norvegiene de a lucra pentru nevoile Reichului, fapt care-i obligă pe ocupanți să aducă muncitori din Germania.

În ianuarie 1944 Quisling face o vizită specială lui Hitler pentru a-l consulta în legătură cu formarea unei divizii norvegiene care să fie trimisă pe frontul de est ⁸⁰. Patru luni mai târziu, pentru sprijinirea așa-zisului „efort național” guvernul decretează mobilizarea contingentelor 1921, 1922 și 1923. Riposta mișcării de rezistență la aceste măsuri a fost promptă. Folosind atît presa clandestină cît și legăturile de care dispunea, ea lansează un puternic apel adresat tinerilor din întreaga țară îndemnîndu-i să nu se prezinte la mobilizare. Răspunzînd apelului, tinerii se sustrag în masă de la mobilizare. Pentru înfricoșare organele de ocupație împușcă 23 de tineri, dar represaliile nu demobilizează pe patrioți, dimpotrivă, lupta lor devine și mai aprigă. Tot mai numeroase sînt acțiunile de distrugere a arhivelor și a cartotecilor de evidență, cum au fost cele de la registraturile din orașele Oslo, Ulefoss, Sarpsborg, Skien și altele ⁸¹, precum și actele de sabotaj, ca cele de la două fabrici de acid sulfuric

⁷⁸ S. Kjedstadli, *op. cit.*, p. 333.

⁷⁹ *Norges krig 1940—1945*, vol. III, p. 690.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 327.

⁸¹ *Ibidem*, p. 334.

din Oslo (iunie), fabrica de aluminiu de la Holmestrand (august) și fabricile de armament din Kongsberg și Raufoss (septembrie)⁸².

Începînd din iunie 1944 mișcarea de rezistență norvegiană își schimbă tactica de luptă. Loviturile sale sînt îndreptate cu precădere spre distrugerea căilor de transport feroviare și rutiere, a mijloacelor de transport și depozitelor de carburanți, cu scopul împiedicării deplasării trupelor germane. În această perioadă au loc puternice și succesive atacuri asupra marilor obiective care lucrau pentru nevoile Germaniei, cum a fost de pildă atacarea de către patrioți a celei mai mari fabrici de avioane din Oslo, distrugerea a cca 50 de avioane aflate la sol și a încă 100 de motoare de avion, aruncarea în aer a uzinei electrice din Oslo⁸³. Atenția mișcării de rezistență este îndreptată și spre porturi, unde numai în cursul zilei de 24 noiembrie au fost distruse nave cu un deplasament total de 35 000 tdw. Iarna anului 1944—1945 se soldează pentru hitleriști cu pierderea a 1 250 000 litri de benzină, 5 000 tone ulei pentru motoare Diesel, 86 cisterne⁸⁴ distruse de grupurile de diversion și detașamentele de partizani. Acestea pătrund pînă și la baza de la Horten, unde distrug întregul stoc de torpile destinate submarinelor germane.

Drept răspuns naziștii trec la noi represalii. Cu înverșunare sînt urmărite rețelele de difuzare a ziarelor ilegale, centrele de legătură cu exteriorul. Numeroși patrioți sînt executați sau trimiși în lagărele de concentrare din Norvegia și alte țări. În lagărele din țară, alături de norvegieni se aflau internați prizonieri sovietici, polonezi și iugoslavi⁸⁵. Înfruntînd numeroase riscuri, patrioții norvegieni au procurat pentru străinii din lagăre alimente și îmbrăcăminte, iar uneori, periclitîndu-și viața, i-au ajutat să evadeze⁸⁶. Aceste acțiuni au fost sprijinite sau organizate de mișcarea de rezistență. Unii deținuți sovietici care au reușit să fugă din lagăre s-au alăturat mișcării de partizani din Norvegia, fie ca combatanți, fie ca instructori⁸⁷.

În primăvara anului 1944, în fața teroarei tot mai puternice a ocupanților și a pierderilor suferite, a lipsei perspectivei unei apropiate debarcări a aliaților, în conducerea H.F. tot mai mare devine numărul celor care se pronunță pentru lupta activă împotriva naziștilor și

⁸² Heinz Kühnrich, *Der Partisanenkrieg in Europa 1939—1945*, Berlin, 1968, p. 331.

⁸³ „Ardealul Roșu” (Sibiu) din 7 septembrie 1944.

⁸⁴ H. Bernard, *op. cit.*, p. 244.

⁸⁵ G. Renondeau, *Sur la Norvège en guerre*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 34 din aprilie 1959, p. 4.

⁸⁶ M. V. Iskrin, *Borba protiv ghitlerovskih okkupantov Norveghii*, în „Novaia i novejšaia istoriia”, nr. 6 din 1962, p. 125—134.

⁸⁷ A. M. Noskov, *op. cit.*, p. 219.

quislingilor. Această orientare câștigă teren și în cadrul Milorgului, unde tot mai mulți sînt cei care cer folosirea mai activă a capacității militare a organizației. Sesizînd aceste mutații, partidul comunist a adresat în aprilie 1944 guvernului norvegian din emigrație o scrisoare în care propunea crearea unui centru comun de conducere a rezistenței sub forma unui „Consiliu al Libertății” („Frihetsrådet”). Propunerea era motivată în primul rînd prin faptul că lipsa de coordonare a acțiunilor anti-naziste s-a soldat, uneori, cu pierderi inutile de vieți omenești. Guvernul din exil a transmis această scrisoare Frontului Patriei, a cărui conducere centrală a respins însă propunerea, temîndu-se de creșterea influenței stîngii și de radicalizarea peste măsură a maselor. Cu propunerile comunistilor n-au fost de acord nici cercurile conducătoare ale partidului muncitoresc. În practică însă, peste capul conducerilor Frontului Patriei și partidului muncitoresc, patrioții socialiști și comuniști au executat împreună o serie de acțiuni de luptă reușite.

Întîmpinînd refuzul conducătorilor Frontului Patriei și ai partidului muncitoresc, unele grupuri ale rezistenței, apropiate din punct de vedere ideologic și care au susținut cu fermitate lupta activă începută de comuniști cu ani în urmă, au creat singure „Consiliul Libertății”. Ținta acțiunilor de luptă ale rezistenței o constituie acum obiectivele militare. La organizarea acestor acțiuni continuau să-și aducă un substanțial aport comuniștii norvegieni, fapt sesizat de autoritățile de ocupație și consemnat în documentele oficiale germane. Așa, de pildă, în raportul din 18 august 1944 al Comandamentului militar german din Norvegia se remarcă că „comuniștii sînt bine organizați și reprezintă partea cea mai activă a rezistenței”, că „ei au format detașamente speciale de diversiune și de partizani”⁸⁸.

Intensificarea rezistenței determină anumite schimbări și în cadrul Frontului Patriei cu scopul obținerii unui plus de fermitate a acțiunilor întreprinse. În toamna anului 1944 forțele militare aflate în subordnarea Frontului Patriei au fost trecute sub conducerea unică a „Comandamentului pentru frontul din interior”, în fruntea căruia s-a aflat fostul președinte al Curții Supreme, Paal Berg⁸⁹. În decembrie 1944, la sugestia guvernului din emigrație, conducerea Frontului Patriotic a chemat mișcarea de rezistență, întregul popor norvegian la lupta activă împotriva ocupantului. Asupra evoluției luptei și-au spus cuvîntul și restricțiile intervenite în viața economică a Norvegiei. Rațiile de alimente au fost substanțial reduse iar unele produse tradiționale din pește nu mai puteau fi procurate de populație decît foarte greu. Banii își pier-

⁸⁸ A. M. Noskov, *op. cit.*, p. 222.

⁸⁹ J. Midgaard, *op. cit.*, p. 136.

duseră valoarea, un fenomen foarte răspândit devenind schimbul în natură. Poporul norvegian nu s-a descurajat însă. Speranța în apropiata înfrângere a Germaniei naziste, întreținută și cu ajutorul presei ilegale, a devenit mai puternică, iar hotărîrea patrioților norvegieni de a participa activ la această înfrângere a căpătat noi dimensiuni. Ziarele clandestine fac cunoscute norvegienilor ofensiva puternică a armatei sovietice, deschiderea celui de-al doilea front de către aliații apuseni, criza blocului fascist, desfășurarea insurecțiilor din august 1944 de la Paris, din România și Slovacia, precum și a celei din Bulgaria, izbînzile partizanilor din Iugoslavia, Grecia, Albania, Italia și din alte țări. Toate acestea au avut un efect pozitiv asupra rezistenței norvegiene. Știrile din presă sînt completate cu cele transmise de posturile de radio ale rezistenței aflate în Suedia, chiar dacă ascultarea lor implica mari riscuri.

În toamna anului 1944 situația militară a Germaniei pe frontul din Scandinavia devine tot mai precară. La 26 septembrie comandanții Armatei 14 sovietice și cei ai Flotei Sovietice din Marea Nordului au primit ordinul de a pregăti operația de eliberare a regiunii Petsamo, prevăzută să înceapă între 5—7 octombrie⁹⁰. După lupte grele, în dimineața zilei de 22 octombrie diviziile 45 și 14 de infanterie sovietice au trecut granița norvegiană. Bucurîndu-se de sprijinul mișcării de rezistență, îndeosebi al detașamentelor de partizani, trupele sovietice au eliberat orașul Kirkenes și raionul Nautsi, după care frontul s-a stabilizat pentru un timp mai îndelungat. Pentru aportul adus la eliberarea Finnmarkului regele Haakon al VII-lea și guvernul norvegian din emigrație au adresat mulțumiri guvernului U.R.S.S.

În noile condiții ale evoluției operațiilor militare, Milorgul, de comun acord cu guvernul din emigrație, trece la realizarea unui vast program de acțiune în cadrul căreia sînt pregătiți pentru luptă circa 40 000 de patrioți. Acțiunile de luptă ale acestora sînt îndreptate îndeosebi spre imobilizarea trupelor germane, acțiune care a fost de mare utilitate pentru planurile strategice ale coaliției antifasciste. Eforturile rezistenței norvegiene sînt acum mai susținut sprijinite de Anglia, S.U.A. și U.R.S.S. În primele luni ale anului 1945 aviația engleză și americană a efectuat circa 1 200 de zboruri de transport de armament, echipament și medicamente. Ajutorul acordat de U.R.S.S. în anii 1944—1945 s-a ridicat la circa 27,5 milioane de ruble⁹¹.

La 24 octombrie feldmareșalul Jodl ordonă comandamentelor germane din Norvegia „să evacueze cu forța întreaga populație norvegiană aflată la nord de fiordul Lyngen”⁹². În timpul retragerii din această

⁹⁰ A. M. Noskov, *op. cit.*, p. 227.

⁹¹ *Ibidem*, p. 237.

⁹² F. Etnasi, *op. cit.*, p. 116.

zonă trupele germane au distrus sistematic clădiri, locuințe, instalații portuare. O mare parte a populației „s-a retras pe mare“ cu ajutorul ambarcațiunilor de pescuit, ajutând în măsura posibilităților pe luptătorii din rezistență.

În pofida noilor măsuri luate de ocupanți și quislingi pentru a se menține la putere, ei au fost depășiți de evenimente. Chemările Frontului Patriei la luptă activă sînt urmate de tot mai multe organizații ale rezistenței. Sabotajele, acțiunile de diversiune se înmulțesc. În primele rînduri ale luptei continuă să se afle comuniștii, care în ianuarie 1945 editează o nouă gazetă ilegală specială, dedicată acțiunilor de sabotaj — „Sabotören“. Drept urmare, întreaga producție de război subordonată armatei germane este supusă unui nou val de sabotaje căruia aparatul politico-militar al ocupanților și quislingilor nu-i mai poate face față. La sfîrșitul lunii ianuarie 1945 Terboven este chemat de Hitler și „admonestat în mod sever pentru amplexarea acțiunilor de sabotaj din Norvegia“⁹³. Admonestările nu mai pot ajuta la nimic. Rezistenții devin tot mai activi. Liniile de transport, mijloacele de comunicație, bazele de aprovizionare ale armatei sînt distruse sau dezorganizate. Deseori trupele germane sînt blocate sau izolate în urma unor acțiuni organizate cu multă pricepere. De mare amploare a fost acțiunea de diversiune din noaptea de 14 spre 15 martie executată simultan în circa 1 000 de puncte ale căilor ferate norvegiene⁹⁴, în urma căreia au fost blocate, printre altele, și 5 divizii germane.

Odată cu apropierea zilei eliberării în tactica de luptă a mișcării de rezistență intervin unele schimbări și se iau măsuri pe linia apărării unor obiective ce puteau fi distruse de hitleriști. În acest sens s-au elaborat instrucțiuni și planuri minuțioase de protejare a gărilor, porturilor, obiectivelor industriale vitale, cu alte cuvinte măsuri de apărare a patrimoniului național. De asemenea, au fost elaborate măsuri pentru menținerea ordinii și disciplinei în caz de capitulare a ocupanților. Pentru a nu fi surprinși de momentul eliberării, pregătiri febrile fac și cei aflați în emigrație, îndeosebi guvernul și regele Haakon. În vara anului 1944 Comandamentul suprem al armatei norvegiene aflat la Londra a elaborat un plan secret de creare a cinci baze de operații, amplasate de regulă în regiuni greu accesibile pentru ocupanți. Una din aceste baze a fost organizată la 100—150 km nord de Oslo, alta la 100 km nord de Bergen, alta în zona dintre Kristiansand și Stavanger, alta la 100 km nord de Hamar, iar a cincea la 100 km est de Trondheim. Primele baze au avut un efectiv de circa 3 000 combatanți pregătiți deja în Anglia și

⁹³ W. Brandt, *op. cit.*, p. 184.

⁹⁴ S. Kjeldstadli, *op. cit.*, p. 337.

trimiși în țară în a doua parte a anului 1944. Concomitent unități militare și polițienești norvegiene au fost pregătite și în Suedia.

În astfel de condiții neputința ocupanților și a quislingilor devenea tot mai evidentă. Practic mișcarea de rezistență controla întreaga țară. La sfârșitul lunii aprilie 1945 o atmosferă de așteptare a eliberării începe să domnească la Oslo. În această situație Frontul Patriei și alte centre ale rezistenței lansează o proclamație care anunțând apropiata capitulare a Germaniei hitleriste făcea apel la evitarea unor acțiuni pripite care ar putea aduce prejudicii țării.

Sub imperiul evoluției evenimentelor aparatul quislingist intră într-o puternică descompunere. Presa quislingistă își moderează tonul iar șeful Nașional Samlingului — care pierduse între timp numeroși aderenți — declară că Norvegia a fost totdeauna neutră, de aceea nu trebuie să devină un teatru de război. Când miniștrii au început a-și părăsi posturile, Quisling a mai recurs fără succes la încercarea de a forma un guvern de tranziție pe o „bază mai largă”. Mai mult chiar, a încercat o întrevedere cu reprezentanții rezistenței din interior și exterior, căreia nici Frontul Patriei și nici guvernul din emigrație nu-i dau curs⁹⁵. Încercările alibiste și „conciliante” ale lui Quisling de a se salva n-au dat rezultate.

La 9 mai unitățile avansate ale aliaților pun stăpânire pe aerodromurile din țară. Trupele aliate cu un efectiv de 30 000 ostași⁹⁶, alături de care au acționat forțele norvegiene cu un efectiv de 52 000⁹⁷ compuse din combatanți ai mișcării de rezistență și forțe polițienești pregătite în Suedia, au trecut la dezarmarea celor 342 000 de soldați și ofițeri germani aflați în Norvegia. Conducerea mișcării de rezistență a trecut la instalarea comandanților militari, ai poliției și șefilor administrației de stat desemnați de comun acord cu guvernul din emigrație încă din februarie 1945. La 13 mai 1945, în condițiile în care în țară fuseseră restabilite liniștea și ordinea, se întoarce la Oslo guvernul din emigrație, urmat la 7 iunie de regele Haakon al VII-lea. Războiul și ocupația au întărit sentimentul de solidaritate al tuturor păturilor și categoriilor sociale. La alegerile din anul 1945, la care comuniștii au primit 12%₀ din voturi, între diferitele forțe politice s-a realizat un acord privind elaborarea și înlăptuirea unui program de reconstrucție. Divergențele de păreri au apărut mai târziu, când forțele cele mai înaintate ale societății au fost înlăturate treptat din guvern, iar unele revendicări ale rezistențelor au fost uitate.

⁹⁵ W. Brandt, *op. cit.*, p. 186.

⁹⁶ *Norges krig, 1940—1945*, vol. III, p. 810—811.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 803, 810—812.

Noul guvern de coaliție, în frunte cu Einar Gerhardsen, a trecut la măsuri de condamnare și pedepsire a colaboraționiștilor și trădătorilor țării. 30 din aceștia au fost condamnați la moarte, din care 25, în frunte cu Quisling, au fost executați. Peste 500 de persoane au fost condamnate la minimum 8 ani detențiune iar altele impuse la mari amenzi.

Prin lupta sa poporul norvegian și-a adus, pe măsura posibilităților sale materiale și umane, aportul la înfrângerea Germaniei naziste și a colaboratorilor săi din Norvegia. În această luptă și-au pierdut viața cca 10 000 de patrioți din cadrul rezistenței⁹⁸. Din aceștia 1 000 de persoane au fost ucise în timpul invaziei germane, alte 5 000 din cadrul marinei cu ocazia diferitelor misiuni, iar cca 1 600 au pierit în lagărele de concentrare ca urmare a regimului de exterminare. Peste 600 de patrioți au fost condamnați la moarte. Aproximativ 700 de marinari și 300 de aviatori norvegieni au pierit în urma luptelor purtate în cadrul forțelor aliate. Peste 35 000 de norvegieni au suferit privațiunile închisorilor și lagărelor hitleriste, iar alte mii au fost supuși regimului muncii forțate. La acestea se adaugă însemnate pierderi materiale a căror valoare s-a cifrat la 19,7 miliarde coroane⁹⁹, ceea ce însemna de 25 de ori bugetul mediu al țării dinainte de război sau 300/0 din patrimoniul național.

Rezistența antifascistă a poporului norvegian a dovedit ocupanților că niciodată un popor, fie numai de 3 milioane, nu poate fi înrobit dacă-și prețuiește cum se cuvine libertatea și independența.

⁹⁸ W. Brandt, *op. cit.*, p. 188.

⁹⁹ *Antifașistskoe dvijenie soprotivleniia*, p. 589.

BELGIA

dr. CONSTANTIN BOTORAN

BELGIA ÎN ANII PREMERGĂTORI INVAZIEI HITLERISTE

În perioada interbelică cercurile conducătoare din Belgia și-au propus drept obiectiv menținerea și consolidarea statu-quo-ului european stabilit prin tratatele de la Versailles, apărarea independenței și securității naționale a țării. Acest obiectiv fundamental al politicii externe belgiene urma să fie realizat în primul rînd prin participarea activă la lucrările și inițiativele Societății Națiunilor — concepută ca un instrument al păcii și securității popoarelor —, prin intensificarea și extinderea cooperării cu acele state care se pronunțau pentru respectarea tratatelor și consolidarea păcii. Primul pas pe calea realizării acestor deziderate l-a constituit încheierea acordului militar defensiv cu Franța în 1920, acord care urma să constituie un punct de plecare pentru o înțelegere asemănătoare cu Marea Britanie, ceea ce însă nu s-a realizat. Pactul de la Locarno din octombrie 1925 reafirma inviolabilitatea graniței germano-belgiene stabilită prin tratatul de la Versailles. De la această dată cei doi stîlpi ai securității belgiene deveneau implicit Locarno și Societatea Națiunilor.

În împrejurările complexe ale relațiilor internaționale din anii '30, cînd sistemul de alianțe ce garantau securitatea Belgiei s-a prăbușit ca urmare a încălcării sistematice de către Germania hitleristă a prevederilor Tratatului de la Versailles și a celor de la Locarno, în condițiile politicii de cedare promovate de democrațiile apusene, guvernul belgian condus de Paul Van Zeeland, șeful Partidului Catolic (Parti Catholique — P.C.), cu acordul deplin al regelui Leopold al III-lea, a denunțat în 1936 acordul militar cu Franța, proclamînd o politică așa-zisă a „mîinilor libere“, „de independență exclusiv și integral belgiană“¹. Această politică beneficia în 1937 de garanția din partea An-

¹ Această definiție este conținută în discursul rostit la 20 iulie 1936 de ministrul afacerilor externe, socialistul P. H. Spaak, și în expozeul regal asupra politicii de independență din 14 octombrie același an.

gliest, Franței și Germaniei². Astfel, în momentul declanșării conflagrației, în septembrie 1939, Belgia era o țară neutră, în afara oricăror alianțe politice cu alte state.

Noua orientare a politicii externe a fost opera celor trei partide care dominau viața politică a Belgiei și din rîndul cărora se recrutau membrii guvernului: Partidul Catolic, Partidul Muncitoresc Belgian (Parti Ouvrier Belge — P.O.B.) și Partidul Liberal (Parti Libéral — P.L.). P.C. și P.L. grupau forțele de centru și de dreapta ale burgheziei belgiene, în timp ce P.O.B., aflat adesea în opoziție, căuta să contracareze politica conservatoare promovată de aceste două partide atît pe plan intern cît și pe plan extern. În 1936 P.O.B. era cel mai puternic partid politic din Belgia, deținînd 70 de locuri în Camera deputaților față de 63 ale catolicilor și 23 ale liberalilor. După moartea lui Vandervelde, survenită în decembrie 1938, conducerea partidului a fost preluată de Henri de Man, care avea să joace un rol nefast în anii ocupației germane. Un număr de socialiști, mai ales cei care alcătuiau aripa de dreapta a acestui partid, au participat la diferite guverne alături de catolici sau liberali, avînd o contribuție importantă în elaborarea politicii de neutralitate, politică ce convenea cercurilor reacționare din Belgia care manifestau simpatii fățișe față de regimul hitlerist din Germania.

Împotriva politicii inaugurate în 1936 s-a pronunțat cu hotărîre Partidul Comunist din Belgia (Le Parti Communiste de Belgique — P.C.B.), care la acea dată avea un efectiv de aproape 8 500 de membri și se bucura de o mare adeziune din partea muncitorilor din industria minieră și metalurgică*. Îndepărtînd în mare parte practicile sectare din anii '20, P.C.B. a reușit să organizeze și să conducă puternicele acțiuni revendicative ale muncitorimii belgiene din anii 1933—1937, desfășurate pe baza frontului unic cu aripa de stînga a P.O.B. Drept rezultat, Congresul de la Noël din 1936 a finalizat unificarea organizațiilor de tineret ale celor două partide într-o nouă organizație — Federația națională a gărzilor tineretului socialist unificat (Fédération nationale des Jeunes Gardes Socialistes Unifiés — F.N.J.G.S.U.), care a avut un rol important în organizarea mitingurilor și demonstrațiilor antifasciste din acești ani.

Avertizînd că principala primejdie pentru independența și securitatea Belgiei venea din partea Germaniei hitleriste, P.C.B. s-a pronunțat

² J. Gérard-Libois, Josè Gotovitch, *L'an 40. La Belgique occupée*, Bruxelles, 1971, p. 15; vezi și J. Willequet *Regards sur la politique belge d'indépendance (1936—1940)*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 31, 1958, p. 6

* Partidul Comunist din Belgia exercita o mare influență în rîndul muncitorilor din Bruxelles, a celor din regiunea Borinage (centrele Charleroi și Liège), precum și a celor din provinciile flamande Anvers, Gand și Alost.

pentru reluarea alianțelor cu Anglia și Franța și pentru întărirea capacității de apărare a țării: „Țara noastră trebuie să fie înaintea de toate capabilă și hotărâtă în a se apăra ea însăși, în a dezvolta la maximum capacitatea sa de apărare, arăta secretarul general al partidului, X. Relecom, la plenara C.C. din 14 ianuarie 1939... Dar, continua el, în ciuda eroismului fiilor săi, Belgia nu va putea să se apere singură contra hitlerismului ucigător”³.

Influența de care se bucura P.C.B. în rîndul maselor este atestată de trimiterea a 9 deputați comuniști în parlamentul țării în urma alegerilor din 1936 și 1939⁴.

Un loc important în contextul vieții politice belgiene și cu adînci repercusiuni asupra evenimentelor din perioada războiului l-a avut problema națională. Este cunoscut faptul că încă de la crearea statului belgian în 1831 în fruntariile acestei țări s-au aflat două mari comunități deosebite din punct de vedere etnic și cultural: o regiune francofonă — Valonia, ai cărei locuitori vorbesc limba franceză și care înglobează bogatele provincii industriale din sudul țării, cele mai avansate din punct de vedere economic, și provinciile de nord ale Flandrei cu o populație ce vorbește neerlandeza. Între cele două comunități existau puternice divergențe izvorîte atît din deosebirile lingvistice și culturale, cît și din nivelul inegal de dezvoltare economică și politică. Paritatea lingvistică în administrația centrală, armată și tribunale a fost realizată de-abia în 1935.

Aceste divergențe, puternic stimulate și din exterior, mai ales de Germania, au constituit obiect de speculație din partea forțelor reacționare și naționaliste, în special a celor care proveneau din rîndul populației flamande, care se pronunțau fie pentru autonomia Flandrei, fie pentru crearea unui mare stat panneerlandez ce urma să înglobeze Țările de Jos și Flandra. Cea mai importantă organizație a flamanzilor de tendință fascistă a fost creată la jumătatea anului 1936 de învățătorul pensionar Gustaaf de Clercq și s-a intitulat Mișcarea Națională Flamandă (Vlaams de Nationaal Verbond — V.N.V.).

Și în rîndul populației valone hitleriștii vor găsi aliați și colaboratori fideli. Aici mișcarea rexistă de tendință fascistă fondează în 1935, sub directa conducere a lui Léon Degrelle, Partidul Rex*, care la alegerile din 1936 prezenta liste separate de cele ale Partidului Catolic

³ J. Gérard-Libois, J. Gotovitch, *op. cit.*, p. 53.

⁴ Iată care era repartitia locurilor în Camera deputaților deținute de fiecare partid politic din Belgia în urma alegerilor din 1939, ultimele dinaintea izbucnirii războiului: catolici 73, socialiști 64, liberali 33 (vezi J. Gérard-Libois, J. Gotovitch, *op. cit.*, p. 53).

* Denumirea vine de la publicația „Rex”, al cărei redactor era L. Degrelle.

din cadrul căruia provenise. Aderenții acestui partid erau recrutați din rîndul păturilor de mijloc și o parte a intelectualilor cîștigați de ideile naționalist-șovine. Rexistii erau partizanii sporirii prerogativelor regelui și în general ale puterii executive în detrimentul celor parlamentare, iar pe plan economic preconizau o economie de tip corporatist asemănătoare celei pe care și-o imaginase Mussolini.

Influența pe care o exercitau aceste două partide de tip fascist asupra opiniei publice belgiene se poate aprecia, printre altele, și după numărul de locuri obținute în Camera deputaților în urma alegerilor din 1936 și 1939 *. Ele au jucat rolul coloanei a V-a atît înaintea cît și în timpul ocupației germane. Aceasta era dispoziția forțelor politice interne cînd Belgia a fost surprinsă de evenimentele din 1940.

După ocuparea Poloniei, în septembrie 1939, Reichul german a început pregătiri febrile pentru punerea în practică a planului de invazie a Belgiei și Olandei **, pentru a-și crea astfel o bază de atac împotriva Franței. La acea dată Belgia avea o armată cu un efectiv relativ însemnat, de circa 600 000 de oameni ⁵. Ultimele iluzii ale acestora care mai sperau că prin politica neutralității absolute vor reuși să ferească țara de ravagiile mării conflagrații erau spulberate în zorii zilei de 10 mai 1940 cînd armatele Germaniei fasciste, în ciuda repetatelor asigurări date de către conducătorii naștiți că vor respecta neutralitatea Belgiei (ultima la 26 august 1939) ⁶, au trecut granițele acestei țări, fără o declarație prealabilă de război. Cîteva ore după aceea, ambasadorul Germaniei la Bruxelles înmîna ministrului de externe belgian o notă explicativă în care se arăta că „în scopul prevenirii unei invazii aliate, germanii s-au văzut constrînși să asigure prin forța armelor neutralitatea Belgiei, Olandei și Marelui Ducat de Luxemburg” ⁷.

Situația militară pe front a evoluat hotărît în defavoarea Belgiei. Politica internă și externă promovată de guvernele belgiene înainte de război, precum și existența unei puternice coloane a V-a explică în mare măsură insuccesele militare din mai 1940. La acestea s-a adăugat și doctrina militară depășită, subaprecierea rolului armatelor mecanizate

* La alegerile din 1936 V.N.V. a obținut 16 locuri în Cameră iar rexiștii 21, în timp ce la cele din 1939 V.N.V. a obținut 17 iar rexiștii numai 4.

** Planul de invazie a Olandei, Belgiei și Franței purta denumirea de planul operativ „Gelb” și urma să fie pus în practică de trei grupuri de armată constituite în acest scop. Grupului de armate B, în care intrau 27 de divizii puse sub comanda generalului colonel von Bock, i-a revenit misiunea de a invadea Belgia și Olanda.

⁵ J. Gérard-Libois, J. Gotovitch, *op. cit.*, p. 85.

⁶ L. A. Bezîmenski, *Generalii germani cu și fără Hitler*, Editura științifică, București, 1962, p. 183.

⁷ George K. Tanham, *Contribution à l'histoire de la Résistance belge 1940—1944*, Bruxelles, 1971, p. 18.

și al aviației în condițiile războiului mobil. Cu tot eroismul armatei belgiene, în primele zile de luptă armatele germane au obținut victorii atât pe plan militar cât și pe plan psihologic. Armatele franceze și engleze sosite în Belgia la cererea expresă a regelui Leopold n-au reușit să oprească înaintarea germană. La 13 mai era ocupat Liège și în aceeași zi trupele germane traversau Meuse și canalul Albert, care slujeau drept bază a sistemului de apărare belgian. În a șaptea zi a invaziei armatele germane au intrat în Bruxelles, guvernul belgian fiind nevoit să se evacueze la Ostende. O zi mai târziu a căzut Anversul. În timpul celor zece zile cât au continuat luptele în diferite regiuni ale țării, obiectivul principal al armatelor aliate a constat în evitarea încercuirii și asigurarea retragerii spre Dunkerque. Eroica rezistență a armatei belgiene în aceste zile, arată G. Lovinfosse, a contribuit la reușita îmbarcării celor 335 000 de soldați anglo-francezi care au traversat Canalul Mîneicii pentru a relua lupta cu invadatorul pe pămîntul Angliei⁸.

În primele ore ale zilei de 28 mai 1940, cînd armata belgiană se afla într-o situație critică⁹, regele, acționînd mai mult ca șef al armatei decît ca șef al statului, a capitulat din inițiativă personală, declarîndu-se prizonier al nemților*.

Insistența guvernului în a-l determina pe rege să părăsească țara, după exemplul reginei Olandei, și să organizeze rezistența din afară împotriva ocupantului s-a lovit de refuzul hotărît al acestuia care spera să-și salveze coroana și să formeze un guvern în Belgia ocupată. Aceste iluzii erau întretinute și de oameni din anturajul său, printre care un rol important l-au avut De Man și generalul Van Overstraeten¹⁰. În această situație guvernul, care se retrăsese între timp în Franța, urmat de un mare număr de deputați și senatori, s-a reunit la Limoges, a anulat capitularea și a refuzat să mai recunoască pe Leopold III ca șef al statului. La aceeași întrunire, guvernul Pierlot a anunțat hotărîrea sa de a continua războiul alături de Anglia și Franța. După ocu-

⁸ G. Lovinfosse, *La Résistance belge et les alliés, în European resistance movements 1939—1945*, 1964, p. 263.

⁹ Armata belgiană se găsea la 28 mai pe malul Mării Nordului într-un perimetru de 50 km lungime și 30 de km lățime, fiind amenințată de o zdrobitoare înfrîngere (vezi *Antifašistskoe dvijenje soprotivleniia v stranah Evropi v godi vtoroi mirovoi voini*, Moskva, 1962, p. 474).

* Acesta a fost singurul act de acest gen din timpul războiului, cînd șeful unui stat ocupat a acceptat să rămînă în țară cu statut de „semideținut”, făcînd astfel jocul hitleriștilor, care doreau ca poporul belgian să se împace cu gîndul pierderii independenței. Actul capitulării a avut serioase repercusiuni asupra rezistenței belgiene, atitudinea față de forma de guvernămînt a Belgiei postbelice fiind obiectul unor aprige dispute între diferite forțe participante la mișcarea de eliberare.

¹⁰ Vezi J. Gérard-Libois, J. Gotovitch, *op. cit.*, capitolul *Le Roi et les ministres pendant les dix-huit jours*.

parea Franței, guvernul belgian s-a mutat la Londra unde a rămas pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. În felul acesta, avînd în vedere că guvernul aflat în emigrație a fost purtătorul de cuvînt al națiunii și recunoscut ca atare de puterile ce făceau parte din coaliția antihitleristă, Belgia s-a aflat, din punct de vedere juridic, în situația de țară ocupată și nu capitulată. Nerecunoașterea de către guvern a actului de capitulare necondiționată impus de Germania a contribuit la intensificarea mișcării de rezistență din interiorul țării.

„NOUA ORDINE“ GERMANĂ

Îndată după cucerirea țării, hitleriștii au luat o serie de măsuri menite să le asigure o dominație deplină, măsuri ce concordau cu declarațiile făcute de Hitler încă la 19 mai 1940, potrivit cărora „țările mici, în special Belgia și Olanda, trebuie să fie subordonate Germaniei în special în două domenii: cel al politicii de război și cel al politicii externe“¹¹. Aceasta însemna de fapt lichidarea independenței de stat a Belgiei. Misiunea de a instaura în Belgia „noua ordine“ a fost încredințată unei administrații militare pusă sub autoritatea generalului von Falkenhausen, comandant al armatelor germane din Belgia și Franța de nord, ajutat îndeaproape de generalul Eggert Reeder. La scurt timp, administrația militară a fost dublată de o armătură represivă compusă din șase secții ale poliției secrete și Gestapoul care acționau sub îndrumarea și controlul R.S.H.A. (Oficiul central al securității Reichului) condus de Himmler.

Deja la începutul lunii iunie 1940 și-au făcut apariția la Bruxelles membri ai organizațiilor S.A., S.S., N.S.K.K. Poliția SS se implantează puternic în administrația Belgiei mai ales după vizita la Bruxelles a lui Heydrich, vizită urmată la cîteva zile de instalarea în capitala belgiană a unui stat major al R.S.H.A., avînd în frunte pe Kriminaldirektor Franz Straus¹². Poliția secretă supraveghea toate sectoarele vieții publice belgiene. Personalul cel mai numeros și prerogativele cele mai largi le avea secția a 4-a, Gestapoul propriu-zis, care se ocupa cu „depistarea și reprimarea adversarilor“, în special a comuniștilor, a luptătorilor din rezistență, a evreilor și a emigranților antifasciști¹³.

¹¹ *Antifașistskoe dvijenie soprotivleniia*, p. 473.

¹² A. De Jonghe, *La lutte Himmler-Reeder pour la nomination d'un H.S.S.P.F. à Bruxelles (1942—1944)*, în „Cahiers d'histoire de la seconde guerre mondiale“, nr. 3/1974, p. 124—125.

¹³ J. Gérard-Libois, J. Gotovitch, *op. cit.*, p. 141—149.

Administrația militară a deținut puterea în țară pînă în iunie 1944, cînd a fost desemnată, doar pentru cîteva săptămîni, o administrație civilă avînd în frunte pe gauleiterul nazist K. Grohé.

Organele militare germane și-au exercitat conducerea prin intermediul Comitetului general al secretarilor de stat* și a unui aparat funcționăresc rămas în țară după plecarea guvernului belgian. Acceptarea de către ocupant a acestei formule urmărea să atragă de partea sa aparatul administrativ național și cu sprijinul său să asigure ordinea și condițiile necesare pentru exploatarea resurselor țării în favoarea Reichului. În practică autoritățile militare de ocupație au tratat pe funcționarii belgieni ca pe simpli administratori pentru afaceri curente, lipsiți în fapt de o responsabilitate reală. Aparatul de stat belgian rămas în țară, solidar cu regele, și avînd sprijinul unor importante cercuri economice, a acceptat colaborarea cu ocupantul în administrarea țării.

Ca și în timpul ocupației din 1914—1918, ocupanții germani au exploatat la maximum resursele materiale și umane în vederea continuării politicii de război. Cea mai mare parte a resurselor de materii prime, combustibil și alimente, existente în țară, au luat drumul Germaniei. O mare parte din mijloacele de transport (trenuri, automobile, echipaje navale) au fost rechiziționate de către hitleriști și folosite în scopuri de război. În același scop, administrația militară din Belgia a luat primele măsuri vizînd restaurarea vieții economice și rezolvarea problemei celor 500 000 de șomeri¹⁴, care puteau periclita pozițiile ocupantului. Întreprinderile din industria belgiană au primit comenzi de război; uzinele metalurgice, care înainte de război produceau peste 3 milioane tone de fontă și oțel, și-au reluat activitatea.

Redresarea economiei belgiene și trecerea acesteia pe picior de război s-au făcut cu concursul marilor magnați ai capitalului financiar și industrial din Belgia care, promovînd o așa-zisă „politică a muncii“, au contribuit la întărirea pozițiilor ocupantului. Belgienii au fost supuși la mari impozite și contribuții necesare întreținerii armatei de ocupație și a celor 120 000 de funcționari germani care lucrau în aparatul administrativ. În perioada 1940—1944 suma acestor contribuții s-a ridicat la cifra de 73 miliarde de franci¹⁵.

Măsurile cele mai dure și cele mai detestate de belgieni au fost cele privitoare la munca forțată. Încă din toamna anului 1940 autori-

* Acest comitet a fost creat după părăsirea țării de către guvernul Pierlot și a coordonat activitatea diferitelor ministere.

¹⁴ *L'emploi de la main d'oeuvre belge sous l'occupation 1940*, vol. I, document 5, Bruxelles, 1970, p. 8.

¹⁵ *Anti-faşistskoe dvijenie soprotivleniia*, p. 474.

tățile germane au organizat trimiterea la muncă în Germania în special a muncitorilor metalurgiști și mineri calificați. Nu au lipsit însă nici muncitorii feroviari, textiliști sau constructori. Văzînd că munca voluntară nu dă rezultatele scontate*, autoritățile de ocupație au introdus, la 6 martie 1942, munca obligatorie în Belgia și în nordul Franței. Șase luni mai târziu, o nouă ordonanță institua trimiterea forțată și în Germania a bărbaților între 18 și 50 de ani și a femeilor celibatate între 21 și 35 ani. Aceste ordonanțe prevedeau pedepse aspre împotriva refractarilor și a familiilor acestora. În perioada 1942—1944 au fost trimiși la muncă forțată 260 000 de belgieni, dintre care 190 000 în Germania și 70 000 în Belgia și în nordul Franței. Dacă la această cifră se adaugă numărul celor aproximativ 50 000 prizonieri belgieni care în 1944 se aflau în Germania¹⁶ căpătăm imaginea de ansamblu a acestui fenomen atît de detestat de poporul belgian.

Referindu-se la întregul cortegiu de suferințe și umilințe la care a fost supus poporul belgian în anii 1940—1944, la concepțiile și practicile caracteristice regimului de ocupație german, istoricul belgian G. K. Tanham consideră că „germanii au uzurpat complet suveranitatea belgiană, mobilizînd resursele și populația țării în serviciul efortului lor de război și străduindu-se prin toate mijloacele să integreze pe belgieni în sistemul totalitar nazist”¹⁷.

Îndată după ocuparea militară a Belgiei, activitatea partidelor și organizațiilor fasciste din țară s-a intensificat. Mișcarea națională flamandă (V.N.V.) care în anii războiului concentra circa 70 000 de oameni¹⁸ a enunțat un program de creare a unui stat autonom al flamanzilor care să cuprindă întreaga Flandră cu partea ei belgiană, olandeză și franceză. Prezumtivul șef al acestui stat fantomă, Gustaaf de Clercq, declara la 10 septembrie 1940 că „noua organizație statală va fi parte inseparabilă a ansamblului german”¹⁹. Asemenea idei au continuat să fie propovăduite și de Henri Elias, conducător al V.N.V. și al organului său central, gazeta „Volk en Staat”, după moartea lui de

* În decembrie 1940, de pildă, din cei 80 000 de muncitori care trebuiau să se prezinte la lucru fie în Belgia, fie în Germania, numai 45 506 figurau pe listele de salarii. Cea mai mare parte dintre cei care refuzau să plece la muncă obligatorie, întăreau rîndurile mișcării de rezistență.

¹⁶ Vezi *L'exploitation de la main-d'oeuvre belge sous l'occupation hitlérienne*, prezentat la colocviul de la Moscova din 1970 de J. Vanwe'kenhuyzen, în „Cahiers d'histoire de la seconde guerre mondiale” nr. 1/1970.

¹⁷ G. K. Tanham, *op. cit.*, p. 23.

¹⁸ La 10 mai 1940 V.N.V. avea 25 000 de membri (vezi J. Gérard-Libois și J. Gotovitch, *op. cit.*, p. 301).

¹⁹ E. Duraczyński, J. J. Terej, *Europa Podziemna. 1939—1945*, Warszawa, 1974, p. 75.

Clercq survenită în 1942. Alte două organizații colaboraționiste în rîndul populației flamande — cea condusă de avocatul Renè Lagrou purtînd denumirea „Algemene SS — Vlaanderen“, susținută direct de la Berlin de Himmler, și „De Vlag“, condusă de Gruppenführerul SS G. Berger — au executat fără rezerve ordinele primite de la națiști. Enunțînd teoria legăturii de sînge a flamanzilor cu germanii, Van De Wielle, unul din liderii naționaliștilor flamanzi, se pronunța în mod deschis pentru Anschluss Flandrei la Marele Reich german și pentru colaborarea necondiționată. „Sîntem germani, germani 200 la sută și vom lupta pînă ce vom fi primiți ca parte inseparabilă a Reichului.“²⁰

Ocupantul înregistra succese și în ceea ce privește colaborarea cu Partidul Rex. La Paris, șeful acestui partid, Lèon Degrelle, și colaboratorii săi au luat imediat contact cu reprezentanții Reichului, de care-i lega o veche prietenie, pentru a pune la cale un plan de acțiune în vederea rolului ce urmau să-l joace în cadrul „noii ordini“. Obiectivul principal al națiștilor în Valonia, în materie de colaborare, era „strîngerea tuturor forțelor colaboraționiste și sustragerea locuitorilor din această parte a țării de sub influența franceză“. Instrumentul ce urma să fie folosit pentru atingerea acestui scop era Partidul Rex, care în 1940 avea un efectiv de 15 000—20 000 de membri. Gazeta acestui partid își încheia editorialul din 1 ianuarie 1941 cu cuvintele *Heil Hitler*, iar Lèon Degrelle, cinci zile mai tîrziu, sublinia „comunitatea ideologică a rexismului și a național-socialismului“ și proclama „deplina sa încredere în Hitler, omul cel mai extraordinar al timpurilor noastre“²¹.

Autoritățile de ocupație au încredințat conducătorilor partidelor fasciste din Belgia funcțiile de conducere cele mai importante în administrația centrală și locală. Astfel, în funcția de secretar general al afacerilor interne hitleriste au numit pe Gérard Romsée, unul din șefii marcați ai V.N.V., iar la departamentul problemelor economiei, membri ai acestui partid conduceau sectoarele prețurilor și folosirii forței de muncă. Din rîndul organizațiilor fasciste au fost create detașamente înarmate de teroriști și recrutați colaboratori voluntari care au acceptat deznaționalizarea și integrarea în formațiunile naziste de luptă SS. După modelul SS, din formațiunile de luptă ale rexistilor, care numărau în 1940 peste 4 000 de oameni, s-a alcătuit mai tîrziu „Legiunea valonă“ care a luat parte alături de armatele hitleriste la luptele de pe frontul

²⁰ Frans Van der Elst, *Elias, Chef du V.N.V.*, în „Cahiers d'histoire de la seconde guerre mondiale“, nr. 3/1974, p. 180.

²¹ „Le Pays Réé.“ din 7 ianuarie 1941. Citat după J. Gérard-Libois, J. Gotovitch, *op. cit.*, p. 294.

din rășărit²². În același scop a fost folosită și „Legiunea Flamandă“, organizația de luptă a V.N.V.

Trebuie totuși remarcat faptul că în ciuda sprijinului primit din partea Berlinului și a autorităților de ocupație, partidele fasciste, folosite ca simple unelte de către naziști, nu au reușit de-a lungul celor patru ani de ocupație să cucerească poziții importante în rîndul maselor în special în raioanele cu populație valonă. Oarecare influență în țară au avut naționaliștii flamanzi, care au speculat sentimentele naționale ale populației din Flandra, dar nici ei n-au avut o bază de masă. Într-un raport întocmit de un înalt funcționar din cadrul administrației militare, adresat M.A.E. al Germaniei, se arăta că „nici de Clercq, nici Degrelle nu se bucură de autoritate în țară. Dacă vrem să ne sporim influența în Belgia trebuie să evităm de a ne angaja prea mult cu de Clercq și Degrelle“²³.

În situația în care partidele și organizațiile fasciste din Belgia nu puteau oferi ocupantului sprijinul de care avea nevoie, conducătorii celui de-al III-lea Reich, în efortul de a-și stabili pozițiile în țară și de a-și extinde influența în diferite medii sociale, și-au îndreptat atenția spre regele Leopold și camarila sa, legați de politica Germaniei naziste. Vizita pe care ex suveranul belgian a făcut-o lui Hitler la Berchtesgaden, la 19 noiembrie 1940, a avut drept obiectiv, după părerea lui F. Demany și a altor istorici care studiază această perioadă, să obțină din partea dictatorului nazist asigurarea că în cazul victoriei germane dinastia va fi menținută pe tronul Belgiei. Intenția regelui era de a forma un consiliu economic pus sub autoritatea sa, care să sprijine administrația germană în efortul de a repune pe picioare economia țării în vederea continuării războiului. În notele interpretului convorbirii Leopold—Hitler se apreciază că acest organism economic urma să devină un fel de intermediar între belgieni și puterea ocupantă²⁴. Întrevederea nu s-a soldat cu rezultatele scontate de Leopold al III-lea, deși hitleriștii au văzut în permanență în persoana sa o rezervă ce urma să fie folosită la momentul oportun. Ocupanții hitleriști au considerat că în situația scăderii prestigiului regelui era mult mai avantajos să atragă de partea lor pe unii lideri ai organizațiilor muncitorești care simpatizau cu politica internă și externă a celui de-al treilea Reich. Un rol nefast în dezorientarea muncitorimii belgiene l-a jucat președintele Partidului Muncitoresc Belgian, Henri de Man. La jumătatea lunii iunie 1940 el a redactat un manifest în care proclama că „războiul a adus prăbușirea regimului parlamentar și a plutocrației capitaliste în

²² *Antifașistskoe dvijenie soprotivleniia*, p. 477—478.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Vezi J. Gérard-Libois, J. Gotovitch, op. cit.*, p. 212—213.

aşa-zisele democrații iar pacea va putea fi instaurată numai într-o Europă unificată pe calea armelor în care frontierele economice vor fi desființate”²⁵.

Trecînd de la vorbe la fapte, de Man a dizolvat în iunie 1940 P.O.B., considerînd că rolul politic al acestuia se terminase, apoi cu sprijinul unor lideri de dreapta ai Confederației Generale a Muncii din Belgia (Confédération Générale du Travail de Belgique — C.G.T.B.) și în deplin acord cu autoritățile de ocupație a creat, la 22 noiembrie același an, Uniunea lucrătorilor manuali și intelectuali (L'Union des Travailleurs Manuels et Intellectuels — U.T.M.I.), al cărei obiectiv consta în colaborarea strînsă cu autoritățile de ocupație în vederea instituirii și păstrării „noului ordin” în țară. Doctorul Voss, unul din principalii inițiatori ai acestei organizații, alături de de Man, considera că nici o altă grupare profesională în afara U.T.M.I. nu trebuia să fie recunoscută sau autorizată în a exercisa o activitate sindicală în Belgia. În 1942 Hitler a transferat acestei Uniuni toate fondurile și bunurile sindicatelor belgiene (peste 100 de milioane franci belgieni). Dar, în ciuda sprijinului material și a propagandei care s-a făcut în jurul acestei organizații, de Man și discipolii săi n-au reușit să atragă în uniune decît o mică parte a muncitorimii belgiene. Este suficient să amintim faptul că din totalul de 885 993 de muncitori aparținînd în anul 1939 celor două mari centrale sindicale — C.G.T.B. și Confederația Sindicatelor Creștine (Confédération des Syndicats Chrétiens — C.S.C.) —, în U.T.M.I. erau înscrși în 1942 doar 109 292, dintre care 92 075 în Flandra și 17 217 în Valonia²⁶.

Ocupantul a încercat, de asemenea, să atragă de partea sa și clerul catolic. Pentru aceasta, în perioada mai 1940—iunie 1942 hitleriștii au acordat preoțimii belgiene o serie de avantaje de ordin material (permise pentru liberă circulație în timpul nopții, procurarea de benzină, alte mărfuri strict raționalizate ș.a.). O cotitură în cadrul acestei politici avea să aibă loc la jumătatea anului 1942, cînd pentru autoritățile germane de ocupație devenise limpede eșecul politicii de curtoazie, cea mai mare parte a prelaților belgieni luînd parte activă la mișcarea de rezistență.

Toate cele arătate mai sus conduc la concluzia că majoritatea covârșitoare a populației belgiene a respins de la început și în mod hotărît colaborarea cu ocupanții hitleriști și într-o formă sau alta și-a manifestat ostilitatea față de ocupant. Se poate spune fără nici o exa-

²⁵ *Ibidem*, p. 221.

²⁶ Aderenții U.T.M.I. proveneau în cea mai mare parte din orașele flamande Anvers, Gand și din Bruxelles (vezi J. Gérard-Libois, J. Gotovitch, *op. cit.*, p. 278--279).

gerare că Belgia nu a cunoscut în istoria sa o ridicare a maselor populare la lupta de eliberare națională de o asemenea amploare ca cea din anii celui de-al doilea război mondial. În Belgia, ca și în alte țări din Europa occidentală cotoșite de naziști, mișcarea de rezistență s-a dezvoltat pe o largă bază populară și democratică. Restabilirea independenței naționale, a libertății și democrației era în acei ani o aspirație legitimă a întregului popor belgian. Pentru realizarea sa era necesară unirea tuturor forțelor patriotice interesate dintr-un motiv sau altul în alungarea invadatorilor din țară. Primejdia gravă ce plana asupra întregului popor belgian a făcut posibilă participarea la mișcarea de rezistență a unor forțe sociale și politice largi, cu scopuri și orientări politice diferite mai ales în ce privește finalizarea luptei de rezistență și organizarea societății belgiene în perioada imediat următoare.

POPORUL BELGIAN ÎN LUPTA CU INVADATORUL. PRIMELE MANIFESTĂRI DE REZISTENȚĂ (SFÎRȘITUL ANULUI 1940 — MIJLOCUL ANULUI 1941)

Destul de repede după capitulare, concomitent cu desfășurarea războiului și în condițiile confruntării maselor populare cu realitățile dure ale „noului ordin” germane, în Belgia își fac apariția primele manifestări de rezistență față de regimul de ocupație. Notăm în această ordine de idei marea manifestație populară din 10 noiembrie 1940 de la Bruxelles, răspuns spontan al cetățenilor la interdicerea de către autoritățile de ocupație a oricărei manifestații cu ocazia aniversării armistițiului din 1918. Poporul devansa cu 24 de ore omagiul obișnuit adus soldatului necunoscut. Era prima dată când masele populare treceau de la opoziția tacită la opoziția manifestă și în același timp primul indiciu că „noul ordin” nu avea o existență de lungă durată. La scurt timp după această demonstrație în cursul căreia s-au afirmat puternic sentimentele patriotice și de simpatie pentru aliați, o mare parte a populației a adoptat litera „V” ca simbol al victoriei alite*. Afișarea ei față de autoritățile de ocupație însemna deja o schimbare de spirit survenită în rîndul opiniei publice. Dealtfel, presa controlată de germani și de colaboraționiști avertiza asupra pericolului ce-l constituia această schimbare de atitudine

* La 14 ianuarie 1941, în timpul unei emisiuni a B.B.C. destinată Belgiei, Victor de Laveleye lansă „V”-ul ca simbol al victoriei împotriva hitleriștilor. Cu această literă începea cuvîntul „Victorie” în limbile franceză și engleză și „libertate” (Vrijheid) în neerlandeză.

a belgienilor. Gazeta „National Socialist“ admitea deschis existența unui sentiment antigerman în Belgia, scriind: „Este inutil să ne întoarcem privirea de la realitate. Nu se poate nega faptul că, pentru moment, marea majoritate a compatrioților este ostilă sau cel puțin indiferentă față de marea revoluție național-socialistă care remodelează Europa“²⁷. Șeful rexiștilor, Léon Degrelle, reproșa populației faptul de a fi „trup și suflet“ cu englezii, iar Robert Poulet, ziarist colaboraționist, deplora faptul că cea mai mare parte a belgienilor sînt incapabili de a înțelege importanța evenimentelor²⁸.

Paralel cu rezistența spontană a populației, numeroși patrioți belgieni animați de dorința de a acționa cu eficiență sporită au trecut la crearea organizațiilor și grupurilor de rezistență care să cuprindă marea majoritate a belgienilor dornici să lupte pentru eliberarea țării de sub cotropitori. Deși în anii războiului au existat în Belgia și acțiuni ale unor patrioți izolați care au luptat cu propriile lor mijloace, în uzine sau întreprinderi, se poate spune că rezistența efectivă, aceea care a grăbit victoria a fost în mod esențial opera grupurilor și organizațiilor de luptă care au acționat sub îndrumarea unor conducători responsabili și după planuri minuțios întocmite.

Pe plan politic și organizatoric încă din cursul anului 1940 în rezistența belgiană se delimitează două curente care corespundeau forțelor sociale și politice aflate la cei doi poli ai rezistenței. Pe de o parte, organizații de rezistență care grupau elemente provenite din rîndul burgheziei, clerici și vechi militari, cu vederi conservatoare și regaliste, de cealaltă parte, organizațiile politice ale clasei muncitoare, ale țărănimii și ale micii burghezii în care intrau antifasciștii, militanții de stînga, veteranii războiului din Spania, animați de rațiuni ideologice antiimperialiste și uneori antiregaliste. Deosebiri de vederi dintre cele două curente, deosebiri care s-au amplificat în ultima perioadă a rezistenței, s-au manifestat mai ales în ce privește viitoarele direcții de dezvoltare a Belgiei după eliberare. Dacă în viziunea aripii conservatoare a mișcării de rezistență lupta pentru alungarea invadatorilor hitleriști din țară avea ca obiectiv final reinstaurarea stărilor dinainte de război cărora să le fie aduse corective minore realizate în mod progresiv, pentru aripa de stînga, în cadrul căreia comuniștii și socialiștii (de stînga) au jucat un rol hotărîtor, eliberarea Belgiei urma să constituie punctul de plecare pentru înfăptuirea unor largi transformări democratice și sociale care să garanteze dezvoltarea țării pe o cale nouă și să excludă repetarea tragediei din 1940. Între aceste două tendințe oscilau o serie de grupări

²⁷ Paul Struye, *L'évolution du sentiment public en Belgique sous l'occupation allemande*, Bruxelles, 1945, p. 36.

²⁸ G. K. Tanham, *op. cit.*, p. 27.

și organizații care pentru moment înclinau spre o neutralitate politică deliberată, declarând că, înainte de toate, Belgia trebuie să fie eliberată de cotropitori. Concepția clară și bine precizată a comuniștilor și socialiștilor de stînga despre viitorul Belgiei, caracterul organizat și mult mai eficace al acțiunilor întreprinse de organizațiile care activau sub conducerea lor au determinat ralierea la acest pol a multor organizații și forțe politice care nu se situau pe poziția clasei muncitoare, dar erau animate de idealuri patriotice și democratice. Dealtfel, inițiativa și acțiunea practică de unire într-un singur front a tuturor combatanților împotriva hitleriștilor, peste deosebirile de ideologie, a aparținut, așa cum vom vedea, forțelor de stînga din mișcare și s-a soldat cu unele succese remarcabile. Comuniștii și socialiștii de stînga au manifestat o mare grijă pentru ca divergențele pe plan ideologic, afirmate adesea în presa clandestină, să nu ducă la divizarea și slăbirea frontului comun al rezistenței împotriva naziștilor. În anii rezistenței aceste divergențe au fost trecute pe un plan secundar față de sarcinile prioritare ale acțiunii comune contra ocupantului.

În primele rînduri ale mișcării de rezistență s-a situat în mod hotărît și consecvent clasa muncitoare belgiană în frunte cu partidul comunist. Cu puțin timp înainte de invadarea Belgiei, cercurile conducătoare belgiene au elaborat legea privitoare la „apărarea instituțiilor naționale“, prin care activitatea partidului comunist era pusă sub strictă urmărire, fiind considerată primejdioasă pentru securitatea statului*.

La 10 mai 1940, în ziua invadării Belgiei, partidul comunist a fost interzis și mii de comuniști au fost arestați. În aceeași lună partidele catolic și liberal dispăreau ca structuri politice organizate odată cu ocuparea țării iar Partidul Muncitoresc Belgian se dizolva ca urmare a acțiunii nefaste a șefului său, Henri de Man**. Partidul comunist din

* Pusă în dezbaterea Camerei, legea a fost aprobată cu 136 voturi pentru, 24 contra și 15 abțineri. În noiembrie 1939 fusese deja interzisă apariția organului central al P.C.B., gazeta „La Voix du Peuple“. Directivele greșite date partidelor comuniste de către Comintern, la scurt timp după încheierea tratatului sovieto-german din august 1939, au provocat confuzie și dezorientare și în P.C.B., fapt reflectat de principalele documente ale partidului elaborate la sfîrșitul lui 1939 și la începutul lui 1940, în care își fac acum loc aprecieri de genul „războiul este imperialist de ambele părți“, „noi nu vrem să murim nici pentru Hitler, nici pentru Chamberlain“, „nici Londra nici Berlinul“. Dacă în ce privește linia politică externă P.C.B. s-a situat pe o poziție greșită, pe planul acțiunii tradiționale a luptei de clasă comuniștii belgieni, bine ancorați în realitatea din țară, dominată de șomaj, creșterea prețurilor, prelungirea săptămîinii de lucru etc., au dezvoltat o largă acțiune revendicativă cu larg ecou în rîndul maseilor. Aceasta explică de ce în momentul invadării Belgiei de către armatele hitleriste, P.C.B., în ciuda măsurilor represive luate de autorități, își menținuse influența asupra maselor, își păstrase cadrele și militanții săi.

** O parte din conducătorii P.O.B. au emigrat împreună cu guvernul Pierlot la Londra.

Belgia, deși aflat în ilegalitate, rămânea singurul partid politic din țară cu structura și aparatul aproape complete, capabil să mobilizeze masele la lupta de rezistență. La 22 mai 1940, când invadarea țării era în plină desfășurare, comuniștii belgieni editează un număr al ziarului „La Voix du Peuple” (Vocea poporului) în care este expusă fără echivoc poziția P.C.B. „În timp ce guvernul, conducătorii sindicali, marii capitaliști o iau la fugă în plină debandadă cu casele lor de bani, lăsând țara în mizerie și dezordine — se arată în articolul editorial al acestei gazete —, considerăm că este de datoria noastră de a continua lupta pentru apărarea muncitorilor”. El se adresa victimelor războiului, sutelor de mii de concetățeni care se găseau în mizerie și sărăcie, cu îndemnul de a rămâne la posturile lor și a continua lupta. Pe bună dreptate autorii lucrării *L'an 40. La Belgique occupée* consideră că „foarte repede după invazie, P.C.B. se dovedea a fi un partid de acțiune și se manifesta ca atare sub diverse forme”²⁹. Combătând pe acei istorici care susțineau că P.C.B. a intrat în lupta de rezistență numai după invadarea Uniunii Sovietice de către trupele hitleriste, avocatul Jean Terfve, unul din conducătorii P.C.B., scria în „Le Drapeau Rouge” (Drapelul Roșu) din 20 septembrie 1961* : „Îndată după 10 mai 1940, P.C.B. a luat parte la mișcarea de rezistență, cea mai importantă sarcină a partidului constând în organizarea forțelor rezistenței... Este remarcabil faptul că, începând din 1940 pînă la eliberare, partidul a activat practic fără întrerupere”.

Pînă în mai 1941 eforturile partidului comunist s-au concentrat în direcția denunțării fără echivoc a noii ordini și a acțiunii nefaste a lui de Man, în vederea stabilirii și menținerii legăturii cu masele muncitoare. Succesele obținute pe această linie au permis P.C.B. să formuleze o nouă platformă politică. În apelul adresat popoarelor din Flandra și Valonia în mai 1941, P.C.B. abandonează lozinca „luptei pe două fronturi” și definește lupta pentru independența țării ca principalul și unicul obiectiv al partidului. În același apel P.C.B. invita celelalte organizații rezistente să-și unească eforturile într-un vast Front al Independenței (Front de l'indépendance — F.I.), care să acționeze unitar și fără rezerve. Partidul Comunist din Belgia avea să devină după această dată, așa cum remarcă istoricii belgieni Gérard-Libois și Gotovitch, „forța politică organizată cea mai solidă a rezistenței împotriva nazismului”³⁰.

²⁹ J. G. Libois, J. Gotovitch, *op. cit.*, p. 408.

* După interzicerea gazetei „La Voix du Peuple”, începînd din luna august 1940, organul central de presă al P.C.B. va apărea sub denumirea de „Le Drapeau Rouge”, denumire sub care apare și astăzi.

³⁰ J. Gérard-Libois, J. Gotovitch, *op. cit.*, p. 422.

Capacitatea de rezistență a clasei muncitoare belgiene a sporit sensibil în urma schimbărilor produse în atitudinea unei însemnate părți a conducătorilor socialiști. Manifestul lui de Man, prin care cerea dizolvarea P.O.B., a provocat indignare în rîndul mării majorități a militanților acestui partid. Deja la 31 mai 1941, Biroul P.O.B. s-a reunit la Limoges, în Franța, și a hotărît excluderea lui de Man din rîndurile P.O.B. Curente de stînga din cadrul P.O.B., avînd aderenți mai ales la Liège și Bruxelles, se pronunțau tot mai insistent pentru crearea unui nou partid care să rupă cu linia politică practică de P.O.B. în perioada dinainte de război. Un rol important în această direcție l-au jucat militanții Gărzilor Tineretului Socialist care au menținut vii tradițiile luptei antifasciste. Grupa clandestină a socialiștilor din Liège în frunte cu avocatul René Delbrouck și muncitorul linotipist Charles Ranier au editat un răspuns la manifestul lui de Man, în care, printre altele, se spunea: „Un partid care-și recunoaște erorile și le corijează nu-și diminuează ci, dimpotrivă, își sporește forța sa”³¹. Grupați în jurul unor personalități marcante, ca F. Legrand, Van Euckem, A. Haulot și alții, socialiștii de stînga rămași în țară editează manifeste în care clasa muncitoare era chemată la lupta pentru alungarea ocupanților hitleriști și pentru o nouă organizare a societății belgiene. Înfrîngerea lui Hitler, și pentru aceasta sprijinul ce trebuie acordat pe toată durata conflictului forțelor aliate, era condiția esențială și determinantă pentru realizarea acestui obiectiv. Pe această platformă politică, în august 1941, în provincia Namour, a fost convocat congresul clandestin al socialiștilor, care a hotărît crearea Partidului Socialist Belgian (Parti Socialiste Belge — P.S.B.); el va lua parte activă la mișcarea de rezistență belgiană*. „Le Monde du Travail” (Lumea muncii), organul noului partid care apărea cu antetul „clasa muncitoare rămîne bastionul eliberării noastre”, a fost una din cele mai importante publicații antifasciste clandestine.

Beneficiind de o îndelungată experiență de luptă antifascistă, clasa muncitoare belgiană, la chemarea P.C.B. și a socialiștilor de stînga, a început încă din primele luni ale ocupației lupta cu invadatorii hitleriști. Într-un studiu consacrat atitudinii și reacțiilor clasei muncitoare belgiene sub ocupația germană (1940—1944), profesorul univ. G. Jac-

³¹ J. Gérard-Libois, J. Gotovitch, *op. cit.*, p. 400.

* La mișcarea de rezistență au participat și socialiștii aflați în emigrație la Londra. Grupați în jurul lui Camille Huysmans ei au format fracțiunea politică cea mai coerentă a emigrației. Condamnînd acțiunea trădătoare a lui de Man, Huysmans, fost președinte al Internaționalei a II-a, compara rolul acestuia cu cel jucat de Quisling în Norvegia. Singura deosebire între cei doi trădători consta, potrivit părerii lui Huysmans, în faptul că Quisling era mai curajos și a trădat înainte ca Norvegia să fie invadată în timp ce de Man a trădat după aceea.

quemyns observă că „noua ordine“ nu a reușit să câștige simpatiile masei muncitoare. „Aproape toți muncitorii își manifestă neîncrederea în sindicatele noii ordini grupate în U.T.M.I., arată G. Jacquemyns. Germanul pentru care, vrînd-nevrînd, se muncește direct sau indirect, continuă autorul, este din ce în ce mai detestat“³².

Deși în primul an de ocupație P.C.B. și stînga socialistă nu au reușit să realizeze unitatea de acțiune a clasei muncitoare, au existat totuși, chiar în această perioadă, acțiuni coordonate de demascare și combatere a U.T.M.I., precum și organizarea unor mișcări greviste cu un pronunțat caracter antifascist. Semnalul luptelor greviste l-au dat muncitorii din Liège, care în iunie 1940 au declarat grevă în semn de protest față de înrăutățirea condițiilor de viață și față de măsurile polițienești luate de autoritățile de ocupație. În septembrie același an au intrat în grevă 10 000 de mineri din Borinage, iar în aprilie 1941 exemplul lor a fost urmat de cei 20 000 de muncitori metalurgiști din Charleroi.

Un mare ecou în opinia publică l-a avut contrademonstrația de la Liège din ianuarie 1941 ca răspuns la plănuita adunare a rexiștilor în acest raion. Dar cea mai puternică acțiune antifascistă a clasei muncitoare din perioada de început a mișcării de rezistență a constituit-o greva celor 100 000 de muncitori din Liège declanșată la 10 mai 1941 cînd se împlinea un an de la invadarea Belgiei de către armatele hitleriste. Un rol important în pregătirea și desfășurarea acestor greve l-au avut Comitetele de luptă sindicală care aveau o mare aderență în rîndul muncitorilor mineri, metalurgiști și docheri din Liège, Charleroi, Anvers și alte centre industriale. În documentele plenarei C.C. al P.C.B. din octombrie 1944 se apreciază că „datorită Comitetelor sindicale lupta clasei muncitoare belgiene a putut să joace un rol de prim rang în mișcarea de eliberare“³³. Lupta grevistă a muncitorimii belgiene a împiedicat realizarea integrală a planurilor hitleriste de subordonare a puternicei industrii belgiene scopurilor de război. La scurt timp după ocupație îndemnurile „Încetiniți ritmul de muncă!“, „Sabotați producția!“, „Dați produse de proastă calitate!“ erau urmate de o mare parte a muncitorilor care lucrau în ramurile cheie ale industriei. Un motor Renault era ajustat și montat înainte de război în 45—48 de ore de muncă, în timp ce sub ocupație aceleași operații se efectuau în 80—90 de ore de muncă. Consumul de benzină pentru probe la motoarele reparate s-a triplat. Proasta calitate a avioanelor fabricate în Belgia a determinat autoritățile hitleriste să transfere în Germania secția de asamblare a lor. Multe

³² G. Jacquemyns, *Quelques attitudes et réactions des travailleurs 1940—1944*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, nr. 31/1958, p. 26.

³³ *Le Parti Communiste de Belgique dans la lutte pour la libération*, Bruxelles, 1944, p. 9.

mașini erau așa de prost reparate încît în aceeași zi erau aduse pentru o nouă reparație³⁴. „Nepricepera“ era una din formele principale de rezistență a muncitorilor belgieni. În 1942—1943 productivitatea muncii minerilor scăzuse cu 20% iar în 1944 cu 30% față de 1939. Scoaterea din funcțiune a utilajelor, producția de proastă calitate*, deteriorarea instalațiilor, încetinirea ritmului de muncă, iată cîteva forme ale rezistenței de masă folosite mai ales de muncitorii care lucrau în ramuri industriale legate direct sau indirect de producția de război.

În Belgia, țară cu un proletariat cu vechi tradiții de luptă revoluționară, principala forță socială, atît ca număr cît și ca nivel de dezvoltare a conștiinței patriotice, care s-a situat în avangarda luptei cu invadatorii a fost clasa muncitoare. Prin amploarea și eficacitatea acțiunilor sale, prin consecvența și devotamentul cu care a urmărit realizarea dezideratului întregului popor belgian în acele vremuri grele — eliberarea țării de sub dominația străină —, muncitorimea belgiană a imprimat mișcării de rezistență un caracter de masă, dovedindu-se încă o dată a fi cea mai înaintată forță din societatea belgiană.

Paralel cu viguroasele acțiuni antifasciste ale clasei muncitoare se înregistrează conflicte din ce în ce mai acute și mai numeroase cu ocupantul și în celelalte medii sociale. Rezistența intelectualilor s-a extins în întreaga țară. Cu excepția cîtorva ziariști, mai ales din redacțiile ziarelor „Le Nouveau Journal“ (Gazeta nouă) și „Soir Volé“ (Glasul serii), care și-au pus condeii în serviciul ocupantului, imensa majoritate a presei belgiene a încetat să mai apară odată cu instituirea „noii ordini“, marea majoritate a redacțiilor și a personalului militînd în rîndurile rezistenței prin editarea presei clandestine³⁵. Alături de emisiunile B.B.C. destinate Belgiei, presa clandestină a avut un rol important în menținerea moralului și a spiritului de luptă al populației pe toată durata războiului. Rezistența a avut un mare ecou în rîndurile personalului din învățămînt, elevilor și studenților. În afara unui număr redus de colaboraționiști, cea mai mare parte a institutorilor și profesorilor, de toate gradele, s-au străduit în cursurile lor să întrețină și să dezvolte în rîndul tineretului încrederea în victoria finală asupra fascismului, să exalte cu fiecare ocazie marile principii ale libertății și democrației. „Comisia de revizuire a operelor clasice“ instituită de naziști pentru a elimina din manualele școlare „tot ceea ce ar fi putut leza onoarea germană“ s-a soldat cu un fiasco total datorită vederilor profund patrio-

³⁴ N. Moraru, *Amintiri din perioada luptei antifasciste în cadrul rezistenței belgiene 1940—1945* (manuscris în posesia autorului), p. 13—16.

* În aprilie 1942, de pildă, muncitorii au fabricat 1,5 milioane de cartușe inutilizabile din cauză că din ele lipsea praful de pușcă.

³⁵ G. Lovinfosse, *op. cit.*, p. 279.

tice ale majorității membrilor acestei comisii³⁶. S-a reușit astfel să se mențină în uz manualele dinainte de război și să se evite grava primejdie a manualului unic, de inspirație nazistă, care ar fi putut avea asupra tineretului o influență dintre cele mai pernicioase. Un mare ecou în opinia publică din țară l-a avut refuzul Consiliului Administrativ de la Universitatea din Bruxelles de a recunoaște și a accepta controlul comisarului german impus de autoritățile de ocupație. Drept răspuns la hotărîrea ireconciliabilă a rectorului și a Senatului autoritățile militare au suspendat temporar cursurile și au arestat pentru cîteva săptămîni pe principalii conducători ai Universității, punîndu-i după aceea sub o strictă supraveghere. Studenții și profesorii de la Universitățile din Louvain și Liège au primit cu cea mai mare cordialitate pe colegii lor de la Bruxelles pentru a-și continua activitatea. Încercarea lui E. Reeder de a impune un comisar hitlerist la Universitatea catolică din Louvain s-a lovit de aceeași opoziție din partea intelectualilor cu vederi progresiste. Cînd cardinalul a declarat că Universitatea al cărei rector este se subordonează jurisdicției Papei și Episcopatului și că în caz că hitleriștii vor impune cu forța omul lor va fi nevoit să închidă Universitatea, Reeder a trebuit să renunțe la planul său³⁷.

Opoziția față de regimul de ocupație s-a manifestat și în rîndul funcționarilor din aparatul juridic. Un puternic ecou în țară l-a avut greva celor 1 000 de avocați belgieni din decembrie 1942 ca semn de protest față de introducerea muncii forțate³⁸.

INTENSIFICAREA MIȘCĂRII DE REZISTENȚĂ ORGANIZATE

Acțiunile de sabotaj de mare amploare din lunile august-septembrie 1940, incendierea rezervoarelor de petrol din jurul Anversului, distrugerea aproape completă a fabricii de produse de cauciuc din Bruxelles, incendierea în masă a depozitelor de paie și fîn, mai ales în raionul Leondium, toate acestea demonstrează că deja la sfîrșitul anului 1940 și începutul anului 1941 se trecuse de la faza rezistenței spontane individuale sau colective la rezistența organizată. În ciuda vigilenței germane și a colaboraționiștilor belgieni, în această perioadă se creează primele organizații și grupe de rezistență. După eliberare au fost recunoscute oficial în Belgia 15 organizații și grupe de rezistență cu un efectiv

³⁶ *Ibidem*, p. 280.

³⁷ E. Duraczyński, J. J. Terej, *op. cit.*, p. 78.

³⁸ *Antifașistskoe dvienie soprotivleniia*, p. 487.

total de aproximativ 120 000 de membri³⁹. O trăsătură caracteristică a mișcării de rezistență din Belgia constă în faptul că cea mai mare parte a organizațiilor de luptă cu ocupantul au fost create și și-au desfășurat activitatea cu precădere în orașe și în împrejurimi. Abia începând din anul 1943 mișcările de rezistență se extind în direcția localităților mici și a satelor. Rezistența belgiană n-a fost o mișcare de partizani de tipul celei din Iugoslavia sau din câteva regiuni ale Franței devenite celebre la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Originea și impulsurile mișcării de rezistență din Belgia s-au găsit la orașe datorită condițiilor specifice din Belgia — țară mică suprapopulată și cu un predominant caracter industrial. Numai în regiunea muntoasă a Ardenilor, la granița cu Luxemburgul, avea să ia naștere în ultimii ani de război o puternică mișcare de partizani (maquis). Numărul partizanilor belgieni în vara anului 1944 se ridica la cifra de 50 000 de luptători⁴⁰.

În vara anului 1940 P.C.B. a luat inițiativa organizării unei formațiuni militare a mișcării de rezistență, făcând apel în primul rând la foștii combatanți din brigăzile internaționale din Spania⁴¹. Puțin mai târziu organizația și-a luat denumirea de Armata belgiană de partizani (L'Armée belge des Partisans — A.B.P.) și s-a aflat, la început, sub conducerea comunistului Raoul Beligand. Cea mai mare parte a combatanților au fost recrutați din rîndul muncitorilor din uzine și aveau ca obiectiv principal pregătirea și executarea sabotajelor industriale, dar și lupta directă cu ocupantul. Statul major al A.B.P. se afla la Bruxelles și de aici conducea activitatea tuturor formațiunilor care activau în toate centrele mari ale Belgiei. Preocupați de securitatea membrilor organizației și de eficacitatea acțiunilor întreprinse, conducătorii A.B.P. au organizat-o pe baza principiului centralismului, cu responsabilități strict ierarhizate, menținînd în același timp o mare autonomie a celulelor de bază. Din primele luni de existență A.B.P., în ciuda unor grele lovituri primite din partea naziștilor, a devenit inițiatoarea și purtătoarea de cuvînt a celor mai active forțe împotriva fascismului. Pe toată durata războiului această organizație de luptă armată, ale cărei efective totalizau în 1944 peste 13 000 de membri, a constituit principala forță a aripii de stînga, progresiste, a mișcării de eliberare, una din cele mai puternice formațiuni de luptă ale rezistenței belgiene.

Tot în cursul anului 1940 a început activitatea conspirativă în rîndul ofițerilor și soldaților belgieni demobilizați după înfrîngere sau evadați din prizonierat. Deja în vara acestui an, din inițiativa colone-

³⁹ G. K. Tanham, *op. cit.*, p. 32—63.

⁴⁰ H. Kühnrich, *Der Partisanenkrieg in Europa 1939—1945*, Berlin, 1968, p. 328.

⁴¹ G. Tanham, *op. cit.*, p. 32.

lului Lentz, conducătorul și fondatorul Uniunii naționale a ofițerilor de rezervă (L'Union Nationale des Officiers de Réserve — U.N.O.R.), se creează primele nuclee ale Armatei secrete. Împreună cu maiorul Charley Claser, și el comandant al unei grupe militare de rezistență, Lentz creează la mijlocul anului 1941 o nouă organizație, cunoscută sub numele de Legiunea Belgiană (Légion Belge — L.B.)⁴². Scurt timp după aceasta, Legiunii belgiene i se alătură o altă grupare militară, condusă de colonelul Bastin, care, ca și maiorul Claser, a recunoscut pe Lentz comandant al L.B., ei devenind adjuncți ai acestuia. Desemnat conducătorul L.B. după arestarea lui Lentz de către hitleriști la 8 mai 1942, colonelul Bastin a luat legătura cu guvernul din emigrație, aflat la Londra, interesat la rîndul său în organizarea unei armate clandestine disciplinate și eficiente în interiorul țării, care să participe alături de aliați la eliberarea Belgiei. Misiunea principală a acestei armate era, conform proiectelor guvernului din emigrație, de a coopera cu armatele debarcate pe continent atît în perioada în care acestea se apropiau de granița Belgiei cît și în perioada eliberării.

Nucleul noii armate l-a constituit Legiunea belgiană. Cu efective mult sporite (Tanham le evaluează la cifra de 34 000 de oameni), noua armată a primit numele de Armata Belgiei; la 1 iunie 1944 ea își va lua definitiv numele de Armata secretă (Armée Secrète — A.S.). Conducerea acestei armate o deținea statul major, compus din opt ofițeri în frunte cu colonelul Bastin. Aflată sub comanda directă a ministrului belgian al apărării naționale aflat la Londra, A.S. îi era interzisă afilierea la alte mișcări de rezistență, iar cooperarea cu acestea era redusă la minimum, fapt ce a frînat consolidarea mișcării de rezistență. Ea va participa efectiv la lupta activă abia în anul 1944, mai ales după debarcarea trupelor aliate în Normandia.

O altă organizație, recunoscută oficial și sprijinită material și financiar de către guvernul belgian de la Londra, a fost Mișcarea națională belgiană (Le Mouvement National Belge — M.N.B.), creată la sfîrșitul anului 1940 prin fuziunea cîtorva grupe conspirative sub conducerea lui Camille Joset, asistat de fiul său, Jean-Camille. În iunie 1944 directoratul național al acestei mișcări anunța într-una din directivele sale că efectivele M.N.B. se ridicau la 16 000 de membri⁴³. Ea a organizat lupta contra naziștilor la scara întregii țări*. Deși un procent însemnat din efectivele acestei organizații îl constituiau jandarmii și funcționarii

⁴² G. K. Tanham, *op. cit.*, p. 60. În articolul *Tableau de la résistance belge, 1940—1945*, publicat în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 31/1958, L. Lejeune indică toamna lui 1940 ca dată de creare a *Legiunii belgiene*.

⁴³ G. K. Tanham, *op. cit.*, p. 52.

* Organul de presă al M.N.B. era „La Voix des Belges”.

din aparatul de justiție, programul pe care l-a adoptat, precum și amploarea acțiunilor organizate au făcut posibilă cooperarea, în anumite perioade, cu organizațiile din componența frontului de stînga al rezistenței belgiene. Printre multiplele acțiuni desfășurate de M.N.B. un rol important l-a ocupat strîngerea de informații cu privire la activitatea colaboraționiștilor, denunțătorilor și a altor agenți prohitleriști din Belgia. M.N.B. a contribuit în mod substanțial la stabilirea listelor trădătorilor întocmite de guvernul de la Londra *. În 1941 M.N.B. a inițiat crearea unui fond de ajutor pentru refractari (cei care refuzau să plece la muncă obligatorie) și familiile acestora. În februarie 1944 poliția germană a arestat mulți membri ai conducerii M.N.B. și a descoperit depozitele sale de arme și explozive; din această cauză participarea sa la acțiunile decisive din anul 1944 a fost redusă.

La sfîrșitul anului 1940, la Liège, a fost creată sub conducerea unui fost ministru, Antoine Delfosse, o nouă organizație — Armata de eliberare (L'Armée de Libération — A.L.), profilată mai ales pe executarea acțiunilor de sabotaj și transmiterea de informații către aliați. A.L. dispunea de propria sa publicație — „La Vérité” (Adevărul) și coopera strîns cu rezistența franceză din regiunea de graniță. În momentul debarcării aliate, A.L. număra 7 283 de membri, din care mai mult de jumătate se aflau în regiunea Liège ⁴⁴. Începînd din 1942 A.L. a stabilit legături cu guvernul belgian de la Londra din partea căruia a primit directive și ajutoare materiale și financiare.

Tot în aceeași perioadă a anului 1940, din inițiativa lui Lucien Meyer, a fost fondată în orașul Aerschot din Brabant Mișcarea națională regalistă (Mouvement National Royaliste — M.N.R.). Treptat această mișcare își extinde aria de activitate la Louvain, Bruxelles și Anvers. În conducerea ei un rol important l-a jucat profesorul Eugène Mertens de la Universitatea catolică din Louvain, datorită căruia M.N.R. și-a extins influența și în regiunile Liège și Namour. În această organizație s-au grupat toți aceia care, contrar realității, vroiau să facă din regele Leopold al III-lea un simbol al rezistenței și urmăreau să asigure perpetuarea instituției regalității în fața inevitabilei creșteri a radicalismului social. M.N.R., ai cărei membri erau recrutați din rîndurile camarilei regale conservatoare, dar și din rîndul persoanelor cu vederi proregaliste

* Lipsa sau insuficiența statisticilor și a dovezilor a făcut dificilă stabilirea numărului exact al colaboraționiștilor și trădătorilor. După eliberare, unui număr de 346 283 persoane le-au fost alcătuite dosare în materie de infracțiuni contra siguranței statului. În Belgia numărul colaboraționiștilor și al denunțătorilor a fost destul de mare, astfel încît un obiectiv principal al luptătorilor din rezistență l-a constituit neutralizarea acestora.

⁴⁴ L. Lejeune, *Tableau de la Résistance belge, 1940—1945*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 31/1958, p. 33.

din diferite clase și pături sociale, a propagat lozinci anticomuniste. Această mișcare a reprezentat extrema dreaptă a rezistenței belgiene. Activitatea celor 9 000 de membri ai M.N.R. s-a redus numai la unele acțiuni de sabotaj și de pregătire a unor unități înarmate care în noile condiții și din considerente care vizau problema puterii au luat parte la luptele de eliberare din anul 1944 ⁴⁵.

La o lună după capitularea armatei belgiene, un grup de militari flamanzi s-au constituit într-o formațiune de luptă denumită Witte Brigade (Brigada Albă), editînd și o gazetă clandestină în limba neerlandeză — „Steed Veroenigd!“ (Uniți totdeauna). Conducătorul acestei formațiuni militare, locotenentul de rezervă Marcel Louette (Fidelio), a orientat activitatea formațiunii cu precădere spre acțiuni de sabotaj și de asistență acordată aviatorilor din armatele aliate căzuți pe teritoriul Belgiei. Cei 4 000 de membri ai acestei organizații au acționat la Anvers, Eupen și Malmédy. Colonelul canadian Thompson, în octombrie 1944, își manifesta bucuria de a fi găsit în membrii acestei grupări excelenți colaboratori în domeniul strîngerii de informații. „Asistența lor, arăta el, mi-a fost de un real folos“ ⁴⁶.

Obținerea și transmiterea de informații către aliați au figurat printre primele activități organizate ale rezistenței belgiene. Serviciile de informații belgiene au transmis guvernului englez rapoarte cotidiene despre deplasările pe căile ferate și pe mare, activitatea industrială, mișcările și concentrările trupelor inamice, precum și despre localizarea și funcționarea unor instalații, în special a instalațiilor de radar ale armatei germane. Ele au procurat, de asemenea, informații prețioase privind activitatea colaboraționiștilor și a agenților dubli. Winston Churchill, într-un discurs din anul 1942, a adus un omagiu special serviciilor de informații belgiene arătînd că în cursul anului 1942 acestea au furnizat 80 la sută din totalul informațiilor comunicate de agenți, inclusiv o hartă de o importanță vitală sustrasă unui ofițer german din conducerea instalațiilor de proiectoare și de radar, care, coroborată cu alte informații, a permis depistarea și apoi bombardarea unei însemnate părți a sistemului de apărare antiaeriană al armatei germane ⁴⁷. Cei 5 000 de agenți care au lucrat în serviciile de informații belgiene au fost grupați într-un șir de rețele a căror activitate debutează la sfîrșitul anului 1940. Astfel, serviciul *Clarence-Cleveland*, cu o rețea formată din 1 500 de agenți răspîndiți în toată țara, desfășura o amplă activitate sub conducerea lui Wălter Dewé, împușcat de naziști pe o stradă din Liège la 14 ianuarie 1944; serviciul *Mill*, însumînd 700 de agenți,

⁴⁵ G. K. Tanham, *op. cit.*, p. 33—34.

⁴⁶ L. Lejeune, *op. cit.*, p. 36.

⁴⁷ W. Churchill, *The Second World War*, vol. 4, Londra 1950, p. 274.

coopera strâns cu M.N.B. și furniza Londrei date despre mișcarea trupelor germane pe căile ferate; serviciul *Luc*, ale cărui baze au fost puse de G. Leclercq, André Cauvin și ofițerul de geniu H. Bernard, era considerat ca cea mai activă rețea de informații belgiene. În 1944 serviciul *Luc* dispunea de 12 emițătoare care puteau să comunice direct cu Londra⁴⁸. La sfârșitul perioadei de ocupație această rețea dispunea de un efectiv de 3 000 de agenți și auxiliari. O activitate susținută în domeniul informațiilor au desfășurat și serviciile *Zéro*, *Comète*, *Athos*, *Socrate*, *Samoyède* și altele.

Războiul declanșat de Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice, precum și intrarea Statelor Unite ale Americii în război împotriva puterilor Axei, la sfârșitul aceluiași an, au avut importante consecințe și asupra mișcării de rezistență din Belgia. După această dată se accentuează procesul de diferențiere a atitudinilor, de polarizare a pozițiilor, aceasta datorită impulsului moral primit de mișcarea de rezistență dar și ca urmare a intensificării presiunilor din partea ocupantului asupra societății belgiene pentru a o ralia celui de-al treilea Reich, a recrudescenței tuturor forțelor anticomuniste sub lozinca cruciadei antibolșevice. În dimineața zilei de 22 iunie 1941, în urma operației „Sonnewende“, în Belgia au fost arestați sute de comuniști și socialiști de stînga⁴⁹.

La Bruxelles, pentru un ostaș german împușcat în timpul unei acțiuni de stradă a mișcării de rezistență, au fost arestați ca ostateci 100 de personalități marcante ale vieții culturale și științifice. Primarul orașului, dr. J. E. Van de Meulebroeck, a fost arestat pentru refuzul de a executa ordonanțele autorităților de ocupație iar populația orașului pedepsită cu o contribuție de cinci milioane franci pentru solidarizarea cu apelul lansat de primar, care chema la rezistență, la păstrarea onoarei și demnității naționale. Impunerea la plata unor sume de bani a constituit o metodă des întrebuintată de naziști pentru a împiedica acțiunile de sabotaj din partea populației.

Forțele sociale belgiene, în covârșitoarea lor majoritate, au dat o ripostă viguroasă noilor acțiuni represive ale fasciștilor germani și belgieni. Rîndurile mișcării de rezistență sporesc continuu, mai ales după ce autoritățile naziste au decretat, la 6 martie 1942, introducerea muncii forțate. Mii de muncitori și alți specialiști dintre cei desemnați să fie trimiși la muncă obligatorie în Germania au luat drumul Ardenilor, alăturându-se mișcării de partizani, sau au îngroșat rîndurile celorlalte grupări din rezistență. În iunie 1944 peste 80 000 de refractari erau

⁴⁸ G. K. Tanham, *op. cit.*, p. 92.

⁴⁹ J. Gérard-Libois, J. Gotovitch, *op. cit.*, p. 423.

căutați de poliția germană⁵⁰. Sprijinul material și financiar acordat refractarilor a fost asigurat de către toate mișcările de rezistență, fără excepție.

Sub influența noilor factori interni și externi surveniți în anul 1941 și la începutul anului 1942, alte forțe sociale și politice se alătură mișcării de rezistență. Episcopatul Belgiei a luat hotărîrea de a interzice plecarea preoților ca însoțitori ai unităților de voluntari fasciști care luptau pe frontul din Răsărit. La 9 februarie 1942 cardinalul Van Roey, arhiepiscop de Malines, trimitea o scrisoare către Papa Pius al XII-lea, în care arăta că refuză să dea curs cererii acestuia de a trimite preoți pe frontul răsăritean. După ce arăta că autoritățile hitleriste refuzaseră preoților belgieni să asiste pe cei 70 000 de prizonieri aflați în lagărele germane, arhiepiscopul întreba: „Cum ar fi posibil atunci să trimitem preoți pe frontul de Est?”⁵¹. Interzicerea pentru prizonierii de război belgieni de a asista la ceremoniile religioase alături de populația civilă germană a sporit reacția clerului belgian față de regimul nazist. Preoții au refuzat participarea la înmormîntarea voluntarilor belgieni înrolați în armata germană, aduși în țară. Aceste acte de provocare adresate ocupantului aveau să fie greu plătite de către clerul belgian.

Rezistența crescîndă a forțelor societății belgiene s-a concretizat și în crearea, la sfîrșitul anului 1942, a unor noi formațiuni de luptă, printre care cele mai importante au fost *Grupa G* și *Grupa Nola*, ambele specializate în acțiuni de sabotaj. Efectivul de 5 000 de membri ai Grupei G îl formau în mare majoritate absolvenți și studenți de la Universitatea liberă din Bruxelles, mobilizați din inițiativa studentului Jean Burgers, executat de naziști la Buchenwald în martie 1944. Activitatea acestei organizații a cuprins toate provinciile Belgiei, cu excepția Flandrei orientale. Beneficiind de un colectiv de ingineri și tehnicieni excepțional pregătiți, această formațiune a executat un mare număr de acte de sabotaj în industria de război. La rîndul său, Grupa Nola, cu un efectiv mai restrîns (250 de membri), avînd în frunte pe Maurice Durieux și Henri Heffinck, a îndeplinit importante misiuni de sabotaj și informații.

Din rîndurile ofițerilor s-a creat în anul 1942 o nouă organizație militară, denumită Organizația militară belgiană de rezistență (*L'Organisation Militaire Belge de Résistance* — O.M.B.R.), avînd în frunte pe Fr. de Neef. Activitatea acestei organizații, al cărei efectiv s-a ridicat în vara anului 1944 la 5 000 de oameni, a fost orientată spre domeniul

⁵⁰ J. V. Vanwelkenhuyzen, *L'exploitation de la main-d'oeuvre belge sous l'occupation hitlérienne*, Bruxelles, 1970, p. 9.

⁵¹ G. Hautecler, *La vie religieuse des prisonniers de guerre belges (1940—1945)*, în „Cahiers d'histoire de la seconde guerre mondiale”, nr. 3/1974, p. 62.

informațiilor, al presei clandestine și asistenței refractarilor. Ea și-a desfășurat activitatea cu precădere în regiunea Bruxelles și în partea flamandă a țării.

Forme noi de organizare și de luptă se înregistrează și în rîndul rezistenței clasei muncitoare. Situația economică tot mai grea a maselor și trimiterea la muncă obligatorie în Germania au făcut necesară organizarea autoajutorului în rîndul muncitorilor. Comitetele de luptă sindicală create din inițiativa comuniștilor și socialiștilor și-au intensificat activitatea în direcția realizării frontului unic de acțiune. Pe această linie se înscrie și activitatea desfășurată de Garda tineretului socialist unitar, în care intrau tineri socialiști și comuniști, la care a aderat un număr însemnat de tineri muncitori și studenți. Membrii acestei organizații au întreprins sabotaje în întreprinderi, au sprijinit pe refractari, au desfășurat o intensă propagandă antifascistă în coloanele gazetei „Tineretul nou”. Din inițiativa acestei organizații a fost creată, în cursul anului 1941, Uniunea națională a tineretului, organizație largă în care pe lângă Garda tineretului socialist unitar intrau și reprezentanți ai organizațiilor de tineret catolice și liberale, precum și ai Asociației generale a studenților⁵².

Concomitent cu aceste schimbări pe plan organizatoric, survenite în cadrul stîngii mișcării de rezistență, se înregistrează primele contacte între conducerea diferitelor organizații și grupări din rezistență în vederea coordonării acțiunilor de luptă*, precum și primele tentative din partea guvernului belgian de la Londra de a-și asigura controlul asupra mișcării de rezistență din interiorul țării.

În aceste condiții, în primăvara anului 1941 Partidul Comunist din Belgia a luat inițiativa creării unui larg front care să unească pe platforma luptei împotriva ocupantului toate forțele democratice și patriotice fără deosebire de convingerile politice și religioase. Deși această inițiativă nu a fost sprijinită de toate centrele politice ale rezistenței, în martie 1941 s-a ajuns la constituirea Frontului Independenței (Le Front de l'Indépendance — F.I.), în care, alături de reprezentanții P.C.B., au intrat activiști ai P.S.D., partidelor liberal și catolic, ziaristi, reprezentanți ai organizațiilor sindicale și obștești. Programul frontului, alcătuit din 10 puncte, adresa în primul rînd un apel tuturor patrioților să reziste naziștilor prin toate mijloacele posibile. Coordonarea an-

⁵² *Antifašistskoe dvijenje soproivlenia*, p. 488—489.

* În primăvara anului 1941 la Liège a fost lansat un apel care chema organizațiile comuniste, socialiste și creștin-democrate să-și coordoneze acțiunile de luptă în cadrul „Frontului Valon”. Organul de presă al Frontului „La Meuse” a desfășurat o intensă propagandă pe tema realizării unității de acțiune.

samblului activităților mișcării de rezistență pe baza unei platforme acceptate de toți cei interesați, măsuri de contracarare a jefuirii țării de către naziști, combaterea colaboraioniștilor și pedepsirea trădătorilor, apărarea libertăților constituționale, boicotarea tuturor măsurilor luate de autoritățile germane, pregătirea unei ridicări la scară națională contra hitleriștilor, cooperarea cu puterile aliate în lupta contra nazismului — iată principalele prevederi ale programului F.I. De-a lungul anilor 1941—1943 au aderat la F.I. o serie de organizații, printre care amintim : Comitetele de luptă sindicală (Comités de Lutte Syndicale — C.L.S.), Mișcarea de apărare a țăranilor (Mouvement de Défense Paysanne — M.D.P.), Uniunea națională a tineretului (Rassemblement Național de la Jeunesse — R.N.J.), Uniunea femeilor (L'Union des Femmes — U.F.), Organizația medicilor (Médecine Libre — M.L.), Comitetul de apărare a evreilor (Comité de Defense Juive — C.D.J.), Prietenii Uniunii Sovietice (Amis de l'Union Soviétique — A.U.S.), organizații regionale care concentrau populația valonă — Valonia Liberă (Wallonie Libre — W. L.) și Valonia Independentă (Wallonie Indépendante — W.I.). Au aderat, de asemenea, organizații de întrajutorare și organizații ale intelectualilor flamanzi și valoni. Secretar general al F.I. a fost desemnat ziaristul democrat Fernand Demany, din conducere făcând parte și reprezentantul P.C.B., dr. Albert Marteaux, precum și abatele A. H. Boland. F.I. a editat o abundentă presă clandestină, a răspândit în toată țara manifeste împotriva dușmanului, a organizat greve, a încurajat sabotajele, a declarat campanii împotriva muncii obligatorii în Germania, a furnizat un ajutor constant refractarilor, pe scurt, a contribuit la crearea în întreaga țară a unei stări de spirit antinaziste și anticolaboraționiste. Chiar de la constituirea sa, F.I. a lansat lozinca „Nu vă supuneți hitleriștilor !”, în scopul declanșării unei mișcări populare antinaziste⁵³.

Deși nu reprezentau decît 10—20% din efectivele frontului, comuniștii au fost forța politică cea mai activă a mișcării. „Acest nucleu comunist, arată Tanham, a jucat un rol esențial în organizarea și în conducerea frontului. El i-a furnizat un mare număr de conducători la eșaloanele inferioare”⁵⁴. Armata belgiană de partizani (A.B.P.) a alcătuit forța de șoc a frontului. Alături de ea au acționat Milițiile patriotice (Les Milices Patriotiques — M.P.), create la sfîrșitul anului 1941 sub auspiciile F.I. Milițiile patriotice conduse de maiorul Quinet au avut caracterul unei formațiuni de luptă de masă. Concepute ca o rezervă de cadre pentru A.B.P., M.P., al căror efectiv se ridica în 1944 la 23 000 de oameni, au încorporat cu precădere tineri care-și perfectau aici pre-

⁵³ G. K. Tanham, *op. cit.*, p. 39.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 40.

gătirea militară și se specializau în acțiuni de sabotaj și difuzarea presei clandestine. Începînd din anul 1943 F.I. a acordat acestei formațiuni un statut autonom care i-a permis să se consacre formelor celor mai importante de sabotaj și de acțiune directă⁵⁵.

Frontul Independenței a reușit să coordoneze activitatea unei însemnate părți a rezistenței belgiene. Mișcarea națională belgiană, Armata de eliberare, Brigada albă, Grupa G*, intermitent, au cooperat cu Frontul Independenței. Gazeta clandestină cu cel mai mare tiraj „La Libre Belgique” (Belgia liberă), deși de nuanță conservatoare, a avut aproape permanent un reprezentant în Biroul național al frontului.

Vorbind despre importanța creării F.I., Jean Terfve, unul din cei doi secretari naționali ai frontului, scria în „Le Drapeau Rouge” din 21.IX.1961: „Idea lansată de partid a dus la crearea unei foarte largi mișcări democratice de împotrivire, așa cum a fost F.I., și a permis realizarea coordonării activității diferitelor organizații și grupe de rezistență”.

Dat fiind rolul important jucat de F.I. în cadrul rezistenței belgiene, guvernul din emigrație a stabilit legături cu conducerea sa. În acest scop, doi membri din conducerea frontului, dr. Marteaux și M. Grégoire, au purtat convorbiri la Londra cu membrii guvernului Pierlot, obținînd din partea acestuia recunoașterea și promisiuni de ajutor material și financiar.

Cu rîndurile astfel consolidate, mișcarea de rezistență belgiană înregistrează în cursul anilor 1942—1944 mari succese în lupta împotriva ocupantului și a colaboraționiștilor. La începutul anului 1942 A.B.P. a organizat marea acțiune denumită „lupta pentru șine”, soldată cu distrugerea căilor de comunicație ale dușmanului și dezorganizarea transportului⁵⁶. „Grupele mobile” din cadrul A.B.P. și-au intensificat atacurile diversioniste, actele de sabotaj, lichidarea agenților și a aparatului ocupantului și colaboraționiștilor. Numai în decurs de șapte luni (octombrie 1943—aprilie 1944) A.B.P. a întreprins peste 300 de acțiuni de diversiune împotriva căilor de comunicații și a mijloacelor de transport, a uzinelor care lucrau pentru Germania, a centralelor electrice și a instalațiilor militare, a canalelor, ecluzelor, barajelor și stăvilarelor, care îndeplineau un rol esențial în transportul instalațiilor și armamentului pentru armata germană. Aruncarea în aer pe o distanță de 14 km a canalului ce lega Bruxelles de Charleroi a provocat inundarea sau închiderea a zeci de uzine din împrejurimi care lucrau pentru război. Autorităților de ocupație le-au trebuit mai mult de 8 săptămîni pentru a

⁵⁵ *Ibidem*, p. 35.

⁵⁶ Multe din acțiunile A.B.P. au fost întreprinse în cooperare cu Grupa G.

⁵⁶ E. Duraczyński, J. J. Terej, *op. cit.*, p. 84.

face reparațiile necesare reluării circulației pe canal. În perioada septembrie 1942—august 1944 A.B.P. a avariat 641 de locomotive, peste 10 000 de vagoane, 309 ambarcațiuni, 36 de baraje și terasamente de căi ferate⁵⁷. Acțiunile „grupelor mobile” care executau atacurile asupra sediilor și adăposturilor naziștilor și colaboraționiștilor s-au soldat în aceeași perioadă cu moartea a 962 de hitleriști și a peste 110 fasciști belgieni, rănirea a peste 1 000 de naziști și luarea de 255 de prizonieri⁵⁸. Numeroase atacuri au fost săvârșite contra garajelor armatei germane, a statelor majore locale sau a convoaielor militare. În 1942 A.B.P. a aruncat în aer cartierul general al Gestapoului din Charleroi și în același an a organizat cel mai reușit atac asupra aerodromului din apropierea localității Wevelghem în cursul căruia șapte avioane au fost incendiate⁵⁹. De remarcat faptul că, în general, pînă în vara anului 1944 celelalte forțe ale rezistenței armate au ezitat să înfrunte prin acțiuni directe forțele germane. Grupele de sabotaj ale Armatei secrete conduse de colonelul Louis de Ridder au executat direct instrucțiunile venite de la Londra, care vizau trei obiective: 1. aviația de vînătoare germană; 2. stabilimentele industriale a căror producție interesa efortul de război german; 3. canalele și căile ferate. Deși A.S. dispunea de suficiente cadre și materiale, în acest domeniu acțiunile întreprinse de ea au fost sporadice, cea mai mare parte a mijloacelor fiind rezervate pentru lupta ce urma s-o poarte alături de armatele aliate⁶⁰. Mai active în executarea sabotajelor și în acțiunile de luptă directă cu inamicul s-au dovedit a fi Grupa G., Witte Brigade și Nola, care de multe ori cooperau cu A.B.P.

O susținută activitate de măcinare a forțelor dușmanului au desfășurat celelalte organizații din cadrul rezistenței civile. Serviciile de evaziune au funcționat fără întrerupere făcînd ca un însemnat număr de aviatori englezi căzuți pe pămîntul Belgiei să poată ajunge din nou în Anglia pentru a relua lupta. Serviciul de evaziune *Comète*, care activa în cadrul M.N.B., estima, în februarie 1944, la 200 numărul aviatorilor aliați pe care-i ajutase să se reîntoarcă la posturile lor. Grupele specializate în transmiterea de informații au furnizat date de importanță vitală asupra instalațiilor de radar și a rampelor de lansare V₁ și V₂. Alte grupe ce făceau parte din cadrul rezistenței civile, cum au fost *Grupa D* sau *Zéro*, și-au intensificat eforturile de ajutorare a refractariilor, a familiilor acestora și contracarare și neutralizare a activității de-

⁵⁷ H. Kühnrich, *op. cit.*, p. 84.

⁵⁸ *Sommaire des opérations de l'Armée Belge des Partisans*, Bruxelles, 1945, p. 6—9.

⁵⁹ G. K. Tanham, *op. cit.*, p. 154.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 156.

nunțătorilor. Grupa D, potrivit declarațiilor conducătorilor săi, a detur-
nat 14 000 de scrisori în care era denunțată activitatea a peste 20 000
de patrioți *, iar în zece luni (decembrie 1943—septembrie 1944) a acor-
dat ajutoare luptătorilor din rezistență în valoare de 614 302 franci ⁶¹.

Presa clandestină, domeniu în care au activat pe toată perioada răz-
boiului 5 000 de patrioți, a contribuit din plin la întreținerea moralului
unei mari părți a populației și la crearea unei atmosfere de ură și luptă
împotriva dușmanului. În Cartea de aur a rezistenței belgiene (Livre d'or
de la Résistance) sînt menționate peste 600 de publicații clandestine,
printre care un loc important l-au jucat „Le Soir“ (Seara), „Le Drapeau
Rouge“, „Le Monde du Travail“, popularul „Le Voix des Belges“ (Vocea
belgienilor), organ al M.N.B., „La Libre Belgique“ și multe altele ⁶².

ACȚIUNILE EROICE DECISIVE ALE REZISTENȚILOR PENTRU ELIBERAREA PATRIEI

În scopul stăvilirii avîntului mișcării de rezistență hitleristii au re-
curs în vara anului 1943 la măsuri de represiune foarte dure care au
lovit în toate straturile sociale. Populația evreiască a fost supusă extermin-
nării în masă, fapt ce a necesitat ajutorul patrioților în procurarea de
acte false, găsirea de adăposturi etc. În acest scop fusese creat Comitetul
pentru apărarea evreilor (C.D.J.). Represiunii naziste i-a căzut victimă
și clerul belgian care în majoritatea sa a avut o atitudine antifascistă.
Pentru poziția lor patriotică au fost arestați rectorul Universității din
Louvain, preotul Vayenberg, prelatul catedralei din Namour, al celei
din Remy și mulți alți demnitari ai bisericii. Sute de prelați au fost tri-
miși în închisori și lagăre. Protestul oficial al Episcopatului Belgiei, înain-
tat în martie 1943 autorităților de ocupație, a fost respins în mod brutal
și, drept răspuns, șeful administrației germane, E. Reeder, a amenințat cu
sanționarea și mai aspră a tuturor aceluia care boicotau trimiterea la
muncă obligatorie în Germania ⁶³. Toți prelații bănuïți a fi în contact
cu mișcarea de rezistență au fost trimiși în lagăre de concentrare.

Dorința poporului belgian de a trăi liber s-a dovedit însă a fi mai
puternică decît furia naziștilor. Procesul de consolidare a mișcării de

* J. Dujardin consideră cifra ca fiind exagerată. El apreciază că cifra de 4 000
de patrioți este mai aproape de realitate.

⁶¹ J. Dujardin, *Le Service „D“ et l'aide aux illégaux*, în „Cahier d'histoire de la
seconde guerre mondiale“, nr. 3/1974, p. 17.

⁶² G. K. Tanham, *op. cit.*, p. 156.

⁶³ E. Duraczyński, J. J. Terej, *op. cit.*, p. 89.

rezistență a intrat, începînd cu anul 1944, într-un stadiu nou. La mijlocul acestui an, Frontul Independenței, în urma convorbirilor purtate cu conducerea altor organizații de rezistență, a creat o nouă organizație politică — Comitetul Național al Rezistenței (Le Comité National de la Résistance — C.N.R.), care a coordonat activitatea diferitelor grupări conspirative de pe platforma luptei împotriva ocupantului. În C.N.R. au intrat reprezentanți ai F.I.M.P., A.B.P., Grupei G., A.L., M.N.B. Crearea C.N.R. a fost urmarea directă a conlucrării anterioare a organizațiilor amintite în cadrul Comitetului de coordonare constituit la începutul anului 1944 din inițiativa A.B.P. Armata secretă a refuzat să-și trimită reprezentanți în C.N.R. sub motiv că subordonarea față de guvernul de la Londra o pune în imposibilitate de a primi și îndeplini ordinele primite de la C.N.R. În ce privește M.N.R., date fiind vederile anticomuniste ale membrilor săi, i s-a refuzat participarea în cadrul C.N.R.⁶⁴

Debarcarea armatelor aliate la 6 iunie 1944 în Normandia a constituit începutul unui test decisiv pentru rezistența belgiană. Toate forțele rezistenței belgiene au făcut importante pregătiri pentru a susține înaintarea armatelor aliate debarcate pe continent sau pentru a participa direct la luptă fie pe front, fie în spatele frontului.

Belgia ocupa un loc important în planurile strategice elaborate de anglo-americani în vederea debarcării și organizării operațiilor militare în Europa occidentală. După debarcare armatele aliate, care formau aripa de stînga a frontului, urmau să înainteze rapid de-a lungul Belgiei și să dea dușmanului o lovitură nimicitoare prin ocuparea Ruhrului, inima industrială a Germaniei. În plus, pentru a înainta de-a lungul Mării Nordului, zonă în care fuseseră amplasate rampe de lansare a rachetelor V₁ și V₂, care începînd din 12 iulie 1944 produceau Angliei însemnate distrugerii, porturile belgiene, în special Anversul, aveau să joace un rol cheie⁶⁵. Rezistența belgiană trebuia deci să faciliteze efortul principal al aliaților în direcția Germaniei. La 8 iunie, două zile după ce Europa ocupată aflase că forțele aliate debarcaseră în Franța, B.B.C. difuza mesajul: „Le roi Salomon a mis ses gros sabots“*, ceea ce însemna că sosise momentul pentru rezistența belgiană de a începe acțiunile insurrecționale. Obiectivul principal consta în blocarea tuturor transporturilor dirijate dinspre Est spre Vest și dinspre Nord spre Sud pentru a împiedica deblocarea trupelor germane în Franța. Realizarea acestui program implica sabotarea și atacarea căilor ferate și a instalațiilor feroviare,

⁶⁴ *Antiŝaŝtskoe dvijenie soprotivleniia*, p. 497.

⁶⁵ Vezi Dwight Eisenhower, *Cruciada în Europa*, Editura politică, București, 1975, p. 392—394, 408—410.

* Regele Solomon și-a încălțat marii săi saboți.

distrugerea liniilor și centralelor telefonice, a depozitelor de benzină și ecluzelor. Punând în aplicare programul de luptă, în cursul lunilor iulie—august au fost distruse sau avariate 285 de locomotive, 1 365 vagoane, 17 semnale pentru tunele, 95 de poduri de cale ferată, 76 de gări, 29 platforme turnante, 5 centrale electrice, 8 centrale telefonice, au fost tăiate 165 de linii telefonice aeriene, 149 de cabluri subterane și 67 cabluri pe sol⁶⁶. Numărul sabotajelor în această perioadă a ajuns la 120—130 pe săptămână.

Aceste acțiuni de mare amploare au fost posibile datorită efortului conjugat al tuturor forțelor ce acționau în cadrul rezistenței belgiene. Cu efectivele și materialele aproape intacte, A.S. a executat o însemnată parte din sabotajele din vara anului 1944⁶⁷. În ciuda insuficienței materialului exploziv și a armamentului, cei aproape 40 000 de combatanți ai A.B.P. și ai M.P. au executat în această vară atacuri îndrăznețe asupra nodurilor de cale ferată, aerodromurilor și a convoaielor militare. O luptă deschisă angajată la 25 iunie 1944 în apropiere de Châtelain s-a soldat cu uciderea a 100 de soldați hitleriști, printre care și șeful Gestapoului și comandantul jandarmeriei din regiunea Dinant⁶⁸. Celelalte formațiuni ale rezistenței armate, Grupa G, Witte Brigade, A.L., M.N.B., grupele Nola, l'Insoumis, Affranchis, și-au sporit și ele eforturile pentru a grăbi eliberarea definitivă a țării.

O mare amploare a cunoscut activitatea maquisarzilor din regiunea munților Ardeni, regiune care la sosirea armatelor aliate era controlată aproape în întregime de partizani. Aici lupte deschise ale maquisarzilor, proveniți din rândurile tuturor forțelor participante la rezistență, împotriva ocupanților fuseseră angajate înainte de intrarea armatelor aliate pe teritoriul Belgiei⁶⁹. Pentru acțiunile sale de luptă și ajutorul acordat trupelor debarcate în cursul primelor operații executate pe continent mișcarea de rezistență belgiană a fost felicitată în ordine de zi ale generalului Eisenhower.

Pe măsură ce armatele aliate înaintau pe teritoriul Belgiei *, mișcarea de rezistență a îndeplinit și alte misiuni, ca asigurarea pazei prizonierilor de război și a materialului capturat de la nemți, menținerea ordinii în scurta perioadă care a despărțit eliberarea țării de întoarcerea în Belgia a autorităților civile. Cea mai importantă misiune ce a revenit însă rezis-

⁶⁶ *L'Armée secrète. Ses origines — sa mission*, Bruxelles, 1946, p. 10—11 (citată după G. K. Tanham, *op. cit.*, p. 177).

⁶⁷ Conducătorii acestei organizații revendică pentru A. S. jumătate din toate sabotajele executate în iunie-august 1944 (vezi G. K. Tanham, *op. cit.*, p. 176—177).

⁶⁸ Pierre Bodart, *Avec l'armée belge des partisans*, Bruxe'les, 1948, p. 299—300.

⁶⁹ H. Kühnrich, *op. cit.*, p. 330.

* La 2 septembrie armatele aliate intrau pe teritoriul Belgiei; la 8 septembrie aproape întreaga țară era eliberată.

tențiilor în această fază a luptei a constat în asigurarea securității orașelor, contracararea activităților distructive ale naziștilor în retragere, care vizau în primul rând instalațiile portuare, podurile, aerodromurile, canalele etc.

Un mare succes al mișcării de rezistență l-a constituit acțiunea de anihilare a planurilor naziste care vizau distrugerea Anversului. Acest oraș, unul dintre cele mai mari porturi din Europa și cel mai apropiat de regiunea Ruhr, avea o importanță strategică vitală pentru aliați. Dându-și seama că nu vor putea să opună o rezistență eficientă, nemții au hotărât să nu cedeze vastele instalații portuare decât în stare de ruină. Ei și-au regrupat armatele pe poziții organizate pe linia râurilor Escaut, Rupel și Nethe. În fața acestei situații grave patrioții belgieni au trecut la acțiuni energice. Încă din iunie 1943 Comitetul de coordonare, aflat sub comanda locotenentului de geniu Urbain Reniers, a stabilit planul de salvare a Anversului, prevăzând misiuni precise pentru fiecare grupă de luptă participantă la această operație *. Comitetul de apărare a cunoscut din timp cu ajutorul agenților săi toate planurile naziste și a luat măsurile necesare. Sabotajele și alte acte ostile au fost suspendate o perioadă de timp pentru a crea în rândurile hitleriștilor sentimentul unei false securități.

În după-amiaza zilei de 4 septembrie 1944, în timp ce tancurile engleze se apropiau de oraș, echipele de protecție au început operația de salvare. Luați prin surprindere, nemții au început să se retragă precipitat angajând îndârjite lupte de stradă. La sosirea forțelor britanice instalațiile portuare erau aproape intacte. Un rol important în salvarea portului l-a avut înaintarea rapidă a trupelor aliate. Decisivă a fost însă rezistența belgiană. Pierderile suferite au fost mari. Din cei 1 500 de participanți la această acțiune, 132 au fost uciși, iar 248 au fost răniți. Operații de protecție similare au fost organizate la Bruges, Gand și Zeebruges.

În ultimele luni ale războiului guvernul Pierlot, în înțelegere cu comandamentul aliat, a încercat să-și asigure controlul asupra întregii mișcări de rezistență din interior. În acest scop, în iunie 1944, el a luat hotărârea unirii tuturor forțelor conspirative în cadrul așa-numitelor Forțe belgiene din interior (Forces Belges de l'Intérieur — F.B.I.), puse sub comanda generalului-maior I.L. Gérard. În practică această nouă formațiune n-a schimbat cu nimic structura organizatorică existentă a mișcării de rezistență, deoarece atât A.S., aflată sub conducerea generalului-locotenent Pire, cât și A.B.P. și-au păstrat propriile comandamente.

* La această operație au participat forțe ale A.S.F.I., Grupa G., Witte Brigade și M.N.R., toate aflate sub comanda lui Reniers.

Dealtfel, așa cum se degajă și din cuprinsul acestui studiu, în Belgia nu s-a ajuns, în ciuda contactelor și discuțiilor cu privire la o acțiune comună, la o conducere unitară a rezistenței. Deși Frontul Independenței și Comitetul Național al Rezistenței au avut un mare rol în coordonarea unei însemnate părți din mișcare, importante forțe ale rezistenței rămânneau în afara lor, acționând pe cont propriu sau la dispoziția guvernului din emigrație.

Cu toate greutățile întâmpinate, mișcarea de rezistență a poporului belgian a avut o contribuție însemnată la eliberarea țării de sub dominația hitleriștilor. Aportul ei este confirmat de ordinul de zi al generalului Eisenhower adresat tuturor luptătorilor din rezistența belgiană: „Acum când teritoriul belgian este aproape în întregime eliberat, în calitatea mea de comandant-șef al forțelor expediționare aliate aduc un omagiu sincer tuturor membrilor rezistenței care au luptat atât de magnific executând ordinele acesteia. Pe bună dreptate ei pot fi mândri de a fi contribuit prin eroismul lor la eliberarea patriei. Rapida noastră înaintare pe o mare distanță este consecința sprijinului vostru”⁷⁰ Aportul mișcării de rezistență la alungarea ocupantului atât înainte cât și după debarcarea armatelor aliate în Europa a fost considerabil. Sabotajele și atacurile deschise au redus posibilitățile naziștilor de a folosi resursele materiale și umane ale Belgiei pentru mașina lor de război. Avariile provocate în timpul sabotajelor au afectat direct forța dușmanului, în timp ce măsurile de protecție din ultima perioadă a războiului au limitat aria distrugerilor pe care nemții au încercat să le provoace economiei țării. Alte forme de luptă, ca organizarea rețelelor de informații, a serviciilor de evaziune, a presei clandestine au contribuit și ele, într-un fel sau altul, la măcinarea forțelor cuceritorului. Succesele raportate de mișcarea de rezistență au fost plătite cu însemnate pierderi. Numărul oficial al combatanților din rezistența belgiană care și-au pierdut viața în timpul celui de-al doilea război mondial a fost de 19 048⁷¹.

Dovedind înalt spirit internaționalist, în cadrul rezistenței belgiene au participat antifasciști din numeroase țări ale Europei, cea mai mare parte dintre ei foști voluntari în brigăzile internaționale din Spania. Din România a luat parte activă la rezistența poporului belgian un grup de muncitori format din Nicolae Moraru, Tudor Ștefan, Gheorghe Faur, Iosif Levoi și alții. Hotărâți să continue lupta și să contribuie la

⁷⁰ Camille Joset, *La Geste du Mouvement National Belge*, Bruxelles, 1948, p. 38.

⁷¹ Această cifră este conținută într-o scrisoare a profesorului H. Bernard adresată lui G. K. Tanham. Partidul comunist și formațiunile sale de luptă au pierdut 2 000 de membri, dintre care 31 de membri ai C.C. și aproape toți membrii biroului politic (*Sommaire des opérations de l'armée belge des partisans*, p. 6—9).

învingerea și distrugerea fascismului, membrii grupului muncitorilor români, indiferent unde s-au aflat, s-au străduit, alături de camarazii lor belgieni, să saboteze prin toate mijloacele mașina de război germană.

La 18 septembrie 1944 guvernul condus de Hubert Pierlot își făcea reintrarea în Belgia și două zile mai târziu prințul Charles își asuma puterile suveranului în calitate de regent. Compromis în timpul ocupației, Leopold al III-lea a trebuit să părăsească scena politică. Mărturie a forței politice și morale pe care mișcarea de rezistență o exercita asupra societății belgiene stă hotărîrea guvernului Pierlot de a include în componența sa pe reprezentanții acesteia, inclusiv ai stîngii rezistenței. Astfel, în guvern au intrat dr. Albert Marteaux, membru al Biroului Politic al C.C. al P.C.B., conducător de frunte al F.I., ca titular la departamentul sănătății, R. Dispy, fost comandant al A.B.P., și F. Demany, secretar general al F.I. Participarea lor la guvern a fost condiționată de realizarea unor profunde transformări sociale și democratice. Aceasta cu atît mai mult cu cît în primele zile după terminarea războiului masele largi populare își manifestau hotărîrea de a nu mai permite reinstaurarea vechilor stări de lucruri. Temîndu-se de radicalizarea maselor și contrar spiritului de libertate și dreptate ce domina poporul belgian în acele zile, guvernul Pierlot a chemat combatanții mișcării de rezistență să predea armele. Văzînd că decretul nu a dat rezultatele scontate, la 14 noiembrie 1944 ministrul de interne a ordonat poliției să întreprindă percheziții la foștii membri ai rezistenței și să confiște armele găsite. Starea de nemulțumire stîrnită de aceste dispoziții antipopulare a provocat o profundă criză guvernamentală, soldată cu demisia guvernului Pierlot ca urmare a părăsirii cabinetului de către cei trei reprezentanți ai rezistenței de stînga. La 16 februarie 1945 s-a format un guvern de coaliție avînd ca prim-ministru pe Achille Van Acker. Din acest guvern făceau parte opt reprezentanți ai Partidului Catolic, cinci socialiști, patru liberali, doi comuniști și unul din gruparea independentă. În perioada care a urmat forțele participante la mișcarea de rezistență din anii 1940—1944 aveau să joace un rol important în viața social-politică a țării.

OLANDA

dr. ALEXANDRU VIANU

ORIGINILE REZISTENȚEI. MIȘCAREA ANTIFASCISTĂ (1930—1940)

Marea criză economică din anii 1929—1933 a lovit puternic economia olandeză. În anii 1931—1933 producția a scăzut la mai puțin de 50%, cele mai greu atinse fiind ramurile legate de comerțul intermediar, de transportul maritim și de prelucrarea materiilor prime din colonii. Criza a cuprins și agricultura. În 1932 numărul șomerilor a atins cifra de 400 000 (din 1 200 000 muncitori industriali și agricoli). Salariile acelor care aveau încă un loc de muncă au suferit reduceri sensibile, între 10%—40%.

Clasa muncitoare a răspuns la ofensiva patronală, ce urmărea să arunce asupra ei consecințele crizei, prin mari acțiuni greviste. Unul din cele mai însemnate evenimente revoluționare l-a constituit răscoala crucișătorului „De Zeven Provinciën” (Șapte provincii), aflat într-unul din porturile Sumatrei (februarie 1933). Marinarii i-au arestat pe ofițeri, au ridicat drapelul roșu și au ieșit în larg. Guvernul a folosit aviația, care a bombardat crucișătorul; 22 de marinari au fost uciși. În această situație echipajul a încetat rezistența. În Olanda și Indonezia a avut loc un val de greve de solidaritate cu marinarii răsculați. Partidul comunist a organizat în primăvara aceluia an o campanie de proporții uriașe pentru amnistierea celor arestați.

Ca urmare a luptelor duse, în alegerile parlamentare din aprilie 1933 au fost aleși 4 deputați comuniști, dintre care doi indonezieni — primii deputați indonezieni în istoria parlamentului olandez.

Guvernul „de criză”, condus de Hendryk Colijn (lider al Partidului antirevoluționar), care s-a menținut din aprilie 1933 până în iunie 1939, a dus o „politică de economii” pe spinarea oamenilor muncii: noi reduceri de salarii, de pensii, de ajutoare de șomaj etc. Industria nu a atins nici în 1938 nivelul din 1933, iar numărul șomerilor a variat între 330 000 în 1934 și 439 000 în 1938, aceasta și din cauză că burghezia olandeză care obținea uriașe beneficii din exploatarea Indoneziei (circa 1 400 000 000 dolari în 1938) prefera să investească mare parte din capi-

taluri în străinătate (în 1939 Olanda ocupa locul al treilea în lume, după Marea Britanie și S.U.A., în ceea ce privește investițiile în străinătate).

Pauperizarea maselor muncitoare, politica de reducere a nivelului de trai au agravat lupta de clasă. În vara anului 1934 la Amsterdam și Rotterdam muncitorii șomeri au ridicat baricade și au dus lupte împotriva forțelor de represiune. În diferite orașe au avut loc greve de solidaritate. Guvernul a recurs la arestări în masă, la confiscarea, de nenumărate ori, a ziarului „Tribune“, organul C.C. al Partidului Comunist Olandez, iar marea burghezie reacționară a sprijinit constituirea și activitatea organizațiilor fasciste, dintre care cea mai importantă era partidul National-Socialistische Beweging (Mișcarea național-socialistă — N.S.B.), fondată în decembrie 1931 de inginerul Anton Adrian Mussert.

Inspirată după modelul național-socialiștilor germani, organizația fascistă a lui Mussert a adoptat ca emblemă zvastica, a înființat un fel de batalion de asalt — „Weerbaarheids Afdeelingen“, cu uniforme asemănătoare celor germane, a creat o secțiune de tineret — „Nationale Jeugd-storm“ și, printr-o propagandă demagogică, abil regizată, a izbutit să obțină în alegerile municipale din 1935 un număr de 294 284 voturi¹.

Congresul al XII-lea al Partidului Comunist din Olanda, analizând situația internă și internațională, a stabilit că principala sarcină a partidului era apărarea intereselor naționale de amenințarea fascistă. Această hotărâre a fost dezvoltată în rezoluțiile Congresului al XIII-lea din 1938. La inițiativa comuniștilor a luat ființă organizația patriotică „Uniunea de luptă împotriva fascismului“, care, în 1939, avea filiale în majoritatea orașelor țării.

Activitatea desfășurată de partidul comunist a contribuit la slăbirea sensibilă a pozițiilor partidului fascist al lui Mussert, ceea ce s-a vădit în alegerile municipale din 1939, când N.S.B. a obținut, față de voturile din 1935, mai puțin de jumătate, adică 131 260 voturi, ceea ce indică declinul mișcării fasciste*.

În perioada 1930—1940 partidul comunist și-a înzecit rândurile — de la 1 100 membri la 11 000, iar influența și ponderea sa au sporit; în alegerile parlamentare din 1929 candidații comuniști au obținut 37 000 voturi, iar în 1939 — 117 000 voturi.

¹ David Littlejohn, *The Patriotic Traitors. A history of Collaboration in German Occupied Europe 1940—1945*, Londra, 1972, p. 87—88.

* Menționăm că înainte de cel de-al doilea război mondial în Olanda trăiau și muceau circa 52 000 germani (la o populație de 10 900 000 în 1938). Ei erau organizați de către secțiunea externă a partidului nazist hitlerist în așa-numita Reichsdeutsche Gemeinschaft (Comunitate a cetățenilor din Germania), sub conducerea dr. Otto Butting. Evident, majoritatea dintre ei, care aveau drept de vot, și-au dat voturile grupării lui Mussert.

COTROPIREA OLANDEI. ÎNCEPUTURILE MIȘCĂRII DE REZISTENȚĂ

După izbucnirea celui de-al doilea război mondial, la 4 septembrie 1939, Olanda a declarat că rămîne neutră².

Comitetul Central al partidului comunist, la 3 septembrie 1939, a atras atenția asupra gravității situației: „Olanda trece prin cel mai mare pericol. Clasa muncitoare și întreaga Olandă progresistă trebuie să fie pregătite cu ideea că țara noastră poate fi atacată de fasciștii despotici“. Grupul parlamentar comunist s-a pronunțat în același spirit, cerînd să se ducă un război implacabil împotriva Germaniei în cazul cînd hitleriștii ar viola teritoriul Olandei³.

În primăvara anului 1940, după ce Germania a cotoplit pe neașteptate Danemarca și Norvegia, guvernul olandez a luat unele măsuri ciuntite, șovăielnice, cu grija, în primul rînd, „de a nu furniza lui Hitler pretextul pentru o agresiune“: punerea în stare de alarmă a aerodromurilor militare, ridicarea de baricade pe marile artere, care să împiedice aterizarea avioanelor de transport germane ș.a.

Măsuri mai deosebite n-au fost inițiate. Defetismul ce marca în mod evident acțiunile guvernului, prezent chiar în activitatea primului ministru J. de Geer*, și-a lăsat amprenta asupra pregătirii poporului olandez pentru lupta contra Germaniei hitleriste. Această stare de spirit a făcut ca și față de cercurile fasciste din interior, în special față de Mișcarea național-socialistă a lui Mussert, să se adopte o atitudine de toleranță. Și numai sub presiunea opiniei publice au fost arestați cîțiva dintre conducătorii mai cunoscuți ai organizațiilor fasciste care erau în contact cu hitleriștii. Dar, spre a da satisfacție și reacțiunii, guvernul a

² La sfîrșitul lunii august, ministrul de externe olandez, Eelco N. van Kleffen, a primit asigurări din partea ambasadei germane că Hitler va respecta suveranitatea Olandei dacă aceasta se va menține neutră. Guvernul condus de J. de Geer, format la 10 august 1939, primul guvern din care făceau parte „reprezentanții celor mai importante partide socialiste olandeze“, „nu și-a dat seama sau nu și-a dat îndeajuns seama“, după cum consideră L. de Jong, cunoscutul istoric al rezistenței olandeze, că „în 1939 avea de-a face cu o altă Germanie decît aceea din 1914—1918“ (dr. L. de Jong, *De Bezetting*, vol. I, Amsterdam, 1961, p. 23). Amintim că, spre deosebire de Belgia, Olanda nu a trecut prin ororile ocupației germane în primul război mondial.

³ Fernando Etnasi, *La Resistenza in Europa*, Roma, 1970, p. 121.

* Cînd țara a fost cotoplită, J. de Geer a fugit în Anglia, unde a căutat să-i convingă pe ceilalți membri ai cabinetului că Germania va ieși învingătoare din război. A fost demis în septembrie 1940. A revenit în țară unde a militat pentru colaborare cu Germania. După război a fost judecat și condamnat la trei ani domiciliu obligatoriu.

dispus arestarea unor fruntași comuniști, sub învinuirea falsă că aceștia ar fi încercat „să saboteze măsurile de apărare“ *.

Germania hitleristă a atacat Olanda la 10 mai 1940, în zorii zilei. Primele ore de război au arătat din plin șubrezenia întregului sistem defensiv imaginat de guvernarea olandeză. A patra zi, 13 mai 1940, regina Wilhelmina s-a îmbarcat pe un contratorpilor britanic și s-a refugiat la Londra; miniștrii au luat același drum, lăsând conducerea țării în mâinile secretarilor generali și trecând autoritatea guvernamentală generalului Winkelman, șeful Marelui stat major al armatei. Știrea plecării reginei și a miniștrilor în Anglia a stîrnit vii reacții de îngrijorare și nemulțumire și, independent de faptul că această „fugă“ era sau nu „rezonabilă“, ea a alimentat panica, a contribuit la înveninarea atmosferei. Guvernul s-a stabilit la Londra și regina Wilhelmina a declarat că Olanda va continua lupta, cerînd tuturor: „Nu desperați. Faceți tot ce vă este posibil în interesul țării. Noi ne vom face datoria“. Olanda a rămas astfel în tabăra antihitleristă, aducîndu-și contribuția sa activă la marea victorie asupra fascismului.

Agitația desfășurată de elementele pronaziste și de germanii stabiliți în Olanda în jurul așa-ziselor acțiuni ale „coloanei a 5-a“ au amplificat starea de neîncredere și dezorientare⁴. Ce-i drept, această agitație avea o acoperire în fapte, întrucît spioni și agenți secreți se aflau peste tot, chiar în poliție și în forțele armate; parașutiști germani erau deghizați în preoți sau călugărițe etc. Cu toate acestea, numai un grup restrîns de cîțiva pronaziști recrutați de Abwehr, îmbrăcați în uniforme ale poliției olandeze și ale gărzilor de frontieră, au reușit să captureze din timp podul de pe Meusa, ceea ce a înlesnit Wehrmachtului să înainteze peste el. Dar, „mitul despre «coloana a 5-a» a înfăptuit mai mult decît ar fi sperat oricare grup de sabotori“⁵. A cincea zi, după-amiază, marți 14 mai **, generalul Winkelman a ordonat încetarea luptelor ***. Olanda era deja ocupată.

* Nu este fără interes să menționăm că aceste acuzații cu totul neîntemeiate au fost preluate de unii istorici burghezi în lucrările consacrate istoriei rezistenței; deși au trecut peste trei decenii, nu s-au găsit dovezi care să le ateste. Cu toate acestea afirmațiile lipsite de temelie continuă să fie preluate de la un autor la altul.

⁴ David Littlejohn, *op. cit.*, p. 90.

⁵ *Ibidem*.

** În dimineața zilei germanii au bombardat în mod sălbatic Rotterdamul.

*** Numai în Zeelanda trupele franceze și britanice au mai purtat timp de trei zile slabe lupte de ariergardă. Marina de război și flota comercială olandeză au trecut în porturile britanice, punîndu-se la dispoziția guvernului aflat la Londra; marinarii olandezi aveau să-și aducă contribuția lor la victoria aliaților. În Marea Britanie s-au format de asemenea mici unități aeriene și terestre olandeze.

Administrația în primele zile de la Bruxelles de către comandamentul militar al Belgiei și Olandei, acestea din urmă i s-a acordat la 18 mai statutul de Reichskommissariat, asemenea Norvegiei. Pentru funcția de Reichskommissar, Hitler l-a ales pe Arthur Seyss-Inquart, fost ministru de interne austriac, cel care a deschis Germaniei naziste calea pentru a cotoropi Austria în martie 1938. Instalat la Haga, la 29 mai, Seyss-Inquart, în discursul ținut în clădirea parlamentului, a căutat să asigure auditoriul de bunăvoința germanilor. „Intenționez să mențin legile olandeze pe cât posibil și să lucrez cu administrația civilă olandeză, și garantez independența justiției... Nu avem intenția de a aplica o ideologie străină în Olanda“. Apoi a adăugat imediat o apreciere de rău augur: „Desigur, noi nu considerăm că evreii sînt olandezi“. În discursurile ulterioare el a precizat intențiile stăpînitorilor săi: „Hitler dorește să absoarbă pe olandezi ca frați cu drepturi egale în teritoriul german european... Olandezii aparțin aceleiași rase ca și germanii, deși din nefericire ei nu s-au dezvoltat pe aceeași cale. Această greșeală trebuie să fie îndreptată“⁶.

Folosind metode care au dat rezultate și în alte țări ocupate, Seyss-Inquart a instituit un regim de cîrmuire și control care a asigurat dominația nazistă și punerea potențialului uman și economic al Olandei în slujba lui Hitler cu *minimum de eforturi din partea Germaniei*.

Deși aproape toți miniștrii au emigrat în Anglia, administrația civilă olandeză a rămas în exercițiul funcțiunii și a continuat să fie condusă de secretarii-generalii de ministere, constituiți în Consiliul secretarilor-generalii. Parlamentul a fost dizolvat și secretarii-generalii împuterniciți să emită decrete cu putere de lege⁷.

Consiliul secretarilor-generalii era condus direct de Seyss-Inquart, asistat de patru *Generalkommissari*, din care trei erau naziști austrieci și al patrulea nazist german. Aceștia erau Friedrich Wimmer pentru Administrație și Justiție, Hans Fischboeck pentru Finanțe și Industrie, Fritz

⁶ Dorothy Woodman, *Europe Rises. The Story of Resistance in Occupied Europe*, Londra, 1943, p. 58—59.

⁷ Secretarul general de la ministerul apărării s-a opus ca terenurile aviației să fie reparate cu muncitori olandezi; el a fost dezavuat de colegii săi și demis de germani în vara anului 1940. Secretarul general de la ministerul treburilor sociale, care era împotriva colaborării cu ocupantul, a fost repede înlocuit. Ceilalți secretarii-generalii au colaborat, unii dintre ei cu deosebit zel, avînd iluzia că ei „guvernează în sfîrșit fără miniștri și fără reprezentare populară, lentă sau stînjenoasă“ (L. de Jong, *Les Pays-Bas dans la seconde guerre mondiale*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, nr. 50/1963, p. 8). Deși Parlamentul a fost „suspendat“, cum preferau germanii să spună, membrii săi au continuat să primească indemnizațiile, cu toate că nu s-au mai întrunit. Curînd au fost dizolvate și consiliile alese provinciale și municipale și, în cele 11 provincii, ca și în principalele orașe, a fost numit cîte un împuternicit german care superviza administrația civilă olandeză.

Schmidt pentru Afaceri Speciale (îndeosebi oficiile de muncă și propagandă) și Brigadierführerul SS Hans Albin Rauter pentru Poliție, reprezentant al lui Himmler. Astfel, cu câteva sute de funcționari (exceptând forțele militare de ocupație, poliția germană și SS), naziștii germani guvernau și dirijau întreaga țară, avînd și ajutorul nemijlocit al fasciștilor olandezi.

Avînd în subordinea lor eșaloanele superioare ale aparatului administrativ olandez, naziștii germani și-au asigurat implicit colaborarea zecilor de mii de funcționari, chiar dacă aceștia, probabil, în adîncul inimii lor, îi detestau pe invadatori. Dacă nu ar fi avut la ordinele lor și sub controlul lor aparatul administrativ olandez, germanii ar fi fost siliți să aducă în Olanda cîteva zeci de mii de funcționari din Germania. Aceasta nu era posibil, pentru simplul fapt că nu-i aveau ; să nu uităm că după Olanda au fost cucerite alte țări vest-europene unde, de asemenea, germanii s-au folosit — de pildă, în Franța — de aparatele administrative (cu sute de mii de funcționari) ale țărilor respective. Faptul că industria, ca și materiile prime, alimentele și agricultura, transportul și finanțele, mîna de lucru și utilajele erau îndeaproape controlate de ocupant și puse în slujba acestuia, se explică — în primul rînd — prin aceea că administrația civilă olandeză a funcționat în continuare. Aceasta a contribuit și la crearea unei stări de spirit în ansamblul populației (cu excepția combatanților din rezistență și a celor care au luat poziție activă) de a se resemna, de a se adapta la starea de lucruri existentă. L. de Jong, relatînd despre colaborarea secretarilor-generalii, scrie : „Personalitatea cea mai puternică... a fost dr. H. M. Hirschfeld, care a dirijat întregul sector economic... el nu era nazist, și cu tact, cu perseverență, adesea curajos, a dus o politică în care a consimțit la nenumărate concesiuni penibile făcute germanilor ; în schimb, trebuie de constatat că el a izbutit să împiedice ca nivelul de aprovizionare a populației să nu scadă prea repede nici prea jos în timpul primilor patru ani și că membrilor partidului N.S.B. le-au fost refuzate posturile importante în sectorul său. Alții au obținut rezultate analoage”.

Dar problema reală nu este aceea, dacă prin politica de colaborare a secretarului-general dr. H. M. Hirschfeld, ca și a celorlalți secretari generali s-a scăzut mai lent și nu prea jos nivelul de aprovizionare a populației, ci dacă au fost scoase din Olanda mai multe produse agrare, mai multe produse industriale, mai multe materii prime și mai multă forță de muncă datorită organizării și asistenței aparatului de stat central de la Haga, decît în cazul în care germanii ar fi fost puși în situația să o facă ei singuri. Oricum, guvernării autohtone poartă răspunderea pentru decretele-legi prin care mîna de lucru, bunurile și averea Olandei au luat drumul Germaniei. Și tot ei au fost aceia care au pus în mișcare roțile uriașului angrenaj administrativ autohton pentru

a da viață acestor decrete-legi. Germania nazistă a avut posibilitatea — datorită colaborării aparatului statal al burgheziei olandeze — să-și ia oricând ceea ce dorea și să oblige Consiliul secretarilor generali să organizeze, să execute și să sancționeze raptul.*

Dar nu numai administrația autohtonă a colaborat din prima zi cu cotropitorul, ci și o bună parte din liderii partidelor burgheze. Fostul prim-ministru Hendryk Colijn s-a grăbit să publice o broșură, intitulată *La frontiera a două lumi*, în care argumenta că Anglia va fi curînd silită să capituleze și, deci, trebuie avut în vedere că Germania va deține superioritatea în lume o lungă perioadă de timp**. În concluzie, unica soluție era de a te adapta la această situație⁸.

Ca urmare a acestei poziții pe care s-a situat o mare parte a burgheziei olandeze, în iulie 1940 s-a constituit un nou partid politic*** — *Nederlandse Unie* (Uniunea olandeză), creat de trei fruntași ai vieții politice: prof. J. E. de Quay, din partidul catolic, H. P. Linthorst-

* Argumentul „Să rămînem la posturi pentru a-i împiedica pe membrii partidului N.S.B. să le ocupe”, argument pe care istoriografia burgheză l-a preluat „*tale quale*”, doar cu rezerva că „adesea a avut o semnificație reală; uneori nu era însă decît subterfugiul unei slăbiciuni condamnabile”, nu stă în picioare. Nu s-au adus pînă în prezent nici un fel de dovezi cum că membrii N.S.B. în posturile pe care le-au deținut (exceptînd pe cele polițienești) au îndeplinit mai mult decît cereau ocupații. Și este mai mult ca sigur că față de înalții funcționari olandezi cunoscuți ca naștiți, aparatul de stat, miile de funcționari care nu erau naștiți, ar fi manifestat o anumită rezistență pasivă, mai tenace sau mai puțin tenace.

** Cu aceeași grabă H. Colijn, în august 1940, și-a schimbat punctul de vedere. Un an mai tîrziu, el a fost arestat și deportat în Germania.

⁸ Sigur că foarte mulți din funcționarii de stat, tehnocrații, liderii politici burghezi, marea burghezie ș.a. nu erau pronaziști. Dar ei credeau că Germania a cîștigat în 1940 o victorie care avea să-i asigure dominația pe multă vreme și nu au văzut altă ieșire decît controlul Europei de către naștiți și deci necesitatea de „a colabora”. Dealtfel și hitleriștii au avut grijă în primele luni să nu forțeze anumite probleme: arestări puține, comportare a ostașilor controlată, distribuirea de comenzi industriei de circa 1 miliard mărci, ceea ce le-a înlesnit atragerea unor fabricanți spre o colaborare strînsă („*Algemene geschiedenis der Nederlanden*”, Bd. 12, Utrecht, 1958, p. 38), eliberarea celor circa 300 000 de ostași olandezi care s-au predat forțelor germane cu dreptul de a se întoarce la casele lor etc. Această „colaborare” care a pătruns peste tot a fost, credem, adecvat formulată de către Jean Paul Sartre (situația din Franța se aseamua din acest punct de vedere cu aceea din Olanda și din alte țări vestice ocupate): „Noi nu putem face un pas, nici să mîncăm, nici chiar să respirăm fără a deveni complici ai ocupantului... cea mai neînsemnată activitate servea inamicului care se abătuse asupra noastră, apîca ventuzele sale pe pie'ea noastră și trăia în simbioză cu noi. În vinele noastre nu se forma nici o picătură de sînge din care el să nu-și ia partea lui... ceea ce ne se părea anormal era situația unei țări care în întregul ei rezista și în întregul ei colabora... Fiecare din actele noastre era ambiguu, noi nu știam niciodată dacă trebuia în întregime să ne blamăm sau în întregime să ne aprobăm; un venin subtil otrăvea cele mai bune opere...”.

*** În primul an al ocupației naștiții germani au permis activitatea formală a partidelor politice (în afară de partidul comunist) precum și a sindicatelor.

Homan, lord locotenent al coroanei în Groningen, și dr. L. Einthoven, șeful poliției din Rotterdam.

Programul partidului, după cum rezultă din manifestul publicat la 24 iulie 1940, prevedea recunoașterea condițiilor schimbate și cooperarea națională pe bazele cele mai largi posibile; cerea tuturor să adopte „o atitudine loială față de puterea ocupantă” și sublinia necesitatea unui guvern „forte” de factură corporatistă și autoritară; se invoca în acest context necesitatea menținerii tradițiilor de libertate ale poporului olandez, educarea tineretului în spirit patriotic; totodată se lua poziție împotriva N.S.B. — partidul nazist al lui Mussert.

Creșterea numerică a Uniunii olandeze a fost meteoritică — în februarie 1941 înrolând circa 800 000 membri. Succesul se datora unei înțelegeri greșite de ambele părți. Germanii l-au considerat un partid colaboraționist, olandezii ca o mișcare patriotică. De fapt, era îndeajuns de colaboraționist pentru a irita și nemulțumi pe adevărații patrioți (a sprijinit colecta germană pentru „Ajutorul de iarnă” și „Nederlandse Arbeits Dienst”, adică Oficiul de muncă olandez, dirigit și controlat de germani, precum și măsurile antisemite) și îndeajuns de independent pentru a irita și nemulțumi pe germani (pretindea că Olanda se afla încă în stare de război cu Germania și cerea încheierea unui armistițiu — condiție prealabilă pentru orice aranjament politic).

Curînd însă, cînd au întrezărit adevărata esență a activității acestui partid politic, olandezii au început să dezerteze în masă din rîndurile lui tot atît de repede precum aderaseră. Așa s-ar explica faptul că atunci cînd Germania nazistă a invadat Uniunea Sovietică, Uniunea olandeză a refuzat să sprijine „cruciada împotriva bolșevismului”, sub cuvînt că U.R.S.S. era un aliat al Marii Britanii. Seyss-Inquart a suprimat atunci periodicul săptămînal al partidului, „De Unie”; scurt timp după aceasta, în decembrie 1941, conducătorii mișcării au anunțat desființarea Uniunii olandeze⁹.

Partidul comunist a luat poziție împotriva acestei politici capitulante și colaboraționiste a burgheziei. Prevăzînd că măsurile de reprimare vor lua dreptat amploare, C.C. al P.C.O. a creat la 15 mai 1940 un organ conducător ilegal* din care făceau parte Paul de Groot, L. Yansen și Yan Diters. În august 1940 a apărut broșura scrisă de Paul de Groot, care definea linia partidului. „Pentru a elibera țara de

⁹ Warmbrunn Werner, *The Dutch Under German Occupation, 1940—1945*, Stanford (California), 1963, p. 40—65.

* Partidul comunist a fost interzis în iulie 1940. Spre sfîrșitul lunii august, începutul lui septembrie, întregul partid era trecut în ilegalitate. O lună mai tîrziu, în octombrie, a început să apară organul ilegal al partidului comunist „De Waarheid” (Adevărul), care va ajunge la un tiraj de 20 000 exemplare.

asuprirea străină este necesar să se constituie un front popular de masă din toți acei care luptă pentru independența Olandei“. Partidul chema la unirea tuturor patrioților împotriva cotropitorilor, la luptă neabătută pentru doborârea dominației naziste și eliberarea țării.

Noile condiții de ilegalitate, într-o țară în care a existat și s-a menținut în permanență o situație legală și în care mediul geografic era deosebit de nepotrivit pentru acțiuni de luptă armată, au imprimat mișcării de rezistență olandeze anumite particularități. Olanda este o țară mică, fără munți, aproape fără păduri, cu o populație densă. Coasta fiind atent supravegheată și neavînd granițe cu un stat neutru, posibilitățile de a crea baze de rezistență armată erau extrem de reduse. Trebuie avute în vedere și rețeaua de comunicații foarte densă ca și faptul că „teritoriile olandeze, aflîndu-se pe ruta directă Anglia-Ruhr, erau împînzite de aviație, artilerie antiaeriană și de organizații germane de tot felul“¹⁰, ceea ce excludea practic existența unui colțisor mai izolat.

Rezistența s-a afirmat, datorită acestor condiții, în primul rînd prin „caracterul său moral și prin pasivitatea, în bunul sens al cuvîntului, față de toate inițiativele naziste, față de însăși simpla prezență inamică“. De pildă, cînd germanii intrau într-un restaurant, olandezii aflați la mese plăteau și plecau; sau purtatul insignei cu litera „V“ (Victorie) în vara anului 1941, inițiată de postul de radio B.B.C. etc. etc.

Primele grupuri de rezistență s-au constituit îndată după ocupare, în cadrul organizațiilor cultural-sportive, asociațiilor de tineret, militarilor eliberați din prizonierat etc. Cea mai mare parte din aceste grupuri au avut din nefericire o viață foarte scurtă și activitatea lor s-a limitat la întîlniri și ședințe. Dintre ele se cuvine să amintim grupul organizat de tapițerul Bernard Izjerdraad din Haarlem, care și-a început activitatea ilegală tipărind și răspîndind primul manifest al rezistenței (din 15 mai 1940). În decembrie, întregul grup, numărînd 42 de persoane, a fost arestat. Treptat rezistența a îmbrăcat o mare varietate de forme și metode de luptă, cuprinzînd mase din ce în ce mai largi, care, ascultînd de comuniști, de patrioți, de apelurile guvernului de la Londra, influențate și de mersul războiului, ajungeau să-și dea seama că Germania nazistă va fi nimicită.

Ca urmare a ocupației naziste, nivelul de viață al populației olandeze a scăzut an de an. Indicele producției industriale (cu excepția sectorului construcțiilor) era de 103 în 1940 (față de 100 în 1938) datorită comenzilor germane, care au epuizat însă repede rezervele de materii prime ce nu mai puteau fi importate din cauza blocadei britanice, de 88 în 1941, de 71 în 1942, de 64 în 1943 și de 43 în 1944.

¹⁰ Henri Bernard, *Histoire de la Résistance européenne. La „quatrième force“ de la guerre 39—45*, Verviers, 1968, p. 215.

Agricultura a cunoscut aceeași curbă descendentă — 79 în 1941, 74 în 1942, 66 în 1943 și 51 în 1944. Pauperizarea maselor de milioane a condus, în primul rând în cartierele muncitorești ale orașelor și în rîndurile „grupurilor uitate” (pensionari, persoane în vîrstă), la privațiuni de tot felul și chiar la foamete. Pe de altă parte, industriașii, constructorii care executau comenzile germane privind lucrări militare, speculanții la bursa neagră etc. etc. realizau cîștiguri imense. Inflația era galopantă. Măsurile pentru înghetarea prețurilor și controlul lor au rămas pe hîrtie.

După capitulare și eliberarea ostașilor olandezi* din prizonierat în țară erau circa 250 000 de șomeri¹¹. Parte dintre ei, circa 65 000 de oameni, s-au angajat în vara anului 1940 la lucrări de interes obștesc (reconstrucția șoselelor, caselor, digurilor etc.), fiind diriguți de *Opbouw-dienst*, cum era denumit „Oficiul de reconstrucție națională”. Alții au fost siliți să plece la muncă în Germania — în cazul cînd refuzau slujbele oferite nu li se mai acorda ajutorul de șomaj, iar din martie 1942 o nouă lege a introdus obligativitatea muncii în afara Olandei. După date aproximative, numărul olandezilor folosiți — o perioadă mai scurtă sau mai lungă de timp — în industria germană în anii războiului s-a ridicat la circa 500 000 (în 1940 — 100 000 ; pînă în martie 1942 — 277 000, din care 20 000 femei ; cifrele exacte nu sînt cunoscute, ele au fost falsificate de birourile de muncă). Seyss-Inquart, dîndu-și seama că organizațiile muncitorești constituiau „cea mai puternică și bine organizată opoziție”¹², a căutat încă din primele săptămîni de ocupație să-și asigure controlul asupra lor. El a numit, la recomandarea lui Mussert, pe N. J. Woundenberg, un vechi nazist din N.S.B., în postul nou creat de „Împuternicit al Uniunii sindicatelor olandeze” (15 iulie 1940)¹³. Circa jumătate din membrii sindicatelor și-au dat atunci demisia. Toate încercările de nazificare a sindicatelor și de a convinge pe conducătorii partidelor social-democrat și socialist de a colabora cu naziștii au eșuat**. În această situație, Woundenberg a lansat cu mare pompă în mai 1942 organizația „Nederlandsche Arbeids Front” (Frontul olandez al muncii), după modelul german. Sindicatelor au luat poziție împotriva frontului : din

* Toți cei eliberați au fost obligați să semneze o declarație de loialitate. Puțini au refuzat.

¹¹ *Jaareijfers voor Nederland 1943—1946*, Utrecht, 1948, p. 162, 264—268 ; L. de Jong, *De Bezetting*, vol. 2, Amsterdam, 1962, p. 80.

¹² Dorothy Woodman, *op. cit.*, p. 61.

¹³ David Littlejohn, *op. cit.*, p. 95.

** Partidele socialiste s-au autodizolvat. Toate partidele politice au fost interzise în iulie 1941, în afară de „Mișcarea național-socialistă”.

280 de conducători sindicali, 272 și-au dat demisia, fiind urmați de masa de sindicaliști. Frontul olandez al muncii, un avorton *ab initio*, a rămas o simplă formă¹⁴.

MAREA GREVĂ DIN FEBRUARIE 1941

Principalele forme de luptă împotriva ocupanților au fost greva, sabotajul, acțiunea de solidaritate cu cei oprimați. În toamna anului 1940 partidul comunist a organizat și condus, împreună cu muncitorii social-democrați, o acțiune pentru îmbunătățirea condițiilor de viață a muncitorilor din zona Amsterdamului, angajați la lucrările de interes obștesc*.

În septembrie 1940 au fost răspândite manifeste-apeluri către muncitori, prin care erau chemați să se unească la luptă împotriva grevelor condiții de lucru. L. Yansen, delegat al C.C., și Jacob Brandenburg, instructor al comitetului de partid din Amsterdam, au stabilit contacte cu comuniștii detașamentelor de muncă aflate în apropiere de orașele Amersfoort și Barneveld. La 26 octombrie administrația detașamentelor a anunțat prelungirea zilei de muncă. Două zile mai târziu, adunarea conspirativă organizată de comuniști, la care au luat parte delegați ai detașamentelor (social-democrați, socialiști, sindicaliști etc.), a hotărât trimiterea unui memoriu, cu toate revendicările, către secretarul general însărcinat cu treburile sociale și totodată încetarea lucrului la ora obișnuită. Cei două mii de muncitori care, neascultând de ordinele supraveghetorilor, au lăsat munca, au fost concediați și lipsiți de orice ajutor de șomaj. Partidul comunist a organizat de îndată colectarea unui „fond de solidaritate” în întreprinderile din Amsterdam. Paralel cu aceasta, muncitorii concediați și familiile lor s-au adunat în piața cunoscută drept „bursa muncii”. Au avut loc spontan mitinguri, iar în zilele următoare demonstrații, la care s-au alăturat și cetățeni ai orașului. La 12 noiembrie muncitorii au obținut câștig de cauză : ziua de muncă a rămas neprelungită, oamenii au fost reprimiți la lucru și li s-au plătit ajutoare pentru timpul cât fuseseră concediați. Organul partidului, „De Waarheid”, în numărul din 7.XII.1940, comentând această acțiune, scria : „1 800 de muncitori din Amsterdam, angajați la lucrări în Amersfoort și Barneveld, au arătat întregii clase muncitoare olandeze cum trebuie să lupte împotriva consecințelor teribile ale războiului și împotriva războiului însuși. S-a făurit frontul unic al social-democraților și comuniștilor, al celor

¹⁴ Walter B. Maas, *The Netherlands at War, 1940—1945*, Londra, 1970, p. 96.

* Aceștia erau organizați în detașamente de muncă ; purtau uniforme verde-oliv și cizme cu tureci și aveau un regim de disciplină cazană.

fără de partid, al catolicilor și calviniștilor și prin aceasta s-a pus temelia victoriei“.

La mijlocul lui decembrie 1940 lucrările publice au fost suspendate din cauza frigului iar ajutoarele de șomaj reduse în două rînduri pentru a sili astfel pe muncitori să plece la lucru în Germania. Comuniștii au chemat pe șomerii din Amsterdam, al căror număr se ridica la circa 60 000, să declanșeze acțiuni de protest. La 29 ianuarie și la 3 februarie 1941 mii de șomeri cu familiile lor au ieșit în stradă cu pancarte: „Cerem sporirea ajutorului de șomaj!“, „Nici un fel de trimiteri la muncă în Germania!“. Autoritățile au fost silit să cedeze și la 4 februarie au anunțat că șomerii vor primi ajutorul sperat¹⁵.

Se dovedea, odată mai mult, că forța clasei muncitoare își poate spune cuvîntul chiar și în condițiile grele ale ocupației străine, că proletariatul este categoria socială cea mai consecventă în slujirea atît a idealului de libertate socială cît și a celui de libertate națională. Dealtfel prin el și în jurul său aveau să se realizeze cele mai importante acțiuni ale rezistenței olandeze în anii ce vor urma; clasa muncitoare olandeză avea să fie principalul element al luptei antihitleriste pînă la eliberarea definitivă a țării.

Dar în rîndurile rezistenței s-au înrolat numeroase alte forțe social-politice; ele au fost alimentate neîncetat de cei care într-o etapă sau alta a ocupației resimțeau duritatea excesivă a dominației naziste. Și cei care s-au alăturat printre primii luptei antihitleriste au fost evreii, contra cărora au început a se aplica măsurile de tip rasist încă în toamna lui 1940*. S-a cerut funcționarilor de stat (mai tîrziu și la multe alte persoane) să semneze o declarație că nu erau evrei. Foarte puțini au refuzat¹⁶. În octombrie 1940 s-a interzis promovarea evreilor aflați în serviciile publice. Bisericile protestante au înaintat un memoriu lui Seyss-Inquart în care arătau că măsura este „contrarie spiritului lui Hristos“ și îi aminteau de declarația pe care o făcuse că nu va impune o ideologie străină poporului olandez. Replica lui Seyss-Inquart s-a concretizat într-un decret din noiembrie același an care dispunea să fie concediați toți funcționarii de stat evrei.

La universitățile din Delft și Leyden studenții și corpul didactic au declarat grevă în semn de protest împotriva demiterii profesorilor evrei. Ambele universități au fost închise pentru o perioadă neprecizată, iar

¹⁵ G. G. Bauman, *Fevralskaia zabastovka 1941 goda — povorotniĭ punkt dvijeniia soprotivleniia v Niderlandah*, în „Novaia i novejšiaia istoriia“, nr. 4/1966, p. 96.

* Pe atunci locuiau circa 140 000 evrei (din care 20 000 erau refugiați din Germania); majoritatea făceau parte din familii ce trăiau de veacuri în Olanda și, în acel timp, peste 60 000 aveau de acum o origină mixtă — evrei și creștini.

¹⁶ L. de Jong, *op. cit.*, p. 9.

profesorul Cleveringe, decan la Leyden, arestat împreună cu câteva zeci de studenți.

Partidul comunist a cerut maselor, prin manifestul din 13 ianuarie 1941, să-și unească eforturile pentru a sprijini pe toți cei oprimați și a protesta împotriva persecutării populației evreiești.

În această atmosferă, un detașament de naziști olandezi, încadrați în W.A. (Weer Afdeelingen — organizație paramilitară echivalentă cu S.A. a lui Hitler), a pătruns în cartierul evreiesc din Amsterdam în seara de 9 februarie 1941, cu intenția de a devasta, ucide și jefui. Era prima încercare de pogrom din istoria țării. Grupele de autoapărare (Knokploegen *) alcătuite din protestanți, catolici¹⁷, socialiști, comuniști etc. au intrat în funcțiune. Detașamentul nazist a fost respins, 20 dintre ei răniți, dintre care unul a murit.

Conducerea partidului comunist, întrunită la Deventer, a hotărât „să organizeze o grevă de protest care să se desfășoare în aceeași zi în cât mai multe orașe din sudul și nordul Olandei“.

Verificarea posibilităților de mobilizare s-a făcut prin greva muncitorilor de la șantierele navale și demonstrația care a avut loc în 15 februarie la Amsterdam.

Manifestanții au scandat lozinci: „Jos cu pogromurile antisemite!“, „Jos cu naziștii!“, „Nici un muncitor în Germania!“.

În zilele următoare, la 17 și 18 februarie, metalurgiștii din zona de nord a Amsterdamului au organizat o grevă de protest împotriva trimerii de muncitori olandezi în Germania. Succesul acestor acțiuni a arătat că masele muncitoare din Amsterdam erau hotărâte să lupte.

Poliția germană, decisă să intervină în problema evreiască, a făcut în ziua de 19 februarie o descindere la cafeneaua „Coco“, unde credea că se află un stat major al grupului Knokploegen. Consumatorii s-au opus: lumânările au fost stinse și a început încăierarea **. Drept represalii, la ordinul lui Himmler, trupe germane au făcut o razie în cartierul evreiesc în zilele de 22 și 23 februarie. Au fost ridicați 425 evrei în

* Knokploegen — secțiuni de luptă; au fost înființate încă în toamna anului 1940.

¹⁷ Bisericile Protestante și Biserica Romano-Catolică, spre deosebire de Vatican, au luat poziție în numeroase țări împotriva măsurilor antisemite, prin memorii, scrisori, telegrame adresate autorităților, precum și prin pastorale citite în biserici (Lucien Steinberg. *La révolte des Justes. Les Juifs contre Hitler 1933—1945*, Paris, 1970, p. 291—299). Bisericile Protestante și Biserica Romano-Catolică au sprijinit în diferite forme mișcarea de rezistență.

** Au fost arestați 8 inși. După o judecată sumară, unul din cei arestați, Ernst Cahn, a fost condamnat la moarte și executat; era primul olandez executat pentru participare la mișcarea de rezistență.

vîrstă de 20—35 de ani și trimiși în lagăr¹⁸. Razia a arătat că germanii, care preferaseră să acționeze pînă atunci prin autoritățile olandeze, au trecut la intervenții armate directe, abandonînd astfel politica „ocupației cu mînuși“, ceea ce era un semn evident al amplificării spiritului de rezistență din partea poporului olandez.

Situîndu-se consecvent împotriva politicii rasiste promovate de ocupați, partidul comunist a hotărît la 22 februarie 1941 să organizeze o grevă de protest pentru ziua de 25 februarie. Manifestul „Faceți grevă ! Faceți grevă !“, scris de Paul de Groot și completat de L. Yansen, chema întreaga populație la „organizarea în toate întreprinderile și toate ramurile de greve de protest ! Cereți eliberarea imediată a evreilor arestați ! Cereți dizolvarea imediată a grupărilor teroriste W.A. ! Organizați în fabrici și cartiere grupe de autoapărare ! Salvați viața copiilor evrei de teroarea nazistă, găzduiți-i în familiile voastre ! Cereți pretutindenii sporirea salariilor și ajutoarelor sociale ! Împiedicați planul criminal de a aduce pe Mussert la putere !“.

În zorii zilei de 25 februarie, 400 de activiști ai organizației din Amsterdam a partidului comunist au împrăștiat manifestele în întreprinderi, șantiere, docuri, gări, depouri de tramvaie, magazine etc. Pretutindenii comuniștii au luat cuvîntul cerînd muncitorilor și funcționarilor să iasă în stradă. Primii au răspuns muncitorii din întreprinderile situate în zona de nord ; în cîteva ore greva s-a extins în întreg orașul. S-au închis magazinele, băncile, bursa ; circulația tramvaielor și autobuzelor a fost oprită. Zeci de mii de muncitori s-au adunat în piața Nordermarke, de unde s-au îndreptat spre centrul orașului, apărat de puternice coloane de polițiști. Demonstrații au cîntat „Internaționala“, au scandat lozinci și au încheiat cu „Imnul național“ olandez, cîntat de zeci de mii de oameni.

A doua zi au avut loc greve și în orașele industriale Haarlem, Weeps, Hilversum avînd în frunte muncitorii siderurgiști și feroviari.

Germanii au adus în grabă la Amsterdam două batalioane SS, un batalion de poliție, 250 jandarmi. În cartierele muncitorești au avut loc arestări în masă.

La 26 februarie, deși lucrătorii din întreprinderile comunale, fiind amenințați cu concedierea, au reluat lucrul, muncitorii de la marile uzine

¹⁸ Un rol nefast în aplicarea măsurilor naziste împotriva evreilor l-a jucat Consiliul evreiesc, alcătuit de germani la începutul anului 1941 din figuri reprezentative ale burgheziei evreiești. Acest consiliu a colaborat cu naștii și a încercat să împiedice orice rezistență. Lagărul de tranzit pentru evreii olandezi era Westerböck. Primii deportați olandezi au sosit la Buchenwald la 1 octombrie 1940. Un an mai tîrziu, din cei 8 700 deținuți aflați în lagărul de la Buchenwald 3 000 erau evrei olandezi, care au fost apoi expediați spre lagărele din Dachau și Mauthausen (Olga Wormser-Migot, *Le système concentrationnaire nazi 1933—1945*, Paris, 1968).

și de la șantierele navale, ascultînd de îndemnul comuniștilor, au continuat greva. Pentru a opri circulația tramvaielor, femeile s-au așezat de-a curmezișul pe șine. La Haarlem, Weeps, Hilversum, Zaandam greva a fost aproape generală; au intrat în grevă și unele întreprinderi din Utrecht.

După comunicatul oficial au fost uciși în ciocnirile cu poliția 7 oameni în Amsterdam și 2 în Zaandam, iar 24 au fost grav răniți¹⁹. Generalul Friedrich Christiansen, comandantul forțelor militare germane, a decretat starea de asediu în Olanda de Nord (menținută pînă la 8 martie). Urmînd directivele partidului comunist, la 27 februarie muncitorii au reluat lucrul.

Ca represalii, ocupanții au penalizat Amsterdamul cu o „contribuție” de 15 milioane guldeni, Hilversum cu 2,5 milioane și Zaandam cu 500 000 guldeni*. Trei comuniști, participanți la grevă, au fost împușcați în primele zile ale lunii martie. Sute de oameni au fost condamnați la închisoare pe diferite termene.

Greva din februarie a avut un caracter net politic. Era prima acțiune politică de masă în țările ocupate ale Europei și ea a constituit o manifestare de solidaritate națională, un moment de cotitură în mișcarea de rezistență olandeză împotriva cotropitorilor. Apreciind rezultatele grevei, partidul comunist arăta: „Peste 300 000 de muncitori, funcționari, intelectuali și reprezentanți ai păturilor mijlocii au participat la grevă... Clasa muncitoare, și cu ea întregul popor muncitor, au declarat la 25 și 26 februarie naziștilor germani și olandezi: Nu, de o mie de ori nu! Nu vrem să avem nimic de-aface cu războiul vostru, cu «noua ordine» a voastră, cu Mussert al vostru, cu bonzii voștri naziști, cu teroarea și persecutarea evreilor. Cărați-vă!”²⁰.

CREȘTEREA REZISTENȚEI (1941—1942).

PRINCIPALELE ORGANIZAȚII ALE MIȘCĂRII DE REZISTENȚĂ

a) **Presa ilegală.** Noile măsuri menite să împiedice audierea posturilor de radio străine, în primul rînd a emisiunilor Londrei (confiscarea aparatelor de radio la anumite persoane, arestări și condamnări etc.), au

¹⁹ B. Sijes, *February-Staking, 1941*, Amsterdam, 1961, p. 213, citat după G. G. Bauman, *op. cit.*, p. 98.

* Consiliile municipale ale acestor orașe au fost dizolvate și Seyss-Inquart a numit „comisari guvernamentali” din naziștii olandezi, membri ai N.S.B. Măsura a fost extinsă în august la toate municipalitățile.

²⁰ G. Maas, *Kronick van de February-Staking 1941*, Amsterdam, 1961, p. 162.

favorizat sporirea presei ilegale. Pe lângă cunoscutele periodice : „Adevărul“ al partidului comunist, „Cuvîntul“, „Olanda liberă“, „Voi rezista !“ ale partidelor socialiste, au apărut periodice catolice, calvine, studențești precum și numeroase buletine specializate în publicarea de știri îndeosebi despre coaliția antihitleristă, pe care propaganda nazistă încerca să le ascundă poporului olandez. Unele dispăreau brusc și altele apăreau luîndu-le locul. Bună parte din ele erau multiplicare la rotaprint iar uneori și tipărite. Cu toate încercările aparatului polițienesc german și olandez de a o strangula, presa ilegală — parte componentă a luptei de rezistență — a continuat să apară. În editorialul cu care începea cel de al treilea an de existență, „Olanda liberă“ exprima gîndurile tuturor acelora care activau în presa ilegală : „Toți cititorii știu că ziarul nu este scris cu cerneală ci cu sîngele a zeci și zeci de camarazi. La sacrificiul lor nu există decît un singur răspuns : să continuăm munca noastră. Aceasta și facem“²¹.

Evident, existența presei ilegale era legată nu numai de corespondenții voluntari, de aparatul redacțional și de aparatul tehnic de multiplicare, ci și de o vastă rețea de distribuire. Un mare număr de patrioți au plătit cu viața și cu ani de închisoare pentru activitatea de difuzare a presei și răspîndirea de manifeste.

În mai 1942 corespondentul din Limburg al ziarului nazist olandez „Volk en Vaderland“ comunică că 21 de muncitori și funcționari de la mina Maurits au fost condamnați la pedepse variînd de la cîteva luni închisoare la zece ani pentru că au distribuit presă antigermană și împotriva lui Mussert sau manifeste care îndemneau la sabotaj. Cîteva dintre patrioți, reîntorși după executarea pedepsei, au fost primiți de întregul colectiv al minei în frunte cu direcția „ca niște eroi“, scria indignat autorul.

În 1943, cînd efectul victoriilor de la Stalingrad și din nordul Africii s-a resimțit practic în toate țările ocupate din Europa, Seyss-Inquart a ordonat rechiziționarea tuturor aparatelor de radio ; numărul ziarelor și mai ales al buletinelor clandestine a sporit atunci în cîteva luni, ajun-gînd în 1944—1945 la aproape 1000 de titluri²².

b) Sabotaje și greve. Din primele zile ale ocupației germane imensa majoritate a muncitorilor olandezi erau extrem de ostili doctrinelor

²¹ *Vrij Nederland*, ianuarie 1943. Citat după Warmbrunn Werner, *op. cit.*, p. 106.

²² Fernando Etnasi, *op. cit.*, p. 124. Rechiziționarea tuturor aparatelor de radio a fost temporizată și din cauză că serviciile de propagandă au avut iluzia că vor izbuti ele să influențeze opinia publică olandeză. Peste 100 000 de persoane au izbutit atunci să ascundă aparate-e și să le folosească în continuare.

naziste și se străduiau prin toate mijloacele posibile să stingherească și să prejudicieze efortul de război al inamicului. S-au folosit o multitudine de forme de sabotaj: de la campania permanentă „mișcă-te încet“, la sistemul minerilor din Limburg de a trimite la suprafață cât mai mult steril sau cărbune de cea mai proastă calitate sau refuzul lor de a lucra o duminică pe lună plătită dublu, în ciuda faptului că li se scădea, drept pedeapsă, o zi din salariu, și pînă la sabotaje directe. De pildă, în decembrie 1941 comandamentul militar german a rechiziționat 40 de autobuze de la Societatea olandeză de transporturi. Ele au fost spălate, lustruite și revopsite înainte de a fi predate, dar la recepție s-a descoperit că motoarelor le lipsea tot ce era lesne de demontat. În aprilie 1942 a avut loc o a doua rechiziție de 20 de autobuze; puțin timp după ce au fost reparate s-a descoperit că nu mai puteau fi utilizate, deoarece șasiurile și cadrele de lemn aveau găuri în multe locuri umplute cu hîrtie și vopsite pe deasupra²³.

Pe șantierele navale și în fabrici sabotajul era la ordinea zilei. Muncitorii constructori de nave tăiau plăci de oțel de dimensiuni greșite și băteau niturile în locuri greșite; mecanicii trăgăneau cu lunile reparații minore la motoarele de aviație; lăcătușii și ajutorii defectau piese cheie la mașini; electricienii tăiau cabluri, demontau aparatura electrică etc. etc. Sabotajul a luat asemenea proporții încît un centru industrial, Enschede, a fost amendat cu 50 000 guldeni pentru „acte de sabotaj“²⁴. În 10 aprilie și apoi în 22 aprilie 1942 centralele electrice din provincia Utrecht au fost defectate și s-a oferit o recompensă de 5 000 guldeni pentru orice informație despre făptași.

În primele zile ale ocupației, tînărul director al căilor ferate, prof. Ir. Goudrian, a refuzat să predea o parte din parcul de vagoane, dar comandamentul german le-a rechiziționat. A început sabotajul la căile ferate: traficuri anume încurcate, garnituri cu bunuri destinate Germaniei uitate pe linii moarte etc. etc. Cînd s-au înmulțit derailerile, Seyss-Inquart a ordonat arestarea și trimiterea prof. Goudrian într-un lagăr.

30 000 de muncitori de la căile ferate au decis atunci să declare grevă, dar germanii, răspîndind zvonul că Goudrian se află într-o misiune în Germania, au reușit să împiedice în acele momente declanșarea grevei.

Chiar și copiii comiteau acte de sabotaj, turnînd nisip în dispozitivul electric al podurilor pentru a împiedica manevrarea lor și multe altele.

Forțele germane de ocupație, îngrijorate de frecvența actelor de sabotaj, de valoarea crescîndă a stricăciunilor, au intensificat măsurile de

²³ „Het Nationale Dagblad“ (al naziștilor olandezi) din 23 mai 1942.

²⁴ Dorothy Woodman, *op. cit.*, p. 64.

repreziune, în primul rând luarea de ostateci. Generalul Christiansen, într-un discurs ținut la radio, referindu-se la marea număr de ostateci luați de naziști, a declarat: „Populația ține în propriile ei mâini viața compatrioților săi... Previn elementele iresponsabile că ostaticii pe care i-am luat vor avea de suferit pentru orice act de sabotaj comis”²⁵.

O formă de sabotaj era și încălcarea deliberată a camuflajului, în nădejdea că prin aceasta se dă un ajutor piloților britanici. „Nieuwe Rotterdamsche Courent” din 5 iunie 1942 descrie o săptămână fără gaz și electricitate, drept pedeapsă ordonată de primarul, pus de germani, din Utrecht, pentru încălcările repetate ale camuflajului.

Adesea se dădeau alarme false în timpul camuflajului cu intenția de a dezorganiza serviciile publice controlate de germani.

Forma de acțiune care a pus în evidență și mai clar hotărârea de luptă a clasei muncitoare, a rezistenților olandezi în ansamblul lor a fost mișcarea grevistă. După marea grevă din februarie 1941, lupta grevistă din anii 1941—1942 a îmbrăcat un caracter economic mult mai pronunțat. Erau greve determinate de nivelul tot mai scăzut al salariilor față de creșterea costului vieții. Au avut în genere o durată scurtă, dar s-au încheiat adesea cu satisfacerea parțială a revendicărilor*.

Mare parte din funcționarii de stat și din întreprinderi au învățat repede metodele cele mai potrivite pentru ducerea „războiului hîrțiilor” (formulare greșit întocmite, corespondență importantă greșit adresată, rătăcită, pierdută etc. etc.)²⁶.

Mutațiile în starea de spirit a populației s-au vădit și în refuzul în masă, în iarna lui 1941—1942, de a mai contribui la „ajutorul de iarnă” organizat de naziștii olandezi.

c) Principalele organizații ale rezistenței. În decursul anilor 1941—1942 au apărut zeci și zeci de organizații de rezistență, cea mai mare parte din ele fiind constituite din cetățeni patrioți la propria lor inițiativă și înglobînd oameni de diferite convingeri politice și credințe. Unicul partid politic care a acționat ca atare în rezistență a fost partidul

²⁵ „Manchester Guardian” din 14 iulie 1942. Citat după Dorothy Woodman, *op. cit.*, p. 65. Executarea ostaticilor a devenit un fapt obișnuit. Astfel, la 15 august 1942, comandamentul militar german a anunțat executarea a cinci ostateci — figuri reprezentative în viața social-politică a Olandei.

* În martie 1942, ocupanții germani, pentru a preveni grevele și a-și asigura totodată și mîna de lucru necesară, au hotărît că și muncitorii angajați la diferite întreprinderi pot fi trimiși în Germania la lucru, în care scop au închis unele mici întreprinderi și au blocat angajările la altele.

²⁶ Dorothy Woodman, *op. cit.*, p. 63.

comunist²⁷. Încă în primele sale manifeste, partidul comuniștilor a îndemnat: „organizați în fabrici și în cartiere grupe de autoapărare”^{*} și a militat neobosit pentru închegarea — în acțiuni împotriva cotropitorilor — a unui front larg al tuturor patrioților. Astfel, au luat ființă din inițiativa secției militare a C.C. al P.C.O. Secțiunile de luptă (Knokploegen — KP). Cu arme, adesea învechite, secțiunile de luptă — de pildă secțiunea organizată de tânărul neurolog Geerit Kastein, vechi militant comunist, fost voluntar în Spania, sau secțiunea Orange Vrijbuiters (Francirorii de Orania), ambele grupînd patrioți comuniști, socialiști, catolici, calvini etc., și multe alte secțiuni de sine stătătoare — au organizat atentate, sabotaje, lichidarea trădătorilor ș.a.

La 7 august 1942 o asemenea secțiune de luptă a atacat un tren militar lângă Rotterdam. Postul de radio de la Hilversum, controlat de germani, a anunțat că în cazul cînd nu vor fi semnalăți cei care au comis atentatul vor fi împușcați cîtiva ostateci. Totodată s-a oferit o recompensă de 100 000 de guldeni pentru informații, dar apelul a rămas fără răspuns și germanii au împușcat 5 ostateci²⁸.

O altă secțiune a amplasat bombe într-un cinematograful din Haga rezervat Wehrmachtului.

Animate „de șefi ingenioși și plini de caracter”²⁹, ca Leendert Valstar, Johannes Post, Liepke Scheepstra, Theodorus Dobbe, Johannes van Bijnen și alții, secțiunile de luptă au dat puternice lovituri cotropitorilor. Multe din ele au fost descoperite, membrii lor arestați și împușcați, dar mereu au apărut alte secțiuni care au continuat lupta.

În luna mai 1942 au început deportările masive de evrei spre lagărul de tranzit Iudendurchgangslager Westerbork, și de acolo spre camerele de gazare de la Oswiecim (Auschwitz) și Sobibor. În mai puțin de un an au fost deportate circa 120 000 de persoane, din care s-au reîntors 6 000³⁰. Circa 20 000 de evrei se aflau ascunși în Olanda, dar nu toți au reușit să scape. Unii au fost descoperiți de germani, alții — după ce reușiseră să se ascundă timp de peste doi ani — denunțați de naziștii lui

²⁷ L. de Jong, *op. cit.*, p. 16.

* Partidul a creat ulterior și propriile grupe armate sub comanda unei comisii militare conduse de Y. van Guilze.

²⁸ Dorothy Woodman, *op. cit.*, p. 65.

²⁹ L. de Jong, *op. cit.*, p. 15.

³⁰ 72 de evrei olandezi din lagărul de la Sobibor (Polonia), conduși de un căpitan al armatei olandeze, fost combatant în brigăzile internaționale din Spania, au organizat o evadare. Au fost denunțați și executați. La 14 septembrie 1943 a avut loc o revoltă la Sobibor organizată de comunistul sovietic Aleksandr Pecerski. 600 de deținuți s-au răsculat, au ucis o parte din ofițeri și gardieni. 400 dintre ei au reușit să evadeze. Au fost urmăriți pînă și cu avioane. Numai 60 au rămas în viață (*They fought back*, Londra, 1968, p. 33—79).

Mussert. Zguduitorul Jurnal al micuței Anna Frank a făcut cunoscut lumii numele unora din acești nefericiți ³¹.

Puțin timp înainte de a începe deportarea evreilor, germanii, îngrijorați că în vara lui 1942 se va deschide al doilea front în Europa Occidentală, au trecut la represalii și acțiuni de intimidare; un prim lot de 72 de persoane, în care erau și ofițeri olandezi, au fost împușcate fiind învinuite că ar fi plănuit să „organizeze o campanie împotriva puterii ocupante“, alte 92 de persoane au fost împușcate în primele zile ale lunii mai deoarece — după comunicatul oficial — „au favorizat dușmanul și posedau arme“. Totodată, germanii au reluat în prizonierat ofițerii olandezi din flotă și armată care fuseseră eliberați în 1940. Unii dintre ei au reușit să se ascundă. Pe de altă parte a început să sporească numărul muncitorilor care, trimiși în Germania, fugeau de acolo și, reîntorși în patrie, se ascundeau.

S-au format mici grupuri care se îngrijeau de cei ascunși. Aceste grupuri s-au încheat spre sfârșitul anului 1942 în Organizația Națională de sprijinire a scufundătorilor (scafandrilor) (Landelijke Organisatie voor Hulp Onderduikers — L.O.), conducătorii ei fiind H. Th. Kuipers-Rietberg și pastorul F. Slomp. Activitatea de procurare a actelor false, în primul rând a cartelelor de alimente, a sporit considerabil. Scriitorul Eduard Vetsman și sculptorul Gerrit Jan van der Veen au fost primii care au organizat la Amsterdam un „atelier“ pentru confecționarea acestor acte; asemenea „atelieri“ au luat ființă și în alte orașe. Secțiuni de luptă au atacat birouri de distribuire a cartelelor. Actele și cartelele erau distribuite prin Organizația Națională aceluia care erau siliți să trăiască clandestin. Tot ea organiza în întreaga țară colecte pentru adunarea fondurilor necesare vieții clandestinilor permanenți și susținerii greviștilor. Landelijke Organisatie procura și locuințe pentru aceștia (din vara lui 1943, îndeosebi la țară); ea „a devenit o organizație puternică, în primul rând prin ramificațiile sale naționale bine implantate“ ³².

Serviciile speciale britanice au căutat să înființeze în Olanda o rețea de informații și de diversiune. În acest scop ele au parașutat un agent, locotenentul L. A. R. van Hamel, din forțele navale. Hamel a izbutit să creeze o rețea, fapt pe care l-a plătit cu viața, fiind executat la 16 iunie 1941. Rețeaua a continuat să se extindă, dar a primit o altă orientare, fiind condusă în primăvara anului 1942 de căpitanul de rezervă P. J. Six. Constituită îndeosebi din ofițeri și denumită Serviciul de ordine (Orderdienst — O.D.), organizația a întreprins unele acte de

³¹ Jurnalul Annei Frank, 12 iunie 1942 — 1 august 1944, Editura Tineretului, București, 1959.

³² L. de Jong, *op. cit.*, p. 15; Henri Bernard, *op. cit.*, p. 217.

sabotați, dar în primul rând s-a preocupat de preluarea puterii în perioada de după eliberare.

Teroarea și jaful germanilor, precum și lupta împotriva ocupanților au radicalizat masele. În cadrul conducerilor organizațiilor de rezistență acest proces „a acționat în două direcții“, spune L. de Yong. Unii erau animați „de idealul unei democrații totale care să fie pe deplin orientată spre înfăptuirea dreptății sociale“³³, adică spre comunism. Alții gândeau că „în primii ani de după război“ ar fi fost de dorit, salvator chiar, „un regim autoritar“, un regim conservator, de dreapta, care să apere și să mențină orânduirea capitalistă și în acest scop să nimicească puternicile tendințe radicale de stînga. O asemenea organizație de dreapta era Serviciul de ordine (Orderdienst).

Spre sfîrșitul anului 1942 și începutul celui următor s-a înfiripat o altă organizație animată de idei de stînga — Consiliul de rezistență (Raad van Verzet — R.V.V.), care s-a afirmat îndeosebi pe linia sabotajelor și a loviturilor armate³⁴.

Unii dintre liderii vechilor partide politice au constituit un comitet care, sub influența neobositului militant socialist Koos Vorrink, a încercat zadarnic timp de aproape un an să determine guvernul din Londra să-l recunoască ca viitor guvern de tranziție. Cea mai mare parte din membrii acestui comitet precum și militanți din diverse organizații ale rezistenței au fost arestați în primăvara anului 1943 — una din consecințele nefaste ale așa-numitului Englandspiel (jocul englez)³⁵.

După căderea primei rețele de informații conduse de van Hamel în toamna lui 1941 și începutul lui 1942, Londra a parașutat agenți voluntari olandezi pregătiți de Special Operations Executive. Unii dintre cei parașutați (H. Lauwers și alții) au fost arestați și torturați de kriminalrat-ul Schreider de la Gestapo. Siliți de Gestapo, ei au emis în continuare Londrei — sub controlul maiorului Giskes din Abwehr — „intoxicînd“ serviciile speciale engleze cu știri false și dînd posibilitate germanilor să captureze, timp de peste un an, toți agenții parașutați de Londra, în număr de 56, precum și containerele cu arme, armament și diverse aparate³⁶. Cele întîmplute, simple la prima vedere, s-au complicat prin aceea că Lauwers, ca și alții, în emisiunile aflate sub control german, au

³³ L. de Jong, *op. cit.*, p. 17.

³⁴ Și grupurile armate create de partidul comunist vor acționa în cadrul Consiliului rezistenței (*Antifașistkoe dvijenje soprotivleniia v stranah Evropi v godi vtoroi mirovoi voini*, Moskva, 1962, p. 553).

³⁵ Philippe Ganier-Raymond, *Rețeaua sugrumată*, București, 1969.

³⁶ Prăbușirea agenților parașutați de Londra în plasa întinsă de naștiți a condus la o serie de arestări în cadrul mișcării de rezistență olandeze (H. J. Giskes, *London calling the North Pole*, Kimber, 1953; *Das war das Englandspiel*, Berlin, 1958).

semnalat Londrei că se află în mâini dușmane, dar serviciile speciale britanice nu au ținut seama de aceste avertismente. Neglijență voită, calculată, sau o greșeală regretabilă cum au fost atâtea? Un răspuns deplin nu s-a dat pînă acum.

MATURIZAREA MIȘCĂRII DE REZISTENȚĂ. ORGANELE CREATE DE GUVERNUL DE LA LONDRA. ELIBERAREA SUDULUI OLANDEI (1943—1944)

Perioada din vara anului 1942 și pînă spre începutul anului 1943 a cunoscut etape cruciale în istoria celui de-al doilea război mondial. Pe frontul de răsărit, în Pacific sau Africa victoriile coaliției antihitleriste au făcut ca mase din ce în ce mai largi de antihitleriști să se angreneze în războiul subteran dus împotriva cotropitorilor. Pretutindeni „mișcarea de rezistență a popoarelor europene aflate sub dominația fascistă s-a intensificat... Deși în cadrul rezistenței din unele țări au apărut curente deosebite în legătură cu obiectivele și modalitatea de luptă, tendința generală a fost de unire a tuturor forțelor progresiste ale patrioților în lupta comună împotriva ocupanților. O contribuție a adus în acest proces autodizolvarea Internaționalei Comuniste”³⁷.

Mișcarea de rezistență olandeză a atins deplina sa dezvoltare la începutul anului 1943.

Un grup al unei secțiuni de luptă „purtînd uniforma poliției germane”³⁸ a distrus fișierele oficiului de stare civilă din Amsterdam și odată cu ele posibilitatea de a stabili evidența celor ascunși, a „zburătorilor”, precum și a necesarului de cartele de alimente.

Atacurile asupra serviciilor de distribuire a cartelelor și a oficiilor de stare civilă au devenit un fenomen cvasicotidian. Ocupanții au fost siliți să treacă la imprimarea de noi cartele cu timbre de control (tipărite în Austria, la Viena).

H. A. Rauter, Generalkommissar und Höhere SS und Polizeiführer, descriind măsurile luate în această direcție într-un raport către Himmler, arăta că „anumite grupuri atacă birourile de stare civilă și birourile de distribuire a cartelelor. În ultimele săptămîni atacurile s-au înmulțit; se încearcă să se procure noile cartele și noile timbre”³⁹. Paza specială a

³⁷ *Marea conflagrație a secolului XX*, ediția a II-a, București, 1974, p. 321.

³⁸ Nicolae Cordoneanu, *Olanda*, București, 1973, p. 97.

³⁹ N.K.C.A. in't Veld, *Cinș lettres de Rauter a Himmler*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 50/1963, p. 55.

birourilor, controalele inopinate și multe alte măsuri nu au izbutit să împiedice ca „zburătorii“ să obțină, pe baza cartelelor procurate pe diferite căi, rațiile mizere de alimente.

Secțiunile de luptă și grupurile armate ale Consiliului de rezistență au început cu lichidarea trădătorilor din propriile rînduri ale rezistenței, a colaboratorilor olandezi ai organelor de poliție, a unor funcționari naziști olandezi zeloși în aplicarea măsurilor de constrîngere, spoliere și asupra luate de hitleriști.

La 5 februarie 1943 secțiunea de luptă condusă de neurologul Geerit Kastein, din care făceau parte și studenți de la Universitatea din Amsterdam, a executat pe generalul-locotenent H. A. Seyffardt *, comandantul Legiunii de voluntari naziști olandezi ⁴⁰. Patru zile mai tîrziu a fost împușcat mortal de patrioți H. Reyden, „ministrul instrucțiunii și propagandei“ din cabinetul Mussert **. Cîteva săptămîni mai tîrziu a fost executat în locuința sa F. E. Posthuma, „ministrul agriculturii și pescuitului“. Nu erau execuții izolate, ci un val de exterminări — peste 40 din membrii de vază ai N.S.B., inclusiv șefii de poliție din Nijmegen și Utrecht ⁴¹.

Aceste execuții înfăptuite de patrioți au luat mari proporții la sfîrșitul anului 1943. Rauter a replicat organizînd operația denumită codificat Aktion Silbertanne (Operația Bradului argintiu), o serie de acte sîngeroase de eliminare a tuturor acelora bănuți că ar avea vreo legătură cu mișcarea de rezistență.

Partidul comunist a suferit puternice lovituri. Pînă în vara anului 1942 Gestapoul arestase peste 1500 de comuniști ⁴². Au urmat noi arestări; în primăvara anului 1943 naziștii au izbutit, datorită unei trădări, să-i aresteze pe membrii conducerii de partid — Yan Yansen, Yan Diters, L. Yansen și alți doi. Secretarul general al C.C., Paul de Groot,

* H. A. Seyffardt, pe atunci în vîrstă de 69 ani, fusese șeful statului major al armatei olandeze; după trecerea lui în rezervă, în 1934, a devenit membru al N.S.B.

⁴⁰ O săptămîină după atacul criminal împotriva U.R.S.S., Mussert a lansat un apel pentru voluntari în vederea înființării unei Legiuni olandeze. În ianuarie 1942 legiunea a intrat în acțiune pe frontul de la Leningrad. Germanii au mai înființat cu ajutorul naziștilor olandezi și alte formațiuni armate, după datele existente — în total circa 50 000 voluntari olandezi, folosiți în cea mai mare parte pe frontul din răsărit (David Littlejohn, *op. cit.*, p. 128).

** La sfîrșitul lui decembrie 1942 Mussert a fost chemat de Hitler, care i-a declarat, printre altele, că „va avea o parte în răspunderea guvernului“, un rol consultativ, dar nu executiv. Un buletin oficial a anunțat la 30 ianuarie 1943 constituirea unui „Secretariat politic de stat“, alcătuit din 10 membri de frunte ai N.S.B., care avea să fie ca un „guvern din umbră“.

⁴¹ David Littlejohn, *op. cit.*, p. 118.

⁴² *De Communistische Partij in de oorlog Rapport van het Dagelijks Bestuur der C.P.N. voor het 19 de Congres*, Amsterdam, 1958, p. 12—13.

a reușit să scape de sub urmărirea agenților, fiind silit să rămână mult timp în adâncă ilegalitate. În acel an, 1943, au căzut și parte din comitetele de partid din câteva orașe și provincii. Nimic nu putea însă frînge voința de luptă a comuniștilor*.

După executarea lui Seyffardt, germanii au făcut razii în universități și au arestat în primele zile 600 de studenți pe care i-au deportat în Germania la muncă. Ei au cerut, în aprilie 1943, ca toți studenții să semneze declarații de loialitate; 85% dintre studenți au refuzat. Aceștia au primit ordine să se prezinte la munca obligatorie. La 29 aprilie 1943 generalul Christiansen, îndeplinind ordinul lui Hitler, a făcut cunoscut că toți ostașii din armată și flotă care fuseseră eliberați din prizonierat în 1940 sînt obligați să se prezinte la unități pentru a fi trimiși, ca prizonieri, în Germania (în 1942, aceeași măsură fusese luată cu privire la ofițeri). Au izbucnit spontan greve: primele în fabricile din districtul industrial Twente, aproape de frontiera germană. În decurs de 24 de ore grevele s-au extins aproape în întreaga țară (cu excepția orașelor din Zeelanda). Țărănimia s-a solidarizat cu greviștii și a refuzat să mai aducă lapte la centrele de colectare. Îngrijorați să nu se extindă greva în Belgia sau Franța, ocupanții germani au proclamat legea marțială. Aproximativ o sută de greviști au fost uciși. Alți peste cincizeci „și-au pierdut viața în schimburi de focuri”⁴³.

Între 1 și 5 mai grevele au încetat, muncitorii și-au reluat deliberat lucrul. Ocupanții au trecut la noi măsuri coercitive, în primul rînd la trimiterea la muncă obligatorie a studenților, foștilor prizonieri, tuturor celor născuți între 1920—1924. A urmat apoi decretul de la începutul lui iunie 1943 prin care Comandamentul german ordona ca toți bărbații olandezi de la 17 la 40 ani să se prezinte la muncă obligatorie. Cei care vor încerca să fugă sau să se opună vor fi împușcați.

Cei chemați s-au eschivat preferînd să se ascundă. Numărul „zburătorilor” a crescut considerabil. Datorită puternicei rețele a Organizației Naționale și a sprijinului masiv al țărănimii, sute de mii de clandestini și-au găsit refugiu în toate colțurile țării.

Medicii au făcut și ei o remarcabilă demonstrație antinazistă. O ordonanță îi obliga să devină membri ai asociației naziste „Artsenkamer”. Ei au refuzat în masă, chiar și plata cotizației, neînsemnată de altfel, deși au fost amenințați cu mari amenzi. Un memoriu, iscălit de 77 de medici, adresat la 3 iunie 1943 lui Seyss-Inquart, denunța teroarea exercitată de ocupanți și respingea cererea ca medicii olandezi să profeseze în Germania pentru a înlocui pe medicii germani ce aveau să fie trimiși

* Partidul Comunist Olandez a pierdut în anii ocupației — arestați, torturați, uciși — aproape jumătate din numărul membrilor săi.

⁴³ L. de Jong, *op. cit.*, p. 15.

pe front. Ca represalii, un număr de medici au fost trimiși în lagăre de concentrare. În Olanda funcționau trei lagăre : Amersfoort, Vught și Ommen. Primele două — pentru deținuții politici — aveau la un moment dat circa 70 000 de deținuți. Numeroși membri ai rezistenței au fost deportați în lagărele din Germania și Austria ; alții ținuți în închisori.

Guvernul de la Londra nu a avut în anii 1941—1942 aproape nici un contact cu țara. După opinia lui L. de Jong „toți miniștrii erau mai prejos de misiunea lor“. În această situație a fost și primul ministru, profesorul P. S. Gerbrandy, despre care L. de Jong ne spune că era „un calvinist combativ și curajos“⁴⁴, dar trece sub tăcere că a condamnat, într-o cuvîntare la radio, executarea generalului H. A. Seyffardt, discreditîndu-se astfel singur în fața țării. „Rezistența nu va uita niciodată această luare de poziție, ca și multe alte inițiative sau carențe ale oamenilor de la Londra“⁴⁵ — scrie un alt istoric al rezistenței olandeze. Ministrul de război, singurul cu care se consulta primul ministru Gerbrandy în legătură cu problemele rezistenței, a ordonat, în vara anului 1943, ca Serviciul de ordine să constituie forțe care să sprijine nucleul de stat major ce avea să dețină puterea în primele zile ale eliberării. Aceste proiecte, cunoscute în cercurile socialiste, au provocat o vie opoziție și guvernul a decis să atribuie puterea în perioada de tranziție mai multor personalități civile în frunte cu dr. L. N. H. Bosch Ridder van Rosenthal, fost lord locotenent al coroanei în provincia Utrecht, care se afirmase ca un sprijinitor al rezistenței. Probabil, în luarea acestei hotărîri un anumit rol l-a avut M. G. J. van Heuven Gordhart, fost redactor șef al periodicului socialist „Cuvîntul“, sosit la Londra din Olanda la începutul anului 1944 și care era „apărător convins al autorității civile de tranziție“⁴⁶.

Ca și în alte țări, în anul 1944 mișcarea de rezistență olandeză dădea lovături din ce în ce mai puternice ocupanților și slugilor lor. Ofițeri și soldați germani împușcați, colaboraționiști executați, sabotaje în întreprinderi, transporturi, căi ferate, bombe explozive în clădirile folosite de dușman, incendieri de depozite și multe altele.

Din martie 1944 serviciile speciale britanice au reluat parașutările în Olanda : oameni, arme și aparate. Rețelele de informații s-au extins considerabil. „Ochiurile lor acopereau aproape întreaga țară și ele transmiteau informații de mare interes ; de pildă, de două ori pe zi cu privire la condițiile atmosferice utile pregătirii bombardamentelor asupra Ger-

⁴⁴ *Ibidem*, p. 18.

⁴⁵ Henri Bernard, *op. cit.*, p. 218.

⁴⁶ L. de Jong, *op. cit.*, p. 19.

maniei. Membrii rețelelor, prevăzuți cu aparate, comunicau direct cu avioanele aliate ce zburau pe cerul olandez⁴⁷.

După deschiderea celui de-al doilea front în Europa, la cererea guvernului de la Londra, reprezentanți a circa 20 de organizații ale rezistenței s-au întrunit la 3 iulie 1944 la Amsterdam pentru coordonarea acțiunilor. În acest scop s-a creat Marea Comisie consultativă a ilegalității (Grote Adviescommissie der Illegaliteit — G.A.C.) și un grup restrâns — Comisia de Contact (Contact Commissie — C.C.). În cadrul acestor organisme — luându-se în dezbatere problemele postbelice și relațiile între rezistență și autoritatea politică — s-au conturat trei curente principale de opinii: stînga — comuniștii și socialiștii, dreapta — clericii, îndeosebi calviniștii, și centru — diverse organizații. Alături de Comisia de Contact s-a constituit și un Colegiu al oamenilor de încredere (în care nu erau reprezentate toate organizațiile rezistenței) format din 9 persoane și prezidat de Bosch Ridder van Rosenthal, cu misiunea de a da sfaturi guvernului cînd acesta va reveni în țară.

În vara și toamna anului 1944 armata hitleristă a primit lovituri catastrofale pe toate fronturile europene. Războiul se apropia de frontierele Germaniei, situația trupelor germane devenind din zi în zi mai grea. Orașul Bruxelles a fost eliberat la 3 septembrie de unități de tancuri ale Armatei 2 engleze. A doua zi Londra a transmis un mesaj prin care anunța că aliații recunosc oficial organizațiile rezistenței, care se unesc într-o nouă organizație — Forțele de luptă interioare (Binnenlandsche Strijdkrachten — B.S.), declarată unitate a armatei regale și pusă sub conducerea prințului Bernhard. În fapt, această unire s-a realizat ulterior numai în anumite regiuni⁴⁸. În acele zile fierbinți, în întreaga țară oamenii așteptau din oră în oră, din zi în zi să apară tancurile aliaților.

Comandamentul german a grupat însă în zona frontierei olando-belgiene noi forțe: Armata 15 și Armata 1 de parașutiști, completate cu efective proaspete, în timp ce Eisenhower nu mai dispunea de forța necesară pentru a continua ofensiva generală, printre altele și din cauză că baza de aprovizionare era încă insuficient dezvoltată.

Trupele engleze și canadiene, sprijinite de divizii americane de parașutiști, sub comanda mareșalului Montgomery, au încercat să continue străpungerea. Orașele Eindhoven și Nijmegen au fost eliberate (17 septembrie 1944), dar trecerea Rinului — în apropiere de Arnhem — a eșuat. Ofensiva a fost reluată. Au avut loc mari acțiuni de parașutare.

⁴⁷ Henri Michel, *op. cit.*, p. 62—63.

⁴⁸ În teritoriul ocupat, comandamentul Forțelor de luptă interioare a fost încredințat colonelului H. Koot (Alden P. Hatch, *Prince-Bernhard of the Netherlands*, Londra, 1962, p. 96—130).

În aceeași zi, 17 septembrie, primul ministru, prof. Gerbrandy, a dat semnalul verde pentru declanșarea grevei generale la căile ferate olandeze*. Nu a mai circulat nici un tren; transporturile germane au fost pentru moment total dezorganizate. Olandezii erau convingși că eliberarea țării era o chestiune de zile. Divizia 1 engleză, parașutată în zona Arnhem „dar fără tancuri și artilerie, izolată și fără posibilitate de a fi ajutată din cauza timpului nefavorabil pentru aviație“⁴⁹ a luptat timp de zece zile cu un eroism suprauman împotriva unor forțe germane net superioare, suferind pierderi considerabile. Mișcarea de rezistență din Arnhem a ajutat pe toate căile pe britanici. Membrii rezistenței au asigurat legătura între unitățile fracționate ale diviziei, au jucat rolul de curieri și ghizi în traversarea liniilor germane, au participat la operațiile de descărcare a materialului aeropurtat, au salvat sute de luptători ai diviziei, mulți dintre ei răniți, pe care i-au ascuns și i-au îngrijit**.

În timp ce Divizia 1 engleză era angajată într-o luptă inegală, Armata 1 americană își desfășura ofensiva tot în direcția Arnhem, cu intenția de a încercui forțele germane, iar unități engleze și canadiene susțineau lupte crâncene pentru nimicirea grupării dușmane din zonele Anvers, Breda, Tilburg și a țărmului maritim.

Luptele s-au încheiat la începutul lunii noiembrie cu eliberarea Brabantului de nord, Flandrei zeelandeze și a insulelor Walcheren, Schouwen, Goeree. Frontul s-a stabilizat pentru șase luni de-a lungul fluviilor Waal și Meuse. Olanda era împărțită în două: o parte eliberată, la sud de marile fluvii, și o parte ocupată, în nord (partea cea mai importantă și mai populată, cu marile centre orășenești ale țării). Nimeni nu prevăzuse o asemenea situație.

Guvernul de la Londra, remaniat la începutul lui ianuarie 1945, a preluat treburile administrative în partea sudică eliberată. Circa 5 000 de membri ai rezistenței și voluntari au format câteva batalioane care, alături de Brigada regală olandeză Prinses Irene, sosită din Anglia, și-au luat locul pe frontul din Olanda.

Nordul ocupat a cunoscut în acele luni suferințe cumplite. Transporturile pe uscat și pe apă au fost rechiziționate de germani, orașele rămânând fără posibilități de aprovizionare pînă în martie 1945. Rațiile, atunci cînd erau distribuite, au fost reduse la 80 grame cartofi și 80 grame pîine pe zi de persoană. Mii de oameni s-au prăpădit de inaniție. Legă-

* Greva a continuat luni de zile; 30 000 de muncitori feroviari și-au primit regulat salariile, inclusiv gratificațiile de Anul Nou, prin Fondu' național de susținere (Nationaal Steun Fonds), administrat de Walraven van Hal' și I. van den Bosch.

⁴⁹ *Marea conflagrație a secolului XX*, p. 447.

** Au salvat, de pildă, pe doi comandanți de brigadă (din trei cîți avea divizia) — G. W. Lathbury și J. W. Hackett, care fuseseră răniți.

tura cu minele de cărbuni din Limbourg fiind întreruptă, penuria de combustibil, gaz și electricitate se agrava zi de zi.

Pentru a obține mâna de lucru necesară în Germania sau la fortificații, ocupații efectuau razii de mari proporții și ridicau pe toți cei valizi. Razia din 10—11 noiembrie la Rotterdam și Schiedam s-a soldat cu deportarea a 50 000 de persoane.

Cu toate aceste condiții deosebit de grele, zeci de mii de oameni au participat activ în „iarna foametei“ la mișcarea de rezistență. Zilnic apăreau buletine de știri trase la rotaprint în mii de exemplare. Rețelele de informații furnizau în permanență, prin radio și prin curieri speciali, datele cerute de comandamentul aliat. Rezistența a preluat anumite probleme de aprovizionare, creînd în acest scop o nouă organizație. Folosind calea fluvială, ambarcațiuni ușoare aduceau din sud, în ascuns, insulina ce menținea în viață pe suferinzii de diabet.

Acțiunile armate împotriva cotropitorilor s-au rărit, deoarece germanii, ca represalii, executau în masă pe ostăteci (la 7 martie 1945 Rauter a fost rănit, ceea ce a antrenat împușcarea a 250 persoane); mișcarea de rezistență și-a dat seama că armele ușoare de care dispunea puteau fi mai bine folosite în momentul ofensivei aliaților.

La 4 mai 1945 forțele armate germane aflate în Olanda s-au declarat gata să capituleze necondiționat; a doua zi, sîmbătă 5 mai, s-a semnat actul de capitulare. Rezistența olandeză a pus mâna, la Utrecht, pe Mussert și principalii săi acoliți. Un an mai târziu, la 7 mai 1946, a avut loc la Scheveningen, unde în timpul ocupației au fost împușcați numeroși luptători din rezistență, executarea sentinței de condamnare la moarte a lui Mussert*.

Pierderile în oameni, suferite de Olanda, au depășit în proporții pe cele din Franța, Belgia, Danemarca sau Norvegia. Au decedat 210 000 persoane în cadrul *acțiunilor de război*. În această cifră sînt incluși ostașii căzuți în mai—iunie 1940 și cei din forțele exterioare în 1940—1945, prizonierii de război decedați în Germania, membri ai Rezistenței (căzuți în acțiuni, executați sau decedați în lagărele de concentrare), ostaticii

* Pedepșa cu moartea, abolită în 1873, a fost reintrodusă pentru anumite cazuri de colaboraționism. Au fost pronunțate 138 sentințe, dintre care numai 36 au fost executate. După eliberare au fost întemnițate și judecate 96 044 persoane. Pedepsele au fost mai puțin severe în practică decît pe hirtie; revizii periodice a' e sentințelor și amnistii le-au redus mult. De pildă, Gerardus Mooyman, prima femeie olandeză care a primit Crucea de fier pentru faptele ei de armă împotriva U.R.S.S., a fost condamnată la 6 ani închisoare, dar a fost eliberată după doi ani. Dintr-un efectiv de 18 000 polițiști au fost demiși numai 2 487. Circa 60 000 de persoane au fost private de cetățenia olandeză (din care 20 000 erau soțiile acuzatilor) pentru „servicii militare“ în forțele armate dușmane; după un an sau doi la cea mai mare parte li s-a reacordat cetățenia.

împuşcați, victimele persecuțiilor rasiste (circa 110 000 evrei), victimele civile ale războiului (bombardați sau mitraliați de germani, morți de inaniție)⁵⁰. Nu se cunoaște numărul acelor care au murit *din cauza războiului* (subalimentare, lipsă de îngrijire medicală etc. etc.).

Lupta maselor largi pentru eliberarea Olandei de sub ocupația nazistă constituie un moment remarcabil din istoria poporului olandez. În focul acestei lupte comuniștii s-au afirmat ca o forță dinamizatoare a mișcării de rezistență. (Nu este lipsit de interes să amintim că în alegerile parlamentare din 1946 Partidul Comunist Olandez a obținut 503 000 voturi, revenindu-i astfel 10 mandate în Parlament.) Mișcarea muncitorească revoluționară s-a călit în acțiunile întreprinse de Rezistență, comuniștii și socialiștii fiind permanent prezenți în primele rînduri ale luptei pentru redobîndirea independenței țării, pentru o Olandă liberă și democratică.

⁵⁰ Henri Bernard, *op. cit.*, p. 227.

LUXEMBURG

dr. MILICĂ MOLDOVEANU

În îndelungata sa istorie micul dar bravul popor luxemburghez a făcut din plin dovada unui puternic patriotism, reușind să supraviețuiască rivalităților dintre vecinii săi. Sub dominația Spaniei sau a Franței, sub stăpînirea Austriei sau în Confederația germană, poporul luxemburghez și-a păstrat individualitatea etnică și națională, afirmîndu-și treptat vocația-i constructivă și tendința firească spre o existență statală de sine stătătoare. Această tendință a fost în mod brutal lovită de Germania wilhelmiană în primul război mondial. Atunci, 3 000 de soldați luxemburghezi s-au înrolat în armatele Franței și Belgiei iar apoi a Statelor Unite ale Americii pentru a-și aduce contribuția la înfrîngerea prusianismului german¹. Pacea de la Versailles a reînființat independența Marelui Ducat al Luxemburgului, ceea ce a permis obținerea unor importante succese atît pe planul dezvoltării economice, cît și în evoluția politică generală.

Apariția fascismului și mai ales instalarea nazismului la putere în Germania au însemnat ivirea și pentru Luxemburg a unor nori negri, ce prevesteau noi încercări pentru pașnicul său popor, rămas fidel ideii de dezvoltare istorică în cadrul unui regim politic democratic. Dovadă — riposta fermă a maselor față de încercarea din 1937 a guvernului Bech de a împiedica Partidul Comunist Luxemburghéz să activeze legal. Referendumul organizat în acest scop a înregistrat votul potrivit al majorității luxemburghezilor, ceea ce a provocat căderea guvernului Bech.

Rîndurile națiunii luxemburgheze s-au strîns odată mai mult în fața pericolului agresiunii naziste, ceea ce a ieșit în evidență cu toată

¹ Cf. H. Bernard, *Histoire de la Résistance européenne. La „quatrième force” de la guerre 39—45*, Verviers, 1968, p. 190.

claritatea în 1939 când s-a aniversat centenarul independenței Luxemburgului². Cu toate acestea, poporul luxemburghez nu va putea face față trupelor germane care vor invada pentru a doua oară teritoriul său.

TRUPELE GERMANE INVADEAZĂ LUXEMBURGUL

Încălcarea de către Germania hitleristă în vara anului 1940 a neutralității și suveranității Luxemburgului a fost minuțios și din vreme pregătită de căpeteniile hitleriste. Încă din 1936 Casa de credit a Reichului (Reichskreditkasse) tipărise bancnotele necesare trupelor germane pentru momentul ocupării Luxemburgului, iar din 1938 și formulele poștale sau cecurile pentru această țară³. În toți acești ani teritoriul luxemburghez fusese cutreerat de tot felul de „specialiști și savanți germani” (geografi, istorici, lingviști), al căror scop a fost de a „cerceta” condițiile locale⁴. Drept urmare, în momentul invadării țării, diferitele resoarte germane erau bine informate asupra situației economice și politice interne, în timp ce jandarmeria și Gestapoul aveau toate datele despre luxemburghezii adversari ai regimului nazist. Extrem de bine informat asupra topografiei Luxemburgului a fost resortul de război hitlerist, fapt remarcat și de ministrul italian în Luxemburg, Antonio Tamburini, în informarea trimisă ministrului său de externe la 19 iunie 1940: „În majoritatea cazurilor — scria el despre trupele germane motorizate care se deplasau cu rapiditate — aveau aerul că «cunosc deja foarte bine țara», drumurile sale principale și cele secundare, din plină cîmpie”⁵.

Pornind de la importanța economică a țării (în anul 1938 Luxemburgul producea 1,4 mil. tone oțel și 1,6 mil. tone fontă), dar mai cu seamă de la cea strategică (neutralitatea Luxemburgului, Belgiei și Olandei ridica unele obstacole în calea ofensivei germane împotriva Franței), atacul împotriva Marelui Ducat a fost inclus în așa numitul „Plan galben” (Gelben Plan), a cărui ultimă variantă a fost definitiv acceptată de căpeteniile hitleriste în februarie 1940. Pentru a trece

² *Livre d'Or de la Résistance luxembourgeoise de 1940—1945*, editată de K. Boseler și R. Steichen, Esch-sur-Alzette, 1952, p. 19.

³ J. Kill, *1000 Jähriges Luxemburg Woher? Wohin? Ein Beitrag zum besseren Verständnis der Geschichte des Luxemburger*, Lanies, Druk und Verlag C.C.P.E., Luxemburg, 1963, p. 200.

⁴ Vezi pe larg F. Evy, *Der 10. Mai — Versuch einer zusammenfassenden Darstellung*, C.C.P.E., Luxemburg, 1955.

⁵ *Documenti diplomatici italiani*. Noua serie 1939—1943, vol. V, Roma, 1965, doc. 65, p. 50—52 (în continuare D.D.I.).

la punerea în aplicare a planului de încălcare a neutralității Luxemburgului, conducătorii celui de-al treilea Reich au recurs la o provocare de genul celei puse la cale în septembrie 1939 asupra postului de radio Gliwice (Gleiwitz). De astă dată, aviația germană a executat în noaptea de 10 mai un raid aerian asupra orașelului universitar german Freiburg, a lansat bombe asupra pensionului de fete și spitalului din localitate, provocând victime omenești. Acest raid, atribuit aviației olandeze și belgiene, a constituit pretextul atacării, câteva ore mai târziu a țărilor neutre. „În zorii zilei de 10 mai 1940 — scrie cunoscutul publicist William Manchester — Wehrmachtul a trecut granițele Belgiei, Olandei și ale Luxemburgului — trei state mici a căror neutralitate Hitler promisese s-o respecte — și apoi a cotit spre vest și sud, desfășurat într-un mare arc de uniforme *feldgrau* și coifuri în formă de coșuri de cărbuni, întinzându-se pe 280 de kilometri, de la Insulele Frisice din Marea Nordului și pînă la cazematele liniei Maginot.“⁶

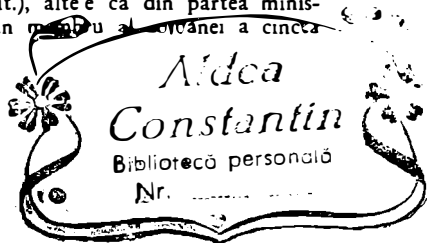
Ocuparea rapidă a Luxemburgului s-a datorat în primul rînd atacului fulgerător al unităților Wehrmachtului. Acestea au fost sprijinite îndeaproape de formații speciale ale Abwehrului, care, cu câteva ore înainte de declanșarea ofensivei, s-au infiltrat în Marele Ducat pentru a împiedica jandarmeria și garda civică să blocheze barierele metalice instalate în principalele noduri de comunicații rutiere. De asemenea, oamenii lui Canaris, cu sprijinul unor formațiuni de avangardă motorizate ce cunoșteau perfect căile de acces, au reușit să instaleze un dispozitiv defensiv pe principalele drumuri spre Franța. La aceasta s-a adăugat și faptul că antena excelentă a Biroului 2 instalată în Marele Ducat a avertizat statele majore ale generalilor Petiet și Condé cu multe ore înainte că germanii nu vor viola neutralitatea Luxemburgului. Ca atare, reacția franceză a fost lentă și tardivă. Cînd primele forțe franceze s-au apropiat de granița franco-luxemburgheză ele au întîmpinat o vie rezistență din partea forțelor germane⁷.

Avertizată la timp⁸, marea ducesă Charlotte, urmată de familie și guvernul luxemburghez în frunte cu premierul Düpong și ministrul de externe Bech, a reușit să părăsească țara (ocupanții germani au lansat zvonul că marea ducesă fusese silită să facă acest lucru de către cei

⁶ W. Manchester, *Armele lui Krupp 1587—1968*, Editura politică, București, 1973, p. 507.

⁷ Vezi pe larg H. Koch-Kent, *10 mai en Luxembourg. Témoignages et documents*, Merch, Imprimerie F. Faber, Grand-Duche de Luxembourg, 1971.

⁸ Unele surse afirmă că avertizarea a venit din partea ambasadorului Germaniei în Luxemburg, von Radowitz (*D.D.I.* vol. cit., doc. cit.), altee că din partea ministrului francez, care la rîndul său fusese avertizat de un *raport* al ofițerului a cincea naziste (*Livre d'Or*, p. 22).

doi)⁹ și, luînd cu ea tezaurul și arhivele statului, să se refugieze în Franța, de unde spera, ca dealtfel întregul popor luxemburghez, să se întoarcă în curînd împreună cu armatele aliate victorioase¹⁰. Înfrîngerea Franței a produs o puternică decepție în rîndul populației luxemburgheze. Marea ducesă și guvernul s-au văzut în situația de a-și căuta refugiul în alte țări. Refuzînd diferite propuneri ale ocupanților naziști¹¹, marea ducesă și guvernul au părăsit Franța și trecînd prin Spania (regimul franchist a refuzat să le acorde azil) și Portugalia au ajuns la 29 august în capitala britanică. La 3 octombrie marea ducesă s-a mutat în Statele Unite, de unde în anul 1942 s-a întors din nou la Londra. Ulterior o parte a guvernului luxemburghez s-a stabilit la Londra, altă parte în Canada¹². Indiferent unde s-au aflat, atît marea ducesă cît și guvernul luxemburghez au continuat starea de război cu Germania, au dat expresie continuității suveranității țării, stabilind de la început locul Luxemburgului în cadrul coaliției antifasciste. Guvernul luxemburghez a semnat la 12 iunie 1941 la Londra, împreună cu guvernele altor 13 țări, o rezoluție prin care acestea se angajau „să continue lupta împotriva agresiunii germane sau italiene pînă la obținerea victoriei” și să se „sprijine reciproc în această luptă”¹³, apoi a aderat la programul Cartei Atlanticului¹⁴ și a semnat la 1 ianuarie 1942 cunoscuta declarație a Națiunilor Unite¹⁵.

GERMANIA CAUTĂ PRIN TOATE MIJLOACELE SĂ-ȘI CONSOLIDEZE OCUPAȚIA

Ocupația germană în Luxemburg a avut, ca dealtfel în aproape toate celelalte țări cوتropite, particularitățile ei și a cunoscut două faze : administrația militară (comandatura de război 517), care a durat de la 10 mai la sfîrșitul lunii iulie 1940, și administrația civilă, exercitată

⁹ *D.D.I.*, vol. cit., doc. cit.

¹⁰ J. Kill, *op. cit.*, p. 200.

¹¹ Guvernul hitlerist a propus printre altele Marei Ducese să cedeze tronul principelui moștenitor Jean pe atunci în vîrstă de 20 ani care urma să se afle sub protectoratul german (*D.D.I.*, vol. cit., doc. cit.).

¹² *Vezi Livre d'Or*, p. 23—37.

¹³ *Documents on American Foreign Relations*, vol. III, Boston, 1941, p. 444 (în continuare D.A.F.R.).

¹⁴ W. T. Kowalski, *Wielka Koalicja 1941—1945*, tom I (1941—1943), M.O.N., Warszawa, 1975, p. 79.

¹⁵ *Sprawa polska w czasie drugiej wojny światowej na arenie międzynarodowej. Zbiór dokumentów*, Warszawa, P.W.N., 1965, doc. 25, p. 258 (textul declarației).

de gauleiterul Gustaw Simon, instalată la începutul lunii august 1940 și care a durat pînă în momentul intrării în Luxemburg a armatelor aliaților în septembrie 1944.

Cu toate că uneori se încearcă în mod eronat (dealtfel nu numai în cazul Luxemburgului) să se facă o delimitare strictă între cele două faze, cu alte cuvinte, între regimul dur dar „corect” al generalilor și regimul terorist orbit de furie al administrației civile de ocupație, trebuie remarcat faptul că încă din prima zi a invadării țării generalii germani au pus în practică o amplă politică de jefuire economică. Banilor, cu care era din gros plătită armata germană, li s-a dat un curs forțat, în timp ce prețurile au fost menținute la un nivel foarte scăzut. Rezervele de materiale, materii prime și mărfuri necesare ducerii războiului au fost confiscate. Mijloacele de transport și tracțiune au fost rechiziționate, vitele sacrificate în masă. Seifurile bancare au fost forțate iar rezervele de devize și aur ridicate. La 23 mai 1940 a fost emisă *Ordonanța cu privire la confiscarea averii dușmanilor din Luxemburg*, care viza de fapt confiscarea samavolnică în favoarea monopolurilor germane a industriei grele, a capitalului bancar, a majorității întreprinderilor industriale mijlocii.

Urmărind încorporarea la Germania a bazinului minier (cărbune și potasiu) Lorena—Alsacia—Luxemburg și nesocotind simțul național al unui popor mic dar demn, căpeteniile naziste au conceput un plan prin care urmăreau să-i determine pe luxemburghezi să ceară singuri alipirea la Marele Reich, așa cum procedaseră germanii sudeți. Acest plan urma să fie pus în aplicare de administrația civilă instituită la 2 august 1940 prin numirea de către Hitler a lui Gustav Simon ca gauleiter la Koblenz-Trier. Gauleiterul primise din partea fűhrerului misiunea de a face totul pentru „readucerea vechiului land imperial german Luxemburg la sînul Marelui Reich german”, misiune pe care Simon s-a grăbit s-o îndeplinească. Cinci zile după instalarea sa, considerîndu-se stăpîn pe situație, gauleiterul anunța gălăgios în Piața Paradei, înconjurată de 800 de polițiști, sfîrșitul apropiat al Luxemburgului și numirea unei administrații pur germane. La 15 august în capitala Luxemburgului a fost numit un primar german, iar funcționarii luxemburghezi au fost „dezlegați” de jurămintul de credință față de marea ducesă și obligați să-l depună în fața șefului administrației civile germane. A urmat un întreg ansamblu de măsuri menite să asigure încorporarea Marelui Ducat la Germania. Rînd pe rînd ocupanții au introdus codul penal și tribunalul special german, au desființat asociațiile luxemburgheze și le-au confiscat averea, au interzis întrunirile, au dizolvat toate partidele, au introdus pronunțarea sentițelor „în numele poporului german” și legile de la Nűmberg referitoare la prigonirea populației evreiești. Pe linie economică moneda luxemburgheză a fost

înlocuită cu cea germană, iar uniunea economică cu Belgia denunțată. La 1 septembrie a fost anunțată anexarea economică a Luxemburgului la Reich. În sfârșit, ultima lovitură a fost dată micului stat la 22 octombrie, când naziștii au dizolvat oficial Camera deputaților (care încă de la 11 mai 1940 manifestase o atitudine de apărare a intereselor naționale), Consiliul de stat și au abrogat Constituția. Limba germană a devenit obligatorie. Pentru accelerarea procesului de integrare în cadrul Germaniei naziste Marele Ducat a fost alipit la așa-numitul Gau Moseland¹⁶. O armată pestră de funcționari naziști aduși din Reich (comisari, primari, judecători, polițiști) a ocupat posturile în administrația comunală, justiție, învățământ, radio etc.

Politica de asimilare practică de naziști a lovit dureros întreaga societate luxemburgheză. Cu excepția unui număr redus de colaboraționiști, de pe urma ei au avut de suferit toate păturile sociale. Ea s-a răsfrânt însă cel mai greu asupra maselor muncitoare, cu atât mai mult cu cât, la 1 octombrie 1940, a fost introdusă legislația național-socialistă în domeniul muncii. În virtutea acestei legi șomerii luxemburghezi urmau să fie trimiși la muncă forțată în Reich iar întreaga populație să fie inclusă în efortul general de război. Măsuri drastice au luat ocupanții împotriva populației evreiești. În Marele Ducat se aflau la data invadării țării cca 3 500 evrei. Înainte ca țara să fie ocupată 1 200 au reușit să se evacueze în Franța și Belgia. Un convoi legal format din 1 200 evrei a primit „viza” pentru a pleca în Cuba. Alții au fost expulzați în Franța unde au fost arestați de guvernul de la Vichy și apoi trimiși la Oswiecim (Auschwitz)¹⁷. În Luxemburg au mai rămas cca 700 de evrei pe care organele naziste i-au adus întâi la Tuffbrunnen iar de aici i-au trimis în lagărele de concentrare și exterminare cărora le-au supraviețuit numai 20 de persoane¹⁸. Proprietatea evreiască (întreprinderi mici și mijlocii, magazine mari și mijlocii) a fost confiscată.

În virtutea unor decrete ale organelor germane, averea luxemburghezilor refugiați, castelele și bunurile marii ducese, precum și proprietățile celor strămutați sau executați au fost și ele confiscate. Pe mâna ocupanților a încăput întreaga avere a persoanelor deportate din Luxemburg în diferite teritorii ocupate (Silezia, Cehoslovacia), al căror număr total a fost de 4 000, între care 500 de femei¹⁹.

¹⁶ S. Okecki, *Belgowie, Holenderzy, Luksemburgczycy w ruchu oporu na ziemiach polskich*, în „Wojskowy Przegląd Historyczny”, nr. 2/1973, p. 198.

¹⁷ L. Steinberg, *La révolte des justes. Les juifs contre Hitler, 1935—1945*, Fayard, Paris, 1970, p. 238.

¹⁸ Vezi pe larg, *La communauté juive du Luxembourg*, Esch-Alzette, 1953.

¹⁹ E. Duraczyński, J. J. Terej, *Europa podziemna 1939—1945*, Wiedza Powszechna, Warszawa, 1974, p. 14.

La cele de mai sus s-a adăugat propaganda deșănțată, însoțită tot mai frecvent de folosirea terorii brutale individuale sau în masă. Scopul și uneia și alteia din metode era același: supunerea cu forța a poporului luxemburghez „noui ordini” naziste și determinarea — împotriva voinței lui — să se întoarcă „acasă la Reich”.

O atitudine lipsită de scrupule au manifestat organele de ocupație față de biserică datorită atitudinii demne, patriotice a majorității covârșitoare a clerului. Ca atare, un număr însemnat de prelați au fost trimiși în închisori și lagăre de concentrare fără o judecată prealabilă. Ordinele călugărești au fost desființate, iar mănăstirile transformate în așa-numite institute educative național-socialiste.

Cu o brutalitate ieșită din comun s-au năpustit hitleriștii asupra comuniștilor luxemburghezi. Încă din timpul evacuării de la 10 mai 1940, trupele germane au descoperit la Rumelange tipografia secretă a Partidului Comunist Luxemburghez. În aceeași zi a fost interzis și ziarul central legal al partidului, „Volksstimme” (Vocea poporului). Cinci luni mai târziu a fost arestat primul deputat comunist, președintele P.C.L. — Bernard Zenon și redactorul ziarului menționat — Sehan Steichen.

Tot mai numeroase și mai drastice au fost măsurile luate de ocupați prin care vizau deznaționalizarea micului popor luxemburghez. După instalarea lui Simon, 10 000 de afișe, lipite prin toate colțurile țării, au anunțat interzicerea limbii franceze. Mai mult, organele administrației germane de ocupație au luat măsuri severe împotriva tuturor acelor care foloseau dialectul luxemburghez ca formă de manifestare a conștiinței naționale, au înlocuit manualele școlare naționale cu manuale de orientare nazistă, au distrus multe din monumentele naționale.

POPORUL LUXEMBURGHEZ NU ÎNGENUNCHEAZĂ

Ca aproape în toate țările, mai ales după înfrîngerea Franței, și în Luxemburg populația a trecut inițial prin momente de derută și desperare. Exodul evacuării și situația creată de evacuare, paralizarea temporară a activității industriale, dificultățile de aprovizionare și-au pus la început amprenta asupra stării de spirit a membrilor societății. De asemenea, atitudinea aparent „corectă” a Wehrmachtului a trezit inițial în rîndul populației unele iluzii cu privire la „bunele intenții” ale Reichului nazist. De aceea, strădaniile partidului comunist de unire a tuturor forțelor, în primul rînd de refacere a sindicatelor și de restabilire a unității sindicale s-au lovit de neînțelegere, rezistență și refuz din partea unei părți a populației. La aceasta s-a adăugat și faptul că inițial P.C. Luxemburghez a fost și el lipsit, datorită presiunilor

ocupanților, de plenitudinea capacităților de organizare a unei rezistențe populare²⁰.

O influență sensibilă asupra atmosferei din țară a avut-o situația militară și politică de atunci. Franța capitulase și Wehrmachtul se afla la Canalul Mîneicii. Englezii se retrăseseră de pe continent și depuneau eforturi desperade de apărare a teritoriului lor național. În Europa era încă în vigoare pactul sovieto-german din 23 august 1939 și, drept urmare, Uniunea Sovietică rămînea în afara războiului; în afara conflictului se aflau și Statele Unite ale Americii. Dacă la acestea adăugăm neclaritatea unor directive ale guvernului din exil, avem conturat, în linii generale, tabloul cauzelor care au dus la dezorientarea inițială a societății luxemburgheze, la întârzierea făuririi unui front patriotic național de luptă împotriva ocupanților. Folosindu-se de această situație, organele naziste și-au pus ca obiectiv principal crearea printre luxemburghezi a unei largi „mișcări populare germane“ (Volksdeutsch Bewegung — V.d.B.), al cărei scop era înscris pe insigna ce urmau s-o poarte membrii ei și care numai în trei cuvinte („Înapoi la Reich“) conținea un întreg program. Prin presiuni de diverse nuanțe, ele au reușit să determine intrarea în V.d.B. mai întii a unor funcționari iar apoi și a altor categorii sociale²¹. Din vederea ocupanților nu a scăpat nici mișcarea sindicală și nici cea de tineret. Sindicatele au fost încorporate în Frontul muncitoresc german (Deutsche Arbeitsfront — D.A.F.) iar elevii din școlile secundare au fost obligați să intre în organizația tineretului hitlerist (Hitler-Jugend) sau în Federația fetelor germane (Der Bund der Deutschen Mädchen — B.D.M.).

La toate acestea s-a adăugat și faptul că, în primele luni ale ocupației, anumite cercuri restrînse sau personalități luxemburgheze de talia lui Alays Mayer, ultim președinte al cartelului oțelului, căruia fîhrerul i-a încredințat posturi înalte în economie, au manifestat tendința vizibilă de colaborare sau au adoptat o atitudine pasivă față de politica antiluxemburgheză promovată de ocupanți, cum a fost, de pildă, cazul episcopului de atunci al Luxemburgului, denumit și „Marele Taciturn“. Încercînd să găsească un paravan pentru colaborarea lor, unii dintre cei amintiți s-au străduit să determine revenirea în țară a mării ducese, propunere respinsă de către aceasta. Un anumit rol pe linia infestării ideologice și atragerii populației luxemburgheze de partea Reichului l-a jucat „grupul pentru străinătate“ al partidului național socialist german, constituit cu multă vreme înaintea invaziei. Cu toate acestea se poate afirma că datorită politicii mult mai drastice

²⁰ J. Kill, *op. cit.*, p. 209.

²¹ Vezi pe larg, *Livre d'Or*, p. 260—262.

promovate de naziști în Luxemburg (rănirea patriotismului național, încercările de asimilare, înlăturarea oricăror forme democratice din viața socială, înrăutățirea condițiilor de muncă și de trai), procentul colaboraționiștilor a fost aici mai mic decât în alte țări apusene, victime ale ocupației germane.

Poporul luxemburghez și-a revenit destul de rapid după primul șoc provocat de politica dură a ocupantului. El s-a opus vehement în primul rînd față de lozincă „reîntoarcerii la Reich“. Apoi a trecut la acte de-a dreptul antihitleriste, avînd inițial un caracter spontan, dar apoi organizate în cadrul unei mișcări de rezistență din ce în ce mai largi. Prin atitudinea sa poporul luxemburghez confirma tot mai pregnant previziunile P.C. Luxemburghez de la începutul anului 1939, anume că, „chiar dacă Hitler va cuceri cîndva aceste sate și orașe lipsite de apărare, nu va reuși niciodată să cucerească inimile acestui popor mic dar mîndru de independența sa“²².

Atunci cînd organele de ocupație au interzis purtarea insignelor și a emblemelor patriotice, populația luxemburgheză le-a răspuns printr-o puternică acțiune de protest spontană cunoscută sub denumirea de războiul insignelor („Spengels-Krich“). Distrugerii de către naziști la 20 octombrie 1940 a Monumentului Amintirii i s-a răspuns printr-o mare manifestație înăbușită cu brutalitate de poliție. Cu această ocazie luxemburghezii au făcut pentru prima dată cunoștință directă cu metodele de represiune ale Gestapoului. În pofida folosirii lor pe scară tot mai largă, spiritul de rezistență odată înfiripat nu a mai putut fi înăbușit. Judecătorii și avocații au protestat viguros împotriva arestării președintelui P.C. Luxemburghez și a redactorului ziarului partidului, iar studenții animați de dragostea de patrie²³ s-au ridicat cu curaj împotriva trimeriei colegilor lor la Stahleck pentru a fi „reeducați“. Drept răspuns organele de ocupație au trecut la noi măsuri represive trimițînd pe mulți din protestatari la muncă forțată în Reich. Sub titluri mari, ca „Aceștia nu oferă garanții“, gazetele naziste au fost umplute cu liste de nume ale funcționarilor luxemburghezi potrivnici „ordinii naziste“. Era de fapt vorba de cei care refuzau cu demnitate să intre în mișcarea populară germană și să poarte insignele V.d.B. Pentru atitudinea lor opoziționistă numeroși funcționari, directori de întreprinderi sau patroni au fost arestați și trimiși ca coloniști în diverse țări cotropite de Germania, în timp ce un număr tot mai numeros de preoți au luat drumul lagărelor de concentrare. Cu toate acestea spiritul de rezistență a înregistrat o continuă creștere și a cuprins pături tot mai largi ale societății.

²² J. Kill, *Hundert Jahre unabhängiges Luxemburg*, în „Rundschau über Politik, Wirtschaft und Arbeiterbewegung“ (Basel) nr. 2 din 27 aprilie 1939, p. 694.

²³ *Livre d'Or*, p. 511—512.

Concomitent cu manifestările spontane antiocupaționiste au început să se dezvolte treptat acțiunile rezistenței organizate în cadrul căreia s-au situat la loc de frunte comuniștii luxemburghezi. Un rol însemnat pe linia organizării mișcării de rezistență l-a jucat gazeta clandestină a P.C.L. „Die Wahrheit“ (Adevărul), al cărei prim număr a apărut la sfârșitul anului 1940. Ea a fost redactată de Arthur Useldinger și a apărut cu regularitate lunar, desfășurînd o susținută activitate de propagandă îndeosebi în rîndul muncitorilor din industria grea. Comuniștii și, alături de ei, și alți patrioți au fost cei care au dat pîlde de comportare eroică în fața brutelor naziste. Un exemplu de dîrzenie și sacrificiu pentru luptătorii din rezistență l-a dat președintele P.C., Bernard Zenon. Condamnat de tribunalul fascist la cinci ani de detențiune pentru „înalță trădare“ și supus unui regim de teroare și schingiuiiri, el a încetat din viață la 25 iunie 1942 în închisoarea de la Kassel.

La începutul anului 1941 acțiunile antiocupaționiste iau amploare, căpătînd un caracter tot mai organizat, fapt care nu a rămas fără urmări asupra atitudinii autorităților de ocupație. Acestea au devenit tot mai conștiente că în Luxemburg nu pot conta pe nici o clasă socială, pe nici un partid. Ca atare au recurs la întărirea aparatului de represiune prin intermediul căruia sperau să-și păstreze pozițiile. Dar intensificarea terorii (între altele a fost introdus sistemul ostaticilor) nu a putut opri aspirația poporului luxemburghez spre independență și libertate, fapt remarcat și în mesajul pe care premierul britanic W. Churchill l-a adresat ministrului de externe al Luxemburgului la 10 mai, cu ocazia împlinirii unui an de la invadarea țării de către Germania hitleristă. Exprimînd simpatia și admirația guvernului și poporului britanic pentru poporul luxemburghez care suportă tirania crudă a agresorului german, W. Churchill conchidea: „Vitejia și tăria neclintită pe care Alteța sa regală Marea Ducesă și guvernul, precum și poporul din întregul Luxemburg le-a manifestat după această zi sumbră, sînt o încurajare și un sprijin pentru cauza aliaților“²⁴.

SPRE GREVA GENERALĂ. DESFĂȘURAREA ȘI URMĂRILE EI

După atacarea Uniunii Sovietice de către Germania hitleristă cursul evenimentelor internaționale, desfășurarea războiului, în primul rînd, au căpătat o altă turnură. S-a dezvoltat coaliția antihitleristă, s-a in-

²⁴ *La lutte sans relâche. Discours de guerre de Winston S. Churchill.* Recueillis par Charles Ende. Traduits ou révisés par H. Priestman-Bréal, Éditions Paul Zsolnay, Heinemann et Zsolnay, L.T.O., Londres, 1945, p. 153.

sificat lupta popoarelor împotriva hitlerismului. Succesele militare inițiale ale Germaniei hitleriste l-au făcut însă pe Hitler să creadă că poate dicta lumii condițiile sale. Pe această linie reprezentanții săi în unele țări ocupate au trecut la măsuri care să le asigure subjugarea definitivă a popoarelor respective. În Luxemburg, de pildă, gauleiterul G. Simon a plănuț pentru ziua de 10 octombrie organizarea unui „plebiscit“ care, prin intermediul „înregistrării stării civile a persoanelor“, urma să legalizeze germanizarea țării²⁵. Conform planului, fiecare familie luxemburgheză a primit un formular în care trebuia să răspundă la trei întrebări: cetățenia, naționalitatea și limba. Ceea ce urmăreau ocupanții era ca toți cei chestionați să răspundă la toate întrebările cu cuvântul *germană*. În acest sens ei au declanșat o susținută și gălăgioasă propagandă însoțită de amenințări la adresa celor ce ar fi îndrăznit să dea un alt răspuns și de încercări de convingere a populației că nu ar exista o naționalitate și o limbă luxemburgheză. Propaganda nazistă a primit replica promptă a presei clandestine în frunte cu „Die Wahrheit“, care a cerut populației să răspundă de trei ori cu cuvântul *luxemburgheză*²⁶. Pentru a-și asigura reușita, organele de ocupație au organizat încă în luna iulie o mare razie al cărei scop a fost să anihileze activitatea mișcării de rezistență. În ajunul ținerii plebiscitului teroarea a fost înăspriată. Totodată, pentru intimidare, a fost adusă la cunoștință publică executarea sentinței de condamnare la moarte a muncitorului Barthelemy din Bettemburg, învinuit de a fi pus la cale un atentat împotriva unui trădător luxemburghez. Știrea cădea ca o lovitură de trăznet; era prima pedeapsă capitală pronunțată și executată de ocupanți în Luxemburg, țară în care timp de peste un secol o astfel de sentință nu fusese executată și unde Constituția abrogase în general această pedeapsă pentru delictе politice²⁷.

Ocupanții erau siguri că prin aceste metode vor intimida micul popor luxemburghez. Siguranța lor a fost zdrobitor înfrântă. Cu excepția citorva renegați, populația a răspuns în proporție de 90%, iar în unele locuri de 97% de trei ori cu cuvântul *luxemburgheză*. În fața acestei atitudini ferme care opunea un „veto“ răspicat asimilării și germanizării, gauleiterului Simon nu i-a rămas altceva de făcut decît să anuleze rezultatele plebiscitului. Ziua de 10 octombrie, în care poporul luxemburghez a răspuns clar și ferm, în majoritatea lui covârșitoare, că dorește să rămână o națiune liberă și independentă, a devenit ziua oficială a comemorării.

²⁵ E. Duraczyński, J. J. Terej, *op. cit.*, p. 14.

²⁶ H. Bernard, *op. cit.*, p. 19C.

²⁷ J. Kill, *1000 Jähriges Luxemburg. Woher ?, Wohin ?, p. 217.*

Nemulțumiți de atitudinea fermă a poporului luxemburghez, organele de ocupație în frunte cu G. Simon au intensificat măsurile teroriste. Prin ordonanțele din 13 și 31 octombrie acestea au introdus pedeapsa cu moartea pentru orice formă de rezistență. În primele zile ale lunii noiembrie 1941 au fost operate peste o mie de arestări și percheziții, au fost aplicate amenzi și luați ostatici. Ocupanții își demascau cu fiecare zi ce trecea adevărata lor față criminală. La 12 februarie ei au executat public pe doi membri ai rezistenței, jandarmii luxemburghezi Claude și Dondeliger.

În fața acestor măsuri teroriste mișcarea de rezistență nu a cedat. Dimpotrivă, ea a luat amploare o dată cu consolidarea coaliției anti-hitleriste, la care a aderat de la început și guvernul luxemburghez din exil, exprimând prin aceasta hotărârea poporului pe care-l reprezenta de a lupta pînă la capăt împotriva cotropitorilor naziști. O influență mobilizatoare asupra moralului luptătorilor din rezistență a avut-o oprirea de către armata sovietică a trupelor hitleriste în fața Moscovei și spulberarea mitului despre războiul fulger și invincibilitatea armatei germane ²⁸.

Ca expresie a procesului de fortificare continuă a rezistenței în țară au început să acționeze primele organizații patriotice, cum a fost, de pildă, Liga Patriotică Luxemburgheză, ale cărei baze au fost puse încă de la sfîrșitul anului 1941. Această organizație a ținut o strînsă legătură cu guvernul din emigrație. Ziarul său oficial „De Freie Letzeburger“ (Luxemburgul liber) avea înscris pe frontispiciu cu litere mari lozinca „Vrem să rămînem ceea ce sîntem!“; lozinca proclamată și de autoritățile luxemburgheze din emigrație. Informațiile de care dispunem precizează că în țară încep să acționeze și alte organizații ale rezistenței, ca Alverage, Rezistance Sindicaliste, precum și Luptătorii pentru libertate, Mișcarea de eliberare etc. ²⁹ Din păcate nici una din surse nu precizează caracterul și programul lor de acțiune. Știm numai că se ocupau îndeosebi de organizarea evadărilor deținuților victime ale teroarei, colectarea de fonduri pentru sprijinirea familiilor lor, ascunderea refractarilor ³⁰.

O activitate amplă de strîngere de informații pentru aliați au desfășurat organizațiile cunoscute sub criptonimul de „Pi-Men“, „Vic“, „O.T.“. Un rol însemnat în organizarea rețelelor clandestine de informații l-a jucat belgianul Pierre Grègoire ³¹.

²⁸ *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1975, p. 177.

²⁹ *Livre d'Or*, p. 565.

³⁰ *Vsemirnaia istoriia*, t. X, Izdatelstvo „Misl“, Moskva, 1965, p. 318.

³¹ H. Bernard, *op. cit.*, p. 191.

Pentru sporirea eficienței mișcării de rezistență se impunea unirea rîndurilor ei în cadrul unui larg front național. Pe această linie o activitate susținută a desfășurat partidul comunist. În programul publicat în mai 1942 sub titlul sugestiv *Impotriva tiraniei naziste și a plutocrației ARBED, pentru un Luxemburg mai bun!*, Partidul Comunist Luxemburghez situa pe primul plan unirea tuturor forțelor politice din țară, indiferent de apartenență politică, orientare ideologică sau confesiune, în lupta împotriva cotropitorilor naziști și a colaboratorilor acestora. Pentru această unire a militat și organizația sa de luptă denumită Frontul Activ Luxemburghez al Unității (Aktive Luxemburger Einheits Front — A.L.E.F.), care a desfășurat o însemnată activitate în cadrul rezistenței în perioada care a urmat.

Neputînd cucerii conștiința luxemburghezilor și nici înfrînge rezistența lor, gauleiterul G. Simon a anunțat oficial la 30 august 1942 că „Marele Ducat al Luxemburgului este anexat la Reich” și deci „cetățenii săi sînt obligați să-și satisfacă serviciul militar”. Tinerii între 18 și 22 de ani erau „chemați imediat sub drapel”³². A doua zi, pentru a justifica proclamația gauleiterului, agenția germană „Transozean” anunța că 75 000 de luxemburghezi au cerut spontan naționalitatea germană. La această nouă provocare poporul luxemburghez a răspuns cu greva generală. El a fost îmbărbătat de protestul imediat al guvernului din emigrație și al mării ducese, care au adus la cunoștința opiniei publice noua încălcare a drepturilor popoarelor. Hotărîrea de a se răspunde cu greva generală în cazul că gauleiterul va anunța obligativitatea serviciului militar (despre această intenție se aflase din vreme) a fost luată în cadrul ședinței clandestine a membrilor „Sindicatelor libere” întruniți în ziua de 30 august la Wiltz. Ca atare, în dimineața zilei de 31 august orele 7 muncitorii de la fabrica de pielărie „Ideal” din Wiltz au intrat în grevă. Exemplul lor a fost urmat de funcționarii, șefii de ateliere și alt personal. În fabricile „Clarens” și „Lambert” personalul a încetat și el lucrul. Între orele 7,30 și 8,30 s-au alăturat grevei funcționarii de la administrația comunală, birourile de aprovizionare, Camera de muncă și P.T.T. Grupuri mici de muncitori și funcționari au hotărît să manifesteze pe străzile orașului. La orele 9 a intrat în acțiune Gestapoul. Poliția a ordonat la rîndul ei negustorilor să deschidă magazinele, dar a întîmpinat refuzul acestora. Organele de ordine operează arestări masive printre greviști, 21 din aceștia fiind transferați în lagărul de la Hinzert. Arestările continuă în noaptea de 1 spre 2 septembrie³³.

³² *Preuve de courage d'un petit Etat*, în „Résistance unie”, nr. 24, Octobre—Décembre 1973, p. 61.

³³ *La grève de 1942 au Luxembourg et les audiences de la cour martiale à Esch-Alzette*, în „Résistance unie”, nr. 19, Juillet—Septembre 1972.

În seara zilei de 31 august greva a fost declanșată și la uzinele siderurgice Esch-Schiffange, unde greva a fost organizată pînă în cele mai mici detalii. Printre organizatori s-a numărat șeful de atelier Eugene Biren. Împotriva greviștilor a intervenit prompt Gestapoul, operînd numeroase arestări. A fost arestat însuși directorul general al uzinelor, Mathias Koener, care refuzase să se prezinte în biroul Kreisleiterului dr. Heinrich Diehl pentru a răspunde de ceea ce se întîmplă în uzină. Măsurile drastice ale organelor de ocupație n-au speriat poporul luxemburghez. Grevelor din uzine li s-au alăturat studenții și elevii din licee. În dimineața zilei de 1 septembrie majoritatea studenților de la gimnaziul din Echternach, care erau direct loviți de decretul gauleiterului, au refuzat să intre la cursuri. În aceeași zi elevii a trei clase au fost ridicați de către organele de ordine hitleriste pe motivul că părinții lor „nu sînt capabili de a-și educa fiii în spirit german” și trimiși la reeducare în Reich.

La Esch-Alzette greva elevilor s-a transformat într-o adevărată revoltă.

În fața amploarei grevei organele de ocupație au decretat starea excepțională, au instituit tribunalele de război. Au fost operate numeroase arestări, iar tribunalele amintite au început pronunțarea pedepselor cu moartea. Între 2 și 9 septembrie au fost împușcate în lagărul special Hinzert de lângă Trier 20 de persoane. Între cei uciși s-au aflat 10 muncitori, 4 funcționari, 4 învățători, un meseriaș și un profesor³⁴. În afara celor condamnați și executați, alte 125 de persoane au fost trimise în companiile disciplinare, în timp ce 94 de elevi și 290 de studenți au fost arestați și supuși supliciei „reeducării” în stil nazist³⁵.

Din ce motive organele de ocupație hitleriste au luat măsuri atît de drastice împotriva grevei generale din Luxemburg reiese clar din declarația făcută în zilele grevei de Kreisleiterul dr. Heinrich Diehl la uzinele Esch-Schiffange. „Sînteți cu siguranță surprinși văzînd că o țară atît de puternică ca a noastră atribuie o astfel de importanță unei revolte care a fost declanșată de un popor mic de 300 000 persoane. Acum această grevă nu amenință atît securitatea Luxemburgului, dar însăși ideea că o revoltă populară este posibilă sub regimul nostru autoritar poate fi un ferment contagios pentru întregul Reich. Dacă n-am fi luat măsuri și n-am fi reacționat radical, această grevă putea fi începutul unei insurecții care s-ar răspîndi în întregul Mare Reich German,

³⁴ J. Kill, *op. cit.*, p. 218—219; H. Bernard, *op. cit.*, p. 191.

³⁵ E. Duraczyński, J. J. Terej, *op. cit.*, p. 131. J. Kill precizează că 140 de băieți și 100 de fete din școlile secundare au fost smulși din sînul familiilor și duși la educație forțată.

la fel cum o singură scînteie poate declanșa un incendiu capabil să distrugă complet o pădure.“³⁶

Greva generală a produs o puternică trezire și mobilizare a conștiinței naționale. Ea a dat totodată de înțeles căpeteniilor Reichului că nu pot îngenunchea acest popor mic dar hotărît să-și apere independența și libertatea.

Ecoul grevei generale din Luxemburg a depășit rapid granițele țării. Referindu-se la această puternică acțiune antiocupaționistă plină de curaj și demnitate, ziarul „Pravda“ din 10 septembrie 1942 scria că „poporului luxemburghez nu i-a fost teamă să se revolte pentru a-și apăra independența și onoarea“. O zi mai târziu ziarul „Manchester Guardian“ scria la rîndul său că „ceea ce Luxemburgul a obținut prin rezistența sa magnifică a fost faptul că a retezat naziștilor orice posibilitate de a-și afișa pretenția că Marele Ducat ar fi acceptat instaurarea «noii ordini»“. Curajul poporului luxemburghez, scria la 11 septembrie „Daily Herald“, „este mai presus de orice elogiu și constituie o pildă pentru popoarele aliate“.

LUPTA CONTINUĂ PE TOATE FRONTURILE. ELIBERAREA

Reprimarea cu cruzime a grevei generale, prima ridicare de acest gen din țările ocupate, nu a însemnat nicidecum înfrîngerea definitivă a mișcării de rezistență antihitleristă a poporului luxemburghez. Dimpotrivă, ea a continuat să acționeze, căutînd noi forme de luptă și de organizare. „Hărțuiți, urmăriți de Gestapo, amenințați de cele mai crunte represalii —, se spune în *Cartea de aur a rezistenței luxemburgheze* — patrioții n-au încetat să continue acțiunile clandestine în țară, acționînd cu prudență, dar cu perseverență și îndrîjire pentru viitoarea eliberare“³⁷.

În lupta lor patrioții luxemburghezi au fost stimulați de victoriile obținute de aliați pe fronturi, îndeosebi după contraofensiva armatelor sovietice de la Stalingrad. Ei nu au precupețit sacrificiile pentru a continua rezistența și a se opune cu dîrzenie ocupanților. O formă eficientă de rezistență a constituit-o eschivarea în continuare de la satisfacerea serviciului militar în cadrul Wehrmachtului. Cu toate că organele de ocupație au trecut la condamnarea și executarea celor vinovați în grupuri de 10—15 inși, așa cum s-a întîmplat la Lyon, Torgau și Dietz, din

³⁶ *Preuve de courage d'un petit Etat*, p. 63.

³⁷ *Livre d'Or*, p. 501.

cei peste 13 000 de tineri luxemburghezi recrutați³⁸ mai mult de un sfert au dezertat iar alți 2 500 au rămas ascunși în țară sau au trecut clandestin granița de vest. Mulți dintre ei s-au alăturat „armatei albe“ din Belgia sau au luptat în cadrul detașamentelor de partizani din Ardeni. Fără a ține cont de pericole, populația luxemburgheză a ascuns cu grijă și a asigurat hrana a numeroși așa-numiți „refractari“ sau „dezertori“. Concomitent cu aceste acțiuni, în fabrici a luat amploare rezistența pasivă. La îndemnul organizațiilor din rezistență un număr tot mai mare de muncitori luxemburghezi au transpus cu consecvență în practică lozinca „lucrează încet și de mîntuială“. Ca urmare, numai extracția anuală de minereuri de fier a ajuns să fie cu două milioane de tone mai mică decît producția din timp de pace³⁹.

În cadrul rezistenței o amploare tot mai mare a luat-o activitatea de strîngere de informații pentru aliați. La sfîrșitul anului 1943 și în prima jumătate a anului 1944 rețelele de informații, ai căror curieri au dovedit mult curaj și inventivitate în trecerea frontierelor, și-au intensificat activitatea în pofida pierderilor suferite. Dintre acestea s-a distins grupul Koob-Glasener-Ungeheuer. Fiind descoperiți de inamic, o parte din membrii grupului a reușit să se strecoare peste graniță. 24 de persoane au fost însă arestate și împușcate la 25 februarie 1944 la Hinzert. Tot în această perioadă, din inițiativa Ligii Patriotice Luxemburgheze și a Frontului Activ al Unității Luxemburgheze se înmulțesc actele de sabotaj în fabrici și uzine, în timp ce propaganda prin intermediul manifestelor și al ziarelor clandestine, al căror tiraj crește continuu, devine tot mai mobilizatoare.

O luptă tot mai susținută împotriva cotropitorilor au dus-o și luxemburghezii aflați în emigrație, ale căror rînduri s-au îngroșat continuu cu cei fugiți din țară sau cu cei care dezertau din armata germană. Tinerii care s-au sustras de la încorporare și au reușit să ajungă în Anglia au format o baterie de artilerie care a participat apoi la luptele pentru eliberarea Olandei. O mică unitate luxemburgheză a fost constituită în cadrul Brigăzii 1 belgiene „Libération“, în timp ce o misiune militară de ofițeri de legătură de pe lîngă Comandamentul aliat a acționat sub comanda prințului consort Felix. La rîndul său, primul moștenitor Jean a fost încorporat în „Grenadies Guardes“. Un număr însemnat de luxemburghezi a luptat în cadrul R.A.F. și Royal Navy precum și în cadrul forțelor armate franceze și americane. Mulți dintre aceștia au fost parașutați ca agenți ai S.O.E. sau S.I.S. (Special Intelligence

³⁸ J. Kill dă ca cifră a celor recrutați 15 000, F. Etnasi, 13 031, S. Okecki 13 000. În total în Wehrmacht au fost mobiilizați 8 500 tineri luxemburghezi.

³⁹ Vezi pe larg. P. Weber, *Histoire de l'Economie Luxembourgeoise*, Edition Victor Bück, Luxemburg, 1950.

Service) ⁴⁰. Dînd dovadă de un înalt spirit internaționalist, aproximativ 400 de tineri luxemburghezi au luptat în mișcarea de rezistență din Franța, Belgia, Iugoslavia, Italia, Polonia. În Franța, de pildă, ei au intrat în rîndurile franc-tirorilor și au acționat în zona Dordogne; în Belgia, în rîndurile Armatei Secrete și a formațiunilor de partizani din Ardeni ⁴¹. În Polonia, mulți luxemburghezi din Wehrmacht au luat contact cu populația, apoi cu mișcarea de rezistență, căreia i-au furnizat material exploziv și cartușe, după care au dezertat și s-au înrolat în detașamentele de partizani poloneze ⁴². Îmbărbătînd lupta celor din țară, guvernul luxemburghез din emigrație și marea ducesă au făcut demersuri pe lângă președintele Franklin Delano Roosevelt, în urma cărora S.U.A. au acceptat să sporească ajutorul pentru țările victime ale agresiunii și ocupației germane. De mare însemnătate pentru viitoarele relații ale țării a fost, de asemenea, acreditarea de către guvernul din exil, la 16 mai 1944, a primului reprezentant al Luxemburgului la Moscova, în persoana lui René Blum. La 5 septembrie 1944 guvernul luxemburghез a semnat la Londra cu guvernele Belgiei și Olandei tratatul care prevedea crearea așa-numitului Benelux ⁴³.

În dezvoltarea ei rezistența luxemburghезă a primit și numeroase lovituri. Una dintre cele mai grele s-a produs în condițiile în care la frontiera Marelui Ducat își făcuseră apariția unitățile de avangardă ale aliaților și cînd, sub presiunea lor, la 1 septembrie gauleiterul G. Simon și administrația lui civilă au părăsit în panică Luxemburgul. Panica a fost însă de scurtă durată. Profitînd de oprirea temporară a trupelor aliate, gauleiterul, unitățile SS și secțiile administrației civile s-au reîntors în țară. Urmarea directă a fost organizarea de către SS, îndeosebi în bazinul carbonifer, a numeroase arestări și execuții în masă.

La 9 septembrie însă trupele aliate, ajutate de combatanții luxemburghезi din cadrul rezistenței, au intrat pe teritoriul Marelui Ducat. La 10 septembrie, odată cu primele blindate ale aliaților care intrau în capitala țării, a sosit și prințul moștenitor. În țară forțele din rezistență iau măsuri de asigurare a ordinii, astfel că la 23 septembrie guvernul s-a putut reîntoarce în patrie.

Se părea că totul începe să intre pe un făgaș normal. A fost doar o aparență, deoarece trupele aliate s-au oprit pe rîurile Mosela, Sauer și Our, lăsînd zona de frontieră sub tirul artileriei germane. Oprirea timp de trei luni a ofensivei aliaților apuseni a fost exploatată cu dibăcie de

⁴⁰ H. Bernard, *op. cit.*, p. 191; *Livre d'Or*, p. 449—455.

⁴¹ *Livre d'Or*, p. 459—465.

⁴² S. Okecki, *op. cit.*, p. 199—201.

⁴³ H. Batowski, *Wojna a dyplomacja 1945*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań, 1972, p. 26.

comandantul trupelor germane. Drept urmare poporul luxemburghez a fost nevoit să treacă printr-un nou 10 mai. În zorii zilei de 16 decembrie 1944 diviziile blindate ale generalului von Runstedt au pornit contra-ofensiva, au trecut râurile Our și Sauer cu scopul de a străbate Ardenii și a înainta spre Namur, Bruxelles și Anvers⁴⁴. În urma armatei care a trecut ca un tăvălug pe teritoriul Luxemburgului și-a făcut apariția Gestapoul care s-a răfuit sîngeros în primul rînd cu rezistenții luxemburghezi. Au fost împușcați, fără nici un fel de judecată, 58 de patrioți.

După două săptămîni de lupte grele, în timpul cărora trupele aliate au trecut prin situații dificile, unitățile germane au fost oprite și obligate să bată în retragere⁴⁵. La 26 decembrie a fost eliberată regiunea Bostaque, iar în cursul lunii ianuarie 1945 majoritatea satelor și orașelor luxemburgheze au fost curățate de trupele germane. La 7 februarie a fost declanșat atacul trupelor aliate asupra liniei fortificate din vestul țării, iar la 2 martie a fost eliberat orașul Trier. De-abia acum locuitorii capitalei luxemburgheze au putut răsufla ușurați. Misteriosul tun de mare calibru cu tragere lungă de pe înălțimea Feyen (lîngă Trier) care-i îngrozise zile la rînd fusese redus la tăcere. În condițiile în care pentru Luxemburg pericolul războiului trecuse, în țară s-a reîntors, după 70 de luni de exil, și Marea Ducesă Charlotte⁴⁶.

În efortul enorm făcut pentru înfrîngerea definitivă a fascismului și-au adus din plin aportul toate popoarele țărilor ocupate sau dominate de statele fasciste. Acest efort trebuie privit în strînsă corelație cu potențialul material și uman al popoarelor respective. Căci nimeni nu a putut niciodată să dea mai mult decît a avut. În raport cu mărimea sa și cu numărul populației Luxemburgul ocupă, printre țările care au contribuit la înfrîngerea Germaniei naziste, un loc de frunte. De aceea, chiar dacă din punct de vedere militar mișcarea de rezistență luxemburgheză nu a putut da mașinii de război germane loviturile pe care le-a dat mișcarea de rezistență a altor popoare mai mari, ocupate sau dominate de hitleriști, ea a avut și are pentru istorie o însemnătate morală deosebită. A demonstrat că un popor cît de mic, dacă este animat de dorința de a trăi liber și independent, nu poate fi îngenuncheat și înrobît. În acest sens poporul luxemburghez a dat una din cele mai puternice riposte cotropitorilor naziști. El și-a redobîndit independența și libertatea cu însemnate sacrificii umane și materiale: 791 de luxemburghezi

⁴⁴ Vezi pe larg, Dwight Eisenhower, *Cruciadă în Europa*, Editura politică, București, 1975, p. 449—475; F. Skibinski, *Ardeny*, wyd. II, M.O.N. Warszawa, 1967.

⁴⁵ *Marea conflagrație a secolului XX*, p. 452.

⁴⁶ J. Kill, *op. cit.*, p. 228—230.

au plătit cu viața în lagărele de concentrare atitudinea lor patriotică, alte 154 de persoane au fost împușcate ca ostatici sau au murit în închisorile naziste. Peste 3 000 * de persoane au fost ucise sau au dispărut fără urmă. La toate acestea s-au adăugat alte 4 000 ** de persoane deportate, strămutate sau colonizate. ⁴⁷

Pierderilor umane li s-au adăugat pierderile materiale. Conform calculelor oficiale, valoarea pierderilor suferite de Luxemburg în cei aproape cinci ani de ocupație și război se cifrează la suma de 20 miliarde de franci calculați la valoarea de atunci ⁴⁸, și a reprezentat 33% din patrimoniul național ⁴⁹.

Tabloul sacrificiilor umane, al pierderilor materiale suferite de o țară cu o populație de 296 000 locuitori și o suprafață de 2 600 kmp este grăitor și ilustrează prețul mare pe care poporul luxemburghez l-a plătit, pe deplin conștient că va izbîndi în lupta sa dîrză de salvagardare a independenței și suveranității naționale, pentru ca astăzi să se numere printre popoarele libere din lume.

* După unele surse peste 2 000.

** După unele surse între 6 000—7 000.

⁴⁷ E. Duraczyński, J. J. Terej, *op. cit.*, p. 14 ; F. Etnasi, *La Resistenza in Europa*, vol. 2, Grafica Editoriale, Roma, 1970, p. 90.

⁴⁸ J. Kill, *op. cit.*, p. 230—231.

⁴⁹ E. Collotti, *Germania nazistă*, București, Editura științifică, 1969, p. 254.

ITALIA

dr. MARIA COVACI

MIȘCAREA ANTIFASCISTĂ, PREDECESOARE A REZISTENȚEI

Istoria Rezistenței italiene împotriva fascismului intern și a nazismului în timpul celui de-al doilea război mondial își are originea în puternica luptă antifascistă purtată de-a lungul a două decenii de aproape toate straturile societății italiene. Lupta antifascistă a forțelor progresiste din Italia a parcurs mai multe faze, determinate de modificările survenite pe plan intern și internațional. Ea a început înainte de instaurarea regimului mussolinian, mai precis în perioada anilor 1919—1922, când s-a manifestat ca opoziție fermă față de violența squadrismului*. În această primă fază muncitorii italieni au luptat pentru apărarea libertăților democratice, pentru progres și afirmarea demnității umane. Ea a îmbrăcat forma unor acțiuni puternice, în vederea apărării sediilor camerelor de muncă, ale partidului lor politic, ale caselor poporului, ca și ale redacțiilor ziarelor progresiste, care deveniseră ținta atacurilor bandelor fasciste. Sub oblăduirea guvernelor „liberale” acestea săvârșeau numeroase fărâdelegi. Excesele cămășilor negre au fost posibile datorită sprijinului moral și material acordat fascismului de clasele exploatatoare în frunte cu marii latifundiari, speriate de avântul mișcării muncitorești. Cu ajutorul fascismului, clasele dominante, diferite părți ale burgheziei au urmărit să înăbușe lupta maselor populare, crezând însă că vor putea păstra controlul asupra acțiunilor fasciste, fapt infirmat în perioada ce a urmat și când acțiunile acestora au lovit chiar în unii membri ai cercurilor burgheze.

În aceste condiții, marcate de asaltul bandelor fasciste, națiunea italiană, forțele ei populare necontaminate de ideologia fascistă s-au opus cu vehemență obscurantismului, mizeriei și catastrofei spre care era împinsă țara.

Lupta antifascistă a intrat într-o nouă fază după octombrie 1922, când partidul lui Mussolini, ajutat îndeaproape de monarhie, a reușit să

* Mișcare paramilitară fascistă cu caracter antimuncitoresc.

preia puterea în țară. La 31 octombrie 1922 Mussolini a devenit președinte al Consiliului de Miniștri¹. În această etapă a luptei antifasciste, care durează pînă în anul 1927, mussolinianismul își dezvăluie tot mai mult adevărata sa față. În primele luni „ducele” s-a postat în fruntea guvernului, în care au intrat reprezentanți ai celor ce au capitulat în fața fascismului, persoane care se compromiseseră alături de fasciști în timpul acțiunilor acestora pentru lichidarea libertăților; era un guvern la care participau, alături de fasciști, naționaliști, liberali și catolici. Deîndată au fost create unități înarmate ale așa-numitei miliții fasciste, cu ajutorul cărora s-a trecut la reprimarea antifasciștilor. Urmărind îndeaproape consolidarea regimului lor politic, mussolinienii au făcut să fie adoptată legea Acerbo (după numele ministrului respectiv din primul guvern mussolinian), care stipula atribuirea a două treimi din locurile existente în Camera deputaților partidului care obținea la alegeri cele mai multe voturi, restul urmînd să fie repartizate proporțional celorlalte forțe politice.

În alegerile desfășurate la 6 aprilie 1924, sub semnul unor puternice presiuni asupra alegătorilor, fasciștii italieni au „obținut” 64,9% din voturi și 374 de locuri în camera deputaților din totalul de 535. Acest fapt i-a permis lui Mussolini să recurgă la noi acțiuni teroriste, care au început cu asasinarea la 10 iunie 1924 a deputatului socialist Giacomo Matteotti, cel al cărui sacrificiu, cum scria Antonio Gramsci în august 1924, era omagiat de întreaga lume². Valul de revoltă a cuprins apoi numeroase straturi sociale, determinînd opoziția să încerce să-și organizeze rîndurile. Ca expresie a acestei tendințe, în vara anului 1924 a luat naștere, sub conducerea socialistului Filippo Turatti, mișcarea Aventina³, din care făceau parte, în general, grupări politice de stînga. Tactica ei se limita însă la proteste în Parlament și la așteptarea intervenției regelui, păstrîndu-se pe poziția legalismului constituțional, fapt care i-a determinat pe deputații comuniști s-o dezaprobe și să formuleze în schimb ideea mobilizării și antrenării maselor la acțiuni de stradă contra fascismului⁴. Propunerea comuniștilor a fost sprijinită de Parti-

¹ Cf. Massimo Massara, *Storia d'Italia in date*, Teti Editore, Milano, 1973, p. 354.

² Cf. Antonio Gramsci, *La costruzione del Partito Comunista 1923—1926*, Giulio Einaudi Editore, Torino, 1971, p. 43.

³ Mișcare de opoziție care simboliza adunările pebeilor din Roma antică ținute în anul 493 î.e.n. pe colina Aventino în timpul cărora s-a hotărît ruptura cu patrienii (cf. Enzo Collotti, Giovanni Miccoli și alții, *L'altra Europa 1922—1945. Momenti e problemi*, G. Giappichelli Editore, Torino, 1967, p. 3—17; *Enciclopedia dell'antifascismo e della Resistenza*, Editrice La Pietra, Milano, 1968, vol. I, A—C, p. 191).

⁴ Cf. Luigi Longo, *Poporul italian ia armele*, Editura politică, București, 1970, p. 14.

dul Sard al Acțiunii (Partito Sardo d'Azione — P.S.A.), partid de stînga din Sardinia, precum și de Grupul politic al foștilor luptători. Ea nu a găsit însă audiența necesară la deputații din mișcarea Aven-tină. În acele luni de tensiune populară, toate forțele progresiste din Italia au condamnat fascismul în speranța revenirii la un regim de libertate democratică. S-au manifestat însă cu pregnanță și disensiunile dintre forțele antifasciste privind formele de luptă în vederea atingerii obiectivului propus. După cum s-a văzut, doar Partidul Comunist Italian în frunte cu Antonio Gramsci a arătat că este necesară o acțiune hotărîtă și independentă a maselor, că aceasta este calea sigură spre victorie. Celelalte grupări politice, partidul socialist, partidul liberal și partidul popular, prin reprezentanții lor, s-au opus liniei tactice preconizate de comuniști, invocînd motivul că o acțiune a maselor ar putea determina regele să nu mai intervină în cazul Matteotti. Acest fapt a făcut ca efortul de a mobiliza masele la luptă să nu dea roadele necesare, oferin-du-se lui Mussolini timpul necesar pentru a-și reorganiza forțele și a dezlănțui atacul decisiv împotriva forțelor antifasciste.

Pentru a îngenunchea mișcarea revoluționară și democratică ita-liană și a-și instaura dictatura totalitară, Mussolini a recurs la apli-carea unor legi draconice și la diferite alte măsuri represive. Valului de teroare i-au căzut victime luptători antifasciști, oum au fost Giovanni Amendola, Gaetano Pilati, Giovanni Becciolini, Gustavo Consolo și mulți alții.

În pofida teroarei dezlănțuite de regimul mussolinian, antifasciștii, patrioții în general nu au cedat. Acțiunile contra fascismului au îmbră-cat formele cele mai diferite și au antrenat diverse categorii sociale. Numeroase personalități s-au angajat tot mai hotărît în luptă. O intensă activitate a desfășurat grupul din jurul gazetei „Non Molare“ („Nu ceda“) de la Florența, din care făceau parte Piero Calamandrei, Gaetano Pilati, Gustavo Consolo, Ernesto Rossi și alții, precum și cel din jurul gazetei antifasciste „Caffé“ de la Milano, din care făceau parte Ferruccio Parri, Riccardo Bauer, Mario și Alberto Damiani și alții⁵.

În timp ce parlamentul și opoziția antifascistă căutau să întreprindă acțiuni care să mențină cît de cît regimul constituțional, Musso- lini a recurs la elaborarea de noi legi care îngrădeau tot mai mult posibi-litățile de acțiune ale forțelor de opoziție. Au fost suprimate dreptul la grevă, libertatea presei, iar prin legea votată la 26 noiembrie 1925 dreptul de asociere a fost pus sub controlul partidului fascist.

⁵ Cf. Leo Valiani, Gianfranco Bianchi, Ernesto Ragionieri, *Azionisti, cattolici e comunisti nella Resistenza*, Franco Ange'li Editore, Milano, 1971, p. 17—18.

În anul 1926 guvernul mussolinian a sancționat legile excepționale prin care a fost lichidată orice urmă de libertate. La 8 noiembrie 1926 au avut loc arestări masive printre conducătorii comuniști învinuiți pentru fapte săvârșite cu șase ani în urmă, în perioada comitetelor de fabrică. În seara aceleiași zile a fost arestat la Roma Antonio Gramsci, secretar al P.C.I., deputat în parlament⁶. Și cu acestea evident că valul teroarei a fost departe de a se stinge. Arestările de comuniști au continuat să se țină lanț, astfel că la sfârșitul anului 1926 o treime din efectivul P.C.I. se afla în închisori⁷. Concomitent s-au luat măsuri drastice împotriva deputaților care au aderat la mișcarea Aventină, infirmându-li-se la 9 noiembrie 1926 mandatele de deputați. Prin această măsură guvernul fascist puna de fapt capăt activității legale a opoziției parlamentare. În aceeași zi a fost votată legea de dizolvare a tuturor organizațiilor politice și obștești, concomitent cu crearea a diferite instituții fasciste.

La consolidarea dictaturii lui Mussolini a contribuit în mod deosebit poliția politică (Organizzazione volontaria per la repressione antifascista — O.V.R.A.) care-și avea rădăcinile în miliția „cămășilor negre“.

La 1 februarie 1927 și-au început activitatea tribunalele speciale pentru apărarea statului și comisiile provinciale pentru domiciliul forțat. În decurs de aproape 17 ani poliția fascistă a deferit tribunalelor un număr de 21 000 de cetățeni, alte 160 000 de persoane fiind etichetate drept „suspecți speciali“⁸.

În pofida măsurilor de supraveghere strictă a frontierelor Italiei, încă din noiembrie 1926 a reușit să treacă granița un mare număr de antifasciști, printre care și Filippo Turatti. După cum rezultă din datele statistice de care dispunem, emigrația nu s-a constituit numai din personalități politice proeminente; ea a avut un caracter de masă, sute de mii de muncitori luând drumul prîbiegiei în țări străine, îndeosebi în Franța⁹. Pe pămîntul Franței, în anul 1927, Partidul Socialist Italian, Partidul Socialist al Muncitorilor Italiani, Partidul Republican, Confederația Generală a Muncii, Liga Italiană pentru Drepturile Omului, precum și alte grupări politice s-au reunit și au constituit „Concentrarea antifascistă“, cunoscută și sub numele de *Concentrarea de la Paris*.

⁶ Cf. Camilla Ravera, *Diario di trent'anni 1913—1943*, Editori Riuniti, Roma, 1973, p. 253; Antonio Gramsci, *Scrisori din închisoare*, Editura de stat pentru literatură politică, București, 1955.

⁷ Cf. Pao'lo Spriano, *Storia del Partito Comunista italiano. Gli anni della clandestinità*, Giulio Einaudi Editore, Torino, 1969, p. 63.

⁸ Cf. Fernando Etnasi, *La Resistenza in Europa*, Editore Grafica, Roma, 1970, vol. I, p. 357.

⁹ Cf. *ibidem*.

Aceasta a editat și un organ de presă săptămînal ce apărea sub titlul „Libertá“ (Libertatea). Tot în Franța, Partidul Comunist Italian și-a putut reface conducerea centrală, în frunte cu Palmiro Togliatti, după ce în țară fusese arestat aproape în întregime Comitetul său Central. Conducerea P.C.I. din exterior a desfășurat o activitate intensă pe multiple planuri; de mare ajutor, îndeosebi în problemele ideologice, i-a fost revista teoretică „Lo Stato Operaio“.

În anul 1929, alături de Partidul Comunist Italian și „Concentrarea antifascistă“, și-a început activitatea organizația „Dreptate și libertate“ (Giustizia e Libertá)¹⁰. În țară asupra P.C.I. s-a abătut din nou teroarea fascistă, soldată cu arestări masive. În 1928, în urma procesului pus la cale de autoritățile fasciste, Antonio Gramsci împreună cu alți 29 de tovarăși au fost condamnați la pedepse grele, totalizînd 290 ani de închisoare. În pofida acestei puternice lovituri, P.C.I. și-a continuat activitatea. Au fost create noi celule de partid, paralel cu organizarea unei puternice mișcări greviste. Din datele statistice oficiale rezultă că în anul 1927 au avut loc 154 de greve, iar tribunalele ordinare au judecat 18 633 de persoane. Treptat, Partidul Comunist Italian nu numai că a reușit să-și refacă rîndurile, ci și să creeze la Milano în ianuarie 1928 un centru conducător intern ilegal al cărui responsabil a fost numit Girolamo Li Causi, alături de el acționînd Giuseppe Amoretti și Eduardo D'Onofrio. După patru luni de activitate, centrul conducător din interior, ca urmare a provocărilor, a fost arestat în întregime. Arestările de la sfîrșitul lunii aprilie și din primele săptămîni ale lunii mai 1928, soldate cu căderea tuturor componentelor centrului intern condus de Li Causi și D'Onofrio, au constituit cea mai grea lovitură pentru P.C.I. „Primită într-un moment hotărîtor pentru cursul eforturilor întreprinse de comuniști în vederea reorganizării temeinice a rîndurilor lor, această lovitură a pus pentru un an și jumătate P.C.I. în imposibilitate de a avea legături cu cea mai mare parte a organizațiilor din Italia“¹¹. În primăvara anului 1931 a fost creat un nou centru intern condus de Batista Santhià, dar în iunie același an a fost arestată și această conducere. În continuare conducerea P.C.I. din exterior a făcut noi eforturi organizatorice pentru a avea o conducere de partid în interior, prin intermediul căreia să poată ține o legătură directă cu organizațiile din țară, iar prin curierii ce veneau din Franța se asigura coordonarea activității politice și antifasciste din interior și exterior.

¹⁰ Cf. Leo Valiani, Gianfranco Bianchi, Ernesto Ragionieri, *op. cit.*, p. 18 și urm.

¹¹ Pietro Secchia, *L'azione svolta del Partito Comunista in Italia durante il fascismo, 1926—1932. Ricordi, documenti inediti, testimonianze*, G. G. Feltrinelli Editore, Milano, 1970, p. 137.

Comuniștii au organizat și condus în Italia numeroase acțiuni politice, în ciuda faptului că opresiunea fascistă s-a accentuat deosebit de mult, făcând aproape imposibile mișcările de masă. Aceste împrejurări i-au determinat pe comuniști să-și îndrepte activitatea spre menținerea cadrelor existente și ridicarea altora, spre noi și noi aderenți, spre organizarea de acțiuni, fie ele și de mai mică amploare. Atenția lor s-a îndreptat îndeosebi spre organizațiile de masă, sindicate și organizația de tineret, reușind astfel să se adreseze direct maselor, să mențină permanent trează în conștiința acestora ideea posibilității trecerii, în condiții prielnice, la acțiuni de amploare, să păstreze viu spiritul antifascist al luptei.

În lupta antifascistă din Italia au marcat un moment de cotitură anii 1934—1935. Această cotitură a fost determinată atât de factori interni, cât și de venirea hitlerismului la putere în Germania. De la această dată fascismul ca fenomen „italian” dispare. Fascismul devine un fenomen european.

În aceste împrejurări lupta antifascistă italiană și-a lărgit mult rîndurile, cuprinzînd cercuri din cele mai diferite ca orientare politică și poziție socială. Alături de muncitori, țărani, intelectuali, în rîndurile mișcării antifasciste ajung să intre și numeroase elemente burgheze cu vederi înaintate. Fenomenul ca atare a fost bogat în consecințe, între care mai semnificativă apare accentuarea tendinței spre unitatea de acțiune a clasei muncitoare.

Contactele statornicite în martie 1933 între reprezentanții P.C.I. și P.S.I. reflectă începuturile unui dialog între cele două partide. La 10 martie Palmiro Togliatti a prezentat Biroului Politic al P.C.I. un proiect de propunere de front unic cu socialiștii. Deși menținea încă unele atitudini sectare în problema F.U.M., propunerea P.C.I. a fost mai întîi adresată muncitorilor socialiști și republicani, iar apoi conducerii acestor partide. Platforma de front unic conținea o serie de revendicări de ordin economic și politic. Ea reprezenta însă un pas înainte pe linia unirii forțelor muncitorești în lupta contra fascismului și războiului. La propunerea P.C.I. au răspuns favorabil în aprilie 1933 partidul republican și cel maximalist, ajungîndu-se în aceeași lună la încheierea unui proces-verbal ce consemna acțiunile comune în care se puteau angaja comuniștii și partidele menționate. P.S.I. cerea mai întîi organizarea și desfășurarea de tratative la nivelul conducerilor celor două partide, rămînînd mai departe pe poziția de a critica P.C.I. Desfășurarea evenimentelor pe plan internațional, prăbușirea social-democrației germane și tendințele partidului nazist de instaurare a unui regim totalitar au determinat revederea de către P.S.I. a poziției sale în problemele luptei antihitleriste.

După frământări și căutări, în vara anului 1934 P.S.I. a ajuns la exprimarea acordului său în ce privește unitatea de acțiune cu comuniștii. În a doua jumătate a lunii iulie 1934, în baza propunerii făcute de P.C.I., au avut loc primele întrevederi între reprezentanții desemnați ai celor două partide. La sfârșitul lunii s-a obținut un prim succes: cele două partide au semnat un manifest comun, redactat de Luigi Longo și Pietro Nenni. Manifestul demasca pericolul de război și tendințele imperialiste ale lui Mussolini. Era primul manifest pe care, de la nașterea sa, P.C.I. îl semna împreună cu P.S.I.

Acordul propriu-zis privind unitatea de acțiune a fost semnat la 17 august 1934 și menționa voința celor două partide de a-și coordona eforturile în lupta contra războiului, pentru eliberarea deținuților politici, pentru apărarea și îmbunătățirea condițiilor de viață ale muncitorilor, pentru libertate de organizare sindicală, pentru libertatea presei; cele două partide s-au angajat prin acest acord să întreprindă acțiuni comune în vederea realizării obiectivelor stipulate¹². Acest succes al luptei pentru unitatea rîndurilor clasei muncitoare în mod indiscutabil „a întărit rîndurile rezistenței italiene”¹³. Aceasta s-a realizat în condițiile în care regimul mussolinian, afectat de puternice contradicții interne, încerca să consolideze poziția Italiei prin declanșarea de agresiuni, cum a fost cea împotriva Etiopiei din anii 1935—1936, dar și prin apropierea iar apoi prin alinierea totală la politica Germaniei hitleriste. Procesul de consolidare a unității forțelor de stînga italiene a fost influențat de asemenea de acțiunile maselor populare din Franța, unde se constituise Frontul popular, și de succesul obținut de forțele democratice în alegerile electorale din Spania.

Împotriva Spaniei republicane s-au năpustit cu violență forțele reacționare interne în al căror sprijin au sărit de urgență fasciștii italieni și naziștii lui Hitler. În apărarea Republicii spaniole s-au ridicat însă forțele progresiste din întreaga Europă, inclusiv cele reprezentînd poporul italian.

Ajutorul acordat de mișcarea antifascistă italiană poporului spaniol a constat nu numai în strîngerea de medicamente și alimente, ci în primul rînd în participarea cu arma în mîină a mii de antifasciști italieni la lupta dreaptă a poporului spaniol.

A săvîrșit fapte de eroism în lupta de apărare a Republicii spaniole batalionul italian „alcătuit, în cea mai mare parte, din comuniștii emigrați în Franța și în Belgia, dar care cuprinde și numeroși socialiști,

¹² Cf. *Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale. Relazione e documenti presentati della direzione del partito al V Congresso del Partito comunista italiano*, Editori Riuniti, Roma, 1963, p. 119—121, doc. nr. 1.

¹³ Luigi Longo, *op. cit.*, p. 23.

un important grup de anarhiști, cîțiva militari ai organizației «Giustizia e Libertà» și cîțiva republicani sau antifasciști fără partid¹⁴. Transformat în brigada „Garibaldi”, a participat la marile bătălii pentru apărarea Madridului, ca cele de pe frontul din Aragon ș.a.m.d. Din cei 3 200 de voluntari italieni care au format brigada, 600 au căzut în lupte iar 2 000 au fost răniți¹⁵. Căliți în focul confruntării directe cu forțele militare fasciste, voluntarii italieni care au supraviețuit s-au numărat printre comandanții de frunte ai mișcării de partizani, ai luptei armate împotriva forțelor fasciste și naziste, desfășurate în anii celui de-al doilea război mondial¹⁶.

În deceniul al patrulea mișcarea antifascistă din Italia nu a căpătat însă un caracter de masă cu toate eforturile făcute în această direcție de grupările antifasciste în frunte cu comuniștii. Un ansamblu de condiții interne (între care pe prim plan s-a situat teroarea dezlănțuită de regimul fascist)¹⁷ și externe nu a permis în acea perioadă o activizare mai importantă a societății italiene; primele simptome ale reorientării de mai târziu aveau să se cristalizeze mai pregnant începînd cu anul 1940.

ITALIA ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Declanșarea celei de a doua mari conflagrații mondiale, soldată în faza inițială cu ocuparea Poloniei de către Germania hitleristă și cu angajarea în conflict a Angliei și Franței, a determinat Italia să-și definească poziția față de acest război.

În timpul întîlnirii din martie 1940 dintre Benito Mussolini și Joachim von Ribbentrop, „ducele” a dat asigurări că Italia va intra în curînd în război, fapt petrecut la 10 iunie 1940 în condițiile cînd Germania hitleristă obținea victorii rapide pe toate fronturile din Europa, cînd țara după țară era înfrîntă, iar Franța însăși era pe punctul de a capitula.

Imediat după intrarea Italiei în război, Partidul Comunist Italian a dat publicității o declarație în care, după ce făcea o analiză temeinică

¹⁴ Luigi Longo, *Brigăzile internaționale în Spania*, Editura de stat pentru literatură politică, București, 1957, p. 91.

¹⁵ Cf. Luigi Longo, *Poporul italian ia armele*, p. 23.

¹⁶ Cf. Roberto Battaglia, Giuseppe Garritano, *Breve storia della Resistenza italiana*, Editori Riuniti, Roma, 1971, p. 15.

¹⁷ De pildă în 1937 tribunalele speciale au condamnat 172 de antifasciști la un total de 992 ani de închisoare iar în 1938 alți 298 la un total de 1597 ani închisoare (cf. R. Battaglia, G. Garritano, *op. cit.*, p. 16).

a politicii promovate de plutocrația fascistă, chema masele muncitoare la luptă pentru : încetarea imediată a operațiilor militare pe toate fronturile și reîntoarcerea în țară a tuturor trupelor italiene ; pace fără anexiuni teritoriale sau aservirea altor popoare ; independența popoarelor etiopian, libian și albanez oprimate de imperialismul italian ; arestarea și condamnarea speculanților, profitorilor și plutocrațiilor, a căpeteniilor fasciste care terorizau și oprimeau masele muncitoare, a tuturor aceluia care se făceau responsabili de declanșarea războiului ; confiscarea averilor căpeteniilor fasciste, începînd cu cele ale familiei Mussolini-Ciano ; eliberarea tuturor prizonierilor și deținuților politici și restabilirea libertăților democratice ; desființarea tuturor restricțiilor referitoare la vînzarea produselor agricole ; desființarea impozitelor la care sînt supuși muncitorii și țărani săraci, confiscarea averilor obținute de pe urma războiului ; lichidarea privilegiilor castei fasciste în armată și desființarea miliției fasciste.

Partidul Comunist Italian s-a declarat gata „să colaboreze cu toate partidele, organizațiile și grupările care luptă pentru realizarea măsurilor propuse“. Declarația menționa totodată că în Italia exista forța capabilă să unească întregul popor într-un puternic front de luptă împotriva fascismului, că această forță este „eroica clasă muncitoare“, care trebuie să devină „conștientă de propria-i putere“¹⁸.

Aceleași propuneri a făcut Partidul Comunist Italian în apelul din mai 1941, intitulat „*Pentru a pune capăt războiului ! Pentru a salva Italia de la catastrofă !*“¹⁹.

Odată angrenat în război, fascismul nu s-a mai oprit, cu toată situația grea din țară și lipsa de pregătire a armatei italiene. Dictatorul fascist a mizat pe un conflict de scurtă durată, crezînd orbește în victoria războiului fulger purtat de Germania nazistă împotriva puterilor occidentale. Dar desfășurarea operațiilor militare pe teatrele de război din Balcani și Africa au scos în evidență slăbiciunile regimului fascist și ale armatei sale. Strategia castei militare fasciste s-a dovedit ineficientă tocmai în momentele hotărîtoare²⁰. Deși Italia mobilizase 73 de divizii a 2 regimente fiecare, aceste unități, îndeosebi armata terestră și aviația, nu au putut face față loviturilor primite atît în Africa cit și în Grecia. Marina de război italiană, socotită arma cea mai puternică, a trebuit să cedeze și ea curînd în fața flotei și aviației engleze. Acțiunea din Grecia a scos pregnant în evidență slaba înzestrare a armatei

¹⁸ *Il comunismo italiano nella secondo guerra mondiale*, p. 127—133, doc. nr. 5.

¹⁹ *Ibidem*, p. 133—140, doc. nr. 6.

²⁰ Cf. Giuliano Procacci, *Istoria italienilor*, Editura politică, București, 1975, p. 463—465.

italiene. Salvarea de la înfrângere s-a datorat intervenției rapide a trupelor naziste.

Pentru salvarea onoarei poporului italian și a țării s-a ridicat mișcarea de rezistență. Meritul acesteia constă în faptul că a știut pas cu pas să găsească acele căi, forme și metode de luptă și de organizare care să conducă la salvarea Italiei de la catastrofă. Odată cu intrarea Italiei în război contra aliaților, situația economică a devenit deosebit de gravă, fapt care s-a repercutat asupra moralului populației. Starea generală a poporului italian a fost agravată și mai mult de participarea Italiei la războiul contra U.R.S.S. Inițial a fost organizat așa-numitul Corp Expediționar Italian în Rusia, cu un efectiv de circa 60 000 de combatanți, aflat sub comanda generalului Giovanni Messe. Cu timpul, la cererea insistentă a aliatului nazist, regimul lui Mussolini a sporit efectivul unităților sale din Rusia; Corpul Expediționar Italian a fost transformat în Armata Italiană în Rusia care dispunea de un efectiv de 200 000 de ostași, dotați însă cu tehnică și mijloace de luptă depășite și insuficiente. Marele stat major italian nu a putut înzestra trupele sale de pe frontul de răsărit decât cu 55 de tancuri și 380 de tunuri antitanc.

Slaba înzestrare cu tehnică de luptă, scăderea moralului ostașilor italieni în fața ofensivei Armatei Roșii au fost factori care au contribuit, mai ales începând din toamna anului 1942, la dezastrul trupelor italiene ca urmare a încercuirilor de pe Don și de lângă Stalingrad.

Veștile sosite de pe fronturi, care scoteau în evidență situația din ce în ce mai gravă a armatei italiene, au contribuit la înviorarea treptată a mișcării antifasciste din țară. Deja în anul 1940 la Assisi a avut loc o conferință a unor grupări democratice care-și puneau ca scop reînnoirea politică și socială a Italiei. În anii care au urmat, mișcarea de la Assisi a contribuit la crearea Partidului Acțiunii (*Partito d'Azione* — P.A.). Grupările intelectuale concentrate în mișcarea de la Assisi s-au dezvoltat destul de lent ca urmare a faptului că pînă în anul 1942 acesteia i-a lipsit un program concret al luptei curente²¹. Mișcarea a respins însă de la început orice alianță cu monarhia, atitudine care a avut mare însemnătate dacă se au în vedere iluziile ce se mențineau încă în legătură cu faptul că regele Victor Emanuel al III-lea va putea fi la momentul oportun o alternativă a regimului lui Mussolini.

²¹ Cf. Leo Valiani, Gianfranco Bianchi, Ernesto Ragionieri, *op. cit.*, p. 33 și următoarele; vezi și Emilio Lussu, *Sul Partito d'Azione e gli altri. Note critiche*, U. Mursia et C, Milano, 1968, p. 9—21.

DE LA MIȘCAREA ANTIFASCISTĂ LA REZISTENȚĂ

În toamna anului 1941, în condițiile în care expansiunea nazistă atinsese punctul maxim de la Atlantic pînă la porțile Moscovei și Lenin-gradului, mișcarea antifascistă italiană, reprezentată prin Partidul Comunist Italian, Partidul Socialist Italian și mișcarea „Dreptate și libertate“, a întreprins noi acțiuni de consolidare a forțelor sale. Întruniți la Toulouse în octombrie, reprezentanții celor trei organizații au pus temelile acțiunilor comune și au constituit Comitetul de acțiune pentru unirea poporului italian*. Meritul mișcării antifasciste italiene a fost că încă în acel moment își puna ca sarcină principală scoaterea Italiei din război. La această realizare urmau să-și aducă contribuția „toate mișcărilor sociale, politice, religioase, culturale, care dintr-un motiv sau altul sînt gata să ceară să se pună capăt războiului pe care fascismul îl duce în interesul lui Hitler și al plutocrației mussoliniene rapace“. Apelul era adresat „curentelor liberale, democratice, catolice animate de idealurile libertății și fraternității... tuturor acelor care nu vor să mai suporte teribila răspundere a politicii guvernului fascist, tuturor acelor interesați de denunțarea pactului de alianță cu Hitler; pace separată imediată cu Anglia, cu U.R.S.S. și cu alte țări atacate de fascism; retragerea trupelor italiene din U.R.S.S. și de pe toate celelalte fronturi ale războiului, alungarea asupritorilor hitleriști din Italia, alungarea lui Mussolini de la putere, libertatea presei, a asocierii și a cuvîntului; redobîndirea de către poporul italian a dreptului suveran de a-și alege guvernul care să răspundă voinței și intereselor sale“²².

Apelul lansat la Toulouse a fost răspîndit în cele mai largi straturi ale societății italiene, mobilizîndu-le la luptă. Drept urmare, în vara anului 1942, cînd trupele hitleriste se aflau în fața Stalingradului iar în Africa trupele italo-germane presau la porțile Alexandriei, în țară mișcarea antifascistă se afla în continuă creștere, sporeau rîndurile opoziției, se statorniceau noi contacte între grupările și organizațiile de diferite orientări. În urma intensificării contactelor dintre reprezentanții opoziției, spre sfîrșitul anului 1942 s-a constituit, la Torino, pe baza apelului de la Toulouse, primul Comitet de front național, în care erau reprezentați, alături de comuniști, socialiști și liberali, încă două partide noi: Partidul Acțiunii, continuator al mișcării „Dreptate și libertate“, și „Democrația Creștină“, partid de creație recentă, apărut ca expresie a mutațiilor care aveau loc în politica Vaticanului față de războiul în

* La discuții au participat Emilio Sereni și Giuseppe Dozza din partea P.C.I., Pietro Nenni și Giuseppe Saragat din partea P.S.I., Silvio Trentini și Fausto Nitti din partea mișcării „Dreptate și libertate“.

²² *Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale*, p. 160—165, doc. nr. 11.

curs și a atitudinii sale față de regimul fascist. Comitete de front național au fost organizate și în alte părți ale țării. La Roma, grupările de opoziție ale liberalilor și democraților creștini s-au concentrat în jurul lui Ivanoe Bonomi. Un semn al activizării forțelor antifasciste și opoziționiste a fost și renașterea presei antifasciste. În vara anului 1942 își reia activitatea organul P.C.I. „L'Unità“. Puțin mai târziu au apărut ziarul socialist „Avanti“, apoi cel al Partidului de Acțiune „L'Italia Libera“, ca și al democrației creștine „Il Popolo“, sau ale republicanilor „L'Italia del Popolo“ și „La Ricostruzione“ și „Il Risorgimento Liberale“, organul partidului liberal. „L'Unità“, „Avanti“ și „L'Italia Libera“ apăreau într-un tiraj de 20—30 mii de exemplare.

CRIZA FASCISMULUI ITALIAN. INTENSIFICAREA MIȘCĂRII DE REZISTENȚĂ

În timp ce forțele fasciste se pregăteau să dea lovitură forțelor antifasciste naționale iar tribunalele nu mai pridideau cu judecarea proceselor, de pe teatrele de război, unde luptau trupele italiene, soseau vești tot mai îngrijorătoare pentru regimul cămășilor negre. În toamna anului 1942 sentimentul înfrîngerii statelor Axei a început să se generalizeze. Victoria englezilor la El Alamein în octombrie 1942 și debarcarea forțelor militare americane în Africa de nord în noiembrie 1942²³ lăsa să se întrevadă că războiul în această parte a lumii se apropia treptat de sfârșit.

Anul 1943 a debutat pentru regimul fascist italian cu noi înfrîngeri militare pentru armatele sale. În cursul lunilor decembrie 1942 — ianuarie 1943 „Armata italiană din Rusia“, abandonată de naziști în luptele de la Cotul Donului și din fața Stalingradului²⁴, a suferit pierderi enorme. Conform datelor Marelui stat major italian rezultă că trupele italiene din Rusia înregistraseră pînă în momentul retragerii din stepa rusă (primăvara anului 1943) 84 830 de morți și dispăruți, în timp ce 29 600 ostași erau degerați²⁵. În luna mai același an trupele italiene din Tunisia erau presate de aliați și amenințate să fie aruncate în mare. Două luni mai târziu trupele anglo-americane au debarcat în Sicilia. Aviația aliaților bombardă cu înverșunare orașele italiene.

²³ Cf. *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, ediția a II-a, Editura politică, București, 1974, p. 245—256.

²⁴ Cf. Roberto Battaglia, Giuseppe Garritano, *op. cit.*, p. 25.

²⁵ Cf. Fernando Etnasi, *op. cit.*, p. 393.

Influențată de evoluția războiului, neîncrederea poporului italian în regimul mussolinian tindea să se transforme în aversiune deschisă; în rîndurile lui își făcea tot mai mult loc convingerea că trebuie întreprins orice pentru înfrîngerea fascismului și salvarea țării de la dezastru.

În primele rînduri ale luptei pentru doborîrea fascismului a pășit din nou clasa muncitoare italiană care simțise cel mai dureros consecințele dictaturii lui Mussolini. Una din formele de luptă verificate în practică a fost greva. Numărul acestora a sporit continuu începînd din primăvara anului 1943. Conform datelor statistice numărul grevelor a ajuns la cinci pe lună față de două în anul 1942. Creșterea numărului de greve avea loc concomitent cu sporirea numărului participanților la ele și cu radicalizarea programului de revendicări.

Lupta grevistă a debutat cu încetarea lucrului la întreprinderile Fiat — Mirafiori din Torino, la 5 martie 1943, apoi a cuprins cele mai mari fabrici din Piemont, Lombardia și Liguria. Odată cu revendicările economice, urmare directă a înrăutățirii nivelului de viață²⁶, muncitorii au cerut încetarea războiului și restabilirea democrației. Concomitent cu revendicări ca „Vrem o viață mai bună!”, a răsunit lozincă „Vrem să trăim în pace!”²⁷. Numărul total al greviștilor a ajuns la aproape 300 000. În timpul grevei s-a întărit colaborarea forțelor democratice — a comuniștilor, socialiștilor, membrilor mișcării „Dreptate și libertate”. Alianța acestor trei grupări fusese confirmată într-un acord semnat la 3 martie la Lyon*, care afirma voința semnatarilor de a consolida unitatea de acțiune și de a păși în comun în cadrul unei alianțe care trebuia extinsă asupra tuturor forțelor naționale în vederea salvării Italiei prin intermediul insurecției naționale. Afirmînd caracterul deschis al alianței, acordul lansa apelul de a se crea comitete de acțiune locale capabile să unească masele în luptă și să le pregătească pentru insurecție. După victoria insurecției se prevedea distrugerea aparatului de stat fascist și instaurarea unei democrații a celor ce muncesc capabile să asigure reconstrucția țării. Concomitent a fost elaborată o moțiune în care semnatarii își propuneau, între altele, să-și consacre forțele pentru organizarea tuturor luptelor de masă, de la cele mai simple pînă la cele mai avansate, ca, de pildă, demonstrațiile de stradă, grevele, sabotarea mașinii de război hitleristo-fasciste, acțiunile armate ale partizanilor, în sfîrșit insurecția națională. Reprezentanții celor trei or-

²⁶ Cf. Umberto Massola, *Marzo 1943 ore dieci*, Editori Riuniti, Roma, 1963, p. 19 și urm.

²⁷ *Ibidem*, p. 73; Roberto Battaglia, Giuseppe Garritano, *op. cit.*, p. 27.

* La întîlnire au participat Giorgio Amendola și Giuseppe Dozza din partea P.C.I., Giuseppe Saragat din partea P.S.I. și Emilio Lussu din partea mișcării „Dreptate și libertate”.

ganizații se declarau solidari cu opera inițiată de Comitetul de acțiune pentru unitatea poporului italian, care-și propunea făurirea unui front efectiv de luptă în care să fie unite toate forțele naționale²⁸. Unitatea de acțiune din timpul marilor greve din martie 1943 din nordul Italiei a dejucat încercările organelor polițienești fasciste de a înăbuși lupta muncitorilor prin intermediul tribunalelor speciale. În cele din urmă guvernul a fost constrâns să accepte o mare parte din revendicările clasei muncitoare italiene. Apreciind rolul și locul acestor lupte, Luigi Longo scrie că ele „au avut un ecou în întreaga lume, au dat o lovitură mortală fascismului, au avut repercusiuni asupra activității și perspectivelor Rezistenței italiene, au constituit premisa și cauza determinantă a evenimentelor de la 25 iulie și prima mare contribuție italiană la războiul de eliberare dus de popoare și de armatele aliate”²⁹. Marile greve din martie 1943 au marcat începutul unui nou ciclu de lupte ale muncitorilor, scoțind în evidență ineficacitatea aparatului represiv fascist, criza politică profundă în care se afunda regimul mussolinian³⁰.

În acest timp statele majore ale aliaților apuseni făceau pregătiri febrile pentru operația „Husky”, adică a planului de ocupare a Siciliei, pus de acord la Conferința de la Casablanca (ianuarie 1943)³¹. Pregătirile aveau loc sub conducerea generalului Alexander, desemnat comandant-șef al acestei operații. Înaintea operației „Husky” aliații au hotărât să pună stăpânire pe două insule aflate în drumul spre Sicilia: Pantelleria, denumită și „Gibraltarul bazinului central mediteranean”, și Lampedusa. Deși erau considerate ca foarte greu de cucerit, după acțiunea de bombardare și primele încercări de desantare trupele italiene de pe prima insulă (cu un efectiv de 11 000 de militari la care se adăugau 150 militari germani) au arborat steagul alb și s-au predat. Și mai puține eforturi a cerut ocuparea de către aliați a insulei Lampedusa, a cărei garnizoană formată din 500 de ostași s-a predat unui pilot englez care a aterizat forțat pe insulă.

Altfel s-au desfășurat lucrurile în Sicilia. Cu o săptămână înainte de începerea operației „Husky”, adică la 3 iulie 1943, aviația aliată a început bombardarea insulei apărate de forțele Armatei 6 italiene ce cuprindea și două divizii germane, între care renumita divizie blindată „Herman Göring”, în total cca 350 000 oameni. Unitățile germane fuseseră intercalate cu cele italiene în scopul întăririi moralului italienilor.

²⁸ Cf. *Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale*, p. 179—182, doc. nr. 17.

²⁹ Luigi Longo, *Poporul italian ia armele*, p. 35.

³⁰ Cf. Massimo Legnani, *La société italienne et la Résistance*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 92/1973, p. 43.

³¹ Cf. *Marea conflagrație a secolului XX*, p. 259.

Aliații au pregătit pentru primul atac 160 000 de ostași, 14 000 mijloace tehnice de luptă, 600 de tancuri, 1 800 de tunuri și 4 000 de avioane³². Pentru executarea acestei acțiuni au fost folosite 3 266 unități navale de diverse tipuri. Aceasta a fost cea mai mare operație de debarcare din istoria războaielor iar experiența ei a fost folosită un an mai târziu în timpul debarcării în Franța. Operația a început la 9 iulie și s-a terminat la 17 august prin ocuparea portului Messina, cu zece zile mai târziu decât prevedeau planurile Înaltului comandament aliat. În timpul acțiunii trupele italo-germane au pierdut 167 000 ostași (din care 37 000 germani) iar aliații, 31 158. Prin această operație se dădea o puternică lovitură axei Roma-Berlin.

În aceste împrejurări, la 19 iulie Hitler l-a invitat pe Mussolini, pentru convorbiri, la Feltre, în nordul Italiei. La această întâlnire „ducele” s-a prezentat nepregătit. În loc să înfățișeze starea gravă în care se afla Italia, el s-a transformat într-un simplu ascultător al monologului lui Hitler, care a durat trei ore și a fost plin de „reproșuri”, „învinuiri”, „critici” și „proteste” la adresa italienilor. Întâlnirea s-a încheiat doar cu promisiunea fűhrerului de a acorda ajutor Italiei și cu reafirmarea de căt-re „duce” a necesității apărării cauzei comune italo-germane³³.

În aceeași zi în care avea loc întâlnirea Hitler-Mussolini, aviația aliată a bombardat pentru prima dată Roma. În timpul atacului aerian și-au găsit moartea mii de persoane, îndeosebi în aglomeratul cartier San Lorenzo³⁴.

Insuccesele regimului fascist, perspectiva de a deveni copărtaș la înfrîngerea celui de-al III-lea Reich, tot mai vizibilă după eșecul de la Stalingrad, intensificarea luptei maselor populare a cărei expresie au fost grevele din martie, schimbarea situației strategice a Italiei prin debarcarea aliaților în Africa de nord și Sicilia, eșecurile armatei italiene au determinat o parte a vîrfurilor fasciste (Bottai, Farrinacci, Grandi, Ciano) să se orienteze spre o lovitură antimussoliniană. De asemenea, în unele cercuri opoziționiste (Bonomi) au renăscut vechile idei de folosire a monarhiei pentru înlăturarea lui Mussolini. În armată o activitate febrilă de scoatere a Italiei din alianța cu Germania nazistă desfășurau șeful Statului major, generalul Vittorio Ambrogio și alți ofițeri mai puțin cunoscuți, printre care și generalul Mario Roatta, fostul șef al spionajului militar. Caracteristică a fost însă comportarea generalului Pietro Badoglio, care, fără a se expune, aștepta momentul oportun pentru a intra în scenă.

³² Cf. *Marea conflagrație a secolului XX*, p. 252—261.

³³ Cf. Roberto Battaglia, Giuseppe Garritano, *op. cit.*, p. 30.

³⁴ Cf. Giuliano Procacci, *op. cit.*, p. 478.

În ședința Marelui Consiliu Fascist, care s-a deschis în seara zilei de 24 iulie 1943 (ultima avusese loc în 1939), ședință care era cerută de mai mult timp de unii din șefii fasciști, adversarii lui Mussolini au dat bătălia și au reușit să impună aprobarea cu 19 voturi contra 7 și o abținere a unei hotărâri prin care regele era invitat să preia comanda forțelor armate și deplinătatea puterilor sale constituționale. Prin această hotărâre s-a realizat practic o desolidarizare față de Mussolini și de regimul instaurat de el. Mussolini nu a sesizat însemnătatea acestei hotărâri. El a rămas chiar surprins când, în seara zilei de 25 iulie, la rege, acesta i-a întrerupt raportul obișnuit, comunicându-i că demisia îi fusese acceptată și că în locul lui l-a numit pe mareșalul Badoglio. La ieșirea din Palatul Villa-Savoia aștepta o ambulanță în care a fost invitat, din ordinul regelui, să urce pentru a fi transportat într-o cazarmă din Roma, de acolo la Ponza, și de acolo la un hotel pe vârful Gran Sasso din Apenini.

În seara aceleiași zile poporul italian a aflat, prin intermediul posturilor de radio, că regele Victor Emanuel își asumase comanda supremă a forțelor armate și hotărâse formarea unui nou „guvern militar în frunte cu mareșalul Pietro Badoglio”³⁵. Primele măsuri ale noului guvern au fost: publicarea unei proclamații în care se anunța continuarea războiului, dizolvarea partidului fascist, eliberarea deținuților politici. Concomitent se interziceau întrunirile și manifestațiile, refacerea partidelor, iar în posturi au fost menținuți numeroși demnitari și funcționari care slujiseră regimul lui Mussolini. Conform promisiunii lui Badoglio viața politică urma să revină la normal abia după terminarea războiului³⁶.

În dimineața zilei de 26 iulie străzile și piețele orașelor Italiei au fost scene ale revărsării unui entuziasm de nedescris. Italienii aveau convingerea că sfârșitul dictaturii fasciste va fi urmat, la scurtă vreme, de sfârșitul războiului și al suferințelor.

Italia trecuse relativ ușor de la dictatura fascistă la dictatura militară, printr-un transfer pașnic de putere care concorda întru totul cu viziunea politică a claselor conducătoare. Manevra lor reușise pentru moment, căci de la putere fuseseră înlăturate doar persoane, fără a se atenta la sistemul social³⁷.

³⁵ Roberto Battaglia, *Storia della Resistenza italiana*, Piccola Biblioteca Einaudi, Torino, 1964, p. 66.

³⁶ Cf. Pietro Secchia, Filippo Frassati, *Storia della Resistenza. La guerra di liberazione in Italia 1943—1945*, vol. I, Editori Riuniti, Roma, 1965, p. 4—5.

³⁷ Cf. Roberto Battaglia, Giuseppe Garritano, *op. cit.*, p. 32—33.

De asemenea, nici pe planul relațiilor externe nu s-au operat modificări, Italia continuând să fie legată de Germania pînă în momentul debarcării trupelor aliate pe solul peninsulei. Din aceste motive noul guvern nu privea cu ochi buni revărsarea în stradă a maselor, chiar dacă acestea erau pașnice. De aici și adoptarea unor legi de împiedicare a manifestațiilor. La 27 iulie 1943 a fost difuzată o circulară, semnată de generalul Roatta³⁸, care interzicea orice întrunire publică și dispunea ca în caz de nerespectare a ei împotriva mulțimii să se facă uz de arme. Dispoziția a fost aplicată la Reggio Emilia în timpul unei manifestații, cînd au fost asasinați nouă muncitori; același lucru s-a întîmplat la Bari, unde au fost împușcate douăzeci și patru de persoane iar alte șaptezeci au fost rănite.

Măsurile de reprimare nu au speriat masele muncitoare. Grevele au continuat, mai ales în Italia de nord, în tot cursul zilelor de 26—28 iulie 1943.

În timpul agitațiilor populare, în cadrul cărora un rol important l-au jucat muncitorii din fabrici, a fost constituit la 26 iulie 1943, la Milano, *Comitetul de unitate a opoziției antifasciste**, care a exprimat în unanimitate hotărîrea de a lupta pentru lichidarea totală a fascismului, încheierea armistițiului, restabilirea libertăților cetățenești și politice și în primul rînd a libertății presei, abolirea legilor rasiale, eliberarea imediată a deținuților politici, formarea unui guvern în care să fie reprezentate toate partidele antifasciste. „Partidele antifasciste — se arată în apelul comitetului, lansat în aceeași zi, — invită pe toți italienii să nu se limiteze la manifestări de bucurie, ci, conștienți de gravitatea momentului, să se organizeze pentru a impune cu voință hotărîtă ca noua situație să nu fie nicidecum exploatată în scopuri reacționare sau de salvare a celor care au susținut fascismul și sînt încă susținuți de fascism”³⁹. În pofida unor divergențe manifestate în sînul său, comitetul a îndeplinit rolul de organ de conducere al Frontului Național.

Paralel cu măsurile luate de guvern, asupra Italiei s-au abătut noi greutăți. La 27 iulie, deși Badoglio dăduse asigurări lui Hitler că Italia va continua războiul alături de Germania, Înaltul comandament al Germaniei naziste a trecut la aplicarea planului „Alaric”, care prevedea eliberarea lui Mussolini, reinstaurarea „ducelui” la Roma, ocuparea Italiei și, în fine, capturarea flotei maritime italiene. În intervalul de la 25 iulie la 8 septembrie 1943, perioada guvernării badogliene, au fost

³⁸ Cf. Pietro Secchia, Filippo Frassati, *op. cit.*, p. 12.

* Din comitet făceau parte reprezentanți ai Grupului Reconstrucției Liberale, Partidului Democrat Creștin, Partidului de Acțiune, Partidului Comunist Italian, Mișcării unității proletare pentru Republica Socialistă și Partidului Socialist Italian.

³⁹ *Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale*, p. 188—189, doc. nr. 20.

aduse în Italia 18 divizii germane care și-au instituit controlul asupra întregii peninsule. Acestea au constituit Grupul de armate „B“, comandat de mareșalul Rommel, și au acționat în Italia de nord, iar Grupul de armate „Sud“, comandat de mareșalul Kesselring, a acționat în centrul și sudul Italiei. Forțele armate italiene rămâneau cu vechiul efectiv și dotarea existentă. Pentru rezistența italiană se deschidea o perioadă nouă de aspre și intense confruntări al căror epilog va fi eliberarea țării de fascism și redobândirea suveranității naționale încălcată de Germania hitlerista.

Premisele acestei confruntări s-au maturizat încă în perioada așa-zisă „badogliana“, promotorul lor pe plan politic fiind comitetul de unitate al opoziției, care-și cristalizase programul de acțiune pe o bază unitară largă a forțelor antifasciste în lunile anterioare evenimentelor de la 26 iulie.

Din revendicările formulate de Comitetul de unitate a opoziției la 26 iulie, guvernul Badoglio a acceptat doar cele referitoare la dizolvarea partidului fascist și eliberarea deținuților politici. Ca urmare la 29, 30 și 31 iulie muncitorii au continuat să manifesteze pentru pace și libertate întrerupând lucrul timp de 10 minute⁴⁰.

La 3 august 1943 Comitetul de unitate a opoziției cerea guvernului Badoglio „fără ezitări și fără întârziere, care ar putea fi fatale, încetarea războiului ce contravine tuturor tradițiilor, intereselor naționale, sentimentelor populare, a cărui răspundere apasă și trebuie să apese asupra regimului fascist“⁴¹. În pofida situației incerte care domnea în țară, se fac primii pași pe linia reorganizării clasei muncitoare. Reuniți la Roma la 4 august 1943 „pentru a examina care trebuie să fie sarcinile ce revin clasei muncitoare în situația foarte gravă în care se găsea națiunea“, delegații direcțiilor P.C.I. și P.S.I. au reînnoit acordul pentru unitatea de acțiune a celor două partide pe care au considerat-o drept „o condiție esențială pentru dezvoltarea victorioasă a luptei care astăzi are ca obiective imediate încheierea păcii cu Națiunile Unite, apărarea independenței naționale împotriva amenințării hitleriste și cucerirea unui regim de deplină libertate“⁴².

În a doua jumătate a lunii august era clar pentru Comitetul de unitate a opoziției că nu se putea merge înainte pe calea dezvoltării luptei poporului italian fără rezolvarea unor probleme acute de politică internă și externă, izvorâte din contextul politico-militar existent și favorizate de guvernul Badoglio. Între acestea, proeminent era pericolul german ce devenea tot mai amenințător în condițiile în care noi divizii

⁴⁰ Cf. *Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale*, p. 29.

⁴¹ *Ibidem*, p. 191, doc. nr. 23.

⁴² *Ibidem*, p. 122, doc. nr. 2.

pătrundeau în Italia pe la Brenner putînd să intervină pentru a răsturna guvernul Badoglio și a-l înlocui cu un nou guvern fascist. Pe de altă parte și fasciștii schițau intenții de reorganizare, făcînd să sporească pericolul înăbușirii posibilităților create ca urmare a evenimentelor de la 25 iulie 1943. De aceea, Luigi Longo, odată eliberat din închisoare, în numele Partidului Comunist Italian, din conducerea căruia făcea parte, a contactat pe mareșalul Badoglio și Marele stat major, propunînd o colaborare strînsă între armată și popor. Apoi în zilele de 29 și 30 august 1943 a avut loc la Roma ședința direcțiunii P.C.I. pentru a asigura orientarea pe mai departe a mișcării de rezistență⁴³.

Cu acest prilej a fost aprobată linia promovată de partid după 25 iulie ; s-a hotărît intensificarea mobilizării maselor populare la lupta contra guvernului Badoglio, pentru pace imediată și libertate deplină, a eforturilor de creare a comitetelor locale ale Frontului Național care să contribuie la activizarea maselor muncitoare pentru ca acestea să poată interveni direct în evoluția situației politice și militare.

Imediat după înlăturarea lui Mussolini aliații apuseni au reluat bombardamentele asupra Italiei și în același timp au modificat planurile inițiale care prevedeau ocuparea numai a Siciliei. A fost elaborat planul operației „Avalanche“, care prevedea debarcarea în punctul extrem al peninsulei către începutul lunii septembrie, după care urma la o săptămînă debarcarea la Salerno.

În perioada imediat următoare constituirii guvernului Badoglio, reprezentanții săi diplomațiци s-au străduit să stabilească contacte cu aliații apuseni.

Aceștia erau împuterniciți să discute problema alăturării Italiei la Națiunile Unite, fără să accepte însă „capitularea necondiționată“. Convorbirile care s-au purtat la Lisabona, apoi la Tanger au fost tărgănate de trimișii guvernului Badoglio, în pofida precizărilor făcute la 14 august 1943 de consulul general al Marii Britanii la Tanger asupra hotărîrii aliaților de a accepta doar capitularea necondiționată. Prin tergiversările și ezitățile sale guvernul Badoglio a stîrnit neîncrederea tuturor : a germanilor, care intuiau întorsătura ce o vor lua eve-

⁴³ Din conducerea P.C.I. făceau parte în acel moment Giorgio Amendola, Girolamo Li Causi, Luigi Longo, Umberto Massola, Celeste Negarville, Agostino Novella, Antonio Roasio, Giovanni Roveda, Mauro Scoccimarro, Pietro Secchia. Conducerea partidului s-a împărțit în două : o parte cu sediul la Milano și alta la Roma. Presupunîndu-se că debarcarea aliaților va avea loc la nord de Roma, grupul celor de la Milano urma să se ocupe de conducerea luptei în toată zona ocupată de germani. Într-o primă perioadă, din grupul de la Roma au făcut parte Giorgio Amendola, Luigi Longo, Agostino Novella, Giovanni Roveda, Mauro Scoccimarro. În septembrie Luigi Longo va pleca la Milano (cf. Luigi Longo, *I Centri dirigenti del PCI nella Resistenza*, Editori Riuniti, Roma, 1973, p. 35).

nimentele, a aliaților, care priveau cu neîncredere argumentele și combinațiile guvernanților de la Roma, a italienilor, care erau tot mai hotărâți să-și facă simțită voința lor, așa cum au dovedit-o în timpul grevelor din august 1943 desfășurate la Torino și Milano.

Convorbirile cu reprezentanții aliaților au continuat pînă la sfîrșitul lunii august. Ele au fost purtate la Lisabona de generalul Giuseppe Castellano, apoi de generalul Giacomo Zanussi.

În cele din urmă Italia a acceptat condițiile formulate de aliați. În după-amiaza zilei de 3 septembrie, în localitatea Cassibile, un sătuc îndepărtat din Sicilia, în prezența generalului Eisenhower, generalul Smith în numele Națiunilor Unite și generalul Castellano în numele Italiei au semnat un armistițiu care urma să intre în vigoare în momentul debarcării trupelor aliate pe solul peninsulei italiice. Guvernul Badoglio reușise să obțină amînarea anunțării armistițiului pînă în momentul debarcării trupelor aliate în sudul Italiei⁴⁴.

În seara zilei de 8 septembrie la orele 19,45, după ce la orele 18,30 Înalțul comandament aliat anunțase încheierea armistițiului, postul de radio Roma a transmis o declarație a lui Badoglio în care anunța și el armistițiul și ordona trupelor italiene să înceteze orice rezistență împotriva armatelor anglo-americane și să fie gata de a riposta unor eventuale atacuri de altă proveniență⁴⁵.

În aceeași zi, conform prevederilor armistițiului, Înalțul comandament aliat a trecut la realizarea operației „Avalanche”, debarcînd în golful Salerno, portul Taranto și Regio Calabria⁴⁶, dar marșul spre nord avea să înainteze foarte încet. După două luni de la debarcare în mîna aliaților se afla numai partea de sud a Italiei. În a doua jumătate a lunii octombrie aliații s-au oprit la jumătatea drumului dintre Neapole și Roma⁴⁷.

Aceste împrejurări, precum și pasivitatea guvernului Badoglio, au fost folosite din plin de germani; într-un timp scurt hitleriștii au ocupat Italia, cu excepția sudului țării aflat în mîinile aliaților.

Singura măsură luată în acest timp de guvernul Badoglio a fost de a se pune în siguranță, părăsind Roma în dimineața zilei de 9 septembrie 1943, împreună cu regele și familia acestuia precum și cu un grup de generali și funcționari. Ei s-au îndreptat spre sudul Italiei, lăsînd restul țării ocupate de germani în voia soartei.

⁴⁴ Cf. Pietro Secchia, Filippo Frassati, *op. cit.*, p. 65.

⁴⁵ Cf. *ibidem*, p. 86.

⁴⁶ Cf. Dwight D. Eisenhower, *Cruciadă în Europa*, Editura politică, București, 1975, p. 268.

⁴⁷ Cf. *Marea conflagrație a secolului XX*, p. 264; Pietro Secchia, Filippo Frassati. *op. cit.*, p. 97—98.

În situația în care la Roma lipsea o autoritate politică și militară, când încă puternica coloană a V-a fascistă, profitând de lipsa guvernului, ridica din nou capul iar forțele polițienești dezarmau detașamentele muncitorești care-și procuraseră armele din depozitele militare abandonate, reprezentanții partidelor antifasciste au hotărât în ziua de 9 septembrie transformarea Comitetului opoziției în Comitet de Eliberare Națională (C.L.N.)⁴⁸ pentru a chema pe italieni la luptă și la rezistență pentru a recuceri Italiei locul ce-i revine în concertul națiunilor libere⁴⁹. În aceeași zi C.L.N. a lansat un apel către populația Romei, chemînd-o la arme⁵⁰.

Concomitent, la Roma, comuniștii, socialiștii și membrii Partidului de Acțiune au organizat primele grupuri înarmate.

Autoritatea populară se impunea cu atît mai mult cu cît Italia se afla la un pas de dezastru, iar masele populare erau hotărîte să-și spună cuvîntul, să facă totul pentru salvarea țării. În plus existau suficiente premise pentru ca armata să se alătore în cea mai mare parte acestei inițiative.

În pofida faptului că unii comandanți militari s-au predat nemților părăsindu-și unitățile, au fost destui acei care au încercat să organizeze sau au organizat rezistența împotriva trupelor germane. Așa a fost cazul generalului Giacomo Carboni, comandant al corpului motorizat compus din diviziile „Ariete“, „Piave“, „Granatier“, „Centauro“, căruia i s-a încredințat apărarea Romei și care, pe lîngă faptul că nu s-a opus înarmării cetățenilor, a luat unele măsuri de apărare a capitalei. Nu le-a putut pune însă în aplicare din cauza inițiativei mareșalului Enrico Caviglia de a trata cu germanii așa-numita trecere a lor prin Roma, fapt care, în cele din urmă, s-a transformat în capitulare. La Milano și Torino unitățile militare comandate de generalii Vittorio Ruggiero și Enrico Adami Rossi au opus rezistență împreună cu forțele antifasciste înarmate. Dovadă de fermitate au dat marina și aviația. Prima, executînd prevederile armistițiului, s-a îndreptat spre Malta punînd în siguranță navele aflate în această acțiune — 49 de unități, printre care și marea navă de luptă „Roma“ la bordul căreia se găseau 1 500 de marinari în frunte cu amiralul Bergamin. Cele 367 de avioane care s-au sustras capturării prin voința echipajelor lor au fost puse și ele la dispoziția aliaților. La

⁴⁸ În componența C.L.N. au intrat Mauro Scoccimaro și Giorgio Amendola (P.C.I.), Pietro Nenni și Giuseppe Romita (P.S.I.), Ugo La Malfa și Sergio Fenoaltea (P.A.), Menecio Ruini (Partidul Democrația Muncitorească), Alcide De Gasperi (Democrația Creștină), Alessandro Casati (Partidul Liberal). Cf. Roberto Battaglia, *op. cit.*, p. 93.

⁴⁹ *Il comunismo italiano nella seconde guerra mondiale*, p. 198, doc. nr. 30.

⁵⁰ Cf. *ibidem*, p. 198, doc. nr. 31.

rîndul lor, ostașii italieni din Cefalonia, dintre care 8 400 fuseseră masacrați de germani, precum și soldați italieni aflați în Iugoslavia, Grecia, Albania, Franța și Corsica n-au ezitat să îngroașe rîndurile mișcării de partizani din aceste țări. Acest fenomen s-a accentuat mai ales după ce naziștii au ucis mii de prizonieri italieni. În Germania au fost deportați 615 000 de ostași italieni. Din aceștia 30 000 au murit în prizonierat, și numai 10% au acceptat să se înroleze în forțele armate ale Republicii de la Saló, cu speranța împlinirii promisiunii că își vor recăpăta libertatea ⁵¹.

SUDUL ȘI NORDUL SE RIDICĂ LA LUPTA ARMATĂ

O deosebită amploare au luat luptele contra naziștilor în partea de sud a Italiei. Ele au îmbrăcat forma unor adevărate revolte ale populației împotriva ocupanților germani și au durat pînă în momentul stabilirii frontului la Cassino. Printre aceste lupte s-a remarcat insurecția populației din Neapole, începută încă în zilele de 9 și 10 septembrie și continuată cu o intensitate deosebită în așa-numitele cele patru zile ale orașului Neapole — 28 septembrie—1 octombrie 1943.

Ridicarea la luptă a fost determinată de politica de jaf și samavolnicii a ocupanților germani folosită după ocuparea la 12 octombrie a orașului. Pînă la 27 octombrie ocupanții dăduseră foc universității din oraș și executaseră peste o sută de persoane. Oamenii erau împușcați din distracție, furtul și violul deveniseră o îndeletnicire obișnuită a ocupanților germani. Acestor acte barbare, cărora li s-a adăugat ordonanța cu privire la munca obligatorie, populația le-a opus inițial o rezistență pasivă. De pildă, în loc de 30 000 de tineri pe care contau organele de ocupație la muncă s-au prezentat numai 150. Sub impulsul veștii cu privire la debarcarea iminentă a aliaților, precum și al samavolnicilor ocupanților care anunțaseră data de 28 septembrie ca ultimă zi a prezentării la munca obligatorie, după care cei ce nu se supuneau urmau să fie împușcați, populația orașului Neapole s-a ridicat la lupta armată.

Luptele au început la 28 septembrie. În ziua următoare ele au cuprins întregul oraș, îmbrăcînd un caracter mai organizat. La 30 septembrie, sub presiunea luptei maselor, garnizoana germană a fost silită să părăsească orașul, în care apoi au intrat, fără lupte, trupele aliate ⁵².

⁵¹ Pietro Secchia, Filippo Frassati, *op. cit.*, p. 117—153; Roberto Battaglia, Giuseppe Garittano, *op. cit.*, p. 38—46; Luigi Longo, *Poporul italian ia armele*, p. 50—64.

⁵² Cf. Luigi Longo, *Poporul italian ia armele*, p. 80—86; Roberto Battaglia, Giuseppe Garritano, *op. cit.*, p. 47—49.

Acțiunea insurecțională de la Napoli, cu toate limitele manifestate și în ciuda pierderilor suferite, a constituit un mare câștig și o experiență incontestabilă atât pentru patrioții din Napoli cât și pentru Rezistența italiană în general. Apreciind importanța deosebită, morală și politică, a insurecției din Napoli, Pietro Secchia scrie că „ea demonstrează că un popor amenințat în existența sa se poate răzvrăti cu succes folosind tot ceea ce are el, oameni și lucruri, toate armele, lăsînd strategilor grija de a teoretiza asupra manevrelor înțelepte și mijloacelor indispensabile pentru a înfrunta o armată modernă. Din victoria de la Napoli, Rezistența italiană trage exemple și confirmă posibilitatea de a conduce războiul de partizani”⁵³.

Exemplul orașului Napoli a fost urmat și de alte localități. Timp de trei zile (4—6 octombrie) a luptat cu eroism populația din Lanciano. Dacă la aceasta adăugăm faptul că încă din septembrie populația din Matera se revoltase eliberînd rapid orașul de sub dominația nazistă, pentru ca apoi răscoalele să cuprindă rînd pe rînd numeroase alte localități, avem tabloul amploarei pe care au luat-o luptele față de ocupații hitleriști, față de fascismul autohton și de război.

În toamna anului 1943, cu fiecare zi ce trecea, devenea tot mai clar faptul că frontul italian ocupa în planurile aliaților un loc secundar. Înaltul comandament aliat era absorbit de pregătirea celui de-al doilea front. În acest scop cîteva divizii aliate au fost retrase de pe frontul italian. Linia frontului se stabilizase la sud de Roma. În aceste împrejurări s-a ridicat la luptă cu o deosebită forță mișcarea de rezistență armată.

Un rol important în organizarea acestei mișcări l-au jucat comitetele de eliberare națională, în esență comitete ale frontului național, care au fost organizate și au acționat în toate orașele și satele țării. O activitate deosebit de intensă a desfășurat-o comitetul de eliberare națională din Milano și C.L.N. din Roma, cunoscut și sub numele de Comitet Central, și care a jucat în mare măsură rolul de coordonator la nivelul întregii țări.

În urma activității desfășurate de aceste comitete, forțe noi, animate de convingerea că numai lupta activă împotriva ocupanților hitleriști poate duce la salvarea națiunii italiene, s-au angajat în mișcarea de rezistență.

În ciuda represaliilor, partidele din C.L.N., îndeosebi P.C.I. și P.S.I., au acordat o atenție tot mai mare lărgirii contactelor cu militarii din armata italiană destrămată, chemîndu-i să se alătore forțelor patriotice în vederea organizării unei puternice mișcări de partizani. Dînd

⁵³ Pietro Secchia, *Aldo dice* 26 X 1. *Cronistoria del 25 aprilie 1945*, ed. I, G. G. Feltrinelli Editore, Milano, 1963, p. 19.

curs acestei chemări, numeroși foști militari și voluntari au constituit forța de bază a primelor formațiuni armate ale mișcării de rezistență⁵⁴.

Inițial primele grupe de partizani se formează în jurul unor personalități cu un trecut antifascist bine conturat. La scurt timp însă procesul constituirii grupelor de partizani s-a extins din Alpi pînă în Ciociara⁵⁵.

O mare amploare a luat mișcarea de partizani în Piemont, unde încă din octombrie 1943 acționa un comitet de eliberare națională regional (C.L.N.R.P.), în frunte cu un Comitet general și un Comitet executiv, în componența căruia au intrat reprezentanți ai P.S.I., P.C.I., Mișcării Reconstrucției Liberale, Partidului de Acțiune și Democrației Creștine. Totodată a fost constituit un Comitet militar format în mare parte din ofițeri de carieră cu participarea și a unui reprezentant al C.L.N.R.P.⁵⁶.

S-au făcut remarcați în conducerea detașamentelor de partizani, care în anul 1944 se vor transforma în brigăzi și chiar în divizii, Tancredi Galimberti, Dante Livio Bianco, Vincenzo și Giovanni Barale în Piemont, Pompeo Colajanni și Cino Moscatelli în Valdossola. Pe înălțimile de la Dolina, Luigi Frausin a creat primul batalion „Triest”. Pe malurile râului Isonzo din Friuli acționa încă din martie 1943 detașamentul „Garibaldi” comandat de Mario Caris⁵⁷. În Emilia acționau cei șapte frați Cervi, în timp ce pe Muntele Soare opera grupa lui Walter Suzzi iar în Liguria își desfășurau activitatea Aldo Gastaldi (Bisagno) și Giovanni Serbandini (Bini)⁵⁸. Partizanii desfășoară o puternică și susținută activitate de guerilă sprijinită îndeaproape de muncitori prin numeroase greve și sabotaje. Un sprijin însemnat material și moral a dat partizanilor țărănimea. La luptă s-a ridicat și intelectualitatea. De pildă, în timpul inaugurării anului de învățămînt la Universitatea din Padova (28 noiembrie 1943) rectorul Concetto Marchesi a lansat apelul: „Eliberați Italia de dezonoare!”. Aceasta a făcut ca universitatea să devină din acel moment principalul centru al rezistenței din Veneto⁵⁹. Mișcarea de partizani a apărut și s-a dezvoltat în urma muncii desfășurate de antifasciști pentru ridicarea conștiinței politice și înțelegerea necesității luptei împotriva ocupanților nazisti și a fascismului autohton, condiție esențială pentru salvarea Italiei. Baza socială a mișcării de rezistență au constituit-o

⁵⁴ Cf. Luigi Longo, *op. cit.*, p. 72—73. Roberto Battaglia, Giuseppe Garritano, *Breve storia della resistenza italiana*, Editori Riuniti, Roma 1971, pag. 56.

⁵⁵ Cf. Mario Giovana, *La Resistenza in Piemonte (Storia del C.L.N. piemontese)*. G. G. Feltrinelli Editore, Milano, 1962, p. 27.

⁵⁶ Cf. *ibidem*, p. 29—30.

⁵⁷ Cf. Giannino Angeli, Nattalino Candotti, *Carnia Libera. La repubblica partigiana del Friuli (estate-autunno 1944)*, Del Bianco Editore, Udine, 1971, p. 19.

⁵⁸ Cf. Fernando Etnasi, *op. cit.*, vol. I, p. 409.

⁵⁹ Cf. Roberto Battaglia, *op. cit.*, p. 179—180.

clasa muncitoare și țărănimea. În rîndurile mișcării s-au înscris însă și alte categorii sociale, între care intelectualii și militarii, care și-au adus un însemnat aport. Dealtfel ultimii au constituit cadrele specializate în instruirea militară a detașamentelor de partizani. Un rol important în acțiunea de ridicare a conștiinței maselor pînă la nivelul înțelegerii necesității și scopului luptei cu arma în mîna au jucat Comitetele de eliberare națională.

Efervescența din rîndurile maselor populare nu putea să nu influențeze și cercurile politice conducătoare care au întreprins unele măsuri pentru a ieși în întîmpinarea aliaților. La 13 octombrie 1943 guvernul regal declara război Germaniei, acesta fiind de fapt primul său act pozitiv.

Faptul ca atare demonstra că guvernul condus de Badoglio nu mai era guvernul de la 25 iulie 1943, ci un guvern care tindea să devină național, arătînd, astfel, că-și lua în serios angajamentul față de aliați și că urmărea cu adevărat să ajungă la unele modificări ale condițiilor de pace în măsura în care italienii vor contribui la lupta pentru zdrobirea Germaniei naziste. Aceasta era, dealtfel, și calea pe care se putea obține din partea guvernelor englez și american un interes sporit față de intrarea Italiei în război⁶⁰.

Declarația făcută de rege prin care anunța că Italia se află în stare de război cu Germania a atras după sine recunoașterea Italiei ca națiune „cobeligerantă” din partea guvernelor Marii Britanii, Statelor Unite și Uniunii Sovietice.

Pe același fond al efervescenței maselor populare și concomitent cu acțiunile guvernului s-a consolidat politica partidelor antifasciste din cadrul Comitetului de Eliberare Națională, chiar dacă între membrii conducerii C.L.N. existau deosebiri de păreri, mai ales în aprecierea guvernului Badoglio și definirea atitudinii C.L.N. față de acesta⁶¹.

La numai 45 de zile de la arestarea lui Mussolini, fasciștii italieni, îndeosebi cei mai compromiși și care au profitat de confuziile existente în țară pînă în momentul în care guvernarea badogliană a semnat armistițiul, au început să se reorganizeze, bucurîndu-se îndeaproape de sprijinul ocupanților hitleriști. La 12 septembrie 1943 un grup de parașutiști germani comandați de colonelul Otto Skorzeny l-a răpit pe Mussolini din hotelul de pe muntele Gran Sasso unde fusese internat⁶².

În aceste împrejurări, la 25 noiembrie 1943 a fost proclamată de către hitleriști așa-numita „Republică Socială”. Hitler a respins propu-

⁶⁰ Cf. F. Parri, F. Venturi, *The italian resistance and the allies*, în *European resistance movements 1939—45*, p. XX.

⁶¹ Cf. Roberto Battaglia, G. Garritano, *op. cit.*, p. 54—55.

⁶² Cf. Pietro Secchia, Filippo Frassati, *op. cit.*, p. 257—259.

nera generalului Wolff de a crea în Italia un guvern de „tehnicieni” care să administreze zona ocupată de germani și a readus în fruntea acestei republici pe Mussolini. Instalat în localitatea Saló de pe malul lacului Garda, de unde și numele de „Republica de la Saló”, acesta urma să servească lui Hitler în exploatarea fără scrupule a bogățiilor Italiei și să-i asigure spatele frontului. Îndată ce a fost „eliberat”, Mussolini a trecut la refacerea partidului fascist sub denumirea de Partidul Fascist Republican. Din rîndurile fasciștilor rămași credincioși lui Mussolini a fost formată o nouă echipă de conducere atît în ce privește partidul cît și „guvernul”⁶³.

Lui Mussolini i s-a alăturat și Graziani, fapt care a stîrnit uimire. Ros de ranchiunuri mai vechi purtate lui Badoglio, acesta a acceptat să devină organizator al noilor „forțe armate” aflate în slujba germanilor. Graziani a devenit astfel unul din responsabilii principali ai războiului civil din propria-i țară. Șefii partidului fascist au desfășurat o activitate de propagandă în cadrul căreia pe de o parte au polemizat cu regele Victor Emanuel și cu generalul Badoglio, iar pe de alta au trîmbițat lozinca socială a așa-zisului „anticapitalism de la Saló”. Pentru a înșela masele și a le induce în eroare au arestat chiar doi mari industriași : Volpi și Cini⁶⁴.

În intenția de a conferi o aparență cît mai legală partidului fascist, la 15 noiembrie 1943, la Verona⁶⁵, a fost organizat un congres a cărui menire era să adopte așa-numitul program de acțiune, ce cuprindea 14 puncte și viza politica internă și externă a Italiei. Din program reieșea clar că „Republica de la Saló” și Partidul Fascist Republican nu erau altceva decît instrumente în mîna naziștilor, menite să satisfacă interesele de război ale Germaniei. Ca să înspăimînte populația italiană din zona „Republicii” și să o forțeze să se supună ordinelor „guvernanților de la Saló”, 11 persoane, în frunte cu magistratul orașului Ferrara, au fost asasinat, cadavrele fiind expuse în piață.

MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ IA AMPLOARE

Proclamarea „Republicii de la Saló” a dinamizat mișcarea de rezistență italiană. Sabotarea încorporărilor în noua armată fascistă a luat proporții tot mai mari, a crescut numărul voluntarilor intrați în detașamentele de partizani — formă superioară a mișcării de rezistență. O

⁶³ Cf. *ibidem*, p. 259—262.

⁶⁴ Cf. Roberto Battaglia, Giuseppe Garritano, *op. cit.*, p. 58.

⁶⁵ Cf. *ibidem*, p. 58—59.

atitudine hotărâtă au adoptat muncitorii din nord: între 18 noiembrie și 16 decembrie 1943 grevele au cuprins fabricile din Torino, Milano, Genova. În această perioadă au fost create primele detașamente de partizani, dar au apărut și primele deosebiri de vederi în problema luptei armate. Ofițerii de profesie, grupurile conservatoare vedeau în mișcarea de partizani o problemă strict militară, opunându-se controlului politic pe care diferite partide trebuiau să-l exercite asupra detașamentelor de partizani. Curentul de stînga, în frunte cu comuniștii, era de părere că acțiunile militare nu pot fi rupte de mobilizarea politică a maselor, că mișcarea de rezistență presupune de fapt o îmbinare a sarcinilor militare și social-politice curente și de perspectivă. Deosebiri de păreri s-au manifestat și în problemele tactico-strategice. Militarii de profesie optau pentru desfășurarea acțiunilor potrivit specificului unităților regulate, în timp ce curentul popular a preferat tradiționala tactică de guerilă. Experiența din primăvara anului 1944 avea să confirme justetea celei de a doua concepții⁶⁶.

Dezvoltarea mișcării de rezistență și, înainte de toate, a detașamentelor și grupurilor de partizani a obligat pe ocupanți și pe fasciștii italieni să schimbe tactica. În perioada decembrie 1943—ianuarie 1944, deci în faza primelor operații organizate împotriva partizanilor, au dominat acțiunile contra diferitelor detașamente, folosindu-se forțe nu prea mari. Neobținînd rezultatele scontate, în fazele următoare ale luptei, germanii și forțele „Republicii de la Saló” vor organiza operații de anvergură folosind aviația și unitățile speciale. Dar și aceste încercări vor fi sortite eșecului.

În toamna anului 1943 mișcarea de rezistență italiană s-a îmbogățit cu o nouă formă organizatorică și de luptă — au fost create la orașe primele grupuri de acțiune patriotică (Gruppi di azione patriottica — G.A.P.), formate dintr-un număr restrîns de membri, care combăteau pe spioni și trădători, executau lovituri asupra unor obiective de mare importanță în orașe. Ceva mai târziu au apărut echipele de acțiune patriotică (Squadre di azione patriottica — S.A.P.).

În ultimele luni ale anului 1943 acțiunile G.A.P. devin tot mai numeroase la Roma și în împrejurimi. Printre acțiunile de răsunet desfășurate la Roma în această perioadă se înscrie cea organizată de grupul de acțiune patriotică condus de profesorul comunist Carlo Salinari asupra Comandamentului hitlerist din strada Rossella. În timpul acțiunii au fost uciși 32 de naziști. Drept revanșă, organele germane de represiune au omorât, în afara zidurilor Romei, în locul care se cheamă „Le Fosse

⁶⁶ Cf. R. Battaglia, G. Garritano, *op. cit.*, p. 64—65.

Ardeatine⁶⁷ (Grotele Ardeatine) 335 de patrioți italieni. Acțiuni similare antihitleriste au fost executate și în sectoarele Castelelor Romane, Viterbo, Umbria, Marche și Abruzzo.

Scopul principal al acestora a fost dezorganizarea transportului feroviar. De asemenea, au fost săvârșite numeroase acțiuni de sabotaj la liniile de comunicații aeriene.

În regiunea Emilia, unde în vara anului 1944 s-au creat și primele grupe S.A.P., partizanii au trecut la atacarea sediilor fasciștilor și a cazarmilor de jandarmi. În timpul acestor acțiuni au apărut, ca și în alte țări, cazuri de solidarizare a unor unități de jandarmi cu partizanii. Pe această cale au sporit rîndurile detașamentelor de partizani.

În toamna anului 1943 lupta de partizani, ca luptă a unui popor ce înfrunta eroid urgia nazistă, a lovit pe toate căile și prin toate mijloacele mașina de război hitleristo-fascistă.

Începînd din toamna anului 1943, dar mai pregnant din primăvara anului 1944, rezistența italiană îmbracă un caracter de masă. Mișcarea de partizani, organizată acum pe principii militare, ia amploarea unui adevărat război, la care participă pături tot mai largi ale societății italiene.

În marele front al rezistenței un aport tot mai substanțial îl aduc femeile și tineretul. Femeile se organizează în grupe de apărare (Gruppi di difesa della Donna), conlucrează cu G.A.P., desfășoară cu pricepere o activitate de informare, ajută pe prizonierii aliați, furnizează detașamentelor de partizani datele necesare despre inamic.

La rîndul său tineretul se organizează în cadrul unui front (Fronte della Gioventu)⁶⁸, care își sporește tot mai mult rîndurile și care-și va aduce un aport tot mai substanțial la activitatea de înregimentare a tinerilor din diferite straturi sociale și de ocupații diverse în mișcarea de rezistență, în detașamentele de partizani.

⁶⁷ Roberto Battaglia, Giuseppe Garritano, *op. cit.*, p. 52.

⁶⁸ Inițiativa în organizarea „Frontului tineretului pentru independența națională și pentru libertate” (septembrie-octombrie 1943), a fost a lui Gian Carlo Pajetta. Înainte de a se trece la măsuri pe tărîm organizatoric, a fost elaborat un document programatic al mișcării de tineret unitare și pe baza acestuia a fost redactat un manifest. În faza inițială, printre conducătorii Frontului tineretului se numărau Gillo Pontecorvo, Raffaele De Grada, Elio Vittorini, Aldo Tortorella, Quinto Bonazzola, Vittoria Giunti, Paolo Cinanni, iar din noiembrie 1943 Eugenio Curiel, care l-a înlocuit pe Gian Carlo Pajetta. În ianuarie 1944 Curiel și Pontecorvo s-au întîlnit cu reprezentanții mișcării de tineret Democrat Creștine, Dino Del Bo și Alberto Grandi, și au semnat un acord de acțiune comună, acord care s-a extins imediat după aceea și la organizațiile de tineret ale P.S.I.U.P. și P.d.A. (Eugenio Curiel, *Scrieri, 1935—1945*, vol. II, Editori Riuniti, Roma, 1973, p. 205; Primo De Lazzari, *Storia del Fronte della Gioventù nella Resistenza, (documenti)*, Editori Riuniti, Roma, 1972, p. 211).

De remarcat că alături de muncitori, țărani, militari și intelectuali, la mișcarea de rezistență italiană aderă și reprezentanți din ce în ce mai numeroși ai clerului. Ceea ce i-a împins pe preoți spre mișcarea de rezistență au fost nu numai preceptele etice ale doctrinei creștine ci și sentimentele patriotice de care aceștia erau animați. Atitudinea lor patriotică au plătit-o deseori cu trimiterea în lagărele de concentrare sau în închisorile hitleriste.

În primăvara anului 1944 centrul de greutate al rezistenței s-a mutat în nordul țării. Dar aici mișcarea de rezistență trecea printr-o criză vremelnică. Naziștii și fasciștii italieni au trecut la acțiuni de anvergură împotriva partizanilor, provocând acestora pierderi grele, îndeosebi în regiunea Veneto de sus unde naziștii au nimicit grupe întregi de partizani. Această situație a întărit la unii comandanți, îndeosebi la cei proveniți din rîndul cadrelor armatei regulate, neîncrederea în posibilitățile războiului de partizani, fapt care a favorizat apariția fenomenului de pasivitate⁶⁹.

În pofida existenței unei asemenea stări de lucruri, comuniștii, socialiștii, membrii Partidului de Acțiune nu au scăpat din vedere că în acel moment singura cale pe care trebuia mers era calea luptei pentru alungarea naziștilor, înfrîngerea fasciștilor italieni, salvarea țării de la catastrofă. Bazîndu-se pe masele de muncitori, țărani și intelectuali, ei au înfrînt pasivismul și au trecut la organizarea pe scară largă a războiului de eliberare. Partidul Comunist Italian a trecut la organizarea primelor brigăzi „Garibaldi”⁷⁰. În vederea conducerii activității militare a detașamentelor și brigăzilor de partizani la sfîrșitul lunii octombrie—începutul lunii noiembrie 1943 a fost constituit un comandament general cu sediul la Milano. Din el au făcut parte Luigi Longo (comandant), Pietro Secchia (comisar politic), Antonio Roasio, organizator pentru regiunile Veneto și Emilia, Francesco Scotti — pentru Piemonte, Liguria și Lombardia⁷¹. Tot în această perioadă se afirmă în mișcarea de rezistență din Lombardia organizații ale Partidului de Acțiune în frunte cu Ferruccio Parri. Participarea Partidului de Acțiune la mișcarea de rezistență a avut rezonanță în rîndurile unor cercuri social-politice foarte largi. Prezența acestui partid în lupta activă de eliberare înlătură în

⁶⁹ Cf. Luigi Longo, *I centri dirigenti del P.C.I. nella Resistenza*, p. 44.

⁷⁰ Au constituit unitățile de luptă cele mai importante și mai închegate. Ele au evoluat de la grupele de luptă „Garibaldi”, create încă în aprilie 1943, la detașamente, pentru ca apoi să ajungă la nivelul brigăzilor. Organizate de la început pe principii militare, ele au acționat pînă la 30 aprilie 1945 într-un sector cheie cuprins între țărmul lacului Garda și Valea Brent (cf. *Enciclopedia dell'antifascismo e della Resistenza*, p. 484—488 ; *Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale*, p. 79—80).

⁷¹ Cf. *ibidem*, p. 45.

mare parte teama unor cercuri burgheze și mic burgheze antifasciste și antihitleriste de radicalizarea mișcării de partizani.

La rîndul lor, aliații sperau că în felul acesta mișcarea de partizani se va dezvolta numai în direcția luptei pentru eliberare și independență⁷².

În aceste împrejurări un rol însemnat l-au avut măsurile luate pentru întărirea C.L.N., printre care înlăturarea generalului Operti, reprezentantul pasivismului, menite a consolida solidaritatea deplină a partidelor ce constituiau acest organism⁷³.

La sfîrșitul anului 1943—începutul anului 1944 C.L.N. din Milano a fost transformat, din împuternicirea centrului de la Roma, în Comitetul de Eliberare Națională din Italia de nord (Il Comitato di Liberazione Nazionale Alta Italia — C.L.N.A.I.)⁷⁴.

C.L.N.A.I. și-a asumat prerogativele unui guvern extraordinar în nord⁷⁵, pe care le va menține pînă la terminarea victorioasă a războiului. Una din primele moțiuni adoptate de C.L.N.A.I. s-a referit la combaterea oricăror acțiuni de sciziune și provocare anticomunistă, afirmînd că, în viitorul guvern, muncitorii, țărani, micii meseriași vor avea un cuvînt greu de spus și în funcție de aceasta și partidele care îi reprezintă vor avea ponderea corespunzătoare⁷⁶. Aceste evenimente aveau loc într-o perioadă în care conducerea partidului comunist, după ce consultase pe reprezentanții comitetelor secrete de agitație de la uzinele și fabricile din Piemont, Lombardia și Liguria, luase hotărîrea de a organiza în aceste provincii greva generală ca răspuns la măsurile represive întreprinse de nazisto-fasciști. Scopul grevei generale viza nu numai satisfacerea unor revendicări economice imediate, ci și a unor revendicări de ordin politic, ca, de pildă, încetarea deportării muncitorilor, a transferului de utilaj industrial în Germania, înlăturarea exploatării de tip sclavagist impuse de naziști etc.

În vederea succesului grevei generale comuniștii au mobilizat toate organismele născute în focul luptei contra fascismului, de la comitetele de eliberare națională pînă la comitetele de apărare ale femeilor și organizațiile din frontul tineretului. În sprijinul acestei acțiuni au fost mobilizate de asemenea formațiunile de partizani și G.A.P.⁷⁷ Pregătirea

⁷² Cf. Roberto Battaglia, *op. cit.*, p. 199.

⁷³ Cf. R. Battaglia, G. Garritano, *op. cit.*, p. 75.

⁷⁴ Giorgio Amendola, *Lettere di Milano*, Editori Riuniti, Roma, 1974, p. 250—259.

⁷⁵ *Atti del Comando generale del Corpo volontari della libertà (gennaio 1944—aprilie 1945)*, Franco Angeli Editore, Milano, 1972, p. 7.

⁷⁶ Roberto Battaglia, Giuseppe Garritano, *op. cit.*, p. 68.

⁷⁷ Cf. Luigi Longo, *op. cit.*, p. 361.

grevei a început prin răspîndirea de manifeste, lipirea de afișe, scrierea de articole în presă. Organizatorii grevei au fost preocupați de îmbinarea celorlalte forme ale rezistenței cu lupta muncitorilor. De desfășurarea grevei a răspuns C.L.N.A.I. În vederea asigurării unei reușite sigure s-au luat măsuri pentru consolidarea unității de acțiune a clasei muncitoare. În acest sens a devenit tot mai activă colaborarea pe baza acordului de front unic între P.C.I. și P.S.I., fapt care a contribuit la intensificarea activității politice și organizatorice al cărui scop era mobilizarea muncitorilor și coordonarea acțiunii lor cu cele organizate de formațiunile de partizani și de G.A.P.⁷⁸

Greva a fost precedată de intrarea în acțiune în noaptea de 28 februarie 1944 în orașe și în centre industriale a G.A.P., care au provocat întreruperea circulației pe liniile de tramvaie și feroviare. La Torino și în alte localități formațiunile de partizani au blocat trenurile între stații pentru a împiedica transportul lucrătorilor.

La 1 martie 1944, la ora stabilită, în întreaga Italie de nord clasa muncitoare a încetat lucrul. Centrele principale ale luptei greviste au fost Milano și Torino. Răspunzînd lozincii: „Nici un muncitor, nici un tînăr, nici o mașină să nu plece în Germania!”, muncitorii din Torino s-au aflat în grevă 8 zile și au reluat lucrul numai la cuvîntul de ordine dat de Comitetul secret de agitație. La Milano greva generală a fost un model de colaborare a muncitorilor de cele mai diverse categorii, precum și de coordonare a luptei clasei muncitoare cu acțiunile G.A.P. Atît la Milano cît și la Torino hitleriștii au încercat să înăbușe greva muncitorilor cu ajutorul armelor. Greva din martie 1944, la care au participat peste 1 000 000 de persoane, a fost prima manifestare generală a clasei muncitoare din așa numita „Republică de la Saló” și, așa cum scrie Luigi Longo, prima grevă națională din Europa în condițiile ocupației nazisto-fasciste. Desfășurarea ei scoate cu pregnanță în relief marea influență pe care P.C.I. și-a dobîndit-o în rîndurile maselor largi de oameni ai muncii și încrederea deosebită de care se bucura în cadrul rezistenței⁷⁹.

La începutul primăverii anului 1944 mișcarea de partizani s-a dezvoltat îndeosebi în zonele Latium și Umbria.

În Umbria, de pildă, unde în lupte s-au remarcat cu precădere brigada garibaldiană „Antonio Gramsci” iar mai tîrziu brigada 5 garibaldiană „Pesaro”, a fost creată prima zonă liberă din Italia.

În Toscana numeroase succese în organizarea mișcării de rezistență a înregistrat Partidul de Acțiune. El a creat o puternică rețea de spionaj

⁷⁸ Cf. *ibidem*.

⁷⁹ Cf. *ibidem*, p. 361—362.

care lucra pentru nevoile armatelor aliate. În această activitate s-a remarcat îndeosebi Carlo Campolmi, care conducea radiostația clandestină „Cora“.

În acest timp în sudul Italiei situația era deosebit de complicată. În urma constituirii Comisiei Aliate, guvernul regal al Italiei a avut posibilitatea să întreprindă o serie de măsuri, care serveau însă, în majoritatea lor, scopurilor militare ale aliaților. Situația maselor populare continua să fie extrem de precară atât sub aspect material cât și moral. Inflația făcea ravagii, mai cu seamă că aliații puseseră în circulație cantități enorme de bancnote fără acoperire. Ținând cont de situația din această parte a țării, în fața C.L.N. se aflau sarcini organizatorice și politice deosebite. De rezolvarea lor urgentă depindea cursul ulterior al luptei pentru eliberarea țării și încadrarea ei pe făgașul unei dezvoltări democratice.

În acest scop a fost convocat la Bari în zilele de 23—28 ianuarie 1944 primul congres al C.L.N. din Italia de sud. Una din problemele vii discutate a fost forma de guvernământ a Italiei postbelice. În cadrul discuțiilor s-au înfruntat antimonarhiștii, cei mai intransigenți, cu moderații din cadrul C.L.N. Platforma prezentată de Partidul de Acțiune, unul din promotorii mișcării antimonarhice, susținută de comuniști și socialiști, prevedea abdicarea imediată a regelui, transformarea Congresului în Adunare reprezentativă și alegerea unei comisii executive cu sarcina de a ține legătura cu Națiunile Unite⁸⁰. Desigur, în condițiile de atunci din Italia asemenea sarcini nu erau realizabile ca atare. Congresul C.L.N. a enunțat doar soluții de principiu în problemele discutate iar prin unele hotărâri a făcut și mai dificile raporturile cu guvernul Badoglio. Drept urmare, în sudul Italiei s-a creat o situație de paralizie politică care adâncea tot mai mult prăpastia dintre această zonă și nordul țării, unde lupta de partizani continua să se dezvolte. Se impunea deci să se pună capăt acestei stări de lucruri și să se iasă din imobilismul în care se înfundaseră partidele politice antifasciste și guvernul din sud.

La începutul anului 1944 în Italia se succed evenimente de mare însemnătate pentru viitorul țării. La 14 martie generalul Badoglio a anunțat recunoașterea guvernului său de către Uniunea Sovietică și reluarea relațiilor diplomatice dintre cele două țări. Prin acest act Italia a intrat de fapt în rîndul Coaliției Națiunilor Unite.

Două zile mai târziu (16 martie), sub presiunea curentului antimonarhist, regele Victor Emanuel a numit o regență și a anunțat că va abdică în favoarea fiului său în momentul cînd Roma va fi eliberată.

⁸⁰ Cf. *ibidem*, p. 291—293.

Prin această măsură a fost satisfăcută parțial una din revendicările ridicate cu acuitate de partidele politice antifasciste cu privire la instituția monarhică. Totodată s-a pus capăt unei neînțelegeri existente între guvern și partidele antifasciste⁸¹. În această situație se impunea o cotitură și în politica C.L.N. din sudul Italiei. Un moment de seamă pentru orientarea viitoare a activității acestuia l-a constituit prima Conferință a Consiliului Național al P.C.I. întrunită la 29 martie 1944 sub președinția secretarului general Palmiro Togliatti, întors de curînd în țară după 18 ani de emigrație. În raportul prezentat la conferință, Togliatti a formulat teza despre posibilitatea înaintării pe drumul libertății și democrației în condițiile existenței monarhiei, subliniind însă faptul că „nici o libertate nu poate fi garantată poporului italian atîta timp cît naziștii nu vor fi izgoniți de pe teritoriul național. Trebuie deci să fie intensificat efortul de război pentru eliberarea țării. Să constituim deci un guvern de unitate națională și în felul acesta să facem un pas însemnat într-o astfel de situație”⁸².

Aprobînd poziția lui Togliatti, rezoluția Consiliului Național al P.C.I. sublinia necesitatea întăririi unității frontului forțelor democratice și de eliberare antifasciste, rezolvării în mod liber a problemelor instituționale de către întreaga națiune prin convocarea unei Adunări Naționale Constituționale aleasă prin sufragiu universal direct și secret imediat după terminarea războiului, crearea unui nou guvern de tranziție puternic și autoritar care să întrunească adeziunea tuturor marilor partide de masă, capabil să întreprindă un mare efort de război și să organizeze o puternică armată italiană care să lupte cu fermitate împotriva Germaniei, să ia măsuri de rezolvare a nevoilor stringente ale maselor și să acționeze împotriva manevrelor reacțiunii.

Rezoluția asigura pe toți italienii, indiferent de convingerile politice sociale și religioase, că lupta P.C.I. vizează înainte de toate eliberarea țării de sub invadatorii germani și pedepsirea trădătorilor patriei responsabili de catastrofa națională și chema pe toți cei ce vroiau să lupte pentru libertatea Italiei să adere la frontul național⁸³.

Poziția lui P. Togliatti și a Consiliului Național al P.C.I. a fost aprobată și susținută de celelalte partide antifasciste și de conducerea P.C.I. din Italia de nord. „Conducerea partidului din Italia ocupată — se spune într-o rezoluție a acesteia — aprobă în unanimitate inițiativa tovarășului Ercoli (P. Togliatti — n.a.), care vizează constituirea ime-

⁸¹ Cf. Pietro Secchia, Filippo Frassati, *op. cit.*, p. 366—367.

⁸² R. Battaglia, G. Garritano, *op. cit.*, p. 89.

⁸³ Cf. *Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale*, p. 224—226, doc. nr. 42.

diată a unui guvern național democratic fără excluderea colaborării guvernamentale cu Badoglio sau părăsirea liniei politice, fapt rezultat din declarațiile conținute în mesajul lui Ercoli. Această linie se bazează pe necesitatea urgentă și primordială de a lupta pentru eliberarea națională și a învinge în războiul împotriva germanilor... Trebuie să ne pronunțăm pentru tot ceea ce consolidează lupta contra Germaniei și să ne împotrivim la tot ce ar slăbi această luptă”.⁸⁴ De aceea soluționarea problemelor instituționale italiene care divid forțele naționale trebuie amânată după terminarea războiului.

Rezoluția sublinia necesitatea păstrării unității partidelor antifasciste și, sub conducerea lor, a tuturor forțelor sănătoase ale națiunii reprezentate în C.L.N., întăririi unității patrioților înarmați și a creării unei mari și puternice armate naționale care să lupte și să învingă⁸⁵.

La 6 aprilie 1944 s-au deschis lucrările conducerii executive permanente a C.L.N. pentru a examina atât declarația Partidului Comunist Italian cât și alte probleme. În moțiunea adoptată se recunoștea necesitatea de a se depune toate eforturile în vederea constituirii unui guvern de război. Anglo-americanii, surprinși de declarația lui Togliatti, au încercat să împiedice ceea ce forțele antifasciste italiene doreau să realizeze. Dar, în pofida opoziției lor, la 12 aprilie regele Victor Emanuel își anunța hotărârea „definitivă și irevocabilă” de a se retrage din viața politică și de a ceda puterea fiului său, numit șeful *Locotenenței generale*, în ziua în care trupele aliate vor intra în Roma. După această declarație încep tratativele pentru un guvern cu „adevărat democratic, antifascist și de unitate națională” în care trebuiau să fie reprezentate toate partidele antifasciste. Consultările în vederea formării noului guvern au fost destul de dificile. În cele din urmă ele au dus la demisia guvernului Badoglio și formarea celui de-al doilea guvern Badoglio la 24 aprilie 1944. În noul cabinet au intrat reprezentanții celor 6 partide antifasciste. La 27 aprilie 1944 guvernul a dat publicității o declarație programatică în care preciza că după război se va hotărî forma instituțională a statului italian. Noul guvern de uniune națională a grupat în jurul său întreaga națiune italiană dând un nou impuls luptei pentru libertatea, independența și suveranitatea țării.

Cotitura politică din sudul Italiei a influențat pozitiv situația din cadrul C.L.N., întărind coeziunea forțelor participante. Existența acestui organism unit a avut un rol deosebit în momentul sosirii la Roma a aliaților. C.L.N. din sud a putut astfel forma fără dificultăți un nou guvern, care și-a început activitatea după eliberarea Romei.

⁸⁴ Luigi Longo, *op. cit.*, p. 413.

⁸⁵ Cf. *ibidem*.

ELIBERAREA ROMEI

Lupta pentru eliberarea Romei a constituit cea mai importantă și mai masivă ciocnire de forțe armate a întregii campanii din Italia. În ziua de 11 mai 1944, mii de guri de artilerie au deschis focul dinspre marea Tireniană spre Apeninii Centrali. De o parte se aflau armatele 5 americană și 8 engleză, cu care colaborau unități italiene, franceze și poloneze, sub comanda generalului Alexander, de cealaltă parte se aflau armatele 14 și 2 germane sub comanda lui Kesselring. Armata 14 se afla pe frontul de la Cassino (linia Gustav) iar Armata 2 pe frontul din Anzio.

La 17 mai Monte Cassino a fost cucerit de către trupele poloneze, franceze și engleze, iar la 23 mai Armata 5 americană făcea joncțiunea cu trupele debarcate la Anzio încă în ianuarie 1944. Rezistența înverșunată a naziștilor a fost înfrântă de superioritatea forțelor aliate⁸⁶.

La 25 mai „linia Hitler“ a fost străpunsă, ultima fază a ofensivei fiind marcată de cursa trupelor aliate spre Roma. Corpurile 2 și 6 ale armatei americane au intrat simultan în orașul etern. Trupele hitleriste s-au retras pe un nou aliniament de apărare, denumit „linia gotică“, la 225 km nord de Roma.

În timpul operațiilor militare din apropierea capitalei, la Roma s-a creat o situație deosebit de grea. Hitleriștii au întreprins o serie de măsuri, de la demagogia socială propagată prin intermediul fasciștilor italieni până la represalii dintre cele mai crude. O serie de instituții publice precum și podurile ce asigurau legătura între diferite cartiere ale orașului au fost minate. Înrautățirea la maximum a condițiilor de trai ale populației a determinat ascuțirea stării de spirit antihitleriste.

După eliberarea Romei, la 4 iunie 1944, evenimente de mare însemnătate pentru soarta Italiei se succed cu repeziciune. La 5 iunie 1944, la Salerno, a avut loc ședința Consiliului de Miniștri, iar Umberto di Savoia a preluat conducerea Locotenenței generale a Regatului Italiei. În ziua de 7 iunie 1944 Badoglio își prezintă demisia.

La 10 iunie se formează un nou guvern, având ca președinte pe Bonomi, în care erau prezenți reprezentanții celor șase partide din cadrul C.L.N. ca miniștri fără portofoliu (Cianca, Croce, De Gasperi, Saragat, Ruini și Togliatti), cu alte cuvinte era un guvern de concentrare națională. În felul acesta aliații au trebuit să recunoască validitatea C.L.N. ca organism ce reprezintă poporul italian⁸⁷.

Paralel cu aceste evenimente de ordin politic, pe teatrul de operațiuni militare luptele au continuat. La 6 iunie 1944 generalul Alexander

⁸⁶ Cf. *Marea conflagrație a secolului XX*, ediția a II-a, p. 450—451.

⁸⁷ Cf. Luigi Longo, *op. cit.*, p. 441.

a lansat un apel către toți patrioții italieni, chemându-i la răscoală împotriva naziștilor și fasciștilor, iar la 7 iunie, într-un alt mesaj, se arată că „dacă răscoala va fi bine condusă Italia ocupată va fi eliberată în scurt timp de opresorii săi“. Apelurile lui Alexander găseau pe partizani în plină campanie. Tot frontul unde luptau partizanii era în flăcări. Loviturile asupra comunicațiilor și a depozitelor dușmanilor se înmulțeau. În lunile iunie, iulie și prima jumătate a lui august 1944 în Toscana și în provincia Marche partizanii au eliberat numeroase localități. Acțiunilor partizanilor naziștii și fasciștii le răspund cu noi masacre.

În vara anului 1944 mișcarea de rezistență sporește și sub aspect numeric. De la 20 000—30 000 de partizani aflați în Italia de nord în lunile februarie—martie 1944, în luna iunie 1944 se ajunge la 80 000 de oameni înrolați în detașamente și unități. Această creștere este cu atât mai însemnată cu cât survine tocmai după marile represalii naziste din lunile martie-aprilie⁸⁸. La 2 iunie 1944 Comitetul național de eliberare din nordul Italiei s-a transformat în guvern extraordinar, punându-și ca obiectiv, sub influența partidului comunist, pregătirea insurecției naționale. „Linia generală a partidului în momentul de față — scria Togliatti la 6 iunie 1944 — este insurecția generală a poporului în toate regiunile ocupate pentru alungarea invadatorilor germani și a trădătorilor fasciști“. Lupta patrioților italieni în frunte cu comuniștii a înregistrat succese însemnate în a doua jumătate a anului 1944. Au loc și schimbări calitative în conștiința partizanilor. Acțiunile contra naziștilor și fasciștilor sînt tot mai active și mai hotărîte.

O caracteristică a luptelor de partizani din vara anului 1944 este aceea că în rîndurile acestor unități se înrolează jandarmi, polițiști și soldați care dezertează din teritoriile deținute de guvernul Republicii de la Saló. Acest fapt confirmă începutul procesului de dezagregare a armatei Republicii de la Saló. În aceste împrejurări, la 1 iulie 1944 Mussolini dispune crearea brigăzilor negre, care își vor câștiga o sinistrală faimă ca urmare a actelor de barbarie săvîrșite în rîndurile populației pașnice.

DE LA GRUPE DE PARTIZANI LA BRIGĂZI DE PARTIZANI

Reacția la teroarea nazistă și fascistă a constat în organizarea mai eficientă a luptei unităților de partizani. Ca urmare a sporirii numărului membrilor mișcării de partizani s-a trecut la organizarea pe principiele

⁸⁸ Cf. *ibidem*, p. 439.

unei armate regulate. În vara anului 1944 mișcarea de partizani nu mai era mișcarea unor grupuri dispartate. De la detașamentele formate din cîte 30 de oameni s-a trecut la organizarea partizanilor în batalioane și brigăzi, avînd structura unităților militare. Prin aceasta s-a pus capăt tendinței pasiviste din rîndurile unor ofițeri. Promotorii liniei de organizare a mișcării de partizani pe principiile armatei regulate au fost exponenții luptătorilor pentru apărarea libertății republicii spaniole, care aveau o bogată experiență militară. Aceste poziții erau acceptate și de unii militari superiori ai armatei italiene ⁸⁹.

În această perioadă au trecut la organizarea pe principiul militar, paralel cu brigăzile de partizani „Garibaldi” create încă din octombrie 1943, brigăzile „Giustizia e libertà”, „Autonome”, „Flăcările Verzi”, „Brigăzile poporului”, „Matteotti” și „Mazzini”, ce erau subordonate diferitelor partide politice din cadrul C.L.N. Organizarea mișcării de partizani pe principii militare impunea soluționarea a o serie de probleme, de la aprovizionarea cu alimente și îmbrăcăminte, la adăposturi, arme și muniții. Se impunea crearea unui organism capabil să coordoneze activitatea brigăzilor, a unui comandament unic ⁹⁰.

Inițiativa creării acestui comandament unic a fost luată de conducerea C.L.N.A.I., unde funcționa, în embrion, un organism militar. La 9 iunie 1944 a luat ființă Comandamentul general pentru Italia ocupată a Corpului Voluntarilor Libertății (C.V.L.) ⁹¹.

Crearea C.V.L., a comandamentelor regionale militare era dovada maturității la care ajunsese mișcarea de eliberare. Funcția de comandant suprem al comandamentului general al C.V.L. a fost îndeplinită de Ferruccio Parri, apoi de Luigi Longo ; în alte funcții s-au aflat Giancarlo Pajetta, Fermo Solari, G. B. Stucchi, Enrico Mattei, Mario Argenton. Generalul Raffaele Cadorna a fost parașutat la cererea C.L.N.A.I. în august 1944 în Val Cavallina, pentru a i se încredința sarcina de consultant militar al Comandamentului general al C.V.L.

În condițiile în care retragerea germană continua sub presiunea forțelor aliate, în provincia Marche brigăzi garibaldiene care activau între Macerata și Pesano, trecînd la acțiune prin surprindere, au reușit să împiedice pe dușman să folosească terenul muntos cu scopul de a împiedica înaintarea aliaților în această provincie. În Abruzzo germanii se retrag în marș forțat urmăriți și atacați de partizani și de Corpul italian

⁸⁹ Cf. Luigi Longo, *op. cit.*, p. 38.

⁹⁰ Cf. Pietro Secchia, *Aldo dice* 26 x 1, p. 25.

⁹¹ Cf. *Atti del Comando generale del Corpo volontari della libertà*, p. 711, doc. nr. 2.

de eliberare (Corpo Italiano di Liberazione — C.I.L.) care a intrat în luptă la Orsogua. În Umbria, Brigada „Antonio Gramsci“ intră în localitatea Terni cu câteva ore înaintea Diviziei 8 indiene, iar la Spoleto trupele britanice și indiene sînt precedate de Brigada „Melis“, care eliberase orașul la 16 iunie. Pentru eliberarea acestei zone partizanii au dus lupte deosebit de grele cu trupele germane. Curînd armata nazistă a început să încetinească retragerea spre nord, recurgînd la crime și masacre oribile într-o serie de localități, ca San Giovanni Valdarno (40 de împușcați), Figline Valdarno (29 de partizani spînzurați), Marradi (30 de împușcați), Figline di Prato (25 de partizani spînzurați). În apropiere de Palude di Fucecchio o unitate germană omoară 314 persoane, din care trei sferturi erau femei și copii. Partizanii din Toscana coboară din munți și atacă pe dușmani, reușind ca la 30 iunie să elibereze Siena. Un aport însemnat la aceste operații au adus partizanii din brigada „Lavagrini“⁹².

ELIBERAREA FLORENȚEI

În desfășurarea firului acțiunilor din vara anului 1944 un loc central îl ocupă, după luptele de eliberare a Romei, cele purtate pentru eliberarea Florenței. Insurecția din Florența se înscrie în puternica mișcare de rezistență din Toscana, care a fost una din cele mai active, chiar de la semnarea armistițiului cu aliații la 8 septembrie 1943. Mișcarea de rezistență armată din Toscana a fost organizată și condusă de către partidele antifasciste și în special de Partidul Comunist Italian și Partidul de Acțiune care dispuneau de cele mai multe și mai bine pregătite formațiuni de luptă, brigăzi de partizani, G.A.P. etc. În bătăliile pentru eliberarea Florenței, alături de unitățile de partizani și populația florentină răscolită, a acționat și Corpul Italian de Eliberare. După primele ciocniri intervenite între populație și nașiști, la 3 august 1944 comandamentul german a căutat să încheie o înțelegere cu răscolății. Propunerile nașiștilor au fost respinse categoric de forțele patriotice combatante. La 3 august hitleriștii au declarat starea de asediu în oraș. În noaptea de 4 spre 5 au aruncat în aer podurile peste Arno, izolînd astfel de oraș sectoarele de pe malul stîng. C.L.N. din Florența, după o intensă pregătire și coordonare a planului acțiunilor de luptă contra nașiștilor și fasciștilor, a dat semnalul insurecției.

La ora 6,15 în ziua de 11 august sunetele clopotului de la Palazzo Vechio au chemat populația Florenței la armă. Au răspuns muncitori,

⁹² Cf. Pietro Secchia, *op. cit.*, p. 27.

funcționari, intelectuali, femei, bărbați, tineri și bătrâni. Împotriva militarilor dușmanului și a tancurilor „Tigru” s-au aruncat locuitorii Florenței animați de dorința de libertate. De la o oră la alta sporea numărul luptătorilor; insurgenții au luat sub protecția lor centrul orașului. Formațiunilor din oraș li s-au adăugat partizanii din brigăzile „Rosseli”, „Buozzi”, ca și ai Diviziei „Garibaldi-Arno”, care apoi avea să-și schimbe denumirea în „Potente” (după pseudonimul comandantului său Aligi Barducci)⁹³.

În luptele pentru Florența partizanii, deși dispuneau de o înzestrare tehnică rudimentară, au reușit, cu mari greutăți și sacrificii, să-l învingă pe inamic și să elibereze orașul. În momentul sosirii trupelor aliate, la Florența existau organe conducătoare politice și administrative care acționau din plin pentru a reactiva viața economică și socială a localității.

De la 3 august până la 2 septembrie 1944 au căzut în luptă 205 patrioți, luptători din brigăzile de partizani și grupele de apărare patriotică, 400 au fost răniți și 18 dați dispăruți⁹⁴. Au pierit de asemenea în timpul acestor lupte, sub ploaia de gloanțe a inamicului, 800 de cetățeni neînarmați, în mare parte femei și copii⁹⁵.

Eliberarea Romei și a Florenței și perspectiva unei iminente și definitive victorii aliate au contribuit la intensificarea activității formațiunilor de partizani organizate în partea de nord a țării.

ZONELE LIBERE

În vara anului 1944 mișcarea de partizani atinge amploarea maximă sub aspect numeric, organizatoric și politic. Partidele care au pus bazele mișcării de partizani — comuniști, socialiști, liberali, acționiști, catolici — se simțeau unite în lupta pentru o cauză comună — apărarea și afirmarea independenței naționale, instaurarea democrației și a libertății, reînnoirea structurală a societății italiene⁹⁶.

Pe această bază, în condițiile când dominația nazistă și mussoliniană încă mai era puternică în partea de nord a Italiei, mișcarea de rezistență a trecut la folosirea unor metode și forme de acțiune superioare. În documentul C.L.N.A.I. din 14 iunie 1944, precizându-se noua etapă a luptei, se arată: „Am intrat în perioada insurecției naționale împotriva

⁹³ Cf. *ibidem*, p. 32.

⁹⁴ Alberto Predieri, *La battaglia partigiana per la liberazione di Firenze*, „Il Ponte” din 5 aprilie 1945, p. 442.

⁹⁵ Cf. Pietro Secchia, *op. cit.*, p. 35.

⁹⁶ Cf. Luigi Longo, *op. cit.*, p. 48—52.

ocupanților germani și a trădătorilor fasciști. Insurecția națională în actualele condiții nu se proclamă, ca și cum ai emana un ordin de marș pentru o armată regulată, ea va fi un proces, în cursul căruia lupta noastră trebuie să se intensifice culminând cu greva generală insurecțională, cu izgonirea nemților și a fasciștilor“⁹⁷.

Au fost eliberate prin lupte grele vaste întinderi teritoriale, unde s-au instituit guverne ale mișcării de rezistență. Prima zonă eliberată de partizani pînă la 11 iunie 1944 a fost Valsesia, unde acționau formațiunile de partizani de sub comanda lui Moscatelli și Ciro (Eraldo Gastone). La puține zile după eliberarea Valsesiei s-a creat în provincia Emilia o altă zonă liberă de circa 600 km pătrați cu centrul la Montefiorino⁹⁸, la sud de Parma, în spatele liniei de apărare germane denumită „linia gotică“. Au fost eliberate în continuare, rînd pe rînd, Alba, Le Langhe, Val d'Ossola cu 28 de comune și o populație de circa 50 000 locuitori. Au urmat Domodossola, Torigliano și altele. În provincia Genova se creează o nouă zonă liberă în jurul localității Carnia. În aceste zone s-au ținut alegeri libere, a existat autogovernare populară, se dezbăteau probleme ale întregii comunități etc.⁹⁹.

Referindu-se la aceste zone, ziarul „Il Combattente“, organ al detașamentelor și brigăzilor „Garibaldi“, scria în iunie 1944: „O zonă este cu adevărat liberă atunci cînd, în strînsă colaborare cu partizanii, populația de pe teritoriul ei se conduce în așa fel încît fiecare om ia parte în mod conștient la rezolvarea treburilor obștești, fiecare își are partea sa de răspundere, fiecare poate să intervină spre a-și exprima propria sa părere și a-și exercita propriul său control asupra măsurilor ce trebuie luate. Trebuie ca peste tot pe unde au trecut partizanii să rămîna o urmă politică de neșters; localitățile «partizane», zonele libere trebuie să fie modele ale statului democrat italian; bărbații, femeile, tinerii din aceste zone trebuie să știe să arate oricui că se poate trăi în libertate, că libertatea este un bun de preț pentru care trebuie luptat și pentru care merită să-ți dai și viața. De îndeplinirea acestor sarcini răspund partizanii noștri, care trebuie să lupte și să construiască pacea“¹⁰⁰.

La rîndul său, Luigi Longo, referindu-se la activitatea politică din zonele libere, apreciază: „Era un stup, ignorat pînă atunci, care trepida de activitate, de propuneri, de însuflețire de o parte și de cealaltă a liniilor de comunicație și a pozițiilor inamicului, un mare atelier în care se făureau simțăminte noi, o democrație nouă, necunoscută pînă atunci,

⁹⁷ Luigi Longo, *Poporul italian ia armele*, p. 241—242.

⁹⁸ Ermano Gorrieri, *La Repubblica di Montefiorino*, Società Editrice il Mulino, Bologna, 1966, p. 354, 545—553.

⁹⁹ Luigi Longo, *op. cit.*, p. 236, 243.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 244—245.

care înflăcăra inimile. Acestea erau în anul 1944 zonele eliberate de pe cuprinsul teritoriului ocupat de naziști și fasciști¹⁰¹.

Vara anului 1944 s-a încheiat pentru frontul din Italia cu o serie de victorii ale mișcării de rezistență, cu eliberarea orașului Florența și înaintarea hotărâtă a armatelor anglo-americane. În toamna aceluiași an coaliția antifascistă se consolidează pe plan mondial. O serie de țări, ca România, Bulgaria, Finlanda, prin lupta popoarelor lor se desprind din coaliția hitleristă și se alătură luptei contra nazismului. În aceste împrejurări pe frontul din Italia „linia gotică” a putut fi străpunsă în câteva puncte. Pe frontul din Emilia-Romagna se dădeau lupte grele, fiind eliberate rînd pe rînd orașe și localități mai mici. Forțele aliate înaintau cu rapiditate spre cîmpia Padului. Situația creată pe teatrele de operații a făcut să ia naștere un nou și puternic val de lupte ale maselor populare și ale brigăzilor de partizani. În acele zile de început ale lui septembrie 1944 P.C.I. a lansat lozincă „La arme! Să pornim insurecția!”¹⁰² În provincia Emilia-Romagna în lunile septembrie și octombrie brigăzile de partizani și cele ale G.A.P. au întreprins acțiuni deosebit de puternice. Rînd pe rînd au fost eliberate, prin lupta maselor, localitățile Rimini, Firenzuola, Bellana, iar la 31 octombrie naziștii și fasciștii italieni au fost alungați de pe teritoriile altor localități. La Bologna patrioții au izgonit însemnate detașamente fasciste. În aceste luni în Emilia-Romagna lupta devenise generală și sîngeroasă. Pentru a îndeplini directivele P.C.I. și cerințele momentului, în luptele duse în această zonă au acționat 25 de brigăzi de partizani ale Corpului de voluntari ai libertății și numeroase brigăzi ale S.A.P. Ele au pornit ofensiva pentru a transforma retragerea germană în înfrîngere și a elibera satele și orașele de sub jugul naziștilor și fasciștilor. În zilele următoare izbucnirii insurecției patrioții au întreprins atacuri împotriva garnizoanelor inamice, obținînd succese răsunătoare. Ritmului în care se desfășurau acțiunile partizanilor nu i-a corespuns și înaintarea armatelor aliate. În condițiile acestor succese comandamentul Corpului voluntarilor libertății a luat contact cu Comandamentul frontului anglo-american, dar aliații au refuzat să colaboreze cu partizanii italieni.

În aceste împrejurări, la 18 septembrie 1944, s-a hotărît să se treacă în mod independent la operații militare pentru izgonirea naziștilor din cîmpia Padului, elaborîndu-se în același timp un plan în vederea unei ofensive și în direcția Liguriei, spre sudul Franței.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 261.

¹⁰² *Ibidem*, p. 267.

Directivele C.V.L. erau destul de prudente, se tindea la păstrarea forțelor partizane și nu la aruncarea lor în bătălii premature. Atitudinea aliaților a confirmat părerea C.V.L., și anume că se urmărea măcinarea forțelor partizane italiene.

Ofensiva aliată împotriva „liniei gotice“, care a creat speranțe într-o iminentă eliberare a Italiei de nord, s-a spulberat foarte curînd. La 10 noiembrie 1944 comandantul forțelor armate aliate de pe frontul din Mediterana, generalul Alexander, transmitea prin radio partizanilor italieni că orice acțiune ofensivă pe scară largă se amîină pentru primăvară și le dădea următoarele „instrucțiuni“ : „1. încetați pentru moment operațiile de amploare ; 2. păstrați munițiile și fiți gata pentru noi ordine ; 3. ascultați emisiunile postului «Italia luptătoare», transmis de acest cartier general, pentru a fi la curent cu noile ordine sau schimbările de situație“¹⁰³. Prin aceste instrucțiuni mișcarea de partizani a primit o grea lovitură, cerîndu-i-se să rămîină pasivă, în timp ce germanii, avînd mîinile libere, puteau să lovească în forța de bază a mișcării de eliberare italiene.

Mișcarea de partizani, care atinsese punctul său culminant, se găsea într-o situație dificilă, provocată pe de o parte de stagnarea ofensivei aliaților, iar pe de altă parte de necesitatea înfruntării violentei atacuri dezlănțuite de hitleriști și trupele fasciste ale Republicii de la Saló. Lipsa de colaborare între armata de eliberare și forțele militare aliate a fost exploatată de comandamentul hitlerist, care, folosind 6 divizii, a trecut la represiuni împotriva armatelor de eliberare italiene recucărînd o serie de raioane deja eliberate. Partizanii trebuiau să reziste naziștilor numai cu forțele proprii pe muntele Grappa (5 000 contra 30 000), la Ossola (3 000 contra 12 000) și în multe alte zone. Drept răspuns la apelul demobilizator al comandamentului armatelor aliate, forțele patriotice italiene în frunte cu comuniștii continuă lupta și acțiunea de reorganizare a propriilor rînduri.

În acest timp între toate detașamentele, brigăzile și diviziile de partizani pe de o parte și poporul italian pe de altă parte se realizează o coeziune de nezdruncinat. În iarna anului 1944—1945 s-a organizat pe teritoriul ocupat încă de naziști „Săptămîna partizanilor“, în cursul căreia masele muncitoare de la orașe și sate au acordat un important sprijin moral și material acestora. S-au întreprins acțiuni de stradă pentru piine, contra foametei și a teroarei. Pe fondul unei asemenea legături trainice s-a trecut la pregătirea ultimului mare act al rezistenței poporului italian — insurecția națională din primăvara anului 1945.

¹⁰³ R. Battaglia și G. Garritano, *op. cit.*, p. 189.

PREGĂTIREA INSURECȚIEI NAȚIONALE DIN PRIMĂVARA ANULUI 1945

Începutul acțiunilor care au condus la insurecția națională din primăvara anului 1945 a fost marcat de coborîrea din munți a grupurilor de partizani spre cîmpia Padului, în timp ce masele populare au fost mobilizate pentru acțiuni de ajutorare, sprijinire materială și morală a partizanilor. Concomitent au avut loc atentate împotriva naziștilor și fasciștilor, au fost eliberați partizanii care căzuseră prizonieri. Intensitatea acțiunilor de zi cu zi ale populației și partizanilor era așa de mare încît poliția nazistă și fascistă a fost obligată să se mențină în continuă stare de alarmă.

În cadrul acestor acțiuni un loc central l-au ocupat grevele organizate de clasa muncitoare, îndeosebi cele de la Milano. Concomitent, în aproape toate zonele unde acționau grupurile de partizani au continuat să se desfășoare lupte. Mesajului trimis de generalul Alexander la 10 noiembrie armatei de eliberare italiene, comandamentul C.V.L. i-a dat un răspuns categoric și hotărît. Printr-un document din 2 decembrie 1944 elaborat de Luigi Longo (Instrucțiunile generalului Alexander pentru campania de iarnă), C.V.L. a comentat mesajul generalului britanic în așa chip încît să se poată trage din el concluziile cele mai corespunzătoare și care se potriveau condițiilor și intereselor mișcării de rezistență. Comentariul arăta clar că „luptele trebuie să se ducă continuu, e drept nu pe scară largă, trebuie să fie adaptate la necesități“.

Ofensiva împotriva „liniei gotice“, inițiată și dusă de aliați împotriva germanilor fără o coordonare a operațiilor cu armata de eliberare italiană, cu toate consecințele ce decurgeau din aceasta, a demonstrat necesitatea stabilirii de raporturi precise între mișcarea de rezistență și forțele armate aliate. Abia în decembrie 1944, recunoscînd forța reală a mișcării de partizani, comandamentul anglo-american, prin generalul Maitland Wilson, a acceptat să înceapă negocieri. După numeroase tratative, începute la Caserta și continuate la Roma de reprezentanți ai C.L.N.A.I., C.V.L., guvernului de la Roma și ai aliaților, au fost semnate cunoscutele „protocoale de la Roma“. Partizanii se angajau să se conformeze instrucțiunilor anglo-americane pe toată durata războiului și să numească ca șef militar al C.V.L. „un ofițer pe placul“ aliaților (generalul Cadorna) precum și să urmeze indicațiile lor după eliberarea teritoriilor. Astfel aliații au obținut asigurarea că rezistența nu va face „revoluție“ — aceasta fiind problema esențială care-i preocupa. Succesul, de fapt, a fost de partea C.L.N.A.I. Acest organism a fost recunoscut nu numai *de facto*, ci și *de jure* ca guvern al Italiei de nord. Din acel moment aliații s-au angajat să se adreseze acestuia în toate problemele.

Totodată guvernul Bonomi a recunoscut C.L.N.A.I. ca „delegat“ al său în zona ocupată. Astfel s-a stabilit puntea de legătură între cele două Italii, legătură pe care forțele ostile Rezistenței din Italia de sud căutau să o facă imposibilă.

După o lună de la mesajul lui Alexander lucrurile luaseră o întorsătură favorabilă Rezistenței. Aliații nu mai vedeau în mișcarea de partizani o mișcare anonimă, ci un organism reprezentativ și eficient. Acest fapt rezultă și din cele două mesaje ale comandamentului anglo-american, aprobate și de guvernul italian, în care se dădeau instrucțiuni partizanilor să-i blocheze pe hitleriști în câmpia Padului și să le distrugă liniile de comunicație în spatele frontului. La 23 ianuarie 1945 aceste mesaje au fost retransmise de C.V.L. comandamentelor locale.

În aceste condiții, „încă în luna decembrie 1944 toate comitetele comuniste județene și regionale din Italia ocupată au primit directiva de a constitui în fiecare localitate comitete cetățenești preinsurecționale. În același timp comandamentul general al C.V.L. și cel al brigăzilor «Garibaldi» au luat măsuri ca în fiecare regiune și centru important să fie elaborat un plan insurecțional adecvat la situația și posibilitățile locale”¹⁰⁴.

Lunile februarie și martie 1945 au marcat ajunul insurecției. În această perioadă mișcarea de partizani a reluat cu o deosebită vigoare lupta contra naziștilor.

În luna martie 1945 partizanii au recucerit vechile zone libere și s-au extins tot mai mult la șes în valea Padului. În același timp au început marile greve din martie 1945¹⁰⁵. Legătura strânsă care s-a creat între mișcarea de partizani și lupta clasei muncitoare a fost cea care a imprimat mișcării greviste un profund caracter politic și militar, ea avînd ca scop principal lovirea naziștilor prin oprirea producției destinate acestora, apărarea uzinelor și fabricilor, prevenirea intențiilor de evacuare și distrugere a acestora de către naziști.

Paralel cu acțiunile pe care le desfășurau muncitorii, s-a intensificat și procesul de reorganizare a mișcării de partizani. S-a maturizat una dintre cerințele cele mai arzătoare ale mișcării de rezistență, aceea a transformării unităților de partizani în unități militare regulate sub comanda Comitetului Eliberării Naționale. Acest fapt a comportat discuții contradictorii, de ordin teoretic și practic, cu privire la unele probleme imediate sau de perspectivă. Disputa a pornit de la faptul că generalul Cadorna, comandantul C.V.L., refuza să recunoască autoritatea C.L.N.A.I.-ului, care reprezenta de fapt „guvernul delegat“ pentru Italia de nord. El declara că se subordonează doar indicațiilor primite din partea aliaților.

104 Luigi Longo, *I centri dirigenti del P.C.I. nella resistenza*, p. 459.

105 Cf. Pietro Secchia, Filippo Frassati, *op. cit.*, vol. II, p. 948—951.

Disputa s-a accentuat în asemenea măsură încît generalul Cadorna și-a prezentat demisia din funcția pe care o deținea. Necesitatea imperioasă a menținerii unității forțelor angrenate în Rezistență a reclamat ajungerea la compromis. În legătură cu acest diferend, Luigi Longo aprecia că „întrucît generalul nu are nici cea mai mică stimă față de mișcarea de partizani“, el nu oferă garanții politice pentru a-i încredința, fără limite și control, comanda absolută a mișcării de partizani. „Dacă am fi fost numai noi (comuniștii — n.a.) care să fi decis, am fi propus fără îndoială acceptarea demisiei generalului, dar am ținut seamă că o atare schimbare ar fi creat mari dificultăți.“¹⁰⁶ În consecință s-a întreprins o acțiune abilă, prudentă din partea conducătorilor comuniști ai Rezistenței pentru a împiedica extinderea disensiunilor și a păstra cu orice preț unitatea care în acel moment era condiția hotărîtoare pentru obținerea victoriei în lupta împotriva dușmanului.

În același timp se purtau discuții între partidele coaliției antifasciste asupra problemelor politice actuale și de perspectivă. Cu toate că s-au conturat mai multe curente în cadrul C.L.N.A.I.-ului pe problemele discutate, s-a reușit să se evite sciziunea. Curentul de stînga, ce cuprindea Partidul Comunist Italian, Partidul de Acțiune și Partidul Socialist Italian, milita, cu unele nuanțe specifice fiecărui partid, pentru o nouă structură politică și socială. Curentul de dreapta, din rîndurile căruia făceau parte Democrația Creștină și Partidul Liberal Italian, pleda pentru revenirea la structurile dinainte de instalarea fascismului (partidul liberal se erija, de pildă, în apărător al vechiului stat care se întindea de la Navara la Vittorio Veneto).

Dar, în fața dușmanului comun pe prim plan s-a situat lupta pentru eliberarea Italiei. Pornind de la acest deziderat fundamental forțele din Rezistența italiană au trecut la pregătirea nemijlocită a actului final al acestei lupte.

OFENSIVA ALIATĂ DIN APRILIE 1945

La 9 aprilie 1945 armatele 5 americană și 8 engleză, întrunite în Grupul 15 armate, sprijinite de 5000 de avioane de luptă și flota din Marea Mediterană, trec la ofensivă în nordul Italiei împotriva Grupului de armate „C“, format din armatele 10 și 14 hitleriste și Armata italiană „Liguria“ care totalizau 26 de divizii. Pînă la 14 aprilie 1945 apărarea inamică a fost ruptă ; la 21 aprilie trupele aliate, în cooperare cu parti-

¹⁰⁶ Luigi Longo, *op. cit.*, p. 462.

zării italiene, au eliberat orașul Bologna, important centru industrial, politic și cultural al Italiei. Înaintînd în cîmpia Padului, aliații au dat lovitură nimicitoare naziștilor și fasciștilor. Tocmai în perioada la care ne referim, generalul Clark emite un ordin prin care îi avertiza pe partizani că încă nu sosise momentul intrării lor în acțiune. În ciuda acestei dispoziții, la 10 aprilie 1945 conducerea Partidului Comunist Italian pentru Italia ocupată a lansat „Directiva insurecției nr. 16”, care este considerată unul din documentele hotărîtoare ale marilor acțiuni de la 25 aprilie 1945. Caracterizînd situația dată, în directivă se spunea : „Armata germană se retrage în dezordine pe toate fronturile. Sînt pe cale de a se produce noi și mari evenimente militare care vor grăbi prăbușirea definitivă a nazismului și fascismului... Trebuie să pornim asaltul definitiv. Nu se mai pune doar problema intensificării războiului de guerilă, ci a pregătirii și desfășurării unor adevărate acțiuni insurecționale”¹⁰⁷. În această directivă sarcinile ce reveneau partizanilor erau împărțite în trei mari grupe :

1) *Acte insurecționale* : a) pentru formațiunile de partizani : atacarea sediilor naziștilor, eliberarea de orașe și sate ; b) pentru G.A.P. și S.A.P. : lichidarea posturilor care blochează sediile inamice ; c) pentru organizațiile de masă : grevă generală insurecțională, însoțită de întruniri și manifestații populare.

2) *Nimicirea dușmanului în baza ultimatumului — ori se predă, ori piere.*

3) *Lupta împotriva celor care se situează pe poziții de expectativă.*

Directivle cereau combaterea oricărei încercări de împiedicare, limitare sau întîrziere a insurecției naționale și se încheiau cu chemarea : „La insurecția națională trebuie să participe întregul popor. Amploarea ei nu trebuie să fie condiționată de cantitatea de arme de care dispunem. Toți patrioții care vor să lupte împotriva nazismului și fascismului să se organizeze în unități de partizani, în G.A.P. și S.A.P. Dacă nu au arme, să și le procure așa cum fac partizanii, capturîndu-le de la inamic”¹⁰⁸.

La 13 aprilie 1945 Palmiro Togliatti trimitea lui Luigi Longo o scrisoare în care sublinia că „noul ordin al generalului Clark a fost emanat fără a se cere acordul guvernului și nici al nostru. Un asemenea ordin nu corespunde intereselor poporului. Este interesul vital al națiunii noastre ca armata națională a poporului să ducă lupta pentru distrugerea fascismului înainte de sosirea aliaților. Aceasta este indispensabil, în special în marile orașe cum sînt Milano, Torino, Genova etc. Noi trebuie să facem tot posibilul pentru a ne elibera în întregime de fasciști cu pro-

¹⁰⁷ Luigi Longo, *Poporul italian ia armele*, p. 366.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 369.

prile forțe. Luați toate măsurile necesare pentru rapida înfăptuire a liniei noastre. Alegeți voi înșivă momentul insurecției în baza evoluției generale a situației pe frontul inamic, a situației forțelor patriotice”¹⁰⁹.

În cadrul ofensivei din aprilie 1945 aliații au împărțit frontul în trei zone mari: Apenini și Liguria, Piemonte și o parte din Lombardia de nord-vest, Lombardia de nord-est și regiunea Veneto. În ce privește participarea unităților de partizani, conform părerii aliaților acestea urmau să intre treptat în acțiune. Însă în zilele de 13, 17 și 19 aprilie C.L.N.A.I. și C.V.L. au elaborat la rîndul lor o serie de decrete pentru realizarea concretă a Directivei insurecționale nr. 16 din 10 aprilie 1945. În baza acestora, peste tot unde a fost posibil ele au anticipat planurile aliaților. Acțiunile partizanilor au grăbit înfrîngerea naziștilor. În perioada 5—12 aprilie 1945, în timp ce se desfășura ofensiva aliaților, au intrat în acțiune partizanii de pe versantul Emilian al Apeninilor. La 17 aprilie au început luptele în Piemont și în Veneto. Străpungerea frontului la Argenta și declanșarea grevei generale la 18 aprilie la Torino a pus în mișcare întreaga zonă de nord-vest. În toată regiunea Apeninilor, în mari și grele bătălii purtate pentru eliberarea fiecărui oraș sau sat, contribuția forțelor interne italiene, a mișcării de partizani a fost hotărîtoare.

INSURECȚIILE DIN NORDUL ITALIEI

Insurecția din Genova

În timp ce trupele aliate și unitățile de partizani încheiau victorios campania din Apenini, au intrat în luptă marile orașe industriale Genova, Milano, Torino, fiecare pe cont propriu dar în momentul cel mai potrivit pentru întreaga mișcare.

Primul oraș care s-a răscolat a fost Genova. Insurecția a început în noaptea de 23/24 aprilie 1945¹¹⁰.

În seara zilei de 23 aprilie 1945 are loc ședința C.L.N. din Genova, unde s-a hotărît respingerea cererii comandamentului german al orașului de a lăsa liberă trecerea trupelor naziste prin oraș în retragerea lor. Înlăturîndu-se orice idee de compromis, s-a hotărît declanșarea insurecției.

Primele acțiuni au început atît în port cît și în cartierele orașului. Orașul a fost împărțit în patru zone de acțiune. În baza mobilizării

¹⁰⁹ Luigi Longo, *I centri dirigenti del PCI nella Resistenza*, p. 505.

¹¹⁰ Cf. Luigi Longo, *Poporul italian ia armele*, p. 386.

generale decretate la 24 aprilie au luat parte patrioți organizați în G.A.P. și mii de genovezi, hotărâți să lupte pentru a-i alunga pe ocupanți din oraș și a împiedica pe cei din jur să pătrundă în oraș pentru ajutorarea acestora. În aceeași zi luptele angajate între forțele insurecționale și ocupanți au fost deosebit de violente. Patrioții au întrerupt circulația feroviară în toată Liguria; a fost tăiată linia telefonică și oprită lumina electrică la sediile germane. Unități fasciste din interiorul orașului au fost dezarmate. Situația pentru naziști devenea critică. Germanii amenințau cu dezlănțuirea bombardamentului asupra orașului. C.L.N. a răspuns că în acest caz vor recurge la împușcarea celor 1 000 de prizonieri germani aflați în mâinile patrioților. Avertismentul i-a determinat pe germani să renunțe la planul de a bombarda orașul. În ziua de 25 aprilie patrioții au reluat cu și mai multă vigoare lupta, au fost cucerite noi obiective din mâinile naziștilor. În scurt timp naziștii au fost puși în situația de a cere capitularea, care a fost semnată din partea germană de generalul von Meinhold, iar din partea C.L.N. din Genova, în numele forțelor patriotice, de muncitorul Remo Scappini. 9 000 de germani bine dotați cu tehnică de luptă s-au predat forțelor populare. Era pentru prima dată când un asemenea fapt se petrecea în mișcarea de rezistență, nu numai în Italia, ci în întreaga Europă.

Insurecția din Genova a îndeplinit toate obiectivele ce le-a avut aducând o contribuție însemnată la lupta decisivă ce s-a desfășurat în nordul Italiei. Două divizii germane care ar fi putut să se retragă pe râul Pad și să pună în primejdie marile orașe Torino și Milano au fost nimicite sau împrăștiate¹¹¹. Au fost făcuți 6 000 de prizonieri în oraș și 12 000 în munți.

În seara zilei de 26 aprilie unitățile Diviziei 92 americane se opresc la Rapallo, neîncrezătoare că partizanii ar fi fost în stare să înfrângă la Genova pe naziști și să elibereze prin forțe proprii orașul. Cele patru zile ale insurecției din Genova i-a costat pe partizani și patrioți 400 de morți și 850 de răniți¹¹².

În zilele următoare întreaga Ligurie s-a răsculat. Rînd pe rînd au fost eliberate orașele și satele din această parte a Italiei.

Insurecția din Milano

În ultima decadă a lunii aprilie 1945 evenimentele din Italia s-au precipitat. Veștile că după Bologna au mai fost eliberate Modena și

¹¹¹ Pietro Secchia, *Aldo dice 26 x 1*, p. 76.

¹¹² Cf. *ibidem*, p. 77.

Reggio Emilia și că trupele aliate au atins râul Pad se răspîndeau cu iuțeala fulgerului. La Milano puterea era deținută încă de fasciști. Dar după ultima întrunire a directoratului fascist care a avut loc la începutul lui aprilie, situația evolua evident în defavoarea acestora.

Cu toate măsurile represive întreprinse de fasciști la Milano, ca de altfel în întreaga Lombardie și nordul Italiei, au izbucnit numeroase greve. Muncitorii își exprimau nemulțumirea față de autorități și trupele germane, declarau public că sînt sătui de ocupația nazistă și tirania fascistă. La 23 aprilie 1945 lucrătorii de la căile ferate din Milano au declarat grevă generală.

În dimineața zilei următoare, la Milano, Comitetul de Eliberare Națională pentru Italia de nord, format din Luigi Longo și Emilio Sereni (P.C.I.), Ferruccio Parri și Leo Valiani (Partidul de Acțiune), Achille Marazza și Augusto de Gasperi (Democrația Creștină), Giustino Arpesani și Filippo Jacini (Partidul Liberal Italian), Rodolfo Morandi și Sandro Pertini (Partidul Socialist Italian al Unității Proletare), a hotărît declanșarea insurecției prin intrarea în acțiune a tuturor unităților de garibaldieni din Milano, Lombardia și Piemont.

La Milano comandamentul brigăzilor de partizani „Garibaldi” împreună cu Comitetul insurecțional al orașului, format din Luigi Longo, Sandro Pertini, Emilio Sereni și Leo Valiani, au hotărît ca insurecția să fie declanșată în ziua de 25 aprilie orele 14¹¹³. C.L.N. din Milano a adresat un apel către întreaga populație, chemînd-o să pună mîna pe arme. La apelul difuzat în aceeași zi se spunea: „Lupta insurecțională se precipită spre un final victorios. În fabrici, în birouri, în întreprinderi nu trebuie să se mai lucreze. Peste tot trebuie să se vorbească numai de capitularea necondiționată care trebuie impusă nazistofasciștilor pentru a grăbi sfîrșitul războiului, pentru a salva de bombardamente și distrugeri instalațiile și orașele noastre”¹¹⁴. La ora fixată a început greva generală și ocuparea întreprinderilor din oraș. Toate fabricile și uzinele au răspuns chemării. La Milano, ca și la Torino, hotărîtoare în desfășurarea victorioasă a insurecției a fost ocuparea fabricilor. Aici se aflau cele mai importante forțe ale clasei muncitoare, avînd depozite de arme și muniții. Din uzine și fabrici plecau detașamente de patrioți înarmați pentru a lua cu asalt cazărmile, sediile și posturile fixe fasciste. În timp ce muncitorii ocupau fabricile, în cartiere și în centru populația manifesta pe stradă. Germanii au atacat cu violență uzinele ocupate. La Pirelli ei au reușit să-i respingă pe muncitori,

¹¹³ Cf. *ibidem*, p. 78.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 78.

însă la 26 aprilie aceștia au reocupat uzina. În același chip s-au petrecut lucrurile și în alte uzine ¹¹⁵.

În timp ce Milano se răsculase, căpeteniile fasciste căutau soluții pentru a se salva. În ciuda faptului că orașul era cuprins de insurecția populară, puterea era încă în mâinile fasciștilor și ale naziștilor.

În aceste împrejurări are loc la Milano o întrevvedere între Mussolini și reprezentanți ai C.L.N.A.I.: generalul Cadorna, Riccardo Lombardi, Achile Marazza. În timpul tratativelor atmosfera a fost deosebit de încordată. C.L.N.A.I. a acceptat să discute cu Mussolini în ideea că acesta va capitula fără condiții. Însă dictatorul fascist spera să mai poată duce tratative pentru a se salva. Reprezentanții C.L.N.A.I. i-au răspuns categoric că acceptă „doar capitularea necondiționată”. Mussolini s-a eschivat. El a părăsit tratativele pentru a contacta pe generalul Wolff în vederea discutării hotărârii definitive ce urma s-o ia, promițând că la orele 20 va reveni. Spre orele 21 delegații la tratative au aflat că Mussolini însoțit de un grup de colaboratori ai săi a fugit într-un loc necunoscut ¹¹⁶.

La orele 21,30 postul de radio „Milano liber” a transmis comunicatul prin care se anunța că încă de dimineață în Milano și Lombardia s-a declanșat insurecția. În comunicat se spunea: „Patrioți din nord... Radio Milano liber, autorizat de C.L.N.A.I., vă cere să luați armele și să vă răsculați în toate orașele și în toate satele. Patrioți din nord! Insurecția a început la Bologna. Întreg transportul este aproape oprit. Partizanii au pus stăpânire pe zone întinse din Emilia, Liguria, Piemont, Lombardia și Veneto. Acum este momentul de a arunca în luptă toate rezervele. Toți bărbații și femeile ce au în piept o inimă italiană trebuie să se răscoale, să treacă la luptă și să zdrobească cu arma în mână pe dușmanul odios. A sosit ora răscoalei armate a întregului popor. Patrioți din Milano, din Torino, Genova, Veneto și Triest ridicați-vă la luptă” ¹¹⁷.

În noaptea de 25/26 aprilie forțele patriotice au ocupat principalele instituții publice, radioul, uzina electrică, cazărmi, tipografia ziarului „Corriere della Sera”. Cea mai mare parte a orașului a fost eliberată.

Luptele au continuat în cartierele marginase și în împrejurimi. În seara zilei de 27 aprilie la orele 20,30 la Comandamentul Corpului de voluntari ai libertății a sosit un mesaj din partea Brigăzii 52 garibaldiene „Luigi Clerici”, în care se spunea: „Mussolini, Pavolini și Bombacci au

¹¹⁵ Cf. Luigi Longo, *op. cit.*, p. 392; Walter Audisio, *In nome del popolo italiano*, Teti-Editore, Milano, 1975, p. 324—325.

¹¹⁶ Walter Audisio, *op. cit.*, p. 331.

¹¹⁷ Pietro Secchia, Filippo Frassati, *op. cit.*, vol. II, p. 1007.

fost arestați. Vor urma alte vești“¹¹⁸. În aceeași zi orașul Milano se afla în întregime în mâinile partizanilor și patrioților.

Un rol deosebit de important în victoria insurecției din Milano l-au avut pregătirea ei temeinică, alegerea celui mai just moment pentru declanșare, precum și demoralizarea dușmanului ca urmare a capitulării succesive a trupelor germane, ca și a lui Mussolini și a capilor fasciști. Arestarea lui Mussolini s-a efectuat de către un grup de partizani la Dongo¹¹⁹. Grupul de fasciști a fost ținut în cel mai mare secret. Mussolini și Clara Petacci au fost executați în localitatea Giulino di Mezzegra (Como), iar alte 14 căpetenii fasciste au fost executate în piața din Dongo în baza ordinului dat de C.L.N.A.I. Hotărârea cu privire la executarea lui Mussolini și a căpeteniilor fasciste fusese luată de Comandamentul general al C.V.L. în timpul unei discuții premergătoare declanșării insurecției.

În timpul convorbirii avute cu cei ce l-au arestat pe Mussolini și îndeosebi asupra împușcării acestuia, Luigi Longo a spus: „Trebuie să se acționeze imediat cu hotărâre, fără proces, fără paradă teatrală, fără fraze istorice. De mult timp poporul italian a pronunțat sentința, nu este vorba de altceva decât de a o transpune în practică“. Ceilalți membri ai comandamentului Corpului de voluntari ai libertății au fost de acord cu Luigi Longo. Dar executarea sentinței nu era un lucru atât de simplu. Chiar și în acele clipe, s-au găsit unii care urmăreau să împiedice această măsură. Imediat ce a sosit vestea arestării lui Mussolini și a celorlalți, Comandamentul general al C.V.L. a hotărât ca la locul unde sînt cei arestați să fie trimis un pluton de garibaldieni spre a face dreptate. Plutonul și-a îndeplinit misiunea¹²⁰.

Vestea arestării lui Mussolini a determinat frământări la cartierul general aliat, care prin două mesaje consecutive adresate C.L.N.A.I. (la 28 aprilie) cerea ca Mussolini, dacă este arestat, să fie predat imediat comandamentului aliat. În cel de-al doilea mesaj se spunea că Grupul 15 de armate aliat dorește ca Mussolini și Graziani să fie aduși la sediul comandamentului aliat. „Dacă voi sînteți dispuși a-i preda, putem să vă trimitem un avion quadrimotor pentru a-i prelua.“¹²¹ Cerința aliaților nu a fost satisfăcută. La 29 aprilie C.L.N.A.I. a dispus publicarea în toate ziarele a următorului comunicat: „C.L.N.A.I. declară că împușcarea lui Mussolini și a complicilor săi, ordonată de el, este sfîrșitul

¹¹⁸ Walter Audisio, *op. cit.*, p. 368.

¹¹⁹ Cf. *ibidem*, p. 368—370.

¹²⁰ Cf. Pietro Secchia, *Il Partito comunista italiano e la guerra di liberazione 1943—1945. Ricordi, documenti inediti e testimonianze*, Feltrinelli Editore, Milano, 1973, p. 1051.

¹²¹ *Ibidem*; Walter Audisio, *op. cit.*, p. 370—373.

necesar al unei faze istorice care lasă țara noastră încă acoperită de ruina materială și morală, este cerința unei lupte insurecționale care înseamnă pentru țară premisa renașterii și reconstrucției. Poporul italian nu ar fi putut pași pe o cale liberă și nouă — pe care timp de 20 de ani fascismul i-a negat-o — dacă C.L.N.A.I. nu ar fi demonstrat hotărârea sa fermă de a face dreptatea pe care istoria o pronunțase“.

În seara zilei de 27 aprilie în Milano și-au făcut intrarea triumfală unitățile de partizani care au nimicit pe dușman în împrejurimile orașului și în Lombardia.

La dispoziția comandamentului C.V.L. pentru insurecția din Milano au stat 32 000 de oameni, dintre care 12 500 în oraș, 13 340 în provincie, 5 000 în formațiunile din munți și 1 270 în unitățile auxiliare¹²².

În luptele insurecționale pentru eliberarea orașului Milano și a Lombardiei, ca dealtfel și în celelalte părți ale țării, patrioții au avut pierderi sensibile. Dar jertfele lor au fost încununete de succes.

Insurecția din Torino și eliberarea Piemontului

În seara zilei de 24 aprilie către orele 19,30, imediat ce la Torino a sosit vestea că Genova a declanșat insurecția, că germanii au început retragerea din Liguria și că în cel mai scurt timp aliații vor trece râul Pad, Comitetul Eliberării Naționale din Piemont și comandamentul militar al garnizoanei au dat ordinul de declanșare a insurecției tuturor formațiunilor de partizani și comandamentelor locale din zona Piemontului. Ordinul cifrat „Aldo spune 26 × 1“ transmis acestora însemna : „atacați în ziua de 26 la orele 1“. Textul exact al ordinului prevedea : „24 aprilie 1945 ora 10 — secret — obiectivul 3000/5. Aldo spune 26 × 1. Stop. Dușmanul este în criză finală. Stop. Aplicați planul E 27. Stop“. În dimineața zilei de 25 aprilie în ziarul „Il grido di Spartaco“, organ de luptă al comuniștilor piemontezi, a fost publicat un manifest în care se spunea : „Torinezi la arme ! Ora mult așteptată a sosit... bătălia Torinoului a început. Greva generală insurecțională din Piemont se desfășoară. Fabricile sînt fortărețele insurecției naționale. Partizanii atacă în drum spre Torino. Panică și derută în tabăra nazisto-fascistă. Comitetul de Eliberare Națională din Piemont își asumă puterea în regiune“. În baza acestei chemări și a ordinului „Aldo dice 26 × 1“ întreaga populație din Torino s-a răscolit împotriva dușmanului. În

¹²² Cf. Pietro Secchia, *Aldo dice 26 × 1*, p. 94.

urma a numeroase ședințe ale C.M.R.P. *, care s-au desfășurat între 19 și 24 aprilie, s-au luat măsuri și hotărâri optime care au asigurat succesul insurecției în Piemont. La ședințele C.M.R.P. a participat colonelul Stevens, șeful misiunii engleze, care și-a manifestat unele rezerve față de planul insurecțional. El considera că insurecția va fi înfrântă iar răsculații masacrați de unitățile naziste bine înarmate ce se aflau în Piemont sau se retrăgeau din Liguria. Șeful misiunii engleze cerea C.M.R.P. să se supună ordinelor sale și să nu declanșeze insurecția. Grupele de apărare patriotică să stea liniștite iar partizanii să nu coboare din munți. Eliberarea Piemontului și a celorlalte orașe să fie lăsate în seama aliaților ¹²³.

La ordinele primite de la C.L.N.A.I., C.M.R.P. a răspuns prin organizarea imediată a insurecției.

Planul insurecțional pentru această zonă prevedea în primul rând eliberarea orașului Torino de către forțele patriotice locale. Zona fusese împărțită în cinci sectoare. Numărul forțelor patriotice și partizane ce urmau să concure la lupta de eliberare a orașului era impresionant. Întreaga răspundere pentru desfășurarea și asigurarea succesului insurecției revenea Comandamentului militar al garnizoanei din Torino în fruntea căruia se aflau colonelul Aurelio Guy, comandant (ca apartenență politică independent), Mario Mammuccari Brandani, comisar (P.C.I.), Zannoni (D.C.), Mattone (liberal), Bertoletti (Partidul de Acțiune) și Santino (P.S.I.) ¹²⁴.

În baza planului insurecțional, prima acțiune concepută a fost ocuparea fabricilor. Ea a început încă din noaptea de 25 spre 26 aprilie și s-a extins mult în cursul dimineții. Fiecare fabrică transformată în fortăreață era menită să fie o bază de pornire la atac contra inamicului. S-a trecut la acțiunea de apărare și salvare a instalațiilor feroviare, a uzinelor electrice a podurilor peste Pad etc. Acțiunile patriotice în diferite părți ale orașului s-au transformat rapid în lupte grele cu inamicul care dispunea de o înzestrare tehnică superioară. În sprijinul patrioților din oraș au sosit cu mare rapiditate unitățile de partizani din munți care traduceau la rîndul lor în viață ordinul „Aldo dice 26 × 1”. În acest timp fasciștii și naziștii au încercat să înăbușe insurecția. Germanii au trecut la organizarea unui puternic atac asupra uzinelor Fiat-Mirafiori, unde lucrau peste 13 000 de muncitori, din care peste 2 000 de femei. Trupele hitleriste erau sprijinite de trei tancuri și numeroase mijloace motorizate. Primul atac nazist a fost respins. La puțin timp uzina a fost

* Comitetul militar al regiunii Piemont.

¹²³ Cf. Giorgio Amendola, *Lettere a Milano*, p. 547—548; Pietro Secchia, *Aldo dice 26 × 1*, p. 96.

¹²⁴ Cf. Pietro Secchia, *op. cit.*, p. 97.

din nou atacată, dar și de data aceasta dușmanul a fost constrâns să se retragă. Simultan hitleriștii au atacat și alte fabrici. S-au dus lupte grele la Uzinele de automobile „Lancia“, la fabrica „Grandi Motori“, la „Nebiola“ etc. Deosebit de grele au fost luptele duse în punctele „Porta Novara“ și la Gară. Dar și aici dușmanul a fost înfrînt de forțele patriotice¹²⁵. În urma acestor acțiuni dîrze, în ziua de 26 aprilie spre amiază C.M.R.P. a fost înștiințat că fasciștii vor să ducă tratative pentru a se permite trecerea prin oraș a tuturor aceluia care doresc să se retragă cu armatele germane. Concomitent și hitleriștii au propus să se permită retragerea prin oraș a diviziilor 34 și 5 care intenționau să se îndrepte spre Milano. Ambele propuneri au fost respinse. C.M.R.P. a cerut germanilor să capituleze fără condiții. La cîteva ore, C.L.N. din Piemont a răspîndit un manifest în care se arăta că își asumă puterea în Torino. După refuzul patrioților de a trata și accepta propunerile fasciștilor și germanilor, lupta a devenit și mai dură. În oraș forțele patriotice luptau singure, partizanii fiind opriți la marginea localității. Dușmanul a reușit să recucerească unele clădiri și întreprinderi din mîinile patrioților. Dar spre orele 14,30 în ziua de 26 aprilie la Torino au pătruns, înaintînd vertiginos spre centrul orașului, unități de partizani din brigăzile „Garibaldi“. Lupte înverșunate s-au dat atît în noaptea de 26/27 cît și în ziua de 27 aprilie. În ziua de 28 se mai desfășurau acțiuni izolate. Perspectiva era însă clară, în mîna forțelor patriotice se aflau principalele instituții publice, cea mai mare parte a orașului. În zilele de 29 și 30 aprilie s-au mai purtat lupte în jurul orașului cu trupele germane ce se retrăgeau și presau pentru a trece prin Torino. În seara zilei de 30 aprilie unitățile germane au renunțat la străpungerea apărării organizate de patrioți și s-au pus în mișcare în direcția Collegno—Venaria. Întîmpinînd o rezistență deosebită din partea unităților de partizani existente în zonele Vercelli și Santyia, germanii au hotărît să se retragă pe Val d'Aosta spre Elveția.

La 1 mai 1945 trupele anglo-americane au intrat în Torino iar a doua zi șeful statului major al corpului de armată american a cerut comandantului trupelor germane din zonă să se predea¹²⁶. În ziua de 3 mai 1945 orele 17 generalul german Schlemmer a semnat capitularea.

Trupele aliate intrînd în Torino au găsit un oraș eliberat, apărat de 14 000 de partizani, serviciile publice în funcțiune, industria intactă, la fel uzinele electrice, podurile și liniile feroviare.

În cele cinci zile cît a durat insurecția la Torino au căzut, luptînd în fabrici sau pe străzi, 320 de partizani și muncitori.

¹²⁵ Cf. *ibidem*, p. 99.

¹²⁶ Cf. *ibidem*, p. 112.

În timpul marșului spre Torino, partizanii, ducînd lupte grele cu dușmanul, au eliberat numeroase orașe și localități din Piemont. Dealtfel în toată regiunea orașele erau în fierbere. Masele populare au răspuns fără ezitări chemărilor și, alături de partizani, au contribuit la eliberarea majorității teritoriului piemontez. Trupele germane, constrînse să capituleze, au predat armele C.L.N., singurul reprezentant al Italiei libere. În afară de o cantitate însemnată de tehnică de luptă capturată, partizanii au luat 35 000 de prizonieri germani¹²⁷.

În scrisoarea de salut adresată la 27 aprilie 1945 de Conducerea Partidului Comunist Italian din nordul Italiei lui Palmiro Togliatti se spunea: „Întreaga Italie de nord a fost eliberată prin insurecția națională a poporului italian. Toți tovarășii și toate organizațiile, în perfectă unitate de vederi cu toate forțele antifasciste, s-au situat în fruntea luptei și au înscris o pagină memorabilă de eroism și hotărîre.

Lupta forțelor populare a salvat în întregime patrimoniul industrial și însemnate bogății. Peste tot puterea se află în mîinile forțelor naționale populare, aflate sub conducerea Comitetelor de eliberare națională.

Mobilizăm întregul partid în vederea reconstrucției și a reînnoirii democratice a țării.

Linia unității, trasată de tine, ne-a slujit de călăuză în lupta insurecțională, fapt ce ne va conduce, în fruntea întregului popor, la victorie și în opera de reconstrucție.

În numele întregului partid și al maselor populare, în aceste clipe de entuziasm și victorie, îți transmitem cele mai calde salutări și așteptăm să vii cît mai repede între noi.

Conducerea Partidului Comunist pentru Italia de nord
LUIGI LONGO, PIETRO SECCHIA, GIOVANNI
ROVEDA, GIORGIO AMENDOLA, ARTURO CO-
LOMBI, LUIGI GRASSI¹²⁸.

INSURECȚIILE DIN NORD-VESTUL ITALIEI

Paralel cu marile acțiuni insurecționale din Liguria, Piemont și Lombardia s-a desfășurat și insurecția în partea de nord-vest a țării, în zona Veneto, pe tot lanțul Alpilor de la Ventimiglia pînă la Domodossola, din Valea Aosta pînă la Verona. Toate satele și toate orașele s-au în-

¹²⁷ Cf. *ibidem*, p. 135.

¹²⁸ Luigi Longo, *I Centri dirigenti del PCI nella Resistenza*, p. 506.

regimentat în ampla bătaie de eliberare. Luptele purtate în Veneto au fost deosebit de dure, dată fiind importanța pe care zona o avea încă în planurile hitleriștilor. Pentru forțele de partizani ele au fost dificile și datorită faptului că în regiune nu se aflau mari centre industriale cu muncitori organizați în formațiuni de luptă patriotice, iar dușmanul construisese fortificații puternice. Aceste condiții au determinat ca lupta pentru eliberarea regiunii Veneto să revină în special unităților de partizani, care au îndeplinit următoarele misiuni: distrugerea fortificațiilor, interceptarea și hărțuirea trupelor naziste în retragere, blocarea drumurilor de scurgere a coloanelor germane spre Austria, apărarea instalațiilor industriale și în primul rând a centralelor electrice de atacurile germane. În momentul începerii insurecției unitățile de partizani din Veneto dispuneau de circa 50 000 de oameni¹²⁹. În lupte grele partizanii au reușit să ducă la bun sfârșit aceste misiuni. Au fost salvate toate centralele electrice. Primul oraș din Veneto eliberat de forțele patriotice naționale a fost Verona. Deosebit de grele au fost luptele pentru eliberarea Veneției. Dar la 29 aprilie germanii au fost determinați să capituleze și să predea planul de minare a portului Veneția. Aliații au sosit la Veneția la 2 mai 1945. În ziua de 29 aprilie în cea mai mare parte a zonei Veneto germanii s-au predat unităților de partizani. Cele 5 zile de lupte s-au soldat cu capturarea a 16 000 de prizonieri, inamicul pierzând numeroși oameni morți și răniți. Peste 1 500 mijloace de transport motorizate ale dușmanului au fost avariate¹³⁰.

Insurecția s-a extins și în Friuli, partea cea mai vestică a Italiei. De asemenea, în dimineața de 1 mai a fost eliberat orașul Triest de către forțele partizanilor iugoslavi.

La 2 mai generalul von Vietinghoff a acceptat „capitularea necondiționată”, iar generalul Clark a dat ordinul de încetare a focului.

Între 25 aprilie și 2 mai 1945 întreaga parte de nord a Italiei a fost eliberată prin insurecțiile declanșate de poporul italian. Zece divizii germane din 25, plus cinci fasciste au fost angajate în lupta împotriva partizanilor, mult inferiori ca dotare și efective de luptă.

Generalul Clark a transmis patrioților italieni un mesaj în care se spunea: „Înfrîngerea și capitularea armatelor dușmane în Italia a fost urmată de capitularea completă a Wehrmacht-ului. Pacea a fost reîntronată în Europa. Națiunile pot acum să se dedice reconstrucției în atmosfera limpezită a libertății. Viitorul este luminat de noi speranțe. În această zi a victoriei în Europa, trimit un fierbinte salut tuturor patrioților italieni care au luptat împreună cu armatele mele în ciuda

¹²⁹ Cf. Pietro Secchia, *Aldo dice* 26 × 1, p. 137.

¹³⁰ Cf. Pietro Secchia, Filippo Frassati, *op. cit.*, p. 1018—1019.

tuturor greutăților inerente campaniei. În aceste momente înălțătoare, doresc să exprim admirația mea, nu numai pentru curajul și spiritul lor de sacrificiu, ci și pentru faptele de arme săvârșite pe câmpul de luptă. Contribuția însemnată pe care ați dat-o cauzei comune și inițiativa voastră au salvat Italia de nord de la distrugere. V-ați comportat întotdeauna ca soldați disciplinați, v-ați supus ordinelor pe care vi le-am dat în diferite faze ale luptei. Oameni aparținând mai multor națiuni și-au vărsat sîngele în Italia pentru cauza libertății. Faceți ca aceasta să nu fi fost în zadar. Lupta s-a terminat; ne așteaptă mari responsabilități; participați la refacerea Italiei și sărbătoriți cu onoare libertatea cucerită cu un preț atît de scump“.

Din datele prezente în Buletinul Comandamentului C.V.L., care a apărut bilunar din iunie 1944 pînă în 3 martie 1945, se desprind următoarele cifre sintetice. În perioada respectivă unitățile de partizani au întreprins 6 449 acțiuni de luptă, au răpus 16 380 de hitleriști și fasciști și au rănit circa 10 536 germani; au efectuat 5 571 de sabotaje, dintre care 975 de sabotaje la căile ferate; au distrus 230 de locomotive, au întrerupt circulația pe 255 șosele, au distrus sau avariat 237 avioane, la toate acestea adăugîndu-se alte 19 386 acțiuni¹³¹. În același timp au fost capturate 60 de mortiere, 15 tunuri, 12 tancuri, 286 mitraliere grele, 1 107 puști-mitralieră, 6 506 puști automate, 2 483 pistoale, 6 895 quintale de muniții¹³².

Contribuția rezistenței italiene la lupta contra nazismului și fascismului apare astfel ca deosebit de însemnată. În mișcarea de rezistență s-au angajat sute de mii de italieni care au luptat cu eroism și dăruire.

La 8 mai 1945, cînd s-au încheiat ostilitățile în Europa, Italia de nord era în întregime eliberată. 46 000 de partizani morți și 21 000 răniți și mutilați numai pe teritoriul național au scădat cu sîngele lor pămîntul Italiei, aducîndu-i eliberarea și independența. Acestora li se adaugă 30 000 de italieni căzuți în luptele purtate pe alte meleaguri în cadrul mișcărilor de eliberare ale diferitelor națiuni — Iugoslavia, Franța, Albania, Grecia etc. În lagărele germane au pierit peste 33 000 de soldați italieni și circa 8 000 de deportați politici. 10 000 de ostași italieni au căzut în luptele purtate alături de aliați¹³³.

Corolarul Rezistenței italiene l-au constituit insurecțiile naționale din nordul Italiei care s-au desfășurat între 25 aprilie și 2 mai 1945. „In-

¹³¹ Cf. Arhiva Institutului „Mișcării de eliberare“, Milano, fondul C.L.N.A.I., Bolletino del C.V.L.

¹³² Cf. Pietro Secchia, *Aldo dice* 26 × 1, p. 150.

¹³³ Cf. R. Battaglia și G. Garritano, *op. cit.*, p. 236.

surecția simultană a orașelor industriale și a celor mai importante centre ale Italiei ocupate nu are precedente în istoria noastră și a altor țări”¹³⁴, — spune Pietro Secchia, unul din conducătorii P.C.I. și ai mișcării de Rezistență din nordul Italiei. Insurecția poporului împotriva unei armate moderne a învins, după cum a arătat experiența Italiei.

La mișcarea de rezistență italiană au participat, într-o măsură mai mare sau mai mică, toate clasele și păturile sociale cu stare de spirit antifascistă și antinazistă. Un rol deosebit l-a avut clasa muncitoare, care și-a manifestat cu fermitate patriotismul său consecvent, atașamentul față de interesele naționale și intransigența în lupta cu dușmanii.

Forța politică cea mai consecventă și mai activă în lupta contra fascismului a reprezentat-o Partidul Comunist Italian. Pornind de la interesele vitale ale poporului italian, partidul comunist aprecia în mod just că, în condițiile date, sarcina primordială era organizarea imediată a luptei pentru eliberarea Italiei de sub ocupația nazisto-fascistă. Partidul Comunist Italian a chemat la unire în lupta pentru eliberarea țării toate forțele naționale patriotice, antifasciste, antihitleriste, indiferent de apartenența de clasă, de concepțiile ideologice și politice. Eforturile comuniștilor italieni au fost încununat de un succes strălucit, concretizat în realizarea unei largi coaliții politice de factură națională, antihitleristă, cuprinzând reprezentanți ai unor clase și pături sociale diferite, de la clasa muncitoare până la grupări burgheze, de la democrați-creștini la comuniști și socialiști, de la republicani la monarhiști. Larga coaliție antifascistă realizată în Italia în anii 1943—1945 a constituit baza socială de masă care a asigurat succesul în lupta contra fascismului. În această coaliție își au rădăcinile punctele de atracție între partenerii rezistenței antifasciste în cadrul luptei de azi care se duce contra neofascismului din Italia, pentru realizarea unei coaliții politice largi, în sensul preconizat de comuniști, care să ducă Italia pe calea unei vieți democratice cât mai largi, pe calea înnoirii structurale a societății italiene.

Ceea ce a dus la asigurarea succesului în mișcarea de Rezistență a fost faptul că partidul comunist a înțeles exact imperativul timpului, caracterul mișcării de rezistență italiene. În raportul politic prezentat în noiembrie 1944 în fața reprezentanților P.C.I. însărcinați cu pregătirea insurecției, Luigi Longo, referindu-se la caracterul mișcării de rezistență italiene, spunea : „Insurecția pe care ne pregătim s-o înfăptuim nu preconizează transformări sociale sau politice în sens socialist sau comunist. Noi luptăm astăzi pentru eliberare națională, pentru un regim al democrației progresive... Partidul nostru, Partidul Comunist Italian,

¹³⁴ Pietro Secchia, *Aldo dice* 26 × 1, p. 152.

este singurul partid care poate apăra în mod sistematic, consecvent și fără rezerve interesele naționale și democratice ale poporului nostru“¹³⁵.

În același spirit, Pietro Secchia preciza : „Insurecția națională își pune obiectivul socialismului ? Nu, insurecția ca și Rezistența nu a fost o luptă pentru revoluția socialistă, ci o luptă pentru cucerirea libertăților democratice pentru muncitori, pentru țărani, pentru oamenii muncii, pentru clasele oprimite, a fost lupta pentru obținerea unor reforme sociale profunde“¹³⁶.

Pe plan extern Rezistența a redat Italiei onoarea și demnitatea națională știrbită ca urmare a politicii promovate de regimul mussolinian timp de 23 de ani în raporturile cu celelalte țări. Totodată prin participarea cetățenilor italieni, de la oameni politici pînă la soldați, în rezistența din diferite țări ale Europei, prin sacrificiile făcute alături de armatele acestor popoare în lupta contra nazismului, poporul italian și-a adus contribuția la victoria asupra fascismului și la recunoașterea de către națiunile învingătoare a rolului și aportului Italiei în această mare înclștare politico-militară.

Pe plan intern Rezistența a avut ca rezultat proclamarea în 1946 a Republicii Italia într-o atmosferă de unitate, care își avea originile în mișcarea de rezistență. Instituțiile politice și sociale cuprinse în Constituția țării reflectau principiile ce i-au animat pe oamenii Rezistenței. La aceste principii aderă astăzi toți italienii cărora le sînt scumpe libertatea și independența Italiei.

¹³⁵ Luigi Longo, *Sulla via dell' Insurrezione nazionale*, ediția a II-a, Editori Riuniti, Roma, 1971, p. 261, 263—264.

¹³⁶ Pietro Secchia, *Aldo dice* 26 × 1, p. 155.

GERMANIA

MARIN BADEA

PREMISELE ISTORICE ȘI UNELE TRĂSĂTURI GENERALE ALE REZISTENȚEI GERMANE

Rezistența germană se constituie într-un capitol de istorie încă controversat și în același timp deosebit de complex. Controversa a fost generată nu de o dilemă privind existența ori inexistența unei asemenea realități istorice, întrucît fenomenul ca atare a existat și — în ciuda dificultăților enorme create de aparatul terorist al nazismului și a faptului că cea mai mare parte a poporului german a acceptat, sub presiunea ideologică la care a fost supus, postulatele celui de al III-lea Reich — s-a dezvoltat înrolînd în rîndurile sale cele mai active și mai hotărîte elemente. Formele de manifestare au fost diverse, rezistenții germani folosînd, adesea, cu multă abilitate, cele mai ingenioase procedee pentru a induce în eroare organele de represiune, inițiînd planuri de acțiune, acțiuni propriu-zise de combatere a regimului și preconizînd o nouă ordine social-politică pentru poporul german atașată ideii de pace în Europa și în lume. În plus, rezistența germană ar putea revendica unul din primele locuri în cronologia rezistenței europene, ea nelimitîndu-se în timp la anii celui de-al doilea război mondial, ci datînd încă din ianuarie 1933, cînd Hitler a preluat puterea și, prin mijloace de represiune dintre cele mai crude, a obligat opoziția să se refugieze în ilegalitate.

Încă din anii ascensiunii sale, în cursul luptelor pentru preluarea puterii și, ulterior, în perioada de consolidare a regimului instaurat, național-socialismul reușise să speculeze cu abilitate atît consecințele grave ale primului război mondial cît și cele nu mai puțin grave ale crizei economice din anii 1929—1933 și să transforme partidul hitlerist într-un partid de masă, cu aderență largă mai ales în rîndurile micii burghezii, cu precădere în lumea satelor unde conservatorismul rural tradițional, în reacția sa față de situația grea în care se zbătea agricultura, constituia un mediu ambiant deosebit de receptiv la lozincile demagogice tipice propagandei naziste. Înșelată a fost și conștiința unei părți a clasei muncitoare, dar mai tîrziu și mai greu, cînd biciul nemilos al teroarei a generat o atitudine de resemnare și pasivitate. Cu toate acestea, unei bune părți a clasei muncitoare, a maselor populare, a

intelectualilor cu vederi înaintate nu i-a fost greu să discearnă în frazeologia fascistă, în ideologia promovată de național-socialism, adevărata esență, adevăratele scopuri ale politicii hitleriste. În fond, lozinca „spațiului vital“ era menită să camufleze atât tendințele imperialiste ale burgheziei, de revanșă după înfrîngerea suferită în primul război mondial, cât și ura furibundă față de proletariat, de aspirațiile sociale și politice ale maselor, ce trebuiau înăbușite prin orice mijloace. Iar bandele teroriste SA și SS au fost instrumentele de teroare și intimidare care au jucat rolul hotărîtor în lichidarea posibilităților legale de acțiune a organizațiilor politice, sindicale, democratice și culturale, în limitarea libertăților personale ale individului, în consolidarea uneia din cele mai feroce și mai antiomane dictaturi cunoscute în istorie. Căci pentru Hitler și colaboratorii lui, așa cum avea să declare fűhrerul la 5 decembrie 1939, „sentimentele de umanitate sînt o invenție a secolului al XIX-lea. Neutralitatea n-are obiect. Dacă eu, Hitler, pier în acțiune, Germania va trebui să mă urmeze în abis... Dacă poporul nu-mi cîștigă războiul, poate mai bine să piară“¹. Așadar, cauze numeroase de natură politică, națională, morală etc., la care aveau să se adauge declanșarea războiului de către hitleriști pentru statornicirea dominației lor mondiale, și urmările nefaste ale acestuia, au plasat națiunea germană într-o postură incomodă, împiedicînd-o în afirmarea potențelor ei reale de îmbogățire a civilizației umane, au făcut ca rezistența antinazistă să capete contururi din ce în ce mai clare.

În anii 1933—1938 lupta antifascistă din Germania s-a desfășurat sub forma unei opoziții mai mult sau mai puțin intense a cărei acțiune viza recucerirea libertăților democratice și apărarea păcii, dar o linie mai clară, de alternativă față de programul național-socialist, și o conduită politică de combatere activă și deschisă a regimului, deși au existat prin ceea ce a formulat Partidul Comunist German și, într-o anumită măsură, și Partidul Social Democrat, nu s-au putut afirma cu vigoare. E drept că multe din premisele activității grupurilor de rezistență care aveau să apară în perioada războiului au fost create încă în anii 1934—1939 și că între o etapă și cealaltă există multe elemente de legătură, dar numai după izbucnirea războiului rezistența a putut să desfășoare o propagandă cu un conținut mai concret, și-a fixat obiective mai precise, între care pe primul loc a fost înscrisă necesitatea scoaterii țării din conflictul în care a angajat-o Hitler.

În procesul dezvoltării ei, rezistența germană n-a fost unitară. Lipsa de unitate, în ciuda eforturilor depuse și în acest sens, poate fi ușor

¹ Cf. Alain Desroches, *Opération Walkyrie. Les Patriotes allemands contre Hitler*, Paris, 1966, p. 19.

surprinsă nu numai sub raport organizatoric, ci și în ceea ce privește obiectivele urmărite sau metodele de acțiune preconizate. Forțele de stînga, în rîndurile cărora s-au distins o parte a clasei muncitoare și Partidul Comunist German, au optat pentru un program de luptă mai radical, pronunțîndu-se pentru înlăturarea lui Hitler și a regimului său și formulînd ca alternativă, încă la Conferința de la Bruxelles din 3—15 octombrie 1935, făurirea unei Germanii democratice și populare în cadrele căreia să se afirme treptat interesele celor mulți².

Pe un punct de vedere sensibil deosebit s-au situat partizanii loviturii de palat, care se limitau la eliminarea lui Hitler și a acoliților săi de pe scena vieții politice — în eventualitatea că nu l-ar fi putut transforma pe dictatorul sîngeros într-un președinte onorific inofensiv — și înlocuirea lui cu un monarh constituțional care să vegheze la respectarea democrației. „Monarhia ereditară, avea să scrie de pildă Carl Goerdeler, unul din reprezentanții tendințelor conservatoare ale opoziției antihitleriste, îmi părea a fi regimul care convine cel mai bine Germaniei... Monarhul nu va trebui să guverneze ci să vegheze la respectarea Constituției în stat. Casa Hohenzollernilor și Wittelsbach ar putea furniza monarhi demni, de pildă fiul Kronprinz-ului, principele Frederic“³.

Asemenea puncte de vedere, din care noi am reținut aici pe cele extreme, între ele putînd fi surprinse și altele, desigur că, în condițiile de teroare existente în Germania, nu s-au putut confrunta. Ele pot fi reconstituite doar istoric, întrucît diferitele proiecte de acțiune au fost, prin forța lucrurilor, emanații ale unor cercuri restrînse sau ale unor organe politice, care cu greu au ajuns la cunoștința maselor.

În virtutea acelorăși condiții, rezistența germană nu s-a putut dezvolta decît dispersat, în grupuri izolate, imprecis conturate, care au apărut și au dispărut de multe ori neștiind unele de altele, neputîndu-se realiza practic o coordonare a acțiunilor lor decît într-o anumită măsură. Efectul dispersării n-avea să fie prea mult atenuat nici după declanșarea războiului, în ciuda amplificării factorilor care generau nemulțumirea nu numai în rîndurile muncitorilor dar și ale cercurilor burgheze. Nu este mai puțin adevărat că primele succese ale Wehrmachtului pe linia acțiunilor sale agresive au fost de natură să amețească multe din conștiințele poporului german și să atenueze, într-un asemenea context, timbrul vocilor discordante.

² Cf. Wilhelm Pieck, *Der neue Weg zum gemeinsamen Kampf für den Sturz der Hitlerdiktatur. Referat und Schlusswort aus der Brüsseler Parteikonferenz der Kommunistischen Partei Deutschlands, Oktober 1935*, editată de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G., Berlin, 1960, p. 174—175.

³ Cf. Gerhard Ritter, *Carl Goerdeler und die deutsche Widerstandsbewegung*, Stuttgart, 1954, p. 576.

În aceste condiții a putut apărea conflictul dintre exaltarea „patriotică” a celor aflați sub arme și conținutul apelurilor lansate de rezistență. Pentru conștiința multor germani a chema poporul la luptă în condițiile războiului însemna un ajutor acordat din interior aliaților, iar atingerea securității interne echivala cu o lezare a securității externe. O asemenea considerație, deficitară logic și istoric, i-a împiedicat totuși pe numeroși reprezentanți ai națiunii germane să se înroleze în rezistență. Iar propaganda nazistă în încercarea de a identifica cât mai mult posibil poporul german cu regimul hitlerist, a alimentat copios această dilemă*.

Privind global evantaiul forțelor sociale ale rezistenței, se poate aprecia, în acord cu istoricul francez R. Collenot, că: „Toate clasele au fost reprezentate în rîndurile rezistenței în proporții diferite: clasa muncitoare mai mult decît țărani, marea burghezie și nobilimea mai mult decît mica burghezie”⁴. Dintr-un asemenea evantai larg s-au distins figuri marcante de luptători, cum au fost comuniștii Ernst Thälmann și Willi Gall, liderul social-democrat Rudolf Breitscheid, Karl von Ossietzky, sau eroi ca Hans și Sophie Scholl, Paul Schneider și Max Joseph Metzger (fratele Paulus), Claus Schenck conte de Stauffenberg, care și-au riscat libertatea și chiar viața pentru a salva țara și poporul de la dezastru, pentru a reda lumii pacea.

În încercarea de a reconstitui imaginea istorică a rezistenței germane trebuie să subliniem în primul rînd rolul predominant al clasei muncitoare, ceea ce, firește, nu diminuează cu nimic curajul și spiritul de sacrificiu al reprezentanților altor clase și pături sociale care s-au angajat în lupta contra fascismului. Ea s-a dezvoltat fie în cadrul organizat al P.C.G., care de ani de zile ducea o luptă dură contra naziștilor, fie în acela al P.S.D. ori al mișcării sindicale, fie în colectivele din întreprinderi. Deși aparatul de represiune a provocat lovituri grele activității politice a clasei muncitoare, el n-a putut suprima definitiv rezistența eroică a nucleelor organizate cărora le-au dat naștere proletariatul german și avangarda sa politică. E de remarcat, dealtfel, că exigențele luptei cu regimul hitlerist i-au obligat la eforturi nu o dată convergente atît pe comuniști cît și pe social-democrați și, în plus, la o reexaminare critică a greșelilor comise în anii premergători preluării puterii de către Hitler.

* De aici o serie de conflicte și cazuri de conștiință, în jurul cărora avea să ia naștere o întreagă dezbateră cu caracter ideologic, prelungită în timp și după 1945, de aici o anumită complexitate a rezistenței germane ca fenomen istoric în care s-au afirmat numai cei însuflețiți de o aversiune ireductibilă față de nazism.

⁴ R. Collenot, *L'Opposition contre Hitler (de 1939 à 1945)* în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, an IX, nr. 36, octombrie 1959, p. 24.

Pornind tocmai de la această experiență amară a trecutului apropiat, în rîndul muncitorilor conștienți s-au afirmat tot mai pronunțat tendințele unității împotriva nazismului. Astfel, la Mannheim, o adevărată citadelă a marxismului, apelul la unitatea de acțiune a răsunat încă din primele zile de existență a dictaturii hitleriste. „Dușmanul clasei muncitoare, sublinia între altele un manifest din martie 1933, se află nu în lagărul proletarilor, ci în afara lui, el este la dreapta, e dușmanul de clasă, și acesta e fascismul. Numai forța clasei muncitoare este în stare să zdrobească fascismul... *Proletari ai Germaniei, uniți-vă!*“⁵ În același spirit a fost redactat și cunoscutul manifest de la Praga, lansat de social-democrații germani la 28 ianuarie 1934.

În anii premergători războiului mondial dezlănțuit de hitleriști au avut loc acțiuni comune, inițiate și purtate de organizațiile ilegale ale P.C.G. și grupe ale P.S.D., la Bielefeld, Bremen, Dortmund, Dresda, Hanovra, Leipzig, Oschatz, Zeitz și în regiuni ca Baden, Bayern, Niedersachsen, Saar, Württemberg etc.

Acțiunile îndreptate împotriva regimului nazist au stîrnit furia autorităților hitleriste, care au dezlănțuit o teroare sălbatică contra antifasciștilor. În 1936, de pildă, au fost arestați 11 687 comuniști și 1 374 social-democrați, iar în 1937 un număr de 8 068 comuniști și 733 social-democrați⁶. Pînă la izbucnirea războiului circa 60—70% din membrii P.C.G. au fost închiși sau chiar condamnați la moarte, iar pe ansamblul mișcării antifasciste circa 1 000 000 de germani au fost aruncați între zidurile închisorilor sau în lagărele de concentrare⁷.

DINAMICA REZISTENȚEI ÎN ANII 1938—1942

Intervenția militară în Spania republicană, anexarea de către națiștii germani a Austriei și Cehoslovaciei și dezlănțuirea conflagrației mondiale prin atacarea Poloniei au fost dezaprobrate nu numai de partea conștientă a clasei muncitoare germane, de partidele ei politice, dar și de elemente lucide din rîndurile burgheziei, de unele cercuri politice cu vederi democratice și chiar de nuanță conservatoare, de tipul lui Carl Goerdeler, fost primar al orașului Leipzig, Johannes Popitz, fost ministru de finanțe al Prusiei, înalți funcționari de stat, ca Ulrich von Hassel, fost

⁵ Max Oppenheimer, *Der Fall Vorbote. Zeugnisse des Mannheimer Widerstandes*, Röding Verlag GmbH, Frankfurt/Main, 1970, p. 16.

⁶ *Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, vol. V, Dietz Verlag, Berlin, 1966, p. 142.

⁷ *Ibidem*, p. 235.

ambasador al Germaniei în Italia, sau ofițeri superiori, ca generalul Erwin von Witzleben, colonelul Hans Oster din conducerea Abwehru-
lui ori generalul Ludwig Beck, șeful Marelui stat major al armatei de
uscat pînă în august 1938 cînd a demisionat din acest post. La 16 iulie
1938, cînd încă era în funcție și cunoștea foarte bine planurile lui Hitler,
generalul Beck scria într-un raport adresat comandantului-șef al armatei,
Walter von Brauchitsch : „Pare că Führerul judecă drept inevitabilă o
soluție violentă în chestiunea sudetă, în special invadarea Cehoslovaciei.
El este întărit în convingerea sa printr-un entuziasm alimentat de ele-
mente extremiste, iresponsabile... O sarcină moderatoare se impune în
primul rînd șefilor supremi ai Wehrmachtului, căci el este instrumentul
statului în război. Existența însăși a națiunii este aici în joc”⁸.

Tendențele de opoziție din rîndurile altor forțe sociale decît clasa
muncitoare nu erau însă suficient de conturate. Ele nu exprimau și nici
nu puteau să exprime aspirațiile unei mișcări de masă. Scopurile politice
urmărite erau limitate la înlăturarea lui Hitler, realizabilă, după con-
cepția lor, pe calea puciului, condiționat de existența unui ajutor substan-
țial din afară. Neintervenind un asemenea ajutor, acțiunea devenea prac-
tic ineficientă.

De aceea, în condițiile în care erau rupte de o mișcare populară,
vizînd o acțiune numai în planul sferelor înalte ale vieții politice, ten-
dențele de opoziție antihitleriste, conturate, ce-i drept, suficient de timid
în cercurile burgheziei, s-au stins cu repeziciune în momentul cînd s-a
anunțat organizarea Conferinței cvadripartite de la München. Pentru
aceste cercuri, Conferința proiectată și apoi realizată în condițiile și cu
consecințele astăzi bine cunoscute nu era de natură să le fortifice speran-
țele într-un ajutor din afară. Și cum încrederea în forțele proprii era
minată de însăși concepția care stătea la baza acțiunii proiectate, volati-
lizarea planurilor făurite a fost inevitabilă iar declanșarea războiului,
pe care forțele rezistenței în ansamblul lor o voiau evitată, s-a putut
produce în toamna anului 1939 odată cu invadarea Poloniei.

În asemenea situație, însăși structura socială a rezistenței a suferit
modificări sensibile, evidente atît prin atitudinile față de național-socia-
lism cît și prin căile alese pentru exprimarea acestora. În timp ce partea
cea mai hotărît antinazistă a clasei muncitoare, și îndeosebi comuniștii,
au demascat cu consecvență pornirile belicoase ale regimului și și-au
subordonat activitatea luptei pentru sabotarea mașinii de război hitleriste,
reprezentanții celorlalte forțe sociale care intraseră sau tindeau să se
înroleze în tabăra rezistențelor au rămas pentru moment pradă neputinței
de a da curs sentimentelor de aversiune față de politica războinică,

⁸ Cf. Alain Desroches, *op. cit.*, p. 40.

pentru ca apoi să fie practic copleșiți de valul șovinismului căruia i-au dat naștere primele succese militare ale Wehrmachtului. Pe de altă parte, izbucnirea războiului a pulverizat în cea mai mare parte posibilitățile și mijloacele de desfășurare a unei activități antinaziste cât de cât eficace și în special legăturile făurite între forțele din interiorul și din afara celui de-al III-lea Reich, ceea ce a îngreunat și mai mult afirmarea rezistenței germane.

Toate aceste greutăți, cărora avea să li se adauge intensificarea represiunii din partea Gestapoului, acesta procedând imediat la arestarea a 2 000 de activiști ai P.C.G., pentru ca în noiembrie—decembrie 1939 să aresteze alți 772 de antifasciști, n-au împiedicat pe comuniști și unele grupuri de rezistență deja formate să-și continue acțiunile de opoziție. Demascarea adevăratelor scopuri ale agresiunii hitleriste, înfățișarea caracterului real al războiului — imperialist, de jaf și cotropire —, zugrăvirea pe larg a noilor dimensiuni în care se prezenta politica antinațională promovată de regimul hitlerist au determinat noul conținut al propagandei antinaziste, pe care se grefau și apelurile la rezistența activă.

Încheierea campaniei împotriva Poloniei și mai ales profilarea în perspectivă a unor noi planuri agresive din partea Germaniei, angajată într-un război de proporții, a determinat apariția unui proces mai vizibil de largire a rîndurilor rezistenței pe fondul complex și contradictoriu al dezvoltării spiritului de loialitate față de regim, alimentat nu numai de propaganda nazistă dar și de succesul facil al Wehrmachtului în confruntarea militară cu armata poloneză. Alături de muncitorii rămași pe poziții de ostilitate față de hitlerism și care tindeau să-și organizeze opoziția îndeosebi în întreprinderi, cu precădere sub conducerea comuniștilor, au început să se afirme, aproape în întreaga țară, grupuri de luptă împotriva dictaturii fasciste cuprinzând reprezentanți ai diverselor categorii sociale, avînd concepții filozofice și politice diferite.

În aceste grupuri și-au manifestat capacitatea de acțiune și spiritul de sacrificiu mulți dintre eroii luptei antifasciste. O asemenea conduită a dovedit tînărul muncitor berlinez Heinz Kapelle împreună cu alți 60 de tineri (comuniști, social-democrați, catolici etc.) cînd s-au hotărît în primele zile ale războiului să împrăștie pe străzile capitalei manifeste antinaziste și antirăzboinice chemînd la răsturnarea lui Hitler, încetarea războiului și încheierea păcii⁹.

În noiembrie 1939 s-au manifestat activ, tot la Berlin, grupul comunist de rezistență care tipărea gazeta ilegală „Berliner Volkszeitung“, avînd inserat într-unul din numerele sale articolul-manifest intitulat

⁹ Cf. Günther Weisenborn, *Der lautlose Aufstand, Hamburg, 1954, p. 145.*

*Poporul nostru vrea pace!*¹⁰, și organizația P.C.G. în ansamblul ei, care a reușit în scurt timp să tipărească și să răspândească 35 de manifeste ilegale în 30 pînă la 250 exemplare. În asemenea momente grele s-au evidențiat prin atitudinea lor viguros antinazistă activiști ca Willi Gall, Arthur Emmerlich, Rudolf Hallmeyer, Heinrich Schmeer, care aveau să fie arestați de Gestapo la începutul anului 1940 și apoi asasi-nați ori supuși unor torturi nemiloase.

Dar opoziția față de războiul declanșat odată cu atacul împotriva Poloniei s-a exprimat nu numai la Berlin, ci și în multe alte orașe și regiuni ale Germaniei, ca, de pildă, la Wiesbaden, unde în noaptea de 6—7 septembrie antifasciștii au răspîndit afișe, scrisori, fluturași etc. cu înscrisul *Hitler este vinovat!* Cîteva luni mai tîrziu, la întreprin-derea de armament Klöckner-Humboldt-Deutz AG din Ulm anti-fasciștii lansau lozinci de felul: „Noi, muncitorii, nu vrem să fim obiect al exploatării cum este cazul celor de la Humboldt-Deutz!“, „Jos sistemul muncii forțate!“, „Noi, soldații, nu mai vrem să fim funcționari și gardieni!“¹¹.

Îmbinînd, în forme mai adecvate, munca ilegală cu posibilitățile legale, fie ele cît de restrînse, organizînd, în condiții destul de grele, lupta pentru apărarea drepturilor sociale și politice ale celor ce munceau, folosind posibilitatea de a face apel și la sentimentul național care avea toate șansele să fie grav afectat în perspectiva unei înfrîngeri militare a Germaniei, comuniștii germani au reușit să concentreze ac-țiunile relativ mărunte ale multor organizații de partid ilegale în cercuri de rezistență mai puternice, așa cum a fost cel de la Berlin, coordonat și condus de muncitorul metalurgist Robert Uhrig. Creat încă în 1936—1937, nucleul de antifasciști animat de Robert Uhrig s-a reorgani-zat după izbucnirea războiului, și-a ales o nouă conducere, a reușit să editeze revista ilegală „Informationsdienst“ și a trecut la lărgirea punctelor sale de sprijin situate cu precădere în marile întreprinderi din Berlin, pentru ca apoi să stabilească contacte durabile cu grupuri similare din orașe ca Dortmund, Essen, Hamburg, Hanovra, Leipzig, München etc. Uneori astfel de legături au fost prelungite pînă în străinătate, realizîndu-se contacte cu rezistența germană din Danemarca, Olanda, Austria, Cehoslovacia¹². A activat pînă în 1942, cînd Gestapoul a arestat o importantă parte a membrilor acestui grup (200 de persoane), dintre care 16 au fost asasinate iar 80 supuse unor crunte represalii.

¹⁰ Cf. Otto Winzer, *Zwölf Jahre Kampf gegen Faschismus und Krieg*, Berlin, 1955, p. 171.

¹¹ Cf. *Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, vol. V, p. 264.

¹² *Ibidem*, p. 278—280.

Cam în același timp, la Mannheim s-a afirmat unul din nucleele muncitorești cele mai călitate la școala aspră a rezistenței antifasciste și care și-a desfășurat activitatea sub conducerea lui Georg Lechleiter. Grupul Lechleiter s-a întemeiat pe făurirea unor legături durabile între comuniști, social-democrați, foști sindicaliști sau rămași în afara rîndurilor organizate. Ideea centrală care a călăuzit activitatea acestui grup a constituit-o organizarea unei rezistențe de masă, avînd ca punct de pornire necesitatea centralizării unei asemenea mișcări. Odată cu începutul lunii octombrie 1941 grupul a reușit să tipărească una din cele mai cunoscute reviste ilegale, „Der Vorbote“ (Deschizătorul de drumuri). A fost lichidat de Gestapo în septembrie 1942¹³.

Aspecte particulare prezintă grupul de tineri evrei, muncitori și intelectuali, cei mai mulți membri ai organizației comuniste de tineret, condus de Herbert Baum. Activitatea lui nu s-a limitat la propagandă antinazistă, de demascare a războiului; el a recurs și la acțiuni violente, între care cea mai de seamă a fost incendierea expoziției „Paradisul sovietic“, organizată la Berlin de serviciul propagandei hitleriste în mai 1942. Această acțiune a fost și punctul de plecare ce a condus Gestapoul pe urmele grupului Herbert Baum, aderenții săi fiind arestați în cea mai mare parte, iar 34 dintre ei executați¹⁴.

Cel mai important grup de rezistență, ale cărui începuturi se plează încă înaintea izbucnirii războiului și care s-a ilustrat prin conținutul și formele variate ale activității sale, a fost cel cunoscut sub numele Schulze-Boysen/Harnack sau „Die Rote Kapelle“ („Orchestra roșie“), aceasta din urmă fiind denumirea pe care i-a conferit-o poliția hitleristă. Era alcătuit din comuniști și social-democrați, sindicaliști și fără de partid, credincioși și atei, bărbați și femei, tineri și vîrstnici, oameni de știință, cadre didactice, artiști, funcționari și industriași, soldați și ofițeri. S-a format prin unirea eforturilor depuse de organizația berlineză a P.C.G. și ale diferitelor grupe de rezistență antifascistă constituite din reprezentanți ai forțelor democratice și progresiste. Figurile centrale ale acestui grup au fost Arvid Harnack, un înalt funcționar în Ministerul economiei naționale, John Sieg, activist marcant al P.C.G., Harro Schulze-Boysen, ofițer în Ministerul Industriei de război și al Aeronauticii, alături de care puteau fi întîlniți dansatoarea și pictorița Oda Schottmüller, dr. Elfriede Paul, scriitorul Günther

¹³ Pentru istoria acestui grup a se vedea pe larg Max Oppenheimer, *op. cit.*

¹⁴ Vezi Lucian Steinberg, *La révolte des justes. Les juifs contre Hitler 1933—1945*, Fayard, Paris, 1970, p. 56 și urm.; Margot Pikarski, *Über die führende Rolle der Parteiorganisation der KPD in der antifaschistischen Widerstandsgruppe Herbert Baum. Berlin 1939 bis 1942*, în „Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung“, nr. 5/1966, p. 870 și urm.

Weisenborn cu soția ș.a. În 1939 a aderat la acest nucleu grupul de rezistență al organizației tineretului comunist din Berlin, condus de Hans Coppi, apoi s-au alăturat și alte grupuri, între care numeroși participanți nu erau înrolați politicește în niciun partid, așa cum era grupul condus de medicul John Rittmeister și dr. Helmut Himpel sau cel format în jurul dramaturgului și actorului Wilhelm Schürmann Horster¹⁵.

Grupul Schulze-Boysen/Harnack a desfășurat o apreciată activitate de propagandă și solidaritate cu victimele persecuțiilor rasiale, de informare atât a Uniunii Sovietice cât și a altor state din coaliția antihitleristă cu date despre situația economică, politică și militară a Germaniei¹⁶; a stabilit legături cu alte grupuri ale rezistenței germane, atât cu cele aflate sub conducerea sau înrăurirea P.C.G., cât și cu cele alcătuite de elemente ale opoziției burgheze. Sînt astfel de subliniat contactele lui Arvid Harnack și Harro Schulze-Boysen cu Wilhelm Leuschner și Adam Trott zu Solz. Ei se întâlneau cu Claus Bonhoeffer și Dietrich Bonhoeffer, erau la curent cu combinațiile plănuite de aceste cercuri ale opoziției antihitleriste ca și cu divergențele dintre participanți în ceea ce privea scopurile urmărite.

Depistarea grupului în urma interceptării unor posturi de radio-emisie prin care se adresa poporului german a fost urmată de arestări masive. Procesul a durat 3 luni și s-a desfășurat sub semnul ordinului dat de Hitler ca toți cei arestați să fie uciși. 118 membri ai grupului au fost asasinați.

Odată cu declanșarea agresiunii împotriva Uniunii Sovietice, urmată de primele înfrîngeri ale armatei germane mai întîi în fața Moscovei, apoi la Stalingrad și pe frontul din Mediterana, de intensificarea bombardamentelor aeriene, care au arătat poporului german ce înseamnă războiul și pe teritoriul național, fisura apărută în „solidaritatea” anumitor forțe sociale cu regimul hitlerist a început să se adîncească și mai mult, făcînd loc sentimentului că războiul va fi pierdut, că uriașele eforturi depuse atât pe frontul economic cât și pe cel militar vor fi spulberate de uraganul nemilos al conflagrației stîrnite de Hitler, că imensele sacrificii umane și materiale înregistrate de o parte și de alta a fronturilor sînt inutile. Această stare de spirit se radicaliza rapid pe măsură ce se înrăutățeau condițiile de trai ale maselor muncitoare din uzine și de pe ogoare, mai ales după decretarea războiului total. Conștiința politică a unor pături sociale tot mai largi era permanent supusă unor șocuri pu-

¹⁵ Karl Heinz Biernat, Luise Kraushaar, *Die Schulze-Boysen/Harnack Organisation im antifaschistischen Kampf*, Dietz Verlag, Berlin, 1970, p. 10—20.

¹⁶ *Ibidem*, p. 11. Cu unele rezerve a se consulta și lucrarea lui Gilles Perrault, *L'orchestre rouge*, Fayard, Paris, 1967. Date convingătoare pot fi găsite și la Radó Sándor, *Sub pseudonimul Dora*, Editura politică, București, 1974.

ternice, consecința fiind încercarea de a găsi soluții posibile pentru salvarea națiunii germane din situația deosebit de grea în care o adusese nazismul.

În dezvoltarea ei rezistența germană a resimțit favorabil aflulul celor ce se depărtau de regimul hitlerist fie din convingerea că acesta trebuia doborât pentru ca poporul german să poată trece la făurirea unei vieți noi, fie din credința moderată că trebuia să se facă ceva pentru ca la sfârșitul războiului Germania să-și salveze atât condiția de stat independent și suveran cât și structurile economico-sociale, fie pur și simplu pentru a scăpa, pe această cale, de răspunderea pentru ororile deja comise. În conținutul planurilor politice schițate, în definirea perspectivelor luptei antifasciste mai apropiate sau mai depărtate apar numeroase nuanțări și precizări, mai clare fiind în continuare cele aparținând P.C.G. Pentru acesta singura ieșire radicală din situația respectivă era ca poporul german să-și ia soarta în propriile sale mâini printr-o luptă susținută care să ducă la răsturnarea regimului hitlerist, curmarea războiului și crearea unei Germanii libere, democratice și iubitoare de pace, promoatoare a unei politici externe de prietenie și colaborare între popoare.

N-au lipsit în continuare nici preocuparea și nici tentativele concrete de centralizare a acțiunilor întreprinse, de coordonare a eforturilor rezistenței din interior și din exterior, de corelare cu acelea ale coaliției antihitleriste, dar rezultatele obținute au fost în general minime în raport cu exigențele momentului istoric și sacrificiile pe care le-au făcut rezistenții. (În 1941 au fost 1 146 condamnări la moarte, în 1942 s-au înregistrat 3 393, în 1943 cifra a atins 5 684, iar în anul următor 5 764¹⁷, în timp ce în perioada 1940—1945 din rîndurile armatei au fost condamnați la moarte 30 000 de soldați și ofițeri.)¹⁸

Aceste sacrificii n-au fost de natură să diminueze elanul rezistenței, dimpotrivă, ea a căpătat noi impulsuri, a îmbrăcat cele mai diverse forme de manifestare, de la rezistența pasivă la locul de muncă, la sabotaje și chiar la ciocniri directe cu organele de represiune naziste. În această fază s-au făcut simțite prin vigoarea acțiunilor lor cîteva importante grupuri de rezistență aflate sub conducerea comuniștilor la Berlin, Hamburg și în Turingia. Printre acestea trebuie menționat în primul rînd *grupul din Hamburg, condus de Bernhard Bästlein, Franz Jacob și Robert Abshagen*. A fost creat în 1939—1940 și avea ca puncte

¹⁷ Walter Bartel, *Probleme des antifaschistischen Widerstandskampfes in Deutschland*, în „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft“, nr. 5/1958, p. 1014.

¹⁸ *Ghermanskiĭ imperializm i vtoraiia mirovaia voĭna*, Moskva, 1961, p. 326.

de sprijin mari întreprinderi. În propaganda desfășurată, membrii grupului hamburghez au militat pentru a obține „cît mai repede posibil încheierea unui război sîngeros, fără sens, și restabilirea păcii“; au acționat pentru o eficientă mobilizare a muncitorilor în vederea sabotării producției; au vizat crearea unui aparat militar ilegal; au stabilit legături cu organizațiile de partid și grupurile de rezistență din Bremen, Flensburg, Kiel, Lübeck, Rostock, Prusia Orientală, Ruhr, Saxonia și chiar Viena. În decembrie 1941 Robert Abshagen și Bernhard Bästlein au avut la Berlin consfătuiri cu reprezentanți ai grupului Schulze-Boysen/Harnack. La rîndul lor, membrii grupului berlinez l-au trimis în mai multe rînduri pe Wilhelm Guddorf la Hamburg pentru consolidarea legăturilor create și coordonarea acțiunilor. Pe aceeași linie, în primăvara anului 1942 au fost stabilite legături și cu grupul condus de Anton Saefkow. Cînd în toamna anului 1942 Gestapoul a început să opereze arestări masive la Hamburg pentru a distruge rezistența organizată în această mare citadelă a clasei muncitoare germane, cîțiva dintre principalii conducători ai grupului, între care Bernhard Bästlein și Franz Jacob, au reușit să se salveze, plecînd la Berlin unde s-au înrolat în grupul condus de Anton Saefkow¹⁹.

Există astăzi în istoriografia germană dar și din alte țări²⁰ părerea aproape unanim acceptată că *grupul rezistențelor condus de Anton Saefkow* a reprezentat forța organizată cu cea mai mare capacitate de mobilizare și desfășurare a unei mișcări ilegale antihitleriste²¹.

În componența acestui grup au intrat cu precădere comuniști și membri ai U.T.C., social-democrați, activiști sindicali, cărora li s-au alăturat reprezentanți ai intelectualității, cîțiva funcționari din Ministerul Industriei de Război și al Aeronauticii. Grupul avea ramificații în circa 30 de uzine și fabrici berlineze. A reușit să stabilească legături cu grupuri de rezistență din Turingia, Saxonia, Ruhr și din alte regiuni ale Germaniei.

Principala activitate a grupului a fost orientată spre organizarea sabotajului producției de război. Lozinca „Lucrați încet!“ a figurat în cele mai multe manifeste răspîndite în întreprinderi, care circulau din

¹⁹ Pentru istoria acestui grup a se vedea pe larg la Ursula Puls, *Die Bästlein-Jacob-Abshagen Gruppe. Bericht über den antifaschistischen Widerstandskampf in Hamburg und an der Wasserkante während des zweiten Weltkrieges*, Dietz Verlag, Berlin, 1959.

²⁰ Enzo Collotti, *L'opposizione al nazismo*, în *L'altra Europa. Momenti e problemi 1922—45*, G. Giappichelli Editore, Torino, 1967, p. 34.

²¹ Cf. Gerhard Nitzsche, *Die Saefkow-Jacob-Bästlein-Gruppe. Dokumente und Materialien des illegalen antifaschistischen Kampfes (1942 bis 1945)*, Berlin, 1957.

mână în mână, fiind citite, după 1943, de un număr din ce în ce mai mare de muncitori. Întreprinderi de război, ca „Askania-Werke AG“, „Daimler-Benz AG“, „Siemens“, „Telefunken Gesellschaft für drahtlose Telegraphie mbH“ și altele, s-au resimțit de pe urma acestor acțiuni, în ciuda măsurilor de supraveghere luate de Gestapo care numai la „Askania Werke AG“ a arestat în martie 1944 circa 80 de muncitori, iar la „Siemens“ câteva grupuri de antifasciști.

Grupul Saefkow-Jacob-Bästlein a elaborat numeroase broșuri și manifeste editate la cunoscuta tipografie hitleristă din Berlin „Deutscher Verlag“, unde avea ca punct de sprijin o grupă de antifasciști formată din circa 40 de persoane. Prin propaganda desfășurată cu ajutorul acestor materiale, grupul chema la luptă hotărâtă contra regimului, pentru terminarea războiului, încheierea păcii, arătând că „numai încheierea acestui război absurd poate pune sfârșit mult blestematei dominații naziste... Cu Hitler și Goebbels niciodată nu se va încheia pacea“²².

Stabilind legături cu alte grupuri ale rezistenței, grupul Saefkow-Jacob-Bästlein și-a îndreptat atenția și către muncitorii străini și prizonierii de război care lucrau în întreprinderile berlineze ori către antifasciștii din lagărul Fürstenberg (sovietici, francezi, sârbi etc.), cărora le-a oferit literatură marxistă sau ajutoare materiale. Rezistenții aparținând acestui grup s-au adresat cu unele manifeste și broșuri către ofițerii și soldații de pe front, au stabilit contacte cu diferite grupuri conducătoare ale P.S.D. Este deosebit de semnificativă preocuparea grupului Saefkow-Jacob-Bästlein pentru făurirea unui larg front antifascist oglindită în contactele cu grupul celor ce aveau să declanșeze evenimentele de la 20 iulie 1944. Ca urmare a acestor evenimente, Gestapoul, care depistase mai dinainte unele fire ce conduceau către Anton Saefkow și colaboratorii săi, l-a arestat pe acesta, ca și pe Franz Jacob și Bernhard Bästlein, toți trei fiind executați la 18 septembrie 1944. În același timp au fost arestați și alți membri ai grupului. Au fost pronunțate sute de condamnări, care au pus însă în evidență aria largă a rețelei ilegale create de cel mai important grup al rezistenței germane.

Mai reduse ca dimensiuni în comparație cu grupul Saefkow-Jacob-Bästlein, dar cu o activitate demnă de relevat au fost grupul din Saxonia, condus de Georg Schumann, Otto Engert și Kurt Kresse, având reședința la Leipzig²³, și grupul de rezistență din Turingia, cunoscut sub numele Neubauer-Poser.

²² *Ibidem.*

²³ Cf. Ilse Krause, *Die Schumann-Engert-Kresse-Gruppe*, Dietz Verlag, Berlin, 1960

Ambele s-au remarcat prin organizarea unei propagande antinaziste susținute, sabotaje în fabrici și uzine, legături cu alte grupuri de rezistență existente în orașe ca Mansfeld, Magdeburg, Dresda, Chemnitz, Zeitz etc. O preocupare aparte, mai ales pentru grupul de rezistență Neubauer-Poser, a constituit-o stabilirea de legături cu muncitorii străini și prizonierii de război prezenți la Erfurt, Eisenach și în alte orașe ale Turingiei sau cu cei închiși la Buchenwald și în alte lagăre, pe care i-au informat cu date privind situația de pe front, din Germania și din alte țări. Au pregătit pentru evadați acte de identitate false, i-au ajutat cu articole de îmbrăcăminte, alimente, bani etc.

Membrii grupului Neubauer-Poser au elaborat un „Program minim al democrației“, în jurul căruia au căutat să facă o largă propagandă nu numai printre muncitori dar și în rîndurile țăranilor sau în cercuri mic-burgheze. Acest program, între altele, prevedea încheierea rapidă a războiului, răsturnarea regimului hitlerist, pedepsirea vinovaților de război, dizolvarea Partidului Național-Socialist, restaurarea libertăților democratice, lichidarea întregii legislații naziste, crearea unei puteri populare, a celor ce muncesc²⁴.

Tendențe clare către o centralizare a mișcării de rezistență au pus în evidență ambele grupuri, avînd în acest scop întîlniri cu grupul rezistențelor din Berlin condus de Anton Saefkow.

Ca expresie a unei astfel de tendințe poate fi apreciată și apariția în sudul Germaniei, la München, a uneia din cele mai mari organizații de rezistență inspirată de comuniști, sau din care au făcut parte și aceștia, intitulată *Die Antinazistische Deutsche Volksfront* (A.D.V.) — *Frontul popular german antinazist*. În fruntea acestei organizații au fost Rupert Huber, Hans Hutzelmann, Karl Zimmet. Crearea A.D.V.-ului a avut loc către sfîrșitul anului 1942, activitatea sa extinzîndu-se relativ rapid aproape în întreg sudul Germaniei. A răspîndit numeroase manifeste antifasciste; a editat din septembrie 1943 revista ilegală „Der Wecker“ („Deșteptătorul“); a căutat crearea de alianțe cu reprezentanți ai armatei și poliției; a avut legături în rîndurile prizonierilor de război și ale deținuților din lagărul de concentrare de la Dachau. Grupe ale A.D.V.-ului au fost create în Baden-Baden, Erfurt, Heidelberg, Karlsruhe, Kempten, Mannheim, Nürnberg, Rastatt, Weimar, Wolfen și în alte orașe²⁵.

²⁴ Cf. Gertrud Glondaewski, Heinz Schumann, *Die Neubauer-Poser-Gruppe. Dokumente und Materialien des illegalen antifaschistischen Kampfes (Thüringen 1939 bis 1945)*, Berlin, 1957, p. 40.

²⁵ Cf. *Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, vol. V, p. 367—368.

MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ ÎN RÎNDURILE EMIGRAȚIEI

Aversiunea față de nazism a tuturor celor ce emigraseră în străinătate, fie în primele luni de după instaurarea lui Hitler la putere, fie în anii care au urmat, a făcut ca în afara granițelor să ia naștere o importantă mișcare de rezistență care, chiar dacă nu s-a confruntat direct cu regimul hitlerist decât pe câmpiile de luptă ale Spaniei republicane, unde au participat peste 5 000 de voluntari, dintre ei cca 3 000 pierzându-și viața în lupta contra franchismului²⁶, sau pe cîteva din fronturile celui de-al doilea război mondial cînd au trecut de partea patrioților din diferite țări (Franța, Polonia, U.R.S.S., Grecia, Iugoslavia), a desfășurat totuși o intensă campanie de propagandă antifascistă, a atras atenția forțelor progresiste aproape din întreaga lume asupra ororilor săvîrșite în Germania, a sprijinit, în măsura în care a fost posibil, forțele organizate ale rezistenței interne. Centre importante în care s-a organizat opoziția emigrației germane au fost, unele pînă la izbucnirea războiului, altele tot timpul sau aproape tot timpul celor 12 ani de existență a celui de-al treilea Reich, Praga, Viena, Copenhaga, Paris, Moscova, Bruxelles, Londra, Stockholm, Oslo, Haga, New York, Mexico, Havana, Buenos Aires etc. În astfel de centre au fost create diferite organizații ale antifasciștilor germani, au apărut organe de presă antinaziste în limba germană sau în limbile țărilor respective, au fost editate broșuri, manifeste și alte materiale de propagandă care, cu multe sacrificii, au putut fi introduse și în țară, au fost organizate diferite reuniuni ale emigrației în care au fost discutate căile și formele posibile de luptă contra regimului hitlerist, s-a exprimat la reuniunile internaționale contra fascismului și războiului opinia unei alte Germanii, a Germaniei rămase credincioasă tradițiilor revoluționare, păcii și colaborării pașnice între popoare. Vocile unor fii de seamă ai națiunii germane, ca Bertolt Brecht, Heinrich și Thomas Mann, Lion Feuchtwanger, Oskar Maria Graf, Wilhelm Pieck, Franz Dählem, Walter Ulbricht, Erich Weinert, Albert Norden, Wilhelm Florin, Johannes Becher, Willi Bredel, Alfred Kurella, Adam Scharrer, Friedrich Wolf, Oskar Kokoschka, Rudolf Breitscheid, Alexander Abusch, Anna Seghers, Bodo Uhse, Willi Brandt și mulți alții, au demascat cu vigoare tarele regimului politic hitlerist, caracterul imperialist al războiului pe care l-a declanșat, afirmînd și demonstrînd necesitatea unirii tuturor forțelor în vederea răsturnării dictaturii lui Hitler, a încheierii războiului și a instaurării păcii. Emigrația a vrut, și a și reușit, să demonstreze

²⁶ A se vedea pe larg *Brigada Internacional ist unser Ehrenname*, vol. 1—2, Militärverlag der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 1974.

conaționalilor și lumii întregi că adevărata Germanie nu se identifica cu nazismul, că era, după expresia lui Heinrich Mann, „vocea poporului său redus la tăcere”²⁷.

O puternică emigrație germană antifascistă s-a constituit pe teritoriul Uniunii Sovietice. Cu sprijinul guvernului sovietic, emigranții germani au avut posibilitatea să se înroleze în Armata Roșie sau să lupte ca partizani, să străbată fronturile și prin megafoane să se adreseze soldaților germani arătându-le adevăratul caracter al războiului la care luau parte, să desfășoare o intensă muncă politică în rândurile prizonierilor germani pentru a-i atrage de partea luptei pentru nimicirea fascismului la ei acasă²⁸. Activitatea emigrației germane din Uniunea Sovietică s-a lărgit treptat, iar în vara anului 1943 a căpătat și o structură organizatorică corespunzătoare prin înființarea, la 12—13 iulie, a *Comitetului național „Germania liberă”* (*Das Nationalkomitee „Freies Deutschland”* — NKFD).

La crearea *Comitetului național „Germania liberă”*, care a avut loc în cadrul Conferinței de la Krasnogorsk, au luat parte reprezentanți ai P.C.G. în frunte cu Wilhelm Pieck și Walter Ulbricht, prizonieri de război, ofițeri și soldați, mulți dintre ei antifasciști aparținând clasei muncitoare, țărânimii, intelectualității progresiste, reprezentanți ai sindicatelor, etc. Programul de acțiune, adoptat sub forma unui manifest către armata și poporul german, avea ca idee centrală unirea într-un front unic național a tuturor celor ce se opuneau regimului fascist pentru a determina, prin luptă, răsturnarea dictaturii hitleriste, terminarea războiului și clădirea unei Germanii libere, independente și iubitoare de pace. Programul preconiza restabilirea drepturilor sociale și politice fundamentale ale celor ce muncesc, în primul rând libertatea cuvântului, a presei, a organizării și conștiinței; eliminarea din viața politică a organizațiilor fasciste și abolirea legislației rasiste, eliberarea deținuților politici ș.a.m.d.²⁹.

Acest program a fost răspândit sub formă de manifeste, proclamații la radio, ori prin intermediul ziarului „*Freies Deutschland*” atât pe front sau în lagărele de prizonieri, cât și în Germania sau în alte țări ale Europei ocupate de armata germană³⁰. El a fost îmbrățișat și de unele grupuri de rezistență sau nuclee de partid care activau în țară, dovadă

²⁷ Heinrich Mann, *Der Sinn dieser Emigration*, Paris, 1934; apud Enzo Collotti, *op. cit.*, p. 273.

²⁸ *Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, vol. V, p. 302—303.

²⁹ Erich Weinert, *Memento Stalingrad. Frontnotizbuch. Worte als Partisanen. Aus dem Bericht über das Nationalkomitee „Freies Deutschland”*, Verlag Volk und Welt, Berlin, 1961, p. 212.

³⁰ *Dokumenten und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, Reihe III, ab. 1945, vol. I, Berlin 1959, p. 6.

unul din apelurile grupului Saefkow-Jacob-Bästlein care cerea să se formeze grupuri de rezistență „Germania liberă”³¹.

Dar cei care-și desfășurau activitatea în patrie au găsit în Programul NKFD unele elemente ce nu mai corespundeau realității istorice concrete; lozinci care nu răspundeau aspirațiilor maselor în acel moment de criză inevitabilă a regimului hitlerist și care-l făceau să apară ca insuficient de consistent pentru rezistenți și celelalte forțe dispuse, în noua conjunctură politică și militară, să se ralieze luptei contra hitlerismului. De aceea, în primăvara anului 1944 conducerea operativă a P.C.G. existentă în Germania, după o amplă dezbateră a documentelor emantate de NKFD, a găsit necesar să elaboreze un document-platformă intitulat *Wir Kommunisten und das Nationalkomitee „Freies Deutschland”* (Noi comuniștii și Comitetul național „Germania liberă”). Exemplare din acest document, sub formă de proiect, au pătruns în lagărul de la Sachsenhausen unde se afla un mare număr de activiști ai P.C.G., între care Max Reimann, Ernst Schneller, Thesen Matthias, Max Oppitz ș.a. După dezbaterăa lui de către aceștia, a fost îmbunătățit și predat lui Ernst Thälmann pentru a se obține și părerea sa. Astfel s-a ajuns la forma definitivă a documentului amintit, în care se concretiza programul de acțiune al Comitetului național „Germania liberă” și care avea să aibă o mare importanță pentru orientarea politică a antifasciștilor din Germania³².

Crearea Comitetului național „Germania liberă” a găsit un ecou deosebit printre emigranții germani din lumea întreagă. Mesaje de adeziune i-au fost trimise de Thomas Mann, Lion Feuchtwanger, Oskar Maria Graf, Alfred Bassermann și multe alte personalități proeminente. Mai mult, pe teritoriul diferitelor țări aflate în conflict cu Germania hitleristă sau în afara războiului au luat naștere grupuri ale Comitetului național „Germania liberă”, între care cel mai cunoscut a fost cel din Franța, unde a acționat sub numele de *Comitetul „Germania liberă” pentru Vest*³³.

Pentru a putea desfășura o activitate eficientă atât în armata germană cât și în rândurile prizonierilor de război din U.R.S.S., Comitetul național „Germania liberă” a inițiat crearea (11—12 septembrie 1943) a „Uniunii ofițerilor germani” (*Der Bund der deutschen Offiziere*). Luarea de poziție a celor înrolați în „Uniunea ofițerilor germani” a avut

³¹ Gerhard Nietzsche, *op. cit.*, p. 166.

³² *Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, vol. V, p. 594—598. Vezi și A. Blank, B. Lebel, *Nașa țel — svobodnaia Ghermania. Iz istorii anti-fașistskogo dvijeniiia „Svobodnaia Ghermania” (1943—1945)*, Moskva, 1969, p. 245—246.

³³ A se vedea pe larg la Florimond Bonte, *Les antifascistes allemands dans la Résistance française*, Edition sociale, Paris, 1969.

nu un simplu efect propagandistic, ci o rezonanță determinată de evoluția însăși a fronturilor, de agravarea situației materiale a celor ce susțineau frontul, de intensificarea luptei de rezistență a popoarelor, rezonanță care s-a concretizat în formarea mai multor grupuri de rezistență printre soldații Wehrmachtului din diferite țări europene (Franța, Grecia, Iugoslavia etc.)³⁴.

CREȘTEREA RÎNDURILOR REZISTENȚEI GERMANE ÎN ANII 1943—1944

În a doua parte a anului 1943 și în anul următor fenomenul opoziției antihitleriste a căpătat noi dimensiuni, care făceau ca pe fondul crizei generale ce cuprinsese cel de-al treilea Reich să se contureze din ce în ce mai clar perspectiva unei prăbușiri iminente a acestuia. Firește, la acest deznodământ final, pe lângă aportul forțelor militare ale coaliției antihitleriste conjugat cu acela al luptei popoarelor oprimate de Germania nazistă, și-a adus o contribuție și rezistența poporului german. Se poate de altfel constata după bătălia de la Stalingrad o activizare sensibilă a rezistenței nu numai în rîndurile celor ce au urmat îndemnul și programele de acțiune ale partidelor și organizațiilor profesionale ale clasei muncitoare, ci și din partea celor aparținând altor forțe sociale și politice, în special a elementelor aparținând burgheziei, tot mai mult afectate de înăbușirea completă a drepturilor și libertăților cetățenești, de asuprirea spirituală și rasială care au răscolit numeroase conștiințe din rîndul cărora n-au lipsit credincioșii catolici sau protestanți.

În acest sens, printre manifestările de dezaprobare a unor măsuri inițiate de regimul hitlerist ce afectau libertățile politice și spirituale s-au înscris cele exprimate de slujitori ai bisericii, catolice sau protestante, și încă din primele luni ale existenței regimului hitlerist. Reacția acestora avea să fie cu timpul suficient de puternică, să polarizeze o atenție specială din partea organelor represive ale regimului, impusă nu atît de forța opoziției lor ca atare, cît mai ales de rezonanța ei posibilă pe planul conștiinței poporului german la care biserica avea o aderență incontestabilă. Se poate aprecia că biserica, prin reprezentanții ei cu stare de spirit antihitleristă, a apărut nu numai cauza proprie, denunțînd măsurile aspre luate de Hitler contra ei (arestări

³⁴ Cf. Ger van Roon, *German resistance to Hitler. Count von Moltke and the Kreisau Circle*, Londra, 1971, p. 373.

de preoți, confiscări de bunuri, dizolvări de organizații, impunerea unor norme restrictive inițiativelor sale, inclusiv ordinelor religioase), ci a luat atitudine și în probleme mai generale ale regimului, condamnând arestările arbitrare, eutanasia (uciderea invalizilor și bolnavilor incurabili) sau actele prin care erau violate drepturile și libertățile generale ale individului³⁵. „Inamicii credinței creștine și ai bisericii catolice, se menționa într-o scrisoare pastorală din 20 august 1935, s-au transformat în legiune. Nu sîntem neliniștiți pentru biserica noastră. Ne facem însă multe griji pentru poporul și patria noastră... Oricine rupe aceste noțiuni de scara valorilor lor terestre... și le divinizează printr-un cult idolatrizator, acela atacă ordinea lucrurilor create și ordonate de Dumnezeu.“³⁶

Izbucnirea războiului a atenuat controversile ideologice dintre catolici sau protestanți pe de o parte și regim pe de altă parte, dar asupra bisericii au continuat să se reverse valurile persecuției naziste pentru că vocea opoziției sale n-a încetat să se facă auzită fie sub forma unor apeluri curajoase către Hitler, ca cele ale episcopului protestant Wurm care-i cerea să înceteze atît masacrele sîngeroase din țările ocupate de trupele germane cît și politica de exterminare a evreilor, fie prin intervențiile publice de denunțare a acestor atrocități și de învinuire deschisă a regimului, ca în cazul episcopului de Münster, Clemens August von Galen, care într-o pastorală din 26 iunie 1941 scria: „Nimeni n-are dreptul să ucidă un inocent în afara războiului și a cazului de legitimă apărare“, iar două luni mai tîrziu aprecia că „exterminarea sistematică a creaturilor lui Dumnezeu, infirmi și bolnavi, este o crimă monstruoasă.“³⁷. În cele din urmă episcopul a fost arestat, dar măsurile luate împotriva lui s-au limitat doar la fixarea unui domiciliu forțat.

Nu același lucru s-a întîmplat cu preoții care s-au pronunțat împotriva politicii naziste. Sub învinuirea că acordau ajutor evreilor, că îi ascundeau pe polonezii evadați din lagăre și închisori, că organizau cultul religios pentru lucrătorii din est sau difuzau scrierile episcopului von Galen, că propovăduiau defetismul și demoralizau armata, că ascultau posturi de radio străine și refuzau salutul german sute de preoți au fost arestați, închiși în lagăre ori condamnați la moarte. Istoricul vestgerman Hans Rothfels apreciază că numai în lagărul de concentrare de la Dachau au murit, între anii 1941—1945, 800 preoți catolici și

³⁵ Cf. Stefano Canzio, *Il nazismo e le chiese cristiane*, în „Il Calendario del popolo“, nr. 356 din iunie 1974, p. 4102.

³⁶ Cf. Allain Desroches, *op. cit.*, p. 82.

³⁷ *Ibidem*.

350 pastori protestanți din rîndurile mai multor națiuni, între ei 40—50% fiind germani.

Judecînd după acțiunile desfășurate, rezistența cultelor n-a vizat cucerirea unor obiective politice generale, ci s-a limitat la apărarea propriilor poziții, n-a pus în discuție natura raporturilor dintre fascism și societatea germană, ci pe aceea a relațiilor lor cu regimul hitlerist³⁸. A fost o limită pe care biserica, în virtutea naturii sale instituționale, nu putea s-o depășească, ceea ce desigur nu diminuează valoarea aportului ei la desfășurarea confruntării dintre hitlerism și forțele progresiste ale națiunii germane de-a lungul uneia din cele mai negre epoci ale istoriei sale³⁹.

De o apreciere similară trebuie să se bucure în perspectiva istoriei și aportul forțelor antifasciste recrutate din rîndurile burgheziei, chiar dacă viziunea lor conservatoare în ceea ce privește viitorul Germaniei, teama organică față de masele populare, de alternativa opțiunii acestora pentru un regim politic nou, care să aibă la bază alte structuri economico-sociale, le-a împiedicat să se apropie de tactica cea mai adecvată a luptei contra lui Hitler — aceea a frontului unic național. Nepuțindu-se apropia de adversarii ireductibili ai nazismului, „personificați” de clasa muncitoare, intelectualitatea progresistă și alte cîteva elemente cu vederi democratice, opoziția burghezo-conservatoare și-a redus acțiunea la formularea unor proiecte politice care vizau necesitatea răsturnării stării de lucruri existente prin eliminarea lui Hitler și asigurarea unei dezvoltări istorice a țării pe temeiul aceluiași structuri social-economice. Instrumentul de care urmau a se servi, singurul de altfel, după concepția lor îngustă, era armata, dar o fisură în rîndurile acesteia n-a putut apare decît în 1938, cînd, așa cum s-a menționat deja, încercarea de opoziție polarizată în jurul generalului Ludwig von Beck și a altor personalități militare și politice a eșuat înainte de a se contura ca atare. După terminarea campaniei poloneze și mai ales după căderea Franței, opoziția burgheză s-a repus în mișcare, dar un apel către armată îmbătată de succesul obținut atît de ușor nu era posibil. De aceea privirile au fost îndreptate spre Anglia, care, după părerile opoziției burgheze germane, ar fi urmat să aibă un rol important în acordarea sprijinului necesar înlăturării lui Hitler și rezolvării problemelor europene generate de declanșarea războiului. La Berna, Stockholm și Roma (prin Vatican) emisari ai opoziției — Hans Schoenfeld, membru al Biroului pentru relații externe al Bisericii evanghelice germane, și Dietrich Bonhoefer, exconsilierul de ambasadă Theo Kordt, fostul cancelar Wirth sau

³⁸ Cf. Enzo Collotti, *op. cit.*, p. 275, 279.

³⁹ Pentru rezistența clerului a se vedea pe larg lucrarea lui J. S. Conway, *The nazi persecution of the churches 1933—1945*, London, 1968.

dr. Josef Müller — au reușit să contacteze guvernul englez, chiar să poarte tratative cu delegați oficiali ai acestuia, dar rezultatele au fost practic fără efect întrucât o răsturnare a lui Hitler nu era posibilă⁴⁰. Anthony Eden, într-o scrisoare către episcopul de Chichester prin care s-a reluat în 1942 contactul, amintit deja mai sus, preciza: „Eu îmi dau seama de pericolele și greutățile la care este expusă opoziția în Germania, dar au dat semne atât de mici despre existența lor și au arătat atât de puțin pînă acum că ar fi dispuși să urmeze exemplul popoarelor oprimare ale Europei în înfruntarea riscurilor și să întreprindă pași activi pentru a se opune și a răsturna dominația nazistă a teroarei, încît eu nu văd cum am putea să-i ajutăm“⁴¹.

După intrarea în război a S.U.A. și U.R.S.S. speranța opoziției burgheze într-un ajutor din partea aliaților occidentali avea să fie și mai greu de împlinit în condițiile reclamate de exponenții ei cei mai cunoscuți, ca Ulrich von Hassel sau Carl Goerdeler, pentru că puterile aliate aveau să ceară capitularea necondiționată și apoi ocuparea Germaniei, o idee cristalizată încă în 1942.

Mai semnificativă pentru imaginea rezistenței cercurilor democratice ale burgheziei a fost acțiunea tineretului studios din München constituit în grupul condus de frații Scholl (Hans student în medicină și Sophie studentă la biologie) și aflat sub înrîurirea morală a profesorului de filozofie Kurt Huber. Membrii acestui grup, cunoscut sub numele de „Trandafirul alb“ („Die weisse Rose“), atribuit după titlul unei foi volante publicate clandestin, au început a răspîndi pe străzile capitalei bavareze manifeste antihitleriste încă din vara anului 1942. În ianuarie—februarie 1943 la München și în alte orașe au împrăștiat circa 7 000 de afișe antifasciste iar prin poștă alte 4 000⁴². Într-unul din aceste manifeste ei scriau că „Hitler duce Germania la pieire. Este o certitudine matematică. El nu poate câștiga războiul; el nu face decît să-l prelungească inutil. Greșelile sale și ale complicilor săi au depășit orice limită! Trebuie să rezistăm... înainte ca tineretul german să nu fie jertfa demenței unui monstru!“⁴³. Iar în ultimul din manifestele răspîndite, care purta, ca și cele anterioare, însemnul simbolic al trandafirului alb, frații Scholl redactaseră acest text de-a dreptul emoționant: „Cine a numărat morții? Hitler sau Goebbels? Desigur, nici

⁴⁰ Vezi E. Watt, *Les Alliés et la Résistance allemande (1939—1944)*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, octombrie 1959, p. 72 și urm.; „Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte“, octombrie 1957, p. 378 și urm.

⁴¹ Cf. Helmut Krausnik și Hermann Graml, *Les Alliés et la Résistance allemande*, în *European resistance movements 1939—45*, p. 546.

⁴² *Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, vol. V, p. 342.

⁴³ Inge Scholl, *Die weisse Rose*, Hanau, 1953, p. 95.

unul dintre ei. Mii de oameni cad zilnic în Rusia. Este era secerișului și marele secerător, înarmat cu nebunia sa, străbate lanurile de grâu copt... Doliul este peste tot și nu mai există nimic care să usuce lacrimile mamei, soției, copilului... Noi trebuie să combatem răul acolo unde este, adică în puterea lui Hitler“⁴⁴.

În timp ce răsplineau manifestul care conținea cuvintele de mai sus, frații Scholl au fost văzuți și denunțați Gestapoului. O descindere în cartierul Universității müncheneze s-a soldat cu arestarea lor și a altor tovarăși de acțiune. Au fost condamnați la moarte împreună cu profesorul Kurt Huber.

„MIȘCAREA DE LA 20 IULIE 1944“

Pe măsură ce fronturile germane cădeau unul câte unul iar perspectiva prăbușirii celui de-al III-lea Reich se contura cu tot mai multă claritate, opoziția burgheză a ajuns să inițieze în iulie 1944 cea mai importantă acțiune a ei cunoscută astăzi în istoriografie sub numele de „Mișcarea de la 20 iulie 1944“ sau „Grupul 20 iulie“. Ea a apărut ca o continuare a intențiilor anterioare ale opoziției burgheze de a scăpa de Hitler, intenții care, după înfrîngerea de la Stalingrad, au găsit un teren mai propice în stările de spirit ce au pus stăpînire pe o parte a corpului de generali și ofițeri superiori din armată. Grupul care a inițiat acțiunea, e adevărat foarte eterogen atît ca proveniență socială cît și ca viziune politică, a putut s-o finalizeze în condițiile crizei profunde ce cuprinsese Reichul hitlerist și îndeosebi cadrele superioare ale Wehrmachtului, întrucît fără sprijinul pe care l-a oferit armata, evenimentele de la 20 iulie n-ar fi putut avea loc. Firele mișcării au fost însă mult mai diversificate, legăturile celor ce au dirijat nemijlocit acțiunea de suprimare a fîhrerului prelungindu-se pînă la organizații de rezistență ale clasei muncitoare, ca în cazul grupului Saefkow-Jacob-Bästlein care nu numai că a cunoscut planurile „grupului 20 iulie“ dar, ca urmare a atentatului, a fost și el supus represiunilor aspre întreprinse de Gestapo.

Se știe că animatorul și organizatorul principal al atentatului contra lui Hitler a fost colonelul Claus Schenck conte de Stauffenberg, pe atunci șef de stat major al armatei de rezervă cantonată pe teritoriul Germaniei. Acesta preluase de la generalul von Treschkow toate planurile de pregătire a complotului, codificat sub numele de „Walkyria“, și, în ultimă instanță, și-a asumat el însuși sarcina eliminării fizice a lui Hitler și a

⁴⁴ *Ibidem*, p. 106.

altor colaboratori intimi, în special a lui Himmler și Goebbels. Prilejul întâlnirii cu führerul l-a constituit invitarea sa la Rastenburg pentru a-l informa despre situația ultimelor mobilizări, unde a și ajuns în ziua de 20 iulie la ora fixată, având într-o servietă o bombă cu explozie întârziată. Consfătuirea n-a avut loc în adăpostul Cartierului General al führerului, ci într-o baracă; explozia s-a produs la orele 12,50, dar Hitler a rămas în viață, suferind doar răni ușoare și arsuri fără efecte grave.

Conform planului, prima parte a acțiunii se realizase și nu din vina promotorului ei principal nu fusese o reușită. Partea a doua, de fapt cea esențială pentru atingerea scopului vizat, respectiv lansarea semnalului convențional „Walkyria“, ocuparea pozițiilor cheie din Berlin, în special postul de radio și cartierul guvernamental, nu s-a putut întâmpla. La astfel de măsuri s-a trecut numai după sosirea lui Stauffenberg de la Rastenburg, dar, între timp, căpeteniile fasciste își reveniseră din deruta inițială, trecând la măsuri ferme pentru zdrobirea complotului. În plus, o serie de generali și ofițeri pe care se conta în desfășurarea „revoluției de palat“, aflând că Hitler a scăpat cu viață, au refuzat să se supună complotiștilor ori să treacă la fapte în mod hotărât, paralizând și mai mult acțiunea.

Represiunea a fost sîngeroasă. Unii dintre participanții la complot, ca generalul Beck, s-au sinucis, alții, între care von Stauffenberg, generalii Olbricht și von Haefen, au fost executați în aceeași seară. Au urmat o anchetă riguroasă din partea Gestapoului și o reprimare care i-a atins nu numai pe autorii sau complicii presupuși ai atentatului, dar și pe rudele acestora, în unele cazuri foarte depărtate, și chiar persoane omonime cu prețișii criminali. De o soartă mai bună nu s-au bucurat nici cadrele militare de la Paris care aderaseră la acțiunea „Walkyria“, în frunte cu generalul Heinrich van Stülpnagel, care, chemat la Berlin, s-a sinucis⁴⁵. După unele date, numărul celor arestați sub acuzația de participare la complot s-a ridicat la 7 000, dintre care aproximativ 5 000 au fost executați. În cursul acestor represii, forțele organizate ale rezistenței, inclusiv cea autentic populară, au fost practic nimicite, astfel că la terminarea războiului capacitatea lor de acțiune avea să fie cu adevărat foarte redusă, ceea ce a făcut ca eliberarea țării de fascism să fie îndeplinită de armatele aliate.

Eșecul dureros al evenimentelor din iulie 1944, cu repercusiuni atât de grave în special pentru rezistența populară germană, a generat numeroase încercări de explicare, unele cu o evidentă tentă apologetică la adresa generalilor, pe seama cărora se pune întreaga acțiune. Realitatea

⁴⁵ Cf. D. Melnikov, *Complot împotriva lui Hitler*, Editura politică, București, 1963; Gert Buchheit *Le complot des généraux contre Hitler*, Paris, 1967, p. 219—309.

însă ne obligă să reținem nu numai aportul incontestabil al înalților exponenți ai Wehrmachtului la organizarea și desfășurarea evenimentelor menționate, dar și tributul greu al ambiguității, al orizontului lor politic limitat. Mulți generali au aderat la această inițiativă nu din convingerea că trebuie doborât regimul hitlerist, ci din dorința de a scăpa de răspunderea pentru dezastrul către care se îndrepta țara, ceea ce a făcut ca unii dintre ei, la vestea că Hitler a scăpat cu viață, să se dezică repede de angajamentul asumat și să se reîncoloneze în cohorta militară nazistă, reafirmându-și loialitatea față de fűhrer.

Pe de altă parte, cadrele militare, ca de altfel opoziția burgheză conservatoare în ansamblul ei, nu puteau să depășească limitele inevitabile ale concepțiilor politice de care erau călăuzite. În special teama de masele populare, de eventualitatea irumperii forței acestora pe scena istorică a Germaniei postbelice împiedica acumularea unui spor de realism politic și făcea loc indeciziei, șovăielii, împingea în mod inevitabil lupta către acțiuni menite a afecta doar sferele înalte ale regimului și nu elementele de structură ale acestuia.

Nu mai puțin nociv s-a dovedit a fi anticomunismul care marca gândirea oamenilor lui „20 iulie“, cu excepția lui von Stauffenberg și a altor câtorva membri ai grupului, și care îi împiedica să opteze pe plan intern pentru o ruptură radicală cu regimul național-socialist, pentru eliminarea oricăror forme autoritariste în favoarea unui regim cu adevărat democratic, iar în politica externă îi împingea pe calea încercărilor de obținere a unei păci separate cu aliații occidentali.

Carențe mari punea în lumină politica externă pe care se angaja s-o promoveze guvernul ce ar fi rezultat din lovitura de stat de la 20 iulie 1944, condus de Carl Goerdeler și pe care urma s-o dirijeze nemijlocit fostul ambasador al Germaniei naziste la Roma, Ulrich von Hassel. Pacea care urma să se încheie după curmarea ostilităților militare trebuia să mențină în Europa „o Germanie sănătoasă și viabilă, ca o contrapondere indispensabilă față de Rusia bolșevică“⁴⁶. În consecință, Anschlussul era în continuare o necesitate. Și dacă se renunța în cele din urmă la Alsacia și Lorena, vizate în planurile inițiale ale lui Ulrich von Hassel ca părți componente ale Germaniei Mari, la răsărit se cerea extinderea graniței pînă la configurația existentă în 1914, cîropindu-se din nou teritoriile care, prin pacea de la Versailles, reveniseră poporului polonez. Și ca să fie un program „complet“ se exprima totodată intenția de a se redeschide și problema coloniilor germane⁴⁷.

⁴⁶ Ulrich von Hassel, *Vom anderen Deutschland*, Zürich, 1947, p. 372.

⁴⁷ O prezentare detaliată a acestei probleme a se vedea la Hermann Graml, *Die aussenpolitischen Vorstellungen des deutschen Widerstandes*, în *Der deutsche Widerstand gegen Hitler*, Verlag Kiepenheuer & Witsch, Köln-Berlin 1966, p. 15—22.

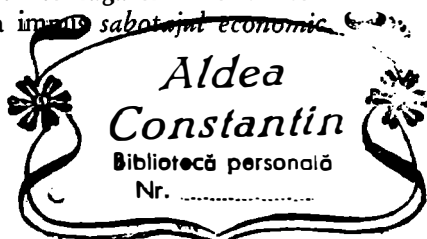
Sigur că aceste limite tipice pentru fizionomia politică a lui Carl Goerdeler, Ulrich von Hassel, Trott zu Solz, Ludwig von Beck, comune din multe puncte de vedere și celor aparținând cercului de la Kreisau, lui James von Moltke însuși, au grevat asupra concepției politice a „grupului 20 iulie“, chiar dacă mulți alții, și în special Claus von Stauffenberg, nu le împărtășeau. Prin natura lor ele au impietat vizibil cursul evenimentelor în care s-au angajat, dar la deznodământul cunoscut au concurat și alți factori, generați de o realitate istorică mult mai complexă. Cu toate acestea, merită să se sublinieze faptul de necontestat că gestul oamenilor de la 20 iulie 1944, miile de sacrificii supreme care au încununat această inițiativă au adăugat o pagină plină de dramatism la zbuciumata istorie a luptei contra fascismului.

REZISTENȚA ÎN LAGĂRELE DE CONCENTRARE

Rezistența antihitleristă s-a făcut simțită și în lagărele de concentrare, deși condițiile în care se putea acționa erau extrem de grele. Protagonisti au fost comuniștii, o parte a social-democraților, sindicaliștii germani — adică cei care au populat inițial cumpletele infernuri ale morții. Lor li s-au adăugat o parte a preoților, iar apoi evreii. Când a început expansiunea nazistă, cuprinzând treptat toată Europa, formele posibile de rezistență în lagăre au fost adoptate și de reprezentanții națiunilor aflate în conflict cu Germania nazistă (austrieci, cehi, polonezi, iugoslavi, francezi, belgieni, olandezi, sovietici, români etc.).

Inițiativa organizării a aparținut comuniștilor germani, care au dat naștere nucleelor de rezistență încă în perioada inițială deportărilor în lagăre. Lor li s-au alăturat treptat oameni de diferite convingeri și care aparțineau diferitelor națiuni. Pe măsură ce a crescut ponderea deținuților din țările ocupate, au luat naștere *Comitete internaționale*, alcătuite din cîte un *nucleu central*, mai restrîns, și din *grupuri*, care, inițial, au avut o existență de sine stătătoare, dar cu timpul au reușit să-și detecteze reciproc prezența iar apoi să stabilească legături între ele. De cele mai multe ori aceste grupuri s-au constituit pe naționalități, avînd conduceri clandestine din care făceau parte oamenii cei mai hotărîți. Contactele dintre ele au fost în majoritatea cazurilor mediate de rezistenții germani, care, cu timpul, au reușit să se introducă în posturi de *Kapo*, ajungînd astfel să-și exercite cu un plus de ușurință sarcinile asumate.

Formele de rezistență, în condițiile specifice lagărelor de concentrare, au fost și ele diverse. Pe prim plan s-a impus *sabotajul economic*.

În timpul muncii deținuții se străduiau să acționeze astfel încât, fără să riște a fi totdeauna pedepsiți, să lucreze cât mai puțin posibil. Și aceasta în pofida îndemnurilor „stăruitoare” din partea unor deținuți *Kapo*, care îi făceau pe SS-iștii supraveghetori să creadă nu o dată că realmente se îngrijesc de intensificarea muncii. La Dachau, de pildă, când s-a inițiat construirea crematoriului, denumit de SS-iști *Baracke X*, conducerea politică a rezistenței a chemat la sabotaj comandoul deținuților însărcinat cu această acțiune, al cărui *Kapo* era Karl Wagner din Stuttgart. Acesta a reușit să trăgăneze lucrările în așa măsură încât termenul fixat n-a putut fi respectat. În plus, camera de gazare cu care a fost completat crematoriul n-a ajuns să funcționeze niciodată ca urmare a sabotajului inițiat de comandoul „Montaj și reparații”⁴⁸.

Ajutorarea oamenilor în suferință, cu precădere a celor nou sosiți în lagăre după călătoriile istovitoare și cărora li se cerea un mare efort și o capacitate morală deosebită pentru adaptarea la condițiile extrem de grele ale vieții între gardurile de sîrmă ghimpată, a fost poate cea mai concretă formă de solidaritate, cel mai important element al rezistenței. A fost suportul nobil al coeziunii umane în lupta pentru supraviețuire, pentru salvarea în fața deteriorării treptate a optimismului, a încrederii că aceste bestiale creații ale nazismului, aceste imense mașinării de tortură fizică sau psihică a oamenilor însetați de libertate nu vor putea răpune pe toți cei care au ajuns să intre pe porțile lor.

S-au făcut importante eforturi pentru denunțarea în fața opiniei publice mondiale a regimului de teroare din lagăre. Astfel, preotul franciscan Karl Mangold a reușit să întocmească o listă a clericilor și protestanților închiși la Dachau, pe care a reușit s-o trimită afară din lagăr însoțită de o scrisoare în limba latină. Ambele documente au fost aduse la cunoștința opiniei publice prin postul de radio al Vaticanului și „*Osservatore romano*”. Tot așa, Hans Carls din Wuppertal, prin câteva rapoarte, a făcut cunoscute barbarele experiențe medicale pentru care erau folosiți deținuții din lagăre.

Salvarea unor deținuți condamnați la deportare în lagăre, ceea ce în marea majoritate a cazurilor echivala cu dispariția fizică, sau la moarte a fost o preocupare permanentă pentru rezistența organizată în lagăre. Pe unii reușeau să-i ascundă în Revier-uri (punctele sanitare ale lagărelor) sau pur și simplu prin substituirea numelor lor cu ale altora care erau plecați sau decedați. În această acțiune rezistența din lagăre s-a bucurat de ajutorul rezistențelor din afară, detașându-se din

⁴⁸ Paul Berben, *Istoria lagărului de concentrare de la Dachau 1933—1945*, Editura politică, București, 1974, p. 274.

acest punct de vedere activitatea *Uniunii muncii pentru pace și libertate*, avându-l în frunte pe muncitorul electrician Werner Scharff⁴⁹.

N-au fost puține cazurile cînd unii deținuți din lagăre și-au sacrificat viața pentru ca să poată fi salvată viața altora. Este bine cunoscut astăzi spiritul de solidaritate care a ieșit în evidență cu prilejul asasinării la Dachau în ziua de 4 septembrie 1944 a 92 de ofițeri sovietici. S-a aflat de această execuție cu o zi înainte. Comitetul internațional a hotărît ca nici un comando de lucru să nu iasă la muncă. Cuvîntul de ordine a fost lansat în dimineața cînd s-a dat semnalul „Formați comandourile de lucru!”. Nimeni nu s-a mișcat. Repetarea semnalului s-a soldat cu același rezultat. 22 000 de deținuți erau amenințați de focul ucigător al mitralierelor postate în turnurile de pază. Pentru a evita masacrul, devenit inevitabil, locotenent-colonelul Tarasov a ieșit din rîndul celor condamnați la moarte, spunînd: „Ieșiți, tovarăși! Noi vom muri cum am trăit, luptînd pentru U.R.S.S. ! Adio, tovarăși, ieșiți!”⁵⁰

În sfîrșit, cînd momentul eliberării s-a apropiat odată cu înaintarea armatelor aliate pe teritoriul Germaniei, deținuții din lagăre s-au constituit în *grupe de luptă*. Ele trebuiau, întîi de toate, să evite provocările SS-iste și, mai ales, să fie în măsură a se opune cu forța SS-iștilor la momentul oportun. Cînd au sosit, armatele aliate i-au găsit pe deținuții din unele lagăre în plină acțiune pentru eliberare, îndeosebi la Buchenwald. Era ultimul pas pe calea luptei pentru recîștigarea libertății.

După cum se știe, cel de-al treilea Reich nu s-a prăbușit sub loviturile forțelor interne, ci ca urmare a înfrîngerii militare. Rezistența germană, cu particularitățile sale specifice, n-a putut, prin forța lucrurilor, să-și aducă o contribuție mai mare la scurtarea războiului, n-a putut provoca lovituri mai puternice potențialului militar al Germaniei sau coeziunii morale a regimului nazist. Ea a mobilizat însă în interiorul țării un enorm aparat polițienesc, care altfel ar fi avut altă destinație. Iar în ultimele săptămîni ale existenței Reichului hitlerist au putut apare din inițiativa organizațiilor ilegale ale rezistenței acțiuni pentru răsturnarea administrației naziste. La München, de exemplu, o asemenea organizație, „Mișcarea de eliberare a Bavariei“, condusă de Leiling și Gerngross, a făcut ca orașul să fie ocupat fără obstacole de către trupele americane. Și la Dachau, sub impulsul unei proclamații lansate de această organizație prin postul de radio München, forțele rezistenței au dezarmat un detașament al „Tineretului hitlerist“, au ocupat pentru moment reșe-

⁴⁹ Cf. Lucien Steinberg, *op. cit.*, p. 83—84.

⁵⁰ Paul Berben, *op. cit.*, p. 273.

dința administrației orașului, dar au fost înfrînte de trupe SS. Astfel, deși sensibil slăbită, rezistența germană mai găsea resurse pentru a-și manifesta, într-un fel sau altul, prezența și a-și consolida rîndurile pentru dezvoltarea acțiunilor politice ulterioare menite a realiza, în condițiile regimului de ocupație militară aliată, programul luptei anti-fasciste, al democratizării aparatului de stat, al dezvoltării poporului german pe calea progresului și civilizației, al păcii și cooperării cu celelalte popoare.

ROMÂNIA ȘI REZISTENȚA POPOARELOR DIN EUROPA OCCIDENTALĂ ȘI NORDICĂ ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

dr. GHEORGHE UNC

Între poporul român și popoarele din Europa occidentală și nordică s-au statornicit de-a lungul vremurilor relații de stimă și prietenie. În anii primului război mondial, România s-a situat alături de alte țări ale Europei occidentale, ca Franța, Anglia, Italia, Belgia, Luxemburg, luptând în comun împotriva Germaniei și aliaților ei.

În perioada interbelică, România, în relațiile sale externe, a promovat o politică de apropiere de Franța și Anglia, de toate țările europene, interesate de menținerea și consolidarea păcii și statu-quo-ului teritorial de după primul război mondial. Militând pentru apropierea României de Franța și Anglia, opinia publică democratică din țara noastră, elementele lucide ale diplomației românești au criticat, în același timp, politica cercurilor guvernante ale celor două mari puteri occidentale de cedare în fața hitlerismului, de conciliere a propriilor lor interese cu cele ale Germaniei naziste prin sacrificarea intereselor vitale ale țărilor mici și mijlocii.

Pornind de la legăturile tradiționale de prietenie dintre România și țările Europei occidentale, poporul român a primit cu profundă indignare și îngrijorare vestea cuceririi de către Germania hitleristă a Danemarcei, Norvegiei, Olandei, Belgiei, Luxemburgului și, mai apoi, a înfrângerii Franței. Dar popoarele țărilor respective, la fel ca toate celelalte popoare aflate sub ocupația sau „tutela” puterilor fasciste, nu au acceptat dominația străină, angajându-se într-o amplă și îndelungată luptă de eliberare. Poporul român, care el însuși căzuse sub dominația fascistă și ducea o puternică luptă de eliberare, recepta cu satisfacție succesele dobândite an de an în mișcarea de rezistență de către forțele patriotice din țările aparținând Europei occidentale și nordice aflate sub ocupația Germaniei hitleriste. Știrile despre aceste succese au fost

aduse la cunoștința poporului român de către publicistica comunistă și patriotică din țara noastră și prin intermediul postului de radio „România liberă”¹.

INVADAREA ȚĂRILOR DIN EUROPA OCCIDENTALĂ ȘI NORDICĂ ȘI OPINIA PUBLICĂ DIN ROMÂNIA

Al doilea război mondial, declanșat prin atacarea la 1 septembrie 1939 a Poloniei de către Germania hitleristă, a avut de la început un caracter just, de apărare din partea popoarelor și statelor care au ridicat armele contra agresorului fascist, dușmanul principal al libertății și ființei lor naționale.

După cucerirea Poloniei, mașina de război nazistă și-a îndreptat ofensiva spre vest. Până la 9 aprilie 1940, când trupele germane au invadat Danemarca, deci timp de aproape o jumătate de an, „pe frontul terestru din vestul Europei a fost liniște relativă, operațiile militare reducându-se la acțiuni de patrulare”². Acțiunile pe mare au căpătat însă o amploare crescândă³. Era perioada intrată în istorie sub denumirea „războiului ciudat”.

O serie de state mici și mijlocii europene care la începutul celui de-al doilea război mondial s-au proclamat sau reproclamat neutre, ca România, Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda ș.a., pornind de la pozițiile și interesele lor nerevizioniste, au mizat pe victoria taberei anglo-franceze împotriva Germaniei.

Spre marea lor îngrijorare, balanța succeselor militare începea să se încline mai mult de partea hitlerismului. Pentru a-și crea condiții favorabile în vederea acțiunilor militare împotriva Angliei și Franței, trupele hitleriste au invadat la 9 aprilie 1940 Danemarca și Norvegia, încălcând cu brutalitate neutralitatea proclamată de guvernele acestor țări. Poporul norvegian s-a ridicat cu arma în mână împotriva agresorilor.

Ocuparea celor două state scandinave de către hitleriști a stârnit mânia și îngrijorarea poporului român. Sesizând acest fapt, ministrul

¹ Despre ecoul în România a mișcării de rezistență din Europa centrală și de sud-est vezi studiul lui Gh. Zaharia: „România și rezistența popoarelor din centrul și sud-estul Europei în preajma și în timpul celui de-al doilea război mondial”, în *Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial 1938—1945*, vol. 1, Editura Militară, 1973.

² *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, ediția a 2-a, Editura politică, București, 1974, p. 88.

³ *Ibidem*, p. 90.

Italiai la București, Chigi, comunica la Roma lui Ciano, ministru de externe, că „știrile cu privire la acțiunea Germaniei în Danemarca și Norvegia au produs o puternică impresie și chiar consternare în rîndul opiniei publice românești. Dealtfel, după cum este și natural, soarta țărilor scandinave este asemănătoare cu acel viitor nesigur, rezervat probabil și acestei țări“⁴.

Opinia publică democratică din România înfierînd invadarea Danemarcei și Norvegiei de către trupele naziste și-a manifestat simpatia față de cele două popoare căzute jertfă poftelor anexioniste hitleriste. Gazeta „Lumea nouă“ a publicat proclamația guvernului norvegian, în care se spunea printre altele: „Germanii au invadat țara noastră cu bombe și alte mijloace de distrugere, dezlănțuind atacuri împotriva drepturilor unui popor mic a cărui unică dorință era de a trăi în pace. Guvernul norvegian este convins că întreaga lume civilizată condamnă acest act de violență și mai ales că poporul norvegian este gata să închine toate eforturile sale luptei de restaurare a libertății și independenței, suprimată de o putere străină“⁵. Aceeași gazetă informa pe cititori despre situația Danemarcei în momentul ocupării sale⁶.

Lupta curajoasă a poporului norvegian a fost salutăată și urmărită cu multă simpatie de opinia publică românească. Sub titlul „Un exemplu: Norvegia“, Tudor Andreiescu scria în gazeta „Azi“ următoarele: „Exemplul Norvegiei este înălțător și constituie o lecție de politică internațională. Și această lecție începe așa: neutralitate desăvîrșită, cît timp libertatea țării este respectată, și lupta pe viață și pe moarte din clipa în care această libertate este nesocotită“⁷. Timp de două luni, poporul norvegian, sprijinit de corpul expediționar anglo-francez, a luptat cu vitejie împotriva forțelor superioare ale inamicului. Această dîrză rezistență a fost posibilă, constata gazeta mai sus enunțată, deoarece în Norvegia s-a reușit să se constituie o uniune națională între popor și conducătorii săi. Și acest exemplu trebuie reținut, sublinia în continuare gazeta; întrucît „popoarele care de la șeful de stat pînă la cel mai umil cetățean formează un singur bloc nu pot fi doborîte prea ușor“⁸.

Unitatea de acțiune și luptă a poporului norvegian a fost totuși destrămată de către Vidkun Quisling, conducător al fasciștilor din Norvegia, șeful coloanei a V-a a naziștilor în această țară. Publicistica

⁴ Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938—1940)*, Editura politică, București, 1970, p. 353.

⁵ „Lumea nouă“ din 21 aprilie 1940.

⁶ Ibidem.

⁷ „Azi“ din 21 aprilie 1940.

⁸ „Azi“ din 16 iunie 1940.

românească de stînga, în articole ca „Cine e Quisling“, „Calul troian“ ș.a., a demascat figura odioasă a căpeteniei fasciste, dezvăluind acțiunea sa trădătoare în Norvegia. V. Quisling — scria o gazetă a vremii — n-a izbutit să aibă nici o rezonanță în opinia publică norvegiană. În ultimele alegeri parlamentare, partidul fascistilor a obținut abia 26 000 de voturi, „fără a putea trimite vreun reprezentant în parlament“.⁹

În campania de solidaritate a poporului român cu cele două popoare nordice, victime ale agresiunii naziste, o deosebită energie au manifestat-o social-democrații din țara noastră. Și nu întâmplător. În perioada interbelică și la începutul războiului la cîrma Norvegiei și Danemarcei s-au aflat guverne social-democrate sau de coaliție la care participau și partidele respective. În numerele sale, gazeta social-democrată „Lumea nouă“ aducea calde elogii popoarelor norvegian și danez, mișcării muncitorești din cele două țări și conducătorilor ei. În articolul „Mișcarea muncitorimei din Norvegia“, semnat de E. Pietraru, se arăta : „Nu putem urmări tragicile evenimente prin care trece pașnicul și demnul popor norvegian, fără să ne gîndim și la mișcarea lui muncitorească“. Trecînd în revistă bogatele tradiții de luptă ale clasei muncitoare norvegiene, autorul, în virtutea apartenenței sale politice, insistă asupra rolului social-democrației, care „s-a arătat mai puțin reformistă, mai intransigentă ca de obicei“. El își exprimă convingerea că, indiferent de rezultatul momentan al războiului, pînă la urmă poporul norvegian își va recuceri nu numai libertatea națională, dar această luptă „îl va pregăti și mai mult sufletește pentru eliberarea socială“¹⁰.

Nici nu se încheiase campania din Norvegia, cînd, la 10 mai 1940, Germania hitleristă a atacat Olanda, Belgia și Luxemburgul, încălcînd în mod samavolnic neutralitatea acestor țări. În România, opinia publică democratică și-a manifestat simpatia față de lupta popoarelor respective, luptă inegală și cu puțini șorți de izbîndă. Chiar în zilele cînd Germania hitleristă trecea „prin foc și pară“ Țările de Jos, poporul român își aniversa, în condiții sumbre, cel de-al 63-lea an de la cucerirea independenței. Consemnînd această sărbătoare, presa democratică din România sublinia necesitatea ca întregul popor român să se unească pentru a putea riposta unei eventuale invazii străine, manifestîndu-și, în același timp, solidaritatea cu popoarele care își pierduseră sau erau în primejdie de a-și pierde independența. De ziua sărbătorii sale — scria gazeta „Azi“ — „poporul român lansează un strigăt de înfrățire către toate popoarele lumii, trimite un mesagiu de raliere tuturor neamurilor

⁹ „Lumea nouă“ din 21 aprilie 1940.

¹⁰ Ibidem, din 19 mai 1940.

care luptă pentru apărarea sau pentru cucerirea libertății lor, șoptește o vorbă de alinare și încurajare tuturor națiunilor care trăiesc sub stăpânire străină¹¹. Presa de stînga din țara noastră a publicat o suită de articole elogioase cu privire la Belgia, Olanda și Luxemburg, informîndu-și pe larg cititorii asupra istoriei acestor popoare, asupra formelor lor democratice de guvernămînt, asupra virtuților populațiilor respective, asupra curajului lor de a înfrunta cea mai formidabilă mașină de război cunoscută pînă atunci. În același timp, publicistica democratică a înfierat „războiul fulger” declanșat de Germania împotriva acestor țări, cu întreg cortegiul său de cruzimi și brutalități. În articolul „Cruzimile războiului”, semnat de I. Bunescu în coloanele gazetei „Lumea nouă”, se constata: „După patru zile de «război fulger» în mica Olandă rezultatul a fost: zeci de mii de soldați morți și mii de victime în rîndurile populației civile, un oraș întreg — Rotterdam — prefăcut în ruine. După 18 zile de rezistență, Belgia hotărăște să suspende ostilitățile pe teritoriul ei; zeci de mii de ființe au primit moartea pe cîmpiile de luptă”¹². Toate aceste date vin să confirme concluzia autorului acestui articol că „războiul fulger” purtat de naziști se caracteriza printr-o cruzime și brutalitate nemaicunoscute pînă atunci în istoria războaielor.

Cu multă amărăciune a primit poporul român vestea capitulării Franței. Ziua de 17 iunie 1940, cînd mareșalul Pétain (care îl succedase la conducerea guvernului francez pe Paul Reynaud) a cerut armistițiu, a fost și pentru poporul român, pentru forțele sale democratice, o zi sumbră. Poporul român, care-și concepusese securitatea pe alianța tradițională cu Franța și Anglia, s-a văzut deodată singur, complet izolat, în fața statelor fasciste agresoare. „Prăbușirea militară a Franței și retragerea armatelor engleze de pe continent în vara anului 1940 — arată Lucrețiu Pătrășcanu — au distrus întregul sistem de alianțe și garanții care legau România de țările antirevizioniste din apus. De acolo nu mai era de așteptat, cel puțin pentru un oarecare timp, nici un fel de sprijin efectiv”¹³.

Deși amenințarea Germaniei hitleriste la adresa României era de acum frontală și insolentă, poporul român și forțele sale cele mai avansate au găsit resurse suficiente pentru a-și manifesta simpatia și compasiunea față de poporul francez care își pierduse bunul cel mai de preț — independența și suveranitatea. În zilele respective, presa democratică din România a publicat o suită de articole în care se exprimau dragostea și atașamentul poporului român față de poporul francez, se evocau legăturile de prietenie și solidaritate statornicite între ele de-a

¹¹ „Azi” din 12 mai 1940.

¹² „Lumea nouă” din 16 iunie 1940.

¹³ L. Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, Editura politică, București, 1973, p. 185.

lungul veacurilor. Alte articole constatau loviturile primite de forțele democratice din Europa și de pretutindeni prin înfrîngerea militară a poporului francez, exprimîndu-se, în același timp, încrederea poporului român în marile resurse ale poporului francez de a-și recuceri libertatea națională. N-au lipsit nici articole ce analizau cauzele care au concurat la capitularea Franței.

În articolul „Înfrîngerea militară a Franței“, publicat în „Lumea nouă“ sub semnătura lui C. Titel-Petrescu, se arăta: „Ceasurile dramatice pe care le trăiește astăzi Franța învinsă și Europa democrată nu găsesc o asemănare în toată istoria omenirii. Durerea prăbușirii militare a Franței e resimțită pretutindeni, de toate spiritele ce știu ce a reprezentat Franța eternă pentru ideile de libertate și progres“. Evocînd unele episoade din istoria legăturilor tradiționale de prietenie româno-franceze, articolul evidențiază sprijinul acordat României de către Franța în timpul unirii Principatelor Române în 1859 și, mai apoi, în 1918, în anul „realizării visului secular al neamului nostru“, desăvîrșirea unității naționale a statului român. „Iată de ce sîntem îndurerați cînd vedem biruit poporul care a îndrumat omenirea spre dezrobire și progres“¹⁴.

Calde cuvinte de simpatie la adresa poporului francez și de încredere în viitorul său luminos au fost inserate în publicația democratică „Azi“. Sub titlul „Națiunile învinse nu pier“, gazeta menționată scria următoarele: „Este o lege a istoriei pe care conducătorii de state o uită la momentele de glorie sau de prăbușire, că națiunile învinse nu pier... Națiunea franceză, care a dăruit omenirii atîtea genii, nu va pieri... Nimeni nu este învins decît pentru o bucată de timp... Să ne uităm prin paginile vechilor manuale de istorie. Ceea ce s-a dovedit de secole și milenii mai rămîne valabil“¹⁵. Aceeași gazetă se oprește și asupra factorilor care au contribuit la defectiunea armatei franceze. Unul dintre aceștia a constatat în neglijarea înarmării moderne a Franței de către guvernarea sa. Gazeta relatează că încă în anul 1935 generalul de Gaulle „a cerut să se organizeze o armată motorizată franceză și să se construiască un număr cît mai important de tancuri arătînd că unitățile blindate vor avea un rol important în războiul pe care îl prevedea apropiat“. Cercurile financiare și politice franceze au ignorat însă aceste cerințe legitime pentru apărarea Franței, reclamate de personalități lucide și realiste. Mai mult, scria gazeta, astăzi generalul de Gaulle „are tristețea să constate că armata cuirasată pe care o ceruse pentru Franța a fost organizată în Germania și se îndreaptă amenințătoare spre capitala țării sale“¹⁶.

¹⁴ „Lumea nouă“ din 23 iunie 1940.

¹⁵ „Azi“ din 7 iulie 1940.

¹⁶ „Azi“ din 16 iunie 1940.

Spațiul rezervat unui studiu nu ne permite a reda decât parțial, prin câteva exemple reflectate în presa timpului, simțăminte și compasiunea poporului nostru față de poporul francez, care trecea prin cele mai tragice momente din îndelungata și eroica sa istorie.

MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ DIN EUROPA OCCIDENTALĂ ȘI NORDICĂ REFLECTATĂ ÎN PUBLICISTICA ILEGALĂ DIN ROMÂNIA

Atîta timp cît Germania hitleristă era angajată în războiul din vestul Europei, ea avea tot interesul ca zona de sud-est a continentului să rămînă în afara conflictului pentru a nu-și risipi forțele pe două fronturi. „O dată cu lichidarea războiului terestru în apus — arăta L. Pătrășcanu — România și întreg sud-estul Europei ocupară un loc central în planurile militare ale Germaniei“¹⁷.

În concepția Germaniei hitleriste, România trebuia să plătească pentru întreaga sa politică proanglo-franceză și antinazistă promovată de cercurile conducătoare lucide românești.

Cînd capitularea Franței era deja evidentă — moment care a desăvîrșit izolarea României —, cercurile guvernante din România, făcîndu-și iluzii că ar putea cîștiga bunăvoința Reichului, au hotărît, la 28 mai, să renunțe la politica de neutralitate și să treacă la apropierea de Germania. Concesiile făcute Germaniei hitleriste n-au atras simpatia acesteia față de dictatura regală. Dimpotrivă, la 2 iunie 1940 ministrul german la București, Fabricius, a înmînat o notă verbală lui Tătărescu din partea guvernului german, prin care condiționa strîngerea relațiilor cu România în măsura în care guvernul român acceptă să revizuiască granițele țării în favoarea unor state vecine¹⁸.

În aceste împrejurări, Germania hitleristă și Italia fascistă au impus României dictatul de la Viena, din 30 august 1940, prin care partea de nord a Transilvaniei i-a fost răpită și predată Ungariei horthyste.

Dictatul de la Viena a fost întîmpinat în întreaga țară printr-o explozie de mînie și indignare, prin mari demonstrații și mișcări populare. Pentru a înăbuși revolta maselor, care luase și un pronunțat caracter antihitlerist, cercurile fasciste din România, cu sprijinul direct al Germaniei naziste, au instaurat, la 6 septembrie 1940, dictatura militară fascistă, în frunte cu Ion Antonescu. Începînd cu luna octombrie 1940,

¹⁷ L. Pătrășcanu, *op. cit.*, p. 193.

¹⁸ Al. Gh. Savu, *op. cit.*, p. 354.

în România au fost aduse, sub diferite pretexte, unități militare germane, care erau, de fapt, trupe de ocupație. La 23 noiembrie 1940 Ion Antonescu a semnat documentele de aderare a țării la pactul tripartit.

Poporul român nu s-a împăcat niciodată cu subordonarea politică, militară și economică a țării noastre naziștilor germani, cu guvernarea dictaturii militaro-fasciste. El vedea în Reichul nazist continuatorul imperialismului german din urmă cu peste două decenii, care prădase și jefuise țara în timpul ocupației din anii 1916—1918, promotorul principal al știrbirii integrității teritoriale a României în perioada celui de-al doilea război mondial. Așa se explică că poporul român a întâmpinat cu indignare și ostilitate pătrunderea trupelor hitleriste în România — instrumentul principal al asigurării dominației Germaniei naziste asupra țării noastre. Mișcarea de rezistență, începută odată cu instaurarea regimului de dictatură fascistă și intrarea trupelor germane în România, a cuprins treptat toate categoriile sociale și politice nefasciste și antihitleriste, cunoscând o linie mereu ascendentă.

Inițiatorul, organizatorul și conducătorul rezistenței antifasciste a poporului român a fost Partidul Comunist Român, care avea pe stindardul său de luptă următoarele obiective: doborârea dictaturii militare fasciste, alungarea trupelor hitleriste și recucerirea suveranității naționale, reîntregirea frontierelor firești ale României etc. Pentru realizarea acestor deziderate, comuniștii au desfășurat o tenace muncă politică și organizatorică în vederea atragerii și mobilizării la luptă a tuturor forțelor politice antifasciste și antihitleriste. În articolul intitulat „Invazia străină în România“, publicat în ziarul „Scînteia“, organul C.C. al P.C.R., din 8 octombrie 1940, se releva că „numai prin luptă unită... toți cei ce muncesc, fără deosebire de naționalitate, vor dobîndi independența națională, pacea și libertatea“. Manifestările antihitleriste, demonstrațiile de protest, grevele, răspîndirea manifestelor ilegale, primele acte de sabotaj etc. au constituit începutul mișcării de rezistență, care, pe parcurs, va lua dimensiuni tot mai mari.

Mișcarea de rezistență din România a făcut parte integrantă din lupta generală antihitleristă pentru libertate, care a cuprins, din primele zile, toate țările ocupate sau dominate de Germania fascistă.

În țările ocupate și dependente din Europa occidentală și nordică — la fel ca cele din Europa răsăriteană și de sud-est — mișcarea de rezistență a avut un caracter profund patriotic național. Pe stindardul ei, ca obiectiv principal, figura restabilirea libertății, independenței și suveranității națiunilor oprite. Desfășurată în strînsă legătură cu operațiile armatelor regulate pe fronturi, mișcarea de rezistență a cunoscut în fiecare țară forme și intensități diferite în funcție de condițiile concrete, de tradițiile de luptă ale fiecărui popor.

Mișcările de rezistență au avut, totodată, și un pronunțat caracter internaționalist. Conexiunea între aceste mișcări decurgea din faptul că toate aveau același adversar — fascismul și mașina de război a Germaniei naziste. Așa se explică că fiecare succes reputat de mișcarea de rezistență într-o țară ocupată sau alta, avea o influență pozitivă asupra luptelor de eliberare ale altor popoare împilate, stimulând rezistența acestora. Pe linia influențării reciproce între mișcările de rezistență din țările europene oferim cazul concret al României. Fiecare lovitură dată de forțele patriotice din România dictaturii militare fasciste a lui Antonescu și mașinii de război naziste a contribuit la slăbirea blocului statelor fasciste, a stimulat mișcările de rezistență din celelalte țări. În același timp, fiecare succes obținut de forțele patriotice din țările ocupate de hitleriști a avut o influență pozitivă asupra mișcării de rezistență din România, a stimulat această mișcare.

Pornind tocmai de la aceste conexiuni între mișcările de rezistență, patrioții din Rezistența românească au urmărit cu atenție lupta antifascistă din fiecare țară cotropită sau dominată de fasciști. Presa patriotică ilegală din România a popularizat pe larg această luptă, scriind pagini pline de simpatie și solidaritate cu mișcarea de rezistență din fiecare țară căzută sub ocupația nazistă.

Desigur, în această perioadă mișcarea de rezistență din țările Europei occidentale și nordice, cotropite de hitleriști, se contura în împrejurări deosebit de grele și complexe, ale momentului de culme al forței coaliției fasciste, care se considera stăpîna aproape a întregului continent european.

Publicistica antifascistă românească a acordat un spațiu apreciabil mișcării de rezistență a poporului francez. După cum se știe, după capitularea Franța se găsea într-o situație extrem de grea. Circa două treimi din teritoriul ei — partea de nord — se afla sub ocupația militară nemijlocită a naziștilor germani, iar o treime — partea de sud — sub autoritatea guvernului de la Vichy (Pétain — Laval), care promova, sub forma așa-zisei „colaborări”, o politică de supunere față de Germania hitleristă. Actele de teroare ale hitleriștilor în Franța ocupată și politica antinațională, colaboraționistă a guvernului de la Vichy au fost denunțate de la început de presa progresistă din România. În articolul „Cu urechea pe inima poporului”, publicat în gazeta „Azi” din 4 august 1940, se aduceau critici vehemente guvernului prezidat de mareșalul Pétain, „care a desființat republica democratică, înființînd un fel de stat totalitar”. Printre măsurile reacționare adoptate de ocupanți prin intermediul autorităților marionetă de la Vichy, gazeta condamna cu hotărîre „darea în judecată a demnitarilor francezi, pentru declarația războiului din 1939”. Manifestîndu-și dezacordul față de acest act arbitrar, gazeta anticipează că „mîine, s-ar putea ca un alt guvern să-l

cheme la răspundere pe mareșalul Pétain pentru semnarea actului de armistițiu, pentru încetarea, înainte de a încerca o rezistență serioasă, a războiului“. Acest act, care a impresionat neplăcut opinia publică democratică din România, a fost criticat și de alte organe de presă. „Lumea nouă“, de pildă, reproșă guvernului de la Vichy excluderea generalului de Gaulle din rândurile armatei franceze „pentru nesupunere“ și condamnarea lui în lipsă¹⁹.

Poporul francez, nesuportînd umilința în care se afla, a început să se ridice la luptă. Această luptă a fost salutăată cu bucurie de opinia publică democratică din România. Exprimînd acest fapt, ziarul „Timpul“ reproduce declarația făcută de generalul de Gaulle la postul de radio Londra, din 18 iunie 1940, în care se arată : „Orice s-ar întîmpla, flacăra rezistenței franceze nu trebuie și nu va fi stinsă“²⁰. Gazeta „Lumea nouă“, la rîndul ei, anunța cu satisfacție că generalul de Gaulle „organizează în Anglia rezistența“. Gazeta a reprodus declarația generalului francez la postul de radio Londra din 22 iunie 1940, în care se arăta : „Războiul nu este pierdut. Patria nu este moartă. Speranța nu este stinsă“²¹. Și gazeta „Azi“ din 7 iulie 1940 își anunța cititorii că generalul de Gaulle a declarat că în curînd se va constitui Comitetul național francez.

În rezistența desfășurată pe pămîntul francez în primele rînduri s-au situat comuniștii. În vara anului 1940 Partidul Comunist Francez a lansat un vibrant apel prin care chema poporul francez la constituirea, în jurul clasei muncitoare, a frontului libertății, independenței și renașterii Franței. Cu un deosebit avînt patriotic s-a lansat în luptă clasa muncitoare din Franța. Publicistica democratică din România încă de la sfîrșitul verii anului 1940 consemnează actele de sabotaj ale patrioților francezi, ca deraierea unor trenuri cu muniții, distrugerea unor linii ferate etc.²²

Presa democratică din România a publicat știri și despre primele acțiuni protestatatoare ale celorlalte popoare din Europa occidentală și nordică invadate de naziști. Este adevărat că în această fază se relata mai mult despre reorganizarea în Anglia a guvernelor emigrate din țările respective.

Deși în anul 1940 războiul a avut un curs favorabil puterilor agresoare, comuniștii și ceilalți patrioți români își manifestau convingerea că popoarele iubitoare de libertate vor reuși în cele din urmă să zdrobească fascismul crotropitor. Ziarul „Scînteia“ în articolul „Alianța mili-

¹⁹ „Lumea nouă“ din 30 iunie 1940.

²⁰ „Timpul“ din 20 iunie 1940.

²¹ „Lumea nouă“ din 30 iunie 1940.

²² „Azi“ din 1 septembrie 1940.

tară germano-italo-japoneză. Pactul tripartit²³ aducea critici vehemente la adresa blocului celor trei puteri capitaliste și agresoare care se grăbesc să-și „împartă prada, spațiile vitale, bogățiile și munca a zeci de popoare”. Organul de presă al comuniștilor români relatează nu fără ironie că cei trei aliați fasciști procedează ca în „povestea împărțirii ursului din pădure”. Și aceasta pentru că popoarele oprimite de cotropitori „se trezesc și ele vor avea cuvântul ultim și hotărâtor”²³.

Publicistica comunistă din România urmărea cu atenție orice acțiuni protestatare ce aveau loc și în țările aparținând blocului fascist. De pildă, „Scînteia” din 17 septembrie 1940 informa despre unele agitații ale muncitorilor germani care au cerut eliberarea comuniștilor arestați și a luptătorilor împotriva războiului.

Desigur, în această fază efectul rezistenței asupra ocupanților a fost, în bună măsură, mai mult de ordin moral; ea a marcat însă începutul acumulării de forțe, al unei activități organizatorice tot mai intense în vederea desfășurării unor acțiuni de amploare împotriva cotropitorilor.

O etapă nouă se definește și în mișcarea de rezistență după intrarea Uniunii Sovietice în război și după constituirea coaliției antihitleriste.

Continuînd politica de cotropire imperialistă și încălcînd tratatul de neagresiune încheiat în 1939 între U.R.S.S. și Germania nazistă, armatele hitleriste, alături de care se aflau și armate ale Italiei, Finlandei, României, Ungariei și Slovaciei, au atacat, la 22 iunie 1941, Uniunea Sovietică.

Odată cu declanșarea agresiunii împotriva Uniunii Sovietice, desfășurarea războiului în ansamblu a luat o întorsătură radicală, căci planul hitlerist de a distruge forțele sovietice printr-un război fulger a eșuat în fața rezistenței eroice a armatei sovietice încă în prima fază, deși trupele naziste au cucerit teritorii însemnate, ajungînd pînă la Lenin-grad și în apropiere de Moscova. S-a constituit coaliția antihitleristă, la care au aderat U.R.S.S., Anglia, S.U.A., China, Franța și multe alte state. Forța fundamentală a coaliției antihitleriste a fost Uniunea Sovietică, care a purtat pe umerii săi greul războiului, aducînd contribuția hotărîtoare la nimicirea fascismului. S-a intensificat mișcarea de rezistență a popoarelor cotropite și dominate de fasciști.

În marele front al luptătorilor antifasciști o contribuție importantă a adus și poporul român.

²³ „Scînteia” din 8 octombrie 1940.

După angajarea țării noastre, împotriva voinței poporului român, la războiul hitlerist, în fața Partidului Comunist Român și a celorlalte forțe patriotice s-au pus sarcini în plus în comparație cu cele de până în iunie 1941, ca, de pildă, ieșirea din războiul antisovietic și alăturarea României forțelor coaliției antihitleriste. Aceste sarcini au fost definite în modul cel mai cuprinzător în documente programatice ca : Circulara Comitetului Central al partidului din 8 iulie 1941 ; Platforma-program din 6 septembrie 1941 ; Rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942 ; Curs asupra muncii de partid în timp de război din august 1943 ș.a. În vederea realizării acestor obiective, partidul comunist a militat pentru făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare în jurul căreia să se închege frontul unic național de luptă împotriva fascismului, cu participarea tuturor partidelor, grupărilor și cercurilor politice antihitleriste. Un prim și important succes pe linia coalizării acestor forțe a constituit-o făurirea, în vara anului 1943, a Frontului patriotic antihitlerist, care înmănușea în jurul partidului comunist partide și organizații politice de stînga, ca : Frontul plugarilor, Uniunea patrioților, Uniunea oamenilor muncii maghiari din România, Partidul socialist-țărănesc și, temporar, Partidul social-democrat.

La fel ca și în alte țări ocupate și dominate de hitleriști, în România s-a amplificat acțiunea de răspîndire a literaturii politice clandestine, s-a înmulțit numărul grevelor și demonstrațiilor, au sporit actele de sabotaj în producție etc.

Acționînd cu consecvență pe linia mobilizării poporului român la lupta pentru răsturnarea regimului militar-fascist și alăturarea României la coaliția antihitleristă, partidul comunist a intensificat campania de popularizare a eforturilor depuse de toate celelalte popoare pentru nimicirea fascismului. „Comuniștii — se specifica în Platforma-program a P.C.R. din 6 septembrie 1941 — trebuie să popularizeze Frontul unic al tuturor popoarelor iubitoare de libertate”²⁴. În spiritul acestei indicații, comuniștii și antifasciștii au publicat numeroase articole în presa ilegală, prin care se aduceau la cunoștința poporului român victoriile raportate pe fronturi de armatele coaliției antihitleriste, succesele obținute de mișcarea de rezistență din diferite țări. Dealtfel, rubricile „Situația internațională”, „Știri de pe front” și „Popoarele luptă împotriva lui Hitler” erau prezente în fiecare gazetă ilegală a timpului. În plus, Partidul Comunist Român și organizațiile de masă aflate sub conducerea și influența sa au difuzat numeroase broșuri, manifeste, ape-uri ș.a., în care se relata cu căldură despre evoluția luptei de eliberare națională a popoarelor. O altă sursă de informare reală a populației

²⁴ Arhiva I.S.I.S.P., cota A XXV-11.

despre situația pe fronturile războiului și din spatele lor era ascultarea și propagarea știrilor, comunicatelor și comentariilor postului de radio „România liberă“.

În propaganda comunistă și antifascistă locul central l-a ocupat, după cum era și firesc, popularizarea succeselor obținute pe fronturi și în spatele frontului de armata și partizanii sovietici, care, se arăta în Platforma din 6 septembrie 1941, prin jertfe enorme „duc războiul împotriva hoardelor fasciste nu numai pentru apărarea Patriei sovietice și a cuceririlor grandioase ale socialismului, ci și pentru salvarea libertăților tuturor popoarelor, a culturii și civilizației omenesti de robia și barbaria fascistă“²⁵. Documentele emantate de la mișcarea de rezistență din România au reliefat însemnătatea creării coaliției antihitleriste, iar presa ilegală a vremii a publicat numeroase articole despre lupta armată a popoarelor din U.R.S.S., Anglia, S.U.A. și China.

Publicistica ilegală din România a acordat un spațiu apreciabil mișcării de rezistență a popoarelor cotoprite și subjugate de fascism, de o atenție deosebită bucurându-se — este lesne de înțeles — lupta de eliberare a țărilor vecine²⁶. Totodată, presa comunistă și patriotică din România a afectat numeroase pagini scrise cu multă simpatie la adresa mișcării de rezistență a popoarelor din Europa occidentală și nordică.

Încă la 26 iulie 1941, „Presa liberă“, organ al organizației regionale P.C.R. din Banat, relatează despre dezvoltarea mișcării de rezistență „în țările apusene ocupate de germani“. Se arăta că acordul sovieto-englez din 12 iulie 1941 privind lupta comună în războiul împotriva Germaniei hitleriste a insuflat în Franța „noi speranțe“ maselor populare, „iar actele de sabotaj pentru grăbirea eliberării proprii iau întinderi din ce în ce mai mari“. Gazeta informează că atare acte de sabotaj sînt semnalate și în Norvegia. În ceea ce privește Olanda, gazeta comunică că în canalele din această țară „se pescuiesc“ zilnic ofițeri germani uciși de patrioți. Aceeași gazetă consemna cu satisfacție că în toate țările ocupate, ca „Franța, Belgia, Olanda, Norvegia, Iugoslavia etc.“, sînt înregistrate „mii de cazuri de sabotaj“²⁷.

În mișcarea de rezistență din țările Europei occidentale și nordice un rol deosebit de activ l-a avut clasa muncitoare în frunte cu partidele comuniste și muncitorești. Acest fenomen a fost popularizat pe larg în documentele Partidului Comunist Român și ale organizațiilor sale de masă. În Platforma P.C.R. din 6 septembrie 1941 se evidențiază faptul

²⁵ Ibidem.

²⁶ Vezi Gh. Zaharia, *op. cit.*, p. 411.

²⁷ „Presa liberă“ din 24 septembrie 1941.

că „proletariatul stă în fruntea luptei popoarelor subjugate“. Această afirmație era exemplificată cu acțiunile greviste și cu manifestațiile clasei muncitoare din Franța „ocupată și neocupată“, din Belgia, Norvegia ș.a. „Partidele comuniste — se arată în Platforma menționată — stau în fruntea luptei de partizani în Iugoslavia, Norvegia, Grecia și în celelalte țări“²⁸.

Treptat, mase tot mai largi de patrioți, provenind din diferite clase și păături sociale, s-au înregimentat în mișcarea de rezistență din țările Europei occidentale și nordice. Aceasta a dat o bază tot mai largă mișcărilor de rezistență și, implicit, eficacității lor. „Presa liberă“ din 4 noiembrie 1941, la rubrica „În dosul frontului“, anunța că în Franța, deși ocupanții „asasinează 100 de ostateci francezi pentru fiecare ofițer fascist omorât“, poporul lovește în cotropitori ori de câte ori are posibilitatea. La Paris, Nantes, Bordeaux și în multe alte orașe „cadavre de ofițeri fasciști sînt descoperite în fiecare dimineață pe stradă“. În același timp, în Norvegia, Belgia, Danemarca etc., actele de sabotaj „se țin lanț“. Toate aceste acțiuni ale patrioților din țările respective constituiau o reacție activă împotriva dominației hitleriștilor, care au adus în fiecare țară ocupată „mizerie, foame, jale, moarte, lacrimi“.

Publicistica comunistă și patriotică din România a surprins în coloanele ei și nemulțumirile și agitațiile înregistrate în înseși țările aparținînd blocului fascist. „Presa liberă“ semnala că soldați germani încep să-și arate ostilitatea față de război prin acțiuni de nesupunere asemănătoare cu cele din primul război mondial²⁹. La rîndul ei, gazeta „Dunărea roșie“ relata despre frămîntările muncitorești din Italia, unde „subrezenia regimului fascist se vede și din înfrîngerea armatelor italiene în Africa și Albania“. Gazeta inserează unele manifestații ale muncitorilor italieni din Neapole, Genua și Triest contra „scumpetii, mizeriei, împotriva fascismului provocator de război“³⁰.

Făcînd un bilanț al luptei de eliberare a popoarelor pe anul 1941, gazeta „România liberă“ din Banat (continuatoarea „Presei libere“) aprecia că acesta a fost anul „unei uriașe cotituri istorice“. În primul rînd, victoria armatei sovietice în operația de la Moscova (decembrie 1941) a distrus mitul invincibilității armatei germane, a zdruncinat încrederea multora în forța militară a Germaniei hitleriste. În al doilea rînd, s-a constituit coaliția antihitleristă, iar în Africa de nord trupele fasciste se loveau de o rezistență tot mai puternică din partea aliaților. În al treilea rînd, în țările ocupate sau dependente de Germania hitleristă și Italia fascistă lupta popoarelor se făcea tot mai mult simțită.

²⁸ Arhiva I.S.I.S.P., cota a XXV-11.

²⁹ „Presa liberă“ din 26 iulie 1941.

³⁰ „Dunărea roșie“ din 25 decembrie 1941.

„Rezistența națiunilor subjugate de Hitler — conchidea gazeta „România liberă“ — ia formele unui adevărat război patriotic, din Iugoslavia pînă în Franța, din Norvegia pînă în Grecia“³¹.

Anul 1942 a început sub semnul consolidării coaliției antihitleriste. La 1 ianuarie 1942, la Washington, 26 de state, printre care U.R.S.S., Anglia, S.U.A., China, Franța etc., aflate în stare de război cu unele sau altele dintre puterile Axei, au semnat o declarație, elaborată de F. Roosevelt și W. Churchill, de comun acord cu guvernul sovietic. Documentul, cunoscut sub denumirea de Declarația Națiunilor Unite, a fost amplu popularizat de patrioții români. Prin această declarație — scria „România liberă“ — statele semnatare se obligă „să continue războiul cu toate forțele militare și economice de care dispun și să nu încheie separat nici un tratat de armistițiu sau pace“³².

Pornind de la justetea cauzei pentru care lupta coaliția antihitleristă, patrioții români erau pe deplin convinși că, pînă la urmă, Germania hitleristă și aliații săi vor pierde războiul. Gazeta „România liberă“ din 20 aprilie 1942 scria că „cel din urmă cetățean al acestei țări va înțelege că Germania a pierdut de pe acum acest război“. Încrederea patrioților români în victoria finală asupra hitlerismului a crescut și s-a întărit pe măsură ce poporul sovietic — purtînd greul războiului pe umerii săi — stăvilea ofensiva hitleristă, sfărîmînd pas cu pas mașina de război nazistă. Era, de asemenea, luat în considerare potențialul material și uman al S.U.A., Marii Britanii și Chinei. Un alt element care întărea convingerea forțelor patriotice din România în victoria împotriva Reichului nazist era puternica mișcare de rezistență din țările ocupate de puterile Axei.

Revenind la mișcarea de rezistență se impune sublinierea că în cursul anului 1942 ea a crescut în intensitate. În Franța, la apelul partidului comunist s-au constituit formațiuni de luptă mai largi — Francirorii și Partizanii Francezi. Gazeta patriotică ilegală „Buletin“ consemna cu satisfacție că „tot mai mulți patrioți francezi se alipesc mișcării de francirori“, că „în diferite regiuni se și găsesc grupuri de lucru“. Unități ale francirorilor — anunța gazeta — aruncă bombe în hoteluri, cafenele, restaurante, cinematografe frecventate de hitleriști³³. Alături de francirori au mai apărut și alte organizații militare. Organizații militare secrete au apărut și în alte țări, ca Belgia, Danemarca etc. „Popoarele Europei — scria gazeta ilegală de limbă maghiară «Népszabadság», editată de comuniștii bănățeni — se opun din ce în ce mai mult regimului hitlerist. Nici execuțiile de masă, nici teroarea sîngeroasă din Norvegia,

³¹ „România liberă“ din 1 ianuarie 1942.

³² Ibidem.

³³ „Buletin“ din 30 ianuarie 1943.

Danemarca, Olanda, Polonia nu pot înăbuși opoziția popoarelor asuprite”³⁴.

Cu o deosebită vigoare s-a aruncat în luptă tineretul. Acest fenomen a fost popularizat pe larg în documentele și presa de partid din România. În Rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942 se dădea ca exemplu tineretul din o serie de țări, printre care și cel norvegian „care luptă cu arma în mână în primele rînduri ale eroilor partizani”³⁵. O lună mai târziu, C.C. al U.T.C. elaborează documentul „Situația actuală și sarcinile tineretului din România”, în care unele pasaje se referă la participarea tineretului din alte țări la mișcarea de rezistență. „În Franța — se arată în document — tineretul duce lupte grele contra ocupanților fasciști, care sînt ajutați de guvernul trădător de patrie Pétain să înăbușe în sînge lupta de eliberare a poporului francez. Cu toate jertfele pe care le dă tineretul francez, lupta nu slăbește. Ea crește pe zi ce trece și ia diferite forme. Din inițiativă proprie, tinerii francezi care au reușit să fugă de sub ocupație s-au înrolat voluntari în armata patriotului general de Gaulle și luptă de partea Angliei”. Se relatează, de asemenea, că tineretul din Norvegia, Belgia, Olanda ș.a. se situează în primele rînduri în lupta pentru eliberarea patriei sale de sub ocupația hitleristă”³⁶.

Înșușindu-și documentele programatice menționate, presa comunistă și patriotică de tineret din țara noastră a publicat numeroase articole care popularizau în rîndul tinerilor români contribuția la rezistență a tineretului din țările Europei occidentale și nordice ocupate de hitleriști. Atare articole au apărut în „Buletinul informativ pentru lupta patriotică a tineretului român” (București), „Buletinul tineretului patriot” (Ploiești), „Tînărul patriot” (București). Astfel, „Buletinul tineretului patriot” din 28 septembrie 1942 relatea despre „lupta hotărîită” a tineretului din Franța, Belgia și Olanda împotriva ocupanților. „În Belgia și Olanda — arăta gazeta — zilnic sînt atacate depozitele de muniții nemțești”.

Mișcarea de rezistență se desfășura în condițiile unei crîncene terori hitleriste. Așa se și explică numărul mare de jertfe pe care l-a dat Rezistența. Presa comunistă și patriotică din România a popularizat chipuri de eroi căzuți în lupta pentru eliberarea națională a patriei lor. Gazeta „România liberă”, sub titlul „Noua victimă a gestapoului”, anunța cu indignare împușcarea patriotului francez G. Péri, membru al C.C. al P.C.F. și fost deputat. În testamentul său — anunța „România liberă — patriotul comunist arăta că „a rămas credincios ideilor pentru care a luptat o viață întregă”³⁷. „Buletinul tineretului patriot” relatea despre

³⁴ „Népszabadság” din 1 mai 1942.

³⁵ Arhiva I.S.I.S.P., cota A XXVI-6.

³⁶ Ibidem, cota B XXVI-1.

³⁷ „România liberă” din 20 martie 1942.

curajul tînărului francez Paul Colote care a murit pentru libertatea Franței, fredonînd imnul țării sale ³⁸.

Marele număr de jertfe pe care comuniștii le-au dat pe altarul libertății era o dovadă în plus a contribuției active a partidelor comuniste în mișcarea de rezistență. Evidențiind acest fapt, gazeta „Népszabadság” arăta că comuniștii din Franța, Iugoslavia, Norvegia, Polonia, Cehoslovacia și din alte țări subjugate „se află în primele rînduri” ale mișcării de rezistență. „Comuniștii — releva gazeta — sînt cei mai buni fii ai poporului, sînt patrioții care fac cele mai mari sacrificii. Ei organizează și conduc lupta împotriva cotropitorilor. Sînt organizatorii acțiunilor de sabotaj și ale luptei de partizani care fac viața ocupanților de nesuportat” ³⁹.

Dar execuțiile în masă și atrocitățile săvîrșite de hitleriști nu au dus la intimidarea patrioților, ci, dimpotrivă, ele au amplificat și mai mult ura față de ocupanți. Pentru a înăbuși mișcarea de rezistență din partea de sud a Franței, hitleriștii s-au decis, la numai cîteva zile după debarcarea trupelor anglo-americane în Africa de nord, să ocupe și „zona liberă” (11 noiembrie 1942). În aceste momente tragice un mare răsunset a avut în rîndurile poporului francez gestul ofițerilor și marinarilor flotei franceze din Toulon, care la 27 noiembrie 1942 și-au scufundat navele pentru a împiedica capturarea flotei franceze de către hitleriști.

Acest episod eroic al patrioților francezi a fost comentat în modul cel mai elogios de publicistica ilegală din România. „Buletin” ⁴⁰, editat de Uniunea patrioților, descria momentul în felul următor: „La refuzul amiralului francez de a satisface ordinele naziștilor, detașamentele de șoc germane au intrat în port. S-a produs prima explozie puternică. Vasul de linie «Strasbourg» a sărit în aer. Imediat după aceea au început să se producă explozii pe vasul «Dunkerque» și pe cele 10 crucișătoare și 24 submarine ce se aflau în port. Trupele germane au încercat zadarnic să împiedice distrugerea vaselor de război franceze... Numeroși marinari și ofițeri francezi, respingînd atacurile germane și terminînd pregătirile de scufundare a vaselor, au rămas pînă în ultima clipă pe bordul vaselor lor și au pierit împreună cu ele” ⁴¹. Scoțînd în evidență semnificația acestui eveniment, „Buletinul” arăta: „Pentru prima dată de la armistițiu, tunurile franceze au tras din nou asupra adevăratului dușman, opunîndu-i rezistență pentru a desăvîrși pregătirile de autoscufundare... Marinarii francezi de la Toulon au lipsit pe Hitler de o rezervă importantă și au

³⁸ „Buletinul tineretului patriot” din 28 septembrie 1942.

³⁹ „Népszabadság” din 1 mai 1942.

⁴⁰ Din 3 decembrie 1942.

⁴¹ Ibidem.

adus prin aceasta un serviciu mare patriei lor“⁴². În același timp, releva publicația menționată, actul curajos săvârșit de marinarii francezi atestă cu pregnanță faptul că „niciodată popoarele europene nu se vor pleca în fața sîngerosului lor dușman“. Dictatorul Hitler „nu poate și nici nu va putea cuceri popoarele europene, nu va putea înfrînge lupta lor pentru libertate, nu va putea opri pe patrioții din toate țările să contribuie la nimicirea odioasei mașini de război“⁴³. Aducînd salutul de luptă al poporului român patrioților francezi, „Buletin“ încheia cu cuvintele: „Trăiască marinarii francezi de la Toulon!“, „Trăiască Franța!“, „Trăiască lupta de eliberare a poporului român alături de cel francez, alături de toate popoarele ce luptă pentru eliberare de sub jugul blestemat hitlerist“⁴⁴.

În anul 1942 o evoluție mereu ascendentă a cunoscut-o rezistența și în celelalte țări occidentale și nordice aflate sub ocupația nazistă. Presa patriotică din România relata cu satisfacție despre faptul că în Belgia în primele rînduri ale mișcării de rezistență se afla clasa muncitoare. Ea a informat despre acțiunile de luptă antihitleriste ale muncitorilor și ale celorlalți patrioți belgieni și, cu precădere, despre actele de diversiune pe care le săvîrșeau. Printre aceste acțiuni era menționată fapta unui grup de mineri belgieni din Lambuscart care au dinamitat uzina electrică și transformatoarele ce alimentau minele cu curent electric; efectul practic al acestui act curajos a fost că minele n-au mai putut fi exploatate „timp îndelungat“. Numeroase acte de sabotaj au avut loc la Bruxelles și Liège⁴⁵. O gazetă a vremii informa că în a doua jumătate a anului 1942 patrioții belgieni au săvîrșit 200 de importante acte de diversiune împotriva ocupanților⁴⁶.

În Norvegia, patrioții acționau atît împotriva naziștilor cît și împotriva colaboraționiștilor în frunte cu fascistul Quisling, președintele guvernului marionetă, guvern înscăunat cu sprijinul hitleriștilor în februarie 1942. „Ca și în toate țările ocupate de bandele hitleriste — scria o gazetă ilegală românească — populația norvegiană este stoarsă și înfometată“. Dar, constata gazeta, lupta patrioților din Norvegia contra ocupanților și sprijinitorilor lor, fasciștii lui Quisling — „Antonescu norvegian“, ia o extindere din ce în ce mai mare. Gazeta concretiza cele afirmate cu exemple privind acte de sabotaj și diversiune la adresa ocupanților. Și această luptă se intensifica în pofida faptului că „la cea mai mică încercare de protest, sute și mii de muncitori, comercianți, funcționari sînt

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem, din 20 decembrie 1942.

⁴⁶ Ibidem, din 30 ianuarie 1943.

împuşcați și provincii întregi puse sub stare de asediu“⁴⁷. Gazeta „Apărarea“ anunța la rîndul ei că norvegienii au început să-și pedepsească ocupanții, dînd ca exemplu uciderea unor ofițeri de jandarmi hitleriști⁴⁸.

Și în anul 1942 publicistica românească a informat despre conturarea unei stări de spirit antirăzboinice în rîndul popoarelor aparținînd țărilor Axei. Gazeta „Apărarea“ consemna că în Italia „ia proporții din ce în ce mai mari“ lupta pentru pace și libertate. Gazeta anunța, de asemenea, că în Italia lui Mussolini acțiunile de sabotaj „se repetă zilnic“ în special în marile orașe industriale — Milano și Torino⁴⁹. În articolul „Și poporul german începe să se sature de război“, „România liberă“ relata despre ostilitatea față de războiul purtat de Hitler, care începea să se facă tot mai mult simțită în sînul poporului german. Acest lucru, susținea gazeta, este cît se poate de firesc dacă se ține seama de faptul că „fiecare familie germană are cel puțin un mort“ în războaiele de agresiune purtate de hitleriști. Ca exemplu gazeta menționa o demonstrație de stradă a mulțimii flămînde din Hamburg. Gazeta a reprodus, totodată, declarațiile unui român care a stat cîteva luni în Germania, avînd posibilitatea să pătrundă și în cîteva fabrici. Impresiile erau cît se poate de sumbre, scria gazeta : „Numai bătrîni și străini. Tineretul a fost dus tot pe front. Fețele muncitorilor sînt posomorîte... Toți urăsc războiul și vor cît mai repede sosirea păcii“⁵⁰. Reluînd această idee, gazeta „Apărarea“ informa că manifestațiile contra războiului și foametei devin din ce în ce mai evidente și în Germania, în pofida măsurilor draconice luate de Gestapo⁵¹.

Rezultatele și experiența cîștigate în perioada 1940—1942 de mișcarea de rezistență au fost consolidate și amplu lărgite în cursul anului 1943. „Popoarele Europei ocupate — sesiza publicația „Buletin“ — au început în anul 1943 cu o intensificare a mișcării naționale de eliberare“⁵².

Eroica epopee a Stalingradului, care a marcat începutul cotiturii hotărîtoare în desfășurarea războiului, succesele aliaților occidentali la El-Alamein și eliberarea nordului Africii au stimulat ampla mișcare de rezistență a popoarelor, au sădit în conștiința lor încrederea în victoria finală. Între fronturi și mișcarea de rezistență exista o strînsă interacțiune, o influențare reciprocă favorabilă.

În anul 1943, în numeroase țări ocupate sau dominate de fasciști, inclusiv în cele din Europa occidentală și nordică, s-au constituit, la numeroasele apeluri ale comuniștilor, fronturi largi naționale, care cuprin-

⁴⁷ Ibidem, din 28 noiembrie 1942.

⁴⁸ „Apărarea“ din iunie 1942.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ „România liberă“ din 24 ianuarie 1942.

⁵¹ „Apărarea“ din iunie 1942.

⁵² „Buletin“ din 23 ianuarie 1943.

deau forțe sociale și politice din cele mai diferite, unite sub același drapel al independenței și libertății naționale. Actul judicios al dizolvării Internaționalei Comuniste (15 mai 1943) a stimulat inițiativa și avîntul mișcării comuniste, facilitînd unirea în jurul comuniștilor a celor mai largi forțe democratice și patriotice împotriva jugului nazist. În hotărîrea Comitetului Central al Partidului Comunist Român privind dizolvarea Cominternului se evidențiază că acest act „uşurează unirea tuturor forțelor patriotice într-o singură tabără de luptă națională împotriva cotropitorilor hitleriști și slugilor lor trădătoare de țară”⁵³.

Și în anul 1943, publicistica comunistă și patriotică din România, urmărind și popularizînd lupta de eliberare a popoarelor din țările Europei occidentale și nordice, a acordat spațiul cel mai mare mișcării de rezistență din Franța. Acest lucru era cît se poate de firesc. „Franța — scria „Buletin” — este cea mai mare țară subjugată de Germania. Poporul francez, cu tradiția sa veche de veacuri de luptă pentru libertate și cu masele sale populare călite în focul luptei, este chemat să joace un rol considerabil la distrugerea coaliției germano-italiene”⁵⁴. Desigur că, la factorii menționați, se mai adăugau și cei de natură sentimentală, afecțiunea dintotdeauna a poporului român față de cel francez.

Presa patriotică din România și, în primul rînd, „România liberă”, gazetă ilegală antifascistă centrală, apărută la 28 ianuarie 1943, a popularizat în paginile sale fiecare succes obținut de patrioții francezi în lupta pentru slăbirea mașinii de război germane, de la o simplă grevă și pînă la luptele de partizani. Una din formele de luptă ale patrioților francezi, consemnate de gazetele românești, era boicotarea recrutării de lucrători pentru muncă în Germania. Angajamentul luat de Laval, prim-ministru al guvernului de la Vichy, de a trimite forțe de muncă franceze în Germania — arăta „România liberă” — n-a putut fi dus la îndeplinire. Eșecul s-a datorat faptului „că întreg poporul francez s-a unit pentru a împiedica pe Laval să-și îndeplinească angajamentul luat față de Hitler”. La această acțiune și-au adus aportul patrioți, indiferent de apartenența lor socială sau politică. „Funcționarii francezi — informa gazeta — au trimis ordine de chemare morților sau dispăruților sau pe adrese greșite. Medicii francezi, la examenul medical, au declarat inapți pentru muncă o mulțime de muncitori. Alți numeroși muncitori au fugit din locuințele lor, fiind ajutați și adăpostiți de patrioți. Rezultatul a fost ... o palmă zdravănă aplicată trădătorului Laval”. Gazeta declara că „patrioții francezi nu se mărginesc numai la rezistență pasivă”, ci desfășoară acțiuni de luptă active. Se arată că în „departamentul Savoia de

⁵³ Arhiva I.S.I.S.P., cota Ab XXVII-1.

⁵⁴ „Buletin” din 30 ianuarie 1943.

sus, zeci de mii de tineri francezi care urmau să fie duși în Germania... s-au retras în munți, alăturându-se partizanilor“. Se relatează, apoi, despre acte de diversiune efectuate de francirori francezi în diferite localități din Franța, ca aruncarea de bombe în cinematografe unde se aflau ofițeri germani, demontări de șine și aruncarea în aer a unor trenuri militare etc.⁵⁵

La rîndul lui, „Buletin“ anunța că „francirorii și-au concentrat în-deosebi acțiunile de distrugere asupra celor mai importante centre de transport și pricinuieste în acest fel pagube grele traficului german“. Se dau exemple concrete de localități în care s-au înregistrat acte de diversiune. „Pe traseele de cale ferată ducînd la Paris și pe alte porțiuni — consemna gazeta — se produc zilnic acte de sabotaj.“⁵⁶

Partidul Comunist Român și celelalte forțe patriotice din România care duceau o luptă susținută pentru realizarea în țara noastră a frontului național antihitlerist au salutat constituirea în Franța, la 27 mai 1943, a Consiliului Național al Rezistenței, la care au aderat toate organizațiile și partidele politice antifasciste franceze din teritoriul ocupat. În Franța — relata o gazetă patriotică ilegală românească — s-a realizat unirea națională „a tuturor francezilor fără deosebire de partid în lupta împotriva cotropitorilor hitleriști. Întreaga acțiune de luptă și de rezistență franceză este condusă actualmente de «Comitetul (Consiliul — n.a.) național de rezistență» în care sînt reprezentate toate partidele franceze“⁵⁷. În numărul următor, aceeași gazetă înștiința cititorul român despre unificarea rezistenței externe prin constituirea la Alger a Comitetului francez de eliberare națională, în frunte cu generalul de Gaulle. Se reproduceau cuvintele lui W. Churchill rostite în Camera comunelor pe marginea semnificației unificării rezistenței franceze din afara țării. „Considerăm — arăta premierul britanic — constituirea Comitetului francez de eliberare națională ca un mare pas spre eliberarea Franței de fiarele germane“⁵⁸.

Unificarea forțelor de rezistență franceză a dat noi impulsuri luptei sub steagul salvării patriei. Publicistica din România relata cu satisfacție despre creșterea numărului detașamentelor de francirori, despre amplificarea actelor de sabotaj, insistînd asupra eliberării insulei Corsica de către patrioții francezi.

În presa comunistă și ilegală din România s-a reflectat pe larg și mișcarea de rezistență din celelalte țări ale Europei occidentale și nordice, desfășurată cu putere în anul 1943. Cu o mare admirație scriau

⁵⁵ „România liberă“ din 15 aprilie 1943.

⁵⁶ „Buletin“ din 30 ianuarie 1943.

⁵⁷ Ibidem, din 1 iunie 1943.

⁵⁸ Ibidem, din 22 iunie 1943.

gazetele ilegale românești despre intensificarea mișcării de rezistență din țările nordice, căzute printre primele victime agresiunii Germaniei hitleriste. În articolul „Lupta poporului danez împotriva cotropitorilor hitleriști“, apărut în „Buletinul“ Apărării patriotice, se arată : „Doi ani de ocupație hitleristă, doi ani de jaf, teroare și lipsă de drepturi n-au trecut degeaba pentru poporul danez... Danezii au pornit hotărâți la lupta împotriva cotropitorilor patriei“. Această luptă a atins un nivel foarte înalt în vara anului 1943, când muncitorii din întreaga țară au declarat grevă generală. Greva — comenta gazeta — era un răspuns „la cererea nemților ca sabotorii danezi să fie judecați după legile germane, ceea ce echivala cu condamnarea lor la moarte“. Deoarece guvernul danez și autoritățile sale s-au dovedit neputincioase de a se răfui cu lupta antihitleristă a maselor, Reichul nazist și-a asumat, la sfârșitul lunii august 1943, întreaga putere în Danemarca, introducând starea de asediu și pedeapsa cu moartea. Ocupanții — dezvăluia gazeta — au declarat că „introducerea stării de asediu a devenit necesară întrucât autoritățile daneze s-au dovedit neputincioase de a curma actele de sabotaj din partea populației daneze împotriva armatei germane și care au luat proporții din ce în ce mai mari“⁵⁹.

Printr-o suită de articole, presa românească a înfierat măsurile teroriste ale ocupanților împotriva patrioților danezi. Hitleriștii, dezvăluia gazeta „România liberă“, „în neputința lor de a frînge revolta poporului danez, au dezlănțuit o teroare fără seamăn“⁶⁰. Dar — constata cu convingere aceeași gazetă — teroarea va accentua și mai mult ura și revolta populației împotriva asupritorilor. „E de ajuns să amintim de răscoala armatei daneze“ — menționa gazeta — împotriva ocupanților, care, după ce au destituit guvernul danez, au recurs la dezarmarea armatei și capturarea ei⁶¹. Mențiunea la răscoala armatei daneze se referea, de fapt, la gestul marinarilor danezi, care, după exemplul celor francezi, au scufundat o parte din flotă atunci când autoritățile naziste au trecut la dezarmarea armatei din Danemarca. Pentru a nu cădea în mâinile ocupanților — informa gazeta „Buletin“ —, marinarii și ofițerii danezi au preferat să scufunde, la 28 august 1943, o parte din flotă, aflată în portul Copenhaga. „Alte vapoare au plecat din porturi daneze avînd la bord și numeroși civili.“⁶².

În același timp, publicistica din țara noastră informa despre faptul că activitatea „organizațiilor secrete norvegiene crește neconținut“⁶³.

⁵⁹ „Buletin“ din 4 septembrie 1943.

⁶⁰ „România liberă“ din 12 octombrie 1943.

⁶¹ „România liberă“ din 4 septembrie 1943.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem, din 15 aprilie 1943.

„România liberă“ informa că poporul norvegian recurge tot mai mult la acțiuni armate contra ocupanților. Aceste lupte, anunța „Buletinul“, „s-au lărgit considerabil“ în partea de nord a Norvegiei⁶⁴.

În anul 1943 acțiunile antihitleriste s-au amplificat și în Țările de Jos. În articolul „Lupta contra lui Hitler în Europa“, apărut în „Buletin“, se relatează cu simpatie despre aria largă a rezistenței belgiene, reflectată prin creșterea numărului acțiunilor de sabotaj săvârșite de patrioții și partizanii belgieni. După date incomplete, informa gazeta, numai în luna ianuarie 1943 feroviarilor belgieni au distrus 63 de locomotive⁶⁵. „România liberă“, la rîndul ei, evidențiază că poporul belgian își croiește „cu jertfe de sînge“ drumul dezrobirii sale naționale. Gazeta salută unirea forțelor democratice din Belgia, apreciind acest fapt ca o garanție a succesului⁶⁶. Publicistica românească din anul 1943 a făcut referiri și la mișcarea de rezistență din Olanda.

Schimbarea raportului de forțe pe fronturi în favoarea coaliției antihitleriste, victoria de prestigiu a armatelor sovietice în bătălia de la Kursk din vara anului 1943, prin care a fost desăvîrșită cotitura radicală în desfășurarea războiului, debarcarea trupelor anglo-americane în Sicilia la 10 iulie, loviturile primite de hitleriști din partea mișcării de rezistență, toate acestea au dus la agravarea contradicțiilor dintre guvernul Germaniei naziste și guvernele celorlalte țări aderente la pactul tripartit.

Debarcarea aliaților în Sicilia a agravat criza regimului fascist din Italia. La 25 iulie 1943 Mussolini a fost destituit și s-a format un guvern condus de mareșalul Badoglio. În condițiile debarcării aliaților în sudul Italiei (3 septembrie 1943), guvernul Badoglio a dat publicității, la 8 septembrie 1943, actul armistițiului încheiat încă la 3 septembrie cu Națiunile Unite.

Ieșirea Italiei din război a avut serioase repercusiuni asupra situației blocului statelor fasciste. Ea a marcat începutul destrămării Axei fasciste, Germania fiind lipsită de principalul ei aliat.

Momentul înlăturării lui Mussolini, dar, mai ales, ieșirea Italiei din război au exercitat o înrîurire pozitivă asupra intensificării mișcării de rezistență a popoarelor aflate încă sub dominația hitleristă.

Evenimentele din Italia au avut un deosebit ecou și în România, fapt ce s-a reflectat pe larg în presa comunistă și patriotică din țara noastră, care, în perioada respectivă, a afectat acestora un spațiu deosebit de mare. Sub titluri ca „În Italia fascismul s-a prăbușit“, „După prăbușirea fascismului în Italia“, „Axa nu mai există“, „Prăbușirea fas-

⁶⁴ „Buletin“ din 4 septembrie 1943.

⁶⁵ Ibidem, din 30 ianuarie 1943.

⁶⁶ „România liberă“ din 12 octombrie 1943.

cismului italian și sarcinile istorice ale patrioților români“ și altele, presa comunistă și patriotică aducea calde elogii poporului italian care prin lupta sa a contribuit la înlăturarea dictatorului italian și, mai apoi, la ieșirea țării din războiul hitlerist. Căci, deși Mussolini a fost înlăturat la 25 iulie 1943 printr-o conspirație de palat, aceasta s-a făcut sub presiunea maselor, care de ani de zile erau în opoziție față de dictatura fascistă și război. „Mussolini și regimul său sîngeros — evidenția un manifest editat la 8 septembrie 1943 de către Comitetul P.C.Ț. al regiunii Moldova — a fost doborât cu sprijinul prețios al întregului popor italian sătul de război și de robia fascistă.“⁶⁷ Gazeta „România liberă“ explica, de asemenea, că destituirea lui Mussolini a avut loc „sub presiunea revoltei unanime a țării“, în condițiile unirii „tuturor partidelor într-un front patriotic de luptă“, expresie a revoltei legitime a poporului italian contra fascismului și războiului⁶⁸. La acest front — anunța gazeta într-un alt număr — au aderat „forțele liberale, catolice, social-democrate și comuniste italiene antifasciste“, unite în iunie 1943 sub stindardul luptei pentru răsturnarea dictaturii fasciste, scoaterea țării din război și înfăptuirea unei Italii democratice⁶⁹.

Dacă, așa cum arăta o gazetă românească a vremii, „vestea căderii fascismului italian a umplut de bucurie întreaga omenire progresistă“, de același elan a fost ea cuprinsă la știrea privind armistițiul semnat între aliați și guvernul Badoglio și declararea de către acesta a războiului împotriva Germaniei (13 septembrie 1943). Semnificația și urmările acestui eveniment au fost amplu comentate în publicațiile românești ale vremii. Printre consecințe, pe prim plan se evidenția începutul destrămării coaliției hitleriste. Axa Berlin—Roma — sesiza „România liberă“ la 15 septembrie 1943 — s-a frînt definitiv, Germania hitleristă nu numai că pierdea aportul armatei italiene, dar era obligată să trimită noi unități militare germane în Italia și în țări unde se aflau trupe de ocupație mussoliniene, pentru a le suplini. „După capitularea Italiei — constata „Buletin“ —, Hitler a fost obligat să trimită în Iugoslavia, Grecia, Albania, Franța de sud și în Italia noi trupe germane, care să dezarmeze și să înlocuiască armatele italiene trecute de partea națiunilor democratice.“⁷⁰ În sfârșit, se sublinia întărirea coaliției antihitleriste prin participarea armatelor italiene la război alături de aliați. „Alături de armatele Națiunilor Unite — consemna „România liberă“ —, el (poporul italian — n.a.) își dă contribuția la răpunerea bestiei hitleriste.“⁷¹ Dînd ca exem-

⁶⁷ Arhiva I.S.I.S.P., cota A XXVII-23.

⁶⁸ „România liberă“ din 8 august 1943.

⁶⁹ Ibidem, din 15 iulie 1943.

⁷⁰ „Buletin“ din 15 septembrie 1943.

⁷¹ „România liberă“ din 15 septembrie 1943.

plu armata italiană care a întors armele împotriva Germaniei naziste, un manifest al Comitetului Uniunii patrioților din septembrie 1943, adresat ofițerilor și soldaților români, arată : „Armata italiană a refuzat să mai lupte pentru Hitler. Urmați exemplul ei ! Refuzați plecarea pe front ! Vouă vă revine o sarcină de onoare în doborârea trădătorului Antonescu“⁷².

Ținând seama de efectul politic și militar al ieșirii Italiei din războiul hitlerist, publicațiile ilegale românești concluzionau, pe bună dreptate, că poporul și armata italiană „șterg rușinea războiului criminal de jaf în care au fost împinse de fascism și creează condițiile realizării unei noi Italii, libere și independente“⁷³.

Dar pînă la realizarea acestor deziderate poporul italian a trebuit să parcurgă încă un drum greu de luptă, presărat cu nenumărate jertfe. La 13 septembrie 1943 un grup de parașutiști germani l-a răpit pe Mussolini, punîndu-l în fruntea unui guvern marionetă cu sediul la Saló. De fapt, în partea de nord a Italiei întreaga putere se afla în mîna comandamentului militar german.

Din primul moment, publicațiile ilegale din România au salutat mișcarea de rezistență italiană ce acționa cu deosebită forță în partea de nord a Italiei. Astfel, gazeta „România liberă“ din octombrie 1943 evidențiază că, în pofida „apelurilor și amenințărilor disperate ale lui Mussolini reînviat“, cu toate „represiunile brutale și deznădăjduite ale bandelor nemțești“, poporul italian s-a ridicat cu curaj la luptă, pătruns fiind de ideea că nu-și va cuceri libertatea „pînă cînd mai este picior hitlerist în Italia“. Trecînd în revistă formele pe care le îmbracă mișcarea de rezistență a poporului italian în partea de nord a țării, gazeta subliniază constituirea și activitatea „detașamentelor de partizani“, care „au deschis lupta în munți împotriva trupelor hitleriste. Muncitorii din industria de război, care lucrau pentru nemți, au părăsit uzinele... Soldații și muncitorii italieni opresc trenurile care duc trupele germane, distrug instalațiile de căi ferate“. Ampla mișcare de rezistență a poporului italian va fi tot timpul urmărită cu interes și simpatie de patrioții români.

După capitularea Italiei, Gestapoul s-a răfuit cu o cruzime fără seamăn atît cu partizanii italieni ce acționau în partea de nord a Italiei, cît și cu cei care s-au înrolat în rîndul armatelor de partizani din Albania, Grecia și Iugoslavia. Cei făcuți prizonieri în țările menționate erau înghesuïți în vagoane de marfă și transportați prin Bulgaria și România, în Polonia, unde mulți și-au pierdut viața în lagărele de concentrare. Un astfel de transport cu foști partizani italieni, care au luptat pe malul

⁷² Arhiva I.S.I.S.P., cota K XXVII-2.

⁷³ „Buletin“ din 15 septembrie 1943.

lacului Ohrida, a străbătut România mergînd spre Polonia în luna decembrie 1943. Cu sfortări imense, trei italieni au reușit să evadeze la scurt timp după ce trenul a plecat din Pașcani. Prinși de jandarmii locali, cei trei subofițeri italieni au fost duși la o unitate militară românească din Fălticeni. Ei nu numai că n-au fost extrădați nemților, dar au fost înconjurați cu ospitalitate de către autoritățile militare române. După eliberarea României, ei au făcut unui ziar românesc următoarea declarație : „...ne spuneam : românii ni-s frați. Chiar dacă ne prind, n-au să ne dea nemților. Și mărturisim că nu ne-am înșelat. Pretutindeni am întîlnit ospitalitate, înțelegere, complicitate. Căci mai erau nemții în țară... La Fălticeni, la regimentul de infanterie ne-a fost rezervat un tratament frătesc. Ofițerii și soldații ni-i vorbeau de rău pe nemți și simțeam cum și în ei bătea o inimă generoasă de antigermani... Chiar dacă am trăi o mie de ani — a încheiat Salvatore Garofalo — ne va fi cu neputință să uităm că, deși eram partizani (sau poate fiindcă eram partizani), acest popor român de frați ne-a scăpat de moartea care ne aștepta în lagărele din Polonia”⁷⁴.

În anul 1943 s-a conturat și în Germania o activizare a grupărilor de opoziție împotriva lui Hitler. După ieșirea Italiei din război, aceste grupări — arăta o gazetă românească — și-au dat seama că „Germania hitleristă este pe cale de a rămîne singură, fără nici un aliat, în mijlocul unei Europe vulcanice, în care toate popoarele se pregătesc să-și răzbune fiii martirizați și uciși” de către hitleriști⁷⁵.

Dar cei mai nemulțumiți erau muncitorii și țărani, care dădeau pe front cel mai mare tribut de sînge pentru interesele lui Hitler iar acasă lucrau în condiții inumane pentru mașina de război nazistă. Evidențiind acest fapt, gazeta „Buletin”, în articolul „10 ani de stăpînire hitleristă în Germania”, arăta : „Cele două straturi mai importante ale poporului german, muncitorii și țărani, care formează împreună majoritatea covârșitoare a poporului german, pot să încheie astfel bilanțul la a 10-a aniversare a stăpînirii hitleriste : Hitler nu ne-a dat în acești 10 ani nici lucru, nici pîine, ci ruină și moarte... 10 ani de mizerie cumplită, de suferințe fără margini, de teroare sălbatică, culminate prin prăpădul groaznic al războiului”⁷⁶.

Publicațiile din România au salutat pașii făcuți de patrioții germani pe linia organizării rezistenței împotriva hitleriștilor. Din pricina teroarei interne, antifasciștii germani au găsit posibilitate de organizare în afara țării. „România liberă” anunța crearea în Uniunea Sovietică a „Asociației

⁷⁴ Vezi articolul „Oamenii din Maquis. Cum au salvat românii o serie de partizani italieni”, în „Timpul” din 25 decembrie 1944.

⁷⁵ „România liberă” din octombrie 1943.

⁷⁶ „Buletin” din 30 ianuarie 1943.

ofițerilor germani”, alcătuită din ofițeri căzuți prizonieri pe frontul sovietic. Gazeta reproducea manifestul lansat de organizație, în septembrie 1943, în care se arăta : „Hitler trebuie răsturnat împreună cu clica sa, trebuie să facă loc unui guvern național care să se bucure de încrederea poporului și să servească interesele poporului... Datoria oricărui patriot german în momentul de față este să lupte pentru răsturnarea lui Hitler, pentru pace”⁷⁷. Asociația a aderat la Comitetul național „Germania liberă” constituit în iunie 1943 pe teritoriul Uniunii Sovietice de către emigranții comuniști germani.

Coordonându-și eforturile în spiritul înțelegerii stabilite la conferința de la Teheran (28 noiembrie—1 decembrie 1943), forțele armate ale statelor coaliției antihitleriste au desfășurat în cursul anului 1944 operații militare de mare anvergură pe toate fronturile din Europa, care au creat ansamblul de condiții pentru înfrângerea definitivă a Germaniei naziste.

Pe teatrul de acțiuni militare sovieto-german, unde erau angajate cca 67% din forțele inamicului, armata sovietică, în cadrul ofensivei de mari proporții din primăvara și vara anului 1944, a reușit să elibereze cea mai mare parte a teritoriilor sale, trecând granițele U.R.S.S.

În vara anului 1944, prin deschiderea frontului în Normandia și în sudul Franței de către aliații occidentali, s-a desfășurat cea mai mare operație de debarcare cunoscută pînă atunci în istorie.

Mișcarea de rezistență a popoarelor a atins punctul cel mai înalt. În multe țări s-au declanșat insurecții naționale.

Trăsătura fundamentală a situației social-politice a României în primăvara și vara anului 1944 o constituia ascuțirea la maximum a contradicției dintre majoritatea poporului, pe de o parte, dictatura militară-fascistă și cotropitorii hitleriști, pe de altă parte. În aceste condiții, Partidul Comunist Român a trecut la transpunerea în viață a planului de acțiune în vederea înfăptuirii insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, preconizînd reorganizarea conducerii și întăririi rîndurilor partidului, intensificarea acțiunilor de sabotare a mașinii de război, crearea detașamentelor de luptă patriotică și activizarea formațiunilor de partizani, unirea tuturor forțelor antihitleriste într-un singur front de luptă.

Eforturile partidului comunist, conjugate cu sprijinul acordat de membri ai organizațiilor social-democrate care năzuiau spre unitate, au fost încununare de succes prin încheierea la mijlocul lunii aprilie 1944 a Frontului unic muncitoresc. O lună mai tîrziu, partidul comunist a

⁷⁷ „România liberă” din 12 octombrie 1943.

încheiat un acord cu gruparea liberală de sub conducerea lui Gh. Tătărescu, reprezentanta acelei părți a burgheziei ale cărei interese economice fuseseră afectate mai mult de politica de aservire a țării Germaniei fasciste.

În interesul luptei pentru doborârea dictaturii antonesciene și scoaterea țării din alianța nefirească cu Germania nazistă, P.C.R. a folosit toate posibilitățile pe care le oferea criza regimului antonescian, fricțiunile dintre guvernul fascist, monarhie și partidele burgheze, raliindu-și, la 15 iunie 1944, cercurile palatului regal cu care ducea tratative încă din septembrie 1943. La 20 iunie 1944 s-a constituit Blocul național-democratic, la care participau partidele comunist, social-democrat, național-tărănesc și național-liberal.

Astfel, în vara anului 1944 se realizează o largă coaliție de forțe social-politice, de la clasa muncitoare și partidele ei pînă la partidele burgheze și cercurile palatului regal, ceea ce a constituit un factor determinant în atragerea la acțiunea eliberatoare a întregii armate române, în asigurarea succesului în lupta pentru doborârea dictaturii militare-fasciste și alăturarea României la coaliția antihitleristă.

În aceste condiții Partidul Comunist Român a pornit cu fermitate la îndeplinirea acțiunii insurecționale de la 23 August 1944.

Pregătind, împreună cu celelalte forțe politice, insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă, Partidul Comunist Român a urmărit în continuare cu cel mai mare interes evoluția mișcării de rezistență din țările europene, implicit din cele aparținînd zonei occidentale și nordice a continentului. Un document elaborat de Secretariatul regional P.C.R. Banat la 15 februarie 1944 aducea cu satisfacție la cunoștință că lupta popoarelor europene cotropite și jefuite de Hitler „se întărește din zi în zi... Rezistența și curajul patrioților din toată Europa subjugată de Hitler este vrednică de admirat”⁷⁸. În același spirit, „Buletinul Capitalei” populariza faptul că popoarele Europei cotropite, jefuite și însîngerate de către Germania nazistă „își strîng rîndurile, își încordează forțele pentru a slăbi oricum și oriunde mașina de război hitleristă”⁷⁹.

Semnificativ este faptul că în prima jumătate a anului 1944 chiar și în unele ziare burgheze legale, care și-au continuat apariția și sub regimul antonescian, ca „Timpul”, „Opinia”, „Informația zilei” ș.a., s-au strecurat informații privind mișcarea de rezistență a popoarelor din această parte a Europei. Aceste știri apăreau sub titluri ca: „Rezistența interioară din Franța. Ce sînt Maqui-ii?”, „Populația daneză este îndemnată să colaboreze pentru împiedicarea actelor de sabotaj”, „Mișcarea

⁷⁸ Arhiva I.S.I.S.P., cota A XXX.

⁷⁹ „Buletinul Capitalei” din 7 iunie 1944.

clandestină în Belgia“, „Măsurî împotriva partizanilor din Italia“, „Atentatul contra lui Hitler“ etc. Desigur, aceste relații erau deformate și minimalizante la adresa mișcărilor de rezistență, altminteri nici n-ar fi putut vedea lumina tiparului. De pildă, patrioții din Rezistență erau taxați ca „elemente teroriste“ iar mișcarea ca atare se aprecia că ar fi un simplu „instrument“ al marilor puteri din coaliția antihitleristă. Frecvența în presa tolerată de regimul militar-fascist a știrilor privind mișcarea de rezistență din alte țări atestă totuși amploarea pe care a luat-o lupta popoarelor din Europa subjugață în primele luni ale anului 1944.

Publicistica ilegală din România acorda spații tot mai largi amplei mișcări de rezistență a poporului francez și formelor ei variate de manifestare. Se evidențiază concursul nelimitat pe care rezistența franceză l-a acordat forțelor militare anglo-americane în timpul debarcării acestora în nordul Franței și după debarcare. „Poporul francez — consemna „România liberă“ la 16 iunie 1944 — s-a alăturat armatelor eliberatoare și luptă alături de ele pentru eliberarea Franței“. La numai o săptămână, aceeași gazetă relatează: „Patrioții francezi s-au alăturat imediat trupelor eliberatoare și dau lovituri puternice nemților, în dosul frontului, distrugând căile de comunicație, podurile, magazinele de muniții etc.“⁸⁰.

„România liberă“, „Buletin“, „Buletinul Capitalei“ și alte organe de presă relatau cu satisfacție despre vastele acțiuni ale partizanilor și patrioților francezi care au scos din uz șine de cale ferată, șosele, cabluri telefonice, ecluze etc., angajând chiar și lupte directe cu ocupanții. „În ultimul timp — anunța o gazetă românească — patrioții francezi au întrerupt liniile ferate principale... În regiunea Paris toate cablurile principale au fost tăiate de patrioți.“⁸¹ „România liberă“ își anunța cu bucurie cititorii că partizanii au intrat în stăpânirea a sute de localități și că partea centrală a Franței a fost eliberată de patrioții francezi⁸².

Insurecția pariziană, începută la 19 august 1944, a avut un deosebit ecou în România, unde forțele rezistenței se aflau în ajunul declanșării proprii lor insurecții. Astfel, „România liberă“ din 22 august 1944 anunță că „în Paris a izbucnit revolta patrioților contra garnizoanei hitleriste“. Gazeta evidențiază apoi condițiile interne și internaționale care au favorizat declanșarea insurecției pariziene. Ediția specială a aceleiași gazete, apărută în ziua de 24 august, când Bucureștiul și alte centre din România se aflau în plină insurecție, dădea ca exemplu pe „eroicii patrioți ai Parisului, care *ei singuri* (subl. a.) au curățat Parisul de cotorpitorii nemți“. În apelul Comandamentului Formațiunilor de luptă patriotice, semnat de Emil Bodnaraș, după ce se anunța că în țara noastră

⁸⁰ „România liberă“ din 22 iunie 1944.

⁸¹ Ibidem, din 10 august 1944.

⁸² Ibidem, din 22 august 1944.

„lupta cu arma în mână împotriva crotopitorilor nemți a început“ și că Bucureștiul, „inima“ mișcării românești de eliberare națională, trebuie apărat „cu orice preț“, se făcea referință și la insurecția pariziană, cerându-se: „Urmați exemplul fraților noștri francezi, eroii eliberatori ai Parisului“⁸³. Ediția specială a ziarului socialist „Libertatea“ sublinia „coincidențele dintre descătușarea destinului poporului românesc și eliberarea Capitalei Franței... Strigăte au răsunat deopotrivă la Paris ca și la București, exprimând bucuria victoriei greu plătită“⁸⁴.

Forțele rezistenței din România urmăreau cu viu interes și ampla mișcare de eliberare națională din Danemarca, care în vara anului 1944 s-a transformat într-o luptă generală de masă. Un deosebit ecou a avut-o greva generală din Copenhaga, de la sfârșitul lunii iunie 1944, despre care presa comunistă și patriotică din România a scris articole pline de simpatie. „România liberă“ din 10 iulie 1944 anunța opinia publică din România că „la Copenhaga, muncitorii au declarat grevă generală de protest împotriva executării a 8 ostateci danezi“. La numai câteva zile, aceeași gazetă insera că greva a fost extinsă și în alte 25 de orașe din Danemarca. Se consemna că greva este condusă de „Consiliul libertății“, organul diriguitor al mișcării de rezistență daneze, constituit în vara anului 1943. După câteva zile de grevă, însoțită de puternice acțiuni de diversiune și sabotaj, autoritățile de ocupație hitleriste „au fost silit să cedeze și au acceptat cele 4 condiții ale «Consiliului libertății» care conduce greva și anume: 1. Îndepărtarea din Copenhaga a corpului fascist danez, unealta Gestapoului; 2. Autoritățile germane nu vor lua măsuri de represalii contra greviștilor; 3. Germanii nu vor trage în oameni neînarmați; 4. Ridicarea stării de asediu. După această victorie poporul danez continuă lupta de eliberare“⁸⁵.

Dând calde aprecieri „voinței și hotărârii de fier“ a poporului danez în lupta pentru apărarea libertății și independenței țării sale, publicațiile românești evidențiau că greva generală din Danemarca a demonstrat o dată în plus că „un popor care își iubește țara și libertatea nu poate fi transformat în sclav al nemților“⁸⁶.

Publicistica mișcării de rezistență din România a făcut mențiuni și la viguroasa luptă de eliberare națională a popoarelor din Norvegia, Belgia și Olanda, care în prima jumătate a anului 1944 a luat o mare amploare. Referindu-se la acțiunile hotărâte ale popoarelor acestor trei țări, un document al Partidului Comunist Român, din februarie 1944,

⁸³ Arhiva I.S.I.S.P., cota K XXVIII-19.

⁸⁴ „Libertatea“ ediție specială din 29 august 1944.

⁸⁵ „România liberă“ din 10 august 1944.

⁸⁶ Ibidem, din 10 iulie 1944.

reliefa că această luptă este „vrednică de admirat“⁸⁷. În același timp, presa comunistă și democratică condamna cu vehemență metodele închi-zitoriale pe care hitleriștii, în furia lor disperată, le utilizau împotriva patrioților belgieni, norvegieni etc., ridicați la lupta pentru demnitate națională. Lumea află cu indignare, scria o gazetă românească a vremii, despre asasinarea ostaticilor belgieni, norvegieni, danezi, francezi etc. „Dacă hitleriștii nu pot să descopere patrioții care duc lupta eroică contra cotropitorilor lor, ocupanții se răzbună atunci pe populația civilă lipsită de orice mijloc de apărare.“

În prima jumătate a anului 1944 rezistența italiană în partea de nord a țării era în plin avânt. Această amplă mișcare s-a ridicat pe noi trepte odată cu eliberarea Romei, la 4 iunie 1944, de către aliați, marcînd — potrivit aprecierii unei gazete românești — „începutul unei noi vieți pentru poporul italian“⁸⁸. Atît la acțiunea aliaților de eliberare a capitalei Italiei, cît și la cele următoare — evidențiau publicațiile ilegale din România — patrioții italieni și-au adus din plin contribuția prin puternicele lovituri date ocupanților în spatele frontului. „Patrioții ita-lieni înarmați — relata cu simpatie „România liberă“ — dau un sprijin prețios armatelor eliberatoare, operînd în spatele liniilor germane, distru-gîndu-le căile de comunicație, podurile și atacînd transporturile de trupe și muniții.“⁸⁹

Publicistica din țara noastră evidenția că în primele rînduri ale rezistenței italiene se afla clasa muncitoare, care, prin arma sa încercată de luptă — grevele, sabotajul activ și pasiv — a lovit cu deosebită putere forțele ocupantului. După înăbușirea grevei generale de la 1 martie 1944, luptele greviste în partea de nord a Italiei au reizbucnit cu o deosebită forță. „România liberă“ anunța, în vara anului 1944, că în „orașele in-dustriale Torino, Genova, Milano, grevele în întreprinderi se țin lanț. Se produc dese ciocniri de stradă între muncitorii greviști și detașamentele de ordine hitleriste și fasciste. La Genova greva generală continuă. La Spezzia s-a produs o revoltă a marinarilor“⁹⁰. Partizanii dădeau, la rîndul lor, lovituri puternice inamicului. Gazeta informa că la Marento un detașament de partizani italieni, după ce a imobilizat garda aeropor-tului hitlerist, a distrus 57 de avioane inamice⁹¹. Atare acțiuni se desfășurau peste tot în Italia aflată sub ocupație.

În focul acestor lupte numărul partizanilor italieni creștea în mod spectaculos. „În Italia de nord — constata o gazetă patriotică româ-

⁸⁷ Arhiva I.S.I.S.P., cota A XXX.

⁸⁸ „România liberă“ din 16 iunie 1944.

⁸⁹ Ibidem, din 10 iulie 1944.

⁹⁰ „România liberă“ din 10 august 1944.

⁹¹ Ibidem.

nească — activează acum nu mai puțin de 10 brigăzi garibaldiene”⁹², unități de partizani constituite de Partidul Comunist Italian încă din toamna anului 1943. Succesele patrioților italieni — concluzionau publicațiile românești — se datorau faptului că la mișcarea de rezistență participau, în front unic național, toate forțele sociale și politice antifasciste ale societății italiene, de la comuniști la catolici, de la socialiști la monarhiști.

Anul 1944 a marcat o adâncire a crizei regimului hitlerist în Germania însăși. În condițiile debarcării anglo-americane în Normandia și ale ofensivei sovietice începute la 22 iunie împotriva Grupului de armate german „Centru”, precum și ale ofensivei din iulie contra Grupului de armate german „Ucraina de nord”, tot mai mulți germani și-au dat seama că Hitler și acoliții săi au pierdut războiul. Pentru a se pune capăt unor jertfe inutile, aceștia și-au intensificat lupta pentru suprimarea lui Hitler și pentru încheierea păcii cu tabăra coaliției antihitleriste. În această stare de spirit, la 20 iulie 1944 a avut loc atentatul nereușit împotriva lui Hitler, organizat de ofițeri superiori și generali care ocupau poziții importante în armata germană precum și de oameni politici.

Deși autoritățile antonesciene din România s-au străduit să ascundă și să minimalizeze evenimentele petrecute în Germania, forțele de rezistență din țara noastră le-au adus la cunoștința opiniei publice românești. Într-un manifest editat de Comitetul Central al Partidului Comunist Român, intitulat „La luptă hotărâtă pentru salvarea patriei”, se declara că în urma înfringerilor suferite pe toate fronturile de Germania hitleristă, această țară „este cuprinsă de cea mai mare criză”. Această constatare era exemplificată cu atentatul împotriva lui Hitler, pus la cale „de un grup de ofițeri superiori germani”, care și-au dat seama că dictatorul hitlerist „a adus armata și poporul german la marginea prăpastiei. Ei consideră că singura salvare de la catastrofă este înlăturarea lui Hitler și a regimului său, ca să poată supraviețui resturile armatei și poporul german, prin încheierea păcii”⁹³.

Sub titluri ca „Războiul se apropie de sfârșit”, „Moartea la Marele Cartier”, „Apelul către armata germană al foștilor comandanți ai trupelor germane de pe frontul central”, „Regimul hitlerist a început să trosnească” și altele, presa comunistă și patriotică din România a popularizat pe larg evenimentul din 20 iulie 1944 din Germania, evidențiind că el marchează „semnalul deschiderii frontului intern german”⁹⁴. „Buletinul apărării patriotice” comentînd atentatul împotriva lui Hitler, scria : „Înainte ca armatele aliate să fi pus piciorul pe pămîntul Germaniei,

⁹² Ibidem.

⁹³ Arhiva I.S.I.S.P., cota A XXVIII-1.

⁹⁴ „România liberă” din 10 august 1944.

regimul hitlerist a început să trosnească din toate încheieturile și putregaiul a ieșit la iveală. Militarii care, pînă mai ieri, erau glorificați ca eroi, sînt azi calificați drept «lași» și măcelăriți fără cruțare»⁹⁵. „Buletinul apărării regionalei Moldovei” susținea că „iunkerii și Clubul nobililor, dîndu-și seama că speranțele lor s-au spulberat și că prăbușirea iminentă a hitlerismului va atrage propria lor prăbușire, au încercat prin atentatul comis în contra lui Hitler să se debaraseze de el și de clica lui, pentru a mai salva ceea ce se mai poate salva”. Dar, printre complotiști s-au aflat numeroși patrioți germani, adversari hotărîți ai hitleriștilor, „profund nemulțumiți de doliile și de distrugerile provocate de război”⁹⁶. „România liberă” scria la rîndul ei: „Revolta ofițerilor superiori germani, sprijinită de o parte din armată și de popor, în momentul în care s-a produs, oglindește starea de spirit a poporului și a armatei germane, care caută să se despartă de Hitler, ca să poată să trăiască statul și poporul german”⁹⁷. Gazeta arăta, în continuare, că Hitler a scăpat de data aceasta, luînd „o serie de măsuri teroriste criminale, ca să înăbușe în sînge mișcarea de descătușare a poporului german, iar el să-și mai prelungească agonia. Un lucru însă e cert: că și în Germania poporul s-a ridicat — deschis — împotriva planurilor criminale ale hitleriștilor și a trecut la fapte”⁹⁸.

PATRIOȚI ROMÂNI ÎN MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ DIN EUROPA OCCIDENTALĂ

În anii marii conflagrații mondiale numeroși patrioți români au luptat împotriva fascismului german în cadrul mișcării de rezistență, în detașamentele de partizani dintr-o serie de țări ale Europei. „În panteonul rezistenței antifasciste — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — și-au înscris numele și o seamă de comuniști și patrioți români înrolați în detașamentele de partizani din Uniunea Sovietică, Franța, Cehoslovacia, Belgia”⁹⁹.

Alături de alți antifasciști străini, la lupta eroică de eliberare națională a poporului francez și-au adus o contribuție și numeroși patrioți români aflați la începutul războiului pe teritoriul Franței.

⁹⁵ „Buletinul apărării patriotice” din 1 august 1944.

⁹⁶ „Buletinul apărării regionalei Moldovei” din 29 iulie 1944.

⁹⁷ „România liberă” din 28 iulie 1944.

⁹⁸ Ibidem.

⁹⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 400.

După unele date, în anii celui de-al doilea război mondial se găseau în Franța circa 14 000 de imigranți români¹⁰⁰. Ei proveneau din muncitori și meseriași, negustori, intelectuali ș.a. care împinși de motive economice sau politice și-au părăsit țara și s-au stabilit în Franța. La aceștia se adăugau tineri aflați la studii și diverse categorii de intelectuali sosiți în Franța la specializare, precum și foști luptători români în brigăzile internaționale din Spania.

În septembrie 1939, la izbucnirea războiului, 2 000 de voluntari români s-au angajat în armata franceză¹⁰¹. După armistițiul din iunie 1940 și în perioada ocupației un număr mare de patrioți români s-au înrolat în mișcarea de rezistență, luptând cu tenacitate alături de eroicul popor francez împotriva cotropitorilor. Ei au înțeles că orice lovitură dată Germaniei hitleriste pentru eliberarea Franței constituia un câștig și pentru eliberarea propriei lor țări.

Un rol important în recrutarea și organizarea partizanilor români în rezistența franceză l-au avut comuniștii din cadrul coloniei române, în frunte cu Gheorghe Vasilichi. Cei dinții care s-au alăturat rezistenței franceze erau foștii voluntari români în Spania republicană¹⁰². Ei se încadrează în primele organizații de rezistență numite O.S. (Organisation Spéciale) create de Partidul Comunist Francez¹⁰³. Foștilor voluntari români din Spania li se alăturau alți români: muncitori, studenți, intelectuali etc. Din vara anului 1941 românii încep să acționeze cu arma în mână în rezistența franceză. Astfel, în iulie 1941, detașamentul condus de Francisc Wolf-Boczor, care acționa în cadrul organizației speciale din gruparea M.O.I., a executat prima sa misiune, contribuind la deraierea unui tren german lângă Paris. Acest act s-a concretizat prin moartea a 150 de soldați și ofițeri germani și prin câteva sute de răniți¹⁰⁴. În rezistența populației pariziene din anii 1941—1942 s-a remarcat, de asemenea, detașamentul comandat de comunistul Nicolae Cristea, care acționa în interiorul capitalei Franței.

Treptat, la lupta poporului francez au aderat și ceilalți patrioți români aflați în Franța, indiferent de situația socială sau de convingeri politice. Inspirându-se din experiența poporului francez, care în luna mai 1943 și-a unit forțele în cadrul „Consiliului național al Rezistenței”, patrioții români au creat în septembrie 1943 la Paris Frontul național

¹⁰⁰ *Români în rezistența franceză în anii celui de-al doilea război mondial* (Amintiri). Sub îngrijirea: Gh. Vasilichi, M. Florescu, V. Ionescu, Gh. Adorian, Al. Jar, C. Cimpeanu, Editura politică, București, 1969, p. 10.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 41.

¹⁰² B. Holban, *Români în insurecția pariziană*, în „Magazin istoric”, anul VIII, nr. 8(89), august 1974, p. 87.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ „Scînteia” din 11 martie 1945.

român din Franța, sub președinția renumitului om de știință Traian Vuia, intelectual cu vederi democratice. În octombrie frontul a început editarea gazetei ilegale „La Roumanie Libre” în limbile română și franceză. „Frontul național român — se specifica într-o scrisoare deschisă publicată în numărul din noiembrie 1943 — este o mișcare de masă, din care fac parte patrioți români, provenind din toate păturile sociale și de toate condițiile politice. El cristalizează tendințele poporului nostru în lupta pentru eliberarea României de sub dominația și influența germană.”¹⁰⁵

Masa emigrației românești din Franța, care s-a bucurat de o frățească ospitalitate în mijlocul poporului francez, considera ca o datorie de onoare a sa ca, unită în Frontul național român, să acționeze împotriva hitlerismului în cadrul Rezistenței franceze, care dădea lovituri din ce în ce mai nimicitoare ocupanților. Patrioții români care trăiau pe pământul Franței n-au dezmințit sentimentele dintotdeauna de prietenie dintre România și Franța, fiind alături și de data aceasta de poporul francez, care, cu jertfe enorme, își apăra demnitatea patriei sale. Din ampla lucrare apărută în România și intitulată „Români în rezistența franceză” rezultă că aria geografică a zonelor din Franța unde au acționat luptători români era deosebit de vastă: Paris și regiunea pariziană, Marsilia, Bordeaux, Nancy, Limoges, Grenoble, Toulouse, Ardèche, Corrèze, Lyon, Toulon, Pas-de-Calais etc. În localitățile respective și în multe altele, patrioți români au participat la diferite acțiuni de luptă ale combatanților francezi îndreptate împotriva mașinii de război naziste — deraieri de trenuri încărcate cu trupe și muniții, distrugeri de camioane încărcate cu fasciști, atacuri împotriva unor localuri ocupate de hitleriști etc. Numai la Paris și în regiunea pariziană patrioții români au participat la peste 140 de acțiuni de luptă împotriva ocupanților.

În vara anului 1944 antifasciștii români au participat la acțiunile insurecționale ale poporului francez în diferite orașe și regiuni ale Franței. Pe unii dintre ei îi găsim pe baricadele insurecției pariziene, declanșate la 19 august 1944. Patrioții români au luptat alături de populația franceză în cadrul formațiilor de luptă ale Forțelor franceze din interior (F.F.I.) sau în cadrul milițiilor patriotice, aducându-și contribuția la ocuparea unor instituții, inclusiv a Legăției României din Paris. Ziarul „Franc Tireur”, în articolul intitulat „Străinii și rezistența”, evidențiază că „Românii erau prezenți la ocuparea primăriei circumscripției XIX

¹⁰⁵ P. Nichita și Gh. Adorian, *Date cu privire la participarea unor patrioți români la lupta împotriva fascismului în detașamente de partizani din Uniunea Sovietică, Cehoslovacia și Franța*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R.”, nr. 6/1961, p. 69.

(din Paris — n.a.), la luptele din Cartierul Latin și au ocupat ambasada țării lor“¹⁰⁶.

În cadrul mișcării de rezistență franceze patrioții români au dat numeroase jertfe. După date incomplete, pînă în august 1944 au căzut la datorie peste 60 de patrioți români¹⁰⁷, printre care Nicolae Cristea, Francisc Wolf-Boczor, Ion Călin, Andrei Dragoș Sas, Alexandru Lazăr, Iancu Zilberman, Olga Bancic, Iosif Clisci, Ion Crăciun și alți fii devotați ai poporului român.

Vestea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din România și aderarea țării noastre la coaliția antihitleristă a fost primită cu cel mai înalt entuziasm de către patrioții români din Franța. Această stare de spirit s-a reflectat și în mesajul adresat guvernului român de la București, a doua zi după 23 august, de către Traian Vuia, președintele Comitetului provizoriu al Frontului național român din Paris, ieșit din ilegalitate. După ce se saluta actul istoric de la 23 august 1944, mesajul aducea la cunoștința guvernului român că Frontul național român din Paris „își propune să continue lupta, alături de aliați, de Franța și astăzi alături de armata română, pentru o soartă mai bună a poporului român și va continua să lămurească opinia publică franceză asupra aspirațiilor națiunii noastre pentru o viață mai bună“¹⁰⁸.

Poporul francez dă o înaltă apreciere contribuției aduse de patrioții români în mișcarea de rezistență franceză. În acest context reproducem declarațiile făcute de Rol Tanguy, membru al C.C. al Partidului Comunist Francez, conducătorul forțelor insurecționale din Paris. „Alături de patrioți francezi și de alte naționalități, a luptat în cadrul rezistenței antifasciste, pe pământul Franței, un mare număr de români — foști luptători în Spania, imigranți politici antifasciști, studenți, muncitori veniți în Franța în căutare de lucru — care, dînd dovadă de curaj și un înalt spirit de abnegație, au participat la numeroase acțiuni de răsunet (după o cifră aproximativă 140 de acțiuni). Cunosc și am apreciat în mod deosebit contribuția pe care ei au adus-o în cadrul detașamentelor de francirori și partizani din regiunea pariziană, unde au luat parte în primele rînduri la insurecția Parisului.“¹⁰⁹

Un grup de patrioți români a participat la mișcarea de rezistență antifascistă în cadrul unor detașamente de partizani din Belgia, luptînd cu eroism împotriva ocupanților naziști. El era constituit din muncitori imigrați din motive economice sau politice precum și din foști voluntari

¹⁰⁶ „Franc-Tireur“ din 2 septembrie 1944.

¹⁰⁷ „Scînteia“ din 2 martie 1945. Vezi P. Nichita, Gh. Adorian, *op. cit.*, p. 72.

¹⁰⁸ *Români în rezistența franceză*, p. 333.

¹⁰⁹ „Scînteia“ din 23 august 1969.

români în brigăzile internaționale din Spania *. Astfel, Gheorghe Faur (plecat din Arad) lucra la secția montaj avioane din orașelul Vilvoorde din apropierea Bruxellesului, conducând sabotajul a secția asamblare, sarcină ce-i fusese încredințată de Partidul Comunist Belgian, al cărui membru era. La secția confecții metalice a aceleiași uzine lucra și muncitorul feroviar român Tudor Ștefan, activist sindical și neobosit participant la răspîndirea presei clandestine, colectarea de fonduri pentru ajutorul rezistențelor belgiene închiși și al familiilor acestora etc. În primăvara anului 1943 Tudor Ștefan a făcut parte din colectivul care a organizat și condus greva revendicativă a muncitorilor din uzină, soldată cu majorarea salariilor. Un alt muncitor român care a luptat împotriva fascismului pe pământul belgian a fost Lévai Iosif din Oradea, fost luptător în Spania. El a făcut parte din „grupa mobilă” a unui detașament de partizani la Bruxelles. După mai multe acțiuni de luptă, Lévai a fost numit comandantul grupului și în această calitate a organizat o serie de raiduri în pădurile din jurul Bruxellesului, atacînd grupuri izolate de hitleriști, capturînd arme și muniții atît de necesare partizanilor belgieni. Rănit în cursul unei acțiuni, a fost prins de hitleriști și internat în lagărul de la Buchenwald, unde a murit în iunie 1944.

Încă de la ocuparea Bruxellesului comunistul român Grigore Teodoru, originar din Galați, a condus o grupă de sabotaj care s-a remarcat atît în lupta împotriva hitleriștilor cît și a colaboraționiștilor belgieni. Pe traseul Bruxelles—Charleroi a acționat în cadrul unei grupe de partizani muncitorul miner Crăciunescu Victor din Craiova.

Posesor al unui garaj de reparații la Laeken, un alt român, Petre Epure, a pus la dispoziția combatanților din rezistență două mașini, ajutîndu-i totodată să-și procure acte false. Alți doi patrioți români aflați atunci în Belgia, Gheorghe Nesiș și Dosa Gheorghe, au acordat sprijin unor prizonieri de război sovietici care reușiseră să evadeze dintr-un lagăr.

O activitate însemnată în cadrul rezistenței belgiene a desfășurat-o comunistul român Nicolae Moraru, care începînd din septembrie 1940 pînă în toamna anului 1945 cît a stat în Belgia a îndeplinit o serie de sarcini din partea Partidului Comunist Belgian. Astfel, el a fost numit secretar al comitetului de partid la atelierele de reparat autoturisme Renault, iar cîteva luni mai tîrziu a fost cooptat în comitetul de partid al imigranților din orașul Vilvoorde. Pe lîngă acțiunile de sabotaj, N. Moraru a colectat bani și alte ajutoare pentru familiile deportaților belgieni și pentru prizonierii de război sovietici care lucrau în minele

* Aspecte din activitatea grupului de antifasciști români din cadrul rezistenței belgiene au fost relatate autorilor volumului de către Nicolae Moraru.

de la Mons și Charleroi. În timpul insurecției din septembrie 1944 din Belgia, N. Moraru a luat parte activă la luptele cu unitățile germane din jurul Bruxellesului.

În perioada care a urmat eliberării Belgiei, N. Moraru, în calitate de responsabil național al comuniștilor români din Belgia, a participat activ la crearea Asociației românilor din Belgia, care prin activitatea sa a contribuit la strângerea legăturilor de prietenie dintre poporul român și poporul belgian.

O formă a mișcării de rezistență a constituit-o lupta antifascistă în lagărele de prizonieri, în lagărele de concentrare, în ghetouri și lagărele morții.

În încercarea de a stăvili prin teroare mișcarea de rezistență, ocupanții hitleriști au pus în aplicare mijloacele de represiune cele mai sălbatice. Zeci și zeci de mii de antifasciști și luptători din rezistență au fost deportați în lagărele de exterminare. La Buchenwald, Oswiecim (Auschwitz), Nordhausen, Dachau, Bergen-Belzen, Treblinka, Ravensbrück, Birkenau, Mauthausen, Lublin și în multe altele au fost torturați și exterminați, după estimări aproximative, 12 000 000 de oameni. În acest genocid au pierit belgieni, bieloruși, bulgari, cehi și slovaci, danezi, evrei — care au reprezentat jumătate din numărul victimelor —, estonieni, francezi, germani, greci, italieni, iugoslavi, letonieni, lituanieni, luxemburghezi, norvegieni, olandezi, polonezi, români, ruși, țigani, ucraineni, unguri etc. În aceste lagăre au fost masacrați muncitori, țărani, reprezentanți ai burgheziei, intelectuali, comuniști, socialiști, democrați-creștini, alți patrioți, indiferent de apartenența de clasă și de concepțiile politice și ideologice. N-au fost scutiți nici femeile, copiii și bătrânii.

În lagărele de concentrare naziste au fost închiși un mare număr de cetățeni ai țării noastre. Numai din teritoriul vremelnice ocupat al părții de nord a Transilvaniei au fost deportați în lagărele naziste peste 200 000 de oameni : evrei, români și maghiari ¹¹⁰. Din vara anului 1944, jandarmeria horthystă în colaborare cu Gestapoul german au deportat în masă populația evreiască în lagărele de exterminare. Printre cei deportați s-au aflat și un mare număr de comuniști și antifasciști români și de alte naționalități. După 23 August 1944, când România a întors armele împotriva Germaniei naziste, hitleriștii au internat în lagăre pe prizonierii militari români. Au mai fost închiși un număr de cetățeni români în-

¹¹⁰ „România liberă“ din 7 aprilie 1945.

rolați în rezistența franceză, dintre care unii luptaseră înainte în brigăzile internaționale din Spania.

Trecînd aproape prin toate lagărele naziste, antifasciștii români, la fel ca și cei aparținînd zecilor de națiuni europene, au fost supuși regimului de exterminare. Condamnînd regimul din „aceste lagăre blestamate”, ziarul „România liberă” arată că aici milioane de oameni din toată Europa „au fost exterminați cu încetul — prin foame, frig și boli — sau atunci cînd întîrziu să moară — cu gloanțe, cu gaze, prin ardere”¹¹¹. Din 148 288 evrei din partea de nord a Transilvaniei, peste 100 000 au fost exterminați¹¹².

Între sîrmele ghimate ale lagărelor, în condiții crîncene de teroare, deținuții politici și-au organizat lupta pentru supraviețuire, pentru salvarea vieții fiecăruia. În această luptă s-a manifestat cu pregnanță solidaritatea și unitatea de acțiune a tuturor deținuților, indiferent de națiunea căreia îi aparțineau.

În fruntea luptei s-au situat comuniștii și antifasciștii, care în țările lor militaseră împotriva fascismului și nazismului. În diferite lagăre s-au constituit, în cea mai adîncă conspirativitate, organizații comuniste ale deportaților din alte țări, precum și largi organizații de solidaritate antifascistă pe grupe naționale. De pildă, în lagărul de la Buchenwald, comuniștii români și maghiari, proveniți din partea de nord a Transilvaniei și din cetățeni ai României ce luptaseră în rezistența franceză, au înființat în august—septembrie 1944 o celulă de partid, care la sfîrșitul anului 1944 a cuprins 11 membri, și o organizație mai largă antifascistă, avînd pentru aceasta aprobarea Comitetului de partid internațional (pe întregul lagăr)¹¹³.

Acțiuni de organizare a deținuților politici au avut loc și în alte lagăre. Un ofițer român, căzut în captivitate hitleristă și deportat la Mauthausen, arată că el, împreună cu alții, a căpătat ajutor din partea unor comuniști români, care au luptat în Spania, deportați și ei în acest lagăr¹¹⁴.

Celule comuniste și organizații clandestine antifasciste s-au constituit și la Auschwitz și în celelalte lagăre.

În condițiile grele ale lagărelor, pe primul plan al luptei antifasciste se situa acțiunea de întrajutorare în scopul supraviețuirii. Viața a mii de antifasciști a fost salvată tocmai datorită ajutorului dat celor bolnavi și suferinzi pentru a nu ajunge în uzinele de exterminare. Din

¹¹¹ „România liberă” din 7 aprilie 1945.

¹¹² L. Banyai, *Pe făgașul tradițiilor frățești*, București, 1974, p. 254.

¹¹³ I. Micu, *Am supraviețuit lagărului hitlerist*, prefața Gh. Adorian, Editura politică, București, 1970, p. 24.

¹¹⁴ „Scînteia” din 15 iunie 1945.

rația de mizerie pe care o căpătau internații în lagăre s-a reușit, în multe locuri, să se creeze un stoc redus de alimente pentru ajutorarea celor în cauză. Evocînd acest aspect, un român deportat în lagărul de la Buchenwald arăta : „Viața ne-a învățat că în lagărele hitleriste trebuia făcut totul pentru conservarea fizică a cît mai multor deținuți. Cu ceea ce am reușit să economisim din rațiile noastre infime, am creat un fond de hrană pentru întraajutorare... Împărțirea acestui ajutor era stabilită în funcție de starea fizică a fiecăruia. Dacă unul dintre tovarășii noștri era foarte slăbit sau bolnav, aveam cu ce să-i venim în ajutor. Chiar dacă acest ajutor era de multe ori iluzoriu, el a creat celor în cauză o stare psihică mai bună, i-a ajutat să reziste mai bine încercărilor“¹¹⁵. Medici de diferite naționalități, inclusiv români, închiși și ei în lagăre, făceau tot ce era posibil ca să procure diferite medicamente, să trateze, să opereze și să panseze pe cei bolnavi. Șirul exemplelor privind acțiunile de întraajutorare între deținuții antifasciști ar putea fi mult lărgit.

În plină luptă pentru existență, călirea spirituală a oamenilor, informarea lor conspirativă reciprocă constituia o altă manifestare a luptei antifasciste a celor deținuți. În ciuda pazei severe și a izolării, ecurile legate de evoluția războiului pătrundeau și în lagăre. Un ziar procurat cu cea mai mare greutate (în lagăre era interzisă orice lectură, chiar și a oficiosului hitlerist) circula din baracă în baracă în cea mai desăvîșită conspirativitate. Citind despre situația fronturilor, despre localitățile în care se desfășurau luptele, deținuților li s-a întărit și mai mult convingerea că victoria asupra fascismului era inevitabilă. Aceasta le-a ridicat și mai mult moralul și speranțele de libertate.

Deși fuga din lagărele naziste era de neconceput, fiind chiar de natură fantezistă, au fost și cîteva cazuri de evadări. Doi evrei din țara noastră (din Cluj și respectiv Tg. Mureș), transportați la Auschwitz împreună cu un lot mare de oameni din partea de nord a Transilvaniei, au reușit, în zilele insurecției din Varșovia, să evadeze. De fapt, ei au evadat din ghetourile din Varșovia, fiind strămutați aici după ce stătuseră în lagărul de la Auschwitz. Presa românească, sub titlul „În infernul de la Auschwitz“, a reproduș declarații zguduitoare ale celor doi cetățeni români privind regimul de exterminare din lagărul nazist. Ajunși la Auschwitz după o lungă călătorie, fără mîncare și apă, în timpul căreia mulți au murit, au fost triați : „Cei sănătoși capabili de lucru au trebuit să stea pe partea stîngă a drumului, iar cei bătrîni și bolnavi, pe partea dreaptă. De atunci, nu i-am mai văzut și cred că au fost exterminați“. Se descrie apoi uzina lagărului de exterminare, constituită dintr-o cameră de gazare și șase crematorii. Camera de gazare, dezvăluiau cei

¹¹⁵ I. Micu, *op. cit.*, p. 24.

doi foști deținuți, „era de fapt o baie. Din dușurile băii, câteva minute curgea apa, după aceea apa înceta și ieșeau gaze și în patru-cinci minute victimele au fost exterminate și duse la crematoriu”¹¹⁶. Pentru opinia publică din România acestea erau printre primele dezvăluiri de la sursă cu privire la genocidul practicat în lagărele naziste, fapt ce a accentuat și mai mult aversiunea față de nazism.

Pe linia luptei de rezistență din lagăre un deosebit ecou a avut-o răscoala antinazistă a deținuților din lagărul de concentrare Buchenwald, declanșată la 11 aprilie 1945. Ei au asaltat lagărul, au dezarmat și imobilizat pe SS-iști, capturînd un număr mare de prizonieri. La răscoala deținuților aparținînd tuturor naționalităților din lagăr au participat și antifasciști români și unguri. Ei au fost încadrați în operațiunea de curățire a pădurii din jurul lagărului, urmărind și capturînd numeroși naziști¹¹⁷. La 13 aprilie, cînd trupele americane au intrat în Buchenwald, lagărul era în stăpînirea deținuților.

Asemenea deportațiilor antifasciști, și-au consolidat solidaritatea pentru supraviețuire și milioanele de prizonieri sovietici, englezi, americani, iugoslavi, francezi, români, italieni etc., aruncați în lagărele naziste. Această solidaritate era reclamată și de faptul că niciodată în istoria războaielor prizonierilor nu li s-a aplicat un regim atît de inuman ca în lagărele hitleriste. Dezvăluind acest regim, ziarul „Libertatea” îl caracteriza ca „un regim sălbatic de înfometare”, „de execuții pentru delictul de imaginație”, de „schingiuri și maltratări pînă la moarte”, „de supra-muncă pînă la epuizare”. De fapt, aceste dezvăluiri reprezentau declarațiile făcute gazetei de către doi ofițeri români care, căzînd prizonieri în bătălia pentru Ardeal, au reușit, după greutăți de neînchipuit, să se reîntoarcă în liniile românești¹¹⁸.

În deplină solidaritate, cei căzuți în captivitatea nazistă, indiferent de naționalitate, au acționat pentru o minimă ușurare a regimului lor de prizonieri, apelînd adeseori la normele internaționale cu privire la statutul prizonierilor. Dar naziștii aveau propria lor lege: bătaia și schingiuirea. „Bătaia ni se aplica ori de cîte ori ceream schimbarea tratamentului”¹¹⁹ — declarau cei doi ofițeri români. Au fost și cazuri cînd un număr de prizonieri, ajutați de ceilalți, au reușit să evadeze. Dar aceste cazuri erau extrem de rare, soldîndu-se aproape întotdeauna cu executarea celor prinși.

¹¹⁶ „România liberă” din 19 noiembrie 1944.

¹¹⁷ I. Micu, *op. cit.*, p. 7, 9.

¹¹⁸ „Libertatea” din 26 octombrie 1944.

¹¹⁹ *Ibidem*.

Lupta dusă de antifasciști și prizonieri în lagărele de concentrare naziste era o dovadă de netăgăduit că teroarea, oricât ar fi ea de sîngeroasă, nu poate să nimicească voința și hotărîrea oamenilor de a trăi în libertate.

ECOUL INSURECȚIEI NAȚIONALE ARMATE ANTIFASCISTE ȘI ANTIIMPERIALISTE DIN ROMÂNIA ÎN ȚĂRILE DIN EUROPA OCCIDENTALĂ ȘI NORDICĂ

Forma superioară a mișcării de rezistență a poporului român, insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din România, declanșată la 23 August 1944, a fost organizată și îndeplinită de Partidul Comunist Român, în colaborare cu celelalte forțe antihitleriste. În această zi istorică marile căpetenii ale guvernului fascist au fost arestate la palatul regal de către o echipă de militari, dinainte pregătită, și predate unei formațiuni patriotice de luptă a partidului comunist. S-a format un nou guvern, al Blocului Național Democrat, în care era reprezentat și Partidul Comunist Român. A doua zi, la 24 august, guvernul român a emis declarația de război oficială contra Germaniei naziste.

Desprinderea rapidă și cu deplin succes a României din războiul hitlerist și întoarcerea armelor de către întreaga armată română — fără fisuri sau defecțiuni — împotriva Germaniei naziste au vădit cu pregnanță că insurecția din august 1944 a reprezentat o strălucită afirmare a hotărîrii întregii națiuni române de a se descătușa de sub dominația străină, de a fi liberă și deplin stăpîină în patria sa.

În organizarea și îndeplinirea insurecției Partidul Comunist Român a făcut dovada priceperii și capacității de a fructifica condițiile internaționale favorabile create prin acțiunile victorioase ale Națiunilor Unite, în cadrul cărora eficiența fundamentală, determinantă, au avut-o eforturile de război ale U.R.S.S., ale forțelor sale armate, avîntul mișcării de rezistență a popoarelor dominate de nașiști.

În timp ce armata sovietică a nimicit majoritatea trupelor germane aparținînd Grupului de armate „Ucraina de sud” și a eliberat o mare parte a teritoriului estic românesc, unitățile militare române, împreună cu formațiunile patriotice, au lichidat, în cursul unor bătălii grele, rezistența trupelor naziste, eliberînd Bucureștiul și regiunile de sud-est, centrale și sud-vestice ale țării noastre. Sosirea, la 30 și 31 august 1944, a trupelor sovietice în Bucureștiul eliberat a fost salutată cu entuziasm de masele largi ale populației.

Victoria insurecției și alăturarea României la coaliția antihitleristă cu întregul său potențial militar și economic au determinat o accentuare

a superiorității de forțe în favoarea Națiunilor Unite. Armata română împreună cu trupele sovietice a continuat acțiunile militare pentru eliberarea deplină a țării și apoi dincolo de frontiere, participând activ la nimicirea inamicului pe teritoriile Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei naziste și încheierea cu succes a războiului în Europa.

„În desfășurarea acestor mari bătălii — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — a participat, timp de aproape 9 luni, alături de glorioasele armate sovietice, un efectiv de peste o jumătate de milion de ostași români care, prin curajul și bărbăția lor, prin înaltul spirit de jertfă ce i-a animat, au adus o contribuție de preț la spulberarea rezistenței îndârjite a armatelor hitleriste, la realizarea victoriei finale.“¹²⁰

Victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste și aderarea României la coaliția antihitleristă se înscriu ca un moment de seamă în istoria universală. Evenimentele din România au adus un aport însemnat la prăbușirea frontului fascist în partea de sud-est a continentului european, la deșeurarea încercărilor lui Hitler și Antonescu de a organiza pe teritoriul României o nouă linie de rezistență militară, au înlesnit calea înaintării rapide a trupelor sovietice în Balcani și spre centrul continentului, au contribuit la scurtarea războiului și la apropierea victoriei finale împotriva hitlerismului. Toate aceste semnificații și consecințe internaționale au fost recunoscute și salutate la vremea lor de către forțele antinaziste și antifasciste de pretutindeni.

Despre ecoul internațional al insurecției și al participării României la războiul antihitlerist s-a scris destul de mult în țara noastră. În cele ce urmează vom face doar cîteva referiri la ecoul pe care evenimentele istorice din România l-a avut în unele țări care fac obiectul volumului de față.

După cum publicistica patriotică din România acorda spații din cele mai vaste luptei combatanților francezi, în aceeași măsură evenimentele istorice din țara noastră au fost receptate de către opinia publică din Franța. Marele răsunset produs în Franța de evenimentele din România se datora atît tradiționalelor legături de stimă și prietenie dintre cele două popoare, cît și faptului că insurecția din România și cea din Paris se plasau în același interval de timp.

Știrea despre răsturnarea regimului antonescian și alăturarea României la coaliția antihitleristă a stîrnit entuziasm în rîndurile patrioților francezi, fiind apreciată ca „o lovitură teribilă“ dată Reichului¹²¹. Ediția

¹²⁰ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale, consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării României de sub dominația fascistă — 22 august 1974*, Editura Politică, București, 1974, p. 12.

¹²¹ „Front National“ din 24 august 1944.

pariziană a cotidianului „Libération“ din 24 august 1944 scria : „Aceasta este vestea senzațională care a dat aseară francezilor de după baricadele de la Paris, Lyon, Bordeaux și din multe alte orașe ale Franței siguranța că după eliberarea lor imediată se va produce în mod rapid eliberarea universală“. În același spirit scria și ziarul „Front Național“ din 24 august 1944 : „Această știre care sosește în plină insurecție a Parisului îi va umple de bucurie pe luptătorii noștri“.

Urmărind cu interes momentul declanșării insurecției din România și reușita ei deplină, comuniștii francezi, prin intermediul ziarului „L'Humanité“, evidențiau rolul Partidului Comunist Român în înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944. „Comuniștii români — consemna ziarul — au fost principalii făuritori ai trecerii de partea Armatei Roșii împotriva germanilor... Și în România, ca și în Franța sau în Iugoslavia, partidul comunist aflat în ilegalitate a fost unul din principalii făuritori ai acestei schimbări.“¹²² Ziarul „L'Humanité“ din 28 august 1944 își anunța cititorii că „românii i-au gonit pe germani din București“, iar cotidianul „Libération“ (1 septembrie 1944) informa că Bucureștiul era complet eliberat în momentul când trupele sovietice au sosit în capitala României. Ziarul „Ce Soir“ din 2 septembrie 1944 relatează că „opresorii naziști au fost izgoniți aproape în întregime de pe aceste teritorii“, iar în numărul din ziua următoare se insera că armata română a capturat 50 000 de prizonieri germani*.

Publicațiile franceze au evidențiat pe larg implicațiile politice și militar-strategice ale insurecției din România în spațiul sud-estic al continentului, care au dus la zdrobirea dispozitivului militar al Germaniei în această parte a Europei. Prin alăturarea României la coaliția anti-hitleristă — declara ziarul „Le Parisien Libéré“ din 24 august 1944 —, „Germania vede deschizându-se nu numai o breșă uriașă în frontul de est, dar pierde și acoperământul natural al sistemului său balcanic. De acum înainte întregul sistem balcanic este deschis armatelor ruse“. La numai o zi, ziarul „Front National“ scria : „Mare victorie pentru poporul român, această victorie este importantă și pentru Aliați. Accesul către Marea Neagră devine liber... Prăbușirea Ungariei, eliberarea poporului bulgar par mai sigure ca niciodată“. În același spirit scria și ziarul „Le Figaro“, care în numărul din 25 august 1944 aprecia că în urma evenimentelor din România „întregul bastion german din Balcani este

¹²² „L'Humanité“ din 4 septembrie 1944.

* În realitate în timpul insurecției (23—31 august 1944) pierderile provocate trupelor germane s-au cifrat la peste 61 000 de oameni, printre care circa 5 000 de morți.

dezorganizat... calea spre Iugoslavia și Grecia se deschide larg armatelor sovietice". Ziarul „L'Humanité” din 26 august 1944 consemna la rîndul său : „Soldații români au început să-i alunge pe germani din țara lor. De acum înainte, nimic nu va mai putea împiedica armatele sovietice de a pătrunde prin valea Dunării pentru a face legătura cu forțele armatei naționale de eliberare iugoslave a mareșalului Tito. Forțele germane aflate în Bulgaria și Grecia vor fi izolate de Germania, iar tot frontul german va fi răsturnat din sud”.

Publicistica franceză evidențiază, de asemenea, că aderarea României la coaliția antihitleristă a contribuit la o accentuare a raportului de forțe în favoarea acesteia și din punct de vedere economic. Ziarul „Libération” din 31 august 1944 consemna că „de acum înainte, ultimul centru petrolifer de care puteau dispune germanii trece la aliați”. La numai o zi, același ziar nota că pentru Germania „căderea Ploieștiului” atrage după sine pierderea întregii regiuni petrolifere române. Astfel, susținea ziarul, „dispare o treime din disponibilul de carburanți, restul fiind fabricat de uzinele de cesență sintetică. Acest dezastru va avea repercusiuni rapide asupra tuturor fronturilor”.

Contribuția României la încheierea victorioasă a marii conflagrații s-a bucurat, de asemenea, de aprecieri pozitive în rîndul opiniei publice franceze. Doi autori francezi, generalul Cochet și locotenent-colonelul Paquier, într-un articol intitulat „România alături de Națiunile Unite”, scriau : „Timp de două sute șaizeci de zile, mai precis de la 23 august 1944 pînă la 12 mai 1945, forțele române au luptat alături de armata sovietică... Francezii care au luptat alături de români în timpul războiului 1914—1918 au putut să aprecieze puterea lor de rezistență, unitatea lor morală și patriotismul lor îndârjit”¹²³. Într-o declarație făcută în 1946, ministrul de externe al Franței aprecia că participarea României la războiul antihitlerist „a dus la scurtarea războiului cu cel puțin șase luni”. Ca o sinteză a acestor aprecieri, ziarul „Défense de la France” își manifesta convingerea că prin contribuția sa la războiul antihitlerist România „este asigurată să regăsească în ora păcii simpatia” din partea aliaților¹²⁴.

După unele informații rezultă că succesul insurecției din România și participarea ei activă la războiul antihitlerist au fost comentate, de asemenea, în Belgia și Olanda. În țările nordice ocupate încă de naziști — Danemarca și Norvegia, știrile despre evenimentele din România au pătruns prin intermediul posturilor de radio din Suedia. De pildă,

¹²³ „Cahiers France-Roumanie”, nr. 5 din septembrie—octombrie 1946.

¹²⁴ „Défense de la France” din 25 august 1944.

postul de radio A.B.C. din Stockholm transmitea, la 25 august 1944, articolele de fond apărute în două ziare suedeze, prin care actul de la 23 august 1944 din România era apreciat „ca o grozavă lovitură pentru conducerea de război germană. Prin aceasta dominația germană asupra Balcanilor s-a eclipsat definitiv“. La numai două zile, radio Londra, citînd un ziar suedez, transmitea că „consecințele militare ale recentelor evenimente din România sînt considerabile. Poziția Germaniei în Balcani este acum serios amenințată“.

Evenimentele din România au avut răsunet și în Italia, unde mișcarea de rezistență se afla în plin avînt. Insuflînd curaj patrioților italieni, unele ziare apeluau și la exemplul oferit de poporul român, care participa cu toate forțele sale la coaliția antihitleristă. Apreciînd aportul substanțial al României la războiul antihitlerist, ziarul comuniștilor italieni „Unitá“ relatează că românii „contribuie la războiul împotriva Germaniei“ cu o armată care se situează în al patrulea rînd în ceea ce privește numărul de ostași¹²⁵.

În timp ce evenimentele din România erau salutate cu căldură și simpatie de forțele democratice și antifasciste din întreaga lume, ele au produs o puternică spaimă și derută în rîndurile cercurilor hitleriste civile și militare de pretutindeni. Generalii Keitel și Guderian apreciau — într-un raport către Hitler — că evenimentele din România, pe lîngă consecințele imediate de ordin militar, au produs în același timp și o răsturnare de fronturi extrem de periculoasă, ce va duce la pierderea teritoriului, nu numai al României, ci și al Bulgariei, Iugoslaviei și Greciei, punînd în pericol toată armata germană din Balcani. Raportul constata, în plus, că pierderea grînarului și petrolului românesc „constituie o altă mare și grea lovitură“ pentru Reichul german. În consecință, autorii documentului respectiv preconizau să se ia „toate măsurile ca România să dispară de pe harta Europei și poporul român să dispară ca națiune“¹²⁶. Lovitura puternică căpătată de naziști prin actul insurecțional din august 1944 a fost recunoscută chiar de Hitler, care, într-o discuție avută cu fascistul ungar Ferenc Szálasi, arăta că „criza“ produsă în urma actului de la 23 August 1944 din România „a costat Germania 23 de divizii“¹²⁷. Toate aceste aprecieri, precum și multe altele, atestă ura de moarte a fasciștilor germani împotriva poporului român care și-a adus din plin aportul la zdrobirea Germaniei naziste.

¹²⁵ A.C.C.P.C.R., fond 49, dosar 9271, f. 86.

¹²⁶ *România în războiul antihitlerist*, Editura Militară, 1966, p. 144.

¹²⁷ *Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică*, Editura Militară, 1974, p. 140.

ELIBERAREA ȚĂRILOR
DIN EUROPA OCCIDENTALĂ ȘI NORDICĂ
OGLINDITĂ ÎN PUBLICISTICA ROMÂNEASCĂ
DUPĂ 23 AUGUST 1944

Eliberarea țării noastre de sub dominația fascistă a deschis un nou capitol în cadrul relațiilor României cu statele din Europa occidentală și nordică care căzuseră jertfă ocupației hitleriste. Aderînd la coaliția anti-fascistă, România se situase alături de guvernele care conduceau mișcarea de rezistență și de eliberare națională din Franța, Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda, Luxemburg și Italia. Dealtfel, printre primele măsuri inițiate de guvernul român instaurat la 23 august 1944 au fost acelea privind ruperea oricăror relații cu regimurile fasciste și profasciste existente la acea dată în unele țări. „Noul guvern român — declara la 1 septembrie 1944 Grigore Niculescu-Buzești, ministrul afacerilor străine — nu recunoaște guvernele slovac, croat și italian fascist. Aceste guverne reprezintă state ce sînt creațiuni artificiale ale regimului hitlerist în scopul de a diviza Europa și a face astfel posibilă dominația germană asupra continentului.“ În ceea ce privește fostul guvern colaboraționist francez de la Vichy — anunța ministrul român —, guvernul României „constată că el a încetat de a mai exista, așa încît chestiunea nerecunoașterii acestui guvern nu se mai pune“¹²⁸. Această frază din urmă, în concepția guvernului român, însemna că el „recunoaște implicit guvernul actual al Franței“, adică cabinetul provizoriu francez condus de generalul de Gaulle¹²⁹. Dealtfel, la numai cîteva zile (5 septembrie), printr-o telegramă către legația română din Ankara, Ministerul Afacerilor Străine din București a însărcinat pe ministrul țării noastre în Turcia să ia contact cu reprezentantul guvernului de Gaulle pentru a-i aduce în mod oficial la cunoștință această declarație, cu adaosul „că guvernul român înțelege să întrețină cu guvernul francez relațiunile cele mai cordiale în spiritul vechii și nedesmințitei amiciții care leagă cele două țări“¹³⁰.

Manifestîndu-și solidaritatea activă cu toate Națiunile Unite, prin tributul de sînge pe care armata română îl dădea din plin pe fronturile războiului antihitlerist, masele populare din România urmăreau cu același interes și simpatie lupta și aportul celorlalte popoare la înfrîngerea Germaniei naziste. De data aceasta informarea poporului român despre lupta de eliberare națională a celorlalte națiuni se făcea la lumina zilei, la scara întregii țări și prin mijloace oficiale din cele mai variate, de la emisiunile de radio pînă la numeroasele ziare centrale și locale.

¹²⁸ „România liberă“ din 1 septembrie 1944.

¹²⁹ Ibidem, din 11 octombrie 1944.

¹³⁰ „Timpul“ din 27 octombrie 1944.

Desigur că și în perioada 23 August 1944—9 Mai 1945 locul principal în publicistica românească l-a ocupat, pe lângă oglindirea propriei noastre contribuții la zdrobirea hitlerismului, popularizarea victoriilor hotărâtoare ale armatelor sovietice pe frontul de răsărit. În același timp, un spațiu corespunzător era afectat succesorilor armatelor anglo-americane pe frontul din vestul și sudul Europei.

Mișcarea de rezistență a popoarelor europene continua să fie reflectată cu pregnanță în publicistica românească. Făcînd un bilanț al mișcărilor de rezistență din cursul anului 1944, ziarul „România liberă” a constatat că în acest an lupta patrioților din diferite țări ocupate sau aflate sub dominația hitleristă a luat proporții neobișnuite. „Pentru totdeauna va rămîne în istorie — releva ziarul — lupta popoarelor Iugoslaviei, unite în mișcarea de eliberare condusă de mareșalul Iosip Broz Tito... Poporul francez și-a făcut la fel datorită față de marile idealuri ale omenirii. Drumul de la «maquis», oamenii din tufișuri, la «armata din interior» este plin de fapte glorioase și de jertfe. Grecia, Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia, Norvegia, Danemarca, Belgia, Olanda, toate au avut mișcările lor de rezistență și organizații de partizani, unele foarte puternice, și care se afirmă de pe acum ca avînd un rol de jucat și în Europa de mîine.” Amploarea mișcărilor de rezistență — evidenția ziarul — își găsește explicația în dragostea popoarelor pentru libertate, în ura lor împotriva asupritorilor și cotropitorilor ¹³¹.

În ceea ce privește mișcarea de rezistență din Europa occidentală și nordică, în cadrul ei, în toamna anului 1944, au survenit o serie de elemente noi. La mijlocul lunii septembrie 1944 ocupații au fost alungați din Luxemburg, iar Franța și Belgia erau aproape în întregime eliberate. În toamna aceluiași an a început eliberarea teritoriului Olandei. În schimb, cea mai mare parte a teritoriilor aparținînd Norvegiei, Danemarcei și părții de nord a Italiei a continuat să fie sub ocupație hitleristă pînă aproape de sfîrșitul războiului în Europa. Printre primele țări eliberate din Europa occidentală s-a aflat Luxemburgul. Salutînd acest fapt, ziarul „Libertatea”, în articolul intitulat „Luxemburgul”, arăta că „acestei mici țărișoare” i-a fost dat ca „în ambele războaie mondiale să fie victima agresiunii imperialismului german”. Ziarul dezvăluia metodele inumane la care au recurs hitleriștii — foamete, muncă forțată, teroare, deportări — pentru a înăbuși voința de libertate a poporului. „Dar toate încercările hitleriștilor de a-i fasciza pe luxemburghezi s-au izbit de rezistența acestora” — conchidea ziarul. Se manifesta apoi încrederea că în cadrul unei securități postbelice colective europene „Luxemburgul

¹³¹ „România liberă” din 1 ianuarie 1945.

și va putea duce existența proprie și liberă în armonie cu celelalte națiuni libere“¹³².

Opinia publică din România a fost sistematic informată despre succesele obținute de forțele armate franceze pe linia desăvârșirii eliberării Franței și apoi despre participarea lor, alături de aliați, la lupta pentru nimicirea hitlerismului pe pământul Germaniei. În articolul „Cinci șesimi din teritoriul Franței au fost eliberate“, „România liberă“ reproducea cuvântarea rostită de generalul de Gaulle la postul de radio Paris, în care el arăta : „După trecerea a 18 zile de la eliberarea Parisului de sub inamic, care a capitulat în fața trupelor noastre, un val de bucurie, de mândrie și de speranță a cuprins națiunea, datorită faptului că cinci șesimi din teritoriul nostru, și în special Parisul, au fost eliberate“¹³³. „România liberă“ din 22 martie 1945 și-a anunțat cu bucurie cititorii că evenimentul cel mai important din zilele respective l-a constituit „eliberarea completă a ultimului teritoriu francez și pătrunderea trupelor franceze în Germania“.

Poporul român a primit cu satisfacție vestea privind recunoașterea guvernului provizoriu al Republicii Franceze, prezidat de generalul de Gaulle, de către marile puteri ale coaliției antihitleriste, văzînd în aceasta o recunoaștere a contribuției Franței la victoria împotriva fascismului, a rolului pe care această țară o va avea din nou în lumea postbelică. Ziarul „Șcînteia“, sub titlul „Franța liberă și democratică“, scria la 28 octombrie 1944 : „Franța, leagănul mîndru al democrației, al luptei pentru libertate, Franța culturii, civilizației și progresului, prin lupta sa eroică a recîștigat locul său demn în lumea nouă ce se clădește... Franța renăscută, liberă și democratică va contribui mult la crearea unei lumi noi, libere și democratice și va fi un pivot sigur și puternic al ei“. Noi, românii — scria ziarul „Libertatea“ —, „salutăm, în mod deosebit, reintrarea oficială a Franței în cercul de luptă, cu rang de mare putere, alături de Națiunile Unite“¹³⁴.

Presa comunistă și democratică din România a reflectat pe larg faptul că în guvernul provizoriu al Franței era reprezentată și clasa muncitoare — prin partidul comunist și partidul socialist —, care s-a situat în fruntea mișcării de rezistență franceze. Muncitorii români au primit detalii despre lupta proletariatului francez în rezistență de la delegația Confederației Generale a Muncii din Franța, sosită în România pentru a participa la primul Congres al Sindicatelor unite din România (26—30 ianuarie 1945). Șeful delegației franceze, Louis Saillant, secretar

¹³² „Libertatea“ din 7 noiembrie 1944.

¹³³ „România liberă“ din 14 septembrie 1944.

¹³⁴ „Libertatea“ din 17 noiembrie 1944.

al Confederației Generale a Muncii și președinte al Consiliului Național al Rezistenței din Franța, a inserat în presa românească — sub formă de interviuri — un ciclu de articole despre apariția, dezvoltarea și amploarea mișcării de rezistență din Franța. Salutând participarea delegației franceze și a celorlalte delegații străine prezente la Congresul Sindicatelor unite din România, ziarul „Scînteia“ scria: „Aceasta primă luare de contact, în libertate, între reprezentanții claselor muncitoare ale popoarelor eliberate de sub călcîiul fascist, a demonstrat astfel, de la început, simțul adînc de solidaritate internațională al muncitorimii în lupta unită pentru nimicirea celui mai mare dușman al popoarelor, hitlerismul“¹³⁵.

Pentru întărirea prieteniei tradiționale și constante între poporul român și cel francez s-a pronunțat cu putere și primul guvern democratic, instaurat în România la 6 martie 1945. În declarația asupra țelurilor și mijloacelor politicii externe a României, Gheorghe Tătărescu, ministrul de externe, arăta, la 1 aprilie 1945, că România militează pentru restabilirea relațiilor de prietenie cu Franța, „care prin lupta sa eroică, ajutată de Națiunile Unite, și-a eliberat teritoriile de cotoșitorii hitleriști, deschizîndu-și noi căi de viață și propășire“¹³⁶.

Masele populare din România au urmărit cu atenție și celelalte mișcări de rezistență și de eliberare națională din Europa occidentală și nordică. Ele au primit cu bucurie vestea eliberării capitalei Belgiei de către aliați, la 3 septembrie 1944. În articolul „Eliberarea Belgiei“, apărut în ziarul „Libertatea“, se evidențiază: „Victimă, în decurs de 25 de ani, a două invazii prusace, Belgia nu s-a lăsat îngenunchată nici o clipă, rezistînd eroic unui dușman incomparabil mai puternic“¹³⁷. În rîndul opiniei publice democratice din România a produs o vie satisfacție faptul că în guvernul belgian prezidat de Hubert Pierlot erau reprezentate toate forțele politice ale mișcării de rezistență din Belgia, inclusiv comuniștii. De teama maselor populare, elementele de dreapta din guvernul Pierlot hotărîsc dezarmarea organizațiilor mișcării de rezistență din Belgia. Această măsură a produs o vie nemulțumire în Belgia, reflectată prin numeroase demonstrații de protest și prin demisia din guvern a miniștrilor comuniști. Ea a fost primită nefavorabil și de opinia publică din România. În numeroase articole apărute în presa română se critica guvernul Pierlot care a hotărît „dezarmarea garzilor patriotice, acelea care au luptat cu atîta patriotism pentru eliberare și care, pe linia constructivă, au dat și dau un prețios concurs tuturor operelor sociale și în genere întregii acțiuni de refacere a țării după cumplita încercare a cotoșirii străine și a războiului“. Acest articol, intitulat „Criza din

¹³⁵ „Scinteia“ din 25 ianuarie 1945.

¹³⁶ „România liberă“ din 1 aprilie 1945.

¹³⁷ „Libertatea“ din 7 septembrie 1944.

Belgia“, se încheia cu cuvintele : „În Belgia, ca și în România, poporul trebuie ascultat !“.

Conducerea Frontului de independență, care grupa organizațiile de rezistență, a refuzat să îndeplinească cererea guvernului, declarînd că pînă cînd Germania nazistă nu va fi învinsă și pînă cînd programul rezistenței nu va fi înlăptuit, patrioții belgieni nu vor depune armele. Ziarul „România liberă“, relatînd despre patriotismul mișcării de rezistență belgiene și după ce țara fusese eliberată, informa că un lider al acesteia „a oferit înaltului comandament aliat serviciile armatei subterane belgiene“. Această știre a apărut sub titlul „Mișcarea de rezistență belgiană dă noi dovezi de patriotism“¹³⁸.

În toamna anului 1944 o parte din teritoriul Olandei a fost eliberată de către aliați, sprijiniți de forțele mișcării de rezistență din interior. Evidențiind acest fapt, publicistica românească a adus calde elogii poporului olandez, care a ripostat cu demnitate invadatorilor. Sub titlul „Un popor brav, harnic și liber : Olandezii“, ziarul „Libertatea“ relatează că Olanda s-a numărat printre acele țări ocupate în care „ura împotriva fascismului“ a fost „deplină, frenetică și disprețuitoare“. Se dădeau ca exemplu nenumăratele acte de sabotaj săvîrșite de muncitori, revoltele studenților de la Leyda, acțiunile de solidaritate ale intelectualilor cu victimele antifasciste etc. Toate aceste acțiuni — conchidea ziarul — sînt dovezi „ale spiritului de libertate care a strălucit întotdeauna în inima poporului olandez“¹³⁹.

În vara și toamna anului 1944 presa centrală și locală din România a acordat un spațiu apreciabil mișcării de rezistență din Danemarca și Norvegia (țări care mai gemeau încă sub cizma ocupantului nazist), publicînd numeroase articole, ca : „Danemarca în plină rebeliune“, „Val de sabotaje în Danemarca“, „Sabotajul antihitlerist ia proporții în Norvegia“, „Lupta partizanilor norvegieni“ și altele. Presa comunistă și democratică din România aducea cele mai calde elogii mișcării de rezistență din cele două țări care măcina continuu puterea militară a ocupanților hitleriști. În toamna anului 1944, în Danemarca, la Copenhaga și în alte centre s-au declarat greve politice antinaziste, s-au produs ciocniri de stradă între manifestați și forțele hitleriste. În articolul intitulat sugestiv „Danemarca ochește cu praștia în Goliat“, publicat în ziarul „Timpul“, se arăta că la intențiile hitleriștilor de a captura ostatici în această țară, populația daneză a răspuns printr-o adevărată revoltă. „Lucrătorii s-au pus în grevă — relatează ziarul —. Populația întreagă s-a solidarizat. Și poliția a sprijinit răzmerița. Nemții au dizolvat poliția și

¹³⁸ „România liberă“ din 22 decembrie 1944.

¹³⁹ „Libertatea“ din 22 septembrie 1944.

au purces la o represiune sîngeroasă. Străzile sînt pline de cadavre. Goliat, lovit în frunte, a turbat.“¹⁴⁰ În toamna și iarna anului 1944/1945 acțiunile de sabotaj asupra mijloacelor de comunicație în această țară, dar mai ales împotriva transporturilor feroviare, erau atît de frecvente, încît se vorbea de un adevărat „război al șinelor“. Relatînd despre această formă de luptă a patrioților danezi, ziarul „Scînteia“ arăta : „Germanii fiind în imposibilitate de a apăra trenurile, au recurs la represalii foarte grele. Fiecare tren, care transportă trupe, are și cîte un vagon plin de patrioți danezi, făcuți prizonieri“¹⁴¹. „România liberă“ din 18 decembrie anunța că patrioții danezi „au aruncat în aer transformatorii stațiunii germane de experimentare din Peninsula Horn, din apropiere de Foburg... În această stațiune se experimentau torpile de un tip nou“. Toate aceste acțiuni — aprecia ziarul „Libertatea“ — atestă că Danemarca n-a fost și nu este „un mediu prielnic pentru sămînța trădării aruncată de naziști“¹⁴².

În ceea ce privește lupta patrioților norvegieni, presa românească relatea sistematic despre loviturile grele pe care rezistența le-a pricinuit cotropitorilor. Și aici loviturile erau îndreptate cu precădere împotriva mijloacelor de comunicație și a transporturilor de trupe. Ele au luat o deosebită amploare în primele luni ale anului 1945. „Partizanii norvegieni — arăta un ziar românesc — atacă în permanență în sudul Norvegiei. Aceste atacuri au pricinuit o încetare aproape completă a circulației în numeroase puncte.“¹⁴³

Un spațiu amplu în publicistica românească l-au ocupat evenimentele din Italia. În acest context se impune a arăta că opinia publică românească a primit cu satisfacție declarația guvernului italian, de la începutul anului 1945, „de a se declara nul și neavenit actul din Viena, semnat la 30 august 1940, prin care a fost hotărîtă anexarea Transilvaniei de Nord de către Ungaria“¹⁴⁴. Salutînd gestul amical al Italiei democratice, Constantin Vișoianu, ministrul de externe român, a arătat : „Guvernul român a luat act cu satisfacție de declarația unanimă a Guvernului italian care consideră nulă și neavenită decizia dată la Viena la 30 august 1940 prin care se răpea României Transilvania de Nord... Italia democratică șterge astfel încă o urmă a regimului fascist, reparînd o imoralitate politică și o gravă eroare“¹⁴⁵. La data respectivă, în teritoriul italian eliberat se afla guvernul condus de Ivanoe Bonomi, în

¹⁴⁰ „Timpul“ din 22 septembrie 1944.

¹⁴¹ „Scînteia“ din 13 octombrie 1944.

¹⁴² „Libertatea“ din 29 octombrie 1944.

¹⁴³ „România liberă“ din 13 ianuarie 1945.

¹⁴⁴ Ibidem, din 21 ianuarie 1945.

¹⁴⁵ Ibidem, din 25 ianuarie 1945.

care erau reprezentate toate forțele antifasciste, de la comuniști și socialiști pînă la catolici și republicani.

În acest răstimp, în partea de nord a Italiei, aflată sub ocupație hitleristă, mișcarea de rezistență, condusă de Comitetul italian de eliberare națională, repurta succese din cele mai mari. Presa comunistă și democratică din România a consemnat pe larg aceste victorii. Încă la sfîrșitul anului 1944 ziarele din țara noastră își anunțau cititorii că partizanii italieni au eliberat numeroase zone în partea de nord a Italiei, unde puterea aparținea comitetelor de eliberare națională. La începutul primăverii anului următor, anunța „România liberă”, „întreaga mișcare de rezistență din nordul Italiei și-a lărgit activitatea”¹⁴⁶. „Scînteia”, din 9 aprilie 1945 evalua numărul partizanilor italieni la 200 000. În luna aprilie 1945, în toată partea de nord a Italiei s-au declanșat mișcările insurecționale antifasciste și antihitleriste. Sub titlul „În Alpii italieni diviziile garibaldiene de partizani deschid drumul spre libertate poporului italian”, ziarul „Scînteia” anunța începerea ofensivei generale a partizanilor italieni, sosite în sprijinul insurecțiilor declanșate în localitățile din nordul Italiei¹⁴⁷. La sfîrșitul lunii aprilie și începutul lunii mai 1945 ziarele românești consemnau pe larg eliberarea de către patrioții italieni a localităților Milano, Genova, Torino, Novara, Varese, Parma, Reggio, Veneția și multe altele. În Italia — consemna cu satisfacție „România liberă” — „frontul nazist s-a prăbușit, partizanii au început să pună mîna pe orașele Italiei de nord”¹⁴⁸. Insurecțiile din nordul Italiei au avut, pretutindeni, un caracter de masă, ofensiva hotărîită a partizanilor fiind susținută de populație. Cînd, la sfîrșitul lunii aprilie 1945, forțele militare aliate au pătruns în cîmpia Padului, ele au găsit principalele localități eliberate de către forțele rezistenței italiene, iar principalele întreprinderi salvate de la distrugerea hitleristă.

Un ultim capitol din rezistența italiană care a avut ecou și în România a fost capturarea de către partizanii italieni a lui Mussolini în timp ce acesta încerca să ajungă la frontiera elvețiană în uniformă germană. La ordinul Comitetului de eliberare națională din nordul Italiei, Mussolini și alte căpetenii fasciste au fost executate, la 28 aprilie 1945, iar cadavrele lor au fost spînzurate și expuse într-o piață din Milano. În articolul „Trădătorul Mussolini și-a primit pedeapsa”, ziarul „Scînteia” evidențiază că „Mussolini a căzut la 23 iulie 1943, dar pedeapsa i-a fost dată acum de propriul său popor asuprit timp de două decenii”. După ce relatează despre împrejurările în care dictatorul fascist

¹⁴⁶ Ibidem, din 25 martie 1945.

¹⁴⁷ „Scînteia” din 2 aprilie 1945.

¹⁴⁸ „România liberă” din 3 mai 1945.

italian a fost prins și împușcat, ziarul scrie în continuare : „Este simbolică și zguduitoare această manifestare a poporului italian eliberat, care-și răzbună suferințele de zece de ani“ ¹⁴⁹.

Victoria reputată de popoarele aparținând zonei europene de vest și de nord, la fel ca și ale popoarelor din Europa centrală și de sud-est în lupta de eliberare națională a dovedit încă o dată forța impresionantă cu care masele se ridică atunci când este pusă în joc onoarea și demnitatea, existența națională independentă și suverană, dreptul lor imprescriptibil și inalienabil de a trăi liber și de sine stătător. Poporul român, care milita el însuși pentru propria eliberare, și-a manifestat atașamentul și solidaritatea față de lupta de eliberare a celorlalte popoare. În cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu rostită la sesiunea jubiliară consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării României de sub dominația fascistă, se arăta că poporul român, la sărbătoarea sa, aduce, totodată, omagiul său „luptătorilor din rezistență, tuturor militanților antifasciști care au contribuit, prin lupta lor, la înfrângerea agresorului, la lichidarea pericolului robiei hitleriste“. Acest omagiu se adresează și popoarelor din Franța, Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda și Luxemburg, precum și luptătorilor mișcării de rezistență din Italia și Germania, despre care se vorbește în prezentul volum.

¹⁴⁹ „Scînteia“ din 2 mai 1945.

INDICE DE PERSOANE ȘI DENUMIRI GEOGRAFICE

A

- Aalbørg — 91, 92, 99.
Aberdeen — 126.
Abetz, Otto — 58, 70.
Abruzzo — 245, 254.
Abshagen, Robert — 287.
Abusch, Alexander — 291.
Acke, Achille van — 169.
Adami Rossi, Enrico — 238.
Aerø, insulă — 79.
Aerschot — 156.
Africa — 40, 42, 53, 58, 76, 226, 318.
Africa de nord — 34, 41, 44, 45, 52—
55, 185, 229, 232, 318, 321, 323.
Africa occidentală — 17, 53.
Aisne, departament — 69.
Aisne, râu — 13.
Ajaccio — 57.
Alba — 257.
Albania — 7, 131, 239, 274, 318, 328,
329.
Albert, canal — 139.
Alesund — 107.
Alexander, Harold — 231, 252, 253,
259, 260, 261.
Alexandria — 228.
Alger — 46, 52, 53, 54, 55, 68, 325.
Algeria — 45.
Alost — 136.
Alpi, munți — 47, 60, 241, 272, 357.
Alpii inferiori, departament — 69.
Alpii superiori, departament 66.
Als, insulă — 79.
Alsacia — 14, 74, 203, 300.
Ambrosio, Vittorio — 232.
Amendola, Giorgio — 230, 236, 238,
272.
Amendola, Giovanni — 220.
Amersfoort — 180.
Amiens — 47, 49.
Amoretti, Giuseppe — 222.
Amsterdam — 171, 180, 182, 183, 189,
191, 195.
Andalsnes — 108, 119.
Andersen Neksö, Martin — 86.
Andreiescu, Tudor — 307.
Anglia (Marea Britanie) — 9, 17, 23,
46, 55, 76, 77, 79, 85, 89, 95, 98,
104, 106, 107, 108, 112, 131, 132,
135, 137, 139, 163, 165, 171, 173,
174, 176, 178, 196, 214, 225, 228,
236, 242, 296, 305, 306, 309, 314,
315, 317, 319, 320.
Ankara — 351.
Antonescu, Ion — 311, 313, 322, 329,
347.
Anvers — 137, 139, 145, 151, 153, 156,
157, 165, 167, 196, 216.
Anzio — 252.
Apenini — 233, 264.
Apeninii Centrali — 252.
Arad — 341.
Aragon — 225.
Aragon, Louis — 30, 36.
Ardèche, departament — 66, 339.
Ardeni — 13, 154, 158, 166, 214—216.
Arendal — 107.
Argenta — 264.
Argenton, Mario — 254.

Arhus — 99.
Arnhem — 196.
Arno — 255.
Arpesani, Giustino — 266.
Askim — 122.
Assisi — 227.
Astier de la Vigerie, Emmanuel — 20,
49.
Atlantic, ocean — 43, 48, 67, 228.
Aude, l' departament — 23.
Aurelio, Guy — 270.
Auschwitz (Oswiecim) — 36, 188, 204,
342, 343, 344.
Austria — 7, 76, 174, 191, 194, 199,
273, 281, 284.
Aventino — 219.
Avignon — 67.

B

Badborg — 79.
Baden — 281.
Baden-Baden — 290.
Baloglio, Pietro — 232, 233, 234, 235,
236, 237, 242, 243, 249, 251, 252,
327, 328.
Baia Mare — 61.
Balcani — 23, 226, 347, 348, 350.
Banat — 317, 318, 332.
Bancic, Olga — 61, 340.
Barale, Giovanni — 241.
Barale, Vincenzo — 241.
Barbie, Klaus — 51.
Bari — 234, 249.
Barneveld — 180.
Barthelemy — 209.
Bassermann, Alfred — 293.
Bastia — 58.
Bastin — 155.
Bästlein, Bernhard — 287—289.
Bauer, Riccardo — 220.
Baum, Herbert — 285.
Bavaria (Bayern) — 281, 303.
Beaufils, Joseph (colonel Drumont) —
66.
Beauvais — 47.
Becciolini, Giovanni — 220.

Bech — 199, 201.
Becher, Johannes — 291.
Beck, Ludwig von — 282, 296, 299,
301.
Belgia — 14, 24, 108, 135—143, 144—
149, 151—160, 163—166, 168, 172,
174, 197, 199—201, 204, 214, 216,
224, 305, 306, 308, 309, 318—320,
322, 327, 332, 334, 337, 340—342,
349, 351, 352, 354, 358.
Beligand, Raoul — 154.
Bellana — 358.
Beltul Mare, strîmtoare — 79.
Beltul Mic, strîmtoare — 79.
Benelux — 215.
Berchtesgaden — 17, 144.
Berg, Paal — 120, 130.
Bergamin — 238.
Bergen — 107, 114, 115, 117, 119,
122, 124, 132.
Bergen-Belsen — 342.
Berger, G. — 143.
Berggrav, Eivind — 116, 120.
Berlin — 34, 76, 77, 79, 83, 90, 104,
105, 107, 111, 143, 144, 148, 232,
283—285, 287, 288, 290, 299, 328.
Berna — 296.
Bernard, Henri — 158, 169.
Bernhard — 195.
Berry, departament — 61.
Bertoletti — 225.
Besançon — 42.
Best, Werner — 90.
Bettemburg — 209.
Bianco, Dante Livio — 241.
Bidault, Georges — 20, 49, 51, 73.
Bielefeld — 281.
Bijnen, Johannes van — 188.
Billoux, François — 55.
Bini (Serbandini Giovanni) — 241.
Bir Hakeim — 41.
Biren, Eugene — 212.
Birkenau — 342.
Bisagno (Gastaldi, Aldo) — 241.
Blaskowitz, Johan von — 66.
Bloch, Marc — 20, 48.
Blocq-Mascart, Maxime — 39.

- Blois — 69.
Blum, Leon — 10, 36, 49.
Blum, René — 215.
Bock, Fedor von — 138.
Boczor, Francisc Wolf — 61, 338, 340.
Bodnaraș, Emil — 333.
 Bois-Colombes — 30.
 Boisson — 53.
Boland, A. H. — 161.
 Bolléne — 50.
 Bologna — 258, 263, 267.
Bombacci, Nicola — 267.
Bonhoeffer, Claus — 286.
Bonhoeffer, Dietrich — 286, 296.
 Bonifacio — 58.
Bonnard, Abel — 35.
Bonazzola, Quinto — 245.
Bonnet, Georges — 10, 11.
Bonomi, Ivanoe — 229, 232, 252, 261, 357.
 Bordeaux — 30, 38, 66, 67, 318, 339, 348
Borel — 26.
 Borinage — 136, 151.
 Bornholm, insulă — 79.
Bosch, I. van den — 196.
Bosch, L. N. H. — 194.
 Bostaque — 216.
Bottai — 232.
Bourdet, Claude — 49.
 Bourgogne, departament — 35.
 Bourrasol — 49.
Bousquet — 37.
 Brabant — 156.
 Brabantul de nord — 196.
Brandenburg, Jacob — 180.
Brandt, Willy (Frahm, Herbert Karl)
 — 121, 291.
Brauchitsch, Walter von — 282.
Bräuer, Kurt — 106, 107, 110.
Braun, Madeleine — 28.
Brecht, Bertolt — 291.
 Breda — 196.
Bredel, Willi — 291.
Breitscheid, Rudolf — 280, 291.
 Bremen — 281, 288.
 Brenner — 236.
 Brest — 66.
 Bretagne (Bretania), departament — 34,
 38, 42, 50, 60, 62, 66.
Brinon, Fernand de — 70.
 Brive — 49.
 Brønderslev — 99.
 Bruges — 167.
Brulé Michel — 25.
 Bruxelles — 136, 138—140, 145, 146,
 150, 153, 154, 156, 158—160, 162,
 163, 174, 195, 216, 279, 291, 322,
 341, 342.
 Bucci, stradă — 34.
 Buchenwald — 98, 159, 182, 303, 341—
 345.
 București — 307, 311, 333, 334, 346,
 348, 351.
 Bud — 118.
 Buenos Aires — 291.
Bubl, Wilhelm — 82, 90, 94, 101.
Buisson, Suzanne — 28.
 Bulgaria — 7, 131, 258, 329, 349, 350,
 352.
Bunescu, I. — 309.
Burges, Jean — 159.,
Butting, Otto — 171.

C

- Cachin, Marcel* — 44, 69.
Cadorna, Raffaele — 254, 262, 267.
 Caen — 31.
Calamandrei Piero — 220.
 Caluire — 51.
 Camerun — 19.
Camille, Jean — 155.
Camille, Joset — 155.
 Canada — 202.
 Canalul Mîneicii — 48, 139, 206.
Canaris, Wilhelm — 201.
Carboni, Giacomo — 238.
Caris, Mario — 241.
Carls, Hans — 302.
 Carnia — 257.
 Casablanca — 53, 54, 57, 231.
Casati, Alessandro — 238.

- Caserta — 260.
 Cassibile — 237.
 Cassino — 239, 252.
 Castellano, Giuseppe — 237.
 Castelele Romane — 245.
 Cauvin, André — 158.
 Caviglia, Enrico — 238.
 Călin, Ion — 340.
 Ceaușescu, Nicolae — 337, 347, 358.
 Cefalonia — 238.
 Cehoslovacia — 7, 11, 204, 281, 282,
 284, 321, 337, 347, 352.
 Cervi — 241.
 Chaban-Delmas, Jacques — 69, 71.
 Châlon — 66.
 Chamberlain, Arthur Neville — 106,
 108, 148.
 Champs Elysées — 27, 74.
 Chapelle, Bounier de la — 53.
 Charleroi — 136, 151, 162, 163, 341,
 342.
 Charles — 169.
 Charlotte — 201, 204, 206, 208, 211,
 216.
 Chartres — 49, 50.
 Châteaubriant — 30.
 Chatel — 53.
 Châtelain — 166.
 Chautemps, Camille — 10.
 Chemnitz — 290.
 Chichester — 297.
 Chievitz — 88.
 Chigi — 307.
 China — 315, 317, 319
 Choisel — 30.
 Choltitz, Dietrich von — 73, 74.
 Christensen, Høland — 98.
 Chistensen, J. 101.
 Christian X. — 77, 80, 81, 83, 84, 90.
 Christiansen, Friedrich — 184, 187, 193.
 Christiansen, Henry W. — 124.
 Churchill, Winston Leonard Spencer —
 54, 157, 208, 319, 325.
 Ciad — 17, 19.
 Cianca, Alberto — 252.
 Ciano, Galeazzo — 226, 232, 307.
 Cinanni, Paolo (Andrea) — 245.
 Cini — 243.
 Ciociara — 241.
 Ciro (Gastone, Eraldo) — 257.
 Cité, cartier — 74.
 Clamat — 45.
 Clark, Mark Wayne — 53, 263, 273.
 Claser, Charley — 155.
 Claude — 210.
 Clausen, Fritz — 90, 92.
 Clercq, Gustaaf de — 137, 142, 144.
 Clermont-Ferrand — 20.
 Cleveringe — 181.
 Clichy — 56.
 Clisci, Iosif — 56, 340.
 Cluj — 344.
 Coasta de Azur — 69.
 Cochet — 349.
 Cogniot, Georges — 26.
 Colajanni, Pompeo — 241.
 Colijn, Hendryk — 170, 176.
 Collegno-Venaria — 271.
 Collenot, Robert — 280.
 Colombi, Arturo — 272.
 Colote, Paul — 321.
 Compiègne — 13.
 Condé — 201.
 Congo — 19.
 Consolo, Gustavo — 220.
 Copenhaga — 79, 85, 88, 90, 91, 93,
 96, 99, 291, 326, 334, 355.
 Coppi, Hans — 286.
 Corrèze — 48, 66, 67, 339.
 Corsica — 55—58, 72, 239, 325.
 Cot, Pierre — 51.
 Cotton — 26.
 Craiova — 341.
 Crăciun, Ion — 340.
 Crăciunescu, Victor — 341.
 Cristea, Nicolae — 338, 340.
 Croce, Benedetto — 252.
 Cuba — 204.
 Curiel, Eugenio — 245.

D

- Dachau — 182, 290, 295, 302, 303,
 342.
 Dablen, Franz — 291.

Dahomey, bazin minier — 25.
Daladier, Édouard — 9, 10, 36.
Damiani, Alberto — 220.
Damiani, Mario — 220.
Danemarca — 77—83, 85—90, 92, 94
—96. 99—101, 103, 105, 172,
197, 284, 305—308, 318—319,
326, 334, 349, 351, 352, 355, 358.
Darlan, Jean Louis François — 17, 53.
Darnand, Joseph — 59, 70.
Dauphinée, departament — 34.
David — 37.
Déat, Marcel — 59, 70.
Debarges, Charles — 29.
Debré, Michel — 63.
Decour, Jacques — 26, 35.
De Gasperi, Alcide — 238, 252.
De Gasperi, Augusto — 266.
De Grada, Raffaele — 245.
Degrelle, Léon — 137, 143, 144, 147.
Del Bo Dino — 245.
Delbrouck, René — 150.
Delestraint (Vidal) — 20.
Delfosse, Antoine — 156.
Delft — 181.
Demanay, Fernand — 144, 161, 169.
Deventer — 182.
Dewé, Wálter — 157.
Diehl, Heinrich — 212.
Dietz — 213.
Dijon — 49, 65.
Dinant — 166.
Di Savoia, Umberto — 252.
Dispy, R. — 169.
D'Istria, Paul Colonna — 57.
Diters, Yan — 177, 192.
Dobbe, Theodorus — 188.
Dolina — 241.
Domodossola — 257, 272.
Don — 229.
Doudeliger — 210.
Dongo — 261.
Dönitz, Karl — 104.
D'Onofrio, Eduardo — 222.
Dordogne — 60, 66, 215.
Doriot, Jacques — 9, 70.
Dortmund — 281, 284.
Dosa, Gheorghe — 341.

Døssing, Thomas — 88, 98.
Douges — 25.
Dozza, Giuseppe — 228, 230.
Drac, riu — 68.
Drammen — 122.
Drancy, suburbie — 72.
Dresda — 281, 290.
Drôme, departament — 66.
Drôme, riu — 68, 69.
Dronne — 74.
Drumont, colonel, vezi Beaufils — 66.
Duclos, Jacques — 20, 23, 44, 45, 69,
74.
Dufriche, Marcel — 38.
Dujardin, J. — 164.
Dunkerque — 13, 139.
Dunărea — 11, 349.
Düpong — 201.
Durieux, Maurice — 159.

E

Echternach — 212.
Eden, Anthony — 55, 297.
Eindhoven — 195.
Eindhoven, L. — 177.
Eisenach — 290.
Eisenhower, Dwight — 46, 53, 71, 74,
75, 166, 195, 237.
El Alamein — 229, 323.
Elfriede, Paul — 285.
Elias, Henri — 142.
Eluard, Paul — 36.
Elverum — 107.
Elveția — 271.
Emilia — 241, 245, 246, 257, 258,
267.
Emilia-Romagna — 258.
Emmerlich, Arthur — 284.
Engert, Otto — 289.
Enschede — 186.
Epure, Petre — 341.
Ercoli (Togliatti Palmiro) — 222, 223,
250—253, 263, 272.
Erfurt — 290.
Esbjerg — 92.
Escaut — 167.

Esch-Alzette — 212.
Essen — 284.
Etiopia — 224.
Etiasi, F. — 214.
Euckem, van — 150.
Eupen — 157.
Europa — 7, 8, 9, 11, 27, 77, 100,
104, 108, 147, 165, 167, 168, 176,
184, 185, 206, 224, 225, 248, 265,
273, 274, 297, 300, 305, 306, 310,
319, 323, 327, 330, 331, 332, 337,
343, 347, 348, 350, 351, 352.
Europa centrală — 10, 306, 358.
Europa de est — 312.
Europa de nord — 7, 305, 306, 313,
317, 318, 320, 323, 325, 337, 346,
351, 352.
Europa de sud-est — 10, 305, 306, 312.
Europa occidentală — 100, 146, 189,
305, 306, 311, 313, 317, 318, 320,
323, 325, 346, 351, 352.
Extremul Orient — 9, 44.

F

Fabien (Georges Pierre) — 32, 38, 74.
Fabricius, Wilhelm — 311.
Falkenhausen, Freiherr Alexander von
140.
Falkenhorst, Nicolaus von — 105, 109,
110, 127.
Falster, insulă — 97.
Farrinacci — 232.
Faur, Gheorghe — 168, 341.
Fälticeni — 330.
Felix — 314.
Feltre — 232.
Fenoaltea, Sergio — 238.
Ferrara — 243.
La Ferté sous Jouarre — 38.
Feuchtwanger, Lion — 291, 293.
Feyën — 216.
Fidelio — (*Louette, Marcel*) — 157.
Figline di Prato — 255.
Figline Valdarno — 255.
Finlanda — 258, 315.
Finmark — 131.

Firenzuola — 258.
Firminy — 50.
Fischboeck, Hans — 174.
Flandra — 137, 142, 144, 145, 149,
159.
Flandra zeelandeză — 196.
Flensburg — 288.
Florența — 220, 255, 256, 258.
Foburg — 356.
Fog, Mogens — 88, 94, 101.
Foss, Erling — 94.
Frachon, Benoit — 22, 23, 45, 69.
Franche-Comté, departament — 32, 37.
Frank, Anna — 189.
Franța — 9, 11, 13—23, 25, 27, 28, 30,
33—37, 39, 41, 43—46, 49, 50,
52—60, 62—67, 69—71, 73—76,
99, 107, 108, 112, 135, 137—140,
142, 150, 154, 165, 175, 176, 193,
197, 199, 202, 204—206, 215, 221,
222, 224, 225, 232, 239, 258, 274,
291, 293, 294, 296, 305, 306, 309—
311, 313, 315, 317, 319—322, 324,
325, 328, 331, 333, 334, 337—340,
347—349, 351—354, 358.
Frausin, Luigi — 241.
Frederic — 279.
Fredrikstad — 114.
Freiburg — 201.
Fréjus — 65.
Frenay, Henry — 20, 40, 49.
Frisch, Hartvig — 83.
Frisice, insule — 201.
Friuli — 241, 245, 273.
Fürstenberg — 289.
Furubotn, Peder — 118.
Fyn (Fionia), insulă — 79.

G

Gabon — 19.
Galați — 341.
Galimberti, Tancredi — 241.
Gall, Willi — 280, 283.
Galen, August Clemens von — 295.
Gamelin, Maurice Gustave — 36.
Gand — 136, 145, 167.
Gard — 69.
Garda, lac — 243, 246.
Garofalo, Salvatore — 330.
Gastaldi, Aldo (Bisagno) — 241.
Gastone, Eraldo (Ciro) — 257.

Gaulle, Charles de — 18, 19, 29, 31, 40, 41, 44, 45, 46, 49—55, 58, 62—65, 69—76, 310, 314, 320, 325, 351, 353.
Gau Moseland — 204.
Gauslaa, Arne — 124.
Geer, J. de — 172, 173.
Genova — 244, 257, 263—265, 67, 69, 318, 335, 357.
Georges, Pierre (Fabien) — 32, 38, 74.
Gérard, I. L. — 167.
Gérard-Libois, J. — 149.
Gerbrandy, P. S. — 194, 196.
Gerhardsen, Einar — 120, 124, 134.
Germania — 9, 11, 17, 23, 27, 29, 33—35, 37, 41—43, 49, 50, 53, 56, 58, 60, 70, 74—88, 90—95, 98, 100, 103—107, 110, 112, 113, 117, 123—126, 128, 129, 131, 133—138, 140, 144, 151, 158, 160—162, 164, 165, 171—177, 179, 181, 182, 186, 187, 189, 193—195, 197, 199—208, 211—213, 216, 223—226, 232, 234, 239, 242, 243, 247, 248, 250, 251, 277—279, 282, 283, 284, 286—288, 290—294, 296—298, 300—301, 303, 305, 306, 308—313, 315, 317—319, 323—332, 336, 338, 342, 346—351, 353, 355, 358.
Gerngross — 303.
Gibraltar — 53, 231.
Gilott, Auguste — 73.
Giraud, Henri Honoré — 45, 53, 55, 57, 58.
Giskes, H. J. — 190.
Giulino di Mezzegra (Como) — 268.
Giunti, Vittoria — 245.
Glières — 61, 68.
Gliwice (Gleiwitz) — 201.
Goebbels, Joseph — 297, 299.
Goerdeler, Carl — 279, 281, 297, 300, 301.
Goeree, insulă — 196.
Görtz, Ebbe — 94, 98.
Gotovitch, Josè — 149.
Goudrian, Ir. — 186.
Gouin, Felix — 28, 29.
Graf, Oskar Maria — 291, 293.
Gramsci, Antonio — 219—222, 255.
Grandi, Achille — 232.
Grandi, Alberto — 245.
Gran Sasso, munte — 233, 242.
Grappa — 259.
Grassi, Luigi — 272.

Graziani, Rodolfo — 243, 268.
Grecia — 7, 131, 226, 239, 274, 291, 294, 318, 319, 328, 329, 349, 350, 352.
Grégoire, M. — 162.
Grégoire, Pierre — 210.
Grenier, Fernand — 45, 46, 55, 68.
Grenoble — 49, 57, 339.
Grieg, Nordhal — 116.
Grohé, K. — 141.
Groot, Paul de — 177, 183, 192.
Guddorf, Wilhelm — 288.
Guderian, Heinz — 350.
Guilze Y. van — 168.
Gunner, Jahn — 120.

H

Haakon VII — 107, 123, 131, 132, 133.
Haarlem — 178, 183.
Hackett, J. W. — 196.
Haefsten, Werner von — 299.
Haga — 174, 175, 188, 291.
Hagerup, Inger — 116.
Hall, Walraven van — 196.
Hallmeyer, Rudolf — 284.
Halset, Olaf — 121.
Hamburg — 284, 288, 323.
Hamel, L. A. R. van — 189.
Hamer — 132.
Handargervidda, platou — 127.
Hanneken, Hermann von — 90, 92, 96.
Hanovra — 281, 284.
Hansen — 84.
Hansson — 121.
Hansson, Per — 120.
Hansteen, V. — 119.
Hapiot, Julien — 29.
Harnack, Arvid — 285, 286.
Hassel, Ulrich von — 281, 297, 300.
Haukelid, K. — 127, 128.
Haulot, A. — 150.
Havana — 291.
Heffink, Henri — 159.
Heidelberg — 290.
Hénaff, Eugène — 32.
Herriot, Edouard — 9, 70, 72.
Henriot, Philippe — 59.
Hervieu — 68.
Heuven Gordbart, M. G. J. van — 194.
Heydrich, Reinhardt — 140.
Hilversum — 183, 188.

Himmler, Heinrich — 123, 140, 143, 175, 183, 191, 299.
Himpel, Helmut — 286.
Hinzert — 211, 212, 214.
Hirschfeld, H. M. — 175.
Hitler, Adolf — 12, 14, 17, 18, 23, 27, 33, 36, 42, 57, 58, 60, 70, 71, 73, 78, 90, 104, 105, 110, 128, 132, 140, 143, 144, 148, 150, 172, 174, 182, 192, 193, 201, 203, 207, 209, 224, 228, 232, 234, 242, 277—283, 286, 289, 291, 294, 296—300, 316, 319, 322—324, 327, 328, 330—333, 336, 347, 350.
Hohenzollern — 279.
Holmestrand — 129.
Horn, peninsulä — 356.
Horsens — 99.
Horster, Schürmann Wilhelm — 286.
Horten — 129.
Houmann, Børge — 87, 94.
Huber, Kurt — 297, 298.
Hubert, Rupert — 290.
Hutzelmann, Hans — 290.
Huysmans, Camille — 150.

I

India — 19.
Indonezia — 170.
Innsbruck — 76.
Isère, riu — 68.
Isonzo — 241.
Italia — 7, 13, 55, 57, 76, 131, 215, 218, 220—222, 224—228, 232—239, 241—243, 246—254, 258, 259, 261—266, 272—276, 282, 305, 307, 311, 315, 318, 323, 327—330, 333, 335, 350—352, 356—358.
Iugoslavia — 7, 131, 154, 215, 239, 274, 291, 294, 317, 319, 321, 328, 329, 348, 350, 352.
Iutlanda — 84.
Ivry — 69.

J

Jzjerdraad, Bernard — 178.
Jacini, Filipo — 266.
Jacquemyns, G. — 151.
Jäckel, E. — 65.

Jodl, Alfred — 131.
Jakob, Franz — 287—289.
Jakobsen, Frode — 94.
Jean — 202, 214.
Jensen, A. — 101.
Jolliot-Curie, Frédéric — 70.
Jong, L. de — 172, 175, 194.
Juster — 118.

K

Kapelle, Heinz — 283.
Karls, Rolf — 104.
Karlsruhe — 290.
Kassel — 208.
Kastein, Geerit — 188.
Kauffman, M. — 82.
Kauffman, H. — 101.
Keitel, Wilhelm — 105, 350.
Kempton — 290.
Kesselring, Albert — 235, 252.
Kiel — 288.
Kill, J. — 214.
Kirkenes — 118, 131.
Kleffen, Elco N. van — 172.
Koblenz-Trier — 203.
Koener, Mathias — 212.
Koenig — 62.
Koht, Halvdan — 106.
Kokoschka, Oskar — 291.
Kongsberg — 129.
Koot, H. — 195.
Kordt, Theo — 296.
Krasnogorsk — 292.
Kreisau — 301.
Kresse, Kurt — 289.
Kristiansand — 107, 132.
Kuipers-Rietberg, H. Th. — 189.
Kurella, Alfred — 291.
Kursk — 327.

L

Lacazette, Maurice — 32.
Laeken — 341, 342.
Lagrow, Renè — 143.
Laksevåg — 122.
La Malfa, Ugo — 238.
Lambuscart — 322.
Lampedusa — 231.
Lanciano — 240.

Langenland, insulă — 79.
Langevin, Paul — 26, 27.
 Lannion — 42.
Lapicque — 26.
Larsen — 118.
Lathbury, G. W. — 196.
 Latin, cartier — 27, 61, 74.
 Latium — 248.
Lattre de Tassigny, Jean de — 76.
Lauwers, H. — 190.
Leval, Pierre — 15, 16, 34, 37, 59, 65,
 70, 72, 313, 324.
Laveleye, Victor — 146.
Lazăr, Alexandru — 340.
Leaby — 52.
Lechleiter, Georg — 285.
Leclercq, G. — 158.
Leclerc, Philippe — 74, 75.
Le Cour, Wilhelm — 83.
Legrand, F. — 150.
 Le Hâvre — 37.
Lehideux — 15.
Leiling — 303.
 Leipzig — 281, 284, 289.
Lejeune, L. — 155.
 Le Langhe — 257.
 Leningrad — 192, 228, 315.
Lentz — 155.
 Leondium — 153.
Leopold III — 135, 139, 144, 169.
Lersen, Axel — 87, 101.
Lescure, François — 26.
 Let — 66.
Leuschner, Wilhelm — 286.
Lévoi, Iosif — 341.
Lévy, Jean Paul — 20.
 Leyda — 355.
 Leyden — 181.
 Liban — 19.
 Libia — 41.
Li Causi, Girolamo — 222, 236.
 Liège — 136, 139, 150, 151, 153, 156,
 157, 160, 322.
 Liguria — 230, 241, 246, 247, 264, 265,
 267, 269, 270, 272.
 Limburg — 185, 186, 197.
 Limoges — 49, 66, 67, 139, 150, 339.
 Limousin, departament — 34, 62.
Lindemann, Fritz — 100.
Linthorst-Homan, H. P. — 176.
 Lisabona — 236.
Loara, fluviu — 50, 66, 69.
 Locarno — 135.
 Lofoten — 123.

Loire, departament — 39.
 Loire Atlantique, departament — 30.
 Loire Inférieur, departament — 23.
 Lolland, insulă — 79, 97.
Lombardi, Riccardo — 267.
 Lombardia — 230, 246, 247, 265—267,
 269, 272.
 Londra — 18, 19, 29, 30, 40, 45, 46,
 48, 51, 68, 82, 85, 89, 98, 110, 113,
 121, 126, 127, 132, 140, 148, 155,
 156, 158, 160, 162, 163, 173, 178,
 184, 190, 194—196, 202, 215, 291,
 314, 325, 350.
Longo, Luigi — 224, 231, 236, 246, 248,
 254, 257, 260, 262, 263, 266, 268,
 272, 275.
 Lorena — 14, 203, 300.
 Lorient — 66.
Louette, Marcel (Fidelio) — 157.
 Louvain — 153, 156, 164.
Lovinfosse, G. — 139.
 Lübeck — 288.
 Lublin — 342.
Liidke, Erich — 81, 90.
Luizet — 58, 72.
Lussu, Emilio — 230.
 Luxemburg — 138, 154, 199—209, 211—
 213, 215—217, 305, 308, 309, 351,
 352, 358.
Lynge, Martin — 123.
 Lyngen, fiord — 131.
 Lyon — 28, 39, 41, 47, 51, 66, 69, 213,
 230, 339, 348.

M

Macerata — 254.
 Mackay — 79.
MacMillan, Harold — 54.
 Madrid — 225.
 Magdeburg — 290.
Meinhold, Günther von — 265.
 Malines — 159.
 Malmédy — 157.
Mammuccari, Brandani Mario — 270.
Manchester, William — 201.
Mangold, Karl — 302.
Man, Henri de — 136, 139, 144, 145,
 148—150.
Mann, Heinrich — 291, 292.
Mann, Thomas — 291, 293.
 Mannheim — 281, 285, 290.

- Mansfeld — 289.
Manstein, Friedrich Erich von — 13.
Marazza, Achille — 266, 267.
Marche — 245, 253, 254.
Marchesi, Conchetto — 241.
Marchize — 19.
Marea Baltică — 79.
Marea Mediterană — 259, 262, 286.
Marea Neagră — 348.
Marea Nordului — 79, 104, 131, 139, 165, 201.
Marea Tironiană — 252.
Marento — 335.
Marradi — 255.
Marsilia — 47, 51, 57, 62, 66, 69.
Marteaux, Albert — 161, 162, 169.
Massola, Umberto — 236.
Matera — 240.
Mattei, Enrico — 254.
Matteotti, Giacomo — 219, 220.
Matthias, Thesen — 293.
Maublanc, René — 35.
Mauthausen — 182, 342, 343.
Mayer, Alays — 206.
Mayer, Daniel — 28, 49.
Melun — 38.
Menecio, Ruini — 238.
Messe, Giovanni — 220.
Meuse (Mosela), fluviu — 139, 173, 196, 215.
Messina — 232.
Metzger, Max Joseph (fratele Paulus) — 280.
Meulebroeck, J. E. van de — 158.
Mexico — 291.
Meyer, Lucien — 156.
Michel, Hemri — 18.
Midgaard, J. — 106.
Milano — 220, 222, 234, 236—238, 240, 244, 246—248, 260, 263—269, 271, 323, 335, 357.
Modena — 265.
Moine, André — 21.
Moldova — 328, 337.
Møller, Christmas John — 82, 84, 85, 88, 89, 94, 98, 101.
Moltke, James von — 301.
Monique, Emmanuel — 63.
Mons — 342.
Montauban — 36.
Montceau-les-Mines, bazin carbonifer — 33.
Montgomery, Bernard Law — 195.
Monte Cassino — 252.
Montefiorino — 257.
Montmartre, cartier — 69.
Montpellier — 34, 57.
Montoire — 16, 17.
Mont-Valerien — 31, 61.
Mooyman, Gerardus — 197.
Morandat, Yvon — 49.
Morandi, Rodolfo — 266.
Moraru, Nicolae — 168, 341.
Morgan, Claude — 35.
Mornet — 38.
Moscatelli, Cino — 241, 257.
Moscova — 30, 210, 215, 228, 286, 291, 315, 318.
Moulin, Jean — 40, 51.
Müller, Josef — 297.
München — 10, 11, 282, 284, 290, 297, 303.
Munk, Kai — 90.
Münster — 295.
Muntele Soare — 241.
Murphy, Robert — 52, 54.
Mussert, Antoan Adrian — 171, 172, 177, 179, 183, 189, 192, 197.
Mussolini, Benito — 57, 138, 218—221, 224, 226—228, 230, 232—234, 236, 242, 243, 253, 267, 268, 323, 327—329, 357.
Muus, Flemming — 94.

N

- Naestwed* — 99.
Namour, provincie — 150, 156, 164.
Namsos — 108, 118.
Namur — 216.
Nancy — 70, 339.
Nantes — 30, 49, 318.
Narvik — 104, 107, 108, 118.
Nautsi — 131.
Navara — 262.
Neapole — 237, 239, 240, 318.
Neeß, Fr. de — 159.
Negarville, Celeste — 236.
Nenni, Pietro — 224, 228, 238.
Nesiu, Gheorghe — 341.
Nethe — 167.
Neuilly — 72.
New York — 291.
Nice — 66.
Niculescu-Buzesti, Grigore — 351.
Niedersachsen — 281.
Nijmegen — 192, 195.

Nîmes — 34.
 Niort — 42.
 Nitti, Fausto — 228.
 Noël — 136.
 Noguères, Henri — 18.
 Noguès, Charles — 53.
 Noile Hebride — 19.
 Nord, departament — 14, 23, 28, 38,
 48, 51, 61, 62, 66, 69.
 Norden, Albert — 291.
 Nordermarke, piață — 183.
 Nordhausen — 342.
 Nordling — 73.
 Normandia — 38, 60, 65, 66, 155, 165,
 331, 336.
 Norsk Hydro — 128.
 Norvegia — 78, 85, 88, 95, 99, 102—
 116, 121—126, 128—134, 150, 172,
 174, 197, 305—308, 317—322, 327,
 334, 349, 351, 352, 355, 356, 358.
 Noua Caledonie — 19.
 Novara — 357.
 Novella, Agostino — 236.
 Nürnberg — 15, 36, 124, 203, 290.
 Nygaardsvold, Johan — 103, 108.

O

Oberg, Karl — 37, 99.
 Odense — 91, 92.
 Ohrida — 330.
 Oise, departament — 47.
 Okecki, S. — 213.
 Olanda — 138—140, 170—179, 181,
 182, 185, 187—189, 194, 196—198,
 200, 201, 214, 215, 284, 305, 306,
 308, 309, 317, 320, 327, 334, 349,
 351, 352, 355, 358.
 Olbricht, Friedrich — 299.
 Operti, Piero — 247.
 Opitz, Max — 293.
 Oradea — 341.
 Oradour-sur-Glanc — 67.
 Oran — 53.
 Orania — 188.
 Orientul Apropiat — 17.
 Orientul Mijlociu — 17.
 Orléans — 66.
 Orsogna — 255.
 Oschatz — 281.
 Oslo — 107, 112, 113, 115—117, 119,
 120, 122, 125, 126, 128, 132, 133,
 291.

Ossietsky, Karl von — 280.
 Ossola — 259.
 Ostende — 139.
 Oster, Hans — 105, 282.
 Our, riu — 215.
 Ouzoulias, Albert — 32.
 Overland, Arnulf — 116.
 Overstraeten, van — 139.
 Oxford — 123.

P

Pad — 258, 260, 261, 263, 269, 357.
 Padova — 241.
 Pajetta, Gian Carlo — 245, 254.
 Palude di Fucecchio — 255.
 Pantelleria — 231.
 Paquier — 349.
 Paris — 9, 13, 16, 19, 27, 29—30,
 32—36, 47, 50, 51, 58, 61, 62, 65,
 66, 69—76, 131, 221, 291, 299, 318,
 325, 333, 334, 338—340, 348, 353.
 Parma — 257, 357.
 Parodi, Alexandre — 69, 71—73.
 Parri, Ferruccio — 220, 246, 254, 266.
 Pas-de-Calais, departament — 14, 29,
 31, 48, 339.
 Passy (Devawrin) — 46.
 Pașcani — 330.
 Pavolini — 267.
 Pădurea Neagră, munți — 76.
 Pătrășcanu, Lucrățiu — 309, 311.
 Pecerski, Alexandr — 188.
 Péri, Gabriel — 27, 31, 320.
 Perigord — 66.
 Perpignan — 49.
 Pertini, Sandro — 266.
 Pesano — 254.
 Petacci, Clara — 268.
 Pétain, Philippe — 13, 15, 16, 17—19,
 29, 34, 40, 43, 49, 52, 59, 65, 70,
 309, 313.
 Petiet — 201.
 Petrescu, Constantin Titel — 310.
 Petsamo — 131.
 Peyrouton, Marcel — 53.
 Philip, André — 41.
 Piața Odeon — 72.
 Piața Operei — 74.
 Piața Parăzii — 203.
 Piața Republicii — 72, 74.
 Pieck, Wilhelm — 291, 292.

Piemont — 230, 241, 246, 247, 264,
266, 267, 269—272.
Pierlot, Hubert — 139, 141, 149, 162,
167, 169, 354.
Pietraru, E. — 308.
Pilati, Gaetano — 220.
Pineau, Christian — 20, 48.
Pire — 167.
Pirineii Superiori, departament — 66.
Pius XII — 159.
Place de la Convention — 69.
Place de L'Étoile — 27, 69, 74.
Ploiești — 349.
Politzer, Georges — 26, 27, 35.
Polonia — 7, 104, 138, 189, 215, 225,
281—284, 291, 306, 320, 321, 330,
352.
Pontecorvo, Gillo — 245.
Ponza — 233.
Popitz, Johannes — 281.
Portugalia — 202.
Post, Johannes — 188.
Posthuma, F. E. — 192.
Poulet, Robert — 147.
Praga — 281, 291.
Principatele Române — 310.
Provence — 65.
Prusia — 281.
Prusia Orientală — 288.
Pucheu — 15, 40.
Puy-le-Dôme, departament — 66.

Q

Quay, J. E. de — 176.
Quinet — 161.
Quisling, Vidkun — 102—105, 107, 108,
110, 111, 113—116, 124, 125, 128,
133, 134, 150, 307, 308, 322.

R

Radowitz, von — 202.
Raeder, Karl — 104.
Ranier, Charles — 150.
Rapallo — 265.
Rastatt — 291.
Rastenburg — 71, 299.
Raufoss — 129.
Rauter, Hans Albin — 174, 191, 197.
Ravensbrück — 342.

Rebière, André — 32.
Rediess, Wilhelm — 110.
Reeder, Eggert — 140, 153, 164.
Regio Calabria — 237, 357.
Reggio Emilia — 266, 343.
Reimann, Max — 293.
Relcom, Xavier — 137.
Remy — 164.
Renault, Gilbert Rémy — 45.
Reniers, Urbain — 167.
Renthe-Finke, Cecyl von — 79, 83, 84,
90.
Revers — 47.
Rewenlow, C. — 82.
Reynaud, Paul — 13, 36, 309.
Rhone — 68.
Ribbentrop, Joachim von — 58, 225.
Ribiér, Henri — 48.
Ricamarie — 50.
Ridder, Louis de — 163.
Rimini — 258.
Rin — 75, 76, 195.
Riom — 36.
Rittmeister, John — 286.
Rive-de-Gier — 50.
Rjukan — 126, 128.
Roasio, Antonio — 236, 246.
Roatta, Mario — 232, 234.
Rocque, Casimir de la — 10.
Rodens — 79.
Roey, van de — 159.
Rognes, Johan — 121.
Roma — 219, 221, 229, 232—238, 240,
244, 247, 249, 251, 252, 256, 260,
296, 300, 307, 328, 335.
Romagna — 258.
România — 7, 109, 131, 168, 258,
305—318, 320—322, 324, 325, 327,
329—336, 339, 340, 342, 343, 345—
351, 353—356, 358.
Romita, Giuseppe — 238.
Rommel, Erwin — 235.
Romsée, Gérard — 143.
Rönneberg, I. — 127.
Roosevelt, Frank'in Delano — 52, 54,
70, 215, 319.
Rosenberg, Alfred — 27, 104.
Rosenthal, Ridder von — 194, 195.
Rossela, stradă — 244.
Rossi, Ernesto — 220.
Rostock — 288.
Rothfels, Hans — 295.
Rotterdam — 71, 171, 173, 177, 188,
197, 309.

Roveda, Giovanni — 236, 272.
Ruggero, Vittorio — 238.
Ruge, Otto — 108, 109.
Ruhr — 165, 167, 178, 288.
Ruini, Meuccio — 252.
Rumelange — 205.
Rundstedt, Gerd von — 67, 216.
Rupel — 167.

S

Saar — 281.
Sachsenhausen — 117, 124, 293.
Saefkow, Anton — 288—290.
Saillant, Louis — 73, 353.
Saint-Amant-Montrond — 66.
Saint-Denis — 72.
Saint-Étienne — 49, 57.
Saint-Nazaire — 33, 66.
Saint-Quentin — 47.
Salerno — 236, 237, 252.
Salièges — 67.
Salinari, Carlo — 244.
Saló — 239, 243, 244, 248, 253, 329.
Sambre — 61.
Sampaix, Lucien — 31.
San Giovanni Valdarno — 255.
San Lorenzo — 232.
Santhiá, Battista — 222.
Santino — 270.
Santya — 271.
Saône et Loire, departament — 33, 69.
Saragat, Giuseppe — 228, 230, 252.
Sardinia — 58, 220.
Sapsborg — 128.
Sartre, Jean Paul — 176.
Sas — 105.
Sas, Andrei Dragoş — 508.
Sauckel, Fritz — 33, 43, 60.
Sauer, riu — 215.
Savoia Inferioară, departament — 60,
61, 66, 69, 324.
Savoia Superioară, departament — 48,
69.
Saxonia — 288, 289.
Scandinavia — 109, 131.
Scappini, Remo — 265.
Scavenius, Erik — 82, 87, 90, 92.
Schalburg — 86.
Scharer, Adam — 291.
Scharff, Werner — 303.
Scheepstra, Liepke — 188.
Scheveningen — 197.

Schiedam — 197.
Schlemmer — 271.
Schleswig — 78, 81.
Schmeer, Heinrich — 427.
Schmidt, Fritz — 175.
Schneider, Paul — 280.
Schneller, Ernst — 293.
Schoch, Aage — 89, 94.
Schoenfeld, Hans — 296.
Scholl, Hans — 280, 297, 298.
Scholl, Sophie — 280, 297, 298.
Schottmüller, Oda — 285.
Schouwen, insulă — 196.
Schreider — 190.
Schultze-Boysen, Harro — 285, 286.
Schumann, Georg — 289.
Scoccimarro, Mauro — 236, 238.
Scotti, Francesco — 246.
Secchia, Pietro — 236, 240, 246, 272,
275, 276.
Seeland — 97.
Seghers, Anna — 291.
Seip, D. A. — 115.
Sémard, Pierre — 31.
Serbandini, Giovanni (Bini) — 241.
Sereni, Emilio — 228, 266.
Sète — 34.
Sevastopol — 71.
Seyffardt, H. A. — 192—194.
Seys-Inquart, Arthur — 174, 179, 181,
184—186, 193.
Shetland — 123.
Sicilia — 55, 57, 229, 231, 232, 237,
327.
Sieg, John — 285.
Siena — 255.
Silezia — 204.
Simon, Gustaw — 203, 205, 209—211,
215.
Siria — 17, 19.
Skien — 128.
Skinnarlaud, Einer — 126, 127.
Skorzeny, Otto — 242.
Slomp, F. — 189.
Slovacia — 131, 315.
Smith — 237.
Sobibor — 189.
Solages — 67.
Solari, Fermo — 254.
Solomon — 166.
Solomon, Jacques — 26, 35.
Sômme, riu — 13, 47.
Søndergard, Josef — 91.
Souges — 30.

Sørensen, A. — 101.
Soustelle, J. — 68.
Spaak, P. H. — 135.
 Spania — 10, 31, 69, 103, 147, 154,
 168, 188, 189, 199, 202, 224, 281,
 291, 338, 340, 341, 343.
 Spezzia — 335.
Spiller — 112.
 Spoleto — 255.
Stahleck — 207.
Staffeldt, Jørgen — 94, 98.
 Stalingrad — 44, 185, 213, 227—229,
 232, 286, 294, 298, 323.
Stauffenberg, Claus Schenck von —
 280, 298—301.
Stauning, Thorvald — 77, 78, 80, 81, 88.
 Stavanger — 107, 119, 127, 132.
Steichen, Sehan — 205.
Steinbeck, John — 102.
Stevens — 270.
 Stockholm — 85, 121, 291, 296, 350.
 Stodham — 123.
 Strasbourg — 14, 20, 75.
Straus, Franz — 140.
Stucchi, Giovanni Battista — 254.
Stülpnagel, Heinrich von — 60, 70, 299.
Stülpnagel, Otto von — 29.
 Stuttgart — 61, 302.
 S.U.A. — 19, 52, 53, 54, 71, 75, 131,
 158, 171, 199, 202, 206, 215, 242,
 297, 315, 317, 319.
 Suedia — 73, 85, 93, 95, 100, 103—
 106, 131, 133, 349.
 Sully — 60.
 Sumatra — 170.
 Sund, strimtoare — 79.
 Svendborg — 96.
Suzzi, Walter — 241.
Szálasi, Ferenc — 350.
Ștefan, Tudor — 168, 341.

T

Tahiti — 19.
Tanger — 236.
Tanguy, Henri (colonelul Rol) — 69, 72,
 74, 340.
Tanham, G. K. — 142, 155, 161, 168.
 Taranto — 237.
 Tarascon-sur-Ariège — 49.
Tarasov — 303.

Tătărescu, Gheorghe — 311, 332, 354.
 Teheran — 331.
 Telavaag — 124.
 Telemark, provincie — 126.
Teodoru, Grigore — 341.
Terfve, Jean — 149, 162.
Terboven, Josef — 110, 116, 132.
 Terni — 255.
 Tg. Mureș — 344.
Thälmann, Ernst — 280, 293.
Thompson — 157.
Thorez, Maurice — 20, 23.
 Tilburg — 196.
Tillon, Charles — 32, 46, 68, 69.
 Timiș, județ — 109.
 Tinn, lac — 128.
Tito, Iosip Broz — 349, 352.
 Tobruck — 41.
Togliatti, Palmiro (Ercoli) — 222, 223,
 250—253, 263, 272.
Tollet, André — 69, 73.
Tamburini, Antonio — 200.
 Torgau — 213.
 Torigliano — 257.
 Torino — 228, 230, 237, 238, 244, 248,
 263—267, 369—372, 323, 335, 357.
Tortorella, Aldo — 245.
 Toscana — 248, 253, 255.
 Toulon — 43, 47, 65, 69, 321, 339.
 Toulouse — 36, 50, 57, 66, 67, 228,
 339.
Touny, Alfred — 39.
 Transilvania (Ardeal) — 311, 342—345,
 356.
 Trappes — 30.
 Treblinka — 342.
Trentini, Silvio — 228.
Treschkow, Henning von — 298.
 Treviso — 232.
 Trier — 212, 216.
 Trieste — 267, 273, 318.
Triolet, Elsa — 36.
 Tromsø — 119.
 Trondelag — 108.
 Trondheim — 107, 117, 119, 124, 132.
Trott zu Solz, Adam von — 286, 300.
 Tulle — 49, 67.
 Tunisia — 229.
Turatti, Filippo — 219, 221.
 Turcia — 351.
 Turingia — 287—289.
 Twente — 193.
 Țările de Jos — 137, 327.

U

- Ubangui-Ohari — 19.
 Ubrig, Robert — 284.
 Uhse, Bodo — 291.
 Ulbricht, Walter — 291, 292.
 Ulefoss — 128.
 Ulm — 284.
 Undset, Sigrid — 116.
 Umbria — 248, 255.
 Ungaria — 7, 315, 347, 348, 356.
 U.R.S.S. (Rusia) — 9, 10, 11, 19, 23, 29,
 55, 76, 86, 98, 117, 131, 149, 158,
 177, 197, 206, 208, 227—229, 242,
 249, 286, 291—293, 297, 298, 300,
 303, 315, 319, 330, 331, 337, 346.
 Useldinger, Arthur — 208.
 Utrecht — 184, 186, 287, 192, 194,
 197.

V

- Vagsö — 123.
 Val Cavallina — 254.
 Val d'Aosta — 271, 272.
 Val d'Ossola — 241, 257.
 Valea Brent — 246.
 Valea Garonnei — 67.
 Valiani, Leo — 266.
 Vallet, Raoul — 32.
 Valmy — 38.
 Valsesia — 257.
 Valstar, Leendert — 188.
 Vandervelde, Emile — 136.
 Varese — 357.
 Varşovia — 71, 344.
 Vasilichi, Gheorghe — 338.
 Vatican — 228, 296, 302.
 Vaucluse, departament — 66, 69.
 Vayenberg — 164.
 Vedel — 93.
 Veen, Gerit Jan van der — 189.
 Vemork — 126, 128.
 Veneto — 241, 246, 264, 267, 272, 273.
 Venezia — 273, 357.
 Veterman, Eduard — 189.
 Ventimiglia — 272.
 Vercelli — 271.
 Vercors — 68.
 Verona — 243, 272, 273.
 Versailles — 135, 199, 300.
 Vichy — 14—19, 21, 24, 25, 27, 29,
 32—36, 38, 40—43, 47, 48, 49,

51—53, 55, 58, 59, 64, 65, 70, 72,
 75, 204, 313, 314, 351.

- Vickström, R. — 119.
 Viena — 191, 288, 291, 311, 356.
 Vietinghoff, Heinrich von — 273.
 Villeneuve-Saint-Georges — 30.
 Villeneuve-Triage — 38.
 Villon, Pierre — 28, 32, 51, 62, 73.
 Vilvoorde — 341.
 Vişoianu, Constantin — 356.
 Vittorini, Elio — 245.
 Victor Emanuel III — 227, 233, 243,
 249.
 Viterbo Umbria — 245.
 Vitry — 72.
 Vittorio Veneto — 262.
 Volpi — 243.
 Vorrink, Koos — 190.
 Voos — 145.
 Vuia, Traian — 339, 340.

Y

- Yansen, L. — 177, 180, 183, 192.
 Yansen, Yan — 192.
 Yong, L. de — 190.
 Yonne — 69.

W

- Waal, fluviu — 196.
 Wagner, Karl — 302.
 Walcheren, insulă — 196.
 Washington — 71, 82, 319.
 Walffen — 290.
 Wallon — 26.
 Walonia — 137, 143, 145, 149.
 Weeps — 183.
 Weimar — 290.
 Weinert, Erich — 291.
 Weisenborn, Günther — 286.
 Wevelghem — 163.
 Wille, von de — 143.
 Wiesbaden — 284.
 Wilhelmina — 173.
 Wilson, J. S. — 123.
 Wilson, Maitland — 260.

Z

Wiltz — 211.
Winkelman — 173.
Wirth — 296.
Wittelsbach — 279.
Witzleben, Erwin von — 282.
Wolff, Erich — 243, 267.
Wolff, Friedrich — 291.
Woundenberg, N. J. — 179.
Wummer, Friedrich — 174.
Wuppertal — 302.
Wurm — 395.
Württemberg — 281.

Zaandam — 184.
Zannoni, Mottone — 270.
Zanussi, Giacomo — 237.
Zeebruges — 167.
Zeelanda — 174, 193.
Zeitz — 281, 290.
Zenon, Bernard — 205, 208.
Zeeland, Paul van — 135.
Zilberman, Iancu — 340.
Zimmet, Karl — 290.

Redactor: col. AL. COVALIU
Tehnoredactor: D. ANDREI

Bun de tipar 16.03.1976, Apărut 1976, Tiraj 3497 exemplare. Hirtie tip 1 de 60 g/m². Format 16/61 × 86. Coli tipar 23¹/₂ B 319.

Tiparul executat sub comanda
nr. 80 la
Intreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918”
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97,
București,
Republica Socialistă România

EDITURA MILITARĂ

Lei 15